Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Etymologiae - Cod. Aug. pap. 103

Isidorus <Hispalensis>

[Reichenau], [15. Jahrh.]

urn:nbn:de:bsz:31-75968

Visual Library

Isidorus ethimologiarum

Z.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

Nam primi motus sensualitatis
sunt naturales et extra
sunt pena [illegible] motui. ad
delectationem tamen [illegible] peccatum [illegible]
Si tamen delectatio sistat circa
mons [illegible] urbi[illegible] volun
[illegible] ipsa remanet et si [illegible]
nullatenus tamen commovetur
singularis confidentia gratia
illud ps. Qui confidunt
mons syon non commovebitur
qui habitat in ierusalem [illegible]
[illegible] huius motum non
[illegible] et si interdum
[illegible] sedatur et conti
[illegible] figura legitur Iud
vir levites iter faciens [illegible]
[illegible] iebus que alio nomine
ducens secum duos asinos
et concubinam Cumque essent
[illegible] et dies mutatur in no
puer ad dominum suum [illegible]
namque ad urbem iebuseorum
mus in ea. cui dominus suus res
Non ingrediar oppidum gen
na que non est de filiis isr
transierunt et circummeri[illegible]
ne intrarent iebus hoc [illegible]
de [illegible] [illegible]
intelligitur [illegible] urbs
apposita est gratia. ducens [illegible]
per concubinam intelligitur [illegible]
ferior [illegible] sensualitati
iuncta quod hec concubina [illegible]
eius vero quam tamen [illegible]
quod recessit ab eo in domum
sui quam secutus est volens
reconciliari. Quia tamen
interdum in tantum affligunt
et vires inficiunt que
impotens ad sufficiendum
hoc quod ab eo recedunt
oportet eis reconciliari [illegible]
substantiam vite necessari[illegible]

Aug. 103 pap

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

[I]sidorus prouintie betice ypalensis ecclesie episcopus leandri successor atque germanus floruit tempore mauricii imperatoris et recaredi regis decore ingenii in quo quidam sibi antiquitas uindicauit immo nostrum tempus imaginauit in eo scientia antiquitatis vir in omni locutione tenere formatus ut imperito doctoque secundum qualitatem sermonis existeret aptus congrua opportunitate loci incomparabili eloquencia clarus iam vero quantus sapiencia fuerit ex eius diuersis studiis elaborans opusculis perfacile prudens intelligere poterit denique ex hiis que ad nostram noticiam venerunt ista commemoraui edidit enim differenciarum duos libros in quibus subtili discretione ea que confusione usu proferuntur sensu discreuit

[P]rohemiorum librum unum in quo quid quisque liber sancte scripture contineat breui subnotatione distinxit [D]e ortu et obitu patrum librum unum in quo gesta dignitate et morte eorum atque sepultura sentenciali breuitate subnotauit [A]d germanum suum fulgencium castagiensis episcopum officiorum libros duos in quibus originem officiorum cur unumquodque in ecclesia dei agatur interprete suo stilo non sine maiorum auctoritate elicuit [S]inonimarum libros duos in quibus ad consolationem anime et ad spem percipiendi venie intercedente rationis exortatione erexit [D]e natura rerum ad sisebutum regem librum unum in quo tam de ecclesiasticorum doctorum quam eciam de philosophorum indagine obscura quedam de elementis absoluit [D]e numeris librum unum in quo arismetica propter numeros ecclesiasticis libris insertos ex parte tetigit disciplina [D]e nominibus legis et euangeliorum librum unum in quo ostendit quid memorate persone misterialiter significent [D]e heresibus librum unum in quo maiorum secutus exempla breuitate qua potuit diffusa collegit [S]entenciarum libros tres quos floribus ex libris moralibus pape gregorii decorauit [C]ronicorum librum unum a principio mundi usque ad suum tempus nimia breuitate collectum [C]ontra iudeos postulante florentina germana sua in proposito virgine libros duos in quibus omnia que fides catholica credit ex legis et prophetarum testimoniis approbauit [D]e uiris illustribus librum unum cui nos ista subiunximus

[M]onastice regule librum unum quem pro patrie usu et inualidorum animis decentissime temperauit

[D]e origine gothorum et regno sueuorum eciam wandalorum historie librum unum [Q]uestionum libros duos in quos qui legerit veteru

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

tractatoru multa sup̃ iecta re-
conosit Ethimologiarũ codice
m ethic magnitudinis distincta
alios titulis non libris Item
quia rogatu meo fecit quamuis
imp̃fectũ ip̃e reliquerit ego xv
in libros diuisi quod opus omni mod
philosophie conueniens quisquis crebra
meditacione perlegerit non igna-
rus sciencie diuinarum et huma-
narũ erit Ibi redundans diu-
sarũ rerũ flagrancia quecunque
scire sine debent scienti collegit
vel dixit post tot deffectus hyspa-
ne · nouissimis temporibus suscitans
credo ad restaurandam antiquo-
rum monumenta ne usquequaque ru-
sticitate ueteresceret quasi quandam
apposuit doctrinam ut non immito
philosophitu illud aut aptare
Nos inquid in nra urbe pe-
grinantes errantesque tanquam
hospites tui libri tanquam domum
reduxerit ut possimus aliquan-
do qui et ubi essemus agnoscere
tu etate patrie tu descriptos
temporum tu sacrorum iura tu sacerdotum
tu domesticam publicamque disciplina
tu sedium regionum locorum tu
omnium diuinarum humanarũque
rerum noma genera causas officia
que aperuisti Quo uero flumine
eloquentie et quot iaculis diui-
narum scripturarum seu patrum te-
stimoniis acephalorum heresim co-
fodit sinodalia gesta coram eo
ylenda acta declarant Nunquam
contra thecotariũ p̃fate heresis
antesicte asseruit ueritatem
Obiit temporibus eraclii imperatoris

et cristianissimi cyntilani regis
sana doctrina prestancior cunctis
copiosis operibus karitate eme

expliunt
prologi

In nomine sancte trinitatis incipit
liber Ethymologiarum beati ysidori
qui ut ualeas que requiris cito in hoc
corpore inuenire hec tibi lector
pagina demonstrat De quibus
in libris singulis conditor huius
codicis disputauerit Primo in libro
primo preparatis Prima de gramatica
eiusque partibus 2 liber secundus de re-
torica et dialetica 3 liber tercius
de matematica cuius sunt partes
arismetica Musica Geometria
et Astronomia 4 liber quartus
de medicina 5 liber quintus de
legibus et instrumentis iudiciorum
ac de temporibus 6 liber sextus de or-
dine scripture de cicolis et
canonibus de festiuitatibus et of-
ficiis 7 liber Septimus de deo
et angelis de nominibus prophetarum de
nominibus sanctorum patrum de martiribus clericis
monachis et ceteris fidelium nominibus
8 liber octauus de ecclesia et sina-
goga de religione et fide de er
esibus de philosophis poetis Sibillis
magis paganis ac diis gencium
9 liber Nonus de linguis gencium
de regnis milicia ciuibus uocabulis
ut affinitatibus 10 liber Decimus de uo
cabulis per alphabetum distinctis
Nota tabule alio 2 librorum
scripte sunt post ?? ?? lib. XI

Incipit liber primus ethimologiarum Ysidori capitulum de disciplina et arte

no also et dei servus Braulio-
ni Ysidorus En tibi sicut
pollicitus sum misi opus de
origine quarundam rerum ex ve-
teris lectionis recordatione
collectum atque ita in quibusdam
locis adnotatum sicut extat con-
scriptum stilo maiorum Explicit
prefacio

Incipit prefacio ad capitula libri

De disciplina et arte
De septem liberalibus disciplinis
De gramatica
De partibus orationis
De voce et litteris
De sillabis
De pedibus
De accentibus
De posituris
De notis sententiarum
De ortografia
De analogia
De ethimologia
De glosis
De differentiis
De barbarismis
De soloecismis
De ceteris viciis
De metaplasmis
De scematibus
De tropis
De prosa
De metris
De fabula
De hystoria
Expliciunt capitula

Disciplina a discendo nomen
accepit unde et scientia
dici potest Nam scire
dictum a discere quia nemo
nostrum scit nisi qui discit Aliter dicta
disciplina quia discitur plena Ars vero
dicta est quod artis preceptis regulis-
que consistat Alii dicunt a grecis hoc tractum
esse vocabulum apo tes aretes id est a vir-
tute quam scienciam vocaverunt.
Inter artem et disciplinam Plato
et Aristoteles hanc differenciam
esse voluerunt dicentes artem esse in
hiis que se et aliter habere possunt
Disciplina vero est que de hiis agit
que aliter evenire non possunt.
Nam quando veris disputationibus
aliquid disseritur disciplina est
quando aliquid veri simile atque opina-
bile tractatur nomen artis habebit

De VII liberalibus disciplinis

Disciplinae liberalium artium septem
sunt Prima gramatica id est
loquendi peritia Secunda re-
torica que propter nitorem et copiam
eloquencie sue maxime in civilibus
questionibus necessaria existimatur
Tercia dyaletica cognomento
loyca que disputationibus subtilis-
simis vera secernit a falsis

uarta arismetrica que conti-
net numerorum causas et divisiones
uinta musica que in cantibus et
modulis consistit. Sexta geometria
que mensuras dimensionesque conple-
ctitur. Septima astronomia que continet
legem astrorum.

Primordia gramatice artis
litere communes existunt
quas librarii et calcula-
tores secuntur quarum disci-
plina uelud quedam gramatice artis
infantia est unde et eam varro li-
terationem uocat. Litere autem
sunt indices rerum signa uerbo-
rum quibus tanta uis est ut nobis
dicta absentium sine uoce loquantur.
Verba enim per oculos non per aures
introducunt. Usus literarum
repertus propter memoriam rerum. Nam
ne oblivione fugiant literis
alligantur. In tanta enim rerum var-
ietate nec disci audiendo poterant
omnia nec memoria contineri. Li-
tere latine et grece ab ebreis uid-
entur exorte. Apud illos enim primum
dictum est aleph deinde ex simili
enuntiatione apud grecos trac-
tatum est alfa. Inde apud latinos
a. Translator enim ex simili sono
alterius lingue literam condidit ut
nosse possimus linguam hebraicam
omnium linguarum et literarum esse
matrem. Sed hebrei in duobus
elementis literarum secundum ueteris
testamenti libros utuntur. Greci uero
uiginti quatuor. Latini enim inter utramque
linguam progredientes uiginti tria e-
lementa habent. Ebreorum literas a le-
ge cepisse per moisen. Sirorum autem

Litere autem dicte quasi legitere quod iter legentibus prestent vel quod in legendo iterentur.

et caldeorum per abraam. Unde et cum
ebreis et numero et sono concordant
solis caracteribus discrepant.
Egyptiorum literas ysis regina
machi filia de grecia ueniens
in egyptum repperit et egyptiis
tradidit. Apud egyptios autem
alias habuisse sacerdotes literas, sacer-
dotes alias vulgus. Sacerdota-
les ἱεράς, vulgares πανδήμους. Vulga-
res grecas literas primi fenices
invenerunt. Unde et lucanus: Phe-
nices primi fame si creditur
ausi mansuram rudibus uocem
signavere figuris. Hinc est
quod et feniceo colore librorum ca-
pita scribuntur quia ab ipsis litere
initium habuerunt. Cathmus a-
genoris filius grecas literas
a phenice in greciam decem et septem primus
attulit α β γ δ ε ζ ι κ λ μ ν ο
π ρ σ τ υ. His palamades troiano bello tres
adiecit η χ φ. Post quem simonides
milesius alias addidit ψ ξ ω.
Y literam pitagoras samius ad exem-
plum uite humane primus formavit
cuius uirgula subterior primam eta-
tem significat incertam quippe
et que adhuc se nec uiciis nec
uirtutibus dedit. Biuium autem
quod supra est ab adulescentia in-
cipit cuius dextra pars ardua
est et ad beatam vitam tendens.
Sinistra facilior sed ad labem
interitumque deducens. De qua
sic persius ait: Et tibi que samios
diduxit litera ramos surgentem
dextro monstrauit limite callem.
Cumque autem esse apud grecos

νθω
αρετχ
Talia sunt
ζθψψ
Bivium
ramos

mistricas literas Prima y q
humana uitam significat d'
qua nunc diximus Secunda tetra
que morte significat Nam
iudices eandem literam tetam
aponebant adeo[ ] quos
suplicio afficiebant et dr tetra
apotoitanaton i amorte Vn
et habet pmedio telu i mor=
tis signum Dequa quidam Ce-
mellum ante alias infelix lra
teta Tercia tau figuram de-
monstrans dnice crucis Vnd
et ebraice signum intptatur
dequa dictu est in ezechiele an=
gelo Transi pmediu ihrlm
et signa tau infrontes uiro
gemenciu et dolenciu Reliquas
uero duas sumam et ultimam
sibi uindicat xps Ipse eni pri=
mcipiu ipe finis est dicens
Ego sum a et o Concurren
tib igitur inse inuice a ado
usq ω deuoluit et rursus o ad=
alfa replicat ut ostenderet
inse dns et inicii decursum
ad fine et finis decursus ad
iniciu Omnes aut lre apd grecos
cos et uerba conponut et nu
meros faciut Nam alfa lra
apud eos uocatur inumeris
unu Vbi aut scribunt beta
uocatur duo Vbi scribunt
gamma uocatur in nuis ipsoz
tria Vbi describunt delta uo
i nuis ipsoz iiii^or Et sic omes
lre apd eos nuos hnt Latini
aut nuos ad literas non con=
putant sed sola uerba conpont

grecas aliquibus que nuos figu
demonstrant ut c pcentum
d pquingentis i pvno l pqui=
quaginta l pmille v pro qnq
et x que infigura cruce signi
ficat et in nuo decem dmon=
strat

Latinas literas carmentes
nimpha prima italis
tradidit Carmentes aut
dicte quasi carminibus fu=
tura canebat ceteru proprie
uocata est nicostrata Literas
aut comunes s aut liberales
Comunes dicte quasi multi eas
in comune utuntur ut scribe
et legere Liberales qr eas tm
illi noueriut qui libros con
scribunt recte qs loquendi dic=
tandi qs racione noueriut Li=
terarii duplex est modus Diui=
duntur igitur principaliter in
duas partes in uocales et con
sonantes Vocales sut que dir=
ecto hiatu fauciu sine ulla
colisone uarie emittuntur
Et dicte uocales qd p se uoce
impleant et p se sillabam fa=
ciant nulla adherente conso=
nante Consonantes sunt que
diusis motu lingue ut impssione
labioz efficiunt et uocate con=
sonantes quasi p se non sonant s
iunctis uocalibus consonant
Hee in duabus ptibus diuidunt
in semiuocalibus et mutis Se=
miuocales eo qd qda semis de
uocalibus hnt a b c quippe uoli

incipiunt et desinunt in naturalem
sonum ut f l m n r s x. Mute autem
dicte quasi non subiectas sibi vo-
calibus nequaquam erumpunt. Si
enim extremum vocalis detraxeris
sonum inclusum littere murmur
sonabit ut b c d et cetere g
k p q t z. Vocales autem et semi
vocales et mutas sonoras et
semisonoras non sonas dictas
auctoribus. Inter vocales autem
i et u apud gramaticos varias
habent significationes. Nam modo vo-
cales sunt modo semivocales modo
medie sunt. Vocales ideo sunt quia sole
posite sillabas faciunt et aliis
consonantibus coniunguntur. Con
sonantes ideo habentur quia interdum
habent post se vocales in eisdem sillabis
constitutas ut ianus vates habentur
pro consonantibus. Medie autem ideo
dicuntur quia naturaliter sole medium sonum
habent ut illius unus est, iuncte aliis
pinguius sonant ut ianus ve-
nus. Sole igitur aliter sonant aliter
iuncte. I vero propterea interdum
duplex dicitur quotienscumque in medio
inter duas vocales invenitur
pro duabus consonantibus habetur ut tro-
ia. Gemina igitur ibi sonat cuius
V quoque littera interdum nichil est
quia alicubi nec vocalis nec con
sonans est ut quis. Vocalis
igitur non est quia i sequitur. Consonans
non est quia q precedit. Ideoque quando
nec vocalis nec consonans est
sine dubio nichil est. Eadem

et digammon a grecis vocatur
quando sibimet et aliis vocalibus
iungitur que ideo digammon
dicitur quia duplex est instar f littere
que duplicem digammam habet ad
cuius similitudinem coniunctas
vocales digammon appellare
gramatici voluerunt ut votum
virgo. Inter semivocales autem
quedam liquide dicuntur propterea quia
interdum una sillaba post posite
aliis consonantibus deficiunt
et a metro excluduntur. Ex quibus
due apud latinos liquescunt
l et r ut fragor flatus. Reliqua x
et n apud grecos liquescunt
ut mnesteus. Decem et vii
autem latinis litteris vel propterea
constabat unum et legitime nulla
illa ratione subsistat ut quod ab
e vocali incipiant et in mutum
sonum desinant ut sunt conso
nantes. Vel quod a suo sono inci
piant et in vocalem e desi-
nant et sunt mute ut b c d
g t q l m n p r s t et h. Hec
autem littera pro sola aspiratione ad-
iecta postea est. Unde a ple-
risque aspiratio putatur esse non
littera. Que proinde aspirationis
nota dicitur quia vocem elevat.
Aspiratio enim est sonus uberius
elatus. Cuius contraria est pro
sodia i. sonus equaliter flexus.
K litteram salustius ... magister
primus latinis adiecit ut in pri-
mo distinctionem faceret duarum
litterarum c et q que ideo super

uacua dicitur quia exceptis libris
superflua iudicatur eo quod c enim
uniuersa exprimimus. K litera
nec Greci resonant nec Hebrei
exceptis enim Latinis hanc nulla
alia lingua habet. Hec prius non erat
unde et ipsa superuacua est
notata quia eo quod tunc ea ueteres
scripserunt. X litera usque ad Au-
gusti tempora nondum apud Latinos
erat. Et digne hoc tempore quo
Christi nomen innotuit per que eius
signum figurat scriptitatum. Du-
dum autem per c et s scribebantur
unde et ex hijsdem literis con-
positum nomen habet. A Grecis
aut duas literas mutauit
latinitas i et z propter nomina
greca et ea quia apud Romanos
usque ad Augusti tempus non scribe-
batur sed pro z duo s ponebatur
ut hilarissat; pro i uero
scribebantur. Unicuique
autem litere tria accidunt:
Nomen quomodo uocetur; figura
quo caractere signetur; potestas
utrum uocalis uel consonans
habeatur. A quibusdam et ordo
adicitur literarum idest que pre-
cedit que sequatur ut a prior
sit, subsequens b. A autem in
omnibus gentibus ideo prior est
literarum pro eo quod ipsa prior na-
scentibus uocem aperiat. Nomina
autem literarum gentes ex sono proprie
lingue dederunt notatis oris

sonis atque discretis. Nam postquam
eas aduerterunt et nomina illis
et figuras imposuerunt. Figu-
ras autem partim ex placito partim
ex sono literarum formauerunt
ut puta i et o quarum unius
est illi sonus ita et tenuis uir-
gula alteri pinguis sonus sic et
plena figura. Inter figuras
literarum et apices ueteres dix-
erunt. Apices dictum propter quod longe
sit a pedibus et in cacumine litere
adponatur. Est enim linea ia-
cens super literam equaliter ducta.
Figura autem qua tota litera
scribitur.

Gramatica est scientia recte
loquendi et origo et
fundamentum liberalium
literarum. Hec in disciplinis
post literas comunes inuen-
ta est ut iam qui didicerunt
literas per eam recte loquendi
racionem sciant. Gramatica
autem a literis nomen accepit.
Gramatas enim Greci literas
uocant. Ars uero dicta est quod
artis preceptis regulisque con-
stat. Alij dicunt a Grecis hoc trac-
tum esse uocabulum apo tes aretes
id est a uirtute quam scienciam
uocauerunt. Oratio dicta quasi
oris racio. Nam orare est
loqui et dicere. Est autem oratio
contextus uerborum cum sensu. Con-
textus autem sine sensu uerborum
non est oratio quia non est oris racio

de gramatica

Oracio n plena est sensu uoce et litera Diuisiones autem gramatice artis a quibusdam xx dinumerantur Id est partes orationis octo Vox articulata litera sillaba pedes accentus posituræ note ortografia analogia ethimologia glose differentia barbarismi solecismi vicia metaplasmatis scematis tropi prosa metra fabule hystorie

iiij de partibus orationis

Primus aristoteles duas partes tradidit nomen et uerbum Deinde donatus octo diffiniuit sed omnes ad illa duo principia reuertuntur Id est ad nomen et uerbum que significant personam et actum reliqua apendices sunt et ex hiis originem trahunt Nam pronomen ex nomine nascitur cuius officio fungitur ut orator ille Aduerbium nascitur de nomine ut doctus docte Participium ex nomine et uerbo ut lego legens Coniunctio uero et prepositio uel interiectio in complexu istarum cadunt Ideo et nonnulli quinque partes diffinierunt quia iste superflue sunt

de nomine

Nomen dictum quasi notamen quod nobis uocabulo suo res notas efficiat Nisi enim nomen sciueris cognicio rerum perit Propria nomina dicta quia specialia sunt Unius igitur tantum personam significant Species propriorum nominum iiij or Prenomen nomen cognomen agnomen Prenomen dictum eo quod nomini preponitur ut lucius quintus Nomen uocatum quia notat genus ut cornelius Cornelii igitur omnes in eo genere Cognomen quia nomini coniungitur ut scipio a scipias Agnomen uero quasi accedens nomini ut metellus creticus quia creticam subegit Extrinsecus enim uenit agnomen ab aliqua racione Cognomentum autem uulgo dictum eo quod nomini cognominacionis causa superadiciatur siue quod cum nomine est Appellatiua nomina inde uocantur quia communia sunt et in multorum significacione consistunt Hec in xx viii species diuiduntur ex quibus corporalia dicta quia uel uidentur uel tanguntur ut celum terra Incorporalia quia carent corpore unde nec uideri nec tangi possunt ut ueritas iusticia Generalia quia multarum rerum sunt ut animal Nam et homo et equus et auis animal sunt Specialia quia partem demonstrant ut homo Species igitur animalium homo Principalia quia primam posicionem habent nec aliunde nascuntur ut mons fons Diriuatiua eo quod ex alio nomine deducantur ut a monte montanus Diminutiua que

minuunt sensum ut greculus
scolasticus Genus diminutiua
quia sic sonant sicut diminu-
tiua sed intellectu principalia
ut tabula fabula Tota greca
quia ex toto grece declinantur
ut callisto sic ergo et grecus
et latinus dicitur Tota latina
quia tota in latinum uertitur
grecus dicit odissens latinus ul-
ixes Media dicta quia ex parte
greca sit et ex parte latina
eadem et nota quia corrup-
unt sillabas finalibus manen-
tibus ut apud grecos alex-
andros menandros apud
nos alexander menander
Dicta autem nota que ad no-
nota dicitur quisque de dispari
genere nascitur Omonima
hoc est plurinomina eo quod sit
in pluribus nominibus significatio
una ut tellus terra humus id
ipsum sit omnia Omonima hoc est
uninomina eo quod sit in uno nomine
significatio una ut terra plu-
rima ut tumulus [illegible] nunc mo-
ns breuis nunc tamen tellus
nunc sepulcrum Est in uno
nomine significatio diuersa
Relatiua dicta eo quod ad aliud
refertur persona ut magi-
ster pater Illa autem que
dicuntur ad aliquid aliter se habentia
a contraria significatione
dicta sunt ut dexter dici

dextrum non potest nisi sinister
fuerit Porro qualitatis nomina
ex eo dicta quia per ea qualis quisque
sit ostendit ut sapiens for-
mosus diues Qualitatis que
a mensura trahuntur a patribus
ut longus breuis Patroni-
mica dicuntur eo quod trahuntur
a patribus ut achides .i. dei
filius eneides enee filius quamuis
et a matribus et a maioribus
dicant Ctetica .i. possessiua
a possessione dicta euandrius
ensis Epitheta que latine ad-
iectiua uel supposita appellantur
eo quod ad implenda sui signi-
ficationem nominibus adiciantur
ut magnus doctus adicis ea
personis ut magnus philoso-
phus doctus et plenus est sen-
sus Actualia ab actu descendit
ut dux rex cursor nutrix
orator Gentis a gente ue-
niunt ut grecus romanus
Patrie a patria dependunt
ut athemensis thebanus Loci
a loco ut suburbanus Verba-
lia dicta quia de uerbo nascuntur
ut lector Participalia que
sic sonant sicut participia ut
legens Verbis similia a quibus
similitudine dicta ut conte-
plator Nam et uerbum
est imperatiui modi futuri temporis
et nomen quia comparationem recipit Hec
omnes species a nominibus appellatiue [illegible]

de cparac

Omparacio dicta quia exal-
tus comparacione alteru
prefert eius gradus iii
sunt positiuus superlatiuus
et comparatiuus positiuus dictus
quia primus ponitur in comparacionis
gradu ut doctus Comparatiuus
ab eo quod comparatur positiuo pre-
fertur ut doctior plus igitur no-
uit quam doctus Superlatiuus
eo quod comparatiuo superferatur ut
doctissimus plus igitur scit quam
doctior Genera dicta sunt quod
generent ut masculinum et fe-
mininum Cetera non sunt genera
sed hic nomen racio et auctor-
itas uoluit Neutrum dictum
quod nec hoc nec illud est id est
nec masculinum nec femininum
Commune dictum quia in duobus
generibus nomen unum signifi-
cat ut hic et hec canis Cui
contrarium est epichenon quia
utrumque sexum sub uno genere
enunciat ut hic passer est
ista mustela Incertum quod nec natura
nec arte descernitur sed semper
tantum per ea Omne genus dictum
quia cunctis generibus seruit
ut masculino et feminino neutro
communi et omni Numerus
uocatus quia per eum singularia
ut pluralia nomina ostenduntur
Figura quia simplex ut conpo-
sita dicitur Casus a cadendo dicti
quod per eos igitur inflexa nomina uari-
antur et cadunt Nominatiuus

casus dictus quia per eum aliquid
numeramus ut hic magister
Genitiuus quia per eum genus
cuiuscumque querimus ut huius
magistri filius uel quod rem signi-
ficamus ut huius magistri liber
Datiuus quia per eum nos dare
alicui aliquid demonstramus ut da
huic magistro Accusatiuus quia
per eum aliquem accusamus ut
accuso hunc magistrum Vocatiuus
quia per eum aliquem uocamus
ut o magister Ablatiuus quia
per eum nos auferre aliquid cuique
significamus ut auffer a magistro
Eptaptota nomina dicta eo quod septem
casuum uarietates habent Penta-
ptota quod per tantum in v casibus
uariantur ut doctus Tetrap-
tota quod tantum in quatuor casibus
declinentur ut latinus Trip-
tota quod tantum in tribus ut templum
Diptota quod tantum in duobus
ut iuppiter Monoptota quod uno
tantum casu utantur ut frugi

de pronomine

Pronomen dictum quod uice
nominis ponitur ne fasti-
dium faciat nomen ipsum
dum iteratur Nam
dum dicimus uirgilius scrip-
sit bocaliam addimus pronomen
ipse scripsit georgica sicque
uarietas significacionis et
fastidium tollit et ornatum
inducit Pronomina aut finita
sunt aut infinita Finita

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

pronoīa dicta eo qđ diffini
unt certam personam ut ego
me ego finita intelligis
Infinita dicuntur quia non certe
persone i. de absentibus enim dr
et incertis ut quispiam qđ Pos=
sessiua omnis quam finita ap
pellant quia commemoraci=
one faciunt note persone ut
ipse iste Certum enim est de qo
dr. Possessiua uocant eo
qđ aliquid nos possidere
ostendunt nam cum dicimus meus
tuus diffinimus aliqđ. meum esse
ut tuum Relatiua dicuntur q
ad interrogacōem referuntur ut
quis est respondetur his est De
monstratiua eo qđ habent demon=
strationis significacionem aliq
em presentem hiis demonstrat
ut hic hec hoc dico Que
tria et articuli nominantur Ar=
ticuli autem dicti. qđ nominibus
artantur sic cum dicimus hic
orator Inter articulum autem
et pronomen hoc interest
qđ articulus tunc est cum non
iungitur ut hic sapiens
Cum uero non coniungitur demo
stratiuum pronomen est ut hic
et hec et hoc Omnia autem
pronoīa aut primigena aut
deductiua sunt. Primigena
dicta sunt quia aliunde ori

ginem non trahunt Hec xxi uiii
sunt finita tria ego tu ille Infinit
septem quis qualis quantus tantus
quotus totus Omnia quam finita
sex iste ipse hic his idem sui
Possessiua v meus tuus suus
noster uester Reliqua autem deductiua
dicuntur quia ex istis deducta
atque composita existunt ut quis=
piam aliquis et reliqua

Verbum dictum eo qđ uerb=
ato aere sonat ut qđ hic
pars frequenter in oracōe
uersetur Sunt autem uerba mētis
signa quibus homines cogitaciones
suas inuicem loquendo demo=
strant Sicut autem nomen signifi=
cat personam ita uerbum fac=
tum dictumque persone in persona
uerbum agentis et pacientis
significacio est Nam scribo
agentis persone factum est Item
scribor persone factum indicat sub
cuius agens patitur Verborum genera
duo Gramaticorum atque rectorum
Gramaticorum in tria cadunt
tempora preteritum presens futurum
ut fecit facit faciet Rectorum autem
uniuersa oracio uerba dicitur
ut cum uerbis bonis nos cepit
uerba bona habuit Vbi non tantum
uerba que in tria cadunt tempora
sed uniuersa oro est Verborum

de uerbo

species sunt forme modi coniuga-
tiones et genera. Forme verb-
orum inde dicte eo quod nos ad
unam quamque rem informent
vel has id est ostendimus quid agamus.
Nam meditativa dicta sunt
a meditantis sensu ut lecturio
id est legere volo. Inchoativa
post meditacionem ab inchoantis
indicio ut calesco. Frequentativa
a sepius agendo ut lectito cla-
mito. Forme enim sensum tenent
modi declinacionem. Nam nescis
quid sit declinacio nisi prius didi-
ceris quid sit sensus. Modi dicti
ab eo quod ad modum sint in suis
significacionibus. Indicativus id est
modus dicitur quasi significacionem
habet narrantis ut lego. Imper-
ativus quia sonum habet imperantis
ut lege. Optativus quod per eum
optamus aliquid legere agere ut
utinam legerem. Coniunctivus
quia ei coniungitur aliquid
ut locucio plena sit. Nam quo-
dcumque dicis cum clamem pendet sensus
quod si dicam quid clamem iam
non putas quod tacitam plenus
est sensus. Infinitivus dicitur eo
quod tempora definiens personas ubi non
definit ut clamare clamasse cui
si adiungas personam clamare de-
beo debes debet fit quasi finitum.
Impersonalis dicitur quia indiget

persona pronominis ut legitur addes
personam a me a te ab illo et
plene sentitur. Sed infinitivus
modus persona tantum ubi eget.
Impersonalis vero ut pronominis
persona ut nunc. Coniugacio dicitur
eo quod ad unum sonum plurima multa
coniungant. Docet enim in qua
sillabam exeat futuri temporis ne
per imperitiam legebo pro legam dicamus.
Harum prima et secunda mittunt fu-
turum tempus in bo et in bor. Ter-
cia in am et in ar. Genera
verborum ideo dicta quia gig-
nunt. Nam activo addas r
et gignit passivum. Rursus
passivo deponis r et facit
activum. Ipsa autem activa dicuntur
quia agunt ut verbero et pas-
siva quia paciuntur ut verb-
eror. Neutra quia nec agunt
nec paciuntur ut iaceo sedeo
quibus si addis r literam non so-
nant latina. Communia dicuntur
quia agunt et paciuntur ut
amplector et similiter deponencia
r latina non sunt. Deponencia
vero dicuntur quia deponunt
futuri temporis participium a sig-
nificacione passivi quod exit in
dus ut gloriandus

Adverbium dictum est eo quod
verbis accidat ut puta
bene legi. Bene adverbium
est legi verbum. Unde et dictum

aduerbium qd semp verbo uir-
tum adimpleatur Verbum
em solum sensum implet ut spe-
ibo Aduerbiu aut sine verbo
non habet plena significato
ut hodie Adicis illi verbu
hodie scribo et iuncto verbo
implet sensum

de participio

Participium dictum qd nois
et verbi capiat partes
quasi participium Anale
igit uindicat sibi genera
et casus A verbo tpa et signi
ficacos abutroqz num et fig-
uram

de coniunctione

Coniunctio dicta qd sensus
sentenciasqz coniungat
Hec igit p se nichil valet
sed in copulacione sermonum
quasi quedam exibet glutinum
Aut em nora sociat ut au-
gustinus et ieronimus Aut
verbant scribit et legit Vna
aut uis omi sue copulent sue
disiungunt Copulatiue aut
coniuncciones dicte eo qd sensu
ut personas coniungant ut ego
et tu eamus adforum ipse
et sensu et conuertit Disiunc-
tiue dicte quia disiungunt
res aut psonas ut ego et tu
faciamus Subiunctiue dicunt
quia subiunguntur dicimus igit
regique hominique deoqz no dicimus
que regi que homini Expletiue
dicte quia explent ppositam re
ut puta si hec n uis saltim id
fac Comunes nominantur quia
ubi uis ponuntur ut igit hic
faciam hic igit faciam Causales
dicuntur a causa eo qd aliquid co-
gitend facere ut puta occido
illum quia habet aurum causa
est Racionales dicuntur a racione
quas quisqz utitur in faciendo
ut quomo eum occida ne ag-
noscar ueneno an ferro

de preposicione

Preposicio dicta qd noibus
preponatur et verbis
Accusatiue aut et abla-
tiue preposicos acasibus
quibus seruiunt dicte Loquela
res vero quia loquelis i. illis
semp quo herent nec aliquid
valend sole posite ut di dis
Coniuncte uero verbis figuram
faciunt ut diduco di scribo

de interiectione

Interiectio vocata quia
sermonibus interiecta
i. interposita affectum co-
motis animi exprimit sic dicitur
exultante va a dolente heu
abirascente hec a timente ei
que voces quarumqz linguarum
proprie sunt nec in alia lingua

v de voce et litteris

facile transferuntur

Quid sit articulata vox Articulata vox est littera Et dicta litera quasi legitera eo quod legentibus iter prebeat ut in legendo iteretur

vi de sillabis

Sillaba greçe latine conceptio sive conplexio dicitur Nam sillaba dicta est apo tou syllabein grammata i. a conceptione litterarum Sillabin n. dicitur concipere Unde vere sillaba est sillaba que ex pluribus nascitur litteris Nam una vocalem sillaba abusive non proprie dicitur que non tam sillaba dicenda est quam racio temporis Sillabe autem aut breues sunt aut longe aut communes Breues vocate quia nunquam produci possunt Longe quia nunquam corripi possunt Communes autem quia proscribentis arbitrio cum necessitas cogit et producuntur et corripiuntur Lege donatum Sillaba est comprehensio litterarum vel unius vocalis enunciacio temporum capax Breues namque sillabe sunt que correptam vocalem habent et non desinunt in duas consonantes aut in unam duplicem x aut in aliquid quod sit productus consonantibus Longe autem sunt aut natura sunt aut posicione fiunt Natura cum aut vocalis producatur ut a et o aut cum due vocales iunguntur et dypthongum faciunt ut ae oe au eu Posicione cum aut correpta vocalis in duas desinit consonantes ut ast aut cum desinit in consonantem et excipitur ab alia consonante ut arma artçus aut in una duplice ut axis aut in alteram consonantem et excipitur ab altera vocali loco consonantis posita ut at unus et at uenus aut ab i litera sola loco consonantis posita quam non nulli geminant dius te cauda romanos iungere posse

Sunt etiam sillabe que communes dicuntur cum aut correpta vocalem due consonantes secuntur quarum prior aut muta que prima est aut semivocal et sequens liquide ut tenebre aut cum correpta vocalis in una desinit consonante sequente h plerisque aspiracionis creditur nota ut uir hunilis ut quisquis honus cumuli uagaque inuectum terga fatigamus hasta aut cum correptam vocalem due consonantes

sciuntur quarum prior s litera
est aut cum parte orationis ter-
minat breuis sillaba quem
unam desinit consonante
sequente statim uocali in-
cipis sequentis ut omnia uin-
cit amor et nos cedamus
amori aut cum pars orationis
desinit in longa que dipton-
gus appellatur sequenti stati
uocali ut insule ionio aut
cum producta uocalis est
uocali altera sequente ut est
longum formose aut si in ea
litera tamen in altum uocalis
statim subsequitur ut hic
est aut cum correptam uoca-
lem sequitur h greca consonans
aut duplex ut galea pundus
numero sed harmetus et
mehanti ducis Ideo autem
sillabe longe breuesque dicuntur que
uariaras uocum moras aut du-
pla aut simpla spacia temporis
habere uidentur Diptonge
sillabe greco nomine dicte quod mas
bine uocales iungatur Ethis
aut nos ueras esse iiii ae oe
au ei uero apud maiores tamen
celebrata fuit Sillaba aut
apud metricos uel semipes
nominatur quod sit dimidius pes
Nam pes duabus constat sillabis
Cum quo sillaba una est quia
dimidius pes est Dioraphus
latinus sillabarum omnium
singulas formas aptissimas
fecit et ob id statua honoratus
est

Pedes sunt qui certis silla-
barum temporibus insistunt
nec alegitimis spacia
umquam recedunt Pedes dicti
eo quod per ipsos metrum ambulet
Nam sicut nos pedibus incedimus
ita metra pedibus gradiuntur
Pedes autem omnes cxxiiii sunt
dissillabi iiii trissillabi viii te-
trasillabi tredecim pentasillabi
xxxii et exsillabi lxiiii usque
ad iiii autem sillabas dicuntur reliqui
sinthugie uocantur Ipsi autem
pedes habent speciales causas
nominum quare ita uocentur Pirr-
ichius dictus quia hic assidue
uel in certamine uel in ludo pu-
erili cantus frequentabatur
Spondeus dicitur quia tractim
sonat Nam spondeus tractus
quidam dicitur id est sonus qui fundeba-
tur circa aures sacrificantium Unde
et hii qui tibiis canebant in
sacris gentilium spondiales
nominabantur Tracheus uero ab-
eo dictus est quod celere con-
uersione faciat cantilene et

quasi rota velociter currat in-
metris Trocheus id est grece rota
dicitur Iambus dictus est eo quod
iamborum quasi detrahere dixe-
runt Hugmadi id est carmine
omnis intenciones vel detracciones
implere poete sunt soliti dictus
est autem hic note ab eo quod ve-
luti veneno quodammodo maled-
icti aut livoris infundat Tri-
brachus quia et coreus appellatur
dictus tribrachus quasi ex tribus
brevibus Molosus dictus a sal-
tacione molose qua exercu-
erunt amarte Anapestus
appellatur quia remissionibus
et ludis hiis magis dictus est
Dactilus a digito dictus quod
alongiori nodo inchoans
in duas desinit breves sic et
iste pes iuncturam unam habet
longam et duas breves unde
et manus expansa palma dicitur
et pendentes digiti dactili
Amphibrachus quod in utraque parte
breve habet longam in medio in-
teriacentem brachi igitur binis
dicitur Amphimacrus quod duchinc
inde longe sunt in medio inclu-
sam breve macros id est longus
dicitur Brachius appellatus est eo
quod eo pede baccica id est liberi

scripta celebrabantur Entibar-
cus ut palunbaccus dictus est
quia iterum abnechio est Pirus
celematicus quod fit ad celeum-
am canenti aptus Dyspondi-
us aut et dyiambus a-
dualibus dicti quod gemmis co-
stant iambis spondeo ut tro-
cheo Antispat quod fit ex contr-
ariis sillabis ex brevi et longa
ex longa et brevi Coniambus
vero quia ex hoc pede composita
carmina coris aptissima sunt
Ionicis[?] sine propter inrum inequ[?]
lium sonum dicti sunt ipsi bi-
nas longas sillabas binas
que conceptas Peones dictiab-
inuctore Constant ipsi ex
una longa et tribus brevibus
Que longa iuxta nomina co-
variatim est constituta Epi-
triti vocati quod semper tres lon-
gas habeant sillabas et unam
brevem Sinzigimae aut sunt
penta sillabi et sex sillabi pe-
des Et dicte apud grecos
Singimae quasi quedam decli-
naciones Sed hii non sunt
pedes sed appellantur penta
sillabi et sex sillabi quia ulte
5 et 6 sillabas non produ
Unde non oportet in carmine habere
sillabas quod liber excedere no-
lit cartaginen[?] sinum ierosoli

matorioz et constantinopoli
tanoz accidunt vniuicque pedi
arsis et thesis i. eleuatio et
positio uocis. Neque i pedes
dirigere poterint altna
ut leuentur et ponentur
ut arma An eleuatio et
ma positio In hijs duoly
per diuisione pedes legitimi
colliguntur Equa diuisio e
quotiens arsis et thesis equali
tempore diuisione cedunt du-
pla quotiens ex hijs unu al-
teru duplo uincit Sextupla
uero est quotiens unus al-
teru sextuplo superat Insim-
pla ubi eius parte unius pla
inuenit Indupla unus minus
habetur pars eius dimidium dr
Triplu eius est quo maior
pars ter continet totu minus
i. tria et unu Epitrite
quado minus continet a maiore
eius tria pars Cedunt uero
pedium membra uel per equali-
tatem uel per duplu uel per sextu-
plum uel per triplum uel pe-
piritu Partimus quoque me-
qua hos Spondeum Pirrich-
iu v i v i Dactilu ii v v ii
Anapestu v v ii — ii Dispon-
deu l iii — l iii Proceleu
maticum v v ii — ii

Diiambum vi — iiu — iii
Ditrocheum — v iii — v iii
Antipastum v — iii — v iii
Coriabum — v iii — v — iii
Trocheu — ii iii
Iambum — vi — ii
Molossum — iii — iii
Tribrachyu — vi vv iii
Ionicu maiore v v ii — iii
Ionicu minore iii u ii Unus
uero tantu est qui tripla par-
titione diuidatur que e max-
ima atque uel minimis metr-
a est Amphibrachis vv — iii
Sextupli aut est iii
Amphimachus — ii v — iii
Bacchius v — iii — ii
Antibachius — ii — v iii
Peonprimus v iii — v v ii
Peon secundus v — iii v v ii
Peon tercius v v ii — v iii
Peon quartus v v ii — ii
Restant quos epitriti partici-
one diuidimus
Epitritus primus v — iii — iii
Epitritus secundus v iii — — iii
Epitritus tercius — iii — v iii
Epitritus quartus — iii — — v iii
Sunt igitur equi quatuor dece dupli
uero sex Tripli unus Sextu-
pli unus Epitriti iiii Plus
aut sillabarum impedibus ad uel
usque ad sex protenditur ultra
igitur non procedunt quam usque

ad sex sillabas tenduntur pedes
Tessera in pedibus sunt ut di-
tum spacii unius quisque pes ha-
beat in non serent Replicacia
est pedum quando pro una longa
due breves ponuntur aut
pro duabus longis iiii breves
ut sextaque interimit abiecte ca-
stas abiecte nunc replicacio
est spondei in proceleuma-
tico in qua replicatione semper
sinalipham sequitur virgilius
Serum aut longa due breves
sunt. Ex duabus aut brevibus
longa numquam fit. Simile
igitur solida possunt solidari
scissa non possunt. Figura
est cuius nota sillabe agnosci-
tur. Ubi ergo circuli partem
inferiore imposita aspicis pir-
richius est v v l ubi l gemina-
tam iacentem spondeus. Nam
nota brevis inferior semi-
circulus est. nota longa .i. ia-
cens est. Ceteri pedibus accid-
unt ut a trocheo trocheai-
cum a dactilo dactilicum a iambo
iambicum de quibus paulo post
dicendum est

iiij de accentibus

ccentus qui grece prosodia
dicitur ex greco nomen
accepit a dia grece tric

cantus est. Hoc igitur nomen de
verbo ad verbum expressum e
latine autem habet et alia
nomina. Nam accentus et toni
et tenores dicuntur quia ibi sonus
crescit et desinit. Accentus autem
dictus quod iuxta cantum sit sic ad
verbum quia iuxta verbum est
Accutus accentus dictus quod acuat
et erigat sillabam. Gravis
quod deprimat et deponat. Est
enim contrarius acuto. Circumflexus
quia de accuto et gravi constat
Incipiens ergo ab accuto in gra-
vem desinit atque ita dum a-
scendit et descendit circumflexus
efficitur. Accutus autem et circumflexus
similes sunt. Nam utique levat
sillabam. Gravis contrarius videtur
ambabus. Nam semper deprimit
sillabas cum illi levent ut est
Unde venit tacui et nos illi
pietra condit. Unde hic gravis
est minus ergo sonat quam acutus
et circumflexus. In monosillaba at
pars orationis si naturaliter
brevis est ut vir aut positio-
ne longa ut ars accutum habe-
bit. Si vero naturaliter lon-
ga ut res circumflexum. Dissilla-
ba pars orationis si priore natura
longa habet et ultima bre-
vem circumflectitur ut musa

de figuris accentuum

iiij de accentibus

a litera acuitur Trissillaba
pars orationis si mediam bre-
uem habet ut tibia dum
prima acuitur Cum uero ita
longam habet secunda et ultima
breue ut metellus tunc medi-
am circumflectimus Tetrasil-
laba autem et penta sillaba hec
trissillabis retinentur Gra-
uis accentus cum unus accentu
poni potest In dictione una
cum litera inquam ut catu-
lus In composita dictione unus
accentus est ut ut armipotens
omnibus Accentus autem repertus est
ut propter distinctionem ut uiridi
que in litore conspicitur ut pius
ne dicas uirpus ut propter pronuncia-
tionem ne dicas meta breuis
et non producta meta ut discer-
nende ambiguitatis causa ut
ergo Nam cum producitur ergo
causam significat Cum corripi-
tur coniunctionem

De figuris accentuum

Figure accentuum x sunt
que a gramaticis pu-
blicis distinctionibus
apponuntur Acutus
accentus linea a sinistra parte
in dextra partem sursum d-
ucta fit ita Gravis i. tra-
uersa linea summo dextere

sinistre in sinistram partem de-
posita fit ita Perispomene
i. circumflexus linea de acu-
to et graui facta exprimitur ita
^ Macros i. longa uirgula
iacens est ita – Brachin i. b-
reuis pars circuli inferior
iacens ita ᴗ Yfen i. coniunc-
tio quando duo uerba conectit
subiecta uirgula uerbi circu-
flexa fit ita ‿ Diastole i. dist-
inctio que contrarius separata
iacens ita ‚ Apostrophus a par-
te circuli dextera et ad summa
litera apposita fit ita ’ Qua
nota de esse ostenditur in ser-
mone ultima uocalis ut tri-
bunal pro tribunale ⊢ Da-
sia par quod interpretatur aspir-
atio idest ubi litera poni debet
tali figura notatur ⊢ Psile
quod interpretatur siccitas siue
puritas idest ⊣ ubi litera esse
non debet tali nota ostendi-
tur Quorum duorum accentuum
figuram latini de ipsa litera
aspirationes fecerunt unde
si coniungas has scripturas cum
aspirationis notam furcam
si medium eius apicem findis
dasiam et psile facies

De positura

Positura est figura addi-
sce[n]tis distinguendos sensus per cola

et comota et periodus que dum
ordine suo apponitur sensum
nobis lectionis ostendit dicte
autem posture ut quia punctis
positis adnotantur vel quia ibi
vox pro intervallo distinctionis
deponitur has greci thesis vocant
latini posturas Prima posi
tura subdistinctio dicitur eadem
et coma media distinctio se=
quens est ipsa et cola ultima
distinctio que totam sententiam clu=
dit ipsa est periodus cuius ut
diximus partes sunt cola et co
mata quarum diversitas punctis
diverso loco positis demonstratur
Ubi enim initio pronunciacionis
nec dum plena pars sensus est
et tamen respirare oportet co=
mma i. particula sensus pun=
cto quod ad unam litteram ponitur
et vocatur subdistinctio ab eo
quod punctum subtus idest ad unam
litteram accipit Ubi autem in sequen=
tibus iam sententia sensum prestat
sed adhuc aliquid superest de sen=
tentie plenitudine fit cola me=
diam quod litteram puncta notamus
et mediam distinctionem vocamus
quia punctum ad mediam litteram
ponimus Ubi vero iam per gradus
pronunciando plenam senten=
tiam clausam facimus fit periodus

punctumque ad caput littere po=
nimus et vocatur distinctio
i. disiunctio quia integram se=
paravit sententiam hoc quidem
apud oratores Ceterum apud poe
tas ubi in versum post duos pe=
des sillaba remanet comma
est quia post scansionem precisio ubi
facta est ubi vero duos pedes
de parte orationis nichil
superest colon est Totus autem
versus periodus est

In margin: xx de notis sententiarum

Preterea quedam scriptur=
arum note apud celeber
rimos auctores fuerunt
quasque antiqui ad distinctionem
scripturarum carminibus et histor=
iis apposuerunt Nota est figura
propria in littere modum posita
ad demonstranda unamquamque
verbi sententiam ac versuum
Note autem que versibus apponuntur
in numero xx et vii que sunt no=
minibus infra scriptis Asteri=
cus apponitur in hiis que omis=
sa sunt ut illucescant
per eam nota que deesse videntur
Stella enim aster dicitur greco ser
mone a quo astericus est dictus
Obelus i. virgula iacens
apponitur in verbis vel sen=
tenciis superflue iteratis
sive in hiis locis ubi lectio

aliqua falsitate notata est ut
sic sagitta iugulet supervacua
atque falsa confodiat Sagitta
usque grece obellus dicitur ÷ O=
bellus superne adpunctus ponitur
in hijs de quibus dubitatur utrum
tolli debeant nec non adponi ·/·
Lemniscus id est virgula inter ge=
minos punctos iacens ad=
ponitur in hijs locis que sacre
scripture interpretes eodem
sensu et diversis sermonibus
transtulerunt ·/· Antigraphus
cum puncto adponitur ubi in
translacionibus diversus sensus
habetur ※ Asteriscus cum obelo
hanc proprie aristarchus utebatur
in hijs versibus qui non suo
loco positi erant ⌐ Parag=
rafus ponitur ad separandas
res a rebus que in conexu concurr=
unt quemadmodum in catalogo
loca a locis et regis a regio=
nibus magone prima a primis
certamina a diversis certami=
nibus separantur ⁊ Positura
est figura paragrapho contraria
et ideo sic formata quia sicut
ille principia notat · ita ista fi=
nes a principiis separat Ↄ Cri=
sia circuli pars inferior cum
puncto ponitur in hijs locis
ubi questio dura et obscura
aperiri vel solvi non potuerit

Antisimma cum puncto ponitur
in hijs locis ubi in eadem sensu
duplices versus sunt et dubitatur
qui pocius eligendus sit ⁊ Diple
hanc scriptores nostri adponunt
in libris ecclesiasticorum virorum ad se=
paranda vel demonstranda te=
stimonia sacrarum scripturarum
⁊ Diple periston hanc primus leogo=
ras siracusanus posuit homer=
icis versibus ad separacionem olim=
pi a celo ⁊ Diple perieston-
ton cum geminis punctis hanc anti=
qui in hijs apponebant que zeno=
dotus efesius non recte adie=
cerat aut detraxerat aut
permutaverat In hiis et
nostri ea usi sunt ⁊ Diples o=
bolismene interponitur ad se=
parandos in comedijs vel tra=
gediis periodos ∠ Aversa
obolismene quociens strophe et
antistrophos infertur ∠ Aver=
sa cum obelo ad ea ponitur que
ad aliquid respiciunt ut nos ne
tibi frigie res vertere fundo
conamur nos an miseros qui
troia sancius obiecit ⁊ Diple su=
perne obolata ponitur ad condicio=
nes locorum ac temporum personarum=
que mutatas ⁊ Diple recta
et aversa superne obola=
ta ponitur finita loco in quo mo=
nade significante simile

sequentem quoque etc ※ Cera
unum ponitur quotiens multi
versus improbantur nec per sin-
gulos obolatur Ceraunium enim
fulmen dicitur ※ Crisimon habet
sola ex voluntate uniuscuiusque ad-
aliquid notandum ponitur
⸸ Ancora superior ponitur
ubi aliqua res magna omnino
est ※ Philetro i frontis hic ubi
aliquid obscuritatis est obsolli
citudinem ponitur ※ Ancora
inferior ubi aliquid vilissime
vel inconvenienter denunciatum
est ※ Coronis nota tantum
in fine libri apponitur ※ Alogus
nota ad emendationem adhibetur
Sunt et alie notule librorum
pro agnoscendis hiis que per scrip-
turas paginarum exponuntur
ut ubi lector in huiusmodi hu-
iusmodi signum invenerit ad
textum recurrens eiusdem sermo-
nis vel versiculi sciat esse
expositionem cuius simile super-
iacente notam invenerit

Obolus figura hac ※ Asteriscus
figura hac ※ Asteriscus cum
obelo hac ※ Paragraphus
qui inter versus ponitur figura
hac ※ Diple que antilamda
hac ※ Diple peristigmene hac
※ Antisigma hac ※ Antisig

ma cum puncto hac ※ Coronis
hac ※ Diple obolismene hac
※ Aversa obolismene hac
※ Obolus superne adpunctus
hac ※ Obolus cum adversa
hac ※ Diple superne obolata
hac ※ Recta et adversa super-
ne obolata hac ※ Ceraunium
periacon hac ※ Filetro
hac ※ Ancora superior hac
※ Ancora inferior hac ※
Alogos hac ※

Vulgares notas Ennius
primus mille et C. invenit
Notarum usus erat ut quid-
quid pro concione aut in iudiciis di-
ceretur librarii scriberent ea
plures simul astantes divisis
inter se partibus quot quisque ver-
ba et quo ordine exciperet
Rome primus Tullius Tiro Cice-
ronis libertus commentatus est notas sed ta-
tum prepositionum post eum Vipsa-
nius Filargius et Aquila libertus
Mecenatis alius alias ad-
diderunt Deinde Seneca contrac-
tu omnium digestoque et aucto
numero opus effecit in V milia
Note autem dicte eo quod verba
vel sillabas prefixis caracteribus
notent et ad noticiam legentium
revocent quas qui didicerunt

De notis iuridicis

proprie tam notarii appellantur

Quedam autem litere in libris iuris verborum suorum note sunt quo scriptio celeris breviorque fiat. Scribebatur enim verbi gratia per b et f bonorum factum, per s et c senatus consultus, per r et p res publica, per p r populus romanus, per d et t dumtaxat, per supinam w literam mulier, per p rectam pupillus, per unum k caput, per duo kk iuncta kalumpnie causa, per i et e iudex esto, per d m dolum malum. Cuius generis plurimas et consimiles notas in libris antiquis invenies. Has iuris notas novicii imperatores a quo dicibus legum abolendas sanxerunt quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant atque ita iusserunt scribendas in legibus literas ut nullos errores nullas ambages afferant sed sequenda et vitanda aperte demonstrent.

De notis militaribus

In breviculis quoque quibus militum nomina continebantur propria nota erat apud veteres qua inspiceretur quanti militantibus super erant quanti in bello cecidissent. T. Tau nota in capite versiculi posita superstitem designabat. Θ Theta vero ad unius cuiusque defuncti nomen apponebatur. Unde et habet per medium telum id est mortis signum. De qua Persius ait: Et potis est nigrum vicio prefigere theta. Cum autem puericiam significare vellent labda litera usi sunt. Quam tunc morte significabat cum ponebant theta ad caput. In stipendiorum quoque largicione proprie erant note.

De notis litterarum

Notas etiam litterarum inter se veteres faciebant ut quidquid occulte invicem scriptura significare vellent mutuo scriberent. Testis est Brutus qui in his literis ea que acturus erat notabat ignorantibus aliis quid sibi hec vellent hec litere. Cesar quoque Augustus ad filium: Quoniam inquid innumerabilia incidunt assidueque scribi alterutrum oportet et esse secreta habeamus inter nos tales notas si vis ut cum aliquid notis scribendum erit pro una quaque litera sequentem scribamus hoc modo pro a b, pro b c, pro c d et deinceps eadem racione cetas

Pro h autem litera reddendum erit adduplex aa Quidam autem versus scribebant versibus hi modi Metrica tirone formant nunc carmina castos Et Sarcharum Vatrum [illegible] senorit acritem

De digitorum notis

Sunt quedam et digitorum note sunt et oculorum quibus secum taciti proculque distantes colloquuntur sicut mos est militaris ut quociens consentit exercitus quia voce non potest manu promittit Alii quia voce non possunt gladiorum motu salutant Ennius de quadam impudica quasi in corporalia ludens datim tibi mandat sese et communem facit Alium tenet alii adnutat Alibi manus est occupata alii pervellit pedem alii data nullum spectaculum spectandum a labris Alium invocat cum alio cantat at tamen alii dat digito literas Et Salomon Annuit oculo terit pede digito loquitur

De ortographia

Ortografia grece latine recta scriptura interpretatur Orto enim recte grafia scriptura dicitur Hec disciplina docet quemadmodum scribere debeamus Nam sicut ars tractat de partium declinatione ita ortografia de scribendi peritia ut puta Ad cum est preposicio prolitur Cum est coniunctio i litteram accipit haut quando adverbium est negandi d littera terminatur et aspiratur in capite Quando autem coniunctiva est per t litteram sine aspiratione scribitur Apud preposicio per d scribitur sicut ad patrem quam veteres sepe apud pro ad usi sunt duabus exceptis mediis literis subtractis Interdum autem alie litere in locum aliarum literarum note ponuntur b et p literis quedam cognicio est Nam probare dicimus pueri C et q quandam cognicionem habent Nam dum dicimus c et cu postea dicimus quadringentos cum ponentes per c et q similiter cognata est Nam cuique per c quisque et per q scribimus Cum preposicio per c scribendum est Si autem adverbium fuerit per q dicimus ut est legam Quod per e solam dicimus diptongum est notandum Equus quod est animal per e sola scribendum Aequus quod est iustus

p a e diptonga scribendum ex-
sul addita s debet scribi qua
exul dicitur qui extra solum
exultat melius sine s litera
scribitur Nam cum ipsa x ex
c et s constat quomodo tam
inea sit turpis ei additur
alia Aequor per diptongum in-
ca scribendum quia ab qua
est nomen factum Forsitan p
n scribendum in fine quia
integrum eius est si forte ta-
dem confedus quod est deformis
per s et sola scribendum confedus
quod est iunctum cum o et e dipto-
nga scribendum formosus
sine n scribitur quia forma
locatur sine etiam a formosi-
tatibus Calor n sanguis
efficit pulchritudinem natus
quod est filius per e scribendum
quod facit generatus h que
aspirationis litera est in la-
tino tatum uocalibus ut homo
homo humus Aspiratur in
consonantibus sed iungas et
hebreis nominibus heus autem
et heu interiectiones per h
describendum l litera inter
duas uocales constitutam
bis scribi estimabant ut tro-
ya Maia hic ratio non per-
mittit Nunquam enim tres
uocales in una sillaba scri-
buntur Sed i litera inter duas
uocales constituta produplici
habetur Quod pronomen neutri generis
per d scribitur abeo quod est hyo
cas id quod facit ide Id si
uerbum est tercie persone per
t notabitur abeo quod est eo
is it quod facit itur K litera
antiqui preponebant quociens
a sequebatur ut kaptana kal-
amus Nunc autem r kartago
et kalendas per eandem tantum
scribuntur Omnia autem greca
nomina qualiacumque sequenti uocali
per r sunt scribenda Laetus
per diptongum scribitur quia le-
ticia a latitudine uocata est
Cui contrarius tristicia qua
angustiam facit Laute lebi
interdum pro d litera utimur
ut latum pro datum et ca-
lamitate pro cadamitate a ca-
dendo igitur nomen primum sit
calamitas Maximus maxi-
mus et si qua similia sunt
qualiter scribi debeant que-
situm est Uarro tradidit
cesarem per i eius modi uerba
enunciare solitum esse et scri-
bere Unde per auctoritate
tanti uiri consuetudine fac-
tam ut maximus optimus
pessimus scribatur Malo per r
l scribendum quia est magis
uolo Malle per duas ll quod est
magis uelle Nolle quoque

p r l nolle per duo l Nolo n n
uolo est Nolle non uelle Est
uultum antossum significat
p o sola scribendum est Sicut per
sona h sponenda est Ora fu
tur p o hora dicit h scriben
dum Onus p de onere uenit
o sola scribendo Sed d honere
cum h aspiratione scribendo
scio ascerea per diptongam scri
bendum Pene uero quod est co
niunctio p e sola Poena quod
est supplicium p oe et e scribe
dum Et tunc litera recte
ponitur cum illam statim
u litera sequitur aut alia
quelibet una plures ne uo
cales uniguntur ita ut una
sillaba fiat cetera p e scribi
Que p nomen cum a scribenda
que coniunctio sine a Quid
p d litera scribitur cum pro
nome p t cum uerbu Quis
sepecio est prima queo quis est
et in composicione nequeo nequis
nequit Sed quod pronome est p
d scribendum quo nus p t qua
nus et tot quidem t scribuntur
Quotidie p q scribendum non p
t ut sit quot diebus Et litera
communione cum s litera Itaque
apud antiquos honos labos
arbos dicebantur Nunc honos
labor arbor Quare p t scribi
oportet quia in eg(enitiv)o casus
facis sanis Sed p d scribitur
apud antiquos h sedu ps
dicebatur Nos finales duas
literas abscindimus tamq(uam)
sunt et quantus in medio
in habebatur de qua l et tam
uenit Unde et quantitas
quasi et quis tantus Que int
iectio cum a ascribenda Que
coniunctio sine a Xpc quia
grecum est p x scribendum ita
et xpisma p et g literis sola
greca nota scribuntur Nam
cum in specie primo ex litere
expsinat tunc quia latinum est
p t scribendum est Sed in
licia malicia nequicia et
cetera similia quod uale q q
uerbis compositum consue
tudo uetorum erat cum eadem
litera alium intellectum
correpta aliud productum po
pulus si arborem significaret
dum otii multitudinem
apice distinguebatur Sed
ubi litere consonantes gem
minebantur sicilicum sub
ponebat ut cella serra
asseres Veteres enim non dupli
cabant literas sed supra
sillicas opponebant qua
nota admonebatur lector

geminandam esse litteram

xij de analogia

Nalogia grece latine similium comparacio sive proposicio vocatur cuius hec vis est ut quod dubium est ad aliquid simile quod non est dubium referatur et incerta certis probentur Octo autem modis comparacio analogie colligitur i. qualitate comparacione genere numero figura casu extremitatibus similium sillabarum et similitudine temporum Si quid de hiis unum defuerit iam non est analogia i. similitudo sed est anomalum i. extra regulam ut lupus et lepus totum conuenit sed dissenciunt casu facit enim lupi leporis Nam regulariter est. dum queris utrum trames masculinum sit an femininum similis est ille in declinacione limes et est masculinum Item funis si incerti generis esse credis similis est ei panis in declinacione et est masculini Item ex comparacione positivorum ut si dicas doctus magnus positiva sunt et sui similes sunt et ex diminucione ut puta funem masculinum esse funiculus ostendit Sicut marmor neutri generis esse marmusculum indicat Nam quod genus in principalitate est i. servat in diminucione Sed hoc non semper ut pristinum priscilla Ex sive decernis ex proporcione declinacione ex diminucione genus colligere

xiij de ethimologia

Ethimologia est origo vocabulorum qua vis verbi et nominis per interpretacionem colligitur Hanc aristotiles simbolon tullius adnotacionem nominavit quia nomina et verba rerum nota facit exemplo posito ut puta flumen quia fluendo crevit ab fluendo dictum cuius cognicio sepe usui necessarium est in interpretacione sua Nam dum videris unde ortum est nomen citius vim eius intelligis Omnis enim rei inspeccio ethimologia cognita planior est Non autem omnia nomina a veteribus secundum naturam imposita sunt sed quedam secundum placitum sicut nos servis et possessionibus interdum secundum quod placet nostre voluntati nomina damus Hinc est quod omnium nominum ethimologie non reperiuntur quia quedam non secundum qualitatem qua genita sunt sed iuxta arbitrium humane voluntatis vocabula acceperunt

Sunt autem ethimologie nominum aut ex causa date ut reges a regendo et recte agendo. Aut ex origine ut homo quia ex humo. Aut ex contrariis ut a lavando lotum dum lutum non sit mundum et lucus quia umbra opacus parum luceat. Quedam etiam facta sunt ex nominum derivacione ut a prudencia prudens. Quedam etiam ex vocibus ut a garrulitate garrulus. Quedam ergo ex greca ethimologia orta et declinata in latinum ut sillaba domus. Alia quoque ex nominibus locorum urbium fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam et diversarum gencium sermone vocantur. Unde et origo eorum vix cernitur. Sunt etiam pleraque barbara nomina et incognita latinis et grecis.

xiiij de glosis

Glosa greca interpretacione lingue sortitur nomen. Hanc philosophi adverbium dicunt quia vocem illam de qua requiris uno et singulari verbo designat. Quid igitur illud sit in uno verbo positum declarat ut conticescere est tacere. Item latus auris aptum auritus. Item cum mundiciam dicimus finem aut populatum interpretamur vastatum et omnimodo tum unius verbi rem uno verbo manifestamus.

xv de differentiis

Differentia est species diffinitionis quam scriptores artium de eodem et de altero nominant. Hec igitur duo quadam inter se communione confusa coniecta differentia secernuntur per quam quid sit utrumque cognoscitur. Ut cum queritur quid inter regem sit et tirannum adiecta differentia quid uterque sit diffinitur ut rex est modestus et temperatus tirannus vero crudelis. Inter hec igitur duo differentia cum posita fuerit quid sit utrumque cognoscitur. Et cetera.

xvj de barbarismis

Barbarismus est verbum corrupta litera vel sono enunciatum. Litera ut floriet dum florebit dicere oportebat. Sono si pro media sillaba prima producatur ut latebre tenebre. Appellatus autem barbarismus a barbaris gentibus dum latine ora-

integritatem nescierunt. Vnaquaeque enim gens facta romanorum cum opibus suis vitia
quaeque et verborum et morum
roma transmisit. Inter
barbarismum autem et barbarolexin hoc interest quod barbarismus in verbo latino fit dum
corripitur quando vero barbara
verba latinis eloquiis inseruntur barbarolexis dicitur.
Item quando in prosa vitium fit
sermonis barbarismus dicitur.
Quando in metro metaplasmus dicitur. Barbarismus autem
fit scripto et pronunciatione.
Scripto iiii modis si quis
in verbo literam vel sillabam
adiciat mutet transmutet
vel minuat. Pronunciatione
autem fit in temporibus tonis aspiracionibus et reliquis quae sequuntur. Per tempora quippe fit
barbarismus cum pro longa sillaba brevis ponitur aut pro brevi
longa. Per tonos si accentus
in alia sillaba commutetur.
Per aspiracionem si adiciatur
h litera ubi non debeat
aut detrahatur ubi esse oporteret. Per hiatum quociens
in pronunciatione scinditur
versus antequam compleatur sive
quociens vocalis vocalem sequitur
ut musae adomidos. Sunt barbarismi et mitacismos et
iotacismos labdacismos. Mitacismus est quociens m litera
vocalis sequitur ut bonum aurum iustum amicum sed hoc
vicium aut suspensione m litere
aut detractione vitamus. Iotacismus est quociens in iota
litera duplicatur sonus ut troia
maria ubi tam literarum adiectiones tribus pronunciandum est ut
unum iota non duo sonare
videantur. Labdacismus est
quociens pro uno l duo pronunciantur ut afri faciunt
ut colloquium pro conloquio
vel quociens unum l exilius
duo largius proferimus quod contrarium est. Nam unum largius
duo exilius proferre debemus.
Conlisio est quociens novissime sillabe finis in alterius
principio est ut matertera

Soloecismus est plurimorum
verborum inter se inconveniens compositio sicut barbarismus unius verbi corruptio. Verba enim non recta
lege coniuncta soloecismus

roy de soloecismo

sunt ut si quis dicat inter nos
preoint nos aut date ueniam scel
eratorum propsceleratis dictum aut
solecismus a ciliciis qui ex urbe
solo que nunc pompeiopolis
appellatur profecti cum apud
alios commorantes sua et illorum
linguam uiciose mixtam perperam co-
funderent solecismo nomen
dederunt hinc et similiter lo-
quentes solecismos facere dicuntur
Solecismos aut apud poetas
scema dicitur quociens in uersu ne-
cessitate metri factus inuenitur
Cum aut non inuenitur necces-
sitas permanet solecismi culpa
Solecismus fit duobus modis
aut per partes oracionis aut per ac-
cidencia per partes oracionis fit
si alteram partem pro altera ponamus
ut puta si preposiciones aduer-
biis aplicemus Per accidencia
fit uel per ea que accidunt partibus
ut puta per qualitates genera
et numeros figuras et casus
Per ista igitur omnia fiunt solecis-
mi sic donatus exposuit Sunt
preter ea plurimis modis Na-
liciis centum genera solecis-
morum dicit quos omnis uitare
pocius quam sequi debet qui re-
gula recte loquendi tenere stu-
det

Vicia apud gramaticos
illa dicuntur que in
eloquio cauere debemus
Sunt aut hec barbarismus
solecismus acirologia cacofa-
ton et reliqua Barbarismus
est corrupcio uerbi unius lit-
tere ut si terciam sillabam quis pro-
ducat in oracione Solecismus
composicio uiciosa uerborum
ut si aliquis inter hominibus
dicat pro inter homines Acir-
ologia non propria diccio ut liceat
sperare timidi est. pro quod autem
timidi formidare et non spera-
re Et gramineo in campo
pro quod est graminoso Num dicitur cam-
pum non gramineum Cacof-
aton diccio obscene ut mens po-
sita ponamus Obscena ut hys
animum arrecti dictis nec opina
ut numquam me et dorica cast-
ra cum sint composicio
ab ea sillaba incipit qua superior
fuerat Pleonasmos adiectio
unius uerbi superuacua ut
actenus uerborum aulo et ipsa
teli neque enim alibi nisi in celo
sunt sidera Perissologia ad-
iectio plurimorum uerborum super-
uacua ut uiuat ruben in

moreatur dum non sit ad uiuere quam non mori Baga-trologia longi loquium rebus non necessarias comprehend ut legationum impetrata pace retro unde uenerant domum reversi sunt Tautologia i. multiloquium ut si fata uirum servant si uescitur aura etherie neque adhuc crudelibus occumbat umbris totum idem est quod repetitur una est sed crebro sermone adnuntiata Eclypsis est defectus dictionis in qua necessaria uerba desunt ut cui frater crauro de eo est enim erat Tapinosis est humilitas statu rei magne dictis infirmans ut aparent rari nantes in gurgite uasto gurgite posuit pro mare Cacosinteton uiciosa compositio ut uersaque iuuencum terga fatigamus hasta Amphibolia ambigua dictio que fit aut per casum accusatiuum ut illud ypo appollinis ad pirrum aio te eacidam romanos uincere posse in quo non est certum quem in ipso uersu monstrauerit esse uictorem Contra

et per incertam distinctionem ut bellum ingens geret italia Incerta distinctio utrum bellum ingens italia contra fit et per commune uerbum ut depredatur cato calumpniatur cicero prolatus brutus dedignatur antonius nec ostenditur utrum ambiguitate utrum ipsi alios an alii ipsos depredati sint aut calumpniati contra fit et per homonima que uno nomine multa significantur ut acies pro nomine acie aut ferri aut oculorum aut militum

Metaplasmus greci lingua latine transformatio dicitur qui fit in uno uerbo per metri necessitate et licentia poetarum cuius species iste sunt Prothesis appositio in principio uerbi ut gnato pro nato et tetulit pro tulit Epentesis appositio in medio ut reliquias pro reliquis induperator pro imperator Paragoge appositio in finem ut magis pro mage et potestur pro potest Afferesis ablatio de principio ut temno pro contemno Sincope ablatio de medio ut forsan pro forsitan

pro de metaplasmis ... [illegible]

Apocope abscisio de fine ut sat
pro satis. Ectasis productio con-
tra naturam italia facto cum itale
correpte dici debeat. Sistole cor-
reptio contra naturam ut aquo
sub orion cum orion producte
dici debeat. Diereses discissio
sillabe in duas ut albai longa
pro albe longe. Episinalimphe
conglutinacio duarum in unum
ut feton pro feeton neri pro nerei
eripide pro euripide. Sinaliphe
conlisio vocalium adiuncta vo-
calibus ut adque ea diversa pe-
nitus dum parte gerunt. Ec-
lipsis collisio consonantium cum
vocalibus ut multum ille et terris.
Antitesis contraposicio littere
pro alia littera ut olli pro illi.
Metatesis transposicio littere
ut euandre pro euander et
timbre pro timber. Inter barba-
rismos et figuras hic est
latina et perfecta locutione
metaplasma est qui in uno ser-
mone fit oracione viciosus.
Hec inter soloecismum et scema-
ta perfectum sermone et concreti-
one figura est que fit contextu
sermonum oracione viciosa. Ergo
metaplasmi et scemata me-
dia sunt et discernuntur

picia et inpicia fiunt aut
adornatum

pp de scematibus

[S]cemata ergo in latinum
eloquium figure interpre-
tantur que fiunt in ver-
bis ut sententiis per varias
dictionum formas propter eloquii
ornamentum. Hec dum multe
sint apud gramaticos iste
inveniuntur. Prolepsis
presumpcio verbi collocata que sequi
debent ante ponuntur ut inte-
rea reges ingenti mole latinus
debuit igitur post dicere interea
reges ingenti mole et statim
adicere quadrigis procedunt ca-
stris. Deinde dicere latinus
et ceteri. Sed facta est pro-
ornamento carminis perver-
sio rei et qui sequi debuerunt
reges interpositi sunt in ver-
bis et postea additum est
procedunt castris. Unde et
presumpcio quia ante posita
sunt que sequi debuerunt. Zeu-
ma est clausula cum plures
sensus uno verbo clauduntur
que fit tribus modis nam
aut in primo aut in postre-
mo aut in medio id verbum
ponitur quod sententias iungit
in primo ut vertitur aeno

fons fundus sententie nos
In medio grecia pro fluvio per
tis clara gallia vocte In
postremo ut namque scribitur terre
obsequium amicos ueritas
odium parit Hypozeusis
est figura superiori con
traria ubi in singulis sen
sibus propria uniuscuiusque clausula
est ut regem adiit et rege
memoras nomenque genus
que Sillempsis est in dissimi
libus clausulis aut pluralis
dictio singulari uerbo finita
ut prius et rege recepto aut
singularis dictio plurali uerbo
expleta ut sunt nobis mitia
poma et pressi copia lactis Su
pra ipsi sunt dixit hic debu
it dicere est et pressi copia lactis
fit aut silempsis non solum
non solum per partes orationis
sed per accidentia partibus Nam
ubi et pro multis unus et pro
uno multi ponuntur silempsis est
Pro multis unus ut est illud
Vtrumque armato milite comple
nt cum non uno sed multis mili
tibus Sunt pro uno multi ut in
euangelio latrones qui cru
cifixi erant cum eo improper
abant ubi pro uno utraque
dicitur blasphemasse Anadiplo
sis est quando ab eodem uerbo

quo prior uersus finitur se
quens uersus incipit ut est id
Certent et cygnis ululae sit tityrus
horseus in siluis inter delphinas
arion Anafora est repetitio
eiusdem uerbi per principia uer
suum plurimorum ut nos te darda
nia incensa tua quique arma se
cuti nos tumidum sub te permensi
classibus equor Epanafora est
in uno uersu per principia sensuum
eiusdem uerbi repetitio ut tene
ris ante pedes uitreo de fornice
unda te liquidi fluere lacus
Epizeusis in uno sensu con
geminatio uerbi ut sic sic iuuat
ire sub umbras Epana
lempsis est sermonis in princi
pio uersus positi eiusdem in fine
replicatio ut est illud Crescit
amor nummi quantum ipsa pe
cunia crescit Paronomasia
est in significatione diuersa dic
tio pene ipsa ut illud habire
an obire te conuenit uel exulem
fieri an mori Scesis onomaton
multitudo nominum coniuncta quadam
ambitu copulata ut nubilu
m grando procelle fulmina
uenti Paromeon est multi
tudo uerborum ex una littera inci
piens quale est apud ennium
o tite tute tati tibi tanta tyranne
tulisti sed bene hic temperat Virgilius

non toto uersu utitur hanc fi-
guram ut hemmius sed nunc in prin-
cipio uersus tantum ut est illud
Scua occedens super arma nunc
autem in fine ut sola mihi tales
casus cassandra canebat Homo
eoptoton est cum plurima noua
uerborum casum denunciant
ut illud Sed neque currentem
sed nec cognoscit euntem tol-
lentem que manus saxum que in ma-
ne mouentem Homoeoteleu-
ton est cum uno modo uerba
plurima finiuntur ut habiit
abscessit euasit erupit Poly-
pteton est cum diuersis casibus senten-
tia uariatur ut ex nichilo in nich-
ilum in nichilum nil posse reuerti et
marcida marcaque marcus pa-
dente recursus marcus dexerit
ita est ad signa marci sic tabellas
Hirmos est sententia continuata
orationis tenore suum usque ad
ultimum seruans ut est in medio
longo loco in insula portum et re-
liqua hic enim in longum uadit sensus
usque ad illud Contique ut
nemus imminet umbra Polysyn-
deton est dictio multiplex con-
catenata coniunctionibus ut te-
cumque larem que arma que amu-
clem que canem Dialiton ut
asyndeton est figura que e con-
traria sine coniunctionibus
solute ac simpliciter effertur
ut uenimus uidimus placuit
Antitheton ubi contraria con-
trariis opponuntur ut sente-
tie pulchritudinem reddant
ut illud Frigida pugna-
bant calidis humentia siccis
mollia cum durissimis pon-
dere carentia habentia pondus
Hypallage quotiens usque per contra-
rium uerba intelliguntur ut da-
re classibus uestes cum uentis
naues demus non nauibus uentos

Tropos greco sermone gram-
matici uocant qui lati-
modi locutionum instr-
constituit aut apparent significare
de non propria similitudine
Quorum omnium nomina difficilimum
est ad notare sed ex omnibus donatus
tredecim usui tradenda conscri-
psit Metafora est uerbi alicuius
usurpata translatio sicut cum di-
cimus fluctuare segetes ge-
mare uites dum in hiis rebus
fluctus et gemmas non inueni-
amus in quibus hec uerba aliunde
transferuntur Sed et alie tropi-
ce locutiones dicta que in tel-
legenda sunt preterea figura-
tis amictibus obteguntur ut

De tropis

sensum legentis exercitant ut
ne nuda atque inpsti uel septa ·l·
fiunt autem metaphore modis
iiii. ab animali ad animale ut
alienos conscendit equos meta-
forice loquens misit quadru-
pedia lapsibus. Et quo tempore de-
specta petiuerit misit uolatili
tersum quadrupedibus. Ab inani-
mali ad animale ut pontum
pumsterat sulcum premit alta
carina misit usum terre quod
dum aratur et sulcum primeret ad
terram premat non ad mare. Ab a-
nimali ad animale ut flo-
rid iuuentas misit flores in
animales iuuentuti que anima
habet. Ab animali ad inanimale
ut te neptune pater cui tempora
cana recincti cincta salo resonat
magnus cui perenni profluit o-
ceanus et flumina crinibus errant.
Mentum cui tempora et crines
non ad oceanum pertinent sed ad
homines. Sic licet alia rerum nomina
de alio genere in aliud genus
decentissime decoris gratia trans-
feruntur ut oro paruetur
metafora aut aut parasamq
est ut fluctuare segetes non
potest dicere segetare fluctus
aut antistrofa est reciproca
ut remigium alarum nam et le-
trauiu alarum remigia dicat.

Catacrisis est aliene rei nomen
adpositum hec et a metafora dif-
fert quod illa uocabulum habenti
largitur hec quia non habet pro-
prium alieno additur utitur ut
faciesque simillimam lauro et
centaurus ne una ambe uinct
que feruntur frontibus et longa
sulcant uada salsa carina dum
facies et frons tam dicunde a-
nimalium et hominum sint quod
nomen si poeta naui non apposu-
isset quod proprium eidem parti
diceret non habet. Metalempsis
est tropus a precedenti quod sequi-
tur ut quem manus tapte nodosa
querit arundo nam per manum
uerba per arundinem litere signi-
ficate sunt. Metonomia trans-
nominatio ab alia significatione
ad aliam proximitate translata
fit autem multis modis aut enim
per id quod continet id quod continetur
ostendit ut teatra plaudunt
prata mugiunt dum illic homines
plaudant hic boues mugiant
aut contra per id quod continetur
id quod continet aut dum primus
ardet allegonium non ille sed
domus eius ardet. Aut per inuen-
torem id quod inuentum est ut si-
nit cerere et libero surget uenus
et quod mixtim uulcanus mittit
adistra saullam. Vult igitur
pertenere frumenti inuenta-
tem intelligere panem per

liberum inuentorem uitis ui=
num p̄uenerem libidinem per
uulcanum ignem At contra p
inuentu inuentore demonst̄
ut uinu p̄tam̄ p̄lib9 qui uinu
apud grecos inuenit Ite p̄ eff
icientem id qd' efficatur sic pig=
rum frigus qd' pigros hoīes
faciat et timor palidus eo qd'
pallidos homines reddat At
contra p̄ eid qd' efficatur effi=
ciens ut equos auri genitor
spumanciaq3 addidit frena
feris Spumancia frena dixit
tum uiq3 ip̄a faciant spuma
s equus qui ea gerit spumis
consp̄git in fusis Antomasia
est p̄nomie l uote nois p̄s=
ta ut maiet genit9 promer=
torio Qui trop9 modis trib9
fit ab animo ut magnanim9
anchisiades a corpore ut ips̄
arduus extrinsecus ut infelix
puer atq3 impar cogressus achil
lis Epitetton supra nome s
ponit igit̄ proprio noi ut a=
lma ceres obscenīq3 canes in
portuneq3 uolucres Int an
tonomasiam aut et epiteto
hic differt qd' antonomasia
prouice nois fungitur Epi=
teton aut nunquam est sine
noie Quib3 duob3 tropis
ud uituperam9 aliquem ut ost=
dim9 ud laudam9 Sinodoche
conceptio cum a parte totum
ut a toto pars intelligitur
eo i̊ et p̄ spem gen9 et p̄ gen9
speciem demonstrat̄ s spes ai
pars gen9 aut toti a toto
pars intelligit̄ ut quam multe
glomerantur aues ubi fri=
gidus annus pontu fugat
Non igit̄ tot9 annus frigid9
est s pars anni i hyems
At contra a parte totu ut fla
mas cum regia puppis extu=
lerat ubi non solu puppis sed
nauis Et no nauis s q̄ in eo
Et non omis sed un9 flamas
extulit Onomotopeia e no
ad fictu de immutando sonu
uocis confusi ut stridor cla=
bor hinnit9 equo4 mugit9
bou balat9 ouiu Per infrasis
est circu loquium dum rebu una
plurimis uerbis significatur
ut aure uitales carpit Sig
nificauit igit̄ p̄ copulatione
uerbo4 una rem hoc est uiuit
Hic aut trop9 geminus est
nam aut ueritate splendi
de producit aut feditatem
circuitu euitat Veritatem
splendide producit sicut ecia

pma noua spergebat lu-
mine terras titā crotcu lin-
quens aurora cubile Uult
igit dicere iam lucescebat
aut dies ortus erat Sedi
tatem circuitu ciuitat pe
placidum qz petunt con
iugis in suo gremio he
em circultu ciuitat obscuri
tate et decent ostendit se
cubiculo Yperbaton e tra
nscensio uerborum aut sen
tencia ordine commutans
huius spēs v sunt Anastro
fe sterion parentesis the
mesis sintesis Anastrofe
est uerborum ordo pposter sicut
litora circu promunditora
Acteron sterion est sentencia
ordine mutata ut per quam
altas tetigit fluctus et ad
castra uenit Antea i adeo
uenit et sic tetigit fluctus
Parentesis est ubi inter
posiciones sentencia mam q
ex medio remota integer
sermo perdurat ut eneas
neqz igit patris consistere
mentes passus amor ra
pidum ad naues pmittit a
tem Nam illud i mediu
parentesis est Temesis

est sectio unius nois p int po
sicione uerborum ut multum ne
bule circum dea fundit amictu
pro circumfudit Sintesis est
ubi ex omni parte extensa
uerba ut illud Juuenes for
tissima frustra pectora si nob
audendi extrem cupido est
certa sequi que sit rebus for
tuna uidetis excessere omnes
audita aribus relictis dij
quibus imperiu hoc est et erit
securitatis uerbi intense
moriam et in media arma
ramus Ordo talis est Juu
enes fortissimi pectora fru
stra securitatis uerbi intere
se qua excesserit dij unde
si uobis cupido certa est me
sequi audente extrema cu
am in media arma et mor
iamur Yperbole e excelsitas
fidem excedens ultraque
credendu est ut sidera uer
berat undis et terra inter
fluctus capit hoc igit mo ultra
fidem aliquid augetur nec tn
atramite signi ficande uer
itatis errattus quamuis uerba
quo indicant excedant ut
uoluptas loquentis non falle
tis appereat Quo tropo no

non solum augetur aliquid
sed eciam minuitur Augetur ut
uelocior aura minuit ut
mollior pluma durior saxo
Allegoria est alienum loquium
Aliud enim sonat et aliud intel
ligitur ut tres litore ceruos
conspicit errantes uerbis tres
duces belli punici signifi
cantur ut tria bella punica
et in bucolicis aurea mala
decem misi i. ad augustum de
cimus eglogas pastorum Huius
tropi plures sunt species ex quibus
eminent vii. hyronia an
tifrasis enigma carientis
mos paroemia sarcasmos
asthismos Yronia est sente
ncia per pronunciacionem con
trarium habens intellectum
Hic enim tropo callide aut per
accusacionem aut per insultaci
onem aliquid dicitur ut est illud
Vrbis erucre domos illa se
iactet in aula eolus et clauso
uentorum carcere regnet et
quomodo erit aula si carcer est
soluitur igitur pronunciacione
Nam carcer pronunciacio
est iactet enim aula Yronia
est eciam totum per contraria
pronunciacionem admirans

per yroniam presentem quem laudando
deridet Antifrasis est ser
mo contrariis intelligendus
ut lucus quia caret luce per
nimiam nemorum umbram et ma
nes i. mites cum sint huma
nes et modesti cum sint ter
ribiles et inmanes et parcas
et eumenides furie quia nulli
parcant ut bene faciant hoc
tri vel eciam nam acclamantes et
ea uidentes et uulgo ethi
opes argentei appellantur
Inter yroniam autem et antifra
sim hoc distat quod yronia pro
nunciacione solam indicat quod
intelligi uult sicut cum di
cimus homini agenti male
bonum est quod facis Antifrasis
uero non uoce pronunciantis
significat contrarium sed suis
tantum uerbis quorum origo con
traria est Enigma est que
stio obscura que difficile in
telligitur nisi aperiatur ut est
illud de comedente exiuit
cibus et de forte egressa
est dulcedo Significans ex
ore leonis fauum extractum
Inter allegoriam autem et e
nigma hoc interest quod alle
goria bis geminata est
et sub rebus alias aliud sig

naliter indicat. Enigma
uero per speciem facti obducitur est
et per quasdam ymagines ad-
umbratur. Carientismos
est tropus quo dura dictu
gratius proferuntur ut cum
interrogantibus nunquid nos
quesierit aliquis respondetur
bona fortuna. unde intelligitur
neminem nos quesiuisse.
Paroemia est rebus et temporibus
accommodatum prouerbium.
Rebus ut contra stimulum
calces. dum significet ad-
uersis resistendum. Temporibus
ut lupus est in fabula. Aiunt
enim rustici uocem hominem
perdere si eum lupus prior ui-
derit. Unde et subito tacen-
ti dicitur istud prouerbium lupus
est in fabula. Sarcasmos
est hostilis irrisio cum ama-
ritudine ut referes ergo hec
et nuncius ibis pelide ge-
nitori illi mea tristia
facta degeneremque neoptole-
mum narrare memento. Hu-
ic contrarius est astismos
urbanitas sine iracundia.
Ut illud Qui bauium non odit
amet tua carmina me-
ui atque idem iungat uul-
pes et mulgeat hyrcos id est
bauium non odit pro pena ei con-
tingat ut diligat meuium. Fu-
erunt meuius et bauius poete pes-
simi et inimici uirgilii. Qui
hos ergo diligit faciet que
contra naturam sunt id est iungat
uulpes et mulgeat hyrcos.
Omoeosis est que latine in-
terpretatur similitudo per quam
minus note rei similitudo ex eius
que magis nota est panditur
demonstrata. Huius species sunt
tres id est parabole paradigma
ymago comparacio exemplum.
Icon est ymago cum figu-
ram rei ex simili genere co-
namur exprimere ut omnia
mercurio similis uocemque
coloremque et crines flauos
et membra decora iuuenta.
Congrua id est similitudo de spe-
cie persona inducitur. Parabo-
la comparacio ex dissimilibus
rebus ut qualis in aruis pe-
stifer libie uirus leo comminus
hoste concedit ubi leoni tur-
ne comparauit non ex proprio sed
ex alio genere similitudinem
faciens. Paradigma est
exemplum dicti uel facti alicuius
aut ex dissimili genere co-

ueniens ei quam proponimus
rei. Ita tam fortiter sonuit apud
ypponem sepius quam ubi citato. Si-
militudo autem tribus modis fit
a pari a maiori a minori. A pari
ac ueluti magna in populo
cum sepe orta est seditio. A
maiori ad minus qualiter expri-
uentis per nubila fulmine. A mi-
nori ad maius si potuit manes
accersere coniugis orfeus tracia
fretus citara fidelibus uoce ca-
noris. Quasi si diceret rem par-
uam in breui uel si ille citare
fretus ego pietate

xxxix de prosa

Prosa est producta ora-
tio et a lege metri solu-
ta. Prosum enim antiqui
productum dicebant et rectum.
Unde ait uarro apud plautum
prosis lectis significari rectis.
Unde etiam que non est perflexa
numero sed recta prosa oratio
dicitur in rectum producendo. Alii
prosam aiunt dictam ex eo quod
sit profusa uel ex eo quod spatiosius
proruat et excurrat nullo
sibi termino prefinito. Pre-
terea tam apud grecos quam
apud latinos longe antiquiorem
curam fuisse carminum
quam prose. Omnia enim prius versibus
condebantur. Prose autem stu-
dium sero inguit. Primus apud
grecos ferecides sirus soluta
oratione scripsit. Apud roma-
nos autem appius cecus aduersus
aduersum pirrum solutam orationem
primus exercuit. Iam exhinc
et ceteri prose eloquentia
contenderunt

xxxx de metris

Metra uocata quia certis
pedum mensuris atque spa-
tiis terminantur neque
ultra dimensionem temporum con-
stituta procedunt. Mensura
enim grece metron dicitur. Versus
dicti ex eo quod pedibus in ordine
suis dispositis certo fine mo-
derantur per particulas que cesa
et membra nominantur. Qui ne
longius prouoluerentur quam
iudicium posset sustinere mo-
dum statuit ratio unde reuer-
teretur et ab eo ipso uersum
uocatum quod reuertatur. Huic
adheret rithmus qui non est
certo fine moderatus sed tamen ra-
tionabiliter ordinatis pedibus
currit qui latine nihil aliud
quam numerus dicitur de quo est illud
Numeros memini si uerba
tenerem. Carmen uocatur quicquid
pedibus continetur cui datum no-
men existimant seu quod carpti

pronunciatur unde hodie
lanam quam purgantes di
scerpunt carminare dicimus
seu quod qui illa canerent car=
ere mente existimabantur
Metra uel a pedibus nuncupa=
ta ut archilochia que scribuntur
uel ab inuentoribus uel a frequen
tatoribus uel a numero syllabarum
A pedibus metra uocata ut dac=
tilica iambica trocaica A tro
cheo enim trocaicum metrum
nascitur a dactilo dactilicum
sic et alia a suis pedibus
A numero ut exametrum penta=
metrum trimetrum Nam se=
narios uersus nos rationis
pedum uocamus hos greci quia
geminos feriunt trimetros
dicunt Exametros autem
apud latinos primum scripsisse
ennius traditur eosque longos
uocant Ab inuentoribus metra
appellata dicuntur ut ana=
creontium sapphicum archilo=
chium Nam anacreontica
metra anacreon composuit
Sapphica sappho mulier edi=
dit archilocos archilocus
quidam scripsit colofonios
colofonius quidam exercuit So=
tadea sotades repertor est
... genere reterpis

Simonidia quoque metra simo=
nides poeta liricus composuit
A frequentatoribus ut asclepia
dea non enim ea asclepius inuenit
sed primus ita uocata quod eo
elegantissime et frequentissime
usus sit A rebus que scribuntur
ut eroicum elegiacum bucolicum
Eroicum enim carmen dictum
quod eo uirorum fortium res et fac=
ta narrantur Nam eroas
appellantur uiri quasi aerei et
celo digni propter sapientiam et for=
titudinem Quod metrum auctori=
tate cetera metra precedit
unum ex omnibus tam maximis
operibus aptum quam paruis sua
uitatis et dulcedinis eque cap
ax Quibus uirtutibus nomen
plus obtinuit ut eroicum uo=
caretur ad memorandas sci=
licet res eorum Nam et prece=
teris simplicissimum habetur
Constantique duobus pedibus
dactilo et spondeo ac sepe
pene ut ex hoc ut ex illis nam
quod temperatissimus sit utriusque
mixtura quam si insinuatur
a singulis omnibus quoque metris
prior est Hunc primum moy=
ses in cantico deuteronomii
longe ante ferecyden et omerum

cecinisse prolatum Unde appa-
ret antiquius fuisse apud he-
breos studium carminum quam
apud gentiles Siquidem et iob
moysi tempore adequatus exam-
etro versu dactilo spondeoque
decurrit Hunc apud grecos
cattes milesius fertur primus
composuisse velut alii putant
ferecides sirus quod metrum ante
omerum pitium dictum post ho-
merum heroicum vocatum Pitium
autem vocatum volunt eo quod hoc
genere metri oracula appol-
linis sunt edita Nam cum
in parnaso phitonem serpen-
tem in vindictam matris perse-
quiretur accole delfici
hoc illum metro ortati sunt di-
centes ut ait terencianus

michi deest

elegiacus autem dictus eo quod mo-
dulacio eiusdem carminis
conveniat miseris Terencia-
nus hos elegos dicere solet quod
clausula talis tristibus ut tra-
dunt aptior est modis Hic
igitur vix omnino constat a quo
sit inventus nisi quia apud
nos ennius eum primo usus
est Nam apud grecos sic
adhuc lis gramaticorum pen-
det ut sub iudice res relegatur

Nam quidam eorum colofo-
nium quidam artilocum auctorem
atque inventorem volunt Bu-
colicum id est pastorale carmen
plerique siracusis primum co-
positum a pastoribus opinantur
Nonnulli lacedemonium
Namque transeunte in tracia
xerse rege persarum cum spar-
tane virgines sublato solito me-
tu neque egredi urbe neque
pompam quoque egresse dianne
de more exercerent turba
pastorum ne religio preter-
iret eam inconditis cantibus
celebrat Appellatur autem bu-
colicum de maiore parte quamvis
opilionum caprariorum
quoque sermones in hijs et ce-
tera inserantur Ymnos
primum david prophetam in laude
dei composuisse ac cecinisse
manifestum est Deinde apud
gentiles prima memnuacio
moto esse in appolline et
ampio que fuit temporibus
ennii longe post david Ym-
ni autem ex greco in latinum lau-
des interpretantur Epita-
lamia sunt carmina nuben-
cium que decantantur a scola-
stibus seu scolasticis in honore

re sponsi et sponse Hec pri-
mum salomon edidit in
laude ecclesie et christi ex quo
gentiles sibi epithalamium
vindicauerunt Et id ipsius gen-
eris carmen ad sumptum est
Quod genus primum a gen-
tilibus in scenis celebrabatur
postea tantum in nuptiis
cantitabatur Vocatum autem epitha-
lamium eo quod in thalamis
decantetur Trenos quod latine
lamentum vocamus primus ihere-
mias composuit super urbem
iherusalem et populum quando cap-
tiuus ductus est Post hunc
apud grecos symonides poe-
tali carmine addhibebantur
autem funeribus atque lamentis
similiter et nunc Epita-
phium grece latine supra tu-
mulum Est igitur titulus mor-
tuorum qui in demonstracione
eorum fit qui iam defuncti
sunt Scribitur enim vita
mores et etas eorum Poesis
dicitur greco nomine opus multorum
librorum Poema unius Idil-
lion paucorum versuum disti-
con duorum Monosticon unius
Epigrama est titulus quod
in latine superscripcio inter-
pretatur epi enim super grama litera
ut scripcio dicitur Epodon in poe-
mate clausula breuis est dic-
tum autem epodon quod tamquam
ad speciem elegiaci premisso uno
longo alter breuior componitur
atque in singulis quibusque maioribus
sequentes minores quasi cla-
usule recinunt Clausulas
autem lirici appellant quas pri-
ores versus integris sub-
iectis ut est apud oracium
Beatus ille qui procul nego-
ciis deinde sequitur prisca ut
prisca gens mortalium Sic
et deinceps altera quibus
aliqua pars deest et ipsi pre-
cedentibus similes sed minores
Centenos apud gramaticos
vocari solent qui de carminibus
omeri seu virgilii ad propria
opera more centenaris ex
multis hinc inde compositis
in unum sarciunt corpus ad
facultatem cuiusque materie De-
nique proba uxor adelfi ce-
tone ex virgilio de fabrica
mundi et euangeliis ple-
nissime expressit materia
composita secundum versus et
versibus secundum materia con-

tinatis. Sic quoque et quidam
poppinus eciadem poeta inter
cetera [illegible] sua oratione et [illegible]
honore composuit similiter et de-
nec ideo

xxxvii de fabula

Fabulas poete a fando no-
minaverunt quia non sunt
res facte sed tantum loquendo
ficte. Que ideo sunt inducte
ut fictorum mutorum animalium inter
se eloquio imago quedam vite ho-
minum nosceretur. Has primus
invenisse traditur alcmon cro-
toniensis appellantur que his e-
sopice quia his apud frigias in hac
re polluit. Sunt autem fabule
aut ysopice aut libistice. Ysopi-
ce sunt cum animalia muta in-
ter se sermocinasse finguntur
vel que animam non habent ut
urbes arbores montes petre
flumina. Libistice autem dum
hominum cum bestiis aut bestiarum
cum hominibus fingitur vocis
commercium. Fabulas poete quasdam
delectandi causa finxerunt quasdam
ad naturam rerum nonnullas
ad mores hominum interpretati
sunt. Delectandi causa fictas
ut eas quas vulgus dicunt vel
quales plautus et terentius
composuerunt. Ad naturam rerum
fabulas fingunt ut vulcanum
claudum quia per naturam num-
quam rectus est ignis ut illa
triformis bestia prima leo
postrema draco media ipsa
chimera id est caprea etates
hominum per eas volentes distin-
guere. Quarum ferax et
orrens prima adulescen-
tia ut leo deinde vite
tempus lucidissimum ut capra
eo quod acutissime videt et
sic senectus casibus inflexis
draco. Sic et onocentau-
ri fabulam esse confictam
id est equo mixtum ad exprimen-
dam humane vite veloci-
tatem quia equum constat
esse velocissimum. Ad mores
ut apud oratium mus loquitur
muri et mustela vulpi-
cule ut per narrationem fictam
ad id quod agitur verax sig-
nificatio referatur. Unde
et ysopice tales sunt fa-
bule ad morum finem relate
ut sic in libro iudicum ligna
sibi regem requirunt et loquuntur
ad oleam et ad ficum et ad vi-

tem et adverbium quod totum
utique ad mores singitur ut
ad rem que intenditur ficta
quidem racione sed veraci
veniat Sic et demostenes
orator fabula usus est ad-
versus philippum qui cum ab
atheniensibus postularet ut
sibi decem oratores darent
ut discederet finxit ille fa-
bulam qua dissuaderet di-
cens lupos aliquando pa-
storibus quorum diligenciam deci-
pere voluissent suasisse ut
in amiciciam convenirent ea
tamen condicione ut canes
in quibus erat causa iurgi-
orum viri illis traderent An-
nuisse pastores et in spe
securitatis dedisse canes
quos ovium suarum vigilan-
tissimos custodes habebant
Tunc lupi adempta omni for-
midine omne quod in gregi-
bus illis erat non pro sa-
cietate tantum verum eciam pro libi-
dine laceravisse Philippum
quoque principes populi po-
stulare quo facilius possit
opprimere spoliatam custodibus
urbem

De vocabulo ystorie ii De primis
auctoribus ystoriarum iii De
utilitate ystorie iiii De gene-
ribus Hystoria est rei ge-
ste narracio per quam ea que
in preteritum facta sunt dinoscuntur
Dicta autem grece ystoria apo to
storin id est videre vel cogno-
scere Apud veteres enim nemo
conscribebat ystoriam nisi is
qui interfuisset et ea que
conscribenda erant vidisset Melius
igitur oculis que fiunt de-
prehendimus quam que audi-
cione colligimus Que enim vide-
tur sine mendacio proferuntur
Hec disciplina ad gramati-
cam pertinet quia quicquid dignum
memoria est litteris mandatur
ii Hystoria autem ideo mono-
menta dicuntur eo quod memoriam
tribuant rerum gestarum Seri-
es autem dicta per translacione
a sertis florum invicem compre-
hensis Hystoriam autem apud
nos primus moyses de ini-
cio mundi conscripsit Apud
gentiles vero primus dares
frigius de grecis et troianis
historiam edidit quam in foliis
palmarum ab eo conscriptam

est. Fere post Darete autem in Grecia Herodotus hystoria primus habitus est. Post quem Ferecides claruit hiis temporibus quibus Esdra legem scripsit. Item hystorie gentium non impediunt legentibus in hiis que utilia dixerunt. Multi enim sapientes preterita hominum gesta ad institutionem presentium hystoriis indiderunt. Siquidem et hystoriam summa retro temporum annorumque supputacio comprehenditur et per consulum regumque successum multa necessaria perscrutantur. Item Genus hystorie triplex est. Effemeris namque appellatur unius diei gestio. Hoc apud nos diarium vocatur. Namque quod latini diurnum greci afemerida dicunt. Kalendaria appellantur que in menses singulos digeruntur. Annales sunt res singulorum annorum. Quecumque enim digna memorie domi militieque mari et terre per annos in commentariis acta sunt ab anniversariis gestis annales nominaverunt. Hystoria autem multorum annorum vel temporum est, cuius diligencia annui commentarii in libros delati sunt. Inter hystoriam autem

et annales hoc interest quia hystoria est eorum temporum que vidimus. Annales vero sunt eorum quos etas nostra non novit. Unde Salustius ex hystoricalibus, Eusebius et Jeronimus ex annalibus hystoria constant. Item inter hystoriam et argumentum et fabulam interest. Nam hystorie sunt res vere que facte sunt. Argumenta sunt que etsi facta non sunt fieri tamen possunt. Fabule vero sunt que nec facte sunt nec fieri possunt quia contra naturam sunt. Explicit liber primus.

[O]mnis constructio ex substancia et actu fit que aut erit absoluta aut iohannes legit aut transitiva hic est ut agentis actum in pacientem transferat ut iohannes legit librum. Intransitiva. Denique tria sunt in constructione querenda scilicet agens et illius actus et in quo fit paciens, cum quibus etiam frequenter et qualitates et quantitates substancie vel actui adiecte ponuntur in ueni

intur ut ubi et quomodo
et quare ut ambiguitas spe-
latur et certis viciis reddi-
tur Queritur ergo qualis fuit a-
gens ut qualiter similiter si-
liter egit ut quantum etiam
de paciente quale fuit ut qua-
tum sit et ubi et quo fuit
factum ut quare Nunc ergo
quomodo substancia et ad-
iectiva ad actum suis adver-
biis construantur dicamus
In omni namque construccione
ante ponitur agens qui modo
ut verbo profertur deinde
verbum illius actus juxta aut
in quo fit paciens ut Io-
hannes percussit petrum Adiec-
tiva vero si ad fuerint sic-
utique ante ponitur cui ad
iciuntur ut fortis iohannes
multum percussit debilem
petrum non ut figurate sunt
adiecta ut obliquos ap-
sencia tunc postponuntur
ut iohannes magne virtutis
ut iohannes fortis brachii
ut dignus laude percussit
debilem petrum virga ut cum
virga Sunt autem sive quod
fere omnes ablativi absoluti
quibus circa actum indicamus
que diversis possunt fieri rebus
cum adiectivis sunt et possunt
ante poni et postponi si tunc
ante ponuntur quo alii in con-
structione ablativi fuerint
preposita ut iohannes apprehendit
manibus petrum fugientem
pedibus Quare vero et ubi et
quo si ad sunt frequentius in
constructione preponuntur nisi
si autem quovis ordine poni pos-
sunt ut iohannes magne virtutis
multum percussit petrum hodie
in ecclesia Unde vero semper
preponitur ut iohannes hodie ve-
nit de civitate Attendendum de-
nique est quia quemadmodum
apte sunt dicciones in con-
structione ordinande ita et con-
strucciones sunt in ordine ponende
que et multis perficitur construc-
cionibus Notandum ergo est quia
sunt dicciones que semper duas
querunt construcciones ut sunt
participia et relativa nomina
Ut ergo participia et relativa
nomina una suis et altera cui
adiciuntur sunt constructione
que constructio participii semper
in sui constructione intermitti
fieri atque prius perficitur dum
modo ut verbum participium
profertur cum qua constructione

et alie possunt intromitti coniunc-
tionibus vel etiam participiis
ut relatiuis hic exigentibus
que relatiua idem faciunt q
et participia · i · duas semper
q construcciones una cui re-
latione faciunt et alteri pi
quam semper in constructione
cui redduntur intromittende
alias pri intromitti faciunt
constructiones etiam si aliquantum
tantum mito ut vets cui re-
lato profert ut video legens
librum priscianum intellexerit
multa ut video legens libr
prisciani docentis gramati-
cam petro quem arnolfus
genuit et nutriuit intellex-
erit multa pro et de relati-
uis ut video qui legit librum
prisciani intellexerit multa
ut video qui legis librum
prisciani quem appolonius ge-
nerans docuit et erudiuit
intellexit multa

Um demum quod aduerbium
ut quod habentia semper
aduerbia et quum et quod
quibus ante cedit frequenter vbi
ut prius auditur et si causa-
les ut racionales et utriusque

coniunctiones duas despi-
tant constructiones quarum
una non intromittitur in-
tra alteram ut participia fa-
ciunt et relatiua sed inter
utrumque alie possunt intro-
duci relatiuis ut partici-
piis ut supra dictum est hic
exigentibus Et illo semper
constructiones preponunt
quibus quum et quia ante po-
nitur ut video ideo propri-
pe librum quia ut quum eius
accepit pciū ut video ideo
precepit librum quem priscianus
volens relinquere exemplum
aliis composuit et exemplis
firmauit quum eum de accept
precium Ille autem preponit
et preponitur quibus cum
aduerbium est plarum ut cum
homines imperiti studeant fac-
ere ipsis tunc ego video sa-
piens thematice non facio
ut ego video sapiens gra-
matice tunc non facio vero
cum imperiti homines studeant
facere Quibus vero si prepo-
nitur semper ante ponitur
ut si ambulat mouetur

Inter quas et alie inveni-
ri possunt constructiones
ut supra diximus. Nam ad
verbi aliter prolatus est pro
nomine transeat summa illius
multiplicati crescit ut
si quis dicat sexies sexte
quia nomen adverbio iungi-
mus multiplicat et in xl-
vim assurgit. Si autem utraque
summa numeri per adverbium profe-
rimus et super gradi ut in
presenti loco septuagesies
sexies non amplius est quam
simpliciter

Rethorica est bene di-
cendi sciencia in
civilibus questio-
nibus per suasionis et

eloquentie copia ad persua-
dendum iusta et bona. Dicta
autem rethorica greca appella-
tione apo tou retorizein id est a
copia locutionis. Resis enim
apud grecos locutio dicitur,
Rethor orator. Coniuncta
est autem gramatice arti re-
thorica. In gramatica enim

scientiam recte loquendi disci-
mus. In rethorica vero percipi-
mus qualiter ea que didicimus profe-
ramus.

Hec autem disciplina a grecis
inventa est a Gorgia
Aristotele et Ermagora
et translata in latinum a Tullio
et Quintiliano. Sed ita copiose
ita varie ut eam lectori ad-
mirari in promptu sit conprehen-
dere inpossibile. Nam mem-
branis retentis quasi adhere-
scit memorie series dictionis,
ac mox repositis recorda-
tio omnis elabitur. Huius di-
sciplinae perfecta cognitio orato-
rem facit.

Orator est igitur vir bonus
dicendi peritus. Vir bonus
consistit natura moribus
artibus. Dicendi peritus consistit
artificiosa eloquentia que con-
stat partibus quinque: inventione,
dispositione, elocutione, memo-
ria, pronunciatione et fine officii
quod est aliquid persuadere. In-
ventio est excogitatio rerum
verarum aut veri similium
argumentorum que causam probabi-
lem reddunt. Dispositio est

De inventoribus de rethorice artis

De nomine oratoris et partibus rethorice

rerum inventarum in ordine pulchra distributio. Elocutio est per quam ydoneorum verborum et sententiarum ad inventionem accomodata perceptio. Memoria est firma animi rerum ac verborum et adinventionum perceptio. Pronuntiatio est ex rerum et verborum dignitate vocis et corporis decora moderatio. Primum quid dicas oportet invenire, deinde quod inveneris et disponere, tertium quod disposueris explicare verbis. Quartum quod inveneris et disposueris et oratione vestieris memoria comprehendere. Ultimum ac summum quod memoria comprehenderis pronuntiare.

de tribus generibus rethorice

Rethorica in tribus versatur generibus, scilicet demonstrativo, deliberativo et iudiciali. Demonstrativum genus est quod tribuitur in alicuius certe persone laude et vituperatione, ut in genesi de Abel et Caym legitur: Respexit dominus ad Abel et ad munera eius, ad Caym autem et ad munera eius non respexit. Deliberativum est in suasione et dissuasione, ut in regum libro legitur quomodo Achitofel suasit quid eius perdere, et quomodo Cusai dissuasit consilium eius ut regem salvaret. Iudiciale est in quo est accusatio et defensio, ut in actibus apostolorum legitur quomodo iudei cum Tertulliano quodam oratore Paulum accusabant apud Felicem presidem, et quomodo Paulus se deffendebat apud eundem presidem. Ita in iudiciis semper quid equum sit queritur, in demonstrativo quid honestum sit intelligitur, in deliberatione quid honestum et utile sit consideratur. Dictum autem iudiciale eo quod de unaquaque re in eo deliberata iudicet hominem et sententia ostendat utrum laudabilis persona dignus sit aut certe reus sit. Eo designari deliberativum quod super his deliberativum genus vocatur eo quod de unaquaque re in eo deliberatur. Hoc genus duplex est: suasio et dissuasio, id est de expetendo et fugiendo, id est de faciendo et non faciendo. Suasoria aut

intrilq laris diuiditur hō
nesto utili et possibili. Hec dif
fert aliquid a deliberatiua
quia suasoria exigit alteram p̄-
sonam deliberatiua interdū et
apud se agit. In suasoria at
due sunt que plus ualent
spes et metus. Demonstrati-
uū dictū qd̄ unamquamque
rem aut laudando aut uitu-
perando demonstrat. Quod
genus duas hȝ species laudem
et uituperationem. Laudibus or-
do tribus temporibus distinguitur
Ante ipsum in ipsum post
ipsum. Ante ipsum ut que
te tam leta tulerunt secula
In ipsum ut sola in funda
troie inspectata labores
Post ipsum ut in freta dū
fluuii current dum montes
umbre lustrabunt semper
honos nomēque tuum laudes
que manebunt. Pari ordine
econtrario et in uituperatione
hominis hec forma seruanda
est Ante hominem in homine post
hominem. Locus communis ad de-
monstratiuum uituperationis genus
pertinet. Sed tamen abeo in
aliquid differt. Nam uitu-
peratio que contraria e laudi
specialiter ad incerta facientis
persona adhibetur. Communis
uero locus generaliter in facti
crimine proponitur. Unde et co-
munis locus dr̄ quia absente
persona non tam in homine quam
in ipsum crimine exponitur. Om-
ne igitur uitium non in uno ta-
tum sed etiam commune in plu-
ribus inuenitur

Plenaria causa. vii. habet
circumstantias. Personam
factum tempus locum modum
occasionem facultatem. In persona
queritur quis fecerit. in facto
quid fecerit. in tempore quando fec-
erit. in loco ubi factum sit. in modo
quomodo fieri potuisset. in occa-
sione cur facere uoluisset. in
facultate si ei suppeditarit
potestas faciendi. Per has
et confirmari causa potest
et infirmari. Frustra igitur
queris in contrarium uersus
quid factum sit si persona faci-
entis deerit. Et iterum persona
frustra ostendis si factum non
aderit persone. Item tali tempore
ut tali in loco talibus rebus fact-
um non potuit. Item non eo modo
fieri potuit ut asseris. Nec
ideo facere uoluit nec talis
homo talem habuit potestatem
ut hic facere potuisset

albinus
de leg(?) gn̄ca(?)sa
rud(?)

Quia controversiarum quas rethores causarum appellant status ubi questio subsistit et primum non convenerit inter partes sunt racionales et legales. Racionales sunt iiii scilicet facti aut nominis aut qualitatis aut translacionis. Prima est facti cuius controversia que in facto constat et dicitur coniecturalis constitucio quia coniecturis exploranda res est sicut scripsit [illegible]. Coniecturalis status est cum factum quod ab alio obicitur ab adversario pernegatur. Ut scripsi non feci dixisti non dixi. Diffinitivus status est cum id quod obicitur non contenditur sed quid illud sit adhibitis diffinicionibus approbamus. Qualitas est cum qualis res sit queritur. Et quia de iure et genere negocii controversia est constitucio generalis vocatur. Translacio est cum causa ex eo pendet cum auctoris agere videtur videtur quem oportet aut non cum eo quo cum oportuerat aut non apud quos quo tempore qua lege quo crimine qua pena oporteat. Et cum de facto conveniunt litigatores tunc

super nominis est controversiam in traducunt quia accusator augere crimen ex nomine nititur et defensor minuere ut si quis sacrum ex privato surripuerit utrum fur sit nuncupandus an sacrilegus. Defensor vult furem esse quia fur in quadruplum solvit. Accusator sacrilegum quia sacrilegus capite plectitur. Et constitucio diffinitiva dicitur eo quod quid sit fur et quid sacrilegus diffiniendum est in racione. Et videndum in cuius diffinicione cadit qui sacrum de privato loco surripiat. Si vero inter accusatorem et defensorem convenit de facto et de nomine facti tunc querela est extimacio facti scilicet quale sit factum utrum iustum an iniustum utile an inutile. Et constitucio generalis dicitur cuius exemplum est. Quidam dux romanus cum obsideretur ab inimicis nec ullo evadere potuisset pactus est cum hostibus ut arma daret. Armis vero datis salvum eduxit exercitum. Accusatur a quibusdam reus esse maiestatis. Hic de facto et de facti nomine conveniunt inter ambos

partes. Sed quale sit factum
queritur hoc modo. Utrum satius
est amittere milites an ad
hanc condicionem [illegible] am-
venire. Cuius constitutionis plu-
res sunt partes de quibus supra
diximus. Quarta translativa
qua non magis queritur an fac-
tum debeat qui facit aut co-
ram ut quomodo ut meo loco
aut cum illis cum quibus fecit
ut si Horestes accusetur Cli-
temestram matrem suam occi-
disse non iuste filium occidisse
matrem licet illa occidisset
Agamenonem patrem suum ipsius
hic queri debet per trans-
lacionem si iuste se
fecisset an non. Iste est le-
gali statu hic oritur scilicet scri-
pti et voluntas leges con-
trarie ambiguitas collectio
sive raciocinatio et diffini-
cio legis. Scripti et voluntatis
est quando verba ipsa videntur
cum sententia scriptoris dissi-
dere. Legis contrarie status
est quando inter se due leges
aut plures discrepare noscuntur.
Ambiguitas est cum id quod scri-
ptum est duas res aut plures
significare videtur. Collectio
vel raciocinatio est cum ex eo

quod scriptum est aliud quoddam quod
non scriptum est invenitur. Diffini-
cio legalis est cum vis in deffini-
tiva constitutione in qua posita
sit queritur. Status quoque tam ra-
cionales quam legales a quibus-
dam tercius decem et octo connumerati
sunt. Ceterum secundum rethoricas
Tullii x et viiii sunt [illegible]
propterea quia translacionem inter
racionales principaliter adscri-
psit status. Unde si ipse Tullius rep-
rehendens translacionem legalibus
statibus applicavit. Status dicitur ca-
res in qua causa consistit. Consistit
aut ex intencione et depulsione
et infitiacione. Constitucione
cause recepta statim pl[illegible] [illegible]
comprehendit ut
questio causae simplex
an iuncta [illegible]

omnis controversia sic
aut certo aut simplex
est aut iuncta aut ex
comparatione. Hec consideranda est
utrum ex pluribus questionibus
an ex aliqua comparatione iunc-
ta sit. Ex comparatione ut [illegible]
an quid potissimum queritur
hic modo. Utrum exercitus contra
Philippum in Macedoniam mittatur

vel de tripartita questione

albinus

qui socius sit in auxilio an teneatur
in italia ut quam maxime contra
amabile topice sint Simplex est
que unam in se questionem hoc modo
Corinthiis bellum indicamus annon
Coniuncta est questio que ex pluribus
questionibus constat hoc pacto utrum
cartago diruatur an cartagine-
sibus reddatur an eo colonia dedu-
catur Considerandum est utrum
in ratione an in scripto controversia
sit Nam scripti controversia est
ea que ex scripta lege nascitur hoc modo
Lex est Qui in adversa tempest-
ate navem relinquerit omnia a-
mittat et eorum sint onera et
navis qui remanserint in ea
D[illegible] uo quidam cum malo
navi [illegible] fugerent cum aliquis
navis [illegible] et aliquid om[illegible]
esset nau[illegible] fragi
quendam natantem [illegible] in
media morti propu-
lerunt in navim Postea cum
aliquanto plus ipsos quoque
tempestas vehementius iactare
cepisset usque adeo ut dominus na-
vis cum idem gubernator
esset in scapham confugeret que
religata navi trahebatur et
inde quantum poterat navi o-
pitulabatur Ille autem cuius
merces erant cum in gladium
ibidem in navi occumberet
naufragus vero ad guberna-
cula accessit navim regebat
Ille qui in gladium occubuerat
levius saucius ex vulnere recre-
atus est Navim in oneribus
petitum iuxta scriptam legem
quisque sua esse dicit Et hoc ex scr-
ipto questio nascitur ea sit
navis difinitionibus adhibetur
quid sit relinquere navim
et quid sit remanere in navi
Item ambiguitas sepe scripta
lege nascitur hoc modo Meretrix
coronam ne habebat si habeat
publicetur Hic ambiguitas
in [illegible] scripto est an me-
retrix vel corona pu-
blicanda sit Contrarie-
tas quoque sepe legibus nascitur
questio dum de una re aliud lex
lex vetat aliud et alia legum
qui tirannum occiderit eum
quam velit premii loco a ma-
gistratu eligere et accipiat
alia tiranno occiso v. quoque eius
proximi cognatione occidentur
Allexandrum qui in tessalia
tirannidem occupaverat thebe
uxor sua noctu occidit hec
filium suum quem ex tiranno habe-
bat sibi in premii loco deposcit
Sunt qui ex lege occidi puerum

dicant oportere Sunt qui dicant oportere reddi matri primi loco Res in iudicio est Et hic considerandum est q lex ad maiorem utilitatem pertineat Et que prius erat scripta et quorum habuisset legis latores Ex scripto et sententia controversia consistit cum alter verbis ipsis que scripta sunt utatur Alter ad id quod scriptorem sensisse dicat omne adiungit dictionem Ut lex aperte noctu portas vetat Quidam aperuit et amicos inquietum recepit ne ab hostibus opprimerentur si foris mansissent Accusator solam intendit literam defensor sententiam scriptoris legis proximus claudi non pro amicis iussisse portas aperiri Sunt per ratiocinationem et diffinitionem legis questiones dum aliud rationale scriptum interpretari vult alia aliter Vel diverso modo scriptoris sententiam conatur diffinire et eiusmodi ex scripto fiunt questiones Videlicet que questio que ratio que iudicatio et quod firmamentum

cause sit Questio est constitutio in qua cause disceptatio constat hoc modo Non iure fecit iure feci Ratio est qua utitur qui iure fecisset ut heredes fiat cupiebat matricidis non hab defensione non hoc dicat iure feci Illa igitur patrem nolim occiderat Iudicatio est ex ratione deducta summa huiusmodi recte ne fuerit ab heredes matre occidi cum illa heredes patrem occidit Firmamentum est firmissima argumentatio defensoris ut si iudices heredes duxerit huiusmodi animum mater sue fuisset in patre suo in se ipsum in eius et omne genus suum ut alias penas liberi sui potissimum expetere debuissent Illa igitur controversia que qualis illud factum sit quod reus obicitur constitutio generalis vocatur et hec partes duas iudicialem et negotialem Iudicialis est in qua equi et recti natura aut premii aut pene ratio queritur Negotialis est in qua quid iuris sit ex civili more et equitate consideratur Cui diligentie preesse putant iudices Et hec in se implicata controversiam auxil veris hoc modo Quidam dum

filium non habuit populum sibi scripsit heredem Sed pupillus antea mortuus est quam hereditas in eius venit potestatem Constitit controversia apud heredes patris Nota est possessio Intencio est propinquorum pupilli Nota est pecunia de qua testamentum non est propinquus ut depulsio est uno modo qui heredes scripto testamento patris sumus Racio est Pupillo igitur pater testamentum scripsit quare eius sunt mea fiant necesse Infirmacio racionis est Immo pater heredem sibi scripsit non pupillo Quare ex testamento illius mea esse non possit hereditas Iudicacio est Possetne quisquam de filio pupillo testari an heredes scripti ipsius patris familias non filii quoque eius pupilli sint Iudicialis est in qua equi et iniqui natura et premii aut pene racio queritur Cuius partes sunt due absolutiva et assumptiva Absoluta est que ipsa in se continet iuris et iniurie questionem Assumptiva est que ipsa ex se nichil dat firmi ad recusationem foris autem aliquid defensionis assumit Confessio est cum reus id quod factum esse non defendit sed ut ignoscatur postulat quod nos ad penitentes probavimus pertinere Ubi adversariis omnia concedunt et per solas lacrimas supplicijs defenditur reus Remocio criminis est cum illud crimen quod infertur ab se et ab sua culpa vi et potestate in alium reus dimovere conatur Relacio criminis est cum ideo iure factum dicitur quod aliquis ante eum iniuria lacessierit Absoluta est que ipsa in se continet iuris et iniurie questionem hoc modo Cum Thebani Lacedemonios bello superavissent et fere mos esset grecis cum inter se bellum gessissent ut hij qui vicissent tropheum aliquod in finibus statuerent victorie in presentia declarande causa non ut in perpetuum belli memoria maneret eneum statuerunt tropheum Accusantur apud Amphictionas id est apud grecie senatum Intencio est Non oportuit statuere de

pulsio est. Oportuit. Quae-
stio est. Oportueritne? Ra-
tio est. Nam ex bello gloria
virtute peperimus ut eius
aeterna insignia posteris nostris
relinquerent statuimus
tropheum. Infirmatio est.
Et tamen aeternum inimicitiarum
monumentum Graios de Grai-
is statuere non oportet. Iu-
dicatio est. Cum summae virtutis
concelebrandae causa Graii et
de Graiis aeternum inimicitiarum
monumentum statuerint recte
an non fecerint. Assump-
tiva est. Cum ipsum factum
probari non potest sed
aliquo foris assumpto argu-
mento defenditur. Eius partes
sunt IIII. Comparatio. Remo-
tio criminis. Relatio criminis.
Confessio. Comparatio est cum
aliquod factum rectum aut uti-
le contenditur. Quod ut fie-
ret illud quod arguitur de-
re commissum in illo exemplo
quod paulo ante posuimus.
Cum dux romanus ab hostibus
obsideretur nec ullo pacto e-
vadere potuerit nisi pacta face-
ret ut hostibus arma daret.
Armis datis milites con-
servavit. ~~Et~~ Ideo accusatur

reus maiestatis. Intentio
est. Non oportuit arma relin-
quere. Depulsio est. Oportuit.
Quaestio est. Oportueritne?
Ratio est. Milites omnes perissent
si hoc non fecisset. Infirm-
atio est. Non ideo fecisti. Ex
quibus iudicatio est. Peris-
sentne? An ideo fecisset? Ex-
ceratio est. An melius esset
ad hanc turpissimam conditio-
nem venire ut milites perire.
Relatio criminis est cum reus
id quod arguitur confessus
alterius se inductum peccato
iure fecisse demonstrat. Ea
est huiusmodi. Horatius occisis
tribus Curiatiis et duobus a-
missis fratribus domum se victor
recepit. His animadvertit
sororem suam de fratrum morte
non laborantem sponsi autem
nomen appellantem Curiatii
cum gemitu et lamentatione
indigne passus virginem
occidit. Accusatur. Intentio
est. Iniuria sororem occidisti.
Depulsio est. Iure occidi.
Quaestio est. Iurene occiderit?
Ratio est. Illa enim hostium morte
lugebat, fratrum negligebat,
me et populum romanum vicisse

in celeste faciebat. Infirmacio
est: Tamen a fratre indempnata
parentem necari non oportuit. Ex quo
iudicatio fit: Cum oracia
fratrum mortem negligeret/ ho-
stium lugeret fratres et pub-
lice rei victoria non gauderet
oportuerit ne eam a fratre in
dampnatam necari. Remocio
criminis est cum eius intencio
facti quod ab adversario infert-
ur in alium aut hominem aut in aliud ca-
usam non removetur. Quod fit bipertito
Nam cum causa cum reus ipse re-
movetur causa remocionis hoc
nobis exemplo sit Rhodii quosdam
legarunt Athenas legatis que-
stores sumptum quem oportebat
dari non oportere dederunt. Le-
gati profecti non sunt. Accu-
santur. Intencio est: Proficisci
oportuit. Depulsio est: Non
oportuit. Questio est: Oportuit
ne. Racio est: Sumptum enim qui
de publico dari solet hiis a
questore non est datus. Infir-
macio est: Vos tamen id quod
publice vobis erat negocii
datum conficere oportebat. Iu-
dicatio est: Cum hiis qui le-
gati erant sumptus qui debe-
batur de publico non daretur

oportuerit ne eos conficere
nichilominus legacionem. Ipsius
aut rei fit remocio cum id quod dati-
ur crimini negat neque ad se neque
ad officium suum reus pertinuisse
nec si quid in eo sit delictum sibi atri-
bui oportere. In ea causa cum queritur hu-
iusmodi in eo federe quod factum est
quondam cum Samnitibus quidam
adolescens nobilis porcam su-
stinuit iussu imperatoris. Federe
autem ab senatu improbato
et imperatore Samnitibus dedito
quidam in senatu eum quoque
dicit qui porcam tenuerit
dedi oportere. Intencio
est: Dedi oportet. Depul-
sio est: Non oportet. Que-
stio est: Oporteat ne. Racio
est: Non enim meum fuit offi-
cium nec mea potestas cum
et id etatis non habui et
privatus eram et esset sum-
ma cum auctoritate et po-
testate imperator qui videret ut
satis honestum federe feriret.
Infirmacio est: At enim quoniam
particeps tu factus es in turpis-
simo federe summe religionis
dedi te convenit. Iudicatio
est: Cum hiis qui potestatis
nichil habuerit iussu im-
peratoris in federe et in tanta

religione in reo fuerit Similiter
pro hostibus nec ne Hoc genus
causae a superiori hic differt
quod in illo conceditur se reus
oportuisse facere id quod fieri
dicat accusator oportuisse
Sed alicui rei aut homini
eam causam attribuit quae
voluntati suae fuerit impedi-
mento sine concessionis par-
tibus In hac autem non accusa-
re alterum nec culpam in
alium transferre debet Sed
monstrare nichil ad se neque
ad suam potestatem neque ad
officium suum pertinuisse aut
pertinere Confessio est per quam
non factum ipsum probatur
ab reo sed ut ignoscatur
id petitur Huius partes sunt
duae purgatio et deprecatio
Purgatio est per quam eius
qui accusatur non factum
ipsum sed voluntas defen-
ditur Ea habet partes tres Im-
prudentiam casum necessitudi-
nem Imprudentia est cum scisse
se aliquid his qui arguitur
negat Ut apud quosdam
lex erat ne quis Dianae
vitulum immolaret Nautae
quidam cum adversa tempesta-
te in alto iactarentur vou-
erunt si eo portu quem conspi-
ciebant potiti essent ei deo qui
ibi esset se vitulum immolatu-
ros Casu erat in eo portu
fanum Dianae eius cui vitulum
immolare non licebat Imp-
rudentes legis cum exissent
vitulum immolaverunt Accusantur
Intentio est Vitulum immo-
lastis ei deo cui non licebat
Depulsio est in concessione
posita Ratio est Nescivi
non licere Infirmatio est
Tamen cum feceris quod non lice-
bat ex lege supplicio dignus
es Iudicatio est Cum id fe-
cerit quod non oportuerit et
id non oportere nescierit
sitne supplicio dignus Casus
autem infertur in concessione
cum demonstratur aliqua for-
tunae vis voluntati obstitisse
ut in hac re Cum Lacede-
moniis lex esset ut hostias
nisi ad sacrificium quoddam
redemptor prebuisset ca-
pitale sententia subiret
Sed hostias qui redemerat
cum sacrificii dies instaret
in urbem ex agris cepit agere
Tunc subito magnis commo-
tus tempestatibus fluvius ver-

oras qui prope lacedemonem
fluit ita magnus et vehemens
factus est ut eo transduci vic-
time nullomodo possent Re-
demptor sue voluntatis os-
tendende causa hostias constituit
omnes in litore ut qui trans
flumen essent videre possent
Cum omnes studio eius subita
fluminis magnitudinem
scirent fuisse impedimento
tamen eum quidam ad dampn-
acionem capitis accersierunt
Intencio est hostie quas de-
buisti ad sacrificium presto non
fuerunt Depulsio est in concessi-
one Racio est quia flumen cum sub-
ito accreverit eo esset trans-
duci non potuerunt Infirm-
acio est tamen quoniam quod lex
iubet factum non est supplicio
dignus es Judicacio est Cum
in ea re contra legem re-
demptor aliquid fecerit qua
in re studio eius subita flu-
minis obstiterit magnitu-
do supplicio dignus ne sit
Necessitudo autem infortu-
nium inquantum re reus id
quod fecerit fecisse deffenditur
hac in re lex est apud rodios

ut si qua rostrata in portu
navis deprehensa sit pu-
blicetur Cum magna in alto
tempestas esset vis ventorum
invitis nautis in rodiorum
portum navem coegit Ques-
tor navem populi vocat Na-
vis dominus negat oportere
publicari Intencio est
rostrata navis in portu
deprehensa est Depulsio est
Concessio Racio est Vi et
necessitate sumus in portum
coacti Infirmacio est
Navem ex lege tamen publicari
oporteret Judicacio est
Cum rostratam navem in por-
tu deprehensam lex publi-
caverit cumque hec navis invitis
nautis ex tempestate in
portum invecta sit
oporteat ne eam publicari
Deprecacio est cum et pec-
casse et consulto peccasse
reus se confitetur tamen
ut ignoscatur postulat
Quod genus perraro potest ac-
cidere In quo non defensio
facti sed ignoscendi postula-
cio continetur Hoc genus
vix in iudicio probari po-

Videas qd' confessso peccato dif
ficile est alios qui peccatorum
minder esse debet ut ignoscat
impetrari Quatuor
persone in iudiciis solent
esse Accusator cause defen-
sor cause testis iudex Judex
equitate testis veritate ac-
cusator intencione ad am-
plificandam causam de-
fensor extenuacione ad mi-
nuendam causam nisi forte
in laudem ut primi peticio-
ne sit causa posita Quo
convenientis ordine accusa-
tori extenuacione et defe-
sori amplificacione utendum
est De amplificacionibus ut
extenuacionibus modis duobus
cause Duobus igitur modis fit
amplificacio ut extenuacio
cause Ex impulsione scilicet et
raciocinacione Impulsio
est que sine cogitacione
per quandam affectionem animi
facere aliquid hortatur ut
amor iracundia egritudo
amolencia et omnino
omnia in quibus animus ita
videtur affectus fuisse ut
rem perspicere cum consilio

et cura non potuerit Et id quod
fecit impetu quodam animi
potius quam cogitacione fecerit
Raciocinacio est autem diligens
et considerata faciendi aut co-
gitacione consideracio scilicet dicitur intus fuisse
tunc Cum aliquid faciendi
aut non faciendi certa de cau-
sa vitasse aut secutus esse
animus videbitur Si amici-
cie quid causa facti dicitur Si
inimici ulciscendi Si metus
Si glorie Si pecunie Si de-
nique ut omnia generatim
amplectamur alicuius retinendi
agendi adipiscendi ne con-
modi At contra reiciundi
diminuendi devitandi ne
incomodi causa Accusator
cum impulsione aliquid fac-
tum esse dicit illum impetu
et quadam commocione animi
affeccionis neque verbis et sente-
nciis amplificare debebit
et ostendere quanta vis sit
amoris quanta animi per tur-
bacio ex iracundia fiat aut
ex aliqua causa earum que im-
pellere aliquem id fecisse dicit
Et non mirum videatur si quod
ad facinus tali perturbacione
commotus animus accesserit
et exemplis confirmare con-
atus qui similiter simili impulsi

aliquid simile commiserit Cu
aut non impulsione ueru raciocinacione aliquis commisisse quod
dicat quid comodi sit secutus
aut quid incomodi fugerit de
magistratu et id augebis quam
maxime ut singule causam
quantam gloriam consecuturam
extimasit Item si dominacionis
si pecunie si amicicie si inimicicianum et omnino quicquid est
quod cause sue prodesse dicit id summe augere debebit defensor
aut contrariis primo impulsiones
aut nullam fuisse dicet aut si
fuisse concedet extenuabis et
paruula quadam fuisse dicimus
probabit aut non ex ea plane
huiusmodi facta nasci docebit Raciocinacionis aut suspiciones
infirmabit si aut comodum
nullum fuisse aut paruum
aut aliis magis fuisse esse aut
nihilo plus maius quam aliis aut
incomodum plus maius quam
comodum dico et aut nequaquam
fuit illius comodi quod expetitum
dicatur magnitudo aut cum co
incomodo quod acciderit aut
cum illo periculo quod subeatur comparandum Qui omnes loci similiter

in incomodi fuga intractabuntur Iudex in tribunali sedet causa in medio ante
eum ad laudem uel ad penam
suspira uel forte patrie defensio uel prodicio Accusator
ad sinistram cause et defensor
ad dexteram tempus retro sunt
insignia sua singule excellit
superne Iudex sceptrum equitatis armandus est Accusator
suspicione malicie defensor
clipeo pietatis tempus tuba
ueritatis

De iiij ex[…]
[…] arcubus

Partes oracionis in rectorica arte iiij sunt scilicet de
exordium · narracio
argumentacio conclusio

albing

Harum prima auditoris animum prouocat Secunda res
gestas explicat Tercia fidem assercionibus facit Quarta
fine totius oracionis amplectitur
Sex in sunt partes oracionis per
quas ab oratore ordinanda
est racio cause Exordium
narracio particio confirmacio reprehensio conclusio
Exordium est oracio animum
auditoris idonee comparans

ad reliquam dictionem. Primo
ut benivolum attentum doci-
lem efficiat auditorem. Ex iiij
autem locis benivolencia compar-
atur: Ab nostra, ab adversariorum,
ab iudicum persona, causa. Ab
nostra persona si de nostris factis
et officiis sine arrogancia
dicemus; si crimina illata
et aliquas minus honestas
suspiciones iniectas dilu-
emus; si que incommoda acci-
derint aut que instent dif-
ficultates proferemus; si pre-
ce et obsecracione humili ac
supplici utemur. Ab adversari-
orum autem si eos aut in odium
aut in invidiam aut in contemp-
tum debemus. In odium duce-
di sunt adversarii si quod eorum
spurce superbe crudeliter
maliciose factum proferetur.
In invidiam si vis eorum pote-
ncia divicie cognacio potencie
proferetur atque eorum usus ar-
rogans et intollerabilis,
et in hiis rebus magis ui-
deantur quam cause sue con-
fidere. In contemptum adducen-
adversarii si eorum inhercia
negligencia ignavia desi-
diosum studium et luxuriosum
ocium ut proferetur. Atque

Ab auditorum persona benivo-
lencia captabitur si res ab hiis
fortiter sapienter mansuete ge-
ste proferentur, ut nequaquam
assentacio nimia significetur;
si de hiis quam honesta exi-
stimacio quanta quod eorum iudicii
et auctoritatis expectacio
sit ostendetur. Ab rebus si no-
stram causam laudando extolle-
mus, adversariorum causam per con-
temptum deprimemus. Attentos autem
faciemus si demonstrabimus ea
que dicturi erimus magna
nova incredibilia esse, aut ad
omnes aut ad eos qui audient
aut ad aliquos illustres homi-
nes aut ad deos immorta-
les aut ad summam rei publi-
ce pertinere; et si pollicebimur
nos brevi nostram causam de-
monstraturos atque exponemus
iudicationem, si plures erunt.
Dociles auditores faciemus
si aperte ac breviter summam
summam cause exponemus, hoc est
in quo consistat controversia.
Sed qui bene exordiri volet
causam suam, primo necesse
est ut sue cause genus dili-
genter agnoscat. De v generibus causarum

5 Genera causarum sunt quinque. Albinus

Honestum admirabile humile
Anceps obscurum Honestum
cause genus est cui statim sine or
acione nostra fauet auditoris
animus Admirabile a quo est ali-
enatus animus eorum qui audituri
sunt Humile quod negligitur
ab auditore et non magnopere
attendendum videtur Anceps est
aut iudicacio dubia est aut
causa et honestatis et turpi-
tudinis particeps ut beniuolen-
ciam pariat et offensionem Ob
scurum in quo aut tardi audi-
tores sunt aut difficilioribus
ad cognoscendum negocijs cau-
sa est implicata Aliquando ergo
per principium oracio exordiri debet
aliquando per insinuacionem Per-
spicua oracio est cum mox ani-
mus auditoris fauet ut in ho-
nesto genere causa est Illa
uero que per circuitum sit clam
subit animum auditoris ut
in humili ancipiti uel obscuro
cause genere faciendum est Ex
hic sumendum quod exordium sen-
tenciarum et grauitatis plu-
rimum debet habere et om-
nino omnia que ad dignita-
tem pertinent Ostentacionis
uero et subtilitudinis mini-
mum propterea quod ex hijs su-
spicionis quedam artificiose dili-
gencie nascitur que maxime
oracioni fidem et oratori adi-
mit auctoritatem

de narracione

albinus

Narracio aut tota pro
nobis est aut tota pro
aduersarijs aut mixta ex
contrarijs Si erit tota pro
nobis contenti simus hijs tri-
bus partibus Ut iudex intelligat
meminerit credat Neque
quam reprehensione dignum
putet Satis est narracioni
aliquid superesse quam deesse
Nam superuacua cum tedio
dicuntur Necessaria cum
periculo subtrahuntur Que
probacione tractaturi sumus
persona causa loco tempore
instrumento occasione narra-
cione delibabimus Narra-
cio est rerum gestarum aut gere-
darum exposicio Que tria de-
bet habere ut breuis aut
apta ut probabilis sit Bre-
uis erit si unde necesse e-
rit inicium sumatur et non
ab ultimo repetatur Et si sum-
mam rei satis erit summa dixisse
eius partes non dicentur Nam
sepe satis est quod factum sit

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

dicere ut ne narremus quem
admodum sit factum Et si non
longius quam opus est in narrando
procedetur Et si nullam in
aliam rem transibit oracio et si ita di-
cetur ut nonnumquam ex eo quod
dictum sit id quod non sit dictum
intelligatur et si non modo
id quod obest verum etiam id quod nec
obest nec adiuvat preteribitur
et minus rerum non necessa-
riarum quam verborum multitu-
dine supersedendum est Apta
autem narracio poterit esse
si ut quodque primum gestum fuerit
ita primum exponetur Et re-
rum ac temporum ordo servabitur
ut ita narrentur res ut
geste erunt aut ut potuisse
geri videbuntur Hic erit
considerandum ne quid pertur-
bate ne quid contorte dicat
nequam in aliam rem trans-
eatur Probabilis erit nar-
racio si in ea videbuntur inesse
ea que solent apparere in
veritate Si personarum di-
gnitates servabuntur si cause
factorum exstabunt si fuisse
facultates faciundi videbuntur
si tempus idoneum si spacii satis
si locus oportunus ad eandem
rem qua de re narrabitur

fuisse ostendetur Si res et
ad eorum qui agent naturam
et ad vulgi rumorem et ad eorum
qui audient opinionem acco-
modabitur

Narracio est certa ad causam
ipsam per tractum divisio
Que recte habita perspi-
cuam et illustrem totam oracionem
efficit Que habet duas partes
Una pars est que quid cum
adversariis conveniat et quid
in controversia relinquatur
ostendit Ex qua certum quiddam
destinatur auditori in quo a-
nimum debeat habere occupa-
tum Altera est in qua rerum
earum de quibus acturi sumus dict-
uri breviter exposicio ponitur
et distribucio Ex qua conficitur
ut certas animo res teneat
auditor Nam et pars hec
habere debet Brevitatem ab-
solucionem paucitatem Brevi-
tas est cum nisi necessarium
nullum assumitur verbum Ab-
solucio est per quam omnia que
incidunt in causam genera
de quibus dicendum est am-
plectimur in particione Pauci-
tas est qua eas res tantum
ponit in particione que neces-

de confirmacione

albinus

partis sint dicende et iterum
Ne plura quam satis est de-
monstraturos nos dicamus
hoc modo Ostendam adversarios
quod arguimus et potuisse facere
et voluisse et fecisse tum fe-
cisse satis est ostendere

Confirmatio est argu-
mentatio que nostre cause
fidem et auctoritatem
comparat Que duobus modis
fit scilicet ex personis aut ex negociis
Ex personis quando has res attri-
butas putamus Nomen na-
turam victum fortunam habitum
affectionem studia consilia facta
casus oraciones Nam ex hiis
singulis argumenta possunt
fieri prout se comoditas cause
affert Ex nomine fit argumentum
hoc modo Ut si dicamus idcirco
aliquem callidum vocari quia
sit temerarius et repentino con-
silio ut pater propter quod
utamur exemplo Nam Esau de
Iacob fratre suo dicit Recte vocatum
nomen eius Iacob id est supplan-
tator En altera vice supplan-
tavit me In natura con-
sideratur sexus nacio patria
cognacio etas In sexu vir
an mulier In nacione grecus
an barbarus In patria Ro-
manus an Atheniensis In cog-
nacione quibus maioribus quibus
consanguineis sit In etate
puer an adolescens natu
grandior an senex Item
sepe ex commodis et incommodis
nature coniectura sumenda
est hoc modo Valens an imbe-
cillis et longus an brevis for-
mosus an deformis Velox
an tardus Acutus an hebes
Memor an obliviosus Dolosus
an simplex Et eciam in victu
trahuntur suspiciones cum quo
ad modum et apud quos et
a quibus educatus et nutritus
sit queritur Et quibus cum
vivat et qua racione vite
et quo more domestico vi-
vat Et ex fortuna sepe argu-
mentacio nascitur cum servus
an liber pecuniosus an
pauper nobilis an ignobilis
felix an infelix privatus an
in potestate sit aut fuerit
aut futurus sit consideratur
aut denique aliquid eorum que-
ritur que fortune esse attri-
buta intelliguntur Habitus
autem in aliqua perfecta et

constanti animi aut corporis
absolute constitit. Quis in ge-
nere est, virtus, sciencia et que
contraria sunt, vos ipsi et
causam posita docebit. Et
quid hic quoque locus suspi-
cionis ostendat. Nam affec-
cionis quidam racio pro-
prietatem solet per se generare
coniecturam, ut amor, ira-
cundia, molestia, propterea quod et
ipsorum vis intelligitur et
que res habent aliquam rem
consequantur facile cognita
sunt. Studium autem quod est
assidua et vehementer aliquam
ad rem applicata magna cum
voluntate occupacio, facile
ex eo ducatur argumentacio
prout res ipsa in causam
desiderabit. Item ex consilio
aliquid sumitur suspicionis.
Nam consilium est aliquid fa-
ciendi non faciendive exco-
gitata racio. Iam facta autem
et casus et oraciones tribus
ex temporibus considerabuntur
quid fecerit aut quid ipsi
acciderit aut quid aut
quid dixerit et quid faciat
quid ipsi accidat quid dicat
aut quod facturus sit ut quid
ipsi casurum sit qua sit usurus
oracione. Ex quibus facile erit
videndum quid afferant ad con-
firmandam coniecturam suspi-
cionis. Nam accusator eius
vitam ante acta que arguit
ut profiteatur eius naturam
seu studia maliciosa, ut mo-
res improbos et facta reu-
centa improbare debebit et
ostendere si poterit si mali
corpori peccato convictus sit
et quam turpis aut cupidus
vel petulans aut cruentus
esset. Ut mirandum non sit
talem hominem ad tale facinus
prorupisse. Quantum hic de ho-
nestate et auctoritate eius qui
arguitur detractum erit tantum
erit de facultate totius defen-
sionis imminutum si non nullo
ante acto peccato reus infami
poterit. Orandi sunt iudi-
ces non veterem famam hominis
sed novum facinus esse vindican-
dum. Nam antea celatum
esse qualis esset nunc autem
manifestum esse. Quare hanc
rem ex superiori vita non debe-
re considerare sed superiorem
vitam ex hac turpitudine im-
probare. Atque uno protectus
scuto infra noctis repellunt
pericula. Defensor si poterit

debebis vitam eius honestissimam
fidelissimam demonstrare aut in
rem publicam aut in parentes
cognatos amicos et eius bene
gesta fideliter ac fortiter si qua
sunt proferenda sunt et insuper
tum et tamen in persona bona
tam parvo reatu obscurari Ut
hic ipsum aliqua cupiditate
vel malicia seu infidelitate per-
petrasse sed casu aut ignor-
ancia aut alterius suggestione
fecisse Nullum quod patrie pro-
fectus vel pietate parentum
vel dignitate morum fraudare vel-
le. Si quolibet parvo vel levi
reatu peccata adnullanda sunt
bona Et hoc optimis viris
esse perniciosum vel maliciosis
plus quibus libet bonos insimulare
audeat Si in autem et in ante
acta vita aliquod turpitudi-
nes erunt hic aut imprudenti
necessitudine aut adolescen-
cie persuasione perpetrasse
aut aliorum invidia fictas
aut falsa opinione illatas
esse dicendum esse erit Si vero
nullo modo vite turpitudo
aut infamia leniri potest
omnino negari oportebit de
vita eius et de moribus quia
si de uno crimine quo arguatur

quare ante actis omissis illud
quod instat agi oportere Nega-
tivi est ipsum factum in quo
inter accusatorem et defenso-
rem controversia est Cum
vero cenogocus argumenta
sumenda erunt tria consider-
anda sunt Primo quid pre-
cesserit rem quid inter quid post
rem Ut in facto superius
quod paulo ante exposui Ante
rem fuit quid intercederet
ubi duo familiares erant qui
simul diverterunt in hospicium
ut simul cenarent In re nox
sompnus occisio Post rem quod
solus exierit quod socium reliquerit
et quod cruentum gladium habuit
Est quoque quartum quod ad negocium
pertinet et que lex sit
eius rei et ars ut qua sint
auctores eius ut quo id nomine
quod factum est appellari debeat
Ante enim rem causa facti con-
siderandi est et an spe lucri
vel causa inimicicie vel metus
vel amici occiderit hominem
Nam frustra hominem occidere
velle incredibile est Omnino
in gestione rei locus tempus
occasio modus facultas consider-
are placet et in quo loco vel
in quo tempore vel per quo modo

vel qua occasione aut facultate acciderit homini querendum est. Post gestam rem considerabuntur signa quedam gesta rei ut cruor tedis signi est et fuga rubor atque sepe signi solet esse. Omnis argumentacio non uniformis sed que ex hiis locis quos commemoravimus conficiatur aut probabilis aut necessaria debet esse. Necessaria est que aliter fieri non potest ut si peperit concubuit cum viro. Hec vero per complexionem seu per enumerationem vel per simplicem conclusionem fiunt. Per complexionem in qua utrumque concessaris adhuc modo. Si improbus es cur utris si probus cur accusas. Per enumeracionem in qua pluribus rebus inductis una res necessaria confirmatur hoc pacto. Necesse est aut inimiciciarum causa ab hoc esse hunc hominem occisum aut metus aut spei aut alicuius amici causa et si horum nichil est relinquitur ab eo hunc esse occisum. Nam frustra homo occidi potest. Per simplicem conclusionem hoc modo. Si vos me istud eo tempore dicitis hoc fecisse eo tempore transmare fui ubi id quod dicitis non modo non feci sed ne potuerim quidem facere. Probabilia sunt que vere fieri solent ut si mater est diligit filium. Si avarus est negligit ius iurandum. Probabilia vero alia in signis credibilibus existunt alia in similitudine. In comparatione ut infirma esse subtilia. Similitudo in contrariis et in paribus spectatur. In contrariis hoc modo. Nam si hiis qui imprudenter leserunt ignosci convenit illis qui necessario profuerunt haberi graciam non oporteret. Ex pari sic. Nam ut locus sine portu navibus non potest esse tutus sic animus qui sine fide est stabilis omnibus non potest esse. Sed quasque argumentaciones que per inductionem vel per raciocinacionem tractantur. Sed hec magis ad philosophos pertinent. Inductio est oratio que per certas res quedam incerta probat et nolentem ducit in assensionem. Philosophus quidam cum Xenofonte quadam et eius uxore misit huiusmodi disputacione et primum cum uxore sermonem instituit. Dic michi quesa

xenofontis uxor si uicina tua
melius habeat aurum quam tu
habes utrum illius an tuum malis
Respondit illius Age inquit Quid
si uestem et ceterum ornamentum
muliebre pretii maioris habe-
at quam tu habes tuumne an
illius malis Illius inquit
Quid si uirum meliorem habeat
quam tu habes utrumne tuum ui-
rum malis an illius Hic mulier
erubuit Philosophus autem ser-
monem cum ipso xenofonte in-
stituit Queso inquit xenofonte
si uicinus tuus equum meliorem
habeat quam tuus est tuumne equ-
um malis an illius Illius inquit
Quid si fundum meliorem habeat
quam tu habes utrumnam tuum fun-
dum habere malis illius inquit me-
liorem scilicet Quid si uxorem me-
liorem habeat quam tu habes
utrum illius an tuam malis Atque
hic xenofon quoque ipse tacuit
Post philosophus cum uterque
inquit id mihi solum non respondit
quod ego solum audisse uoluerim
egomet dicam quid uterque
cogitet Nam et tu mulier
optimum uirum uis habere et
tu xenofon uxorem habere
lectissimam maxime uis Quare
Quare nisi hoc perfeceritis ut

neque uir melior neque femina
lectior in terris sit profecto semper
id quod maxime optimum puta-
bitis esse maxime requiretis
ut et tu maritus sis quam
optime et hec quam optime
uiro nupta sit Sic rebus
non dubiis dubia probauit
per similitudinem inductionem
Quod si quis separatim quereret
forte non concederetur Induc-
tio semper debet esse similis
ei rei cuius causa inducitur
Videndum est diligentique
cura ut non intelligat adu-
sarius quo pertinent ille prime
inductiones et ad que fine
sint peruenture Nam qui
uidet aut tacendo aut ne-
gando non sinit longius ire
interrogatione Si negat
ostendenda est similitudo earum
que ante concesse sunt rerum
Si tacet Iam elicienda est
responsio quia taciturnitas imi-
tatur confessionem Concluden-
da est argumentatio per in-
concessis Que fit per propositionem
probationem et assumptionem et
conclusionem Propositio est
ut melius accipiantur que
consilio geruntur quam que
sine animi ministrantur Appro

bacio est domus ea que racione
et consilio regitur omnibus
rebus est instructior quam ea
que sine racione et consilio
omnibus tractatur Assumpcio est
nichil autem omnium rerum melius quam
omnis mundus administratur Sic
altera probacio inducitur
Nam signorum ortus et occasus
et annue fruges temporum dierum
mutaciones satis mirabile
ordine et certa vicissitudine
dispensantur Que signa sunt
magno consilio mundum regi
Aut expectata conclusio pro-
ferenda est hoc modo Nam si
melius geruntur ea que consilio
quam que sine consilio admi-
nistrantur nichil autem omnium rerum
melius quam omnis mundus ad-
ministratur Hoc argumentum
adversus eos valet qui dicunt
mundum casum agi non consilio
regi

de reprehensione

albinus

Reprehensio est per quam
argumentando adver-
sariorum confirmacio aut
infirmatur aut tolli-
tur Hec autem hisdem locis sumi-
tur quibus et confirmacio quia ex
rebus pene unde confirmari
potest inde et infirmari po-
test Aliud sic evenit Si aut
falsum est inde reprehenditur

confirmari hoc modo Nam potest
sapiens esse qui pecuniam ne-
glexerit Multi sapientes pe-
cuniam neglexerunt Aut commu-
ne quia nichil omnino ab ad-
versariis potest dici hoc modo Ad
vos iudices quia verum causam
habebam breviter peroravi Aut
leve est si in mente non venis-
set non commisisset Aut remotum
et longius incipit quam satis
est Si Scipio Tiberio Graco fi-
liam suam Corneliam non de-
disset hec sedicio a filiis eorum
inspirato non accidisset Quare Sci-
pioni hoc malum deputandum
est Aut offensum est id quod eorum
qui audiunt ledit voluntatem
Ut si forte ante avarum acusatores
presumere a modo rem Aut adver-
sarium id quod tue cause officit ut
si milites tuos hortari debeas
copias hostium et fortitudinem
laudes Aut se conplexio reprehendi-
tur si converti poterit hoc modo
Nam si veretur non est accu-
sandus quia improbus est Si vero
non veretur sit se inocentem
esse et ideo non est accusandus
Sic veteri eum sive non verea-
tur dicas hic putatur concedendum
ut necesse est accusandum Sed
convertitur hoc sic reprehendi Im-
mo accusandus et si veretur
testatur se innocentem non esse

Si uero non uexetur non est
probus. Ac ideo accusandus
est. Item enumeratio reprehen-
ditur, si preteritur quiddam enu-
merationis hoc modo. Quia ha-
bes equum, ipsum aut emisti
eum aut hereditate tibi euenit
aut munere datus est tibi aut
domandus est aut si horum nichil
est surripueris eum necesse est.
Sed hoc modo reprehenditur
si dici potest ex hostibus esse cap-
tus. Hiis et aliis multis modis
reprehendi possunt argumen-
tationes.

de conclusione
albing

Conclusio est exitus et deter-
minatio totius cause et habet
partes tres. Enumera-
tionem indignationem conquestionem.
Enumeratio conclusionis est per
quam res disperse in unum locum
coguntur et reminiscendi causa
unum sub aspectum simul subi-
ciuntur hoc modo. Quid nam
amplius desideratis o iudices
cum uobis hoc et hoc dixi et hoc et hoc
uobis planum feci. Indignatio
efficit odium magnum aduersarii uel offe-
rionem in eius causam. Eius
precepta plurima sunt. Alia si
demonstramus illam rem quam
aduersarius defendit diis im-
mortalibus sapientissimis ho-
minibus senatui omni populo
indignam uideri. Item si demo-
stramus aduersarii alia facta
crudelia iniusta auara inho-
nesta contumacia. Item si
transacta eius uita mores
que improbamus. Item quid
mali sit futurum si non pu-
niatur. Item uoluntario male-
ficio uel imprudentia ueniam
non debere dari. Item si super-
biam uel arrogantiam eius
ostendimus. Item ut de se
ipse iudex cogitet uel de suis
caris si quid tale eis accidis-
set. Item multos alacres ex-
spectare quid statuatur qui ha-
beant ex eo quid huic conces-
sum sit sibi quoque tali de re
quid liceat intelligere possint.
Item indignari tetrum
crudele nefarium tirannicum
scelus non ulcisci. Quid remo-
tum sit ab omni lege et equi-
tate tale factum non uin-
dicari. Item in eos qui neque
ledere alium nec se defen-
dere potuerunt crudeliter
facta dicemus ut in pueros
senes mulieres infirmos.
Item in pueros in hospites
in uicinos in amicos atro-
cia gesta. Item ut iudex ui-
deat si ipse interfuerit ac
presens uiderit. Item si consuli-

potasti ab eo factum quod mi-
nime oportuerit et quasi
alius faceret prohibere con-
venire[t]. His et aliis plu-
rimis modis prout secun-
dum locus et tempus et persona
affert indignationem aut
offensionem in adversarium co-
gitare debes. Ex his argumen-
tationibus que ex omnibus
circumstantiis veniunt ampli-
ficationes et indignationes
nasci possunt. Conquestio est
oratio auditorum misericordiam
captans. In hac primum au-
ditoris animum mitem et
misericordem conficere oportet. Hoc
multis modis fit. Ut que
comoda perdiderit. Et in quibus
incomodis sit. Ut in mor-
te filii amor spes solacium
educatio. Item quanta bona
fecisset ei qui tanta mala
fecit filii. Item quam turpes
et inliberales adversarii
proferet. Item quam miseri-
cordes vincitur. O iudices si
adfuissetis. Item dum bona
sperabam venerunt michi mala.
Item inopia infirmitas in-
felicitas conqueritur. Item
disiunctio amici parentis
filii fratris uxoris et suavi-

um personarum. Item quod male tract-
abitur a quibus non conveniat
amicis et servis. Item quia
misericordes cum multa. Iam
gravitas sermonis et aucto-
ritas plus sepe proficit ad
misericordiam quam humilitas et
obsecratio.

De sophistica locutione

Sophistica locutio fit ita
cum alter est qui interrogat
alter qui docet. Et unus
tamen hic est sapientie fonte u-
triusque sensus procedit. Et si
alter est qui interrogat alter qui re-
prehendet. Ut tu quis non idem es
qui interrogas quod ego qui re-
prehendo. Adiunge quod tu ego
homo duas syllabas tu dicis una
una

De sillogismo vel racione

hic usque albinus / albinus rethorica

Sillogismus que latine
argumentatio appellatur.
Argumentatio autem dicta
est quasi argute mentis oratio
qua inventum probabile exequimur.
Sillogismus igitur est propositionis
et assumptionis confirmationis
que extrema conclusio aut ex
ambigentis mente aut ex fi-
ducia comprobantis. Constat
omnis tribus partibus propositione

assumpcione conclusione Pro-
posicione ut puta quod bonum
est turpem usum habere non
potest Consensit audiens as-
sumpsit ille pecunia turpem
usum habet concluditur autem
sic Ergo pecunia bonum non est
Sillogismus non solum retor-
es sed maxime dyalectici utun-
tur licet quod aptius esse propo-
nat assumat confirmet atque
concludat que ut diximus pre
artis dialectice et retorice sunt
Sillogismorum apud retores
principalia genera sunt dua
Induccio et raciocinacio In-
duccionis membra sunt tria
Prima proposicio secunda illacio que
et assumpcio dicitur tercia conclusio
Induccio est que rebus non du-
biis captat assensionem eius cum
quo instituta est sive inter phi-
losophos sive inter rethores si-
ve inter sermocinantes Propo-
sicio induccionis est que simi-
litudines concedende rei necess-
ario unius inducit apud plu-
res Illacio induccionis est que
et assumpcio dicitur que rem de
qua contenditur et cuius causa
similitudines habite sunt in-
troducit Conclusio induccionis
est que aut concessionem il-
lacionis confirmat aut
quid ex ea conficiatur decla-
rat Raciocinacio est oracio
qua id de quo est questio com-
probatur Entimema syllo-
gismi inperfecta mentis con-
cepcio quicquid inperfectum sillo-
gismum solent artigraphi nun-
cupare Nam in dyalecticis
eius argumenti forma consistit
quo id quod ad fidem pertinet
faciendam inter sillogismos
lege preterita ut est illud
Si tempestas vitanda est
non est igitur navigandum
Exempla ut proposicione constat
esse perfectum Unde ma-
gis retoribus quam dialec-
ticis convenire iudicatum
est Raciocinacionis modi
sunt duo Primus entime-
ma qui est inperfectus sil-
logismus atque rethoricus
Secundus epichirema qui
est rectoricis lacior sillo-
gismus Entimematis me-
bra sunt quinque Primum con-
vincibile Secundum ostentabi-
le Tercium sententiale Quar-
tum exemplabile Quintum col-
lectivum Convincibile est

qd audienti ratione conui-
natur sic cicero pro milone
Cuius igitur mortis sceleris ulto-
res cum uita si putetis per-
uos restitui posse nolitis
Ostentabile est qd certam
demonstratione constringit
sicut cicero in catilinam Hic
tamen uiuit uiuit immo etiam
in senatum uenit Sententiale
est qd sententia generali
additur ut apud terentium
obsequium amicos ueritas
odium parit Exemplabile
qd aliquod exempli compara-
tione eiusdem similem com-
natur sic cicero in philippicis
Demetrii antonii quorum
exempla imitaris eorum exitus
non perhorrescis Collectiuum
est in unum que argumen-
tata sunt colliguntur sic
ait cicero in milone Quem
ergo cum gratia noluit hunc
uoluit cum aliquorum querela
quem iure quem loco quem
tempore non est ausus hunc
iniuria alieno tempore cum
periculo capitis non dubita-
uit occidere Preterea
species rectoricum entime-
matis est altera diffinitio
exempla prosopopoie sicut iam

dictum est que ita constat
Si tempestas uitanda est
non est nauigatio requir-
enda Exempla assumptione
ut est illud Si inimicus
est occidit Inimicus autem
est Et quia ille de est conclu-
sio entimema uocatur Se-
quitur epichirema descendens
de ratiocinatione latior et
excursus rectoricus sillogismi
latitudine distans et produ-
ctione sermonis a dialeticis
sillogismis propter qd rectoribus
datur Hic autem constat modis
tribus Primus modus tripertitus
est Secundus quadripertitus est Quin-
tus Tercius quinquepertitus Triper-
titus epichirematis sillogis-
mus est qui constat modis
tribus i. propositione et assump-
tione conclusione Quadripertitus
est qui constat ex membris iiii
prima propositione Secunda assump-
tione et una propositionis siue
assumptionis coniuncta Ter-
tia probatione et iiii conclu-
sione Quinquepertitus itaque est
qui constat ex membris quinque
prima propositione secunda est pro-
batione tertia assumptione quar-
ta est probatione quinta conclu-
sione Hunc cicero ita facit

in arte retorica. Si demonstratiuis et deliberatiuis generibus tractari non possunt recte partes alicuius generis cause putari. Eadem igitur res alij generis alij pars esse potest eadem genus et pars non potest ut cetera quousque sillogismi huius membra claudantur.

Catascheua est confirmacio proposite rei anascheua aut contraria superiori est. Conuincitur igitur non fuisse aut non esse quod narratum factum aut dictum esse proponitur ut si quis reuicerit neget fuisse aut confirmet fuisse inter hec et tesim hoc inter esse quod tesis quamuis et ipsa habeat disputacionem in utramque partem tamen incerta est quasi questio deliberacio ut conuertacio est. Catascheue autem et anascheue in hijs rebus que uero similes non sunt sed pro ueris proponuntur plerumque uersantur. Anascheue prima diuisio est in qua uerisimiles species sunt quod in honestum est et quod inutile est inhonestum tractatur aut in dictis aut in factis inductis ut si qui in decora et non replendencia auctoritati dixisse dicatur uelut si aliquis infamet catonem illum censorium iuuentutem illa ad nequiciam et luxuriam cohortatum. In factis ut si quid abhorrens aliquid agitur omnino et nomine suo fecisse dicatur ut est fabula de ultione martis et ueneris. Uendacium tres habet species incredibile quod factum non esse credatur ut adulescentem qui de speculo litore ingredientes affrica classes uiderit. Inpossibile est ut clodius in insidias milonem fecerit et idem occisus sit a milone contrarium est. Nam si insidias fecit accidit sed occisus est non fecit insidias. Hec distribucio in contrarium reformata catascheue proderit ut gradus omnes constituamus honestum utilem uerisimilem possibilem constanciam uel eciam inhonestum inutilem parum uerisimile contrarium. Oportebat tamen principia sic ordinare ut a credendum esse ueterum auctoritati aut fabulis fidem non habendam esse dicamus et ad

ad postremum maxima sunt que
requiramus ne quod ad
significare voluerimus qui
ista finxerit. Ut scilla non
maximam sed maritima
feminam nec summetam ca-
nibus sed rapacem alieni et in
hospitales venientibus extitis-
se

prosopopeia — ysidorus

Prosopopeia est cum
inanimalibus et personis
et sermo fingitur. Ci-
cero in catilina. Etenim si mecum
patria mea que michi
vita mea multo est carior
loqueretur diceret etc. Sic
et montes et flumina vel
arbores loquentes inducimus
personam inpotentes rei que non
habet naturam loquendi quod
et tragedis usitatum et in
orationibus frequentissime
invenitur

de etopeia — ysidorus

Etopheiam vero illam
orationem vocamus in qua
hominis personam fingi-
mus pro exprimendis affectibus
etatis studii fortune leticie
sexus memorie audacie. Na-
tum privata persona suscipitur
audax abrupta temeraria et
per orationis. Sit firme sermo sit
stui convenire debet. Nam ad-
ulescentis et senis et militis
et imperatoris et parasiti et
rustici et philosophi diversa or-
atio ducenda est. Aliter ergo
loquitur gaudio affectus aliter
vulneratus. In quo genere dic-
tionis illa sunt maxime co-
gitanda quis loquitur et apud
quem et de quo et ubi et quo
tempore quid egerit quid acturus
sit aut quid pati possit si hec
consulta neglexerit

de generibus questionum

Genera questionum sunt
duo. Quorum unum est fini-
tum alterum infinitum.
Finitum hypotesis grece latine
causa dicitur ubi cum certa persona con-
troversia est. Infinitum quod grece
tesis latine propositum nominatur.
Hoc personam non habet certam
nec in eo est in aliqua certa circum-
stantia id est nec locus nec tempus.
In causa sunt vero certa omnia sunt
undique si pars causa est propositum

de colore albinus

Rotunda debet esse et
aperta elocutio. Aperta
erit si usitatis significationibus

et propriis verbis et usitatis
sine ambiguo nomine procul
ductis translacionibus nec
interposito yperbaton. Oratio fa-
cunda erit si gramatice re-
gulas servat et auctoritate
veterum fulcit. Legendi sunt
auctorum libri eorum que bene dicta
memorie mandanda quorum ser-
mone adhuc facti qui erunt
ne cupietes quidem poterit loqui
nisi ornate neque enim intellectu et
verbis prius quibus iam consue-
tudo nunc nisi utitur nisi raro
ornandi causa et preterea sunt
usitatis plus ornat eloquencia.
Nam et in singulis verbis et
in coniunctione verborum decus ora-
cionis constat. In singulis verbis duo
sunt que oracionem illustrant
aut proprium scilicet sit verbum aut trans-
latum. In propriis verbis illa
laus est ut abiecta et corrup-
ta fugiamus electis et illustri-
bus utamur. In quibus plenum
quiddam et consonans inest. Iudi-
In quo consuetudo etiam bene lo-
quendi valeat plurimum. In transla-
tis late patet ornatus quo ne-
cessitas genuit inopia coacta
et angustiis. Post autem delect-
acio et iocunditas eum celebravit.
Nam ut vestis frigoris repel-

lendi causa reperta primo post
adhibi cepta est ad ornatum
etiam corporis et dignitatem
sic verbis translatis insti-
tutum est inopie causa deinde
verba frequentata sunt delec-
tacionis et ornatus causa.
Nam hiemare vites luxuriare
messem fluctuare segetes et
rustici dicunt. Quod id declar-
are ut quod verbo proprio id
translato illustratur. Ea enim
transferri oportet que clario-
rem faciunt rem ut est Horres
ut mare et fervet estu pe-
lagus. Non numquam etiam
brevitas translacione conficitur
ut telum manu fugit. Impru-
dencia enim teli missi propriis
verbis exprimi brevius non
posset. Sed in magere quippe
fugienda est omnibus turpitudo
earum rerum ad quas eorum ani-
mos qui audiunt trahet
similitudo ut dictum est
morte Affricani castratam
rem publicam et stercus curie
mutiaque deformis cogita-
cio similitudinis. Item non
sit maior translatio quam
res postulat ut tempestas
litis aut contra minor
ut aer tonat seu dormiens
stertit. Est quoque pulcra

translacio per metonomia-
cum rebus pacientem rei signi-
ficatur ut pro bello marte
et pro frugibus cerere. Aut
cum virtutes et vicia pro ipsis
in quibus sunt appellamus
ut in quam domum luxuri-
es irrupit avaricia pe-
netravit. Est et sinodochi-
en translacio pulcra cum
e parte totum aut ex toto
parte significamus ut pro-
tota domo tecta dicimus
aut pro undis maria.
Coniunctio verborum oportet
esse decens et composita et
compacta ut nec sit hiulca
vocalibus ut placida aura
adest nec aspera consona-
tibus ut multum ille luget
nec ab ultima sillaba prioris
verbi sequens verbum incipi-
at ut prima mater Neque
tum ultima efficiat obscu-
ritate ut numerum nunquam
intellexi. Cavendum quoque e-
ne inania verba non rei
agende sed structure ca-
tervatim implende causa pro-
ferantur et ut ad summum
veniamus sic reliquarum
fundamentum est sapiencia

ita et in eloquencia quoque. Ut
in vita ita in oracione nichil
clarius est quam omnia fieri
sapienter. Qua propter oratori in
mo praevidendum est quid sibi
deceat et sic conveniat cause
Non enim omnis fortuna non omnis
honos non omnis auctoritas
non omnis etas nec vero locus
aut tempus aut auditor omnis
eadem aut verborum genere trac-
tandus est aut sententiarum semper
quoque in omni parte orationis ut
vite quid deceat est considerandum

Pronunciacio est verborum
dignitas vocis sensi-
bus acomodata et
corporis moderacio hono-
ritatem excellit ut eciam secundum
senteciam marci tulii in-
docta oratio laude tamen conse-
quitur si obtime proferatur Et que
vis expolita si indecoter proferatur
est despectui vel irrisione que meretur.
Primum exercitari debet vocis
et spiritus moderatio et corporis
et lingwe motus quae tamen non arte
sunt quam laboris. Vicia quoque
si qua sunt oris diligentissime
sunt emendanda nec verba
sint inflata anhelata ut

deprimat albinus

in faucibus stridencia nec oris
in cavitate resonancia Non a-
spera stridentibus dentibus non
hiantibus labris prolata sed
pressim et equaliter et leniter
et clare pronunciata ut suis
queque littere sonis enuncientur
et unumquodque verbum legi-
timo accentu decoretur nec
in moderato clamore voci-
feretur vel ostentacionis cau-
sa frangitur oro Verum pro
locis rebus personis causis et
temporibus dispensanda est Ita
alia simplicitate mananda
est alia auctoritate suadenda
alia cum indignacione deprimenda
alia miseracione flectenda Aut
semper vox et oracio pectore
teneatur obseruandum est ut
recta sit facies ne labra de-
torqueantur ne immodicus
hiatus ne supinus vultus ne de-
iecti in terram oculi ne inclinata
cervix neque elata aut depressa
supercilia Infinitum hiis rebus
momentum est quia nichil potest
placere quod non decet Et ut ait
Marcus tulius capitulo artis do-
cere quod facias et labra lam-
bere vel mordere deforme est
Cum etiam in dissimiondis labiis
modicus esse debeat corporis motus

Ore enim magis quam labris
loquendum est Nam exercita-
cio ingenium et maturum effi-
ciet et usus omnium magistrorum
precepta superavit Quare
inuencio et disposicio et e-
locucio et memoria et pro-
nunciacio usu acri et exerci-
tacione intensissima qualis est
Nature enim vim pene obtinet
consuetudo Nam invenire
qualibet exercitata consue-
tudo confidenciam et constanciam
procreat Unde quam in laus
proficiat Et licet timidus animi
Cum et laudem iuuenis mag-
numque esse sciat multis au-
ditoribus plurimum audiri Nam
licet ipsa vicium sit ambicio
frequenter tamen causa vir-
tutum est Distat ab adolescen-
cia non reformidare ante
multos loqui ut eum nec metus
frangat nec ultra modum
verecundiare tardet Et
dum oratoris operibus sit in-
structus animi constancia
et oris fiducia illi non desit
Nec enim in honestis verbis
inter suos ita debet qui ho-
nestis inter alienos loqui
desiderat cum in omni parte
vite honestas prenitessa

parcia est maxime in sermo
nibus quia fere cuiusque
mores sermo probat Acuius
sermocinacione consuetudin=
aria verba sint lecta hone=
sta lucida simplicia pla=
no ore uultu quieto facie
composita sine inmoderato
cachinno clamore mullo
lata Nam bonus modus est
in loquendo tanquam i ambu
bulandi clementer nec sine
saltu sine mora quatenus
omnia medii moderaminis
temperancia fulgeat Que est
una de iiij virtutibus de quibus
cetere quasi eradicibus proce=
dunt virtutes In quibus
omne nobilitas uite digni-
tas morum honestas et disci=
pline

S[ecundum] triplicem modum dicendi

ysidorus

Attenda quoque sunt
summissa leuiter in
citata grauiter inflex
a moderate Hoc
est illud triplicem genus
dicendi humile medium g
randi locum Sunt igitur mag
ditrimus granditer profer
enda sunt cum parua dicas
subtiliter Cum mediocria
temperate Nam in parvis

causis nichil grande nichil
sublime dicendum est sed leui ac
pedestri more loquendum In
causis aut maioribus ubi de
deo ut hominum salute referimus
plus magnificencie et fulgoris
est exhibendum Item paruis
uero causis ubi nichil agitur
ut agat sed tantummodo ut de
lectet auditor in utrumque mode
rate dicendum est Sed quamuis de
magnis verbis quisque non dicat
tamen semper granditer docere de=
bet sed summisse cum docet te=
perate cum aliquid laudat uel
uituperat granditer cum adcon=
uersionem auersas animas pro=
cat Attenda tamen uerba in suo
genere sufficiencia Integratis
splendencia in gravitate uehemen=
cia

ysidorus

Componitur autem instruitur
que omnis oracio uerbis co=
mmate et colon et pe=
riodo Comma particula est sentencie
Colon membrum periodus ambitus
uel circuitus Consit autem ex conexi=
cione verborum comma ex commate
colon ex colon periodus Comma
autem iunctione sermonis ut puta
et si uereor iudices ecce unum
comma Sequitur et aliud co=
mma ne turpe sit pro fortis=
simo uiro dicere et factum est

talon i membru qd intellctu
sen sui pnat sed adhuc pendz
sencis sics demde ex pluribz
membris sit periodus i extre
ma sentencie clausula Cita
uetere iudicior more vestr
periodus aut longior esse no
det qua ut uno spu pferat

de sc'o ucrb et snia

ysidorus

a ugetur et ornatur oro
etia figuris uerbor ac
sentenciar Namquia
directa et ppetua oro
fatigat atq fastidiu tam dice
ti quam audienti vocat flecte
da est et in uarias alias uer
borum formas ut et dicente
reficiat et ornacior fiat Et
iudicis diuso uultu auditug
deflectat equibz plurime suprius
adunate in scematibz artis gra
matice adnotate sunt Unde
tam illa hic inponi oportuit
que in poemate aut nuqua
aut difficulter fiunt in orone
aut libere Anadiplosis est co
geminacio uerbor ut hic tm
uiuit uiu etia in senatu uenit
Climax est gradacio cu alio
quo sensus superior terminatur
inferior incipit ac deinc
quasi p gradus dicendi ordo
seruatr ut est ad affricam Ex

innocencia nascitur dignitas
Ex dignitate honor Ex hon
ore imperium Ex impio liber
tas Hanc figuram nonnulli
catena appellant ppr qd ad
malio quasi nectitur noie
Atq ita res plures igemina
tioe uerbor trahunt Consit
aut hic scema non solu in
singulis uerbis sed etiam
in contextione uerbor ut q
ap grecu Pueritia tua al
ulescentie tue in honesta
m tu fuit Adulescencia senec
tuti dedecori amicu Senectg
rei publice flagicium Sic et
apud scipione in aq gratis
assoartg cu illo sponsionem
feci facta sponsione adiu
dice adduxi Adductu primo
cetu clamaui dampnatum
consulatu dimisi Anticeta
que latine contraposita ap
pellant quo dum ex aduso
ponunt sentencie pulcritu
dinem faciunt et inornam
to locucionis decetissima ex
sistunt ut cicero Ex hac par
te pudor pugnat illinc
petulancia hinc pudicicia
illinc stuprum hinc fides
illinc fraudulencia hinc pie
tas illinc scelus hinc co
stancia illinc furor hinc

honestas illinc turpitudo
Hinc continencia illinc libi-
do Hinc denique equitas tem-
perancia fortitudo prudencia vir-
tutes omnes certant cum ini-
quitate luxuria ignavia te-
meritate cum viciis omnibus
postremo copia cum egesta-
te bona racio cum perdita
Mens bona cum amencia Bona
denique spes cum omnium rerum
desperacione confligit In huius
certamine de prelio hoc lo-
cucionis ornamento orna-
mento liber ecclesiasticus usus
est dicens Contra malum
bonum et contra mortem vi-
ta Sic contra iustum pecca-
tor Et sic intuere in omnia
opera altissimi bina et bina
unum contra unum Sino-
nima est quociens in continua
oracione plures una re sig-
nificamus Ut ait cicero
Nichil agis nichil molie-
ris nichil cogitas Et item
Non feram non paciar non sinam
Epanados quam regressio-
nem vocant principum digni-
tas erat pene par non par
fortasse eorum que sequebantur
Antapodosis quociens media
primis et ultimis conve-
niunt ut est Verum tam

hoc factum reprehendo patres
conscripti non virum ac pul-
cerrimum quidem factum verum
ut dixi non virum sed rem Pa-
radiastole est quociens id quod
dicimus interpretacione discer-
nimus cum te pro astuto sapientem
appellas pro inconsulto forte
pro illiberali diligentem An-
tanaclasis est que eadem verbo
contrarium exprimit sensum Qu-
erebatur quidam de filio cum mor-
tem suam expectare respon-
dente non expecto in uno peto
in quod ut expectes Anta-
metabole est conversio verborum
que ordine mutato contra-
rium efficit sensum non ut vivam
bibo sed ut bibam vivo Ut
illud si consul antonius brutus
hostis Si conservator rei pu-
blice brutus hostis antonius
Eroten quis eos appellavit
apis quis produxit appellavit Ne
figuras singularum quas ope prius
per cognoscere proposuimus
Sentencia est dictum impersonale
ut obsequium amicos veritas
odium parit Huic si persona su-
cedit adiecta erit cria ita
offendit achilles agamenonem
vera dicendo metro fames pe-
peperit gratiaque nutricidis

obsequentes Nam inter crian et sententiam hic inter est quod sententia sine persona profertur Crian sine persona nunquam dicitur Unde si sententie persona adiciatur fit tria Si detrahatur fit sententia Sententiarum species multe Alie enim sunt indicative alie sunt pronunciative ut nusquam tuta fides Alie imperative ut uade age nate uoca zephiros et pennis Alie admirative ut tante animis celestibus ire Alie comparative ut si uinco et pareo quid ibi hic uincere prestat Alie superlative que cum aliquo motu animi et indignatione promuntur quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames Alie interrogative ut iuuenes que causa subegit ignotas temptare uias Quod genus unde domo pacemne huc fertis an arma Alie reprehensiue ut illinc ipsum Alie deprecative ut eripe me his inuicte malis Alie permissiue ut parce metu manent immota tuorum Alie concessiue que in ipsa persone prohibent ut sequere italiam uentis pete regna per undas Que tamen nisi intellecta sit persona

sio permissa sunt aliqua que uetent latenter ut uentis per undas Alie demonstratiue ut en ecce Alie optatiue ut o mihi preteritos referat si iuppiter annos Alie derogatiue ut nequaquam sum hoc Alie que cum exclamatione proferuntur ut quis furor o ciues pace conuertere manum Et iterum odij in mortales ubi nam gentium sumus Alie exortatiue cum ad sententiam prouocamus ut audeo hospes contempnere opes Alie dehortatiue cum a contrariis uitiis peccato recedimus Sunt et affirmatiue ut qui dissipe Derectiue ut unde arcere nud Et habemus frigore messes Vetatiue ut neue inter uites corilum sere Neue flagella summa pete Negatiue ut non minime o homo sum Sunt et mirative ut superuiue non licet et formicam liber dolentis ut heu mi quia nullus amor est sanabilis herbis Et flentis similitudinis pro tota certa fertur labor mixta mala Admonentis nulli malum

pro malo reddentes et dilige-
mus inimicos quia karitas
ex deo est diligit inimicos
uestros Inrisio ut ita la-
metice latens ut aue rex
iudeorum et si est filius dei
liberet illud de manibus tor-
rior Demetis quid nobis
profuit superbia aut diuiciarum
iactancia tulit tamquam
velud umbra et sicut nu-
cius percurrens Hortatio
ut nolite timere eos qui
corpus occidunt animam
aut non possunt occidere
quia corpus quod corrumpitur
aggrauat Consolatio ut
dabit deus hiis malis finem
et non sunt condigne passi-
ones huius temporis ad
futuram uentura gloria que
reuela Commiseratio
propter nimiam karitatem suam
qua dilexit nos deus filium
suum dedit in similitudine
carnis peccati ut nos
saluaret Sinot quot sunt
figure tot et pronunci-
ande uoces Sunt et an
fibolore quae pars honesta
est pars inhonesta ut non
est tua tua uoluntas ma-
gna petis Feton Sunt et

alie procatalempsis cum aliquid
nobis obici poterat ante pre-
sumimus ad diluendum ut si
quis ueniat iudices aut cor-
qui adsunt forte mirantur
Sunt et apporia dubitacionem
simulanti nescire si qui sit a
quomodo dicatur Cum nomo
sis aut dicitur comunicacio
consilii cum iudicibus aut adi pa-
riis ut si dicas uos consulo iu-
dices aut uos aduersarii quid
me facere conuenerit aut quid
uos facturi fuissetis Para-
doxon est cum dicimus inopina-
tum aliquid accidisse ut flac-
co tacito cuius laudis peccato
esse debuerit cuius periculo de-
precatore esse facto Epitrope
i. permissio cum aliquid uris
iudicibus aut aduersariis pro-
mittimus extimanda ut cel-
lius mis inuatiomo persona
fronte et dic te dignissime quo
precor facies quam rationem
Parrisio est oro liberatis et
fiducia plene accidi ne spuriu
metu et cetera Sua figu-
ratur utendum est ut cicero
misit igitur faccione Prosopopei-
a est cum sermone et alie-
na persona inducimus ut pro
celio tulius facit appium ceu
cum clodia loquentem Energia

est rerum gestarum aut quasi
gestarum sub oculis inductio
de qua locuti iam sumus. Me-
tastasis est que mittit animos
iudicum uel res preteritas aut
futuras hoc modo. Revocate men-
tes ad spectaculum expugnate
miserie civitatis et videre
uos credite incendia cedes
rapinas direptiones libe-
rorum corporum miserias captiuita-
tes matronarum trucidationes
senum. In futurum aut antici-
pacio est que dicturus est ad-
versarius ut tullius pro milone
cum mittit animos iudicum
in eum rei publice statum fu-
turus est etiam si occisso milone
clodius uiueret. Aposiopesis
est cum id quod dicturi videba-
mur silencio intercipimus ut
quos ego sed motos prestat
componere fluctus. Epanalempsis
est digressio tulit calor me
dicendi et dignitas rei paulo
longius quam volebam sed re-
deo ad causam. Anamnesis
est commemoratio eius rei quod
oblitos fuisse nos fingimus.
Apparisis est quod id quod in a-
nimis iudicum quasi deposu-
eramus oportune repetimus.
Etiologia est cum propositis

aliquid aut quo causam et
racionem reddimus. Caracter-
ismos est descripcio figure
alicuius expressa ut omnia
mercurio similis vocemque
coloremque et crines flauos
et membra decora iuuen-
ta. Mitrismos est cum plures
sensus breuiter expeditos in
unum locum coacervat et cum
quadam festinacione decurrit
ut cicero. Rem publicam quiri-
tes uitamque omnium nostrum bo-
nas fortunas coniuges liber-
osque uestros et cetera. Iro-
nia est cum per simulacionem
diuersum cum dicit intelligi
cupit. Fit autem aut cum lau-
damus cum que vituperare volu-
mus aut vituperamus que lau-
dare volumus. Utriusque exem-
plum erit si dicas amatorem
rei publice catilinam hoste
rei publice scipionem. Auxis-
mos est ea que magna
sunt verbis minuit aut
minima extollit. Epimone est per-
tinens in eadem sensu diutius
remorans ut est illud Qui
tamen perit cui amicicie
fidem custodiuit cui bonis
inimicus non fuit quod non
aut accusauit aliquem aut
uerberauit aut prodidit

Evangelia est promissio qua iudicem ad tentum faci[a]mus pollicentes nos aliq[ua] magna aut minima dicturos. Prosoppopeia est cum inanimalium et persona et sermo fingitur ut Cicero in Catilina. Etenim si mecum patria mea que mihi uita mea multo est carior loqueretur dicens et cetera. Paratissis est quam quasi de pagis aliquid imperfectum apud memoria iudicum repetituros nos dicentes cum oportunum fuerit. Peusis i[d est] pli[ura] loquium cum admirrogata ipse nos reprehendemus. Emeropsis est cum differimus aliquid petentes ut aliud interim nos permittant dicere.

Explicit Rethorica

Dialetica est disciplina ad discernendas rerum causas inuentas. Ipsa est philosophie species que loyca dicitur i[d est] racionalis diffiniendi querendi et discernendi potens. Adiacet enim in pluribus generibus questionum quem admodum disputando uera et falsa diiudicentur. Hanc quidem primi philosophi in suis dictionibus habuerunt non tamen ad artis redigere peritia. Post hos Aristoteles ad regulas quasdam huius doctrine arguenta perduxit et dialetica nuncupauit pro eo quod in ea de dictis disputatur. Nam lecton dictio dicitur. Ideo aut post rethoricam disciplina dialetica sequitur quia in multis uera utique communia existunt.

Dialetica uero et retorica uario in [h]oc disciplinarum libris tali similitudine diffiniunt. Dialetica et retorica e[st] quod in manu hominis pugnus adstrictus et palma distensa. Illa uerba contrahens ista distendens. Dialetica siquidem ad discernendas res acutior. Rethorica ad illa que nititur docenda facundior. Illa ad scolas nonnunquam uenit. Ista iugiter tendit in forum. Illa requirit

Isidorus

Dialetica de dialetica

De dicto dyaletica et rethorice arte

clarissimos et studiosos hec
frequenter et ipsos Solent
autem philosophi antequam ad
ysagogen veniant exponen-
dam diffinitionem philosophi-
e ostendere quo facilius ea
que ad eam pertinent demonstren-
tur

De diffinitione philosophie

Philosophia est rerum hu-
manarum divinarumque
cognicio cum studio bene
vivendi coniuncta hec duabus
ex rebus constare videtur sciencia
et opinatione Sciencia est
cum res aliqua certa ratione
percipitur Opinacio autem cum ad-
huc incerta res latet et nul-
la ratione firma videtur ut
puta sol utrumne tantus quantus
videtur an maior sit quam omnis
terra Item luna globosa an conca-
va Et stelle utrum adhereant
celo an per aerem libero cursu fer-
antur Celum ipsum qua magni-
tudine qua materia constat
utrum quietum sit et immobi-
le an incredibili celeritate
volvatur Quanta sit terre crassi-
tudo aut quibus fundamentis
librata et suspensa permaneat
Ipsa autem nomine latine interpreta-
tum amorem sapiencie profitetur
Nam greci philo amorem sophiam

sapienciam dicunt Philosophie
species tripartita est Una naturalis
que grece phisica appellatur
in qua de nature inquisitione
disseritur Altera moralis
que grece ethica dicitur in qua de
moribus agitur Tercia ra-
tionalis que greco vocabulo
logica appellatur in qua dispu-
tatur quemadmodum in rerum
causis vel vite moribus ver-
itas ipsa queratur In phisi-
ca igitur causa querendi In
ethica ordo vivendi In lo-
gica racio intelligendi ver-
satur Phisicam apud grecos pri-
mus perscrutatus est unus ex
vij primis illis sapientibus
Hic enim ante alios celi causas
atque vim rerum naturalium contempla-
ta ratione suspexit quam post-
modum plato in iiij dif-
finitiones distribuit id est arith-
meticam geometriam mu-
sicam astronomiam Ethi-
cam socrates primus ad cor-
rigendos componendosque mo-
res instituit atque omne stu-
dium eius ad bene vivendi
disputationem perduxit di-
videns eam in iiij vir-
tutibus anime id est prudentiam

iusticiam fortitudinem temperanciam Prudencia est in qua di-
scernuntur a bonis mala Fortitudo qua adversa equanimiter
tollerantur Temperancia libido concupiscenciaque rerum frenatur
Justicia qua recte iudicando sua cuique distribuuntur Sunt
res tam preclare et tam nobiles sunt ut non propter aliud emolu-
mentum expetende sint sed propter suam solummodo dignitatem amande sint
et exequende Hec sunt iiii virtutes Sciencia vel amor boni

huc usque hyperbore
abhinc albinus

Virtus est animi habitus nature
decus uite racio morum nobi
litas Et habet partes iiij Pruden
cia iusticia fortitudinem tempera
ciam Prudencia est rerum et na
turarum sciencia habet partes iij
Memoria intelligencia pro
uidencia Memoria est per quam
animus repetit illa que fuerunt
Intelligencia est per quam ea
perspiciat que sunt Prouidencia
est per quam futurum aliquid pre
uidetur antequam fiat Iusti
cia est habitus animi unicuique
rei propriam tribuens dignitatem
In hac diuinitatis cultus et hu
manitatis iura et equitas to
cius uite conseruatur Eius par
tes sunt religio pietas gracia
uindicacio obseruancia veri
tas Religio est que superioris
cuiusdam nature quam diuinam vo
cant curam cerimoniamque
affert Pietas per quam sanguine
coniunctis patrieque beniuolis
officium et diligens tribuitur cultus
Gracia in qua amiciciarum et officiorum
alterius memoria et remuneran
di uoluntas continetur Vin
dicacio per quam uis aut iniur
ia et omnino omne quod offensum
est defendendo aut ulciscendo
propulsatur Obseruancia est
per quam homines aliqua dignita
te ante cedentes cultu quadam

et honore dignantur Veri
tas per quam ea que sunt ante aut
fuerunt aut futura sunt dici
Ex consuetudinibus ipsi iusticia
seruatur Ex pacto pari iudica
to ex lege Pactum est quod inter
aliquos conuenit Par in omnes
equabile est Iudicatum quod
alicuius magistratus iure aut aliorum
sentencijs constitutum est Lex
est omni populo scriptum ius
quod cauere ut quid obseruare
debeat Fortitudo est mag
no animo periculorum et laborum
perpessio Eius partes sunt ma
gnificencia fidencia paciencia
et perseuerancia Magni
ficencia est rerum magnarum
et excelsarum cum animi ampla
quadam et splendida propo
sicione cogitacio atque admini
stracio Confidencia est per quam
magnis et honestis in rebus
multum ipse animus in se fi
ducie certa cum spe collo
cauit Paciencia est aut ho
nestatis aut utilitatis causa
rerum arduarum aut difficilium
uoluntaria aut diuturna
perpessio Perseuerancia est
in racione bene considerata
stabilis ac perpetua perman
sio Temperancia est racio
nabilis in libidine atque mali

os non rectos impetus animi
firma et moderata racionis do-
minacio Cuius partes sunt con-
tinencia clemencia modestia
Continencia est per quam omnis
mala cupiditas magna
consilii gubernacione regitur
et reprimitur Clemencia
est per qua iniurie et odia
lenitate animo retinetur
Modestia est per qua totius
vite modus sive animi sive
in corporis motibus ultus
honesta cura servatur Lo-
gica que rationalis vocatur
plato subiunxit per quam
discussis rerum morum causis
vim earum rationabiliter per-
scrutatus est dividens eam
in dialecticam et retoricam
Dicta autem logica i. rationalis
Logos enim apud grecos et ser-
monem significat et racion-
em In hiis quoque tribus
generibus philosophie etiam
eloquia divina consistunt
Nam aut de natura disp-
utare solent ut in genesi
et in ecclesiaste aut de mori-
bus ut in proverbiis et in
omnibus sparsim libris
aut de logica pro quam nos-
tri theoricam sibi vindicant
ut in cantica canticorum et e-
vangeliis Item aliqui doc-
torum philosophiam in nomine et
partibus suis ita diffinierunt
Philosophia est divinarum hu-
manarumque rerum in quantum homini
possibile est probabilis scientia
et sciencia Aliter philosophia est
ars artium et disciplina disci-
plinarum Rursus philosophia est me-
ditacio mortis quod magis
convenit christianis qui seculi am-
bicione calcata conversacione
disciplinabili similitudine
future patrie vivunt Philosophia
dividitur in 2as partes prima
inspectiva est secunda actualis
Inspectiva dividit in tribus
modis id est prima in naturalem
secunda in doctrinalem tercia in divi-
nam Doctrinalis dividit in 4or
prima in arismetica secunda in-
musicam tercia in geometriam
4ta in astronomiam Actualis
dividitur in iij prima in moralem
secunda in dispensativam 3a in civi-
lem Inspectiva dicitur qua su-
pergredientes visibilia divinum
aliquid et celestibus contemplamur
ca que mente solummodo inspici-
mus quoniam corporeum superegredi-
untur obtutum Naturalis dicitur
ubi uniuscuiusque rei natura di

stituitur quia nichil generat
minuta sed unum qlibz hiis uer=
sibus deputatur in quibus a cre=
atore diffinitum est nisi forte
cum uoluntate dei aliquod mir
aculum prouenire monstratur
Diuinalis dicitur cum aut ineffa=
bilem naturam dei aut spiritua=
les creaturas ex aliqua parte
profundissima qualitate dis
serimus Doctrinalis dicitur scientia
que abstractam considerat qua=
titatem Abstracta enim quantitas
dicitur quam intellectu a materia
separantes uel ab aliis accidentibus
ut est par impar uel alia huiusmodi
in sola raciocinatione tractamus
Porro actualis dicitur quo res propo=
sitas operacionibus suis explicare
contendit Cuius partes sunt
tres Moralis dispensatiua
et ciuilis Moralis dicitur per quam
mos uiuendi honestus appetitur
et instituta ad uirtutem tend
encia preparantur Dispensatiua
dicitur cum domesticarum rerum sapien=
ter ordo disponitur Ciuilis dicitur per quam
tocius ciuitatis utilitas admi=
nistratur

Species dialetice sunt prin=
cipales videlicet Ysagoge
Carthegorie sillogismorum
formule et diffinitiones to=
pica periermenias que omnes physice
diffinitiones in quibus generaliter
omnia continentur nunc ysa=
gogas porphirii expediamus
Ysagoga quippe grece latine
introductio dicitur eorum scilicet
qui philosophiam incipiunt co=
tinens in se demonstrationem
primarum racionum de qualibet
re quid sit per quamdam certam ac
substanciali diffinitione decl=
aratur Introductio enim que
sensum nostrum preparat diui=
siones rei communium specierum
cuiuslibet rei introducit quibus
omnis sunt videlicet Genus Species
Differencia accidens proprium
Genus est quippe quod speciebus
differt et quid sit ea substancia
de quo inquiris communi voca=
bulo ostendit ut animal per singulas
igitur species id est hominis equi bo=
uis leonis et ceterorum genus
est animal et equaliter de omnibus
predicatur Species est quod
de pluribus et differentibus numero
non specie in eo quod quid sit pre
dicatur Nam de socrate
de platone et cicerone equaliter
homo predicatur Una igitur species hominum
est secundum naturam sed multi

de speciebus dyalectice

Ysagoge

albinus

speciebus numerum differentia est que
quale sit hoc vel illud animal
ostendit. Ut si queram qualis
sit homo dicitur rationale
mortale. Quibus igitur duabus
ab omnibus aliis animantibus se-
paratur homo. Quoniam quod dicitur ra-
tionale segregatur a bestiis
ratione non utentibus. Quod vero mor-
tale inquam ab angelis differt.
Angeli igitur rationales sunt
et non mortales. Animalia
vero cetera mortalia sunt et non
rationalia. Homo autem plus
utriusque constat hoc est quod cum
angelis commune illud cum
ceteris animantibus. Omnium
autem una parte celestis et
altera terrenus. Tribus modis
fit differentia. Materia aut
opere aut utroque. Materia
si sint anuli dissimiles duo
unus aureus alter argen-
teus. Opere si ex auro dissi-
miles anuli fabricentur. U-
troque ut si anulus sit aureus
et spissus argenteus. Acci-
dens est quidquid accidit vel
recedit preter subiecte corrup-
tionem ut color candidus
vel niger stare iacere cu-
rrere vel pausare et cetera
talia. Sunt quoque acci-
dentia que semper accidunt ut pe-
nitus non recedant ut proce-
ritas vel brevitas in corpore
et cetera que in singulis quoque
membris inseparabiliter aliquo-
tiens accidunt ut curvitas
naris latitudo vel angustia
oris rotunditas oculorum et
qualitas capillorum et alia mu-
lta

De proprio

albinus

Proprium est quod una quelibet
species naturaliter
aliquo certo additam-
ento designari potest et ab
aliarum specierum communione se-
parari ut proprium hominis est
risibilem esse. Et sciendum
est quod singulare proprium semper con-
verti posse necesse est. Ut puta
quidquid homo est risibile est et quidquid
risibile est homo est. Et hec con-
versio necessaria dicitur. Hec ita
rationali converti potest di-
cere vero possumus quicquid ho-
mo est rationale est nec tamen eodem
ordine dicere possumus quidquid ra-
tionale est homo est quia angeli
rationales sunt et non tamen homines
sunt.

differentia propria ad unicam speciem

Genus est ut animal ...

albinus

Est igitur vocabulum generale et commune omnium animalium. Genus est ut homo. Sunt tamen qui quadam parte separantur ceteris animalibus. Et genus est totum ut puta tota universitas animalium. Species que pars est ut homo pars animalium. Homo est. Differentia est rationale mortale. His igitur duobus ut superius diximus differt homo ceteris animalibus. Proprium est risibilis quia ridere preter hominem nullius nature animalis est. Accidens est ut color maiore doctrina in animo. Hec enim temporum varietate et accidunt et mutantur. Ex hiis quinque partibus orationis plene sententie coniungi debet ita: Homo est animal rationale mortale risibile boni malique capax. Sic etiam in omni oratione substantiali tam diu interponere debemus species et differentias quamdiu semotis omnibus quam idem esse possunt aliud percipiatur ut proprietas eius substantie certa teneatur. Quinque modis aliud altero prius dicitur esse. Primus modus est cum aliquem dicimus tempore priorem vel seniorem. Secundus modus est in numero dum dicimus unum esse prius quam duo quia duo ex uno nascuntur

non unum ex duobus. Et unum cum te duo esse non possunt, duobus autem peremptis unum tamen permanet. Tertius ordinis modus ut inde ultimus prius est singulas litteras formas et inde litteras deinde sillabas coniunctionis cognoscere tunc verborum primere notitiam. Prosperitatis vel est ordo usus assumentes per quem cuncta quasi pervenientia membra cognoscimus. Quartus modus est dum feliciores ut meliores priores vulgus appellat dicere. Quintum genus est cum illud prius est quod esse alterum facit ut exempli gratia si homo est certe cum dicimus animal rationale mortale risus capax. Sed hoc genus conversionis minime cum potest. Nam quicquid homo est animal est mortale rationale risus capax. Et quicquid animal est rationale mortale risus capax hominem esse necesse est. Sed non est hominem prius esse et sic tamen illa diffinitio vel conversa vera esse poterit. Tribus modis aliquid simul esse dicimus aut tempore aut natura aut genere. Tempore ut duos homines uno tempore simul esse dicimus. Natura

ut simpl duplu Genere
ut aial qd spe disternitur
aliud pedester aliud uolatile
aliud aquatile Quibz oibus
equalit animal genus est Ysa-
goras aut ergo in latinu
trastulit uictorinus orator co-
mentu q aut li libris boe-
cius edidit

De cathegorijs

(Ysidor9)

Dicuntur aristotiles
categorie q latine
predicamenta dicitur qbz
per uarios significacioes o
ssmo inclusus est Instru-
menta cathegoriaru sunt
tria i pma equiuoca scda u-
niuoca iij denominatiua
Equiuoca sunt quo multaru
rez nomen unu est sed non
diffinicio omnina dicitur Na
quatu ad nom pertinet et
pictu et celestis leo dicitur
Quatu ad diffinicioez per-
tinet alit uerus diffinitur
alit pictus alit celestis Un-
iuoca dicitur scu sunt q et sino
nima quos duaz aut plur-
iu rez unu nomen est et
diffinicio ut uestis Nam et
burrus et tunica et nomen
uestis possunt accipere et
eius diffinicioez Ergo h uni-
uocum in generibz esse intel-

ligitur quia nome et diffinicioe
dant formis suis Denoiatiua
i diriuatiua dicitur quecunqz
ab aliquo solo differencie casu
scdm nome hnt appellacioez
ut ab omitate bonus a malicia
malus Categoriaz aut sunt

(Albin9)

spes x Id est substancia quatas
qualitas relacio situs locus

(Albin9)

tps habitus agere pati In
duobz namqz modis fit locu-
cio aut de substancia aut de acci-

(Ysidor9)

dentibz Substancia est que
pp̄e et principaliter dr que neqz
de subiecto predicatur neqz in s-
iecto est ut aliquis homo ut
aliquis equus Scde aut scde
dicitur in quibz speciebz ille que pri-
cipaliter substancie pnomantur
insunt atqz claudunt ut in
homine dicto Accidencia sunt
corporalibz naturis viiij Q-
uantitas ad aliquid qualitas
facere pati situs ubi quando
habere Hijs noue uenticat ad
substancia quam grci usiam uoc-
ant fiunt ut supra eam diti-
ng x spes categorie Inter
hs x uerba quicqd homo loqui
inuitabiliter inuenitur Sed
scz quam dehijs singulis loqua-
mur ammonemur lege que cate-
goriaru sunt instrumenta uid-
amus Interpretacioes namque

num de illis tribus speciebus
i. omonima, sinonima, polio-
nima ponderande sunt. Omo-
nima igitur equivoca, sinonima
univoca, polionima pluri-
voca dici possunt. Omonima
sunt cum plures res commune
accipiunt nomen, ratione vero et interpre-
tatione separantur, ut homo pic-
tus et verus. In hiis namque unum
nomen est, ratio vero et interpre-
tatio diversa. Cum igitur diciture
tur homines esse animal quod movetur
et cibum capiat et ratione
vigeat, cum nichil horum depic-
to possis dicere, necessario
videntur disparia. Sinoni-
ma vero sunt que nomine et sui
interpretatione iunguntur,
ut animal est quod cibum capiat,
spirat et movetur et mor-
tale est. Hec igitur omnia de homine,
de equo et de bove similiter
dici possunt. Polionima sunt
quando multa nomina unam rem
significant neque ulla differen-
tia vel ratio redditur nominum, cum
unam rem tot nomina significant,
ut ensis, mucro, gladius.
His quoque iunguntur et ethero-
nima multe, que nominibus
res singulas significantia, sed
in hiis tantum ratio diversita-
tem nominum discernit, ut ut
homo mortalis tiens. Non

ab humanitate homo, mortalis
a necessitate mortis, tiens
altera in qua cuncta contingunt.
Regulariter i. semper debemus
omnia propria nomina communia
esse posse et omonima vo-
cari, ut Cicero non unus sed
plures significat et secundum quas
discernendi sunt, quis sit ille
et quis alius et quis tercius
Cicero, ut alium consuli dicas,
alterum tenuem vel longum di-
catur, alius alter brevis can-
dido colore, quis alter ni-
gro. Omonima fiunt modis
duobus. Aut fortuitu igitur
fiunt aut hominum voluntate
nascuntur. Confortuitu cum
quodam casu simile quis
alterius accipiunt nomen. Vo-
luntate cum similitudo non
quam industria imponentis affigit.
Confortuitu aut que quam industria
vel voluntate nascuntur IIII
sunt genera. Vrcon, tarta, nol-
ohian aponam prorgon, quod
latini dicunt similitudo, a parte,
ab uno ad unum. Similitudo
est ut homo pictus et verus
sola in similitudine copulantur.
A parte ut quo parte prin-
cipium animalis cor dicetur, in
principium aque fonte dicetur,
a parte quadam utrique vi

similitudo omnis videtur vir-
tu Ab uno enim dicens me-
dicinale ferru medicinale
preceptu medicinalis sente-
cia medicinalis uius ab
uno cuncta dependet Ad
unu est ut illa pocio salubris
est ille medicus salubris e
illa ceba salubris est

de receptis ... sensu

albing

Tribus ex fontibus omnes
profluunt questiones
aut ab hijs que sunt
aut ab hijs que percipiunt
aut de hijs que dicunt Vna
est substancia rez quia sunt
omnes res quas peperit alia
sensui qui sensu percipi non
sunt nisi hee res que sunt
et quas imagines nos formamus
animo et eadem co...
cia diccionis Id namque quod
quis concipit animo lingua
consequente demonstrat Er-
go qua quam separari hec tria
nominentur mixta tamen
de tribus disputacione debemus
accipere Illa de perceptis
qui loquitur et originem
rez trahit et precipua oro
implorat Sunt in illa qui
aut percipimus sensibus corporis
aut mente et cogitacione col-
ligimus Sensibus tenemus

que aut videndo aut contrectan-
do aut audiendo aut gustando
aut adorando percipimus Mente
cognoscimus dum quod b[ene] corpus
mpruta ... ut animalis ...
constare ex partibus intelligimus
eciam ut crescere vel senescere
modo augeri eius modo ...
pectore conquiescere sanitate
alias frui alias dolore oppri-
mi tu ... cum docto doctu
Nam id quod corporali sensu di-
noscitur ipsam in substancia
dici vsspexit Illud autem quod a
tractatu solu colligitur accidens
mutatur Sim ... et ac-
cidens nilari maluerit Ipsam
quoque ypostacon a subiecto
appellari voluere Illa vero
que accidunt ...
in subiecto dixerunt Necesse
vero est accidencia in quals est
substancia accidens illa substancia
subiectus dicitur Illa vero accidencia
in subiecto substancia ut puta
disciplina in aie color in corpore
aut de alijs nouem accidentibus
quibus quod supra nomina ...

q ... ut vel ...
...

albing

Vter ipsam namque sunt
qualitas quas est ...
hec enim sine ipsa esse
non possunt Mori in

hominem uel equum dixeris aditi
necesse est bipedalem uel qua-
drupedalem paruum uel magnum
album aut nigrum stantem aut
iacentem Extra ipsam uero
sunt loca tempus et habitus Nam
in loco uel tempore esse aliquem
uel simul ut accidentia ab ipsa se-
parata sunt Alia sunt commu-
nia et intra et extra ipsum
ut relacio facere et pati
Manus uero et unumquodque
nisi habent aliud extra se quod te-
facere et extra et intra ut
cedere quippe dici non potest
nisi alterum cedat Similiter pati
Cedi ergo uel uri nullus potest
nisi ab altero paciatur Ea autem
que insunt cuique aut in solo aut
in omni aut in solo et non omni
aut in omni et non in solo aut nec
in soli nec in omni necesse est ea
Et has 4or species greci uocant
Enmonotenaphi Entotoucu
anti ontiathi teutaria teute
entonoutinanti Si hominem
quis diffinire uolens dicat
risus esse capacem hoc est in solo
homine est et omni Solus namque
homo ridet et cunctis ridere
naturale est In solo et non
in omni ut si quis diffiniens ho-
minem capacem discipline dicat
esse hoc in solo quidem homine inuenire

potest non tamen in omni Neque
enim omnes disciplinas didice-
runt aliquas In omni et non
in solo ut si quis hominem
diffiniens dicat id esse homi-
nem quod spirat quod cibum capiat
hoc in omni quidem est homine
non tamen in solo Nam et pe-
cudes cibum capiunt et spi-
rant Nec in omni nec in solo
ut si quis in hominis diffinitione
uelit dicat hominem quod album
est nec in solo nec in omni est
Neque enim aut homo solus cali-
dus inuenitur et non bos aut
equus calidus inuenitur aut
omnis homo albus est Due namque
species errorem faciunt in ipsa
diffinicione In solo et in
omni Altera que in solo non in omni
ut hominem esse capacem disci-
pline quod ea parte Hec due species
adhuc significanda ipsa uia
demonstrat Et due alie eorum
aliquid significare non possunt demonstrat

q Quantitas estimari po-
test in mensura longitu-
dinis latitudinis et
altitudinis quia hec tria corpus
quodlibet habere necesse est
His quasi singulis due species
adiacent longitudini ante

et retro latitudinem dextrum
et sinistrum altitudinem sursum
et deorsum. His igitur sex parti-
bus omne corpus circumscribitur.
Si aliquis planam longitudinem
metiatur geometrice dicitur line-
alis mensura. Si longitu-
dini latitudinem quis meti-
endo adiecerit epiphaniam
dicitur et superficialis mensura.
Si hiis duobus altitudinem
quis adiungit cuncta hec
tria mensure sociata solidum
corpus perficiunt cum vi suis par-
tibus perscriptis. His quasi ascribi-
tur secundum positionem loci longe
vel iuxta. Nam illud quod michi
a dextris vel sinistris est vel
illud quod ante et retro aut
iuxta vel longe est. Et verbi
gratia hic paries prope est et ille
vel illis mons est longe po-
situs. Similiter de infra et
supra intelligi. Sed preterea
est aliud esse naturale supra
et inferius, aliud vero quod circa
nos est. Nam igitur celum semper
supra est et terra infra, quod mi-
grationem vel immutari non
patitur. Nobis autem supra et subter
migratione commutatur, ut
si quis cum inferioribus fuerit

ad superiora conscendat, aut ex
superioribus ad inferiora descendat.
Hec omnia adequalitate pertine-
cia his vi. partibus inclusum
neque has circumpositiones habent.
Tempus vero et oratio licet aliquan-
titate participant, his tamen non
subiacentur clausulis. Unum
verbi vel x vel c cum dicens
ipsum numerum solum dicis non ali-
quid corporale vel variantes non
respicimus nullis aliquod dex-
trum vel sinistrum. Similiter
in hac alia sermone maxime
cum hec certissime latent. Nam
tempus instabili motu semper
decurrit, incedit vel diligen-
cius considerantibus pene nichil
presentis videatur esse. Ita et ser-
mo cum non dictus fuerit non
est, et cum dictus fuerit non ap-
eat. Manifestum est in posi-
cione duarum parcium paritatem non ha-
bere sed magis aut minus quod
quasi maloncetaton dicunt quod
habere non possunt. Nam magis
bipedale vel minus minima spe-
cia non patiuntur nec magis michi
aut minus michi natura licet.
Similiter tempus et oratio magis
aut minus non habent sed omnia quan-
titatis paria aut imparia
nuncupanda sunt. Si magis
longum aut minus dicatur tempus

ad aliquid categoria erit. Ita magis simile et minus simile plerumque dicere, simile vero cuilibet simili simile est.

De ad aliquid

Ad aliquid quartam categoriam vocamus quod id quod est dicitur ex altero, quod sine eius societate esse non possit et cuius omnis ex altera coniunctione dependeat, ut duplum simpli dicitur duplum et maius minoris dicitur maius et simile simili dicitur simile. Et hec clarescit quia dicitur ad aliquid non sua vi sed alterius coniunctione consistere. Hec ergo vere est que ad aliquid dicitur cum sub uno ortu atque occasu et id quod iungitur et id cui iungitur invenitur. Ut puta dominus et servus utrumque vel simul est vel simul non est. Etenim cum dominum dixeris, necessario existet et servus. Cum vero dominum tuleris, nec servus apparet. Similiter duplum et simplum alterutrum se interimunt vel ostendunt. Apparente igitur duplo nasci simplum, duplo pereunte nec simplum poterit permanere. Similiterque si simplum non sit nec duplum est. At si simplum fuerit et duplum necessario apparebit.

Servus esse solent hee coniunctiones nominum singulari in numero, ut simplum dupli, pater filii. Sed alia legit [?] genitivo casui, alia dativo, plerumque ablativo copulari solent. Genitivo quidem ut servus domini, duplum simpli; dativo simile simili, par pari; ablativo vero ut sensibile sensu sensibile [?]. Huic categorie alterna conversio accidere potest. Ita utrumque rationabiliter dici potest, ut servus domini et dominus servi, et simplum dupli et duplum simpli. Et sciendum est quod semper relativa ut simul nasci et simul extingui apparet. Ut subtracto domino servus non est, remoto servo nec dominus apparet. Ita de patre et filio. Contra [?] hanc categoriam regulam mirandum est contra [?] id quod per consultum creditas [?] afferentis filium secundum tempus patri esse posteriorem. Cum quomodo constat secundum dialectica [?] esse posthumum [?] esse filium patri. Et si dominus pater, quod nec illorum impietas audebit negare, eternus est utique et filius eternus est secundum dialectice rationis necessitatem. Sequitur de qualitate.

Nter qualitatem
et quale h^9 inter
est. Qualitatem
namque dicimus dulce-
dine austeritate albe-
dine nigredine. Quale vero intelligi-
quociens album aliquid dicimus
dulce et austerum. Videtur
igitur qualitas magnam habere
communionem cum ceteris cate-
gorijs. Incurrit namque
inmeritas omnes et ideo diffi-
cilior est. Ut puta musica
invenitur cum dicimus hoc gra-
matica. In quanto ut alba
vel nigra epifania. In
aliquid prudens pater optimus
filius. In facere dure saltat.
In pati fortiter fert verbera.
In loco obscurus locus. In tem-
pore calidis mensibus aut frigidus.
In situ pronus aut supinus ia-
cet. In habere decenter armatus.

Alberti. hec categoria
species iiij quas aliqui
genera vocant. Primum
genus est habitus et affectio
Secundum potencia naturalis. Tercium
passive qualitates sive passio-
nes. Quartum forme ac figure.
Habitus est quod a(n)imus longo tempore
habet ut virtus et disciplina.
Affectio est mutabilis mentis
impulsus ut repentina cupidi-
tas ut iracundia. Inter virtu-
tem et disciplinam hoc interest quod
disciplina in ea parte anime que
racionabilis dicitur tantummodo
versatur. Virtus vero omnes
anime partes amplectitur omnesque
actus suos in ipsis gubernat et
regit ut est et iracundia do-
met et cupiditates amoveat
quod disciplina non facere valet.
Partes anime sunt iij: racionalis
irascibilis concupiscibilis. Or-
do anime est ut diligat quod supra
est i. deum et regat quod inferius
est i. corpus et socias animas
dilectione nutriat et foveat.
Huius igitur sacrificijs purgata
anima atque exonerata ab hac
laboriosa et erumnosa vita
revolet adquiete et mirabi-
li gaudio domini sui. Potencia nat-
uralis est quociens quis videtur
vel posse vel non posse aliquid
facere. Secundum naturam ut verbi gratia vi-
sis corporibus puerorum dicimus
eos in futuro vel cursores vel
pugillatores fore non quod adhuc
hac arte teneantur sed videtur
naturalem potenciam eam posse habe-
re. Similiter de salute et in-
firmitate et corporis qualitate

De qualitate

albmg

de speciebus qualitatis

albmg

albmg

que solent media predicare
passiue aut qualitates sunt
ut albedo et nigredo et co=
media rubor et pallor Hec
igitur non nisi uel aie ut corporis
passione nascuntur ut si nig=
rescat aliquid corporis passio
est ut pallescat ut rubescat
aie Sue cum turpitudinis
verecundia ferre nequerit
quasi ad defensionem sui copia
sanguinis in exteriores partes
corporis fundit Eoque fit ut
pudore animo rubescamus Pal=
lor quoque simili aie passione
consistit cum perculsa metu ani=
mus ad cordis in thorum con=
fugit eam que sanguinis in se tra=
xit ut desertus sanguine quod
est in conspectu corporis albescit
Hec sunt qualitates per diu persev=
erant in corpore passiue qua=
litates dicende sunt Si vero
ad breue tempus exstiterint itaut
cita descendant passiones eas
potius vocamus Figure m
qualibus rebus tribuuntur ut
puta trigonus ut tetrago
nus forme aut qualibus i
quibus formosas aliquos ut
difformes uidemus asserimus
In eadem quoque qualitatis specie
curuitas et rectitudo aspe=
ritas et lenitudo raritas
et densitas inueniuntur
Qualitas contrarietatem
quidem recipit et quedam non
recipit Nemo igitur dubitat
albo contrarium esse nigrum
re iusticie iniusticia malo
bonum Contra vero fusco
uel pallido triangulo uel
tetragono contrarium nichil
est Magis aut minus recipit
omnino sed non omnis Nam
magis album ut magis ni=
grum dicere possumus sed ma=
gis trigonum ut minus trig=
onum dici non potest Hec
non prope categorie sunt
aliquid preter singula sunt Na=
tiue tale est ut sit singulis
atque uno nomine et contrar=
ia non recipiat ut puta
homo singulis unus est atque
unius nominis et susceptibilis
contrarietatis Itaque quod modo
sanitate modo egritudine
suscipe potest Qualitatibus uero
proprium est ut eo omnia paria
ut imparia dicantur ut=
iste homo illi homini par ut
impar est magnitudine
Ad aliquid vero proprietate est
ut omnia eo modo conuer=
tantur sicuti est seruus

albing

dm et dns servi Qualis
vero singulare est ut cer-
ta cuius scientia qualitate
similia aut dissimilia no-
minetur ut dicitur dulci
albo album calido calidu
aut simile aut dissimile
nuncupari potest

de facere et pati

f Acere et pati magis
maxime vero cor-
poris recipit equa-
litatis forte videntur descen-
dere Quod namque quod calidu
facit calidu sit necesse est
Calidu vero quale est ergo
non simus Similiter quod calid-
u sit equalitatis passionis
accipit calore et qui docet
cui docet doctor est et deceptus
fuit Utraque aut sive doctus
sive deceptus qualis est et ce-
tera his similia In his ca-
tegoriis contrarietas inveni-
untur Solent igitur genere
esse similia contraria qualita-
te Et in calidu quod frigi-
do patitur calore sui subsi-
dium est genere Similiter
quod dulce est dulce non facit
nisi id quod dulce non fuit
Nam si id quod patitur dulce
fuerit secundum sui aliquid dul-
cedinem quo recipiat non habet
Necesse est ergo dulce non esse
id quod patitur ut dulcedinem
recipiat alienam Et contrar-
ia sunt in qualitate dulce et a-
marum Nam ignis non potest
amelle accipere dulcedinem
aqua vero potest quia quedam
similitudine habet cum genere
Et magis aut minus admittit
Possumus igitur dicere magis ut
minus docet magister et magis
ut et minus doctus est discipulus

Iacere

d Iacere namque aliud non
habemus intelligere nisi
situm et positione corporis
si iaceat stet aut sedeat quis
libet necesse est enim omne corpus
quod sex partibus ut predixi-
mus includitur in quolibet esse lo-
co et quolibet modo in loco esse
ut aut per longitudinem extenda-
tur aut per latitudinem difundatur aut
per altitudinem erigatur Et hec
omnia ad situm pertinent corporis
situs vero ipse localis sit necesse
est

De ubi et quando

d E ubi et quando aliud dicere
non possumus nisi quod ubi in
loco et quando in tempore signifi-
cat Nam omne corpus necesse
est locum aliquem in quolibet

tpre occupare ut rome in pana-
tu fui ante hora tercia pma
tu mostem het in loco et in tpre
esse debent non locus et tpus

De habere

[O]cto sunt habendi species
pma e quociens dis aliqd
habens ut iusticia disci-
plina virtutes vel vicia Scda
quociens in corpe habere aliquid
dicms ut albedine nigredinez
varietate et cetera que p qua-
litate corpori insidit Tercia
de quantitate descedit quociens
iiij vel v pedu habere dicr lo-
gitudine Quarta cu no in toto
corpore sed in parte corporis
aliquid habere firmam ut i
digito anulum in pede calceos
vel coturnos Quinta species
est cum no in corpore sed circa
corpus habere aliquid dicr ut
vestes atq indumenta omnia Sexta
quociens ipas corporis partes
habere narramur ut manus
pedes caput et reliqua que sunt
in conpage membror Septi-
mus vero locus est quociens foris ut
vinu vas aliquod habere dr
Octavus habendi gradus est
qui possessione monstrat ut dnm
videtur ostende cu heredes ut
rus quis habere dicatur Non
licet nobis dicere mulierem
habere maritum vel vir uxo-

rem habere pr filiu vel filius
genitorem Sed veteris dia-
lectice auctores acclamant esse mu-
lieri virum ut uxore viro
esse patre filio esse similis dum
esse Et quidem verbi huius
usum in hoc esse contendunt
ut significare no possit et
habere aliquid et haberi

De categoriis in una sentencia

Albinus

[P]lena oro ita coniungi
potest Augustinus
magnus orator filius
illius stans in templo infulatus di-
sputans fatigatur Augustinus
ipa magnus quantitas orato-
ris qualitas filius illius ad aliquid
stans situs In templo locus
Hodie tempus Infulatus habitus
Disputando agere Fatigatur
pati Et est pma ipa hiis
tribus accidentibus subiacens
Nam necesse est magnitu-
dine vel qualitate in quo-
cumque inveniri et filiu et
patre in duas ipas vocari
Similiter in loco et in tpre
esse cuius libet corporis est
Vestiri vero et stare et ali-
quid agere vel pati quis
non agnoscit in quo libet co-
pore esse considerandum Et
hec accidencia no nisi quacum-
libet subiecta substancia in

uenimuntur Appellatas autem cathegorias constat que non possunt nisi ex subiectis agnosci Quis igitur quid sit homo possit agnoscere nisi aliquem hominem sibi ponat ante oculos quasi subiectum hominem Hac ergo arte intelligendum est quando sic dictum est quasi homo loquitur inter ista vero predicamenta sunt proficit etiam adlubitos intelligendos qui sive rethoribus sive dialeticis applicantur

perihermenias

Subiectum

Sequitur de libro perihermeniarum subtilissimus ingenio et per varias formas iteraciones excitatissimus de quo dicitur quia aristoteles quando perihermenias scripsit calamum in mente tingebat

Omnis quippe res que ma est et unus significat sermone aut nomine significat aut verbum Hec due partes orationis interpretatum quicquid concepit mens ad loquendum Omnis enim elocucionis concepte rei mentis interpres est Hanc aristoteles invenit et per se et fandis sermonibus peritissimus periermenias vocat quam nos interpretationem appellamus Scilicet quod res mente concepte prolatis sermonibus interpretatur Per catafasim et apofasim id est per adfirmacionem et negacionem per affirmacionem ut homo currit per negacionem ut homo non currit In hiis itaque periermeniis supradicta philosophus de vii speciebus tractat id est de nomine de verbo de oratione de enunciacione de affirmacione de negacione de contradictione Nomen est vox significativa secundum placitum sine tempore diffinitum aliquid significans in recto casu cum est non est In aliis casibus nichil ergo nulla pars est significativa separata vel separatim Nomen est vox significativa Nam omne nomen aliquid significat visibile vel invisibile substanciale ut accidens Omnis enim natura que est substancia dici potest ut homo est Et omnis nature preter deum sola accidit aliquid ut homini in corpore color in animo disciplina Nam accidit igitur deo bonitas et iusticia sed ipse est bonitas et iusticia Ita de aliis virtutibus sentiendum est secundum placitum id est secundum compositorum singulorum Nam res eedem omnibus gentibus nomina vero diversa et secundum imponencium voluntate

to po sita Vt auri eadem natā
est apud grecos et latinos du
illi h' crison nominant isti auru
Sine tpre quia nomē tēps nō
attrahit sic uerba faciunt
Omne nomē in rcto casu cū
uo substanciali sum aliquid
certū significat in affirmacōe
ut negacōe ut homo sū hō es
homo est Arbor nō sum nō es n
est In obliquis uero casibz nil
certū significant nisi alijs addi:
tis partibz ad plena significati:
ōne ut hominis ipsius est liber sc
uel huic homini da hunc librum
ut hunc hominē legere fac libe
ut ablo homine librū istū dedi
ti Vnde eciā nulla pars ē
significatiua separata Nam
separatis trisillabū est separatis
uero singlis uerbis sillabis nil
per se significant nec pō nec ma
nec tes Nu non dom9 sidiuī
in duas partes sillabas .i. do et
mus significant aliquid et sīta
in numerabilia Significant ī
sed nichil ad priorē nūs signifi:
cacione ptinet sīc nūs signifi
cacio Nam mus .aīal est per se +
do uerbum aliquid actionis sig:
nificans Sed utrarū hāc signifi
cacio nil ad domū significanda
ptinet Verbū est uox signifi
catiua scdm placitu cū tēpe
diffinitū aliquid significans
et accidens Nam oīne uerbū

tertia significat actionē uel
passionem ut uideo ut uideor
et tamē substantie illa accio uel
passio solet accidere ut puta
homi uidere uel uideri Sicia
uerba actiū ut passionē signi:
ficat uni alia dicuntur neutra
ideo qd' una ex hijs nō hant sig
nificacōe quia uniformiter
semper profertur .i. uel actum
solum ut manducacio curro
uel passionē ut uapulo vēneo
sed hec alias Oracio ē congrua
partiū ordinacio pfecta sen:
tencia demonstrans eū partiua:
liquid separati significatiui est
plena orō est uirgilius enea:
des cecinit Virgilius ī et ene:
ades et cecinit hec tria sepa:
ta: aliquid per se significant
Virgilius homine Eneades
gente cecinit actum Enū:
ciacio est orō ueri ut falsi
significatiua Principales
igitur sunt spēs orōnis scdm
dialecticos v. Sed hec sola
enunciatiua uerū aliquid ut
falsum significat ut hoc est
homo nō est Socrates dispu
tat socrates nō disputat
Hor igitur unu uerū necesse
est esse .i. aut socrate dispu
tare aut socrate non dispu:
tare et inde hac sola spē
philosophi qui de ueritate

verum vel falsitate disputavit omnes species proprie contrahat. Nam et alie ille iiii species ad dialecticos non pertinent sed ad grammaticos. Est igitur quedam species orationis interrogativa ut quo te Meri pedes an quo via ducit in urbem. Est quoque quedam species orationis imperativa ut vade age nate voca zephiros et labere pennis. Est etiam quedam species orationis deprecativa ut Iupiter omnipotens precibus si flecteris ullis. Est etiam et species quedam vocativa ut ades o Melibee. Sed nulla harum specierum aliquid verum vel falsum significare potest sed sola enuntiativa aliquid veritatis et falsitatis ostendit. Affirmatio est enuntiatio alicuius de aliquo ut Socrates est ut alicuius de aliqua re ut celum volubile est. Negatio est alicuius ab aliquo ut Socrates non est ut de aliqua re ut celum volubile non est. Contradictio est affirmationis et negationis oppositio ut Socrates disputat Socrates non disputat. Hec omnia in libro periermeniarum minutissime divisa et subdivisa tractantur. Quarum vero diffinitiones hic breviter sufficiat intimasse quo in ipso competens explanatio requiratur. Utilitas periermeniarum hec est quod ex his interpretantibus syllogismi fiunt unde et analetica pertractantur.

de silogismis dyalecticis ysidorus

Sequitur deinde dialectici syllogismi ubi totius eius artis utilitas et virtus ostenditur quorum conclusio plurimum lectorem adiuvat ad veritatem investigandam ut absit ille error decipiendi adversarium per sophismata falsa conclusionis. Formule categoricarum id est predicativorum syllogismorum sunt tres. Prime formule modi sunt novem. Primus modus est qui concludit id est qui colligit ex universalibus dedicativum universale directum ut omne iustum honestum omne honestum bonum Omne igitur iustum bonum. Secundus modus est qui conducit ex universalibus dedicativis et abdicativis abdicativum universale directum ut omne iustum honestum nullum honestum turpe Nullum igitur iustum turpe. Tercius modus est qui deducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum parte directum ut quoddam iustum honestum omne honestum utile Quoddam igitur iustum utile. Quartus modus est qui conducit ex particulari dedicativo et universali abdicativo dedicativum parte directum quoddam iustum honestum

nullum honestum turpe Quedam
i iustum non est turpe Sextus
modus est qui conducit ex utilibus
dedicatiuis particulari dedica
tiuum per reflexionem ut omne iustum
honestum omne honestum bonum
Quedam i iustum bonum Sextus mo
dus est qui conducit ex uniuersali dedi
catiua et uti abdicatiua Abdi
catiuum in utili per reflexionem ut
omne iustum honestum nullum ho
nestum turpe Nullum i iustum
turpe Septimus modus est qui con
ducit ex particulari et utili dedicatiuo
dedicatiuum particulare per reflexionem
ut quoddam iustum honestum omne ho
nestum utile Quedam i utile honestum
Octauus modus est qui conducit
ex utilibus abdicatiuis et dedi
catiuis dedicatiua particulare Abdi
catiuum per reflexionem ut nullum
turpe honestum omne honestum
iustum Quedam i turpe non est iustum
Nonus modus est qui conducit ex uni
abdicatiua et particulari dedicatiua
dedicatiuum particulare per reflexionem ut
ut nullum turpe honestum Quedam
honestum iustum Quedam igitur iustum
non est turpe Conformule secunde
sunt iiij Primus modus est qui con
ducit ex utilibus dedicatiuis et ab
dicatiuis Abdicatiuum utile direc
ti ut omne iustum honestum Nullum
turpe honestum Nullum i turpe
iustum Secundus modus est qui
conducit ex utilibus abdicatiua et
dedicatiua Abdicatiuum utile
directi ut nullum turpe hone
stum omne iustum honestum Nul
lum i turpe iustum Tercius modus
est qui conducit ex particulari dedi
catiua et uti abdicatiua Abdi
catiuum particulare directi ut quoddam ius
tum honestum nullum turpe hone
stum Quedam i iustum non est turpe
Quartus modus est qui conducit
ex particulari dedicatiua et uti abdi
catiua Dedicatiuum particulare directi
ut quoddam iustum non est turpe
omne malum turpe quoddam i iustum
non est malum Conformule ter
cie modi sunt sex Primus modus
est qui conducit ex dedicatiuis
utilibus dedicatiuum particulare tam directi
quam reflexim ut omne iustum
honestum omne honestum iustum
omne iustum bonum omne quod bonum
iustum Quedam i honestum bonum
quoddam bonum honestum Secundus modus
est qui conducit ex dedicatiua particulari
et uti dedicatiuum Dedicatiuum
particulare directi ut quoddam iustum
honestum omne iustum bonum
Quedam i honestum bonum Tercius
modus est qui conducit ex dedicatiua
uti et particulari Dedicatiuum particulare
directi ut omne iustum honestum
quoddam iustum bonum quoddam i ho
nestum bonum Quartus modus
est qui conducit ex utilibus dedi
catiua et particulari abdicatiua

Abdicativum particulare ut omne iustum
honestum nullum iustum malum.
Nullum igitur honestum non est
malum. Quintus modus est qui
conducit ex dedicativo particulari et
abdicativo universali. Abdicativum parti-
culare directim ut quoddam iu-
stum honestum nullum iustum ma-
lum. Quoddam igitur iustum non est m-
alum. Sextus modus est qui co-
ducit ex dedicativo universali et abdicati-
vo particulari. Abdicativum particulare di-
rectim ut omne iustum honestum
quoddam iustum non est malum. Quod-
dam igitur honestum malum. Has for-
mulas categoricorum syllogis-
morum qui plene nosse desiderat
librum legat qui inscribitur peri-
ermenias Apulei et que subti-
lius sunt tractata cognoscet.
Distincta enim atque considerata
ad magnas intelligentias le-
ctores prestante domino u-
tiliter introducunt. Nunc ad
ypoteticos syllogismos ordi-
ne sequenti venimus.

[illegible]

Ysidorus

Primus modus est si dies
est lucet. Est autem dies
lucet igitur. Secundus modus
est si dies est lucet non
lucet. Non est igitur dies. Tercius
modus est ita non est dies est et non
lucet. Atqui dies est lucet igitur.
Quartus modus est ita aut dies est
aut nox atqui dies est. Nox igitur
non est. Quintus modus est ita aut
dies est aut nox atqui dies est
nox igitur non est. Sextus modus est ita
non dies est et non lucet. Dies autem
est nox igitur non est. Septimus modus
est ita non dies est et non nox atqui
nox non est dies igitur est. Mo-
dos aut ypoteticorum syllogismorum
si quis plene nosse desiderat
librum legat Marii Victorini
qui inscribitur de syllogismis ypo-
teticis. Nunc ad dialecticas dif-
finitionum species accedamus que
tanta dignitate precellunt ut
possint aperte manifestationes
et quedam indicia dictionum oste-
dere.

Dedit Ysidorus sillogismos ypo... Marii Victorini ad ...

Diffinitio est philosophie
que in mediis campis
explicat quid res ipsa
sit qualis sit et quem-
admodum membris suis constare
debeat. Est igitur oratio brevis et
lucida unumquodque cum propria rei natura
a communione divisa propria signi-
ficatione concludens. Divisio
diffinitionum in partes xv. Pri-
ma species diffinitionis est u-
siodes id est substantialis que proprie
et vere dicitur diffinitio ut est ho-

Ysidorus

animal racionale mortale sensus disci-
plineque capax Hec igitur diffini-
cio per species et differencias de-
scendens venit ad proprium et desig-
nat plenissime quid sit homo
Secunda species diffinicionis est que
grece ennoematice dicitur latine
nocio nuncupatur quam nocionem
communi non proprio nomine possumus
dicere Hec isto modo semper efficitur
Homo est quod racionali concepcione
et racionali exercitio preest animalibus
cunctis non enim dixit quid
est homo sed quid agat quasi
quodam signo in noticia devocata
In ista enim et in reliquis noticia
rei profertur non substancialis
explicacio declaratur et quia illa
substancialis est diffinicionum
omnium optinet principatum Tercia
species diffinicionis est que grece poi-
otes dicitur latine qualitativa vocatur
quia ex qualitate nomine accepto
quid quale sit id quod sit
evidenter ostendit cuius exemplum
tale est Homo est qui ingenio
valet artibus pollet et cogni-
cione rerum aut quod agere debet
eligit aut animadversione quod
inutile sit contempnit Hiis igitur
qualitatibus expressus aut diffinitus
homo est Quarta species diffi-
nicionis est que grece ypogra-
fice latine a tullio descripcio

nominatur que adhibita circui-
cione dictorum factorumque rem
que sit descripcione declarat
Queritur igitur quid avarus sit
quid crudelis quid luxuriosus
et uniuscuiusque luxuriosi avari
crudelis natura describitur
ut si luxuriosum volumus dif-
finire dicentes luxuriosus est
victus non necessarii sed sump-
tuosi et onerosi appetens in
deliciis affluens in libidine pro-
mptus Hec et talia diffiniunt
luxuriosum sed per descripcionem
diffiniunt que species diffinicionis
oratoribus magis apta est quam
dyaleticis quia latitudinem
habet que similitudo bonis
rebus ponitur et in malis
Quinta species diffinicionis est
quam greci catantilexim latine
adverbium dicunt Hec voce
illa de qua re queritur alio
sermone designat uno atque
singulari et quodammodo quid
illud sit in uno verbo positum
uno verbo aliud declarat ut
conticescere est tacere Item
cum terminum dicens finem
aut populatas terras interpretamur
esse vastatas Sexta species
diffinicionis est quam greci
catadiaforam nos per differ-
enciam dicimus Scriptores
vero artium de eodem et de-

altero notant ut cum quis
quid interest inter regem et
tirannum adiecta differentia
quid uterque sit definitur hoc modo
Rex est modestus et temperatus
tirannus vero impius et in-
mitis Septima species dif-
finitionis est quam greci ca-
tametaphoran latini per trans-
lationem dicunt ut Cicero in to-
picis Litus est qua fluctus eli-
ditur Hoc varie tractari potest
Modo igitur ut moneat mo-
do ut depingat modo ut vituperet
aut laudet Ut moneat
nobilitas est virtutis maio-
rum apud posteros gloria ut de-
pingat Capillus est ornatus corpor(is)
ut laudet Adulescentia est
flos etatis ut vituperet Di-
vicie sunt brevis vite longum
viaticum Octava species diffi-
nitionis est quam greci cata
fereismatolenc latini per privan-
tiam contrarii eius quod definitur
dicunt Bonum est quod malum non est
Iustum est quod iniustum non est et
hiis similia Hoc autem genere
definitionis uti debemus cum contra-
rium notum est ut si bonum est
quod prodest cum honestate id quod
tale non est malum est No-
na species definitionis est que
grece catapotiposin latini per
quandam imaginationem dicitur ut
Eneas est Veneris et Anchise filius
hec semper in individuis versatur qui
greci athomas appellant Decima
species diffinitionis est quam greci
arsadlipos olacrosu homo genus
latini per indigentiam pleni ex eo-
dem genere dicunt ut si queratur quid sit
animal respondeatur homo Rem enim
questiam predictam declaravit ex-
emplo Hoc est autem proprium definitoris
quid sit illud quod queritur de-
clarare Undecima species diffini-
tionis est quam greci catanalogi-
an latini iuxta rationem dicunt id est
per indigentiam plenum ex eodem genere
ut si queratur quid sit tremis re-
spondeatur cui de est dorans ut
sit assis Duodecima species diffini-
tionis est quam greci cateepenon
id est per laudem ut Tulius pro Cluencio
lex est mens et animus et
consilium et sententia civitatis et
alibi Pax est tranquilla libertas
fit et per vituperationem quam greci
psogon vocant ut servitus est po-
stremum malorum omnium non modo
bello sed morte quoque repellen-
da Tertiadecima species diffini-
tionis est quam greci catthaton
prosti latini ad aliquid vocant
ut est illud Pater est cui est
filius dominus est cui est servus//

pr decepcif

Albinus

Quarta decima species diffinicionis
est quam greci kat analogian
latini secundum rei racionem vocant
ut dies est sol supra terras nox
est sol sub terris. Quinta decima
species diffinicionis est cantan
tomeris ut cicero in rethoricis.
Genus est quod plures amplecti-
tur partes ita et pars est que sub-
est generi. Hec autem debemus
predictas species diffinicionis to-
picis merito esse sociatas
quia inter quedam argumenta sunt
posite et non nullis locis com-
memorantur in topicis. Nunc
ad topica veniamus que sunt
argumentorum sedes fontes sen-
suum et origines dictionum.

Topica est disciplina in-
veniendorum argumen-
torum. Divisio topicorum
sive locorum ex quibus argumenta
dicuntur triplex est quia sit argumenta
aut ut ex ipso negocio de quo agi-
tur aut ceteris aliis tracta nascun-
tur aut certe extrinsecus assumun-
tur. Ex his modis ab ipso negocio que
dialecticos sumunt argumen-
taciones a toto a partibus a fine.
Totum duobus modis dici solet
aut ut genus aut ut id quod
ex partibus integrum partibus con-
stat ut si queratur an iusticia
utilis sit fiat huiusmodi si-
logismus. Omnis virtus utilis
est. Iusticia autem virtus est. Er-
go iusticia utilis est. Hic argumentum
a toto id est a genere virtutis sumptum
que iusticie genus est constat
iusticia utilis esse. Item totum
est quod ex cunctis partibus totum
integrum consistit ut mundi
integritas ex cunctis constat
partibus cuius quedam pars ho-
mines sunt. Ut si queratur
utrum humane res divina
providencia regantur fiat
huiusmodi silogismus. Si
mundus dei providencia regi-
tur homines autem pars mundi sunt
humane igitur res divina pro-
videncia reguntur. Hic necesse
est intelligi id parti con-
venire quod toto evenit. Item
a partibus argumenta ducuntur ut si
questio sit an sit utilis me-
dicina dicatur. Si depelli mor-
bos salutemque servari mederi-
que vulneribus utile est. Que sunt
medicine partes medicina
igitur utilis est. Item a signo quod
quidam notam vocant fit argumentum
ut si queratur an [illegible]
sit fiat silogismus talis. Si

beatum esse bonum est. et iusti-
cia bona est. Hic est a iusticie
finis ut qui secundum iusticiam
vivit ad beatitudinem perve-
niat. Et necesse est eam
rem bonam esse cuius finis
bonus est. Argumenta illa que
aliunde attrahuntur sunt se-
xvj. Alia igitur a coniugatis sunt
alia a genere alia a specie alia
a similitudine alia a differen-
ciis alia a contrariis alia
a consequenti alia ab antecedentibus
alia ab adiunctis alia a rep-
ugnantibus alia a causis alia
ab effectibus alia a comparacione
Primum a coniugatis argumen-
tum declinatum omne est sive ver-
bum ut cicero veterem dicit
sive sit prenuncia ut nomen
... cum latrocinari de
latro nomine est omne ut ter-
encius Inceptio est amen-
tium aut amantium duo mo-
dis est unius appellacionis po-
sitionis in alia vocis decli-
nacione formata. Secundum ar-
gumentum a genere est cum deducitur
in generis sententiam de ut
virgilius Varium et mutabile
semper femina est. Varium et mutabile
genus mulierum est. Veracium
autem aptum est ut cum pla-
re crudelem volumus quod
ab eo crudeliter facta doceamus

Ut est illud virgilii An non sic fri-
gius penetrat lacedemonia pastor
ledeamque helenam troianas vexit
ad urbes. Nam frigius pastor species
est. Et si istud ille unus fecit et
alii troiani hoc facere possent. Species
igitur semper subest generi ut homo
subest animali ac vos genus toto
dicitur. Species pars ut cupiditas genus
est omnium libidinum. Pars est
quedam cupiditatis est species i
avaricia. A similitudine argumentum
est cum rebus aliquibus similia pro-
feruntur ut cum quod certum or-
tam rem similem accidit id quod
quod dubium est et in questione ver-
satur probetur. Inspicitur autem simi-
litudo in contrariis ut si hiis qui
per imprudenciam leserunt ignosci
convenit hiis qui necessario pro-
fuerit graciam habere non oportet
Hic contraria sunt prodesse et
nocere. Similitudo autem amor
est quia neque ille voluit obesse
neque hic prodesse. Confert et paritas
cum non contrariis rebus sed
similibus per unam probabile colli-
gimus argumentum. Nam ut
locus in mari sine portu na-
vibus intutus est sic animus qui
sine fide est amicis non potest
esse fidus. Confert et ex hiis
rebus que sub eamdem racione ca-
dunt duo genera rei racione

alterius quoque vitia comprobatur
ut puta qui filium vendidit iniqui-
tatem fecit et qui emit inique fe-
cit Differentia argumentum est
quando per differentiam alique res
separantur ut virgilius Non
diomedis equos non aurum cur-
rus Achillis Fit quoque diffe-
rentia cum in eodem genere spe-
cies ab alia specie secernuntur ut
marcus tullius Qualis in ur-
bana provincia fuerit verres
talem in provinciales esse ne-
cesse est E contrariis sumitur
argumentum quando res sibimet
discrepantes opponuntur ut vir-
gilius O genitor quo fata
vocas aut quid petis ipsi sit
Mortali ne manu facte immor-
tales carine Fas habeant certus-
que incerta pericula lustret Eneas
iovis ad bellum ira dixisse fert
Et si desertor appellandus est
qui hostem vitat ac fugit his
certe qui non vitavit neque fu-
git sed ultro appetit desertor
nullo modo dici potest Et si ho-
nestum est aliquid turpe non est
et si iure factum est aliquid
non potest pro iniuria vindi-
cari A consequente quando posita
rem aliquid inevitabiliter
consequitur ut virgilius No-
nos aut ferro libicos populare
penates Venimus aut raptas

ad litora vertere predas Non
ea vis animis et reliqua
Et ut si mulier peperit con-
cubuit cum viro Peperit igitur
consequens est necesse est
quia concubuit cum viro Ab
ante cedentibus argumentum e-
st quando ex hiis qui prius gesta sunt
consequentia approbantur ut ma-
rcus tullius pro milone Cum au-
dio tercium predixerit clodius
milone periturum cum ille non
dubitaverit aperire quid esset
facturus vos potestis dubi-
tare quid fecerit Precessit
igitur predictio et secutum
est factum et reliqua Ab ad-
venientibus argumenti fides su-
mitur cum probabiliter osten-
ditur quid sit ex re quaque
venturum Ut virgilius Hos
si pellant ob fore nihil cre-
dant qui omne hesperia sua
sub iuga mittant Omnis
igitur res habet aliquid precedens
aliquid simul aliquid subse-
quens et ideo ex hiis omnibus
argumenta colligimus In adiunc-
cta ut tertius voluit max-
ime queritur quid ante rem
quid cum re quid post rem
evenerit qui locus magis
ad coniecturam pertinet
Ante rem apparatus sunt

percolloquia. Inde precepit
fedus .i. post rem pallor rubor
et si qua sunt similia. A loca
ab antecedentibus et conseque-
ntibus et repugnantibus eo differt
ab adiunctis sive ab adiacentibus
quia coniuncta non semper e-
veniunt consequentia vero
semper. Ea igitur sunt consequentia
que rem necessario consequuntur.
Ut si dicas est lucet. Ante-
cedencia et repugnancia. Et
quicquid igitur consequitur quamque
rem id coheret cum re neces-
sario et quicquid antecedit
id trahit consequentem neces-
sario et quicquid repugnat
eius modi est ut coherere
numquam possit. A repugnan-
tibus argumentum est pro id
quod obicitur res aliqua con-
trarietate destruitur ut si
ceteris dic. His ego modo non
a te periculo liberatus sed etiam
amplissimo honore ditatus
arguitur dominus sive temptator
fore voluisse. Ut si quis di-
ceres ista Rome facta sunt ego
Athenis fui mecum in tem-
pore patuit ut Terencius Ego
non veritus sum dudum ab-
sit tacere ne facerem quod
vulgo servorum solitum dolis

ut me deluderes. Consistit quoque
hic modus a causa argumentum dum
causam adulterii esse dicis li-
bidinem sive parricidii avari-
tia. Sed et cum loca dispu-
tandum est de vi cause i. avar-
icie sive libidinis quatinus si
causa temporis videatur reus quoque
in hanc quesita videatur. Ut qui lu-
cri faciendi causa venenum re-
paravit legis reus est. Non igitur reus
maleficium fecit sed causa faciendi
nec exitu sed conatu malefacta
extimatur. Ab effectis argumentum est
cum ex hiis que facta sunt aliquid
approbatur ut Virgilius Dege-
neres animos timor arguit.
Nam timor causa est ut de-
gener sit animus quod timoris
effectus est. Efficiencia sunt que
vel sua vi aliquid efficiunt ut
ignis incendium vel sine quibus ef-
fici non potest aliqua res ut
naves sine trabibus. Efficiencium
alia sunt necessaria alia sunt
usui. Hic loco efficiencium cau-
sarum loco est effectus et cau-
se eventus. Ut enim causa quid sit
effectum indicat sic effectus que
fuerit causa demonstrat ut
fumus ignem. Et ideo tercio loco
causarum efficiencia posuit et
in vero loco effectus. Ut si qui-
dem in palente pro sua bauceis dicas

etiam arrogantem futurum. Consta-
uenti vel effectu: insolencie arro-
gancia probas, arrogancie vero
tamen vel efficiencia insolencia.
A comparacione argumentum dicitur
quod per collacionem personarum sive
causarum sententie racio confir-
matur et semper arguendi ...
studet comparacio. Consistit tribus modis:
a maiori, a minori, a pari. A maiori
sic modo, ut in Virgilio: Tu potes
unanimes armare in prelia
fratres. Ergo qui in fratres sic potest,
quanto magis malus. Item a ma-
iori: si adulterium occidere licet,
licet et loris cedere. A minori
comparacione: ut si furem noctur-
num occidere licet, quid latro-
nem? Item a minori: Cui cum que
semel causam peccare non dubi-
tavit, quid cum ille magis esset
propter lucrum certe non absti-
nuit. A pari comparacione, ut
Virgilius: Tu potes Eneam
manibus subducere Graium; nos
aliquid contra Rutulos iuvasse
nefandum est. Item a pari: si quis
negat eadem esse facta eo quod
non ipse perfecerit, dicatur ei: Ni-
chil interesse esse utrum auc-
tor quis fuisset rebus an ipse
perfecerit, quia utrumque in eundem
crimen sceleris venerit. Item argu-
menta que dicuntur extrinsecus, que

ysidorus

Greci atechnos, id est artis expertes
vocant, ut est testimonium.
Testimonium vero constat
re ac dividitur v. modis:
Consistit i. ex persona, ii. ex natura
auctoritate, iii. ex temporibus auc-
toritate, iiii. ex dictis et factis
maiorum, v. ex tormentis. Tercius
ergo superior modus qui est
ex temporibus in viii. species divi-
ditur: i. ingenio, ii. opibus,
iii. etate, iiii. fortuna, v. arte,
vi. usu, vii. necessitate, viii.
concursione fortuitorum. Testi-
monium omne est quod ab a-
liqua externa persona assumitur
ad faciendam fidem. Persona
vero non qualiscumque, quia
testimonii pondus habet ad
faciendam fidem, sed morum probita-
te debet esse laudabilis. Natura
auctoritas est que maxima
virtute consistit. Temporis
multa sunt que afferunt
auctoritatem vel ingenium, opes,
etas, fortuna, ars, usus, ne-
cessitas et concursus rerum for-
tuitarum. A dictis factisque ma-
iorum petitur fides, cum priscorum
dicta facta que memorantur.
A tormentis fides probatur, post que
nemo creditur velle menti-
ri. Ea vero que tractantur

in topicis quia fontes noscuntur plena
sunt diffinitione non indiget
memorie quoque condenda sunt
topica oratoribus dialecticis
poetis et iuris peritis com-
muniter quidem argumenta
prestare sed quando aliquid specialiter
probant ad rethores poetas
iurisque peritos pertinent. Quando
vero generaliter disputant
ad philosophos attinere ma-
nifestum est. Mirabile plane
genus operis in unum potuisse
colligi quicquid mobilitas ac
varietas humane mentis
in sensibus exquirendis per diver-
sas causas poterat invenire
conclusum liberum ac volun-
tarium intellectum. Nam quocum-
que se verterit quascumque cogita-
tiones intraverit in aliquod
eorum que predicta sunt necesse
est cadat.

[…]ssorio

Hypodr9

Contrariorum genera iiii
sunt. Que Aristoteles cat-
egoriarum vel oppositorum vo-
cat propter quod sibi velut e contrario
se videntur obsistere ut con-
traria. Nec tamen omnia que
opponuntur sibi contraria sunt
sed omnia contraria opposita

sunt. Primum genus est contrariorum
quod vel ex adverso dicitur vocatur
per quod tantum contrariis sibi oppo-
nuntur ut noctes. Sunt quedam oppo-
nuntur ut sapientie stulticia
quod genus in tres species dividitur. Nam
sunt quedam eius que medium ha-
bent et sunt quedam que sine
mediis sunt et quedam sunt que ha-
bent medium et tamen sine nomine
sunt nisi utrumque ei vocabulum
detrahant ut candidum et nigrum
medium habent quia inter eos
sepe color pallidus vel fuscus in-
venitur. Sine mediis sunt quo-
rum necesse est alterum de duobus accidit ut
sanitas vel infirmitas corporis
nichil est medium. Ea autem quorum
media sine nomine sunt ut felix
infelix medium habet non felix.
Secundum genus est relativorum que
ita sibi opponuntur ut ad se con-
ferantur sicut duplum simplum
hoc solum oppositorum genus ad se
refertur. Non enim est magis in se
admissus referatur et simplum
nisi ad duplum. Nam relati-
vum relativo ita opponitur ut
hoc ipsum quod opponitur aut eius
cui opponitur quocumque modo re-
feratur. Dimidium enim opponitur
duplo cuius est dupli medium est
sed ita illi opponitur ut eius sit

cui opponitur Sicut et parum
opponitur magnus ita ut ipsum
parum ad magnum cui oppo-
situm est parum Nam superiora qua-
dam contraria ita sibi opponuntur
Ceteru non sint quibus opponantur
nec alia quam modo referantur
Sed quidam iniquitas iusti-
tie ita contraria est ut non
eiusdem iustitie iniquitas sit
aut ad illam sit iniquitas Se-
cundum genus oppositorum habitus vel
orbacio quod genus tertio proba-
tione vocatur quia ostendit ali-
quid quempiam habuisse in prima
tertia est cuius species sunt tres Pri-
ma est in re Secunda in loco Ter-
tia in tempore congruo In re ut
cecitas et visio In loco ut ceci-
tatis et visionis modis locus
est In tempore congruo ut in fa-
tem non dicere sine dentibus nisi
eum cui dentes adhuc etas
parva negavit Non enim dicitur
est privatus dentibus quos non-
dum habuit Quartum vero genus
confirmatione et negatione
opponitur ut Socrates disputat
Socrates non disputat
Hec a prioribus id differt quod
illa singillatim dici possunt hec
nisi coniuncte dici non possunt

Quod genus quartum apud
dialecticos multum habet confli-
ctum et appellatur ab eis valde
oppositum Sunt quedam et tertium
non recipiunt Nam qualibus quedam
habere tertium possunt ut in
contrariis candidum et ni-
grum Tertium enim nec can-
didum nec nigrum sed fuscum
vel pallidum In relativis
quoque ut multa et pauca
Tertium enim nec multa nec
pauca sed mediocria In ha-
bitu vel orbacione ut visio
et cecitas tertium enim nec ce-
citas nec visio sed lippitudo
Hic ergo legere non legere
tertium nichil habet

Explicit liber predicamentorum

Queritur apud phi-
losophos quid sit quod
ait porfirius differ-
entia velut ad cog-
natam sibi differentiam predicari
ut rationale ad rationa-
le Cum maiora semper
de minoribus predicentur
minora de maioribus nunquam

ut animal quoniam maius est de equo et homine predicatur de equo et de hac. Quemadmodum ergo racione uti predicatur de racionali cum maius uideatur esse racionale quam racione uti. Omne igitur quod racione utitur racionale est, sed omne racionale non uidetur uti racione. Sed racionale inquiunt potestatis est sine actu, racione uti potestatis cum usu est, potestas cum actu quam sola potestas. Iure ergo in sunt predicatur racione unde racionali tanquam maius de minori. Ad hoc respondetur. Omnia que a generalissimis ad specialissima recta linea descendunt uel predicamenta uel per differencias siue sint et in substanciis siue in accidentibus collocata talia sunt ut inferiora uniuersaliter prolata superiorum omnium nomina diffiniciones que recipiant ut sensibile cum sit differencia corporis animati subalterna uniuersaliter prolata superiorum omnium suscipit nomen et diffinicionem. Omne igitur sensibile et animatum corpus et substancia est et omnis uiuus et habitus et qualitas est. Quod si eodem modo racionale sub racione uti positum sit quod uniuersaliter prolatum suscipiet nomen superioris predicati id est racionale. Non enim omne quod racionale est racione uti putatur. Ergo si racionale tantum potestatis est et racione uti potestatis et actus predicabitur racione uti de racionali. Et rursus si racionale uniuersaliter prolatum non suscipit nomen superpredicati id est racione uti non predicabitur racione uti de racionali. Erit ergo duo contraria predicari et non predicari in eodem subiecto quod fieri non potest. Constituamus item inquiunt alias differencias secundum accidens predicatur quod accidentalis differencia uelut ad cognatam sibi accidentalem differenciam. Ut ambulare ad ambulabile. Hoc ut fiat secundum accidentis naturam ut quoniam in indiuiduis plurimum accidencia considerantur non in speciebus et generibus dicamus Cicerone ambulare quoniam ambulabilis est et rursus quia Cicero homo est et ambulat et ambulabilis est dicatur ipso ambulare et ambulabilis et ita dicatur cum ambulet ambulabile est. In quibus uidendum est inquiunt ne forte racio cause et effectus in talibus esse uideatur. Ut igitur causa effectum precedere dicitur ut cum quis uidit amauit sic potestas actu

omnium necessitate precedit Et quamvis
hec precedencia non solum tempore sed
etiam interempta interimunt
secum posteriora Necesse est ab-
lata actu quoque auferri Si quis
tercero non est ambulabilis id est si
ambulare non potest omnino non
ambulat id est non actu ambulandi
caret que sine potestate non
est intelligere Sed si predicatione
uti actus cum potestate est raci-
onale aut sola potestas Subla-
ta sola potestate que natura
prior est actus cum potestate esse
non potest Non igitur quod natura
posterius est de eo predicabitur quod
natura prius est Est autem natura
prius potestate posterius actus Non
igitur secundum potestatem et actum recte
uti de racionali Sed merito in-
quit sive dignitatis sive excello-
ncia sive potencia id est causis nimirum
prius est recte utique racionali
Ut ergo natura generum et specierum ut
differenciarum non suscipit Non igitur
et asinus equus sub animali sunt
et deus atque homo equaliter par-
ticipant racionali differencia
Non igitur in his sunt secundum dignitatem
vel potentiam ut excellentiam predicacionis
racione uti de racionali His
igitur sive obiectionibus multa
e traducere posse obviam video Que
sunt perplexa id est cavillatoria
colluctacione remota quedam
de natura potestatis et actus

explicandi sunt Et in quantum
species racionale et racione uti
verius de natura quam potes-
tatum predicacionibus conveniat
et non nulla de predicacio-
num natura ut ordine
et quasi quodam filo aliud
de quo questio est id est a predi-
cacione que est de racione
uti ad racionale disputacio
deducerit Hec autem maiore
tractacione potissimum que
artis fieri video quibus
vis ac sentenciis eius adhe-
rere commentacionibus brevitate
et dilucide interpretationis
Queritur inquid potestates
equivoce sint Bene ait
queritur quia non omnis potestas
equivoca est Que igitur certe profit
profundit non equivoca sed
univoca est Ea autem potestas
est equivoca que predicatur
de actu et de ea potestate que
potest provenire de actu Nul-
lam igitur diffinitionem recipi-
et que utrique sit communis
Sed ea que in actu est et nomen
et diffinitionem suis speciebus
donat De qua ita ait Aristoteles
Manifestum est ex his que
dicta sunt quoniam quod ex necessi-
tate est secundum actum est Quare
si priora sempiterna et que

actu sunt potestate priora sunt
Et hec quidem sunt que potestate
et actu sunt ut prime substan-
tie. Alia vero sunt actu
et cum possibilitate que natura
priora sunt tempore vero po-
steriora. Alia vero numquam sunt
actu sed potestate sola. Que
necessaria sunt in quidem actu
sunt eo scilicet quod relinquere
nequeunt ut celum et solis [illegible]
motum. Item que necessaria
sunt sempiterna sunt. Ergo actus
qui semper est prior est eo actu
qui non semper est. Actus vero qui post
ex potestate non venit quia quo-
rum ipsa fuit aliquis substantia non
defuit. In illis itaque necessa-
riis in quibus actus sempiternus
est ipsas quoque res sempiternas
esse necesse est ut in motu celi
solis intelligitur. Que non solum
sempiterna sed divina et im-
mortalia philosophi putave-
runt. Sunt et necessarii actus
quorum species dicta est. Alia igitur
eorum ex potestate ad actum ve-
nerunt alia substantia sui eo
ipso actu sortita sunt. Sed
que ex potestate ad actum venerunt
huiusmodi sunt ut cum aliquis
sedet antequam sederet potuit

sedere. Neque igitur sedisset si potesta-
tem sedendi antea non habuisset.
Sedet ergo necesse vel sedendi actu ex-
ercet quia actus ex potestate venit.
Alter vero actus qui a potestate non
venit sed cum re subsistit semper
subsistit huiusmodi est. Ut cum ig-
nis calet antequam ipse ignis esset
nulla calendi potestas precessit
sed cum eius substancia fuit calere
non desinit vel actu calendi non de-
seruit. Quod sibi cum supernis et
celestibus substanciis commune est.
Sic stat vero quod illa superna in
necessaria specie sunt eorum quod substan-
tia cum sit incorruptibilis non
solum actu numquam deseruerit
sed etiam ipsa non perimit. Ignis
vero cum sit in specie non necessa-
rius actum quidem quousque sub-
sistit non deserit. Sed quia in
necessaria specie non est actu simul
cum substantia perdit. Que igitur ne-
cessaria semper ex necessitate sunt
nec umquam esse non possunt.
Ignis vero ex necessitate quidem
non est sed actum calendi ex
necessitate habet quousque est. Et hoc
est quod dictum est ab Aristotele cum quod
ex necessitate est secundum actum
est. Secundum necessitatem quippe
omnia superna celestia que sunt
et subsistunt numquam intermi[illegible]

primum quam actum numquam relatam. Quare inquid priora sempiterna et que actu sunt potestate priora sunt ex natura rerum veritate colligi propone. Quia enim omne quod est aut simplex est aut compositum. Manifestum est prius esse simplicia quam composita. In divinis autem et supernis nichil compositum est sed sunt omnia simplicia. Alioquin omne compositum necesse est ut in ea resolvatur unde compositum est. Non resolvuntur autem divine celestesque substancie rerum que omnium elementa quia simplicia sunt et incomposita. Hec autem ex quibus coniuncta sunt elementis in eadem rursus resolvuntur. Priora sunt igitur sempiterna que aliorum primum principium sunt hiisque sempiterna non sunt. Sed que sempiterna sunt sine actu nec fuerunt nec sunt. Igitur prior est actus potestate. Rursus ad res actu vel genere constare volens ex natura rerum premissa partitione facta differentias ac species eius ita determinat. Et hec quidem sine potestate actu sunt ut prime substancie. Alia vero sunt actu cum potestate que natura priora sunt tempore autem posteriora. Verum inquid alia sunt actu sine potestate alia actu cum potestate. Et actu quidem sine potestate ut prime substancie. Et ideo sine dubio que rerum principia sunt. Omne potestate aut ea sunt que utrumque sunt. Celum igitur et sol non possunt non moveri et ignis non calere et aqua non humidare. Illa vero que actu sunt cum potestate ex motu animi dependent. Ut cum sedeo motu animi adhuc actu accessit quod actu potestas sedendi precessit. Non igitur sedissem nisi prius sedendi potestas in fuisset. Et cum hec potestas tempore precedat actum actus tamen cum potestate absolute prior esse dicitur quam sola potestas. Que actu in quo sunt cum potestate priora sunt tempore vero posteriora. Hoc ideo fit quia potestas cum sit inicium actus imperfectum quodammodo est perfecta aut imperfectis priora sunt. Et quia generositate sue nature precellunt ut bonitas eius utique equalia sunt. Est autem prius equale quam inequale. Sunt igitur inequalibus ab equalitate

descendit. Ergo actus in quo
potestas consummata et perfecta
est prius est quam potestas que
ante actum curta et imperfecta
est. Que quamvis tempore precesse-
rit natura tamen velut imper-
fectius a perfecto defluxit. Alia
vero in quid nunquam sunt
actu sed potestate solum. Nun-
quam potestate infinitus est
sed cum dixeris quelibet actu
finitus est et de corporibus cetera-
tis est. Tempus in potestate
infinitum est. Sed cum dixeris
diem mensem annum vel aliud
quodlibet actu finitum est. Quare dic-
tum est ipsi omni descriptio ut et
figura oculis subiecta melius
predicta clarescant. In hac pri-
ma descriptione in hiis aliud quam
actus et potestatis equivocatio
demonstratur figura patebit
inferius

Solo igitur nomine participant et de
potestate quidem manifestum est quia
potestas dicitur. Actus vero vel ipso po-
testas notatur quia quod est esse potest.
Altera vero descriptio divisionem
generis continet. Est autem actus gene-
ris huius species sunt due necessaria
et innecessaria. Et de necessaria
quidem dictum est quod in supremis sub-
stanciis semper quod in sua integrita-
te manentibus invenitur. Non
necessarium vero duas esse fundit
species altera que a potestate ad ac-
tum pervenerit altera que non a po-
testate sed a subsistendi natura
in actu prorupit. Si vero eam
speciem que nunquam est actu sed sola
potestate in superiori formula con-
cluderre velimus ut ita partiatur
licebit. Verum alia sunt actu alia
potestate. Actu significantes eum
qui loco generis positus est. Potesta-
te vero rursum dividamus in ea
que actu esse possit et in ea que
nunquam actu esse possit. Hiis ita
positis querendum est que nam sit
potestas rationalis differentia
utrum ea que nunquam in actu ve-
nire possit an ea que in actum ve-
nire contingat. Que actus cum po-
testate quam in altera differentia
que est ratione uti secundum hiis
ne que potestas precedit an
hiis que potestas comitetur. Longe

id est alia ratio potestatis consequentis actum et alia precedentis quod hee potestates proprietate sue nature distincte sunt ut ubi fuerit una non possit esse altera. Est ergo in his mutabilibus potestas que uocatur utrumlibet actum precedens et subsequens. Et cum Socrates ambulat antequam ambularet potuit ambulare et non ambulare et quia ambulat sequitur cum ambulare posse sed non ex necessitate potest et non ambulare. In rebus uero supernis et simplicibus rerum elementis nulla potestas reperitur que possit utrumlibet nec ea que precedit actum. Inest autem cezar tui potestas immobilis et fixa ac plus necessaria que unum possit et non utrumlibet. Quia uero solem motu moueri posse manifestum est et non moueri non posse necesse est. Et cum diuersis rerum generibus et mutabilibus et immutabilibus duas has potestates attribuimus querendum est ubi differentie rationalis et ratione uti collocari ualeant. Video autem rationale differentiam in sempiternis ac necessariis esse et quorum substantia numquam esse desinit. Substantiales quippe differentie item et species

et genera semper sunt. Alia sunt quidem rerum forme uel ut ita dixerim forme formarum alia sunt actus alia sunt quedam potestates. Est igitur rationale dum est in intelligibilibus sub necessaria specie actus ubi non est ea potestas que possit utrumlibet sed ea que sit fixa immobilis et necessaria. Sed quoniam hec intelligibilia dum se corporibus applicant tactu corporum uariant transeunt. Hec omnia rursus ad eam potestatem que possit peruenire ad actum aliter igitur rationale uelut uniuersalis dicamus. Aliter quia et species differentie genera et accidentia in intellectibilibus considerantur aliter in intellegibilibus aliter in naturalibus. In intellectibilibus quippe rerum forme sunt. In intelligibilibus alie sunt quidem passiones alie sunt actus. Nam cum in anima uersantur dum intelliguntur aut passiones sunt quia omnis intellectus aut passio. Cum uero accurato profecto studio ad scientiam uenit actus aut sunt quia omnis scientia aut actus est. Rationale neque quoniam aliter in sempiterna specie hominis quod At sue in intellectibilibus

sunt in intelligibilibus. Aliter
in naturalibus ubi forme
vel actus semper non sunt hic po-
testas que ad actum pervenire
possit. Ut cum Cicero homo est
homo vero rationalis dicitur Cice-
ro rationalis quod ratione uti
possit vel eam actu exercere qui
venit a potestate que est utro-
libet. Potest igitur Cicero uti ra-
tione et potest non uti. Ergo
quia rationalis differentia sub-
stancialiter inest Ciceroni
vel homini, ratione autem uti
accidentaliter. Merito ra-
tione uti dicitur predicari de ra-
tionali tamquam accidens de sub-
iecto. Quod cum adest et abest
preter subiecti corruptionem
abesse videmus. Accidens igitur
est ratione uti. Amplius
Ratione uti facere est. Quod igitur
ratione utitur aliquid agit
vel quedam actu ratiocinandi
exercet. Facere enim unum
ex generalissimis generibus
accidentium est. Igitur uti
ratione accidens est. Sed quod
rationali accidat ita colli-
gitur. Quod rationale est ratione
uti potest. Quod autem ratione
uti potest ratione utitur. Ergo
ratione uti rationali acci-
dens predicatur. Quare uti ratione de
rationali velut a cognata

sibi differentia. Ut enim ratio-
nali differentia ceteris animalibus
que rationalia non sunt dista-
mus, ita eo quod ratione utimur
ceteris que uti non possunt dif-
ferimus. Item homo semper ra-
tionalis est, non autem semper utitur
ratione. Non est igitur ratione
uti substancialis differentia.
Sed forte queritur quid sit hoc
ipsum ratione uti et cum hec dif-
ferentia sit cognata differen-
tie rationali. Quid est in quo
vocatur uti ratione nisi uti iu-
dicatione. Omne igitur commune
nobis cum ceteris animantibus est, sola
ratione distinguimur. Quid si
sola etiam iudicatione inter
nos et cuncta animalia est dista-
ntia. Cur dubitemus ratione
uti hoc esse quod est uti iudica-
tione. Quoniam si quis ex rebus
tollat rationem hoc sustulerit,
hac ratione sublata nec ipsa
quoque humanitas permanebit.
Si in 2m [?] Boetium ratione uti a ceteris
animalibus differimus sit differen-
tia rationali iuxta ratione uti
a rationali velut cognata
sibi differentia predicatur et ve-
lut accidens de subiecto sine
quo esse non possit. Si igitur
subiectum tollas id est rationale

nemo erit qui utatur ratione. Quod si accidens sit uti ratione, tollas, non idcirco subiectum a rationali sustulisti. Potest enim homo esse qui etiam dormiens rationalis est, sed non uti ratione. Sed predicatum inquit tamquam maior aut equus debet esse subiecto. Ut uero minor sit esse non potest. Videtur autem ratione uti minor esse rationali. Rationale namque totam speciem hominis uel dei comprehendit, ratione autem uti non omnes, sed eos tantum qui rationibus actu exercent. Quomodo igitur minus de maiori predicabitur? Locus hic admonet ut de natura predicationis pauca dicantur. Potest igitur uideri non nullis hec dubitatio et in aliis predicationibus. Ut cum dicis homo philosophus est, homo subiectum huius est, predicatum philosophus, nec uidetur posse equari predicatum huius subiecto, sed multo minor esse, de omnibus hominibus philosophi sunt. Sed hic modum predicationis non recte accipit. Est igitur predicatio aut substantie de substantia, ut homo animal est, aut accidentis de accidenti, ut dialectica scientia est, aut accidentis de substancia, ut homo albus est. Item accidens cum semper

sit in subiecto, subiectum autem sit uniuersale aut particulare, ut scientia cum sit uniuersale accidens de uniuersali predicatur; cum est in platone particularis est et indiuidua sicut ipse plato. Cum autem proprium esse in hanc uniuersalem substantiam et uniuersale intelligitur, et ipsa uniuersalis, ut homo sciens est. Verum quoniam accidentia principaliter in indiuiduis considerantur, id est in primis substanciis, idcirco ipsa indiuidua prime substantie dicuntur, quia quod ipsorum accidentium susceptiua sunt, quia quod a prima ad noticiam uenit. Erit ergo eorum intellectus in secundis substanciis secundum primarum substanciarum. Ut quoniam caluicies in socrate est, de socrate caluus, et quia socrates homo est et animal et substancia calua. Nec putet me aliquis hoc uelle significare ut minorum predicatio redundet ad maiora, cum maiora semper de minoribus predicentur, minora de maioribus nequaquam. Aliud est generalia de specialibus predicare, item que specialia de indiuiduis, que in substancie predicamento, sicut in accidentium predicamentis secundum uniuscuiusque naturam accidentium

ad substancie referre proprietate
Ubi quippe consideracio est a
substancia de qua substancia
et quod accidens de quo acciden-
ti predicetur hoc enim secundum hanc acci-
dens ad substanciam et in qua
primum reperiatur ut de sorte
calvicie hic dictum est Neque
tamen quia sorates cum sit calvus
itaque cum sit homo est sorra-
tes homo calvus ideo omnis
homo calvus est Ad exposi-
cionum particione manifestius
et hoc modo Propositionum a-
lie universales ut omnis homo albus est
Alie particulares ut quidam
homo albus est Alie indefinite
ut homo est albus Ex quantitate
propter ipsam in ipsorum terminis ua-
leret determinationes universales de-
terminatas addite non fuissent
Cum igitur universale sit homo de-
terminatione apposita exprimit-
ur utrum universaliter an particulariter eum
propter prolatum sit Determina-
tiones autem sunt omnis nullus
quidam etc Cum vero universale sit homo
nulla determinatione adhibita
tum de eo dixeris homo philosophus
est nulla necessitas cogit
intelligi omnem hominem philosophum
esse Cum enim socrates philoso-
phus sit uerumque sit homo
uerum erit cum dixeris homo
philosophus est Ergo indefinite
propositiones que universale subiectum habent
cum contineant particularium proprium
Cum igitur dicitur homo philosophus est recte
est ac si proponatur quidam homo philosophus
est et tamen racionalis differencia cum
de ea racione utitur predicatur universale
subiectum sit erit de ea infinita
propositio cum particularis contineat ea que
dicit quod racionale est racione
utitur Cum propositio talis est ac si dicatur
quoddam racionale racione utitur
Sed cum dicitur omne quod racionale
est racione utitur cum universaliter utrum
enunciauit et est affirmacio
falsa cuius negacio i nullum ra-
cionale racione utitur similiter falsa
reperitur Amplius in hiis que
substancialiter predicantur quarum
universalis affirmacio et negacione
alter earum semper uera est altera
falsa ut si affirmacio uera sit
negacio inueniatur falsa et
affirmacio si falsa negacio inue-
niatur uera ut omnis homo albus est
nullus homo albus est Omnis homo
lapis est Nullus homo lapis est
Si autem secundum accidens fiat pre-
dicacio uerum fiat utraque simul
falsas inueniri necesse est ut
omnis homo philosophus est nullus homo
philosophus est Ergo racione utitur quando
universaliter predicatur de racionali utraque
enunciaciones i affirmacio et

et negacione falsas efficiat non
substancialiter sed accidentaliter
predicatur de racionali falsum
est qui dicit omne quod racionale
est racione utitur cum hiis que de-
mum racionalis sit et voce non
utatur Et rursus qui dicit nullum
racionale racione utatur cum multa
racione utantur Ergo racione
uti predicabitur de racionali non
substancialiter sed accidentaliter et tam-
quam differencia accidentalis
de substanciali differencia Sic
enim racionabilitas actus nos
separat animalibus que racionabi-
lia non sunt ita eciam voce uti
nos differre facit aliis animali-
bus que voce non utuntur Predi-
cabitur itaque voce uti de racio-
nali secundum indiffinitarum natu-
ram predicacionum quarum co-
tinens particularium Non secundum
specitate determinacionum qui sub-
iecti totum quiditatem demonstrat
Neque subiectum racionale uter
plurium suscipiet nomen et dif-
finicione predicati Vel non fit
nisi in substancialibus predica-
cionibus Substanciales autem
predicaciones voco que fiunt
a generalissimis generibus
usque ad specialissimas species sive

in individuis sive in substan-
ciis fiant sive in accidentibus
Ut cum animal racionale mor-
tale hominis diffinicio est
Animal racionale mortale de
homine predicabitur Omnis
enim diffinicio de ea re predicabitur
quam diffinit Ut cum dicitur
dialetica est bene disputandi
sciencia hanc diffinicionem
de dialetica predico et est utraque
predicacio substancialis sicut
utraque diffinicio Omnis di-
ffinicio a genere incipiens per
differencias usque ad speciem quam
diffinit perveniens substan-
cialis est Et cum uti audiitur
plane demonstratum est quod in
racione uti predicetur de racio-
nali non necessarium
eis respondere qui in ipsa
sua predicacione communi sunt
quam in natura predicacionum
invenire non possunt Non
enim actus et potestas equalia
sunt et plus quam solam pote-
stas Ideo voce uti in quantum
quod est predicabitur de raci-
onali et ambulat ut est actus
cum potestate de ambulabili
non dicitur id est de sola potestate
Sed econtrario ut ambulat
de ambulabili predicatur
nec unus quia duos precedit
ideo de duobus predicabitur Nec quod
ipse de racio sed est de ipso predicabitur

(M)atematica latine dicitur doctrinalis sciencia. Que abstractum considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est quam intellectu a materia separantes vel ab aliis accidentibus ut est par impar vel ab aliis huiuscemodi in sola raciocinatione tractamus. Cuius species sunt iiii: Arismetrica, musica, Geometria et astronomia. Arismetrica est disciplina quantitatis numerabilis loquitur qui inveniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis et formarum. Astronomia est disciplina que cursus celestium siderum atque figuras contemplatur atque omnes abitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paulo latius dicamus ut earum cause competenter possint ostendi. Sequitur de vocabulo arismetrice disciplinę.

[margin: numerabilis secundum se. Musica est disciplina que de numeris loquitur]

[margin: De vocabulo arismetrice disciplinę]

(A)rismetrica est disciplina numerorum. Greci enim numerum rithmon dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas matematicas ideo primam esse voluerunt quoniam ipsa ut sit nulla alia indiget disciplina. Musica autem et geometria et astronomia que secuntur ut sint atque subsistant istius egent auxilio.

[margin: et de auctoribus]

(A)pud grecos primum pictagoram numeri disciplinam aucupant conscripsisse ac deinde a nicomacho diffusius esse dispositam quam apud latinos primus apuleius deinde boecius transtulerunt.

[margin: quid sit numerus]

(N)umerus est autem multitudo ex unitatibus constituta. Nam unum semen numeri esse non numerum.

[margin: unde numerus dictus]

(N)umero nummus nomen dedit et a sui frequentatione vocabulum indidit. Unus a greco nomen trahit. Greci enim unum hena dicunt sic duo et tres quos illi dia et

tria appellant Quatuor vero a
figura quadrata nomen sumpsit
Quinque autem non secundum naturam
sed secundum placitum voluntatis vo-
cabulum acceperunt ab eo qui numeris
nomina indidit Sex autem et vii
a greco veniunt In multis igitur
nominibus que in greco aspirantur
hec nos pro aspiratione s po-
nimus Unde est pro hex sex pro hepta
septem sicut pro herpillos her-
ba serpillum Octo vero per trans-
lacionem sicut illi et nos ita illi
nea nos novem illi deca nos de-
cem Dicta autem decem a greca ethi-
mologia eo quod ligent et co-
niungant infra iacentes numeros
Nam desmos coniugere vel li-
gare apud eos dicitur Porro
xx dicti quod sint decies bis geni-
ti pro v littera posita Triginta
quia a ternario denario gignan-
tur usque ad xc Centum vero
vocatur a canto quod est circu-
lus Ducenti a duo centum Sic et re-
liqua usque ad mille Mille autem
a multitudine unde et millia
quasi multicia Unde et mil-
lia quam greci mutata littera chi-
liada vocant

quid prestet numerus

r Ratio numeri contempnen-
da non est In multis
enim sanctarum scripturarum
locis quantum mister-
ium habeat elucet Non
igitur frustra in laudibus dei di-
ctum est Omnia in mensura
in numero et pondere fecisti Se-
narius namque qui partibus
suis perfectus est perfectionem
mundi quadam numeri sui sig-
nificatione declarat Si-
militer et xl dies quibus
moyses et helias et ipse
dominus ieiunaverunt sine numeri
cognitione non intelligun-
tur Sic et alii in scripturis
sacris numeri existunt quorum
figuras non nisi noti huius
artis scientie solvere possunt
Datum est etiam nobis ex mag-
na parte sub numeros con-
sistere disciplina quando ho-
ras per eum discimus quando men-
sium curricula supputamus
quando spacium anni redeuntis
agnoscimus Per numerum siquidem
ne confundamur instrui-
mur Tolle numerum a rebus
omnibus et omnia pereunt Adi-
me seculo computum et cuncta
ignorancia ceca complecti-

nec differri possunt actis
cualibus qui talarii nesciunt
racionem

Quispis numerorum de paribus et imparibus
est Numerus dividi
imparibus et in im
paribus Par numerus dividitur
in his pariter par pariter
impar et impariter par Im
par numerus dividitur in hys
primum simplum secundum
compositum tercium medioc
que quadam modo primus compositus
alio vero modo secundus et compo
situs est Par numerus est qui in
duabus equis partibus dividi
potest ut duo iiij et viij Im
par vero numerus est qui dividi
equis partibus nequid uno
medio vel deficiente ut sup
ante ut tres quinque septem no
vem et reliqua Pariter par
numerus est qui secundum parem numerum
pariter dividitur quousque ad
indivisibilem perveniat uni
tate ut puta lx et iiij hic
medietate xxx et duos hic
autem sedecim secunda vero octo
Octonarius iiij Quaternarius
duo Binarius unum qui sim
in divisibilis est Pariter impar

est qui in partes equas recipit
sectione sed partes cum mox
inde secabiles permanet ut vj
x et octo xxx l Mox igitur
hunc numerum dividere in aut
innumeram quem secare non
poteris Impariter par numerus est
cuius partes etiam dividi possunt
sed usque ad unitatem non perveni
unt ut xx iiij hic est in medieta
te divisus xii facit Rursus
in aliam medietatem vj deinde
in alia tres et ultra divisione
non recipit sectionis illi Sed ante
unitatem invenit terminus quem
secare non possis Impariter
impar est quia ab impari impari
ter mensuratur ut xv
et viiij qui dum impares nu
ab imparibus etiam partibus dividitur
ut septies septem quadragies
novem quinquies quinque viginti quinque
Imparium numerorum alii simplices
sunt alii compositi alii mediocres
Simplices sunt qui nullam
aliam partem habent nisi sola unita
te ut ternarius solam tertiam et qui
narius solam quintam et septenarius
solam septimam Hys igitur una
pars sola est Compositi sunt qui
non sola unitate metiuntur
sed etiam alieno numero procreati
ut viiij xv et xx et uno di
cunt i e tertia et septies tria

t quinque et septem qui Medio-
cres numeri sunt qui quodammodo
simplices sunt et incompositi esse
videntur Alii vero in se et com-
positi ut verbi gratia viiij ad xxv
cum comparatus fuerit primus est et incom-
positus quia non habet communem
numerum nisi solam monadem Ad xv
vero si comparatus fuerit secundus
est et compositus quoniam inest illi com-
munis numerus preter monadem
Est enim ternarius numerus qui viiij me-
titur et tamen et xv et quinque Item perfectorum
numerorum alii sunt superflui alii dimi-
nutivi alii perfecti Superflui sunt
quorum partes simul ducte pleni-
tudinem suam excedunt ut puta
duodenarius habet v partes v
Duodecima quod est unum Sexta
quod duo Quarta quod tria Tercia
quod iiij Dimidia quod sex Unum
et duo tria et iiij et sex
simul ducti faciunt xvj et longe
a duodenario excedunt Sic et
alii similes plurimi ut vici-
gesimo et multi tales Dimi-
nuti numeri sunt qui partibus suis
computati minorem summam effici-
unt ut puta denarius cuius par-
tes sunt tres Decima quod est
unum Quinta quod duo Dimidia
quod v Unum et duo et v

simul ducti octonarium faci-
unt longe a denario minorem
Similis est huic octonarius
vel alii plurimi qui in partes
redacti in summa consistunt Per-
fectus numerus est qui suis parti-
bus adimpletur ut senarius
habet tres partes Sextam tertiam
et dimidiam Sexta cuius unum
est Tercia duo Dimidium iij par-
tes in summam ducte unum et
duo et tria simul eundem con-
summant perficiunt quod senarium
Sunt autem perfecti numeri intra
denarium vi intra centenari-
um xxviij intra millenari-
um quadragentesimus xc et vj

vi de specie divisionis numeri

a. Hec divisio totius numeri
Omnis numerus vel aut o-
secundum se consideratur
in aut alii relative aut aliquid
.i. Iste dividitur per .i. Alii e-
quales iii Iste dividitur per
Alii sunt maiores .ii. Alii sunt
minores Maiores dividuntur
per .v. Multiplices .ii. super-
particulares .iii. superpartientes
iiij multiplices superparticu-
lares vi Multiplices super-
partientes vii Minores

diuidūtur sic / Sub multi
plices ij Super particulares
iij Sub superparcientes iiij Sub
multiplices sub super particu-
lares submultiplices subsu
parcientes. Per se numerus ē qui
sine relacione alicuius dicitur ut iij
iiij v vj et cetera similes. Ad
aliquid numerus est qui relatiue
ad alios comparatur ut in gratia
iiij ad duo cum comparata fu-
erit duplex dicitur ut multiplex
vj ad ij viij ad iiij or et ad v
Ceterum tria ad unum triplex
vj ad duo viij ad ij et cetera
Equales numeri dicuntur qui cum quantitate
equales sunt ut verbi gratia
duo ad duo tria ad tria x
ad x c ad c. Inequales
numeri sunt qui ad inuicem
comparati inequalitatem demon-
strat ut iij ad ij iiij ad iij
v ad iiij et ad vj et utrum
maior minori aut minor
maiori huiusmodi cum compa-
rata fuit inequalis dicitur. Ma-
ior numerus est qui habet in se
minorem numerum ad quem compa-
et aliquid plus ut in gratia
quinarius numerus ternario numero
fortior est eo quod habet quinarius
numerus in se ternarium numerum et
alias partes eius duas et

reliqui tales. Minor numerus est
qui continetur a maiori ad quem
comparatur cum aliqua parte sui
ut ternarius ad quinarium continetur
in alios cum duabus suis. Multi-
plex numerus est qui habet in se mino-
rem numerum bis aut ter aut quater
aut multipliciter ut in gratia
duo ad unum cum comparati fuerit
duplex est tres ad unum triplex
quatuor sibi ad unum quadrup-
lex est et reliqui. E contra sub-
multiplex numerus est qui in tra
multiplicem continetur bis aut ter
aut quater aut multipliciter
ut verbi gratia duo ad unum cum
comparati fuerint duplex ē tres
ad unum triplex et reliqui. Et
contra submultiplex numerus est qui
intra multiplicem continetur bis
aut ter aut quater aut multi-
pliciter ut ubi gratia unus a duo-
bus continetur a tribus ter a quatuor
quater a quinque quinquies et alias
multipliciter. Super particu-
lare numerus est cum fortis conti-
net in tra se in se minorem numerum
circa que comparatur simul
et unam partem eius ut in gratia
iij ad duo cum comparati fuerit
continet in tra se duo et alium
unum qui media pars est duorum
iiij ad iij cum comparati fuit continet

in se tres et aliu numerum unum qui
est tercia pars trium Item v. ad iiij
dum comparati fuerint habet in se
quaternarium numerum et aliu unum
qui quarta pars est dicitur qua
ternarij numeri et ceteri tales Subsu
perparticularis numerus est minor qui
continetur in superiori numero cum alia
una parte sua aut media aut
tercia aut quarta aut v ut verbi gratia
duo ad tres tres ad iiij iiij ad
v. et ceteri Superpartiens numerus est
qui in se inferiorem numerum totum
continet et super hoc alias partes
eius duas aut tres aut iiij aut
v. aut alias ut verbi gratia quinque
ad iij dum comparati fuerint habet in
se quinarium numerum trinarium et
super hoc alias partes eius duas
Septem ad iiij dum comparati fuerint
habent in se iiij et alias iij partes
eius Nove ad v. dum comparati fu
erint habent in se v et alias iiij
partes eius Subsuperpartiens
numerus est qui continetur in illo super
partienti cum aliquibus partibus
suis duabus aut tribus aut plur
ibus ut verbi gratia Tres continentur ad v.
cum aliis duabus partibus suis Quinque
ad viiij cum iiij partibus suis Mul
tiplex superparticularis numerus
est qui dum comparatus ad inferiorem
sibi numerum fuerit continet in

se totum inferiorem numerum multi
pliciter cum aliqua parte ut
verbi gratia v ad ij dum compar
ati fuerint continent in se bis
binum iiij et una parte eius
Nove ad iiij dum comparati
fuerint continent in se bis qua
ternum viij et una parte eius
Submultiplex subsuperpar
ticularis numerus est qui dum ad superiorem
sibi numerum comparatus fuerit con
tinetur cum multipliciter cum
alia una parte sua ut verbi
gratia duo ad v. dum comparati
fuerint continentur ab eo bis
cum una parte sua Multiplex
superparticularis numerus est
qui dum comparatus ad inferiorem
sibi numerum fuerit continet cum
multipliciter cum aliis partibus
eius ut verbi gratia viij ad iij
dum comparati fuerint continent
in se bis ternum cum aliis duabus
partibus eius xiiij ad vj dum comp
arati fuerint continent in se bis
senos cum aliis duabus partibus
eius xvj ad iiij dum comparati
fuerint continent cum bis cum
aliis duabus partibus eius xxvc
ad viij dum comparati fuerint
continent intra se bis octo
cum aliis tribus partibus eius
Submultiplex superpartiens

nalis nus est qui dum ad for=
tiore sibi comparatus fuerit
continetur ab eo multiplicat
cum aliquibus partibus suis ut
in gra tria ad octo continen
bis cum duabus partibus suis iiij
ad xij continentur bis cum tribus
partibus suis

D iij disstē

Numeri aut disiuncti
sunt ij aut coniun=
ctes Qui dividi
sit i. Lineales n.
superficiales iij. solidi. Disiunctus
nus est quia disiunctis mo
nadibus continetur ut uerbi
gra iij. iiij. v vj et reliq
Continetus nus est qui con
iunctis monadibus continetur
in gra Ternarius nus si
in magnitudine intelligatur
ut i. linea aut spacium
aut solidum dicitur contineus Si=
militer quaternarius et qui
narius nus Linealis nus
est qui incoans a monade
linealiter scribitur usque ad=
infinitum Unde alfa pont
pro designatione linearum quia
hec littera unum significat
apud grecos [aaa] Super=
ficialis nus est qui non solum
longitudine sed et latitudine
continetur ut trigonus quadra=
tus quinque angulus uel circulatus
nus et ceteri qui semper in pla=
no pede i. superficie continentur
Trigonus mensura est ita Qua=
dratus angulus est ita

Quinque angulus ita

Circularis nus est
ita qui dum simi
liter multiplicatus
fuerit a se incoans ad se co
uertitur ut in gra quinquies
qui in uices quinque est ita
[D] Solidus nus est qui lo=
gitudine latitudine continetur
ut sunt piramides qui in modum
flamme consurgant ita
Cibus ut sunt tessere ita
Sphere quibus equalis undique ro=
tunditas ita Sphericus
aut nus est quia circulato n=
umero multiplicatus a se incoo=
at et in se conuertitur quinquies
quinque uices quinque
Circulus dum in se ipsum multipli=
catus fuerit sphericus i. quinque sexies quinque
. c. xxv. / pro D. differentia arismetice et geometrice
consistit

x quod nu[meri] infiniti existunt

Inter arismetricam autem et geometricam et musicam hoc inter est ut mediam invenias in arismetrica primo sic queris coniungis extrema et dividis et facis medium ut puta fac extrema esse sex et xii simul iungis et faciunt x et viii partiris media et facis novem quod est anologicum arismetrice ut media quot monadibus superat tantis his superetur ab extremo superant enim nove vi tribus monadibus his superatur a xii. Secundum geometriam vero ita queris extrema multiplicata tantum faciunt quantum et media duplicata ut puta vi et xii semel multiplicata faciunt septuagies dipondius media octo et viii multiplicata tantundem faciunt. Secundum musicam ita quota partes superat media primum eadem parte superat medius ab extremo ut puta vi et viii duabus partibus superant que due partes tertiam media octona superatur ab ultima nona.

Numeros autem infinitos esse certissimum est quoniam in quocumque numero finem faciendum putaveris idem ipse non dico uno addito augeri sed quamlibet sit magnus et quamlibet ingentem multitudinem complexus in ipsa ratione atque scientia numerorum non solum duplicari verum etiam multiplicari potest. Ita vero suis quisque numerus proprietatibus terminatur ut nullus eorum par esse cuicumque alteri possit. Ergo et dispares inter se atque diversi sunt et singuli quique finiti sunt et omnes infiniti sunt.

Geometrie disciplina primum ab egyptiis reperta fuisse dicitur quod inundante nilo et omnium possessionibus limo obductis initium terre dividende per lineas et mensuras nomen et arte dedit. Que deinde longius acumine sapientum profecta et maris et celi et aeris spacia metiri. Nam provocati studio sapientes post terre dimensionem et celi spacia querere ceperunt quanto intervallo luna a terris a luna sol ipse distaret et usque ad verticem celi quanta se mensura distenderet. Sicque intervalla ipsa celi orbis que ambitum per numerum stadiorum ratione probabili

dispertiret. Sed quia ex terre dimensione hec disciplina cepit, ex initio sui et nomen servavit. Nam geometria de terra et de mensura nuncupata est. Terra enim grece ge vocatur, metros mensura. Huius disciplinae ars continet in se lineamenta, intervalla, magnitudines et figuras, et in figuris dimensiones et numeros.

De quadripertita divisione geometrie

Geometrie quadripertita divisio est in planum et in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem et figuras solidas. Plane figure sunt que longitudine et latitudine continentur, que sunt iuxta Platonem numero quinque. Numerabilis magnitudo est que numeris arithmetice dividi potest. Magnitudines rationales sunt quarum mensuras scire possumus. Irrationales vero quarum mensure quantitas cognita non habetur.

De figuris geometrie

Figure solide sunt que longitudine, latitudine et altitudine continentur ut est cubus. Harum species quinque in plano, quarum prima circulus est figura plana que vocatur circumducta, cuius in medio punctus est quo cuncta convergunt, quod centrum geometrie vocant, latini punctum circuli nuncupant. Planus pes. Quadrilatera figura est in plano quadrata que sub quattuor rectis lineis iacet. Planus pes. Dianatheton grammon figura plana. Planus pes. Ortogonium, id est recti anguli figura plana est. Nam triangulum et habet angulum rectum. Ysopleuros figura plana recta et subter constituta. Planus pes. Sphera est figura in rotundum formata partibus cunctis equalis. In solidum. Cubus est figura solida que longitudine, latitudine et altitudine continetur. In solidum. Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum. In solidum. Conon est figura que ab amplo in angustum finit sicut ortogonium. Piramis est figura que in modum ignis ab amplo in acumen consurgit; ignis enim apud grecos pir appellatur. Sicut autem intra numerum decem omnis est numerus, ita intra hunc circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

Quarta de musica et de arte musice

Prima autem fi-
gura huius artis punc-
tus est, cuius pars nulla
est. Secunda linea
preter latitudinem
longitudo. Recta
linea est que ex equo in suis pu-
nctis iacet. Superficies vero quod
longitudines et latitudines
solas habet. Superficies vero fi-
nes linee sunt, quorum forme ideo in
superioribus x figuris posite non
sunt, quia inter eas inveniuntur.
Numeros autem secundum geometriam
ita queris. Extrema quippe eius
multiplicata tantum faciunt
quantum et media duplicata, ut
puta sex et xii multiplicata
faciunt septuaginta duos dipondius
media octo et novem multip-
licata tantundem faciunt. Exposi-
tio figurarum inter scripturas
a lis racionis in motu stellarum
similiter acto figuris
colligitur autem quod dicimus
sunt autem quadrata aut trigo-
na aut exagona aut asin-
deta aut simul aut tricuster-
ens vel superiens aut cir-
cumfertur diametra sunt
quando queque signa inter sunt.
Tetragona quando duo. Exago-
na quando unum. Asindeton quando
nullum. Simul quando in eadem
particiuncula sunt. Supferens
quod superevenit aut actu facit.
Supferens quod ante tollit. Tri-
gona quando tria media sunt
secundum racionem aliorum sunt
viii differencie videlicet signi-
um partes fines convenientes
Retrogradus an recto iti-
nere latitudo et longitudo

69 Musica est peritia
modulationis
sonu cantuque con-
sistens. Et dic-
ta musica per derivationem
a musis. Muse autem appel-
late apo tou masai id est a querendo
quod per eas sicut antiqui volu-
erunt vis carminum et vocis
modulatio quereretur. Cu-
ius sonus quia sensibilis res est
et preterfluit et in preteritum
tempus est imprimitur memorie. Inde a po-
etis Iovis et memorie fi-
lias musas esse confictum est.
Nisi enim ab homine memoria
teneantur soni pereunt quia
scribi non possunt

[De] inuentoribus [musice]

Moyses dicit repertorem musice artis fuisse tubal qui fuit de stirpe cham ante diluuium. Greci pictagoram huius artis inuenisse primordia ex malleorum sonitu et cordarum extensione percussa. Alii linum thebeum et zetum et arison in musica arte primos claruisse ferunt post quos paulatim directa est precipue hec disciplina et aucta modis multis eratque tam turpe musicam nescire quam litteras. Interponebatur autem non modo sacris sed et omnibus solempnibus omnibusque letis uel tristioribus rebus. Ut in ueneratione diuina ymni ita in nuptiis hymenei et in funeribus threni et lamenta ad tibias canebantur. In conuiuiis uero lira uel cithara circumferebatur et accubantibus singulis ordinabatur conuiuiale genus canticorum.

De musica

Itaque sine musica nulla disciplina potest esse perfecta. Nichil enim sine illa. Nam et ipse mundus quadam armonia sonorum fertur esse compositus et celum ipsum sub armonie modulatione reuolui. Musica mouet affectus prouocat in diuersum habitum sensus. In preliis quoque tube concentus pugnantes accendit et quanto uehementior fuerit clangor tanto fit ad certamen animus fortior. Siquidem remiges cantus hortatur ad tolerandos quoque labores. Musica animum mulcet et singulorum operum fatigationem modulatio uocis solatur. Excitos quoque animos musica sedat sicut de dauid legitur qui ab spiritu inmundo saulem arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias nec non et serpentes uolucres atque delphinos ad auditum sue modulationis musica prouocat. Sed et quicquid loquimur uel intrinsecus uenarum pulsibus commouemur per musicos rithmos armonie uirtutibus probatur esse sociatum.

De tribus partibus musice

Musice partes sunt tres id est armonica rithmica metrica. Armonica est que decernit in sonis acutum et grauem. Rithmica est que requirit incursionem uerborum

utrum bene sonus an male cohere-
at. Metrica est que mensuram
diversorum metrorum probabili ra-
tione cognoscit ut verbi gratia
heroicon iambicon elegiacon
et cetera.

Omnem autem sonum que
materies cantilenarum
est triformem constat esse
naturam. Prima est armonica
que ex vocum cantibus constat. Se-
cunda organica que ex flatu
consistit. Tercia rithmica que
pulsu digitorum numeros reci-
pit. Nam aut voce editur
sonus ut per fauces aut flatu
sicut per tubam et tibiam aut pul-
su sicut per cytharam aut per quod-
libet aliud quod percuciendo ca-
norum est.

Prima divisio musice
que armonica dicitur
id est modulatio vocis
pertinet ad comedos tragu-
edos vel choros vel ad omnes
qui voce propria canunt. Hec ex
animo et corpore motum facit
et ex motu sonum ex quo colligitur
musica que in homine est vox
appellatur. Vox est aer spiritu
verberatus unde et verba
sunt nuncupata. Proprie autem

vox hominum est seu irrationabi-
lium animancium. Nam in a-
liis abusive non proprie sonitum
vocem vocari ut vox tube
infremuit fractaque ab
litore voces. Nam proprie
ut litorei sonent scopuli
et ad tube terribilem soni-
tum procul acre cantare.

Armonica est modu-
latio vocis et concor-
dancia plurimorum sonorum
vel coaptacio. Simphonia
est modulacionis temperamentum
ex gravi et acuto concorda-
tibus sonis sive in voce sive
in flatu sive in pulsu. Per hanc
quippe voces acutiores gra-
vioresque concordant ita ut
quisquis ab ea dissonuerit
sensum auditus offendat. Cuius
contraria est diafonia id est vo-
ces discrepantes ut dissone.
Eufonia est suavitas vocis
hec et melos a suavitate a mel-
le dicta. Diastema est vocis
spacium ex duobus ut pluribus
sonis aptatum. Diesis est spacia
quedam et deductiones mod-
ulandi atque vergentes de uno
in alterum sonum. Tonus est acuta
enunciacio vocis. Est igitur

Armonie differentia et qualitas que in vocibus attenditur vel tenore est. Cuius genera in XV partibus musici diviserunt. Ex his yperlidius novissimus et acutissimus, ypodorius omnium gravissimus. Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est. Precedit autem sonus cantum. Arsis est vocis elevatio, hoc est initium. Thesis vocis positio, hoc est finis. Suaves voces sunt subtiles et spisse, clare atque acute. Perspicue voces sunt que longius protrahuntur, ita ut omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium vel mulierum vel egrotantium, sicut in nervis. Que enim subtilissime corde sunt, subtiles ac tenues voces emittunt. Pingues sunt voces quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum. Acuta vox tenuis alta, sicut in cordis videmus. Dura vox est que violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus quotiens in durum malleus percutit ferrum. Aspera vox est rauca et que dispergitur per minutos et indissimiles pulsus. Ceca vox est que ut emissa fuerit conticescit atque suffocata nequaquam longius producitur, sicut est in fictilibus. Vinola est vox mollis atque flexibilis. Et vinola dicta a vinno, hoc est cincinno molliter flexo. Perfecta autem vox est alta, suavis et clara: alta ut in sublimi sufficiat, clara ut aures adimpleat, suavis ut animos audientium blandiatur. Si ex hiis aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

Tercia est divisio organica in hiis que spiritu reflante completa in sonum vocis animantur, ut sunt tube, calami, fistule, organa, pandoria et hiis similia instrumenta. Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur alio Greci nomine appellant. Ut autem organum dicatur magis ea vulgaris est Grecorum consuetudo. Tuba primum a Tirrenis inventa, de quibus Virgilius: Tirrenusque tube mugire per aera clangor. Adhibebantur autem non solum in preliis, sed et in omnibus festis diebus propter laudis vel gaudii claritatem. Unde et in psalterio dicitur: Canite in initio mensis tubam in die insignis sollempnitatis vestre. Preceptum igitur fuerat Iudeis ut initio nove lune tubam clangerent

quod etiam et hucusque faciunt. Tibias excogitatas in Frigia ferunt; has diu quidem funeribus tantum adhibitas, mox et sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant quod primum de cervinis tibiis cruribusque hinnulorum fierent, deinde per abusionem ita ceptas vocari etiam que non de cruribus ossibusque essent. Hinc et tibicen, quasi tibiarum cantus. Calamus nomen est proprium arboris a calendo, id est fundendo voces vocatus. Fistulam quidam putant a Mercurio inventam, alii a Fauno, quem Greci vocant Pan. Nonnulli etiam a Idi pastore Agrigentino ex Sicilia. Fistula autem dicta quod vocem emittat. Nam fis Grece vox, stola missa appellatur. Sambuca in musicis species est simphoniarum. Est enim genus ligni fragilis unde et tibie componuntur. Pandorius ab inventore vocatus, de quo Virgilius: Pan primus calamos cera coniungere plures instituit; Pan curat oves oviumque magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantum aptavit et studiosa arte composuit.

Tercia est divisio rithmica, pertinens ad nervos et pulsum, cui dantur species citharum diversarum, tympanum, quod est cymbalum, sistrum, acetabula enea et argentea vel alia que metalli rigore percussa reddunt cum suavitate tinnitum et cetera huiusmodi. Cithare ac psalterii repertor Tubal, ut predictum est, esse perhibetur. Iuxta opinionem autem Grecorum cithare usus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma cithare initio similis fuisse creditur pectoris humani, quasi uti vox de pectore, ita ex ipsa cantus ederetur, appellatamque eadem de causa. Nam pectus Dorica lingua citharam vocari. Paulatim autem plures eius species extiterunt, ut psalteria, lire, barbite, fenices et pectides, et que dicuntur Indice et feriuntur a duobus simul. Item alie atque alie et quadrata forma vel trigonali. Cordarum etiam numerus multiplicatus et commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam vel fidicem nominaverunt, quia tantum concinunt inter se corde eius quantum bene conveniant inter quos fides sit. Antiqua autem cithara vii cordis erat. Unde et Virgilius: septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo quod nulla corda vicine corde similem sonum reddit. Sed ideo vii corde, vel quia totam vocem implent, vel quia septem motibus sonat celum. Cordas autem dictas a corde, quia sicut pulsus

est cordis in pectore ita pulsa
corde in citheram. Hanc primus
Mercurius excogitavit. Idem
quoque prior in nervis sonum strinxit
psalterium quod vulgo canticum dicitur
appellando nomen quod ad eius
vocem chorus consonando respondit.
Est autem similitudo cithere bar-
barice in modum delte litere. Sed
psalterii et cithere hec differentia
est quod psalterium lignum illud
concavum unde sonus redditur superius
habet et deorsum ferit cordas et
desuper sonant. Cithera vero conca-
vitatem ligni inferius habet. Psalte-
rium autem hebrei decacordo usi sunt
propter numerum decalogi legis. Tradi-
tur a poetis lira a varietate vocum
quod diversos sonos efficiat. Lira
primo a Mercurio inventa fuisse
dicitur hoc modo. Cum regrediens nilus
in suos meatus varia in campis
reliquisset animalia relicta etiam
testudo est que cum putrefacta
esset et nervi eius remansis-
sent extenti intra corium percussa
a Mercurio sonitum dedit ad cuius
speciem Mercurius liram fecit et Orpheo tra-
didit qui eius rei maxime erat
studiosus. Unde et existimatur
eadem arte non feras tantum
sed et saxa atque sillabas cantus
modulatione aplicuisse. Hanc

musici propter studii amorem et car-
minis laudem etiam inter sidera
suarum fabularum commentis collocata
esse finxerunt. Timpanum est pellis
vel corium ligno ex una parte ex-
tensum. Est enim pars media simpho-
nie in similitudine cribri. Tim-
panum autem dictum quod medium est.
Unde et margaritum medium tim-
panum dicitur et ipsum ut simpho-
nia virgula percutitur. Cimbala aci-
tabula. Acitabula quedam sunt que percus-
sa invicem se tangunt et faciunt
sonum. Dicta autem cimbala quia cum
ballematia simul percutiuntur. Ca-
nere enim dicitur balle. Cimbala ballema-
tia. Sistrum ab inventrice vocatum.
Ysis enim regina egyptiorum id genus
invenisse probatur. Iuvenalis: Ysis
et irato feriat mea lumina sistro.
Inde et hoc mulieres percutiunt
quia inventrix huius generis mulier.
Unde et apud amazonas sistro
ad bellum feminarum exercitus vo-
cabatur. Tintinabulum a sono vocis
nomen habet sic et plausus manu-
um stridor ballei. Simphonia
vulgo appellatur lignum cavum
ex utraque parte pelle extensa
quam virgulis hinc et inde mu-
sici feriunt fitque in ea ex concor-
dia gravi et acuti suavissimus
cantus.

Numerus autem secundum musicam ita reperitur dispositis extremis ut puta vi et decem duo dipondius. Vides quod monadibus superentur sex a duodecim et sex monadibus per quadraturam scilicet sex faciunt xxxvi. Coniunge sex ad xii simul efficiunt decem et octo. Partire tricies sexies per decem et octo efficitur dipondius. Hos iunge cum summa minore id est sexies erunt viii et est medium. Inter vi et xii quasi octo superant vi duabus monadibus id est tertia de sex et superantur viii a duodecim iiii monadibus in tertia particione. Qua parte ergo superat eadem superatur. Sed hec ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum ita et in microcosmo in tantum preter vocem valet ut sine ipsius perfectione etiam homo simphoniis carens non constet. Eiusdem musice perfectione etiam metra consistunt in arsi et thesi id est elevatione et positione.

Astronomia est astrorum lex que cursus siderum et figuras et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit.

Astronomiam primi egyptii invenerunt. Astrologiam vero et nativitatis observantiam caldei primi docuerunt. Abraham autem instituisse egyptios astrologiam Iosephus auctor asseverat. Greci autem dicunt hanc artem ab Athlante prius excogitatam ideoque dictum est sustinuisse celum. Quisquis autem ille fuit motu celi et ratione animi excitatus per temporum vices per astrorum rationes dimensionesque cursus intervallorum spatia moderata consideravit quedam discrimina et nudes que definiendo ac discernendo in ordine redigens astrologiam reperit.

Utriusque lingue autem disciplinis quidem super de astronomia scripta volumina inter quos tamen Ptolomeus rex Alexandrie apud grecos precipuus habetur. Hic etiam et canones instituit quibus cursus astrorum inveniantur.

Inter astronomiam autem et astrologiam aliquid differt. Nam astronomia celi conversionem ortus obitus motusque siderum continet vel qua ex causa ita vocentur

Astrologia vero partim natu-
ralis partim superstitiosa est.
Naturalis dum exequitur
solis et lune cursus vel stel-
larum certas temporum staciones. Su-
perstitiosa vero est illa quam
mathematici secuntur qui in
stellis augurantur qui que
etiam xii signa per singula ani-
me vel corporis membra disponunt
siderumque cursus nativitates
hominum et mores predicare co-
nantur

Astronomie racio modis
plurimis constat. Diffi-
nit enim quid sit mundus
quid celum quid spere situs et
cursus quid sint climata celi
quid cursus solis et lune atque
astrorum et cetera

Ornatio mundi ita de-
monstratur. Nam quemad-
modum erigitur mundus
in septentrionalem plagam ita
declinatur in austrum. Caput
autem eius et quasi facies ori-
entalis regio est ultima
pars eius septentrionalis est

de cursu celi

Celum philosophi rotundum
volubile atque ardentem
esse dixerunt. Vocatum
que hoc nomine eo quod tamquam vas
celatum impressa signa habet stella-
rum

de celo et spera celi

Spera celi est species quedam
in rotundo formata cuius
centrum terra est ex omni-
bus partibus equaliter conclusa. Hanc speram
dicunt nec principium habere debere
nec terminum. Ideo quod in rotundum
quasi circulus unde incipiat
vel ubi desinat non facile com-
prehendatur

de 7 planetis celi

Philosophi autem mundi
septem celos et planetas
globorum consono motu intro-
duxerunt quorum orbibus conecta
commemorant omnia que sibi in-
nexis et velut insertis retro-
actis et contrariis ceteris moti-
bus ferri arbitrantur

de axibus spere motus

Spere motus duobus axibus
volvitur quorum unus est sep-
tentrionalis qui numquam
occidit appellaturque boreus. Alter
australis qui numquam videtur
et austronotius dicitur. His duobus
polis moveri speram celi dicunt
et cum motu eius sidera in ea
fixa ab oriente usque in occidentem

riciam in septentrionibus breviores gyros iuxta cardinem facientibus

De cursu spere

s Pera celi ab oriente et occidente semel in die et nocte vertitur xxiiij horarum spaciis quibus cursum suum supernas et subterraneas sua volubilitate concludit

De celeritate celi

t Anta celeritate spera celi dicitur volvi ut nisi adversus precipitem eius cursum astra currerent qui eam remorarentur mundi ruinam facerent

De gemina facie celi

f Axes celi + apud orientalis regio ultima septentrionalis de qua lucanus Hic mundi pars una iacet quam sol annualis perpetue premunt hiemes

De convexa parte celi

c Onvexa celi + plage vel partes iiij sunt ex quibus prima pars orientalis est unde alique stelle oriuntur Secunda occidentalis est ubi nobis alique stelle occidunt Tercia septentrionalis ubi sol pervenit in diebus maioribus Quarta australis ubi sol pervenit noctibus minoribus Sunt et alia septem climata celi quasi vij linee ab oriente in occidente sub quibus et mores hominum dispares atque animalia specialiter diversa nascuntur que vocata sunt a locis quibusdam famosis quorum primum est Meroes Secundum Siene Tercium catacecaumenon i. Africa Quartum Rodus Quintum ellespontus Sextum mesopontum Septimum Boristenes

De semispera

e Emispheria dimidia pars spere est Emispherion super terram ea pars celi que a nobis tota videtur Emispherion sub terra est ea pars celi que videri non potest quamdiu sub terra fuerit

m Agnitudo solis fortior terra est unde et eodem momento cum oritur et orienti simul et occidenti equaliter apparet Quod vero tanquam cubitalis nobis videtur considerare oportet quantum sol distat a nobis que longitudo facit ut parvus videatur a nobis

De magnitudine solis

m Agnitudo lune minor fertur esse quam solis Nam dum sol superior sit luna tamen a nobis

maior quam luna videtur
Nam si iuxta nos accessisset
multo maior quam luna con-
spiceretur Sicut autem sol fortis-
sit terra ita terra fortior luna
per aliquam quantitatem

De natura solis

Solem dum igneus sit pre-
nimio motu conversionis
sue amplius incalescit
cuius ignem dicunt philosophi
aqua nutriri et e contrario
elemento virtutem luminis
et caloris accipere unde videmus
eum sepius madidum atque rorantem

De cursu solis

Solem per se ipsum moveri
non cum mundo verti Nam
si fixus celo maneret
omnes dies et noctes equales
existerent Sed quoniam alio lo-
co cras oriturum alio occidis-
se hesterno videmus Apparet
per se ipsum moveri non cum
mundo verti Spaciis enim inequa-
libus orbes annuos conficit
propter temporum mutaciones Nam
veniens longius ad meridiem
hiemem facit ut hibernis hu-
moribus ac pruinis terra pin-
guescat Accedens propius ad
septentrionem estatem reducit
ut fruges maturitate induret
et que sunt in humidis
incocta fervore facta mitescant

De effectu solis

Sol oriens diem facit oc-
cidens noctem inducit Nam
dies est sol super terras Ex
ipso sunt hore ex ipso dies cum
ascenderit Ex ipso etiam nox cum
occiderit Ex ipso menses et anni
numerantur ex ipso vicissitudines
temporum fiunt Cum autem per meridiem
currit vicinior terre Cum vero
iuxta septentrionem sublimis attollitur

De termino solis et cursu

Sol oriens per meridiem iter
habet Qui postquam ad occa-
sum venerit et occeano
se tinxerit per incognitas subterra-
nea vadit et rursus ad orien-
tem recurrit

De lumine lune

Lunam quidam philosophi dicunt
proprium lumine habere globi-
que eius unam partem esse
luciflua aliam vero obscuram
et paulatim vertendo diversas
formas efficere Alii contra aiunt
lunam non suum lumine habere sed
solis radiis illuminari Unde
et eclipsim pati si inter ipsam et
solem umbra terre se interponat

De figuris lune

Prima figura lune
bicornis est ita
Secunda sectilis ita
Tercia dimidia
Quarta plena Quinta
iterum dimidia cum maiori
Sexta iterum sectilis Sep-
tima bicornis Septima
iterum semis et xxij semis in su-
orbe medie sunt Cetere porci-
onales sunt

De interlunio lune

Inter lunium lune est tem-
pus illud inter deficientem et
nascentem lunam Est autem
xxx dies qua sol non lucet Et
ideo tunc videri non potest quia
soli coniuncta obscuratur sed eo-
dem momento renascens paulati-
a ab eo recedens videtur

De varietate lune ad finem

Vna amissi ac recepti lu-
minis vicibus menstrua
spacia moderatur que ideo
oblique incedit cursus et non recto
ut sol sed ne incidat in centrum
et frequenter patiatur eclipsim
Vicinus est enim circulus terre Cre-
scens autem oriente cornibus spec-
tat decrescens occidente merito
quia accipitur et amissura
est lume

De eclipsi solis

Eclipsis solis est quociens
luna xxx adequatur
linea qua sol fertur
pro eius obiectu obiciens solem
obscurat Nam deficere nobis
sol videtur dum illi orbis
lune opponitur

De eclipsi lune

Eclipsis lune est quociens
in umbram terre luna in-
currit Non enim lumen
suum habere sed a sole illumi-
nari putatur Unde et defectum
patitur si inter ipsam et solem umbra
terre interveniat Patitur autem
hoc xv luna eo usque quamdiu
centrum atque umbram obstantis
terre exeat videatque solem vel
a sole videatur

Stelle et sidera et astra
inter se differunt Stella
stella est quelibet singularis
Sidera vero sunt stellis plu-
rimis facta ut iades pliades
Astra autem stelle grandes ut
orion boetes Sed hec nomina
scriptores confundunt et
astra pro stellis et stellas pro si-
deribus ponunt

Stellas non habere pro-
prium lumen sed a sole
illuminari dicitur sicut luna

de stellis fixis

Stelle immobiles sunt
et cum celo fixe perpetuo
motu feruntur neque ca-
dunt per diem sed solis
splendore obscurantur [illegible]

Sidera autem moventur
aut feruntur. Feruntur
que celo fixa sunt et
cum celo volvuntur. Moventur
quedam vero sicut planete i.
erratice que cursus suos va-
gos certa tamen diffinicione
conficiunt

Stelle pro eo quod per diversos
orbes celorum planete
feruntur quedam celerius
exoriuntur serius occidunt quedam tar-
dius exoriuntur cicius ad occasum per-
veniunt. Alie pariter oriuntur
et non simul occidunt. Omnes
autem suo tempore ad cursum proprium
revertuntur

Stelle autem per diversa inter-
valla distant a terra
propterea dispari claritate
maiores minoresve nostris oculis
apparent. Nam multe maiores sunt
his quas videmus conspicuas
sed longius posite parve viden-
tur a nobis

Unusquisque circularis stel-
larum est per que cog-
noscitur in quanto tempore
circulum suum unaquaeque stella per-
currat sive per longitudinem
sive latitudinem. Nam luna
tot annis fertur explere circulum
suum. Mercurius annis xx. Lu-
cifer annis viiij. Sol annis xi-
viij. Vesper xv. Fetontis xij. Sa-
turnus xxx. Quibus peractis ad-
versusque circuli sui idem signa
et partibus revertuntur. Quedam
sidera radiis solis prepedita ano-
mala fiunt aut retrograda aut
stacionaria. Iuxta quod et poeta
meminit dicens: Sol tempora dividit
cum mutat nocte diesque radiis
potentibus astra ire vetat cursus-
que vagos statione moratur

Vage stelle ideo planete
dicuntur i. errantes quia per
totum mundum vario motu
discurrunt. Unde pro eo quod errant
retrograda vel anomala fiunt
sicut i. quando particulas addunt
et detrahunt. Ceterum quando
tantum detrahunt retrograda
dicuntur. Stacionem autem faciunt
quando stant recedencia

De prepedicione et stacione
stellarum

Nota [illegible] stellarum cursus quod sidera solis radiis prepedita
anomala fiunt aut retrograda stacionaria

p [P]recedencia vel ante gradacio stellarum est dum stella motum consuetum agere videtur et aliquid ultra consuetudinem precedit

De remotacione et retrogradacione stellis

r [R]emocio vel retrogradacio stellarum est in quo stella dum motum suum agat simul et retrorsum moveri videtur

De statu stellarum

s [S]tatus stellarum est quia dum stella semper movetur tamen in aliquibus locis stare videtur

[illegible]

Sol appellatus eo quod
solus appareat obscu-
ratis fulgore suo cunctis
sideribus. Luna dicta quasi lucina
ablata media sillaba. De qua
Virgilius: Casta fave lucina.
Sumpsit autem nomen per derivati-
one a solis luce eo quod ab eo
lumen accipiat acceptumque reddat.
Stelle dicte a stando quia fixe
semper stant in celo nec cad-
unt. Nam quod videmus e celo
stellas quasi labi non sunt stelle
sed igniculi ab ethere lapsique
fiunt dum ventus altiora petens
ethereum ignem secum trahit qui
tractu suo imitatur stellas ca-
dentes. Nam stelle cadere non
possunt. Inmobiles enim ut predictum
est et cum celo fixe feruntur.
Sidera dicta quod ea naviga-
tes considerando dirigunt
cursum suum ne fallacibus
undis aut ventis alibi dedu-
cantur. Quedam autem stelle id-
circo signa dicuntur quia ea naute
observant in gubernandis regi-
gis contemplantes earum fulgo-
rem. Que capitum quibusdam celi statu-
celi futurus ostenditur. Sed et
omnes hec ea intendunt ad pro-
videndas aeris qualitates estatem
et hieme vernalemque temperi-
em. Ortu igitur vel occasu suo certis
spaciombus temporum qualitates significant
cant. Signum primum arcton qui
in axe fixa septem stellis in se revo-
lutis rotatur nomen est grecum
quod latine dicitur ursa. Que quia
in modum plaustri vertitur nostri eam
septentrionem dixerunt. Triones
enim proprie sunt boves aratorii dicti
eo quod terram terant quasi teriones.
Septentriones autem non occiden-
re axis vicinitas facit quia in eo
sunt. Artofilax dictus quod arcton
id est elicen ursam sequitur. Eundem
et bootem dixerunt eo quod plaustro
heret. Signum multis spectabi-
le stellis inter quas arcturus est. Ar-
turus sidus est post caudam maioris
urse posita in signo bootis. Unde
arcturus dicta est. Apt kyoyca quod
bootis pectoribus clotata est.
Oritur autem autumnali tempore.
Orion austri ante tauri ve-
stigia fulget. Et dictus orion
ab urina id est ab inundatione aqua-
rum. Tempore enim hiemis obortus et
mare et terras aquis ac tempesta-
tibus turbat. Hunc latini iu-
gulam vocant quod sit armatus

ut gladius et stellarum luce ter=
ribilis atque clarissimus micat si hyeme
fulget omnia serenitas portendit
Si obscuratur hyades tempe=
stas cernitur in mundo. Hyad=
es dicte ariniguyan i. a suco
et pluviis Nam pluvie grece
uetas dicuntur. Ortu quippe suo
efficiunt pluvias Unde et
eas iam suculas appellaverunt
quia cum nascuntur pluviarum
signa monstrant. De quibus quidam vir=
gilius Arcturum pluviasque hyadas
Sunt autem vii in fronte thau=
ri et oriuntur tempore autumpnali
pliadas a pluralitate dicte quia
pluralitatem greci antonaijston
appellant Sunt igitur stelle vii
ante genua thauri ex quibus
sex videntur latet una Has la=
tini virgilias dicunt a temporis signi=
ficacione quod est ver quo exoriuntur
Ista accasu suo hyeme ortu esta=
tem prime quod navigacionis tempus
ostendunt Canicula stella
que et sirius dicitur estivis mensibus
in medio centro celi est et dum
sol ad eam ascenderit coniuncta
cum sole duplicatur calor eius
et dissolvuntur corpora et va
porantur unde et ex ipsa stella
dies caniculares dicuntur quo et

molestie sunt purgaciones
Canis autem vocatur propter quod corpora
morbo afficiat aut propter flame
candorem quod eius modi sit ut pre=
ceteris lucere videatur ita quam
magis eam cognoscens sirius
appellasse Cometes stella dic=
ta est eo quod comas luminis
ex se fundat Quod genus sideris
cum apparuerit aut pestilenci=
am aut famem aut bella sig=
nificat Comete autem latine
crinite appellantur quia in modum
crinium flamas spargunt
quas stoici dicunt esse ultra xxx
quarum nomina et effecta quidam
astrologi scripserunt Lucifer
dictus eo quod inter omnia sidera
plus lucis ferat Est autem u=
nus ex planetis hic proprie iubar
dicitur eo quod iubar lucis effundit
Sed et splendor solis ac lune
et stellarum iubar vocatur quod
in modum iube radii ipsorum ex=
tendantur. Vesperus stella occiden=
talis quam cognominatum ferunt
a vespero Ispanie rege est
autem et ipsa ex quinque stellis pla=
netis noctem ducens et solem
sequens refertur autem quod hec
stella oriens lucifer occi=
dens vesperum facit De aqua=
rum status altius dependitur

ung motu planete stelle sunt
que non sunt fixe in celo ut re-
liquas sed in aere feruntur
Dicte autem planete apo errores
planes i. aberrare Nam in-
terdum in austro in terdum
in septentrione ploruque cont-
mundum non numqua cum eis
feruntur quarum nomina greca
sunt pheton phenonta pir-
iona hesperus stelbon has
romani nominibus deorum suorum i. iovi
saturno marti veneri atque mer-
curio sacrauerunt decepti i. ·
decipere voluntates meorum adu-
latione qui sibi aliquid pro eorum
amore prestitissent sidera osten-
debant in celo dicentes quod iovis
esset illud sidus et illud mer-
curii et concepta est opinio vani-
tatis hanc opinionem errore
diabolus confirmauit Aps. Ciuitat.
Nam vero illa que ab ipsis gentili-
bus signa dicuntur in quibus alicu-
ius ymago de stellis formatur
ut arcton ut arietem aut
libra et huiusmodi Alii hii qui
sidera prudenter in numerum stellarum
specie corporis supersticiosa va-
nitate pro moti finxerunt exceptis
quibusdam deorum suorum et yma-
ginibus et nomina confirmantes

Nam arietem primum signum
iovi cui ut liber medicorum indi-
lineat tradunt propter amonem iovem
illos vocauerunt in cuius capite quem
simulacra faciunt arietis cornua
fingunt Quod signum gentiles
illos inter signa primum constituerunt
quia in marcio mense qui est an-
ni principium solem in eo signa
cursu agere debent Hoc et thi-
aurum inter sidera collocauerunt et
ipsum in honore iovis eo quod in eo
ue sit fabulose iovis quo et
corpora transformatur Castorem quoque
et pollucem post mortem inter notis-
sima sidera constituerunt quod signum
gemini dicitur Cancrum quoque inde
dixerunt eo quod illud signum cum
sol eum venerit retro graditur
in modum cancri breviores que di-
es facit hoc est animal multa habet
prima parte deinde ad utraque
parte gressum dirigit ita ut
prior pars sit posterior per dele-
one in fluentia ingente hercu-
les occidit et propter virtutem sua
hunc inter xii signa constituit
Hoc signum sol cum attigerit ni-
mio calore nimis vehit et
annuis flatus ethesias facit
Virginis etiam signum idcirco
inter astra collocauerunt propter quod hiis
dem diebus in quibus per id sol decit

ita causa solis ardore nichil pariat. Est enim hoc tempus caniculariumdierum. Libram autem vocaverunt ab equalitate mensis ipsius, quia octavo kalendas octobris sol per id signum transiens equinoctium facit. Unde et Lucanus: Ad iuste pondera libre. Scorpium quoque et sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellaverunt. Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam et arcum adiungunt, ut ex eo mensis ipsius fulmina demonstrentur, unde et sagittarius est vocatus. Capricornii figuram ideo inter sidera finxerunt propter capram Iovis nutricem, cuius posteriore parte corporis in effigiem piscis ideo formaverunt, ut pluvias eiusdem temporis designaret, quas solet idem mensis plerumque in extremis habere. Porro aquarium et pisces ab imbribus temporum vocaverunt, quod hieme, quo eisdem signis sol vehitur, maiores pluvie profunduntur. Et miranda dementia gentilium, qui non solum pisces, sed etiam arietes et hircos et tauros, ursas, canes et cancros et scorpiones in celum transtulerunt. Orionem et aquilam et cignum propter Iovis fabulas inter celi

astra eius memorie causa collocaverunt. Perseum quoque et uxorem eius Andromedam postquam sunt mortui in celo receptos esse crediderunt, ita ut ymagines eorum stellis designarent, eorumque appellare nominibus non erubescerent. Aurigam etiam Erictonium in celi astra collocaverunt, propter quod vidissent eum primum quadrigas iunxisse. Mirati sunt ingenium eius ad imitationem solis accessisse, et propter hoc nomen eius post mortem inter sidera posuerunt. Sic Callisto Lycaonis regis filia dum ab Iove compressa fabulose ab Iunone irata fuisset in speciem ursae, que grece arctos appellatur, interfectaque ipsius nomen eius Iovis cum filio in stellis septentrionalibus transtulit, tamque arctum, filium autem eius arctofilax appellavit. Sic bria promeruerat in celum locata sit centaurus Chiron, propter quod nutrierat Esculapium et Achillem inter astra dimicat atque Hedi quibus modo suspiciamus hyades, sucule nuncupentur. Sunt tamen sidera que deus in mundi principio condidit ac certo motu distinguere tempora ordinavit

Hec ipsi ignorant observaciones vel genesis vel cetera superstitiosa que se ad cognicionem siderum coniungunt id est ad noticiam fatorum fidei nostre sine dubitacione contraria sunt. Sic ignorari debet a christianis ut nec scripta esse videatur. Sed non nulli siderum pulchritudine et claritate pellecti in lapsus stellarum cecatis mentibus corruerunt ita ut per supputaciones noxias que mathesis dicitur eventus rerum prescire posse conentur quos non solum christiane religionis doctores sed etiam gentilium plato aristoteles atque alii rerum veritate commoti concordi sentencia dampnaverunt dicentes confusionem rerum potius de tali persuasione generari. Nam si ad hoc genus humanum ad varios actus necessitate premitur cur laude mereantur boni aut mali legum percipiunt ulcionem. Et quamvis ipsi non fuerint celesti sapiencie dediti veritatis tamen testimonio errores eorum merito pepulerunt. Ordo autem iste septem secularium animas seculari sapiencia implicatos a terrenis rebus adduceret et in superna contemplacione collocarent.

Incipit liber quartus de medicina

Medicina est que corporis vel tuetur vel restaurat salutem cuius materia versatur in morbis et vulneribus. Ad hanc itaque pertinent non ea tantum que ars eorum exhibet qui proprie medici nominantur sed etiam cibus et potus tegmen et tegumen. Defensio denique omnis atque municio qua nostrum corpus adversus externos ictus casusque servatur.

De nomine eius

Nomen autem medicine a modo id est temperamento impositum estimatur ut non satis sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura mediocriter autem gaudet. Unde et qui pigmenta et antidota satis vel assidue biberint vexantur. Inmoderacio enim omnis non salutem sed periculum affert.

De inventoribus eius

Medicine autem artis repertor apud grecos perhibetur appollo ac filius eius

sculapius laude vel opere am-
pliavit. Sed postquam fulminis
ictu sculapius interiit interdicta
fertur medendi cura et ars
simul cum actore defecit latuitque
per annos pene quingentos usque
ad tempus artarxersis regis per-
sarum. Tunc eam revocavit in luce
ypocras asclepio patre genitus
in insula Cous

De tribus heresibus medicorum

Hii tamen tres viri totidem
hereses invenerunt. Pri-
ma metodica inventa
est ab appolline que remedia sec-
tatur et carmina. Secunda empiri-
ca id est experientissima inventa est
ab esculapio que non indiciorum signis
sed solis constat experimentis. Ter-
cia loica id est racionalis inventa
ab ypocrate. Iste enim discussis e-
tatum regionum vel egritudinum
qualitatibus artis curam ra-
cionabiliter perscrutatus est. Iste
tamen per quam causas racione
adhibita perscrutaretur. Empirici
enim experienciam solam sectantur
loici experiencie racione adiun-
gunt. Metodici nec elemen-
torum racione observant nec
tempora nec etates sed sola mor-
borum substancia

De quattuor humoribus corporis

Sanitas est integritas
corporis et tempe-
rancia nature ex cali-
do et humido quod est sanguis
Unde et sanitas dicta est quasi
sanguinis status. Morbi generali
vocabulo omnes passiones cor-
poris continentur quod inde ve-
teres morbum nominaverunt ut
ipsa appellacione mortis vim
que ex eo nascitur demonstr-
arent. Inter sanitatem autem
et morbum media est cura-
cio que nisi morbo congruat
non perducit ad sanitatem. Mor-
bi omnes ex iiii nascuntur hu-
moribus id est ex sanguine et fel-
le melancolia et flegmate.
Sic autem sunt iiii elementa sic
et iiii humores et unusquisque
quisque humor suum elementum imi-
tatur. Sanguis aerem colera
ignem melancolia terram fleg-
ma aquam. Et sunt iiii hu-
mores sicut iiii elementa que con-
servant corpora nostra. Sangu-
uis ex greca ethimologia vo-
cabulum sumpsit quod vegetetur
et sustentetur et vivat. Cole-
ram greci vocaverunt quod unius
diei spacio terminetur unde
et colera id est fellicula nominata
est hoc est fellis effusio. Gre-
ci enim fel colen dicunt. Me-

lancolia dicta eo quod sit ex nigri
sanguinis fece admixta ab-
undancia fellis Greci enim melan
nigrum vocant fel autem colen
appellant Sanguis latine vo-
catus quod suavis sit unde et
homines quibus dominatur sanguis
dulces et blandi sunt Flegh-
ma autem dixerunt quod sit frigi-
da Greci enim rigorem flegh-
mone appellant Ex hiis iiii
humoribus reguntur sani ex ipsis
leduntur infirmi Dum enim
amplius extra cursum nature
creuerint egritudines fa-
ciunt Ex sanguine autem et felle
acute passiones nascuntur quas
greci axea vocant Ex flegmate
vero et melancolia veteres
cause procedunt quas greci cro-
nias dicunt

Oxea est acutus morbus
qui vel cito transit
aut celerius interficit
Ut pleuresis frenesis Oxi enim
acutum apud grecos et velocem
significat Cronia est prolixus
corporis morbus qui pluribus tempori-
bus inmoratur ut podagra tisis
Cronon enim apud grecos tempus
dicitur Quedam autem passiones
ex ipsis causis nomina acceperunt

Flegmon est inquietudo cum ru-
bore et dolore et tensione et du-
ricia et vastitate Nam cum
ceperit fieri flegmon et in-
quietudo et febris consequitur
unde et dicta est flegmon
apo flegin i. inflamacione Est
enim sentitur et in nomine atque
Febris a fervore dicta est enim
habundancia caloris Frenesis
appellata sive ab impedimento men-
tis Greci enim mentes frenas
vocant seu quod dentibus infren-
dant Nam frendere est dentes
concutere Est autem perturbacio
cum exagitacione et dementia
extollerita vi effecta Cardia
vocabulum a corde sumpsit dum
ex aliquo timore aut dolore af-
ficit Cor enim greci cardian
vocant Est enim cordis passio
cum formidabili metu Litargia
a somno vocata Est enim oppres-
sio cerebri cum oblivione et
sompno iugi veluti stertentis
Sinancis a continencia spiritus a
prefocatione dicta Greci enim spiran-
tis continere dicunt Qui in squinan-
cia laborat dolore faucium pre-
focantur Flegmon est fervor
stomachi cum extensione et do-
lore que cum ceperit fieri fe-
bris consequitur Unde et dicta

est flaumone apo flegi i. inflamas
Fit igitur sentitur et inde nomen
accepit. Pleuresis est dolor later=
is acutus cum febre et sputo san=
guinulento. Latus enim greci pleur=
a dicitur unde pleoretica passio
nomen accepit. Peripleumonia
est pulmonis tumor cum dolore
uehementi et suspiriis. Greci enim
pulmonem pleumon uocant un=
de et egritudo dicta est. Appoplexia
est subita effusio sanguinis qua
suffocati intereunt. Dicta autem
apoplexia quod ex letali percussione
repentinis casibus fiat. Greci enim
percussionem apoplexion uocant.
Spasmus latine conuocatio sub=
itarum partium aut neruorum cum do=
lori uehementi quam passionem
a corde nominatum dicerent quod in nobis
principatum uigoris habet. Consistit
autem duobus modis aut ex reple=
tione aut ex inanicione. Teta=
nus maior est contractio neruorum
a ceruice ad dorsum. Tetanus latur=
cius dolor est dictus aut ita
amedicis quod dolore corpus
transuerberet quasi gladius.
Yleos dolor intestinorum unde
et ilia dicta sunt. Greci enim i=
leos obuoluere dicunt quod se inte=
stina pre dolore inuoluant. Hii et
turminosi dicuntur. Ydrofobia i. aque
metus. Greci igitur ydor aquam

fobus timorem dicunt. Unde et la=
tini hunc morbum ab aque
metu lymphaticum uocant. Consistit
autem aut ex canis rabidi morsu
aut ex aeris spuma in terram
proiecta. Quam si hominem ut be=
stiam tetigerit aut dementia re=
pletur aut in rabiem uertitur. Car=
bunculus dictus quod in ortu suo
rubens sit sicut ignis postea
niger ut carbo extinctus. Pe=
stilencia est contagium quod dum
unum apprehenderit celeriter
ad plures transit. Gignitur
in corrupto aere et in uisceribus
penetrando innitur. Hoc et
si plerumque per aerias potesta=
tes fiat tamen sine arbitrio om=
nipotentis dei omnino non fit.
Dicta autem pestilentia quasi pestu=
lentia quod ueluti incendium de=
pascat et tota dissipendit cor=
poris. Eadem et contagium
a contingendo quia quemque teti=
gerit polluit. Ipsa et ingui=
na a binguium percussione.
Eadem et lues a labe et luctu
uocata que tanto acuta est
ut non habeat spacium
temporis quo aut uita speretur aut
mors. Sed repentinus langor
simul cum morte uenit.

Chronia est prolixus
morbus qui multis
temporibus remoratur ut spa-

dogmatisis Cranon igitur apud
grecos caput dicitur Cefalea ex
causa nomen accepit Capit-
is igitur passio est Et greci ca-
put cefalin vocant Scoto-
mia ab accidendo nomen sump-
sit quod repentinas tenebras
ingerat oculis cum vertigi-
ne capitis Vertigo autem est
quotiens vis venti consurgit
et terram in circuitu mittit
sic et in vertice hominis ar-
terie et vene ventositatem
ex resolutione et humectati-
ne gignunt et in oculis gir-
um faciunt unde et verti-
go nuncupata est Epilemp-
sia vocabulum sumpsit quod
mentem apendens pariter et
corpus possidet Greci igitur
apensiones epilempsiam ap-
pellant Fit autem ex melancoli-
co humore quotiens exuber-
averit et ad cerebrum conversus
fuerit Hec passio et caduca
vocatur eo quod cadens eger
spasmos patiatur Hos etiam
vulgus lunaticos vocat quod
per lune cursum comitetur eos
insania demonum Idem et lar-
vatico ipse est et morbus comi-
tialis id est maior et divinus
quo caduci tenentur cui tan-
ta vis est ut homo valens
concidat spumetque Comitalis
autem dictus quod apud gentiles
cum comiciorum die cuiquam ac-
cidisset comicia dimittebant

Erat autem apud romanos co-
miciorum dies solempnis in kalendis
ianuarii Mania ab insania
vel furore vocata Nam greci
venustas (?) furorem manian
appellabant Que ab iniquitate
quam greci maniam vocaverunt
sive ad divinacione quia divin-
are grece manu dicitur Melan-
colia dicta est a nigro felle Gr-
eci igitur nigrum melan vocant
fel autem colen appellant Epile-
psia autem in fantasia fit mela-
colia in racione mania in me-
moria Typi sunt frigide febres
qui ab yppie (?) typi appellant ab
herba que in aqua nascitur que
latine forma vel status dicitur Est enim
accessionum vel recessionum
circularis per statuta tempora intervalla
Reuma grece latine eruptio sive
fluor appellatur Catarrus est
fluor reume iugis ex naribus
que dum ad fauces venerit bra-
ancos vocatur Dum ad tor-
acem vel pulmonem ptisis dicitur Cor-
tha est quotiens infusio capitis
mosa venerit narium et pro-
vocatione fecerit cum sternu-
tacione unde et cortha nomen
accepit Branchos est prefocacio
faucium in frigido humore Gr-
eci igitur guttur branchos di-
cunt quod fauces sunt quas nos
corrupte brancias dicimus Rau-
cedo amputacio vocis est Hec
et arteriasis vocatur eo quod
vocem raucam et clausam

raddat ab arteriarum iniuria. Sus-
spirium nomen sumpsit quia
spirationis difficultas est quam
Greci dismoeam dicunt i(d est) suffocationem.
Peripleumonia a pulmonibus
nomen accepit. Est enim pulmonis
tumor cum spumante sanguinea
effusione. Emoptoes emissio san-
guinis per os unde et nomen sump-
sit. Emat enim sanguis dicitur. Ti-
sis est ulceratio et tumor in
pulmonibus que in iuvenibus
facilius venire solet. Tisis autem
apud Grecos dicta quod sit consump-
tio totius corporis. Dupos Greci ab
altitudine vocatur quod a pro-
fundis pectoris veniat cuius con-
trarium est superior in faucibus
una distillans. Apostema a col-
lectione nomen accepit. Nam
collectiones Greci apostemas
vocant. Sinpus dicta ab apo-
stemate in temporibus vel in latere
vel in stomacho cum dolore et
febribus et tussi et habundantibus
spumis et purulentis. Ypaticus
morbus ex iecoris passione
nomen accepit. Greci igitur
iecur ypaten vocant. Lieno-
sis a splene vocabulum sumpsit.
Greci igitur splenem lien voca-
nt. Ydropis nomen sumpsit
ab aquoso humore cutis. Nam
Greci ydros aquam vocaverunt.

Est enim humor subcutaneus cum
inflacione turgente anhelitu
fetidus. Nefresis a renum lan-
gore nomen accepit. Renes
enim Greci nefrem dicunt. Paralisis
dicta a corporis dissolucione
facta ex multa infrigidacione
aut in toto corpore aut in parte.
Cacexia nomen sumpsit a cor-
poris iniuria. Cacexia igitur
mala vexacione Greci voca-
verunt. Fit autem hec passio in-
temperancia egritudinis vel cur-
acione mali medicaminis aut
post egritudinem tarda recupe-
racion. Antrofia nomen accepit
ab imminucione corporis. Nam
Greci nutrimenti cessacionem antro-
fian dicunt. Est enim tenuitas
corporis ex causis latentibus et
paulatim convalescentibus. Sar-
ciam est superfluum carnis in-
crementum quo ultra modum
corpora saginantur. Greci enim
carnem sarcian vocant. Sci-
asis vocata a parte corporis
quam vexat. Nam vertebla-
rum ossa quorum summitas alo-
rincia terminatur Greci scia vo-
cant. Fit autem de flegmate
quando descendit intra
ossa et efficitur ibi glutin-
acia. Podagram Greci a re
depressione pedum dicunt nomina-
tam et a speciali dolore. Ciragra

de morbis qui in superficie cutis videntur

omne quod in initio fuerit ab
ipsis agrestibus vocatur. Arte-
triticus morbus ab articulorum
passione vocabulum sumpsit.
Calculus petra est que in ve-
sica fit unde et nomen accepit.
Gignitur autem ex humore flegmati-
co. Stranguria dicta est eo quod
stringat urinam difficulta-
te. Satiriasis insigne desiderium
veneris cum tensione natu-
rae dicta passio a satiris.
Alexander storiographus aut
Vulpes quidem appellatos aut
avulsos antifanice strigonis
filio. Fabius quoque satiriasis per-
fectus corrupto nomine vulpes
aut dictos. Diarria iugis sine
ventris sine vomitu. Dissin-
teria est divisio continuationis
vel ulceratio intestinorum. Dis enim
divisio est, senteria intestina.
Fit autem ante eadem fluore
quam Greci diarriam vocant. Lien-
teria dicta quod cibum faciat
plenum intestine nullis obsta-
tibus faciat prolabi. Colica
passio sumpsit nomen a vitio
intestini quod Greci colum appellant.
Ragadie dicuntur eo quod fissure sint
rugis collecte circa orificium.
Hec et emorroide a sanguinis
fluore dicte. Emat enim sangui-

nem emanare dicunt.

Alopicia est capillorum
fluor circumscriptis pilis f-
ulvis aeris qualitatem
raucis vocata hoc nomine a simi-
litudine animalis vulpecule quam
Greci alopiam vocant. Parotide
sunt duricie vel collectiones que
ex febribus aut ex aliquo alio lan-
gore nascuntur in aurium vicini-
tatibus unde et parotides sunt appella-
te. Ota enim Greci auricula dicunt.
Lentigo est vestigium macule
punctum in rotunditatem formate ab
specie lenticule dicta. Erisipila
est quem Latini sacrum ignem appel-
lant id est execrandum per antifrasin.
Si quidem in superficie rubor
flameus est cutis rubescunt
tur more rubore quasi a be(?) pri-
uina invaduntur loca ita
ut etiam febris excitetur. Serpedo
est rubor cutis cum pustularum
eminentia et nomen sumpsit
a serpendo eo quod serpiat membra.
Impetigo est sicca scabies pro-
minens a corpore cum asperitate
et rotunditatis forma. Hanc
vulgus sarnam appellant. Pru-
rigo vocata est a perurendo
et ardendo. Vulnus est

passio qua per diem visus paten-
tibus oculis denegatur et noc-
turnis inruentibus tenebris
redivivus aut vice versa ut
plerique voluit die redditur noc-
te negatur. Verruce aliud est
satiriasis aliud. Verruce singu-
latim sunt. Satiriasis vero una
fortior et circa ipsam plures
inveniuntur. Scabies et lepra
utraque passio asperitas cum cutis
pruritu et squamationes sed sca-
bies tenuis asperitas et squama-
tio est. Hinc denique nomen accepit
que ita veluti purgamenta ad-
mittat. Nam scabies quasi sca-
mies. Lepra vero asperitas
cutis squamosa a lapide lepide
similis unde et nomen sumpsit.
Cuius color nunc in nigredinem
vertitur nunc in alborem nunc in
ruborem. In corpore hominis ita
lepra demonstratur si variatim inter
sanas cutis partes color diversus
appareat aut si ita ubique dif-
fundat ut omnia unius coloris
quamvis adulterini faciat. Ele-
phantiacus morbus dicitur ex simili-
tudine elephantis cuius naturaliter
dura pellis et aspera nomen mor-
bo in hominibus dedit quia corpo-
ris superficiem similem facit ele-
phantorum cuti sive quia magnus
passio est sicut animal ipsum ex quo
dirivatum ducit. Hictoris greci

appellant a cuiusdam animalis nomine
quod sit coloris fellei. Hunc morbum
latini arquatum dicunt a similitu-
dine celestis arcus. Auruginem
vero Varro appellari ait a colore
auri. Regium autem morbum inde
extimant dictum quod vino bono
et regalibus cibis facilius curetur.
Cancer a similitudine mari-
timi animalis vocatum vulnus sicut
medici dicunt nullis medicami-
nibus sanabile. Aut ergo precidi solet
a corpore membrum ubi nascitur
ut aliquanto diutius vivat tamen
mortem quamvis tardius ad-
futuram. Furunculus est tumor
acutus surgens dictus quod fervet
quasi ferbunculus unde et car-
bunculus dicitur quod sit ignitus. Or-
deolus est parvissima ac pur-
ulenta collectio in capillis
palpebrarum constituta in medio
lata et ex utraque deducta or-
dei granum similans unde et no-
men accepit. Oscedo est quam
infantium ora exulcerant dicta
dicta ex languore oscitantium.
Furunculi ulcera circa hiatum
oris similia lepris sunt in-
nitidis asperitate fervoris. Ulcus
putredo ipsa vulnus quod feto
fit quasi vi et ulcus quod do-
leat quasi olcus vulnus et ulcera
Pustula est in superficie corpo-
ris turgida veluti collectio

Papula est parvissima cutis exas-
peracio circumscripta cum rubore
et vulgo papula quasi pupula
Sirinsio carbuncus dicta quia et
sanguine nascitur excitatus enim
calore vulneris sanguis in sa-
nie vertitur Nam carbunculus no
non fit in carnali loco nisi ubi san-
guis advenerit Cum enim omne
quod putrescit nisi calidum et hu-
midum fuerit quod est sanguis
putrescere non potest Carbunculus
aut et tabes parum differt ?ful-
vice in sanie minor est tabe ma-
ior Cicatrix est obductio vul-
neris naturali colore partibus
carentis dicta quod obducat
vulnera atque obcecat

Remedijs et medicamentis

Medicine curacio sper-
nenda non est Memi-
nimus enim et Ezechie
iel unguentum aliquid medici-
nale mandasse Et paulus
apostolus timotheo modicum vinum
prodesse dixit Curacio aut
morborum tribus generibus constat
Farmatia quam latini me-
dicamina vocant Cirurgia
quam latini manuum operacio-
nem appellant Diaeta aute
apud grecos tribus vocatur
Dietam quam latini regula
nuncupant Est ergo observacio
legis et vite Sunt aut omnis
curationis spes tres Primu
quoque dietica Secundum farmacia
Tercium cirurgicum Farma-
cia est medicamentorum curacio
Cirurgia ferramentorum incisio
Nam ferro exciduntur que medi-
camentorum non senserunt medici-
nam Antiquior ergo medicina
tantum herbis et succis erat Talis
ergo medendi usus cepit deinde
ferro et ceteris medicamentis
Omnis aut curacio aut ex contr-
ariis aut ex similibus adhibetur
Ex contrariis ut frigidum [redacted] cali-
do vel humidum sicco Sic et
in homine superbia sanari non potest
nisi humilitate sanatur Ex si-
milibus sicut ligamentum vel rotun-
do vulneri rotundum vel oblon-
go longum apponitur Ligatu-
ra ergo ipsa non eadem me-
bris et vulneribus omnibus
sed similis simili coaptatur
Hec duo etiam ipsa adiuto-
riis verbis suis significant
Nam antitadum quod grece latine
ex contrario datum dicitur Contra-
ria ergo contrariis medicine
racione curantur At contra
ex simili ut picra que inter-
pretatur amara quia gustus
eius amarus est Ex dulci venit

igr nomen acre quia amari-
tudo morbi amaritudine cplui
plet Omnia aut medicamenta
ex ppiis causis hnt uocabula Hieri
igr dicti quasi diuina Arteri-
aca qd apta sit gutturis meatui
et timorib faucium et arteria-
lenat Tiriaca est antidotum
serpentinu quo uenena pellu-
ntur ut pestis peste soluatur Catar
tica grece latine purgatoria
dnr Catapodia eo qd modicu
potetur siu ingluciatur Di-
amoron apud nos nomen
suscepit ex quo cofiatur Sic dia-
codion qd ex codion i ex papauere
aucte fit Sic diaspermaton
quia ex seminibz conponitur E-
lectuariu uocatu eo q molle
prelicatur Trociscos dictos quia
i modum rote deformatur
Trocos igr grece rota dicitur
Collirria latinu sonat qd uicia
oculoz detergant Epitimia
eo qd super ponatur alijs ad
iutorijs precedentibz Catapla-
sma eo qd inductio pla sit Em-
plaustru eo qd inducatur Mala-
gma qd sine igne macerē
et coprehendatur Enema grece
latine relaxatio dicitur Pes-
saria dicta eo qd intus inmictan
Medicina inuentoz autem
quidem grecis inuenit in pri

gitur dimidia parte homo
dimidia equus dictus aut Cir-
on apto ex arte quad ciru-
gus fit Critici dicti medici
uocant quibz creds exiudias
infirmitatis hs nome i ppi-
tu est qd quasi iudicet hec
et sentencia sua aut puniat
aut liberet

de libris medicinalibz

a Afforismus est sermo
breuis integru sensu
ppite rei scribens Pro-
nostica premissio preuisio egri-
tudinu uocata a prenoscendo
Oportet enim medicu et pterita
agnoscere et presencia scire et
futura preuidere Dinamedia
potestas herbaru i uis et pos-
sibilitas nam in herbarum cu-
ra uis ipsa dinamis dr un
et dinamedia nuncupantur
ubi eoz medicine scribuntur
Botanicu aut herbariu dr
qd ibi herbe notentur

de instrumentis medicorum

a Enchiridion dictu qd ma-
nu distringatur du
plurima cotineat fer-
amenta Ciron i grece ma-
nus uocatur Fleumotomu
a uene incisione uocatum na in-
cisio grece tomi dr Smilaria

Gaza que alatrinis a simili
tudine cucurbita a pessima
uectosa uocatur Denique ama-
ta spu pigmentum celyme p
cis corpori supposita omne
qd' int' cutem uel arterus
estuat siue humore siue san
uinem euocat in superficiem
elicitur

Pila a pinsendis semini-
bus et terendis dicte et pig-
menta eo qd' in pila et pilo a-
guntur quasi pilamenta Est i
pila uas concauum et pilo me
dicorum aptum usui in quo pre
ptisane teri et pigmenta condi
plent Varro autem refert pi-
lumnum quendam in italia fuis-
se qui pinsendis prefuit aue-
is unde pilumni et pistores
Ab hoc igitur pilum inuentum
quibus far pinsatur et ex nomi-
ne appellatur Pilum autem est
cum conteritur quicquid in pila
mittatur Mortarium qd' ibi
iam semina in puluerem red-
acta et mortua condiantur
Siricula e in qua circumducta
collirium resoluitur Est enim
loris Nam asperitas frangi

prorus quam resolui collirium
facit

Dicit uo catus aliter Ti
miama grece lingua uocatur
qd' sit odorabile Nam
timo dr' flos qui odore refert
de quo uirgilius Redolentque
timo Incensum dictum quia ig-
ne consumitur dum offertur
Thetraidos formule in qua nitu
gitudine facti qui fiunt ex iiii
pigmentis Quatuor enim grece
tetra formula idem dr' Stacten
est in censu qd' ex spiritu manat
dictum a grecis napatroton hoc
notabiliter i. obtento Mirobala
num qd' fit ex glande odorata de
quo oracius Expressam bolanus
capillis Oleum est purum nulli
quod rei admixtum Unguentum
uero est omne qd' ex communi
oleo confectum aliarum specierum commi-
xtione augetur odoris suauita-
tem sumens et longius redolens
Unguenta autem quedam dicuntur a
locis ut telinum Quod iulius
cesar meminit dicens Corpus
quod suaui telino unguimus hoc
conficiebat in insula tele que
est una cicladibus Sunt et
quedam ab inuentorum nomine ut
amaracinum Nam quidam

decoloratis et un
guentis

tradunt regium quondam preciosum
amaraci cum uice complura
unguentorum genera ferentem
casu prolapsum esse et maiore
ex commixtione odore traxisse
unde nunc optima unguenta a-
maracina dicuntur sicut aut exige-
nere florum. Item alie que a
materia sui qualitatem ducunt
ut rosaceum crocum qui sumitur
a flore. Unde est
materie odore fert. Ex hiis que-
dam simplicia unguenta sunt
que etiam tamen esse existunt
nomen et suo nomine refert odo-
rem ut crocinum est i. sinceritu(m)
crocos et anetum tamen composi-
ta autem sunt que pluribus admix-
tis fiunt. Unde et nomine sui
odorem non habet quia obtine-
dis aliis que admiscentur mix-
tum odorem dicitur Cerotum

De merito medicine

Queritur a quibusdam
quare inter ceteras liberales
disciplinas medicine
ars non contineatur. Propterea
quia ille singulares continent
causas ista vero omnium. Nam
et gramaticam medicus scire
debeat ut intelligere vel
exponere possit qui legit. Si-
militer et retoricam ut vera-
cibus argumentis valeat diffi-
nire que tractat. Nec non
et dialecticam propter infirmita-
tum causas racione adhibita
perscrutandas atque curandas.
Sic et arismetricam propter numerum
horarum in accessionibus et pe-
riodis dierum. Non et aliter
geometriam propter qualitates
regionum et locorum situs in quibus
doceat quid quis observare
oporteat. Porro musica in-
cognita illi non erit. Nam
multa sunt que in egris homi-
nibus per hanc disciplinam
facta leguntur sicut de david
legitur qui ab spiritu immundo saule
arte modulacionis eripuit.
Asclepiades quoque medicus frene-
ticum quendam per simphoniam pristine
sanitati restituit. Postremo
et astronomiam notam habe-
bit per quam contempletur raciones
astrorum et mutaciones temporum.
Nam sicut ait quidam medico-
rum ipsorum qualitatibus et nostra
corpora commutantur. Hinc
est quod medicina secunda phi-
losophia dicitur. Utraque enim disci-

phina doctum hominem plus in-
dicat Nam sicut per illam anima
ita per hanc corpus curatur

Explicit liber quartus etc

Corpus igitur hominis ex iiii humoribus constitutum est
Nam habet in se sanguinem coleram nigram coleram rubeam
et flegmata qui iiii humores habitant vel dominantur in
suis locis Quidem sanguis pars in dextro latere in qua-
te quod iecur vocamus dominatur Et colera rubea in si-
nistro latere et in splene dominantur Etiam et alia co-
lera nigra et flegmata autem dominatur in capite et alia pars vel in-

infesta et alia pars sanguinis
dnatur mode Vnde aut hu-
mor ipse talis est Sanguis
fervens humidus et dulcis Co-
lera rubea amara uiridai-gr-
nea et spissa 2 flegmata sunt
frigida salsa et humida Me-
lena vel colera nigra frigida
et acida et spissa hec omnia
crescunt suis temporibus Sanguis
crescit uerno tempore Colera
rubea estate Colera nigra
autumpno 2 flegmata crescunt
hyeme Humores aut omnes
conficiunt simul die ac nocte
Sanguis dnatur horis sex
i ab hora noctis nona usque
in diei tertiam Colera rubea
dnatur ab hora diei tercia usque
in eius nonam Colera nigra
dnatur ab hora diei viiij usque
in horam noctis tertiam 2 flegm-
ata aut dnantur ab hora no-
ctis iii usque in eius nona hec
omnia colera sunt respiraciones
suas per singulas partes cor-
Sanguis per nares Colera
rubea per aures Colera nigra
per oculos 2 flegmata per os spi-
rant Diuidunt etiam humo-
res iiii etates corporis
2 flegmata in pueris cum san-
guine ab ineunte etate usque
in annum xiiij Deinde colera
rubea cum parte sanguinis do-
minantur in iuuenibus usque in a-
num xxv Deinde usque in annum
xl ij mater maxima pars san-
guinis cum coleribus nigris ab
annis xl ij dnatur usque ad su-
ma etate flegmata in se-
nibus Propterea faciunt quod
hominibus tales mores Sang-
uis beniuolos innocentes mo-
deratos et blandos Colera ru-
bea facit iracundos ingenio-
sos acutos leues macilentos
plurimum comedentes celeriter
digerentes 2 flegmata faciunt
corpora composita uigilantes
et canos cito afferentes intra
se cogitantes minime auda-
ces Colera nigra faciunt
subdolos iracundos auaros
timidos tristes sompnilentos
inuidos frequenter habentes cica-
trices nigras in pedibus
Propterea omnia que calida
uirtute habent super cordibus loca
corporis dnantur 2 frigida
aut in feriora loca tenent
Itaque iiii humores pulsus
suos habent uel faciunt Sang-
uis pulsum plenum humidum
et equale Colera rubea te-
nuem acutum tactum Colera ni-
gra tenuiorem sed habetur
cum veluti percussus ad appeta-
tem 2 flegmata aut pulsum
faciunt minus plenum humectum

et inequalis ponderis Sed
omnes humores simul esse
non possunt et maxime contrarii
habentur Sed quotiens aliquis
ex hiis acciderit egritudinem
nec non et causas veteres
superitate in tempore et in-
equalitate temporis atque et-
ates facit omnium Omnes hu-
mores singulis etatibus egri-
tudines faciunt et quotiens
aliquis ipsorum aut inveteraverit
tunc longam egri-
tudinem facit si imperitum me-
dicum habuerit aut neglig-
ente aut qui causas non intell-
exerit vel ex quo humore egri-
tudo exorta fuerit Nam tam
cito postea diligens medicus
egrotanti occurrere debebit
si causam intellexerit non tam
diu protrahi egritudo quam diu
trahat ipsius humoris tempus
et aliquis accipiat augmentum
Ita ut nobis excludat humo-
rem egritudo nata est vel fuit
Nam si causa sanguinis debet
sanguini occurri Est sanguis
dulcis humidus et calidus de-
bet adhiberi potum frigidum
et amarum Si fuerit causa
colera rubea est amara sic-
ca et ignea debet adhiberi
quod sit frigidum humidum et
dulce Si flegmatis causa e-
gritudo nata fuerit quod est frigi-
da salsa et humida debet ad-
hiberi quod est potum calidum et
dulce Quod si de coleribus
nigris egritudo nata fuerit
vel causa que habet naturam frig-
idam siccam et agram debet
adhiberi quod sit calidum humidum
et dulce Hec cum adhibita fu-
erint tunc et citius vincuntur
medicus et cito ad sanitatem
perveniet qui egrotat vel ca-
usa unde nascitur Ante omnia so-
tus in promptu habeat ad subito
desperata nec difficillima vi-
deantur sicut oleum vetus Sed
si ad manum non fuerit celer-
rime fieri potest de ferve-
facto Enim vero vetustissimum
et acrius et virtus vetustissi-
mum erat Et si forte curatio
exegerit aquam marinam
in mediterraneo solitudinibus
locus est Tunc duas partes
sextarii salis in iiij sextariis
aque commisce tepidum marinam
prauit Sextarius vero salis
si plus admisceatur et superat
sal aqua nec aqua esse potest
q Quid est quod flevoto-
mie vena mapsa et

pinguis emissio fit De quibus lo-
cis flebotomamus habes de xx
Venis De arteriis in hac parti-
pis Duas ss^r querelas capi-
tis incidimus usque ad ossium
mensura iiij digitorum ab aure
De angelogiis in ambabus
temporibus ss^r effusiones
oculorum De sublingua ij ss^r squi-
nanciam gingivarum uicia oris
atque dentium De medio fronte
i ss^r capitis dolorem uel ali-
enacione frenesis De naribus
ss^r grauiditate capitis De
collo ss^r habundancia hu-
morum in capite uel in oculis
aut inguinibus habuerin-
tur De manu ij una pedis
digitum pollice ss^r in flacione
pulmonum Et aliam prope
digitum minimum ss^r in flac-
cione splenis De subtalo pe-
dum duas ss^r podagricos ne-
freticos uel sciaticos fi-
at aut ut mulier pariat
cui si menstrua subtrax-
erint uel non concepit De super
digitis pedum 2as ss^r in-
dignacione testium In brach-
iis medio uenas iij uel
cefalicam mesen epaticam a-
natarsim ambas partibus
e a latere inferius flebota-

mamus De septem mesen ca-
tatrim hoc est insuper premere
flebotomum rectum et insuper
leuare super equalia loca be-
ne ponuntur cum flebeto-
mamus De cefalica uena est
que a capite habet principatum
et ponitur super musculum
flebotomum uel plagioto-
mum in latus in curuum ...
agimus Quod si uena ipsam
ale incisa fuerit aut si
musculus qui sub uena est
percussus fuerit subitaneum
timorem facit Et si per negli-
genciam ipse musculus percussus
fuerit uel confractus sub-
itanea morte adducit Me-
diana uena que a pulmo-
nibus habet principatum
ponitur in medio brachio
super altitudine uacua In-
ciditur autem de flebotoma
orthotemo hoc est rectam
percussuram habet catatrimus
est insuper premere flebo-
mum et leuare Epi anatatom
incisa fuerit non cauat quam
aliquociens inter duos ner-
uos ponitur et si male incisa
fuerit collacionem in album
facit et ponitur plumam et
spissam nutrit et ulnera-
tam facit et proinde ...

Sciatica vena hoc est desciata que
aliquale habet principatum contra
mediana parte brachii super-
natum. Incidatur aut deflebo-
tomis anathomis vel agiotho-
mo anacatarxim ut cefalicam
composuimus. Si percussa fuerit tu-
more facit et glandulas hu-
mor exiens ut lutura carni-
um vel humor mulis similis
et nervorum contractionem vel
digitorum aut manus facit. Pro-
quibus causis flebotoma. Verum
cefalicam venam incidimus propter
causam capitis vel oculorum aut
cefalargiam epilempsiam seu
pro oculorum suffusione et proli-
xitudine vel tumoribus gravi-
bus oculorum. Mediam venam
incidimus propter pulmonum cau-
sas dispnia ortomomia et a-
sma apoforesim plurimos faci-
entes. Epaticam venam incidi-
mus propter epatis dolorem ut sto-
machi aut pleuresi et aliis
multis causis. Conflebotomi
operacione facimus secundum causa-
rum qualitatem que extraccione
vel perforacione veniunt. Est
et mensura flebotomi aliquibus
in pondus aliquibus secundum tempus
secundum in mutacionem coloris
secundum lipotomia in pondus vel
loca que sondere paciuntur
vel dolore pulsantur. Si locus

pondus aut dolorem persinuerit
vel tactu aut vomitu hiis san-
guinis appendi debet usque ad
libras usque ad libras 2as aut 3
secundum etatem puerilem aut seni-
lem senioribus aut nimis debili-
mus. In iuvenibus aut paulo
amplius secundum virtutem. Si tarda-
verit in egritudine aut extremis
ventris vicus desiccatus fuerit
aut cibum non acceperit aut in
febribus nimiis extuaverit. Contra
tempus propter nimium frigus aut ca-
lorem. Sed oportet ut in flebo-
tomi perhiemum tempus quem her-
bes sint equales secundum immu-
tacionem colorum sanguinis minu-
atur. Sed si pinguis erit nigre
usque ad rubicundum colorem. Sed
si spissus vel crassus fuerit usque
ad tenuitatem aquosam et usque
ad crassitudinem secundum lipotimia
ocem usque ad maleficium et sto-
machi debilitacionem contingit.
Quod in flebotomi maleficatur
Cum emissio sanguinis in prin-
cipio sit aut ad vicinitatem
coloris pinguis attenuatus fa-
cit in cerebro et male fiunt
et flegma vel colera corrupta
in stomacho non habentes exi-
tum sive aut cruditate abo-
vel pacionis aut stomachi
debilitacionem aut extimam
emissionem sanguinis. Cum

pinguis si tollitur prior ledit ali-
cuius adiuvat Quomodo subve-
nimus hypotonie ut hiemis tem-
pore calida fricatione fovebimus vel
plantas Estate vero et aqua fri-
gida faciem vel plantas fovebi-
mus vomitum provocantes et ad
nares odorifera apponentes Vulne-
ri intus fissuribus lac et sapium
cetera cum diligentia adhibe-
bimus In flebotomo percipione
ne intumescat oleum et aquam
in loco ponimus pro calore hie-
me calida Estate frigida fo-
vebimus Quod si cefalica intu-
muerit vena ex oleo calida
eo fovemus et emplastrum diach-
ilon imponimus Quod si media-
nam intumuerit vena betarum
folia trita cum pane et sale et

et oleo roseo cataplasmamus
et emplastrum de absinthio impo-
nimus Quod si epatica intumue-
rit vena fovemus et calida ubi
exterius alia et emplastrum
utimur quod recipit hec Meli-
liletum sinapem calofoniam
certum oleum nutritum Omne fle-
botomie operationes cum cau-
tela operari debemus quia si aliqua
vena incisa fuerit non glu-
tinatur neque sanatur Sed tamen
cautela fiat sicut ypocras
dixit Si vis perfectus medicus
esse quando flebotomare venas
is time quia per hoc multi me-
dici ad opiniones bonam
vel malam pervenerunt

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Liber quintus de legibus; de auctoribus legum

[Moyses] Gentis hebraice primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Phoroneus rex grecis leges iudiciaque constituit. Mercurius trimegistus primus leges egyptiis tradidit. Solon primus leges atheniensibus dedit. Ligurgus primus lacedemoniis iura ex apollinis auctoritate confinxit. Numa pompilius qui romulo successit in regno primus leges romanis edidit. Deinde cum populus seditiosos magistratus ferre non posset x viros legibus scribendis creavit qui leges ex libris salomonis in latinum sermonem translatas xii tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hii appius claudius, genutius, veterius, iulius, manlius, sulpicius, sextius, curatius, romulus, postumius. Hii x viri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul pompeius instituere voluit sed non perseveravit obtrectatorum metu. Deinde cesar cepit id facere sed ante interfectus est. Paulatim autem antique leges vetustate atque incuria exoleverunt quarum etsi nullus iam usus est notitia tamen necessaria videtur. Nove a constantino cesare ceperunt et reliquis succedentibus erantque permixte et inordinate. Postea theodosius minor augustus ad similitudinem gregoriani et hermogeniani codicem factum constitutionum a constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit quem a suo nomine theudosianum vocavit.

[I]us autem naturale est aut civile aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum et quod ubique instinctu nature non constitutione aliqua habetur ut viri et femine coniunctio liberorum successio et educatio communis omnium possessio et omnium una libertas acquisitio eorum que celo terra marique capiuntur. Item deposite rei vel pecunie commendate restitutio violentie per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est numquam iniustum sed naturale equumque habetur.

quid sit ius naturale

[I]us civile est quod quisque populus vel civitas sibi proprium divina humanaque causa constituit.

quid sit ius civile

quid ius gentium

us gentium est sedium
edificatio immutio
bella captivitates
servitutes postliminia federa
pacis induciae legatorum non vio-
landorum religio conubia inter a-
lienigenis prohibitum et inde
ius gentium quia eo iure omnes
fere gentes utuntur

quid sit ius militare

us militare est belli in-
ferendi sollempnitas fed-
eris faciendi nexus si-
gno dato egressio in hostem vel
pugne commissio. item signo dato
receptio. Item flagitii milita-
ris disciplina si locus desertur.
Item stipendiorum modus dignitatum
gradus premiorum honor veluti cum
corona vel torques donantur. Item
prede decisio et pro personarum qua-
litatibus et laboribus iusta divisio
item principis portio

quid sit ius publicum

us publicum est in sacris et
sacerdotibus in magistratibus
ius

quid sit ius quiritum

us quiritum est proprie roma-
norum quo nulli tenent
nisi quirites id est romani. In quo
de legitimis hereditatibus de curatio-
nibus de tutelis de usucapio-
nibus que iura apud nullum
alium populum repperiuntur sed propria
sunt romanorum et in eos solos

constituta. Constat autem ius qui-
ritum ex legibus et plebis scitis
constitucionibus principum et
edictis sive prudentium responsis

quid lex

ex est constitutio populi
quo maiores natu simul
cum plebibus aliquid sanxi-
erunt

cita sunt que plebes tantum
constituunt. Et vocata
scita quod ea plebs sciat
vel quod sciscitatur rogatur ut
fiat

enatus consultum quod tantum
senatores populis consulendo
decreverunt

onstitutio vel edictum
quod rex vel imperator consti-
tuit vel edicit

esponsa sunt quae iuris con-
sulti respondere dicuntur con-
sulentibus unde et responsa pauli
dicta. Fuerunt enim quidam prudentes
et arbitri equitatis qui insti-
tuciones civiles iuris compo-
sitas ediderunt quibus quibus
dissidentium lites contentionesque
sopirentur

de legibus quibus … constitutis

uedam etiam leges dicuntur
ab hiis qui condiderunt ut
consulares tribunicie iulie

cornelie. Nam et subortam in Cesare sufficienti consules Papius et Poppeus legem tulerunt que ab nominibus eorum appellatur Papia Poppeia, continens premia pro suscipiendis liberis. Vulcodem tempore Falcidius tribunus plebis legem fecit ne quis plus in extraneis testamento legaret quam ut quarta pars superesset heredibus. Ex cuius quoque nomine lex Falcidia nuncupata est. Aquilius quoque variam condidit ut oratio in uerrias et persii

de lege satura

s [S]atura vero lex est que de pluribus simul rebus eloquitur dicta a copia rerum et quasi a saturitate. Unde et satura scribere est poemata varia condere, ut Oratii, Iuvenalis et Persii lex novella.

r [R]odie leges navalium commerciorum sunt, ab insula Rodo cognominate in qua antiquitatum mercatorum usus fuit

p Privilegia autem sunt leges privatorum quasi private leges. Nam privilegium inde dictum quod in privato feratur.

quid pragmatica lex

p [P]ragma enim est quod dicitur causa, unde et pragmaticaria negotia dicuntur, et auctor causarum et negotiorum pragmaticus nuncupatur

De testibus

t [Test]es quoque ante iudicium sibi placitis allegantur ne cui sit liberum aut dissimilare aut subtrahere se. Unde et allegati appellantur. Item testes dicti quod testamento adhiberi solent, sic signatores quod testamentum signant.

De instrumentis legalibus

v [V]oluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, que quia non vi sed voluntate procedit, inde hoc nomen accepit. Testamentum vocatum quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest nec sciri quid in eo scriptum est, quia clausum et obsignatum est. Et inde dictum testamentum quia non valet nisi post testatoris monumentum. Unde apostolus: Testamentum in mortuis confirmatur. Testamentum autem in scripturis sacris non hoc solum dicitur quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum et placitum testamentum vocatur. Nam Laban et Iacob testamentum fecerunt

quod utique etiam inter vivos valeret. Et in psalmo legitur ad vesp[er]o testamentum disposuerunt super sacrificia. Tabule testamenti ideo appellate sunt quia ante carte membranarum usus in dolatis tabulis non solum testamenta sed etiam epistolarum alloquia scribebant. Unde et portitores earum tabellari vocabantur. Testamentum iuris civilis est septem testium subscriptione firmatum. Testamentum iuris pretorii est septem testium signis signatum. Sed illud apud cives fit indicabile, istud apud pretores. Quod iuris pretorii testamentum aut signare notare est vel ut notum sit quod scriptum est. Olographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum, unde et nomen accepit. Greci enim olon totum grafin litteram dicunt. Irritum testamentum est, si is qui testatus capite diminutus est aut si non rite factum est. Inofficiosum testamentum est quod frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum. Ruptum testamentum vocatur eo quod nascente postumo sive emancipato vel exheredato nec postea heredi instituto disrumpitur. Suppressum testamentum est quod in fraude heredum vel legatorum seu libertatum non est palam prolata. Quod si non latet predictis personis et non profertur, suppressum tamen videtur. Nuncupatio est quam in tabulis cerisque testator recitat dicens: Hec ut in hijs tabulis cerisque scripta sunt ita dico ita lego ita testor itaque vos cives romani testimonium mihi perhibete. Et hec dicitur nuncupatio. Nuncupare est enim palam nominare et confirmare. Quinque liberorum et coniugum sine liberis minute est proloco personarum hereditatis alterna conscriptio. Codicillum ut veteres aiunt sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripture genus instituit. Est autem scriptura nulla indigens sollempnitate verborum, sed sola testatoris voluntate qualicumque scripture significatione expressa, cuius beneficio voluptatibus defunctae constat esse subiectum propter legatum verborum difficultate aut certe propter necessitate adhibendorum sollempnium. Sta

ante ut qui habebit titulum eius
scripture codicillum vocet
Sit aut codicillus sit vice
testamenti ita epistola inter codi
cillos. Tercio est textus duorum
iuris inconstitutos heredes aut
ab hereditatem aut finito tpre
crecionis excluditur nec
liber illi est ultra capienda
hereditatis. Crecio aut ap
pellata quasi decretum vel decer
nere vel constituere ut
puta ille heres esto additur
que cernitoque in fraudie esto
Addendarium aut hereditatum
tedesimus statutus erat dies
quibus non esset crecio addita
Fidei commissum dictum ut quod
fiat a defuncto committatur
Nam fides dicta eo quod fiat
quod tamen non directis verbis sed
precativis exponitur. Pactum
dicitur inter partes ex pace conve
niens scriptura legibus ac
moribus comprobata. Et dictum
pactum quasi ex pace factum
alias quod est pacto inter eos
gi. Placitum quoque similiter
alias quod placent. Alij dictum
pactum esse quod volens quisque
facit placitum vero etiam
nollens compellitur veluti

quo quisque paratus sit in iudi
cium ad respondendum quod nemo potest
pactum dicere sed placitum. Man
datum dictum quod olim in commisso
negocio alter alteri manum
dabat. Ratum vero quasi racio
nabile et rectum unde et quis pol
licetur dicit ratum esse profiteor
hoc est firmum atque perpetuum. Recte
aut esse non recte sed ex more.
Cirographum est manus scrip
cio. Cuius i scriptura principales
literas partitur et parte retinet
qui feneraverit parte qui accipit
id dicitur cirographis. Caucio

Empcio et vendicio est rerum
commutacio atque contractus ex
convenientia veniens. Empcio
aut dicta quod a me tua sit. Ven
dicio quasi venundacio vel anu
dinis. Donacio est cuiuslibet
rei transactio. Dicta autem
dicitur donacione quasi domi
accione et dote quasi do ite.
Precedere enim nupciis dona
cione dos sequitur. Nam an
tiquis nupciarum erat ritus quo
se maritus et uxor invicem
emebant ne videretur uxor an
cilla sic habemus in iure. Unde
est quod precedere donacioe
viri sequitur dos uxoris

Donatio usufructuaria dic-
ta quia donatur certa usufruc-
tum adhuc retinet proprietatem
donatio est iure donationis direc-
ta velox interpretatur quia proprie-
tas et usus statim transit in alte-
rum nec ultra aliquid in iure
donatoris retorquitur. Condi-
tiones ergo testium sunt. Et dicte
condictiones a dicendo quasi con-
dicende quia non est ibi te-
stis unus inmo sed vel duo
vel plures. Non enim in uno
sed in duobus aut tribus testibus stat
omne verbum. Item condictiones
quod inter se conveniat sermo testium
quasi condictiones. Stipulatio
est promissio vel sponsio unde
et promissores stipulatores
vocantur. Dicta autem stipula-
tio a stipula. Veteres enim quando sibi
aliquid sibi promittebant quam
iterum iungentes sponsiones suas
agnoscebant. Sive quod stipulum
iuxta Paulum
ac firmum appellaverunt. Sac-
ramentum pignus sponsionis. Vo-
catum autem sacramentum quia vi-
olare quod quisque promittit per-
fidie est.

4 Hereditas est res que
morte alicuius ad quem-
piam pervenit vel legata
testamento vel possessione reten-
ta. Dicta autem hereditas a rebus
additis sive habere quia qui
possidet agrum et census plu-
rimi et res. Res sunt que in no-
stro iure consistunt. Iura autem sunt
que a nobis iuste possidentur
nec aliena sunt. Dicta autem
res a recte habendo. Ius autem
possidendi hoc est iure possidere
quod iuste, hoc iuste quod bene.
Quod autem male possidetur ali-
enum est. Possidet autem iuste
qui non intelligitur cupidita-
te. Cum autem cupiditate te-
netur possessus est non posses-
sor. Bona sunt honestorum pro
nobilium qui proinde bona dicuntur
quod non habeant turpem usum sed
ea habeant aut bona utantur.
Peculium proprie minorum est personarum
sive servorum. Nam peculium est quod
vel domus plus filii vel servi
proprio tractare patitur. Pe-
culium autem a pecudibus dictum in quibus
veterum constabat universa
substantia. Bonorum possessio
est ius possessionis certo or-
dine certoque titulo adquisita.
Intestata hereditas est que
testamento scripta non est aut
si non scripta sit iure tamen

nequaquam est edita Caduce
inde dicitur quia eius heredes ce=
ciderunt 2 Familia herciscundi
est divisio hereditatis inter
heredes herciscund' i apud
veteres divisio nuncupabatur
Communis dividendo est inter
eos quibus communis res est
que actio iubet postulantibus
hiis arbitrum dare cuius arbi=
traria res dividatur Finium re=
gendorum actio dicta eo quod per
eam regitur fines utrisque ne dis=
spentur dum modo non angu=
stiore vel potiori loco ea eo des=
ignata sit 2 locatio est res ad
usum data cum diffinitione mer=
cedis Conductio est rerum
usui accepta cum constituta mer=
cede Res credita est qua nob=
ligatione ita deducta est ut ex
tempore quo contrahebatur certum sit
ea differre Usura est incre=
mentum fenoris ab usu eris cre=
dita nuncupata Commodatum
est id quod non iuris est et ad
alium taliter translatum est
cum quo modo temporis quamdiu
apud eum sit Unde et commo=
datum est Precarium est dum
prece creditur rogatum et per=
mittit debitorem in possessione
eundi sibi obligati demorari
et exinde fructum capere Et dictum
precarium quod prece additur
quasi prece aditur r. p. d. loca co=
mutata Mutuum appellatum
est quia id quod a me tibi datur
ex meo tuum fit Depositum est
pignus commendatum ad tempus est
diu positum Deponens autem quis
videtur cum aliquid metu furti
incendii naufragii apud alium
custodie causa deponit Differentia
est autem in loquendo usui inter
pignus et arram Nam pignus
est quod datur propter rem credi=
tam que cum redditur statim
pignus aufertur Arra vero
que primum pro re bone fidei
contracta empta comparante datur
et postea completur Est itaque
arra complenda non auffer=
enda unde qui habet arram non
reddit sicut pignus sed concedat
plenitudinem Et dicta arra
a re pro qua re traditur
Est inter pignus fiduciam et
ypotecam hoc inter est Pignus
id est quod propter rem creditam
obligatur cuius rei possessionem
solam atque cum suam creditor
cepit dominium penes debitorem est

Fiducia est cum res aliqua
sumende mutue pecunie gratia
vel mancipatur vel in iure
ceditur Accommodata est cum res
commodatur sine depositione pig-
noris pacto vel cautione sol-
lempniter veniente Momentum dic-
tum a temporis brevitate ut quam
cito quam statim salvus negocia-
cio reformet nec in nulla mo-
ram produci debeat quod reperi-
tur non ullum spacium est momen-
ti cuius tam brevis est temporis
punctus ut in aliqua mora
nullo modo producatur Instru-
mentum est unde aliquid constru-
imus ut culter calamus
acia Instructum quod ex instru-
mento efficitur ut baculus
codex tabula Usus que in-
structa utimur ut in baculo
innitere in codice legere in
tabula ludere Sed et ipse
fructus agrorum quia eo utimur
usus vocatur hoc preter illa tria
Usus fructus autem vocatus
quia solo usu habetur cuius fruc-
tus manet apud alium iure
Usus capio est ademptio dominii
per continuacionem usus possessionis
vel biennii ut aliarum re-

Mancipacio dicta est quia
manu res capitur Unde oportet
eum qui mancipium capit eo-
dem ipsum comprehendere ipsum quod ei
mancipacio datur Cessio
est rei concessio unde et illud
Cedo iure proprietatis Ce-
dere igitur dominus quasi con-
cedere videtur cede que est quasi
Nam aliena restituimus et
non cedimus Nam cedere
dicitur qui contra veritatem
alteri consentit ut Cicero Con-
cessit in quid amplissimi viri
auctoritate vel potius paruit
Interdictum est quod a iudice
non in perpetuum sed pro refor-
mandis momentis ad tempus in-
terim dicitur salva proprietatis acti-
onis eius Precarium eo quod
prius id damus ut precesserit
rem quam adhibemus possi-
dere debemus Commercium dictum
a mercibus quo nomine res ve-
nales appellamus unde merca-
tor dicitur quo intus est multorum
hominum qui res vendere vel e-
mere solent Integri restitu-
cio est cause vel rei repara-
cio ea re integrata que corru-
pta est Res reparatis completa non est Res re-
dintegrata que post ablationem ante
orta non est

De criminibus in lege conscriptis

Crimen a carendo nomen accepit ut furtum falsitas et cetera que non occidunt sed infamant. Facinus dictum a faciendo malum quod noceat alteri. Flagitium a flagitando corrupte ea libidinis quod noceat sibi. Hec sunt duo genera hominum peccatorum. Vis est virtus potestatis per quam causa sive res aufertur vel extorquetur. Vis privata est si quis ante iudicium armatis hominibus quemquam a suo deiecerit vel expugnaverit. Vis publica est si quis civem ante populum vel iudicem regem appellantem necaverit aut torserit sive verberaverit vel vinxerit. Dolus est mentis calliditas ab eo quod deludat. Aliud enim agit et aliud simulat. Petronius aliter existimat dicens: Quid est iudices dolus? Nimirum ubi aliquid factum est quod legi dolet. Habetis dolum, accipite nunc malum. Calumnia est e iurgium aliene litis a calvendo id est decipiendo dicta.

Falsitas appellata a fando aliud quam verum est. Iniuria est iniusticia. Hinc est apud comicos iniurias quod audet aliquis contra ordinem iuris. Seditio dicitur dissensio civium quando seorsum alii ad alios eunt. Nam hii maxime perturbatione rei in tumultum gaudent. Sacrilegium proprie est sacrarum rerum furtum. Postea et in idolatriam translatum hoc nomen. Adulterium est illapsio alieni coniugii quod quia alterius torum commaculavit adulterii nomen accepit. Stuprum adulterium in virgine perpetratum. Stuprum in coniugio et adulterium ita distinguitur: Stuprum virginum incestum in parente ut in vidua; adulterium in nupta. Raptus proprie est illicitus coitus a corrumpendo dictus unde et qui rapto potitur stupro fruitur. Homicidii vocabulum compositum est ex homine et cede. Qui enim ante in homine fecisse cedem erat homicida veteres appellabant. Parricidii actio non solum in eum dabatur qui parentem id est vel patrem vel matrem interemisset sed in eum qui fratrem occiderat. Et dictum parri-

ricidium quasi parentis cedes. In-
famie iudicium in eo dabatur
qui falsum testamentum fecerat et
ob id hominem occiderat; accusa-
tore eius possessio bonorum seque-
batur. Intestinum aut significan-
tia est quasi quod homines nec
actioni proprie intervenit
ne huius matre intus viveret
pluratis inter lucere matre i(d est)
vivere et colere. Furtum est
rei aliene clandestina contrec-
tatio a furvo et fusco vocatum
quia in obscuro fit. Furtum aut
capitale crimen aut maioris
fuit ante pena quadrupli.
Pervasio est rei aliene mani-
festa presumptio. Furtum aut
earum rerum que de loco in locum
transferri possunt. Pervasio
aut et earum que transferuntur
et earum que inmobilia sunt. In-
ficiatio est negatio debite rei
cum a creditore deposcitur. Hec
et abiuratio, i(d est) rei credite ab-
negatio. Ambitus iudicium in eo da(tur)
est qui largitione honorem
capit. Et ambitus amissuris
dignitatem quam munere invadit.
Peculatus iudicium in eos datur
qui fraudem erarii faciunt
pecuniamque publicam intervertunt.
Nam a pecunia peculatus e(st)
dictum. Nam aut sic iudica-

furtum rei publice sive rei
private. Nam ille sic iudi-
catur sic sacrilegus quia fur
est sacrorum. Repetundarum accu-
sator qui pecunias ablatas re-
petit; in hoc iudicium reus si
ante moriatur in bona eius
iudicium redditur. Incesti
iudicium in virgines sacratas
vel propinquas sanguine con-
stitutum est. Qui in talibus mi-
scentur incesti i(d est) incasti ha-
bentur. Maiestatis reatu te-
netur hii qui regiam maie-
statem leserunt vel violaverunt
vel qui rem publicam pro-
diderunt vel cum hostibus con-
senserunt. Piaculum dictum
grece quod expiari sit. Con-
[sa] sunt i(n) que erant sacra ordi-
ne expienda.

De penis in legibus [constitutis]

Duplex malum appella-
tur: peccatum est quod pati-
tur pena. Unum quod homo facit,
alterum quod patitur. Quod peccatum
est quod patitur pena. Malum autem
tunc plenum est cum et preteritum
est et impendet, ut sit et dolor
et metus. Pena dicta quod pu-
niat. Est autem epitetum nomen
et sine adiectione non habet

plenum supplicium addictis penam
carceris penam exilii penam
mortis et implens supplicium. Su
plicium ipse dictum non qui quo
quo modo punitur sed ita dam
pnatur ut bona eius con
secrentur et in publicum re
digantur. Nam supplicia
dicebantur supplicamenta. Ex sup
plicium dicitur decius dampnatione
deliberat aliquid deo unde
et supplicare. Octo genera
penarum in legibus contineri
tullius scribit. Id est dampnum
uincula uerbera talionem
ignominiam exilium seruitutem
et mortem. His namque penis
uindicatur de perpetrato
malo. Dampnum a diminutio
ne rei uocatum.
Vincula autem a uin
ciendo uel artando dicta eo quod con
stringat atque retineat uel quod
ui ligant. Compedes dicti quod
contineant pedes. Pedice pedica
queri quibus pedes illaqueantur
dicti a pedibus capiendis. Catene
aut quod capiendo teneat utique
uestigia ne progrediantur.
Iste catene quod capiendo tene
ant pluribus modis. Manice
sunt uincula quibus manus
capiuntur. Nerui et manice
tumitarum sunt. Nerui
Boia est torques dampnatorum quasi
iugum in boue ex genere uincu
li est. Carcer est in quo custo
diuntur noxii. Et dictus carcer
quod eo homines coerceantur et in
cluduntur quasi arcer ab ar
cendo scilicet. Locus autem in quo
seruantur noxii noxii carcer
domus uero tamen singulari nu
mero emittuntur quadrige
carceres uocantur in plurali.
Verba dicta quia dum agitantur
aere uerberant. Hinc flagra
et plage et flagella quia cum fla
tu et strepitu in corpore so
nant. Nam plage quasi fla
ge. Sed plage et flagra pro
prie sunt. Flagra autem
per diminutionem dicta anguilla
qua coercentur in scolis pueri
que uulgo scotica dicitur. Fustes
sunt quibus iuuenes pro crimi
nibus feriuntur appellati quod
sint infossi stent quos palos
rustici uocant. Vectes dicti
quod manibus uectentur in hostia
seraque uel demum sed hii ad pe
nas lectum non pertinet. Vir
ge sunt summitates frondium
arborumque dicte quod uirides sint
uel quod uim habent arguendi
qua si lenis fuerit uirgula

Si certe nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine quia arcuato vulnere in corpus infigitur. Dicta haec flagra sunt ab agitando vocata. Ungule dicte quod effodiant. Hec et fidicule quia his rei in eculeo torquentur ut fides inveniatur. Eculeus autem dictus quod extendat. Tormenta vero quod torqueant mentem inveniat. Est lautumia supplicii genus adverberatione aptum inventum a Tarquinio Superbo ad penam scelleratorum. Iste primus lautumias tormenta carceres metalla atque exilia adinvenit et ipse primus ex regibus exilium meruit. Talio est similitudo vindicte ut taliter quis patiatur ut fecit. Hoc enim et nature et lege est institutum ut ledentem similis vindicta sequatur. Unde est illud legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referenda sed etiam pro beneficio reddenda putatur. Est enim communis sermo et iniurie et beneficii. Ignominium dictum eo quod desinat habere honestatis nomen his qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum est autem ignominium quasi sine nomine sicut ignarus sine scientia sicut ignobilis sine nobilitate. Hec quoque et infamia quasi sine bona fama. Fama autem dicta quia fando id est loquendo pervagatur per traduces linguarum et aurium serpens. Est autem nomen et bonarum rerum et malarum. Nam fama felicitatis interdum est ut illud: Illustris fama quod laude. Malorum ut est Virgilius: Fama malum quo non aliud velocius illa. Fame autem nomen certiloquium non habet quia plurimum mendax est et adiciens multa vel demutans de veritate que tamdiu vivit quamdiu non probatur. At ubi probaveris esse cessat et exinde res vocatur non fama. Exilium dictum quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solum est. Unde per iniuriam relegatis hoc est de exilio reducendis quod sint electi in iniuria id est extra fines patrie. Dividitur autem exilium in relegatis et deportatis. Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur. Proscriptio exilii procul dampnatio quasi porro scriptio. Iste proscriptus

quia palam proscripti Metallum
est ubi exules deputati ad eruendas
venas marmorumque secandam
crustas Serviunt a servando va-
cata Apud antiquos enim qui in bel
lo a morte servabantur servi vo-
cabantur Hec est sola malorum
omnium postrema que liberis omni
supplicio gravior est Nam ubi
libertas perit una ibi periit
et omnia Mortis vero duplex
causus ex quibus crux vel patibu-
lum in quo homines appensi cru-
ciabantur vel patiuntur Vn-
de nomen sumpsit Patibulum igitur
vulgo furca dicitur quasi ferens
caput Suspensum igitur et stran-
gulando exanimat Sed pati-
bulum minor pena quam crux
Nam patibulum appensos statim
exanimat Crux autem subfixos
diu cruciat Unde et in evan-
gelio latronibus ut morerentur et de
ligno ante sabbatum deponer-
entur crura confracta sunt
quia ligno suspensi cito mori
non poterant Omnis et quo-
que genere necis differt Crude-
lis est enim magis supra torque-
tes extingui ignibus vivi fri-
gore et fame necari carnibus
et bestiis exponi Nam ferro
mori etas quoque maior ...

Gladius igitur sine maiori crucia-
tu compendiosa morte vitam finiens
exuit Culleus est parricidale
vasculum a celando i. claud-
endo dictum Est autem uter ex
corio factus in quo parricide cum
simia et gallo et serpente in-
clusi in mari precipitabantur
Omnino autem istarum mortium genus
animum adversio nominatur Animadversio
enim est qui videt rex puni-
unt Et cum animadvertere i. animum
illud advertere intendere utique
ad puniendum reum quia videt e
Adeo autem romani aqua et ig-
ne interdicebant quibusdam dam-
natis quia aer et aqua cunctis
patet et omnibus data est ut illi
no fruerentur quod per naturam concessum
est Quod autem serpente gallo et
simia in culleo suerentur cum
serpente ideo quia nichil tam venenosum
est quam serpens sic et par-
ricida Cum gallo ideo quia
ille qui patrem occidat lucis
auctorem extinxit Gallus enim auc-
tor est lucis Cum simia vero
qui sub specie hominis monstrum est
parricida

Incipiunt leges romane

in testamento tutores

filiis vel nepotibus aut aliis quos
habent in potestate quarum de cog-
nitione pupilli vel pupille ma-
sculini sexus proximo vero sunt
sive ex parte patris sive ex parte
matris ad eius tutelam vocantur
Ideo diximus masculini sexus
quia mulier tutrix esse non
potest nisi sola mater vel avia
que promittit se non amplius
ducturam virum et facit firma
securitate vel per pignora vel
per idoneos fideiussores ut si rem
filiorum vel nepotum devastet e-
mendet Sed si ex testamento
vel ex cognatione tutorem non
habeant iudex i. loci potestas det
eis tutorem idoneum fidelem et
diligentem Securitatem quam diximus
mater vel avia debet facere
in manu iudicis ut proxime pu-
pilli faciendum est Sed de tutela
diximus id est de cura adulto-
rum furiosi et omnium sub cura consti-
tutorum iudicandum est

Heredes per personam tres sunt
videlicet ascendentium de-
scendentium et collateraliter ve-
nientium Si quis enim decesserit
filiis vel aliis legitimis descende-
tibus per proximis relictis descendentes
preponuntur in successione defuncti
ascendentibus et collateraliter ve-
nientibus Ita quod filia et de-
scendentes per filiam pariter
cum filiis et descendentibus
per filium succedunt sed in capi-
ta sed in stirpe Verbi gratia
si quis decedens reliquerit filium et
ex alio filio iam mortuo de-
cedens reliquerit nepotes vel nep-
tes pariter nepotes vel neptes
succedentes avo cum avunculo
suo non tamen portionibus
factis pro numero personarum sed de-
functi filius habebit dimidium
hereditatis nepotes vel nep-
tes aliud dimidium in loco sui
patris et sic per ceteros descenden-
tium gradus sive per masculum
sive per feminam Et hec appella-
tur successio in stirpes Cum autem
decesserit aliquis solus vel
tamen ascendentibus relictis ve-
luti patre aut matre avo
vel avia si in pari gradu sunt
positi pariter succedunt Si vero
in dispari proximior excludit
ulteriorem Sed si moriatur aliquis
relictis duobus avis ex parte
patris uno ex parte matris vel

alteris vel ex tantum habebit plus
avus extrania parte quam dum
duo avi ex altera. Et sic per
ceteros ascendentium gradus et
appellatur hec successio quasi
in stirpes. Sed si decesserit
aliquis relictis ascendentibus
et fratre vel sorore utroque par-
ente simul coniunctis vel pro patre
et pro matre. Item relictis fi-
lio ex aliis fratris aut sororis
mortue ante, qui frater aut sor-
or ex equali aut filia nati et
sunt coniuncti et qui mortuo de-
functo est utroque parente ex
parte pro equalibus portionibus
ascendentes succedent defuncto
cum fratribus defuncti et filiis fratris
vel sororis. Item qui fratris
aut sororis filii eam partem
capiant quam caperet pater vel ma-
ter eorum si viveret. Nec de inceps
ulla lateralis persona partem ca-
piet in bonis mortui admit-
tatur cum ascendentibus preter fratrem aut
sororem utroque parente coniunctos
vel eorum filios. Si vero mortuus
fuerit aliquis, fratribus tantum sorori-
ue relictis quibusdam utroque pa-
rente quibusdam altero tantum qui ex
decursu proponuntur his qui ex
de altero tantum matre vel hoc hore

ditatis et similiter eorum etiam filii.
Sed si decesserit aliquis relicto
patruo vel avunculo amita aut
matertera et fratris aut sororis
filio vel filia quamvis omnes sunt
in pari gradu tantum fratris aut so-
roris filius aut filia preponitur pa-
truo avunculo amite matertere.
Qui fratris aut sororis filius est
secundum gradum optinet i. locum
patris aut matris.
Si enim decesserit aliquis relic-
to fratre aut sorore relicto fratris
aut sororis filio et sunt utroque
parente defuncto coniuncti in loco
patris aut matris succedent de-
functo cum superstite avunculo aut
amita et preponuntur filii fratris
utroque parente coniuncti defuncto
fratri uno tantum parente coniuncto et
eius filius. Alia de inceps latera-
lis persona proximior ulteriorem
excludit sive agnata sive cog-
nata. Et cognatus proximior
ulteriorem excludit agnatum. Et
si decedat aliquis matre fratribus
que relictis ex eodem patre ea-
dem que matre mater cum filiis super-
stitibus defuncti fratribus succedit
et proximo filio habetur.
Sed illarum rerum que pervenerint
ad defunctum filium ex patre suo

retinebit solum usum fructum
si ad scdas transierit nupcias
alcatu uero eciam dnm u. Hec
uera sunt si mater intestato
decedat. Sed si ex testamento
ppt scdas nupcias non amit-
tit illatu rez dnm. Que dixi-
mus de parte eadem et de matre
iudicare tu succedit filio in bo-
nis que ad eu ex equitatem
uenerunt et successione uel
ex donacione non incōueniens
equitati sunt

Maritus dote alienare
pt si mobilis sit ecia
sine consensu uxoris
Estimacio est tn uxori redde-
da. Si uero immobile sit
si extimata data fuerit uiro
i. si que res fuerint ei i dote
date sub extimacione precij similit
eas alienare potest siue con
senciente uxore siue non. Ex-
timacio tn uxori reddenda e
Idem et de mobili extimata
iudicare dum esse probatur
amicari. Si aut sit imobile
in extimata non possit ea alie-
nare maritus sine consensu
coniugis. Nec sufficit solus co-
sensus sed opus est ut pz lice-
ntia uxor alienacionem co-

firmet. Et de aliis rebz mar-
ita retinere racione habeat
Idem et de ppt nupcias do-
nacione intelligendu est

Si quis uxore duxerit
et dotem ab ea accepit
in uita uxore habeat
omnes fructus dotis ppt bona
matrimonij. Ea uero defunc-
ta si quidem nullus habuit
liberos extra integro uiuendo
te retineat e usum fructum
et dnm nisi sub pacto reddi
parentibz uel ppinquis aut
eciam heredibz dote acce-
pit. Si aut filios extra
habuerit solum usu fructum
habeat. Liberi aut ex eo mat
trimonio nati ppetate sue
ad scdas transeat ad alias nup-
cias siue non. Sed tam ha-
bebit plus si non transeat
ad alias nupcias quia totu u-
sum fructum dotis habebit
ut prediximus et insuper
talem parte de ppetate quale
unus libez quam nisi habebit
si alia ducat uxore nisi so-
lum usu fructum dotis ppt
nupcias uero donacio de-
functa uxore in patrimonio

mariti reuertitur et similiter
alias res eius computatur Quod
dicimus de dote et propter nupci-
as donatione in persona ma-
riti uxore defuncta eadem
intelligenda sunt de dona-
tione propter nupcias et dote
in persona mulieris uiro
defuncto

s Si maritus uxore de-
functa liberis ex eo
matrimonio super-
stitibus dotem alienauerit uel
pignori supposuerit aliena-
cio uel suppositio uiuente eo
in suspenso est sicut alicuius
fructuarij ita ut si pater
superstes alijs ex liberis mortuis
ex toto reuocantur res dota-
les immobiles alienate et
submittegoo uxor liberi deue-
niunt nisi maritus cum uxore
uel alijs qui dabant dotem
pactus fuit uel aliqua consue-
unnilo plus retinere liceret
expositione quia filij qui sunt uiuo
morerentur Tunc enim nulla
portione pro suis personarum
ualet alienacio i. in porci-
one liberi morientes et sic pro
uno filio computabitur patreret
meam ualebit alienacio

uel suppositio pro suis personarum
i. in persona uxoris

a Talis autem relicta propter
nupcias donacionem
quas uxor matrimonij
tempore donat uiro uel uir ux-
ori inter uiuos semper sunt in
ultima uoluntate taliter ui-
dicamus ut si abstinuerit
se a secundis nupcijs integrum
habeat usum fructum et dominium sue
liberos ex eo matrimonio habea-
sue non Quod si non abstinu-
erit si liberos habeat solum
usum fructum retineat Si liberos
non habeat usum fructum et dominium
nisi pubertali traditione alteri ut
altero datum est ut ad secundas non
transeat nupcias Sed si non si tran-
sierit nec usum fructum nec
dominium retinebit Hec enim con-
dictio in dote aut propter nupci-
as donatione in personi non est

t Res sunt cause quibus
matrimonia soluuntur

Veluti si uxor uiola-
uerit torum uiri i. si adultera
efficiatur uel si maritus effi-
ciatur adulter Vel si mari-
tus per triennium commiscere uxori
sue non potuerit uel si uterque
uel alter tantum comuni co-

filius solitariam elegerit vitam siue monachus efficiatur
propter adulterium persona confessa siue conuicta amittit quicquid aliquo modo ab altero accepit et remanet in vite et domino eius qui culpam non commisit Si autem uterque adulterium perpetrauerit vel consenciens fuerit tunc et dos et propter nuptias donatio ad curiam deueniant alijs bonis patris aut matris donatis commissum adulterium apud liberos procreatos integro iure remanentibus vel utrique si uterque commisit vel eis qui solus commisit relictis aut non existentibus ad curiam tunc soluitur ideo quia misceri nequeunt unusquisque res suas quas dedit vel alius pro eo recuperet Si vero propter solitariam vitam si uterque monachus efficiatur unusquisque res suas recipiet Si alter tantum hoc habeat lucra persona quod ex causa mortis ei compensat Quod propter adulterium persona que non peccauit non prohibetur ad alias nuptias transire Et cum conuenire non potuit matrimonio tamen legitime et canonice separato propter solitariam vitam castitatis seruet affectus uterque mulier et non ad alias transeant nuptias

Si quis debitorem aut fideiussorem suum ante tempus aut diem statutum molestauerit et ad iudicium vocauerit expensas ei in triplum restituat et tanto spacio sine usuris aut aliquo lucro expectet quanto ante tempus exegit nisi ut ea que vel alium debeatur loco Si ius cum propter maxima necessitate famis vel debiti ante tempus a debitore sua exigere contigerit sine pena

Mulier que ante annum post mortem viri ad secundas migrauerit nuptias et donacione propter nuptias et cetera que ab illo viro sibi relicta fuerunt quia non seruauit tempus amittat et maximam incurrat infamiam ita quod de cetero testimonium non recipiatur

quem ad modum de adulterio
condempnata nec alicui extra-
neo etiam testamento succedere
poterit nec alicui cognato nisi
usque ad tertium gradum sive
ex testamento sive ab intestato
Ipsa tamen infamia subiacere po-
terit dimidiam partem bonorum
suorum liberis dando et principi sup-
plicando. Per principem intellige
maiorem iudicem loci. Easdem
penas patitur ea que ante an-
num volens stuprata fuerit
et eum etiam stupri patitur pen-
as propter quas suorum bonorum dimi-
diam partem amittat et ita
amittit exactionem dotis scilicet
liberis dando dimidiam et propter
stuprum aliam dimidiam amitt-
endo

Si quis rem sive vendi-
tionem fecerit quamvis pre-
cium acceperit tamen si non-
dum rem tradiderit hoc est si non-
dum emptorem corporaliter
in possessionem induxerit ad-
huc ipse dominus est. Et ideo si post-
ea aliquo titulo alii tradat
vendendo aut donando fac-
tum dominum sed priorem empto-
rem petere inter esse propter fide
ruptam a venditore in quo sibi
esse computabitur et dampnum
quod passus est et lucrum quod
posset fecisse si esset ei res tra-

dita lucrum tamen non computa-
bitur ultra dupli precii rei

Retardationem etiam habet
quotiens modo res vendi-
ta maneat apud vendi-
torem nomine emptoris sive nomine
depositi sive comodati sive con-
ductionis iure vel etiam si ve-
ditor usum fructum retinuerit
protraditionem habet. Similiter
et emptor non cogitur autem
solvere precium. Sed si non solve-
rit habebit necesse interesse pre-
are quod ad dampnum et lucrum
computabitur. Similiter et in lo-
catione et conductione interesse peti-
tur que solo consensu contrahitur
quem ad modum emptio vel ven-
ditio

Si quis rem alterius gratis
et sine ulla mercede ac-
cepta vel promissa cu-
stodiam susceperit talem custodiam
adhibeat qualem iure suo exhibere
solet. Ea adhibita si rem ami-
serit emendare non cogitur nisi
specialiter promiserit depositori ut
si aliquo modo perderet ea emenda-
ret

Res locata non tam le-
vis custodia adhibenda
est ut in deposita neque tan-
tam ut in comodata sed medi-
ocris i. qualem bonus pater famil

lias unc pia habere solet Jn
comodata uero caute et tam
custodiose debet adhiberi dili-
gentia ab eo cui comodata e
ut numquam ab altero suo pari
qui sapientior esset eo melius
posset custodiri Quam si ad-
hibuerit et maiore in ut ca-
su fortuito i qui prouideri non
potest rem sibi comodatam
amiserit emdare non cogitur
nisi omnem custodiam repromi-
serit id est quocumque modo amitteret
restituere

Res uendita dicitur Postqua-
m inter uenditorem et emp-
torem circa uelem de precio
conuentum est etiam si res emptori
non dum tradita uel reddita e
nec precium solutum est nec arra
data nec ullum aliud factum
est quod specialiter per plura loca
loca in uendicione inter uendito-
re et emptore fieri solet ut
per cuspis manus et libraria uini
in qua talem custodiam uendi-
tor adhibere debet qualem
in re locatam superius diximus
adhibendam Quam si adhi-
buerit et aliquo modo eam a-
miserit nec eius extimacionem
dare cogitur nec precium exigere

prohibetur Actiones tamen quas
aduersus raptore et fure habe-
bit exhibere debebit emptori
Hec uera sunt nisi pacti natu-
re mutentur Veluti si uenditor
promisit emptori se rem dili-
gentissime custodire Tunc em-
ptor si mortalitate rem amise-
rit cui obuiare humane imbe-
cillitate impossibile est precium
exigere non potest

Si quis aduersus alium aliquam
actionem habuerit et adu-
ersariam faciendam cum uo-
cauerit ille autem nec timore
dei nec iudicis iussu nec proxima-
propinquorum uel amicorum commoni-
tione iusticiam actori facere uoluerit
ac inuaserit domos concrema-
uerit uineas et messes et ar-
bores deuastauerit posteaque in
aliquo tempore ad iusticiam uen-
erit quicquid dampni actori
fecerit uel lucri quod de rebus
suis posset recipere primus ei
restituat Conscriptor uero si
quid lucri ad presens habet
resarciet tantum

Si quis rei aliene subau-
ditur mobilis seque-
mouentis furtum fecerit
et deprehensus uel in suis ab

aliquis fuerit ante quam pre-
parat rem ad locum quo preferre
ac deponere destinaverat
eam si potest reddat si non
potest estimationem restituat
et insuper pro pena estimationem
quadrupli. Si vero rem ad de-
stinatum locum perferat ante-
quam ab alio visus aut depre-
hensus sit tunc eam vel estima-
tionem restituat et insuper pro pena
dupli quantitate prestet et sic
supra dictum est. Furtum mani-
festum super totum caput cum pe-
na restituetur in quadruplum non
manifestum vero in triplum.
Quid tamen in quibus scolaris
ignorat quem dominus aducat.
Si quis res mobiles alterius
sine ulla iusta causa vi rapu-
erit eas super totum in quad-
ruplum restituat si intra an-
num a tempore facte rapine
agitur in quo iusticia conse-
qui possit post annum vero quo
dominus rerum agendi potestatem
habuit agere nec curavit
tum in simplum competit nulla
habenda differentia sive rap-
tor in rapina deprehensus
sive visus sit sive non. Et
insuper si in bonorum raptorum
actionem velit dimittere

furtum agere poterit. Si tamen
primum persecutus fuerit ab altero
cessabit. Si hec in bonorum raptorum
actio tunc habet locum cum rap-
tor sciens dolo malo rapit. Ce-
terum si ignorans vis cum estimat
rem esse suam vi alicui abstu-
lerit quia primitus debuit semel
et bis et ter et si opus est quater
quesisse iusticiam et si potuit in
antea quesierit si sua est amit-
tat eam. Si aliena eam et alteram
similem reddat. Quod si mul-
totiens quesivit iusticiam et con-
sequi non potuit vel si de tam
longinqua regione adversarius
eius erat quod etiam querere non po-
tuit tunc si aliquis abstulerit
ei quod suum est retineat firmo
iure. Quod vero adversarii
erat quasi iure pignoris ten-
eat donec ab eo iusticia conse-
quatur vel idonea securitate
iusticia consequendi.

Si quis alicuius rei querelam
contra aliquem movet apud
iudicem iudex autem reum
vocaverit ad respondendum ipse vero
vocatus nec advenerit nec pro-
curatorem suum miserit nec pro
defensor idoneus apparuerit
tunc liceat iudici actorem
mittere in possessionem bonorum

rei ita ut si reus intra annum
utilem redierit cautionemque presti-
pendente litis dederit possessionem
recuperet postea iustitiamque faciat
Post annum vero actor posside-
at donec iudicium fine accipiat
Si quis animal alterius interfe-
cerit quod naturaliter gregatim
pascitur ut equus bos asinus sus
capra ovis tanti pretii estimatio-
nem det domino cuius animal fuerit quanti
maioris fuit in preterito anno circa
si eo tempore quo occisum est vilis-
simi pretii fuerit et insuper dap-
num quod ei contigerit propter amis-
sum animal restaurabit Si vero
tantum vulneraverit nec propter vulnus
mortuum fuerit tunc tantum depreciatum
est de eo quod maioris pretii fuit
in preteritis xxx diebus tanti estima-
tionem faciat cuius fuerit animal
et insuper lucrum quod certum est
eum amisisse vel amissurum
propter vulnus pecudis Quod diximus
de vulneribus animalium gregatim pas-
centium eadem de vulneribus
et occisionibus ceterorum que gregatim
non pascuntur intelligenda sunt
Idem est de ceteris dampnis per iniur-
iam datis videlicet ut tanti estima-
tionem det quanto maioris pretii fu-
erit in preteritis xxx diebus sicut de

combusta domo vel alia domo
Si quis domum vel aliquam
aliam immobilem rem vio-
lenter invaserit si sua
est amittat eam Si sua non
est in duplum restituat vel eam
et aliam similem sub estima-
tione pretii et insuper si cum ar-
mis vim fecerit imponetur
ei deportationis pena vel exilii
perpetui Si vero sine armis
vim fecerit tertia bonorum suorum
multabitur et hec in fiscum redi-
tus erit
Si quis alium verberaverit
vel vulneraverit aut
aliquam iniuriam fecerit
animo contumelioso et ille cui
iniuria illata est ad animum suum
revocaverit iacet et is qui
iniuriam passus est quando
nollet iniuriam sibi illatam
fuisse Et si iudex cognoverit
eum ultra modum iniuriasse vel
iniuriare velle liceat ei modi-
rare secundum qualitatem persone
et dignitatem iniuria passi
atque magnitudinem delicti Et
si ille qui commisit iniuriam
unde estimationem solvat non
habuerit aut verberibus affi-
ciatur aut alia qualibus pena
qua iudex arbitratus fuerit dampni

6 Si quis alterius animal
interfecerit aut vul-
neraverit aut quo-
vis modo dampno dederit non
lucrandi animo sed vel alii
qua tunc esset furtum vel ra-
pina sed tantum animo dampna-
di alium si antequam proba-
cionibus convincatur dedis-
se dampnum confessus fuit
reponat dampnum ut supradixi-
mus adhibita differencia an-
ni sive xxx dierum Si vero
negaverit donec sacramento
testium convincat in duplum re-
stituat Quod dicimus si dampnum
dederit vel si alii mandavit vel
etiam si non mandaverit si
precio factum fuerit et ipse ips-
ea ratum habuit quia rati-
habicio non solum in contractibus
verum etiam in maleficiis man-
dato comparatur

f Si quis alium hortatus
fuerit ut alii furtum
aut rapinam aut dam-
ni faciat aut consilium dederit
neque furti neque vi bonorum ra-
ptorum neque dampni iniuria acti-
one tenetur nisi dederit ei
consilium quare furtum faceret
vel rapinam vel dampnum daret
quasi opem dedisse videtur
et ideo quasi ipse malefactor
tenetur Sed si malefactor ab-
sit vel mortuus appareat vel i-
nops qui eum ad iniuriam exhorta-
tur adversus eum qui exhort-
atus est vel consilium dedit
dabitur de dolo actio quia ex-
tincta actione dampni persequitur
actor Et reus infamis erit
Sed sic non est in actione in-
iuriarum quia iniuriarum actio-
ne tenetur non solum ipse qui
fecit iniuriam sed etiam alius
qui exortatus est vel consiliatus
vel aliquo modo affectavit ut
aliquis percuteretur iniuria

f Si quis alienam rem invenerit
eamque celaverit et quer-
enti domino non manifesta-
verit postea que probatum fuerit
rem inventam celasse pena fur-
ti nec manifesti tenebitur
Scilicet eam et duas similes resti-
tuat et ita reddit triplum

f Si quis rem alterius rapu-
erit vel furatus fuerit po-
stea quam eam alius rapuerit
aut furatus fuerit prior fur
vel raptor non aget furti ut
vi bonorum adversus secundum fur-
em vel raptorem sed dominus rei
aget de pena furti adversus utrumque

Ideo prior non agit adversus
secundum quia semper leges tollere
ad hoc ne maleficia sint impu-
nita. Et si prior adversus secundum
ageret eveniret quod prior fur
vel raptor esset impunitus quod
esse non debet quia quod redde-
ret domino totum a secundo conseq-
ueretur et aliquo plus conseq-
ueretur quam redderet. Veluti
si ipse tenebatur pena nec ma-
nifesti furti et contra secundum
ageret de pena manifesti. Quod
tercie iniquum esset si ex male-
ficiis suis lucraretur

Si quis ex negilitu leporem
aut vulpem aut aliam
feram quamlibet commo-
verit et persecutus fuerit deinde
alius ex transverso veniens eam
interfecerit vel vivam ceperit
vel sive per se sive per homines
suos sive cum canibus suis vel
cum alienis occupantis erit.
Sed si ille qui feram commoverit
non dum deserat persequi tunc
quia occupans persequenti lucrum
cepit necesse habebit dare vel
partem fere vel precium quod pars
fuerit estimata. Et hoc per utile
negotiorum actionem gestorum. Quod
de feris diximus idem etiam de
pipilis et volucribus sive illa
tarditate capiebus quibus iudicare
non dubitet

Si quis canes alienos
clamaverit et incitave-
rit et inde commote
dampnum aliquod fecerit non
imponatur ei dampnum cuius ca-
nes fuit sed illi qui eos inci-
taverit aut appellaverit aut
invitaverit et hoc per in factum
actionem

Si animal tuum quadrupes
aut etiam bipes provocal-
tum instigatum dampnum de-
derit fervore lascivia aut feri-
tate habet necesse vel animal
dare ei qui dampnum passus est
vel estimationem dampni impetuo
instigatum vel te volente contigi-
bere volente dampnum fecerit de
eo non habebis hanc electionem
sed omnimodo dampnum restitues.
Si vero non fervore aut lasci-
via aut feritate sed naturaliter
dampnum fecerit veluti si canis
farinam comedet aut bos aut
equus si pascit herbam tunc dam-
pnum quod animal tuum voluntate
te tua fecerit vel per malam
custodiam tuam perceperit re-
stitues. Si quod animal tuum

rem occiderit aut vulneraverit
si tunc est ad egressum meum
i. si tunc venit super me michi vel
actio dabis vel estimationem
dampni secundum electionem tuam
Si vero inmunis est aggressu
tuo nichil michi in eo
prebes quia non solum ho
minibus vim vi repellere licet
sed etiam animalibus irrationabilibus

Si quis alium pro deffen-
dendo vel rem suam
interfecerit aut vul-
neraverit nulla ei inferri
molestia pro moderata def
fensione statutum est

Si quis apes invenit
in sua arbore vel ali-
na et eas occupavit
eius erunt Sicut admodum
si volucres occuparet in ali-
ena arbore vel fundo alieno
excepto si dominus vel aliquis eam
signaverit arborem causa
colligendi eas Tunc enim sibi
apparebit quod ipse qui signum
fecerat collegisset nisi ipse po-
stea occupasset vel redderet
eas ei qui signum fecerat vel
carum pretium

Si rem suam quis cuilibet
donaverit sed non tra-
diderit postea quod eam alii
donaverit et tradiderit posterior
dominus erit quia iure traditionis
et inquisitionis rei corporalis
dominium acquisivit tunc ille cui prius
res donata est consequetur a
debitore rei estimationem et hoc
pro deductione legis in priori

Si quis cognatam suam
intra septimam genera
tionem duxerit uxorem
vel monacham aut aliam que
legibus aut canonibus copulari
prohibitum est nisi ignoranter dux-
erit vel si postquam rem certam
noverit eam sine ulla recup-
eratione non dimiserit omnibus
suis careat facultatibus victum
suo necessaria atque vestitum ei
donetur aliis exceptis intestatu nati
vel postumis nec donet su-
perstes nec in dotem derelinquat
sive per se sive per interpositam
personam sive etiam in fraude
legis sed deveniant cuiuslibet
ad eas personas quas subalit
enumeravimus In primis ipse
ad filios vel ad filias legitimas
quos forte habuerit ex ma-
trimonio legitimo Quibus non
existentibus ad nepotes et nep-
tes natos ex filio vel filia le-
gitima deinde pronepotes

et nepotes his omnibus defi-
cientibus ad patrem et matrem
postea ad auum et auiam His
non existentibus ad fratrem et so-
rorem legitimam postea ad pa-
truum amitam auunculum et
materteram Nemine autem
supradictorum omnium apparente
eius bona omnia vendicentur
fisco Victum autem et vestitum
sumit in fisco non negandum
dos que est data ei si donatus
sciebat nuptias non posse
fieri fisci iuribus vendicatur
Si autem ignorabit ad eumque
dedit revertatur Quecumque dici-
mus de viro eadem omnia in perso-
na uxoris spectanda sunt
Omni tamen non dubites quod
si quis incestas contraxerit nu-
ptias sciens vel ignorans fi-
lii qui probabuntur nati ex tali
incesto coitu nullo modo ullo tempore
patri vel matri succedere poterunt
et nisi si in eadem causa xxx annorum
possessio defendat eos Quod dici-
mus de libris ex incesto coitu ge-
nitis eadem omnia vera sunt
de libris ex incesto coitu natis
vel ut nullo modo ex bonis patris
vel matris capere possunt.
Si quis metu mortis aut

cruciatu corporis rem suam
alicui vendiderit vel donave-
rit vel alio modo alienaverit
totum irritum datur et et suo
reddatur et restituatur Quod
si ille qui rem possidet de cu-
ius facta est reddere vide-
licet noluerit infra annum eum in
quadruplum condempnare po-
terit Post annum vero sim-
plum Sed quod potencia vel
ab aliquo extorquet iniuste
si suum dederit amittet et
rem cum fructibus restituet
et hec pena imponitur vel
etiam post annum
Si quis alii servitutis que-
stionem moverit sive de
servo seu ad aldionum
vocaverit et probare non po-
terit accusatus si iure iurando
purgaverit innocentia sua
adversus accusatorem poterit in-
iuriarum agere
Si quis alicui criminale
iudicium aput moverit
questionem veluti de ad-
ulteriis omicidiis sacrilegiis
falsis iudiciis aut falso testimo-
nio et probare non poterit
eandem sustineat penam quam
pateret accusatus si convictus fuisset

(S)i pater in filiis in potestate
constitutis donaverit
donacio non valet ut
propter nupcias donacio que pro filio
nullum prestat vel nisi firme
emancipacione liberorum rebus donatis
spectat non retentis aperte in ipsa
emancipacione vel nisi tempore
mortis confirmet taciturni-
tate aut speciali confirmaci-
one Si vero aliis donatio
fuerit qui in potestate dona-
toris non sunt si fuerit per-
fecta donacio id est res tradita
non revocatur nolente eo cui
donatum est nisi ille cui pub-
licata est donacio collectione
est collectione servare ces-
set nisi donatorius erga do-
natorem ingratus inveniatur
Veluti si donatorem volens
et invito donatore percuci-
at vel si alia atroce contu-
melia ei fecerit aut grandissi-
mum dampnum de rebus suis ei
dederit vel si eum de turpi
crimine accusaverit aut
publice dehonestaverit

(D)onacio inter virum et
uxorem non valet nisi
sit dos aut donacio
propter nupcias aut nisi mortis
tempore taciturnitate aut specia-
liter confirmet vel nisi talis sit
donacio cuius donator efficiatur
pauperior nec donatorius locu-
pletior veluti si de re vilissima
fiat

(S)i quis concubinam duxerit
uxorem et qua filios ha-
buerit naturales et qui
ante nupciam nati sunt et qui po-
stea nascuntur omnes efficiuntur
legitimi et patris subiciuntur
potestati et parentibus suorum inte-
statorum bona pariter et pro
equali dividunt porcione etiam
cum hiis quos ex alio licito ma-
trimonio pater vel mater habu-
erit

(S)i pater filios legitimos
et naturales habuerit
non licet ei sive inter
vivos sive in ultima voluntate
liberis naturalibus de bonis suis
ultra unam unciam dare id est ultra
unciam Et quod super dederit ad
legitimos revertatur Si vero
legitimos non habuerit fi-
lios sed tantum naturales et patrem
vel matrem habuerit tunc ut aliqua
sola quarta relicta parentibus tres
partes donandi naturalibus

licenciam habeant. Si autem
neque filios habuerit legitim-
os nec aliquem ex descendentibus
prorsus reliquerit tunc omnia
que habet eis preter si vult. Sed
si pater naturalis nulla do-
nacione eis facta decesserit
liberis eciam legitimis uno
vel pluribus in bonis eius sint
accipiant naturales. Si vero
intestato patre mortuo natu-
rales tantum remanserint nullo
ex legitimis extante duas un-
cias in bonis patris accipi-
ant reliqua ad ascendentes
defuncti veniant sive ad fratres
sive ad alios cognatos vel
nullis existentibus apparentibus ad
fiscum. Hec in bonis naturalis
patris. Si mater naturalis
liberis naturalibus aliquid de-
derit i. observatur quod de patre
naturalis diximus qui donat
aliquid liberis naturalibus
existentibus legitimis sive non. Si
vero naturalis intestata mor-
tua fuerit liberis legitimis
et naturalibus relictis si fuit
nata ex nobili genere tunc
filios naturales matrimonio
in proprium est omnes faculta-
tes eius legitimi accipiant
naturalibus penitus remotis.
Si vero dictam vili plebe
orta fuerit quod nullum im-
pedimentum ei sit naturales ha-
bere filios pariter si naturales
cum legitimis in bonis matris
succedere debent. Et hoc et si
dicat aliquis nulla lege
novatum credas unum tamen
scias. Quamvis naturales
in bonis patris cum legiti-
mis liberis non succedunt
nec in bonis matris ex no-
bili genere orte tamen legiti-
mi alimonias naturalibus
prebere cogendi sunt si non
habent unde vivere possint.

Si quis alio interroga-
te aliquid se daturum
vel facturum promise-
rit et adiecerit penam si non
dederit aut fecerit si certum
tempus infra quod debeat facere
aut dare statutum fuerit et
infra illud spacium non dede-
rit nec fecerit et adversarius
eius cum non aut monuit
tantum penam evitare non poterit
impositam sub tali condicione pro-
missam ut si ad versus eius a-

monachi clerici aut facerent
Sed si multum tempus statutum
fuerit nec dictum erit ut ad
monitionem adversarii ex
pectare debeat tunc tanto
temporis spacio preterita
intra quod si vellet posset
dedisse vel fecisse quamvis
eum nullus commonuit fe-
nam tamen evitare non
poterit quia unusquisque
in memoria sua servare
debet ne in laqueum adver
sarii cadat Alia qui in gradu
cantorum et lectorum positi sunt
vel in inferiori uxores du-
cere non prohibentur nisi re-
gulares sunt Qui vero de
superiori gradu sunt veluti
subdiaconi diacones presbi
teri nec ducere uxores
ausi sunt nec concubinas
habere Sed si eas habu-
erint uxores scilicet vel
concubinas ab omni ordine
clericatus deponantur Sp
onsalicia facta sunt postquam
vir et mulier de futuris
nuptiis inter se paciscuntur
vel eorum consensu alii ex
mandando vel ratum ha

bendo Cui propinqui defunctiuxori
ore ducere non licet nec eius
sponsam permittatur Res mobi
les et clericatus que spectant
ad commune usum ut vinum
frumentum equi boves et ceteris
his similia si a curatoribus
ecclesiasticarum rerum emantur
veluti de equis ab abbatibus
et aliis similibus sunt accipi-
endum Mobiles vero que ad
divinam spectant religionem
et omnes res inmobiles ec-
clesiarum nullomodo alienari
possunt nisi in redempcione
captivorum vel pro necessitate
famis vel pro gravi pondere
debitorum vel pro maxima me-
lioratione ecclesiarum

Ambas et aliis parrochi
bus qui liberis sunt in po
testate pro summa famis
necessitate eos vendere li-
cet Sed quorum tempore vel post
et alii precio tantum precii
restituerint quanto voluer
int ad libertatis statum re
uerti poter

Vicumque se sciente pro
curatus fuerit nec te-
stis sit postea nec

impie causa vel aliqua iniuria
constat nisi postquam penitentiam
egerit. Sed tunc istud verum
est cum volens aliquis iurat
quod postea servare non curat.
Alioquin si metu mortis aut
cruciatu corporis quis coac-
tus iuraverit et non servaverit
quantum ad humanas leges nec
a testimonio removebitur nec
penam ullam patietur quia quod
naturalis equitas profert
ipsius pretoris verbo. Quod
metus causa gestum est ratum
non habeo. Quantum vero ad
divinas leges pertinet agat
penitentiam. Idem intelligo
de eo qui iusto errore periurus
efficitur. Cum reus defert ius
iurandum actori veluti [illegible]
iura quod ante [illegible] tibi dare
et solvam et hoc necesse actor
vel iurare vel ius iurandum
referre reo dicens solvet. Er-
go non iurabo sed tu te iura
non debere iure. Oportet lite
finire. Cum vero actor refert
reo ius iurandum habet ne-
cesse reus vel solvere vel re-
ferre. Sed unum caveas ille
cui refertur sive actor sive
reus sit numquam tamen ei qui
sibi retulit potest referre

Triaque sunt persone
in iudicio necessarie
hec scilicet actor reus
iudex testes iuris vel advocatus
et testes facti discernendum
est quid unusquisque agere
debeat in iudiciis. Actoris enim
officium est intendere et pro-
bare testibus idoneis vel car-
tis publice factis vel aliis
similibus indiciis. Rei officium
est vel negare et probationes
actoris evertere vel solvere
vel competentem exceptionem
apponere veluti fine litis sibi
adversario factum afferendo.
quod et probare necesse habet. Ve-
rum tamen non dubites quod sive
actor reo ius iurandum re-
ferat sive reus actori ille cui
refertur numquam iterum ei
qui sibi retulit referre potest
sed omnino habet necesse vel
iurare vel pro confesso haberi.
Iudicis officium est plenarie rei
qualitatem et plenam inqui-
sitionem disputare et causam
perfectissime cognitam iudicare
ita scilicet ut vel condempnet reum
sua sententia vel absolvat. Et
non solum de ipsa re de qua
inter partes litigium est iudic-
are debet sed etiam [illegible] code

parare debet de suis propriis necessariis quas uictor per improbitatem eius fecisse probauerit uel iurauerit Aduocati officium est causam sue partis narrare et omni studio totisque mediis ingeniis iusticiam eius per quod liceat suscitare et si cognouerit sui amici unius tantum habere causam statim eam debet effugere Testis facti est qui cum ad testimonium uocatur iurat uel super sanctorum reliquias uel super altare uel super IIII euangelia uel super manum eius aut sacerdotis quod illud de quo testimonium reddit se presente audiente et uidente ita sit dictum aut factum quemadmodum ipse testatur

u nius testimonium legibus et canonibus impeditur

Duo uel tres idonei testes ad omnia probanda negocia sufficiunt Discernamus itaque quorum testimonium recipiendum sit uel non

f Seruus mutus surdus furiosus puer mente captus minor annis XIIII prodigus id est deuastator omnium bonorum suorum sciens et uolens periurus adulter traditor patricida fratricida uel [illegible] monete sacrilegus qui scienter falsum iudicat qui in [illegible] coniuratus est uel si uolente est periurus qui sciens falsum testimonium ferit recipiendi non sunt

v Mulier si honesta sit testis esse potest excepto testamento solo

n Nullius testimonium sine iure iurando recipi necesse est

v Viri honeste uiuentes et qui gratia uel amicicia uel pecunia corrumpi non potest solo iure iurando ad testimonium recipiantur Vilissimi uero homines et qui facile corrumpuntur non solo sacramento recipiantur sed tormentis subiciantur et ad iudicium ignis uel aque feruentis

p Pater contra filium filius contra patrem etiam si uterque consenciat testis esse non potest Similiter alter pro altero testis esse non potest quia et iure gratia reprobatum est domesticum testimonium Quia aliena uero nichil nocet ex una parte domo plures testes alieno adhiberi negocio Interesse testis aut iudex aliquis esse non potest de re filij si uterque consenciat litigator pr-

potest esse uidere et similiter
filius de re patris Alterius uero
uinco iudicium cuius prohibi-
le non est

a Affirmantis est probare
non negantis et hoc pomd
turrit in acceptatione et
impetitione et in replicatione
et ceteris similibus

r Iuramentum non est proba-
tio sed in de effectu proba-
tionis datur reo uel ac-
tori quod uidet ueritate de cog-
nouit et quod magis uiram
tu timere prosperexerit Probatio
fit aut testibus aut carte
aut argumentis uel indiciis
uel similibus Agitur facti
metu non est probatio

r Servus ad testimonium
non recipitur sed car-
ceribus aut aliis tor-
mentis subicitur ut ueritatem
fateatur sicuti fures et latrones
et alii pessimi malefactores

r Si aliquis collitigatoribus
testes sunt rei testimonium
reddendi causa adiudi-
cium uocauit ipse aut admoni-
tione uenire noluerint uidex
decimus iuris distinctione sint cogat
eos ut ad eum ueniat et in pre-
sentia sua eos faciat utrique de
illa re de qua ad testimonium
uocati sunt nec falsitatem di-
cunt nec ueritatem celent Cri-
mine enim falsitatis comprehendit
non solum qui fictos falso red-
didit testimonium sed etiam
qui celator ueritatis extiterit
uel extitit

r Si contentio de aliquo re
inter seniorem et uas-
sallum euenerit non per
iudicium senioris diffinienda est
sed ille qui agit debet rem ad
potestate alterius non domini uel
totum feodum aut partem eius ho-
mini suo ob aliquam causam
aufferre uelit Dominus non per iu-
dicium aliorum hominum suorum tam
causa feodi diiudicanda est

r Si quis aliquem clusit aut
in clusit et inclusum
interfecit aut ne-
cauerit Si non negauit
enim det in duplum Si negauit
se inclusisse ue necasse in tri-
plum

c Canones preter iiii conciliorum
Pro legibus habentur uene-
num constantinopolitanum
num ephesenum primum calo

doncense ¶ In hoc capitulo no-
tare potest quod si canones sunt
contrarii legibus canones
non leges tenendi sunt Causa
quia canones habentur pro le-
gibus et noue leges infirm-
ant contrarias anteriores
sicut noui canones infirmant
anteriores leges quibus con-
trarii sunt

¶ Aut quibus parentes li-
beros exheredare pos-
sunt hec Si patrem
aut matrem aut alium asce-
dentem sciencter et iniurie per-
cusserit aut si grauiter honesta-
uerit eos si crimine accu-
sauerit eos in maleficiis excep-
tis si de insidiis seniorum accu-
sauerint eos uel detractione
loci propter has duas accusaci-
ones non possunt hereditari
Si filii efficiantur malefici
uel afaduratores uel si aliquo
modo morti eorum insidiati fue-
rint si per ingenium aut factum
eius dolose graue dampnum pa-
tiuntur si parentes captos
aut in carceribus depositos
liberare non curauerint
si puelle uiris se iungere
noluerint sed turpiter viuere
maluerint si furiosos parentes
sibi curam non adhibuerunt
si parentes catholici sunt et filii
aut heretici nec penitere
uoluerint

¶ Inter ascendentes et de-
scendentes usque ad infi-
nitum nuptie fieri non
possunt ¶ Inter laterales non
possunt ultra quatuordecim
gradum vel secundum canones
infra septimam generacionem
que computatur ita Duo fra-
tres sunt in prima generacione
et eorum filii in secunda et eorum nepo-
tes in iii et sic ceteros Si au-
tem sapias si sunt cum una parte
in vi et alia in septima aut
contra quod in septima si ante co-
niunccionem non scitur nullo modo
separari debent copulari si non
ante sed post matrimonium
cognoscantur non dissoluitur
sed potius durat legitimum
matrimonium

¶ Quis scienter contra uolun-
tate domini rem alienam
mobilem uendit uel
emit [illegible] et accipit usque
furti pena tenetur Si uero ali-
quis rem alienam ignorans

emerit a fure sive raptore
rem venditoris esse putans
furti penam non patitur rem
tamen quam suam probaverit
reddere cogitur nullo precio
a domino rei sibi reddito. Similiter
inhumanum et impium esse vi-
detur aliquem cogi sue rei pre-
cium solvere

Si quis in alieno solo sua
materia domum edifica-
verit illius sit domus
cuius et solum est. Sed tamen
si bona fide edificaverit scilicet
solum suum esse credens domum
retinere poterit donec precium
materie et merces fabrorum re-
stituatur. Si vero mala fide
sciens in alieno contra domini vo-
luntatem edificat animum dona-
di videtur habere. Sed si con-
ductionis iure et voluntate domini
edificat sine culpa domini et
nulla necessitate urgente do-
mum deserat nec precium materie
nec merces fabrorum requiret.
Si vero culpa domini aut neces-
sitate rei coactus domum deser-
at veluti propter regionis famem
aut propter guerram aut propter in-
festacionem alicuius potentis tunc
materie precium dominus ei reddere
cogitur compensato siquid pro
mercede domus debet. Similiter
tum diximus de eo qui bona
fide aut mala fide edifi-
cat vel de eo qui iure conductionis
et domini voluntate edificat eadem
omnia intelligenda sunt de
eo qui seminat aut plantat
aut plantam in fructus semen
tribuit

In testamentis faciendis
vel aliis negociis que
iuris sollempnitate de-
siderant regionis consuetu-
dinis leges iure obtinere legis-
latoribus placuit

Si quis duos aut plu-
res heredes substi-
tutione instituat
ut si aliquis eorum sine liberis legi-
timis discesserit porcionem
sue hereditatis superstitibus
restituat licet sine liberis mori-
enti falcidiam sue partis
retinere et cuicumque voluerit
relinquere non specialiter
testatore dominus restitucionem
faciendam nulla retenta fal-
cidia. Similiter falcidiam
retinere potest ex legatis
et fidei commissis ultra modum

relictis nisi specialiter a testatore
prohibitum sit

De potest fieri sine do-
natione propter nuptias
sed donatio propter nuptias
non potest fieri sine dote Sed
tamen cum dos ab uxore datur et
a viro propter nuptias donatio et
in quantitate et in pactis debent
esse pares Sed si donatio
propter nuptias sit maioris qua-
titatis quam dos superfluum
infirmatur et doti coequatur
et similiter si maior quanti-
tatis sit in dote quam in propter
nuptias donatione

Si quis debitorem et fide-
iussorem habet primo
debitorem quam a fide-
iussore debitum petat deinde
si debitor non solverit a fi-
deiussore petat neutro solu-
ente apud iudicem de utroque
querelam moveat et eius
auctoritate a quocumque potest
et vult pignus capiat seu
accipiat Postea antequam
pignus vendat terminum adnu-
ciet ei cuius pignus est ut re-
dimat et hoc per tres dies
faciat presentibus et audientibus
testibus Tercia denunciatione
facta tribus diebus preteritis lice-
at ei iudicis auctoritate pi-
gnus vendere precio quo potest
ita ut si totum debitum non fuit
in precio pignorum reliquum ce-
terum a debitore et fideiusso-
re petat Si vero plus in
precio quam indebito fuerit
superfluum reddet ei a quo pig-
nus accepit Quod si emptorem
invenire non poterit existime-
a iudice pignoris precio retine-
re vice emptoris rem pig-
noratam in domo creditoris re-
maneat Quemadmodum dicimus credi-
torem oportere facere iudicis
auctoritate eadem per semet
ipsum sibi concessa sunt defici-
ente iudice vel existente se iu-
sticiam facere nolente Sed
hoc de solo pignore quod iudicis
auctoritate capiatur intelligas
vel sine iudice cum non est
vel si est iusticiam facere non
vult de convencionali pignore
id est quod debitor supponit credi-
tori ita iudicandum est ut si
quidem dictum fuerit infra quod
tempus pignus vendatur si de-
bitum non solvatur hoc obser-
vetur Si vero dictum non fu-
erit tempus potest a monicione
quam creditor debitori fecit

de solucione debiti antequam
pignus vendat expectet bien-
nium. Biennio transacto tibi
debitori denunciet ut pignus
solvat. Eo solvere cessante
vendat quanti poterit. Quod si
plus in precio fuerit debitori
reddat. Si vero minus in precio
a debitore exigat. Si empto-
rem non habuerit ut supra
diximus vice alicuius emptoris
auctoritate iudicis vel deficien-
te iudice per se ipsum ad suum
dominium rem revocet.

a Ad auferendum liberis her-
editatem parentum sunt ne-
cessaria sicut hec scilicet. Ut
liberi nominati exheredentur si non
exheredare volunt vel gener-
aliter si volunt parentes de-
liberos suos exheredare et causam
propter quam exheredentur dicat
et alius instituatur et causa
exhereditationis alius qui insti-
tuitur heres vera approbetur.
Si aliquid istorum defficiat nullum
est qui liberis parentum heredi-
tatem auferat.

r Consuetudo antiquorum
esse solebat ut frater de
rebus suis immobilibus
nisi venderet nisi fratri nec proximis
nisi propinquo nec consortibus nisi
consorti si emere vellent. Quam
consuetudinem adhuc quidam
cives Montana Burnardi servari
esse affirmant. Et quia hec in-
iuria gravibus nisi est contrariis
ut de rebus suis heredes aliquid
facere cogantur. Mutata antiqua
infirmata consuetudine sit
imperium heredibus vendere vel
dare res suas cuicumque volue-
rint nisi sint minores annis
xxv vel furiosi aut prodigi.

q Vicium esse tribus non sit
nec iudex nec arbiter
nec causidicus nec quis
nec admendacia aliqua vel ec-
clesiasticam dignitatem ascen-
dere potest. Socii et participes
criminum ad testimonium non
recipiuntur.

r Si quis rem alicuius aliena-
verit sciente et non contra-
dicente domino rei non po-
test et cuius est contradicere
facit dominium accipere. Sed tamen
dominus rei poterit exigere precium
rei vendite a venditore per actiones
negociorum gestorum nisi animo
donandi precium per nisi vellet.
Similiter potest exigere a vendi-
tore precium si antequam sciret

dominus rei post uendicionem facta ab emptore usucapta sit

Si quis rem mobilem aliquam bona fide possidens et suam esse putans uendiderit eam accipienti bona fide et rem uenditoris esse putans ignorante eo cuius res est si per triennium tenuerit eam sine aliqua interpellacione a domino rei facta emptor iure usucapionis rem dixerit. Idem est donacionis causa aut alio quouis titulo accepit. Idem dicimus rem mobilem usucapi non posse nisi bona fides sit ex parte dantis et accipientis quia si alter eorum rem nouerat alienam siue dans siue accipiens cadit in iudicium furti quia qui sciens emit uel uendit rem alienam contra domini uoluntatem furtum facit et res in furtiuam causam cadit. Res autem furtiue non possunt usucapi

Si quis domum uel aliam rem mobilem bona fide possidens uendiderit eam uel donauerit uel alio modo alienauerit accipienti bona fide et qui accepit possederit eam per se uel per alium sine ulla interpellacione domino habitante cum eo cuius res est intra unam prouinciam per x annos dominus sit. Si in diuersis prouinciis habitat emptor dominus rei non fit nisi per xx annorum spacium. Si uero male fidei possessor alienauit quamuis ille qui accipit bona fide possederit per annos x intra prouinciam uel in diuersis prouinciis per xx tamen dominus non erit nisi per xxx annorum spacio excepto si dominus suam esse et a possessore quere non curauit. Tunc enim quamuis a male fidei possessore emit tamen quia dominus sciens rem suam esse non contradixit si intra prouinciam per annos x possederit in diuersis per xx dominus erit

Si quis ignorante domino rem eius alienauerit et dominus postea ratum habuerit quod factum est ualet quemadmodum si eius mandato res esset alienata quia ratihabicio mandato comparatur. Que ratihabicio non solum in contractibus locum habebit uerum eciam in maleficiis. Veluti si mei causa affectione in furtum uel rapinam uel aliud maleficium fecerit teneor eius maleficii pena quemadmodum si mandassem uel fecissem

Si plures homines alicuius
rei furtum fecerint sim
ul unusquisque illorum
integram penam manifesti fur
ti cogatur. exsoluere rem subla
tam uel eius estimatione qui
cumque illorum soluat ceteri liberati
sunt non de pena ut supra dixi
mus sed de rei estimatione. Simi
liter si plures rapinam fecerint
unusquisque de pena tenetur. Re
uel eius estimationem electione
habet dominus a quocumque petere uelit.
Et unus estimationem rei soluendi
ceteri liberati sunt similiter non
de pena sed de rei estimatione. Si
militer in furto ut in rapina
diximus electionem habet dominus
a quo uelit rei estimationem petere.
Si duo uel plures alicuius
domum insimul incend
erint uel aliud dampnum
fecerint omnes in solidum obli
gati sunt sed uno soluente dap
ni estimatione ceteri liberantur.
Si autem res sublata a
fure uel pereat antequam
offeratur domino etiam si aliquis
morbo naturali intereat dampnum ad
eos pertinet nullis legibus penitus
ignorat
Quod aliquis dat alicui ob
honestam causam uelu
ti ut sibi detur uel fiat
aliquid in delectatione illius qui dedit
si ille qui accipit non dat uel
facit quod debet uel recuperat quod
dedit uel interesse petere id est dap
num quod passus est quia sibi datum
aut factum non est
Quod ob turpem et inhone
stam causam datur aut
ita datur ut turpitudo
uersetur ex parte accipientis et
non dantis aut ita datur ut
ex utraque parte sit turpitudo ex parte
accipientis sit turpitudo et non
dantis quamuis illud pro quo
acceptum est factum sit tamen reden
dum est quod accepit. Veluti si fu
ri uel raptori do aliquid ut quod
abstulit michi reddat uel cui
tenenti possessionem meam quam
in gallice partibus appellamus
honorem do pecuniam uel aliud
ut eam michi reddat. Quam
uis enim rem meam quam in
iuste tenebat michi restituat
tamen et quod accepit prorsus uitiose
facinoris coactus est reddere. Si
ex parte dantis et non accipientis
sit turpitudo tunc quod datum est
non restituitur si datum non est
sed promissum tantum et hoc
pro quo promissum est factum sit
dandum est. Veluti quod datur
uel promittitur meretrici. Sunt

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

em digna non sunt. Mere
trix turpiter facit quod est mer
etrix. Non turpiter accipit
cum est meretrix. Similiter
est cum aliquid datur uel pro
mittitur furi ut fatetur. Cu
ius ex utraque parte sit turpi
tudo. tunc si datum est non debet
reddi. si solutum non est non
potest exigi. Quia cotidiana regula
testatur. In pari causa turpi
tudinis melior habetur con
dicio possidentis. Verbi gratia
promitto uel do ut patiaris
me uxorem tuam adulterari
uel ut homicidium perpetres
et alia plura restant exempla.

Ut tibi demos ut ali
quod honestum facias
quamuis preterea non re
stat quin facias uel non remanet
pre quod non facias tunc sicut
quam penitam facias possu
recuperare quod dedi pro tunc ita
rem composueris ut necesse
habeas facere uel promisero quod
aliud factum necessarium sit iam
scilicet in quantum expendisti re
petere non possum nisi lucrum
compensarim apud te sit sicut si
equum praeter iter emisti.

Si quis rem alienam
sciens uel ignorans
emerit. ab eo cuius non

est si propterea dominus rei sua est priua
uit reddere cogendus est. nec a
domino rei pretium recuperabit quia
non est bona consuetudo ut
aliquis emat quod suum est. Sed
talis differentia est inter eum
qui sciens rem emit alienam
et eum qui ignorans emit
uel aliquo modo accepit quod sci
ens usum capere non potest
in penam furti cadit si rebus mo
bilis est pretium a uenditore non
recuperat nisi specialiter stipulatum
est ab eo. Qui uero ignoranter
emit rem uenditoris esse pu
tans nec in furti iudicium cadit
et usum capere potest et pre
tium inter est a uenditore recu
pat id est dampnum quod propter illam con
tractionem passus est uel lucrum
quod eius nisi posset fecisse.

Vndum uel aliud come
stis uel aliquid dom
at sine michi facias
si illud quod tibi do euincitur
ab alio scilicet tam quia non mihi
erat uel pignori dederam eius
estimationem tibi reddere debeo.
Sed si hoc uno sine facias euin
catur per me ab alio quod tibi
do michil michi reddere coge
ndus est qui tu meum pactum ad
non es nisi quod non petas et
quam uis aliquam rem dare sine ea

aufferat michi tum tu non pete-
do priuas conuencionem et ideo
a te nichil petere possum Sed
secus est cum aliquid tibi do nomine
illius rei parte cuius sine facis
Si vero rei litigiose tibi partem
dedero ut partem quam retinco
michi firmeas siue euincatur
ab alio siue a te tu nec debe-
bis michi aliquid nec ego tibi
Si tibi alicuius rei sericem
facis ea condicione ut
aliquid michi debeas et postea
ea dare non vis si illud quod promisisti
a te stipulatus sum recuti
ad propriam actionem non possum
quia aduersum te uel fideiusso-
res agere possum Si vero
nec stipulatus sum a te nec
fideiussores nec pignus dedi-
sti sed tantum tenuis pacto promis-
sisti uel me non interrogante
sed te solummodo promittente quia
de pacto nudo agere non possum
reuerti ad propriam actionem possum
et si tu opponas hanc excepcio-
nem aduersus me non debes
petere quia sine fecisti exceptionem
tuam remouendo replicatione
doli mali dicendo ita dolo egis-
tis sine cum illud qui promi-
sisti agere non vis

r Pupillus et pupilla spon-
salia facere possunt
a vii annis nupcias
vero masculus in xiiii mulier
a xii Si tamen ante supradictam
etatem sponsalia uel nupci-
as contraxerit et postquam
ad hanc etatem venerint spon-
salia uel nupcias laudauerint
scilicet specialiter confirmando
uel mutue sponsalia aut in-
pactum permanendo ita firmi-
tatem ita firmitatem optinent
quem admodum si ab inicio in
etate legitima omnia facta
essent

n Minores annis xxv mo-
biles res suas si alie-
nauerint sine tutoris
aut curatoris auctoritate non
iure ualet alienacio Si vero
tutoris aut curatoris aucto-
ritate fecerint ualet quidem
sed si dampnificati fuerint
est in electione eorum uel res suas
recuperare per restitutionem in in-
tegrum et per cognitionem iudicis
uel dampnum a tutore uel
curatore exigere Sed si pubal-
tii parte consequantur aliud
tera postea cessabunt Inmo-
biles aut si alienauerit sine
tutoris aut curatoris auc-
toritate et sine auctoritate

maioris iudicis loci prius
nichil valet alienatio nisi quod
a necessaria intersit resti=
tuatio cum nullo iure destitu=
ti sunt Si vero tutoribus
curatoris auctoritate et iu=
dicis res immobiles alie
naverint et propter famis ne
cessitate fecerint aut propter
gravis debiti solutionem aut
pro tali causa unde valde locu=
pletari appareat aut pro ali=
a iustissima causa scilicet
dotis vel propter nuptias dona=
tionis firma manebit alie=
natio Aliter enim si fecerit
etiam cum auctoritate iudicis
restituentur in integrum
vel adversus tutorem aut
curatorem agent ut supra
dictum est

a Minores annis xxv de
hiis que faciunt antequam
habeant xxv annos
possunt intra iiij annos in re
stitui post xxv annos

r Si debitor minoris
annis xxv firmiter
se ab eo obligatione
solvere velit oportet ut tuto=
ris aut curatoris auctori
tate debitum solvat et iudicis

mandato Aliter enim si solvat
et minor eo suscepit pecuniam
aut aliquo modo amiserit iter=
um debitorem oportebit solvere
Sed mandatum iudicis non est
necessarium in creditibus censuum
aut aliis debitis levioribus

q Qui autem alii mandat ut
furtum vel aliquod ma=
leficium faciat si factum
fuerit maleficium cuius manda=
to ita de pena tenebitur que
admodum malefactor

q Mando tibi ut alicui ini
mico meo furtum facias
vel aliter offendas an
tequam forifacias pacem vel
transsigo cum inimico meo
tu vero post pacem forifactum facis
queritur utrum ante solo qui fe
cisti vel etiam a me possit exigi
et nos ita iudicamus Si cum
fore fecisti sciebas cum inimico
meo pacem fecisse ante et non
a me petatur Si vero nescie=
bas ante et a me peti potest

r Si vero mando ut inimi=
co meo interficias
aliquem tu vero dictu duos
aut plures interfecisti ego non
teneor nisi de uno tantum
nisi postquam omnes interfecisti
ratum habeam Tu vero de

omnibus teneris quia nec in-
maleficijs nec nec in totali-
tatibus hijs qui exequitur ma-
datu debet excedere fines ma-
dati

Qui aliena negocia gerit
veluti alienos agros
colendo domos refacien-
do vel alimenta prebendo vel ci-
bariu pecupiarie aut talciaru
aut alio quovis modo aliena
utilitate expendendo impensas
et mercedem operis ab eo cuius
negocia gesta sunt repeti sunt
nisi animo donandi impense
sit vel nisi domestica affectione
vel nisi religio impediat ex-
pensu repetitione sicuti alim-
ta que suis sibi prestant paren-
tibus vel nisi pietas impediat
sicuti alimenta que parentes li-
beris prestant vel nisi maiores
impense facte sunt quam dominus
rei nullo modo faceret

Quodcumque filius aut filia
qui vel qua in potestate
patris est adquirit si castr-
ense peculium est veluti qui mi-
les expensa milicia acquirit
qui romanis vocabulis soldarios
appellamus vel si est quasi castr-
ense sicuti qui advocatus exof-
ficio suo acquirit vel doc-
ti vel ex suis artibus vel gra-
matica scolis regendis
Hec duo peculia scilicet castrense
et quasi castrense ita sunt
liberorum qui in hijs usumfru-
ctum nec dominium pater habet
Si vero profectitium lucretur
peculium id est illud quod lucra-
tum pecunia patris pau-
cum pater dat filio vel plu-
dos aut inde negocietur
vel cum aliquis aliquid do-
nat filio tantum affectione
patris pater nullo modo ipsi
iuris habet filius sed totum
patris est id est dominium et usus
et fructus Si in aut adventi-
tium sit sicuti qui acquirit filius
prospera fortuna aut suis
laboribus non ex re patris
nec eius amore filio datum
in illo usumfructum habet pater
filius vero proprietate Quod dictum
est de hijs qui in patris po-
testate sunt quia in bonis eorum
qui in potestate non sunt nichil
iuris habent pater nisi tantum quod
liberi divites debent alere
pauperes suos parentes Et e con-
trario divites parentes
debent alere liberos pauperes

i. uesitare pascere egrotis
medicinam querere similit
pitus uxori et uxor uiro

Titulum de prohibitione
substancia in potesta
te dnor uel parentum
constitutarum

Filiierfamilias liberos in po-
testate non habentes
ideo li filii et filie
sine matris consensu ma-
trimonia contrahere poss
quod non possunt facere sin
consensu patris in cuius po-
testate sunt

Quicunque seruus acqui-
rit dmi est ideo seruus
testes i heredes ha-
bere non potest

Quodcumque monachus
acquirit dnio mona-
sterii subicitur quia
monachi nullum proprium possunt
habere et etiam quicquid habent
cum monachi efficiuntur sta-
tim cadit in iure uel pro-
tate et potestate monaster-
ii siue ipsi specialiter donent
monasterio siue non Et
intantum est hoc uerum
ut etiam si filios uel filias

legitimas habeant et antequam
efficiantur monachi specialit
eis bona sua non dederunt
sola salsiua liberis relicta tota
omnia aduis monasterii trans-
sunt Animo quod de monach-
is diximus idem de canonicis
regularibus iudicare non dubi-
tes

Monachus a successione
patris et matris capie-
da non prohibetur etiam
si antequam monachus effi-
ceretur aliquas commiserat per
quas iuste exheredari poterat
non tamen ut supra dictum est
sibi proprium habeat sed ut eius
causa in dnio monasterii ca-
dat Quamuis monachus ad
aliud monasterium transeat
tamen res sue in priori mona-
sterio maneant

Quodcunque eps ante epatus
honorem acquirit uel
post epatum iure succes-
sionis cognatorum usque ad quar-
tum gradum siue in descendenti
ordine siue in ascendente siue
laterali etiam habeat hereditatem
siue in tota uiuos siue in ul-
tima uoluntate siue eccle siue
siue alicuicunque uelit dare Que
uero post epatum non iure sue

cessionib acquirit necesse habet
ecce sive relinquere vel aliquo
modo pro deo expendere Enim
aut motivus fuerit rerum ips-
arum alienatione non facta
et que ante statu et post ea
aliquo modo lucratus est dubi-
tatione remota abiecta omni
quod est omni faria venditur
Eadem de decretis et de aliis
omnibus locorum venerabilium
administratoribus sacratissimus
iustinianus imperator videtur
nos precipit
Nam iure libi in paren-
tum potestate consti-
tuti sine eorum consensu
nupcias non possunt contra-
here tamen etiam renitenti-
bus eis solitariam vitam parti-
cipandi licentia non denegatur
In sponsalibus et nuptijs
necessarius est parentum con-
sensus quorum sunt in potestate
liberi Consentire quidem videtur
si fuerint liberos velle contra-
here nuptias et potuerint et
ausi fuerint contradicere et non
contradixerint Etenim qui tacet
consentire videtur
Inter pupillos habentes
annos vij sponsalia con-

trahi possunt nuptie vero non
possunt nisi masculus habeat
annos xiiij et mulier xij Et
si ante hanc etatem nuptie fac-
te fuerint pro infectis habentur
et separari possunt Si vero usque
ad legitima etate nuptiarum
duraverit illa talis coniunctio
et ad etatem perducti rata habu-
erint i. laudaverint verbis de
stando in matrimonio nuptie
que ante inutiles erant rati ha-
bitione sunt effecte legitime Sed
convivia non testes non dotes non
propter nuptias donacio non sacer-
dotalis benediccio sed sola
desponsacio animi viri et mu-
lieris et parentum quorum in pote-
state sunt faciunt nuptias
testimonium tamen et mediocrem
nuptiarum faciunt
Si quis pro alio fideius-
sorem fecerit quamvis
ille pro quo fideiubet
specialiter non mandat tamen
sciens illum fideiubere permi-
sit si creditor voluerit
i. appellatur potest adversus
eum agere pro quo fideiussit
quemadmodum sibi man-
dasset

Si fideiussor non tantum
ipse obligatur sed etiam
heredem obligatum
relinquit quod non specialiter pacto
heredem non obligaturum pro-
misit et non tantum ipse sed etiam
heres eius adversus debito-
rem pro quo solvit et condem-
natus est vel heredem eius
agere poterit actione man-
dati quia consequitur dampnum
quod passus est et interesse
vel lucrum quod posset fecisse
nisi fidei iussisset et usuris
etiam post moram

Sit quid metu mortis
aut cruciatu corpor-
is aut metu gravis
dampni imminentis factum
est non est ratum habendum
Cum istud verum est quod et
si quis metus causa fideius-
sorem dederit non solum ipse
sed etiam fideiussor excep-
cione metus causa vel doli
tutus est et quia fideiussori
datur exceptio propter metum de-
bitoris per exceptionem adiu-
cum tamen fideiussor excipiat
usus non fuerit sed solvit
dico quod sine ulla exceptione sol-
verit nulla contra debitorem
movere poterit actione

Si quis debitorem habens
mortuus fuit duobus
pluribus ve relictis her-
edibus eo quod defuncto quidem her-
edum pro sua parte debiti conse-
quatur a debitore. Demum ante
quam alii coheredes partes su-
as exigant debitor vel nullo
relicto successore decesserit
vel ad inopiam redactus fuerit vel
provinciam exigerit nullo modo
et depulsis quia iniuria sua prius
consecuti non sunt actione mo-
vere poterunt adversus eum qui cau-
te et prudenter partem suam
curavit exigere

Si quis creditori pro de-
bet sorte et capud et u-
suras et aliqua parte
debiti solvit hec electio est prime
solucionis ei computare velit pro
sorte velit pro usuris. Si vero
pro quo solum specialiter non dixer-
it electio ad creditorem rever-
titur i. quod pro quo velit impu-
tare potest sive pro sorte sive
pro usuris

Si quis sortem pecunie certam
ab aliquo sub usuris
accepit et cursum usur-
arum refrenare voluerit offer-
at precium creditori cum iam fac-
tis usuris. Et si ille noluerit

accipere consignat pecuniam iudici
et eam deponat in eo loco ubi
iusserit iudex hoc facto deinceps
postea non currunt usure. Et si
pecunia quam mandato iudicis
deposuit sine dolo et sine culpa
sua perdita fuerit eam non
restaurabit et non solum propter
hoc factum cessabunt usure sed etiam
pignus procedendi pecunia
datum liberabitur quia soluta
pecunia vel si pro creditore ste-
terit quominus solvatur vis
pignoris tollitur et sic pro recu-
perando pignore pigneraticia
nascitur actio. Sed diximus us-
uras cessare si pars oblata et
consignata et deposita fuerit
cessabunt usure pro quanta parte
oblacio facta facta est. Sed hoc
prodest ad liberacionem pignor-
is quia sive pars debita sol-
vatur sive offeratur a creditore
accipere nolente non tamen vis
pignoris tollitur neque pro soli-
do neque pro parte. Quia dum eciam
aliquid creditori debetur pig-
noris integri durat obligacio.
Omnis hec solempnitas quam
superius diximus id est ut pecunia offerta
consignetur et deponatur ad in-
cidendas usuras et ad pignoris

obligacionem tollendam necess-
aria est his partibus quibus
legis utriusque prudencia viget.
In aliis vero partibus ubi pe-
nitissime leges incognite
sunt sufficit sola oblacio ydo-
neis testibus presentibus facta.

r Si quis aliud daturum
vel facturum promittit
non tenetur nisi penam
promiserit. Sed si extra factu-
ram se promittat ut alius
det aut aliquid faciat nisi ille
quem promiserit dare vel
facere fecerit tenebitur principaliter.

q Quidam pecuniam mu-
tuam sub usuris rusticis
pignus terre ab eo non
accipiat sed si quatuor in me-
sura constat rustico mutu-
as dederint nomine usurarum
in anno tamen accipiant quadrans
facit viii pars solidi id est de
viii sextariis unum et sic est
viiii. Si autem nummos ded-
erint qui constat in modo vel
auro aut argento que constat
respondere a rustico accipiat
in anno viii partem solidi et
sic pro libra solidos viii marcas
vel bisancias viii percipiat
viii Usuras intelligatur om-
nem qui non hec aliud exetet

officiu unde uiuat quam a-
gricultura quadam adhanc co-
putatione; tam hoc tantum
intelligas co(n)stituas cum
rusticis datur mutuu(m) Si u(er)o
alij non rusticis detur p(er)q(ua)le
q(ui)s e(st) qui dat illustris fuerit
sicuti illis qui d(icuntu)r comitores
uel qui in maiori dignitate
posit(us) est sicut comes potest
p(re)stare p(ro) duo triplu(m) Si uero
negociator fuerit p(re)stare p(ro)
tria v Si aut(em) detur mutu-
um ut ultra mare porte(tur)
uel in alia parte longinq(ua)
p(otes)t p(re)stare p(ro)p(ter) (pericu)l(u)m Alij u(er)o
homines s(ed) quos uulgari
sermone renouarios appel-
lamus potest p(re)stare ut supra
diximus d(e) mobilibus p(ro) duo tri-
plum Et ... in usuras pe-
nitus integrum computab(itur)
Si ante annu(m) debitor sol-
uerit s(e)c(un)d(um) dicta(m) co(m)putatione(m)
in morabit usuras nullo iu-
re eas exigere poterit nec
etiam pignus pro illicitis
usuris retinebit Usuras
uero usurariu(m) omnimo(do) pro-
hibemus

s Si mutuant frumentum
uel alias res eodem
qualitatis nature re(s)...

p(re)stant usuras eo (quod) res sunt quas
ip(s)i mutuas dant et hoc (con)iugit
tacito diuersi p(re)cij rerum

r Respiter diacon(us) si uxo-
rem duxerit uel co(ncu)bi-
na(m) habuerit etiam pu(bli)ce
palam p(u)bli(ca)q(ue) figura abominis-
tr(at)is ordine depona(tur) n(ec) d(e)inde
p(os)t inter legitimos homines ha-
beat(ur) Filijs ex hor matrimoniis
tentu in bonis patris uel matris
nullo iure succedunt nullo modo
aliquid accepturis Alijs uero
gradus inferioris clericis qua-
uis co(n)cubinas habere no(n) lice-
at uxores tamen non prohibetur
nec ip(s)i eas adulatores p(ro)hibe(n)t(ur)
ascendere si tamen uirgines ui-
rginibus coniuncti sunt

q Qui duas duxerit uxores
uel concubina(m) habuit uel
qui corruptam mulierem
duxerit uxore(m) diacon(us) uel p(res)b(ite)r
fieri non potest

c Conductor uel emphiteo-
tecario si rem alicuius
loci uenerabilis ecclesie
uel hospitalis s(ed) deteriorem
fecerit uel p(er) biennium nisi neces-
sitate p(ro)hibitus mercedem u(e)l can-
onem suum non soluerit liceat loci
uenerabilis procuratori ut
res locatas uel emphiteoticas

auferre. Item aut aliis modis
rei locare debeatur et conductor
per continuum biennium censum non
solverit rem conductam amit-
tat emphiteoticam vero per trien-
nium.

Quod uni debetur si alii
solvitur non liberatur
debitor nisi mandatum
aut rati habicio creditoris solu-
cionem confirmet et excepto cu-
ratorum potestatis solvitur
et cui creditor creditoris debe-
bat.

Nupcie sunt alie omnino
prohibite alie sunt ad
tempus prohibite. Omnino
prohibite sunt ut inter ascenden-
tes et descendentes et inter col-
laterales usque ad septimam genera-
cionem inter me et cognatas
uxoris cum qua carnaliter habui et
inter eam et cognatos meos.
Item omnino prohibite sunt inter
me et eam quam de sacro fonte
suscepi et inter me et filiam eius
et inter filium meum et filiam
suam et inter me et omnes
qui post compaternitatem nascuntur
ex eo patre vel commatre mea.
Ante compaternitatem vero na-
tam nullo iure prohibetur
uxorem ducere. Item omnino
prohibite sunt inter nobiles et
honestos viros et inter liberam
et servilem personam et inter
libertum et patronam et inter
tutorem et eam que sub tutela
sua mansit nisi pupille pater
promisit. Similiter inter fi-
lium tutoris et eam que fuit
sub tutela patris nisi pater ed-
ucam racione tutele. Similiter
subdiacono et aliis qui maio-
ri gradu positi sunt monachi
quoque omnimodis qui soli-
tariam elegerint vitam. Illo-
rum etiam qui inter infancie annos
a parentibus suis relinquis
monasteriis cetibus traditi ob-
latique fuerint et postquam
adoleverint sua professione
ratum habuerint vel incolu-
bitu per annum perseveraverint
nupcie omnino prohibite sunt.
Ad tempus prohibite sunt inter publi-
cos inter iudices sive viros
dicionibus subiectos donec
maneant in officiis. Sunt item
alie nupcie que nec omnino
prohibite sunt nec ad tempus
sed prohibite quidem cum pena
et non concessa sicut cum vid-
ua intra luctus annum mi-
grat ad secundas nupcias nup-
cie quidem durant tamen
inter vir et mulier gravi

pena laborant Sed' ergo et
pro eius decimo mulier intra
annum post mortem viri prohi
bendam alium ducere de so-
la muliere post mortem viri
non de viro post mortem mu-
lieris intelligas Quia mu-
lieribus omnino prohibitum
est ut intra annum duge-
ant viros nec parcius vivi
an sibi viri sit forte ocia
retineris Quorum nichilum cadit
in spem virili

Si quis ita iurat alicui
mulieri duca te uxorem
non dum est uxor
sed si iurat ita habeo te ux
orem uxorem de tempore ea
vivente nec aliam ducere
potest nisi iuste matrimo-
nium separetur

Si quis alicui pro stipu-
latione promiserit
tale rem aut talem
tibi dabo postea putabat utrum
promisisse solverit sicut
antequam solveret electionem
habuit solvendi quod vellet
ita post solucionem electionis
recipiendi habeat

Cum de iusticia et con
suetudine contenditur
inter veritas legis et
pristina consuetudo veris neque
tamen nata recedat Iusticia vero
in omnibus iudiciis vigorem ha-
beat quia consuetudo multoci-
ens veritati repugnat Iusti-
cia autem semper veritati con-
cordat Legitur enim in decretis
Sed' errore primum ductum est
de inceps consuetudine obtentum non
est producendum ad consequen-
cias Et alibi Recte iudicate
filii hominum Non dixit secundum consue-
tudinem iudicate filii hominum Et
enim ipse dominus dixit Ego sum via
et veritas et iusticia Non dixit
Ego sum consuetudo Quidquid enim
iusticie veritatique repugnat non
est consuetudo sed dissuetudo

Iudex si per imprudenciam
et si per ignoranciam in iusti-
cie iudicat dampnum
quod lesi parte contigit per insipien-
ciam suam restauret Si vero
sciens in iuste iudicat et dap-
num restauret et si pecius sit in
famis et de inceps iudicandi
officium non teneat

Omnes ducentes uxores
sine dote et publice nuptias
donacione ducant uxores
non erunt nuptie quamvis in
personis alicorum qui in nobilis sunt
dignitatis vel qui nulla dignitatem

quod sufficit solus consensus
viri et mulieris in contrahen-
dis nuptiis
c Si quis cum monachis
vel clericis habeat litigi-
um non ad secularem iudi-
cem currat sed apud episcopum eorum si
ab eo iusticiam potest consequi
Si vero episcopus prefatus iusticiam mo-
curaverit facere vel non potu-
erit liceat accusatori apud quem vult
iudicem nec a quo sui iuris con-
sequatur
Iudices alii sunt ordinarii
alii extraordinarii Or-
dinarii sunt dicuntur iudi-
ciaria et potestate sunt ipsi a quibus
aliquid petitur Extraordinarii sunt
dicuntur iudiciaria accusati non
sunt Iudicium ordinarii iudicis
nemo recusare potest Sed si
accusator vel reus ordinarium
iudicem suspectum habeat ei qui
suspectum iudicem putat episcopum
vel alium probum virum vocare
licet ut simul ambo iudicent
Et si de iudicio concordaverint
ipse qui episcopum vel alium invocavit
nullo modo poterit provocare
sententiam quam vulgaverit dicionis
non poterit renunciare Alii vero
adversario provocatio denega-

da non est Sive provocatio
infra decem dies exerceri
potest ab eo die quo diffini-
tiva sententia data est Tali
ordine provocandum est
ut contra sententiam minoris
iudicis provocatio apud
maiorem exerceatur et cogno-
scatur utrum recte an non provo-
catum est Verbi gratia si sub-
vicarius iudicat et cuius sen-
tentia fuerit provocata recur-
rendum est ad iudicarium Et
si sententia vicarii provocetur
recurrendum est ad seniorem
vicarii et sic per ceteros Iu-
dicium extraordinarii iudicis
talem habet naturam ut si
adversarii eligant arbitrum
ad decidendas lites et penam
inter se promiserint aut
firmamenta reddiderint ut
omnino sententia eius stent quod
eius mandatum servare no-
luerint de eo quod in ipso iudi-
cio positum est amittet fir-
mamentum suum Sententia autem confir-
mata est ut quod iuste dixerit
teneatur et aliquis illorum
dicat non iuste iudicatur
recurrendum est ad alium
arbitrum similiter electum

communiter. Et si prelatus arbiter
confirmauerit sententiam
prioris et ille aduersus quem
iudicatum est iterum appellet
in iusticia sententie recurr-
endum ad alium arbitrum si-
militer ab utraque parte ele-
ctum et si ille iterum dua-
rum priorum iustam affirmet sen-
tenciam quamuis conuictus
tamen iniuste iudicatum quer-
atur tamen uel exequetur sen-
tencia uel affirmata perdat.
Quia ab illis iudicibus ab uno
prius alio confirmata sententia
omnino tenenda est nec in pro-
uocacionis ullo modo recipienda
cognoscitur.

Iudex iudicare non de-
bet nisi perfectissime
de lite cognoscat nec
eius antequam causa uel
sit probata uel omnino certa
sibi appareat debet excommu-
nicare.

Sentencia episcopi ita pro-
uocari potest quem-
admodum aliorum cuiusque
uis iudicis. Questionem
quandam audiuimus uel-
atam quia de ea inter legis
peritos etiam contencio est cer-
ta cognouimus diffiniendam
esse iudicauimus. Uerba facti ta-
lia sunt. Quidam heres filium et
ex duabus filiabus defunctis ne-
potes intestatus mortuus est.
Defuncti filius omnem hereditatem
tem paternam possedit nulla por-
tione sororum filiis permissa. Un-
de sororis filii questione sue
partis silencio dederunt. Alterius
autem sororis filii partem suam
per placita et guerram exegerunt
tandem constituti sunt. Alii uero
consobrini qui nichil quesi-
erunt ab auunculo parte quer-
ab hiis qui partem suam conse-
cuti sunt asserentes partem suam
proxima loca debere consequi. Alii
autem resistentes dicunt nulla por-
tione se debere reddere quia
de placito uel de guerra ab hiis
nullum auxilium acceperunt nec ulle
tantum quantum sua porcio est aliquid
habent. Nos peritissime leges
in sentenciam apertis oculis demon-
stramus. Uerum est quod ipsi qui con-
uerum facere debent aliis partem
de eo qui constituti sunt cum
suam partem proxima loca habent.
Sed tamen de eo quod utiliter et
necessariis expenderunt partem
ab hiis recuperabunt pactionem

negociorum gestorum vel pro
iudicati communiter diuidendo
s Quod duo vel plures sunt
pro summa promiserint
quilibet eorum tantum
pro porcione sua teneatur nisi spe
cialiter expressim dictum sit
vel quod creditor a quo velit
solidum petat vel qui vicissim
alter pro altero fideiussor existat
t Item si donat aliquid
filiis suis et propter eam con
cubinatum elegerit vel
ad secundas transeat nupcias
propter nullam ingratitudinem
quam paciatur a filiis donaci
onem reuocare potest. Quod le
ges dicunt donacionem posse re
uocari ab hiis quibus donatum
est si ingrati donatoribus
existant inter personas tantum
personas verum est. Videlicet ita
qui solus donator reuocare
potest et non heredes eius ab eo
solo cui datum est reuocari potest
si ingratus existat et non ab
herede eius nec ab eo in quem
quouis modo dominium transtulit
antequam agreret ad vespus
cum et reuocanda donacione
etc.

u Mulieres licenciam ha
beant res suas dotes
vel aliter alienare
eciam sine consensu viri ac
liberorum preter dotem aut propter nup
tias donacionem quam non
licet alienare nisi secundum suam
dictam obseruacionem que
in nouella legitur. Aliis
tamen legitima porcione relic
ta i. integra salua
x Postquam testamentum et le
gatum et fidei commissum
postquam ac propter do
nacionis causa mortis rata sunt
quam in ultimis disposicionibus
bonorum semper procedunt vo
luntates eciamque te legitime con
firmatur et euacuant ambi
ciones
y Verum et plura in legi
bus secularibus et diui
na constituta sunt que
solempnitate considerant. Eam
que sine solempni obserua
cione facta sunt pro infectis
et inutilibus habenda sunt. Hoc
que legibus et canonibus approba
mus. Dicunt enim religiosissimi
et catholicissimi imperatores Iusti
nianus. Testamentum non iure
factum i. non solempniter factum
pro infecto habendum est. Et

hoc in in scitutis in codice et in digestis atque in nouella in totis inuenitur Contrarium legitur in nono libro codicis sub titulo de adopcionibus Adopcio non solempniter facta inutilis est Contrarium in toto quodam titulo de emancipacionibus libro dicitur Emancipacio non solempniter facta liberos a potestate non liberat Et generaliter in digestis traditur cuiuscumque negocii solempnitas a legibus imposita est si ea preterita fiat inualidum est Si ea preterita fiat invalidum est

i Im ... repellere omnes leges omnia que iura concedunt

l Etiam de qua nec testes nec scriptura habeatur possessor non calumpnia fatigatur sed possideat ille qui possidet

Utique ob tutelam corporis sui aliquis fecit ... uidetur

r Septimo mense nasci perfectum partum receptum est propter auctoritatem doctissimi uiri ypocratis et ideo credendum est eum qui ex iustis nupciis septimo mense natus est iustum filium esse

c Ecclesia ... post ... annos possessam sine appellacione ... tenebit et ego suam et sine appellacione per xl annos possidebo Sed romane uel constantinopolitane ecclesie non nisi per centum annos

a ... actionum ... nascuntur ex contractu ut ex empto uendito locato conducto mandati depositi et cetera Alie ex quasi contractu ut negociorum gestorum tutele Alie nascuntur ex maleficio ut furti rapine et cetera alie ex quasi maleficio ut quando iudex litem suam facit uel si effusum est ex cenaculo

o Omnes actiones ex contractibus et quasi contractibus proficiscentes xxx annorum spacio concluduntur nisi post litem contestatam tunc ad xl

a ... actiones ... que ex maleficiis procedunt omnes extenduntur ad xxx annos ex quibus ... in iniuriarum ui bonorum raptorum in traductum ... causa que annales sunt

et de dolo biennali
Omnis in rem actio pro-
ducitur xxx annorum spa-
cio ipsius post litem conte-
stata Sed et ad xl extendi
annos computatos a tempore ultimi
litigii excepta ypotecaria acti-
one adversus debitorem vel
heredem eius que sine ulla
contestatione extenditur ad
annos xl et in rem actione
que competit religiosis domibus
quam ipso iure nulla interpo-
sita contestatione extenditur
ad xl annos Non omnis ac-
tio non procedit ex aliqua ob-
ligatione sed actiones in per-
sonam omnes ex obligatione
procedunt Furtum est fraud-
ulosa rei contrectatio affectu
lucrandi sibi vel alii contra
dominum voluntatem Rapina est qua
aliquis usurpat per vim rem
mobilem que sua non est In-
vasio est aliene possessionis
rerum immobilium violenta
occupacio Et sic rapina in mo-
bilibus invasio in immobilibus

Incipit liber de temporibus [illegible]

Cronica grece dicitur que latine
temporum series appellatur Qualem
apud grecos eusebius cesarien-
sis episcopus edidit et iheroni-
mus presbiter in latinam linguam
convertit Cronos enim grece
latine tempus interpretatur

De momentis et horis

Tempora autem momentis
horis diebus mensibus
annis lustris seculis
etatibus dividuntur Momentum
est minimum atque angustis-
simum tempus a motu siderum dictum
Est enim extremitas horarum
in brevibus intervallis cum
aliquid sibi cedit atque succedit
Hora grecum nomen est et tamen
latinum sonat Hora enim finis
est temporis sicut et hora finis
maris fluviorum vestimentorum

De die

Dies est presencia solis
sive sol supra terras sicut
nox sol sub terris Ut
enim dies aut nox sit causa
est aut supra terras sol aut sub ter-
ris Dies legitimus xxiiii hor-
arum est usque dum dies et nox
spacia sui cursus ab oriente
usque ad alium orientalem solem
celi volubilitate concludat
Abusive autem dies unus est spa-

cium ab oriente sole usque
ad occidentem Sunt autem
dici spacia duo int diurnum scilicet
et nocturnum Et est dies quidem
horarum xxiiij Spacium autem
horarum xij Vocatur autem dies
a parte meliori unde et mos e
ut sine commemoratione noctis
in numerum dicamus dierum sic et in
lege divina scriptum est factum
est vespere et mane dies u
nus Dies secundum egipcios inchoat
oat ab occasu solis Secundum persas
ab ortu solis Secundum athenienses
a sexta hora diei Secundum rom
anos a media nocte Unde et
cantus gallicinium est quo quot
diei ostendit pre omnes quos et
mesonictios appellatur sic dies
dicuntur aliis quorum nomina roma
ni quibusdam syderibus sacra
uerunt Primum enim diem a so
le appellaverunt quia princeps
est omnium siderum sic et idem
dies caput est cunctorum dierum
Secundum a luna que soli splendore
et magnitudine proxima est
et ex eo mutuat lumen Tercium
a stella martis que vesper vo
catur Quartum a stella mer
curij quam quidam circulum dicunt
Quintum a stella iovis quam feto
tem aiunt Sextum a vene
ris stella quam lucifer asse
runt que inter omnia sidera plus
lucis habet Septimum a stella sat
urni qui sexto celo locatus xxx an
nis fertur explere cursum suum
Proinde autem ex hiis septem stellis
nomina dierum gentiles dederunt eo
quod per eosdem aliquid sibi effici ex
istimaret dicentes habere a sole
spiritum a luna corpus a mercurio
ingenium et linguam a venere
voluptatem a marte sanguinem
a iove temperanciam a saturno hu
morem Talis quippe extitit gen
tilium stulticia qui sibi finxerunt
tam ridiculosa figmenta Apud
hebreos autem dies prima unde
sabbati dicitur qui apud nos dies dominicus
est quem gentiles soli dicaverunt Se
cunda sabbati secunda feria quem secu
lares diem lune vocant Tercia
sabbati tercia feria quem quidem illi
martis vocant Quarta sabbati
iiij feria qui mercurij dies dicitur
a paganis Quinta sabbati v feria
est v quidem a die dominico qui apud
gentiles iovis vocatur Sexta
sabbati sexta feria dicitur qui apud
eosdem paganos veneris nun
cupatur Sabbatum autem septimus a
dominico die est quem gentiles
saturno dicaverunt et saturni
nomen habuerunt Sabbatum autem
ex hebreo in latinum requies in
terpretatur eo quod deus in eo requ

cuisset ab omnibus operibus suis. Addunt autem in vocabulis dierum de ore gentiano vitiis loquendi et ecclesiasticus procedat. Tamen si quem forte consuetudo traxerit ut illud exeat ex ore quod improbatur corde intelligat istos omnes de quorum nominibus appellati sunt hii dies homines fuisse et pro beneficiis quibusdam mortalibus quia plurimum potuerunt et eminuerunt in hoc seculo delati sunt ab amatoribus suis divinos honores et in diebus et in sideribus. Sed primum a nominibus hominum sidera nuncupata et a sideribus dies sunt appellati. A fando autem ferie nuncupate sunt quod sit in eis fandi tempus dictis i. in divino et humano officio facti et hiis festos dies hominum causa institutos feriatos divinorum sacrorum. Partes diei tres sunt mane meridies et suprema. Mane lux matura et plena nondum crepusculum. Et dictum mane a mano. Manum enim antiqui bonum dicebant. Cui dari melius luce. Alii mane existimant vocari a manibus quia tenuis partis a luna ad terram est. Alii putant habere nomen a mane qui manus i. rarus est atque perspicuus. Meridies dicta quasi medius dies hoc est medius dies vel quia tunc purus dies est. Merum enim purum dicitur. Nullo enim die magis clarius meridie quando sol de medio celo rutilat et omnes herbam pari claritate illustrat. Suprema est postrema pars diei quando sol cursu suo in occasum vertit dicta quod super est a parte ultima diei. Serum vocatum a clausuris feris quo iam nox venit ut unusquisque sero tutior sit. Hodie quasi hac die. Et cotidie non cotidie ut sit quot diebus. Cras quod est postea. Hesternum est pridie. Et dictum hesternum ab eo quod iam dies ipse sit a nobis extraneus et pretereundo alienus. Perendie autem quasi porro die. Perendie i. per ante die vel in ante tempus ulterius prog.

Nox a nocendo dicta eo quod oculis noceat que idcirco lune ac siderum lucem habet ne indecora esset et ut consolaretur omnes nocte operantes et ut quibusdam animantibus que lucem solis ferre

non possunt ad sufficientiam temparetur. Noctis autem et diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilandique effecta est et ut operis diurni laborem noctis requies temperet. Noctem autem fieri aut quia longo itinere lassatur sol et cum ad ultimum celi spatium pervenit et elanguescit ac tabefactus efflat suos ignes atque eadem vi sub terras agitur qui super terras pertulit lumine et sic umbra terre noctem facit. Unde et Virgilius: Ruit oceano nox involvens umbram magnam terramque polumque. Noctis partes vii sunt id est vesper crepusculum conticinium intempestum gallicinium matutinum diluculum. Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dubium dicimus hoc est inter lumen et tenebras. Vesper vero a stella occidentali vocatum que solem occiduum sequitur et tenebris sequentibus precedit. De qua Virgilius: Ante diem clauso componit vesper olimpo. Tenebre autem dicte quod teneant umbras. Conticinium est quando omnes silent, conticescere enim silere est.

Intempestatum est medium et inactuosum noctis tempus quando agi nichil potest et omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta inactuosa quasi sine tempore hoc est sine actu per quem dinoscitur tempus. Unde est intempestive venisti. Ergo intempesta dicitur quia caret tempore vel actu. Gallicinium propter gallos lucis prenuncios dictum. Matutinum est inter abscessum tenebrarum et aurore adventum. Et dictum matutinum quod hoc tempus inchoante mane sit. Diluculum quasi iam incipiens parva diei lux. Hec et aurora quia solem precedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium et primus splendor aeris qui grece eos dicitur quam nos per dirivationem auroram vocamus quasi eoream. Unde est illud: Et letus eoes eurus equis coaspirans.

De ebdomada

ebdomada dicta a numero vii dierum quorum repetitione et menses et anni et secula peraguntur. Septa enim grece septem dicunt. Hanc nos septimanam vocamus quasi septem luces. Nam mane lux est. Octava autem dies

De mensibus

idem primus est ad quem redditur
et quo cursus ebdomadis peragis
ordi-

9 Mensis nomen est grecum de
lune nomine tractum Luna
enim mene greco sermone
vocatur Unde et apud hebreos
menses legitimi non ex solaris
circulo sed ex lune cursu enume-
rantur quod est de nova ad novam
Egyptij autem primi propter lune velo-
citatem cursus et ne errore compu-
tationis eius velocitate acci-
deret ex solis cursu diem mensis
adinvenerunt quoniam tardior solis
motus facilius poterat comprehendi
Januarius mensis a iano dictus cui
fuit a gentilibus consecratus vel quia
limes et ianua sit anni unde et
bifrons idem ianus pingitur ut in-
troitus anni et exitus demonstraret-
Februarius nuncupatur a februarij
diis superis i. plutone cui eo mense
sacrificabant Nam ianuarium
diis superis februarium diis manibus
romani consecraverunt Ergo
februarius a februa i. plutone non
a febre i. egritudine nominatus Mar-
cius appellatus propter martem romane
gentis auctorem vel quod eo tempore
cuncta animancia agantur ad marem
et ad concumbendi voluptatem Idem

appellatur et mensis novorum quia
anni inicium mensis est marcius
Idem et november ab indiciis
secundum germanum quia mos viri-
dantibus fructibus nidus trans-
actus probatur Aprilis
pro venere dicitur quasi afrodis
Grece i. afrodis venus dicit-
Vel quia hoc mense omnia ape-
riuntur in florem quasi aperilis
Maius dictus a maia matre
mercurij vel a maioribus na-
tu qui erant principes rei pu-
blice Nam hunc mensem ma-
ioribus sequentem vero minoribus
romani consecraverunt Unde
et iunius dicitur Antea enim populus
in centurias seniorum et iunio-
rum divisus erat Julius vero et au-
gustus de honoribus hominum iulij
et augusti cesarum nuncupati
sunt Nam prius quintilis et sextilis
vocabantur Quintilis quia
quintus erat a marcio quem prin-
cipem anni tenebant esse ro-
mani Sextilis similiter quod sextus
September nomen habet a numero
et imbre quia septimus est
a marcio et imbres habet Sic
et october november atque decem-
ber ex numero et imbribus acceperunt
vocabula quem numerum decur-
rente december finitur pro eo
quod denarius numerus precedentes

nuos claudit. Kalendas autem nonas et idus propter festa dies romani instituerunt vel propter officia magistratuum. In his igitur diebus conveniebatur in urbibus. Quidam autem kalendas a colendo existimant appellari. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur sicut et apud hebreos. Idus autem plerique latinorum ab edendo dictas putant quod hii dies apud veteres epulares erant. None a nundinis vocate. Nundine enim sunt publice conventiones sive mercimonia.

De solsticiis

Solsticium dicitur quasi solis statio quod tunc sole stante crescat dies vel noctes. Equinoctium appellatum quod tunc dies et nox horarum spacio equali consistunt. Duo sunt autem solsticia unum estivum viii kalendas iulias ex quo tempore remanere sol ad inferiores incipit circulos. Aliud hiemale viii kalendas ianuarias quo tempore sol altiores incipit circulos. Nam per hiemale solsticium dies minimus per estivum maximus invenitur. Item duo sunt equinoctia unum vernale et aliud autumnale quod greci ysimerinas vocant. Sunt autem hec equinoctia die viii kalendas aprilis et viii kalendas octobris quia annus olim in duas tantum partes dividebatur hoc est in estivum et hyemale solsticium medio semper existencia.

De temporibus anni

Tempora anni iiii sunt: Ver, estas, autumnus et hiemps. Dicta autem sunt tempora a communione temperamenti quod invicem se humore siccitate calore et frigore temperent. Hec et curricula dicuntur quia non stant sed currunt. Constat autem post factum mundum ex qualitate eorumdem ipsis tempora inter annos et menses fuisse divisa. Quorum temporum talem veteres fecerunt discretionem ut primo mense ver novum diceretur secundo adultum tertio preceps. Sic et estas mensibus tribus nova adulta et preceps. Sic et autumnus novus adultus et preceps. Item hiemps nova adulta et preceps sive extrema. Unde est illud: Extreme sub casum hiemis. Ver autem dictum

quod viret. Hinc et post hiemem vestitur tellus herbis et in flores cuncta rumpuntur. Estas dicta ab estu, id est a calore. Et estas quasi usta, id est exusta et arida. Nam calor aridus est. Autumnus a tempestate vocatus, quando et folia arborum cadunt et omnia maturescunt. Hiemem ratio hemisferii nuncupavit, quia tunc breviori sol volvitur circulo. Unde et hoc tempus bruma dicitur, quasi [illegible] id est brevis, aut a cibo, quod maior sit tunc vescendi appetitus. Edacitas enim grece brouma appellatur. Unde et imbrumari dicuntur quibus fastidium est ciborum. Hibernus autem inter hiemem et vernum est. Hibernus qui plerumque apparet tunc hiemem significat. Et tempora etiam singulis celi partibus adscribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Estas meridiano, eo quod pars eius calore flagrantior sit. Hiems septentrioni, eo quod frigoribus et perpetuo gelu torpet. Autumnus occiduo, propter quod graves morbos habet. Unde et tunc omne folium arborum defluit. Ut autem autumnus habundet

morbis facit hoc confinium frigoris et caloris et conpugnantia inter se contrariorum aerum.

Annus est solis anfractus, cum peractis CCCLXV diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autem dictus quia mensibus in se recurrentibus volvitur. Unde et anulus quasi annus, id est circulus, quod in se redeat. Virgilius: Atque in se sua per vestigia volvitur annus. Enim apud egiptios indicabatur ante inventas literas picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt [illegible] [illegible]. Renovatur igitur semper. Tria autem sunt genera annorum. Aut enim lunaris annus est XXX dierum, aut solsticialis qui XII continet menses, aut magnus omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui fit post annos solsticiales plurimos. Era singulorum annorum est constituta a Cesare Augusto, quando primum censum exagi

tatis romanum orbem despexit. Dicta autem era eo quod omnis orbis es reddere professus est rei publice.

de olimpiadibus lustris et iubeleis

Olympias apud grecos constituta apud Elidem grecie civitatem Eleis agentibus agone quinquennale certamen iiii mediis annis vacantibus. Et ob hoc Elidi certamine tempus olimpiadem vocaverunt quadriennio in una olimpiade supputato. Lustrum vero est pentetersim i. quinquennium quod quinto anno dicitur condi post olimpiadas a romanis. Adhuc consules adhuc cera non dum erat. Est ipsi quinquennale tempus ideo vero sic vocatum eo quod censu per quinquennium in re publica peracto urbs Roma lustrabatur. Iubeleus interpretatur remissionis annus. Est enim hebraicus et sermo et numerus qui vii annorum ebdomadibus i. xl + viiii annis texitur in quo clangebantur tuba et ad omnes revertebatur antiqua possessio debita absolvebantur libertatis. Hunc numerum etiam in diebus pentecosten et ipsi celebramus post domini resurrectionem remissa culpa et totius debiti cirografo evacuato ab omni nexu liberi suscipientes advenientem in nos gratiam spiritus sancti.

despectis et eternis

Secula generationibus constant et inde secula quia sequantur. Abeuntibus igitur aliis alii succedunt. Hunc quidem quinquagesimum annum dicunt quem hebrei iubeleum vocant. Ob hanc causam et ille hebreus qui propter uxorem et filios amans dominum suum aure pertusa servicio subiugatus iure iubetur in seculum hoc est usque ad annum quinquagesimum. Etas plerumque dicitur et pro uno anno ut in annalibus et pro vii ut hominis et pro centum et pro quovis tempore. Unde et etas tempus quod de multis seculis instruitur. Et dicta etas quasi evitas i. similitudo nom etas perpetua cuius neque initium neque extrema noscuntur quod greci vocant eones quod aliquando apud eos pro seculo aliquando pro eterno ponitur

unde et apud latinos est dic-
tum. Etas ipsa duobus modis
dicitur. Aut enim hominis sicut infan-
tia iuventus senectus aut mundi
cuius prima etas est ab adam
usque ad noe. Secunda a noe usque ad
abraham. Tertia ab abraham
usque ad dauid. Quarta a dauid
usque ad transmigrationem iude
in babiloniam. Quinta deinde usque
ad aduentum saluatoris in car-
ne. Sexta que nunc agitur
usque quo mundus iste finiat.
Quarum decursus per generationes
et regna inspicitur.

de descriptione

1 Virent neque pertinenta
aliqua argento marm-
ore quod auro fulgore
vibrat et rursum viriditate re-
ficiat oculos. Nam qui numi-
smata distinguunt et variorum for-
mis mutatas pannos subi-
ciunt et gemmarum sculptores
scarabeorum tergora quibus nichil
est viridius subinde respiciunt
et pictores idem faciunt ut
labore visum eorum viriditate
recreent.

de pergamenis

2 Membrana aut autem can-
dida aut lutea aut
purpurea sunt. Candida
naturaliter existunt. Luteum me-
branum bicolor est quod una fa-
cie una tinguitur parte
croceat. De quo persius. Iam
liber et positis bicolor me-
brana capillis. Purpurea
vero inficiuntur colore pur-
pureo in quibus aurum et
argentum liquescens patescat
in litteras.

de libris quorum

4 Quedam genera librorum
apud gentiles certis
modulis conficiebantur
breviori forma carmina atque e-
pistule. At vero historie
maiori modulo scribebantur
et non solum in carta vel
membranis sed etiam in omentis
elephantinis textis que
malvarum foliis atque palm-
arum cuius generis cinnamo
minatur. Hec tibi arateis
multum invigilata lucer-
nis carmina quis ignes no-
vimus aerios levis in aridi-
ola malvae descripsi tabel-
lo. Preparata vero in membra-
nacula. Ceterum ait libros
paulo longos primum mare breviar
nam inicia pumicabantur.
Unde et catullus ait. Cui dono
lepidum novum libellum arida

modo pumice expolitum

Codex multorum librorum est liber unius voluminis. Et dictus codex per translacionem a codicibus arborum seu vitium quasi caudex quod ex multitudine librorum quasi ramorum contineat volumen. Liber est a volvendo dictus sicut apud hebreos volumina legis volumina prophetarum. Liber est interior tunica corticis que ligno coheret de quo virgilius Et alta liber heret in ulmo. Unde et liber dicitur in quo scribimus quia ante usum carte vel membranarum de libris arborum volumina fiebant id est compaginabantur. Unde et scriptores a libris arborum librarios vocaverunt.

Librarios antea bibliopolas dictos. Librum enim greci biblion vocant. Librarii autem idem et antiquarii vocantur. Sed librarii sunt qui et nova scribunt et vetera. Antiquarii qui tantummodo vetera. Unde et nomen sumpserunt. A scribendo autem scriba nomen accepit officium exprimens vocabuli qualitate. Instrumenta scribe calamus et penna. Ex his enim verba paginis inferuntur. Sed calamus arboris est penna avis. Cuius acumen in dyade dividitur in toto corpore unitate servata. Credo propter misterium ut in duobus apicibus vetus et novum testamentum signaretur. Quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum. Dictus autem calamus quod liquorem ponat unde et apud nautas calare ponere dicitur. Penna autem a pendendo vocata id est volando est enim ut diximus avium. Folia autem librorum appellata sive ex similitudine foliorum arborum seu quia ex follibus fiunt id est ex pellibus que de occisis pecoribus detrahi solent. Cuius partes pagine dicuntur eo quod sibi invicem compingantur. Versus autem vulgo vocati quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primum deducebant stilum. Deinde convertebantur ad inferiora et rursus ad dexteram versus quos et hodie ru-

pagina versus vocant. Ecclesie
quod adhuc emendatur et in duo
in libris redactum est et a nostris
greco sermone tomus

De canonibus evangeliorum

Canones evangeliorum
Ammonius Alexandrinus
primus excogitavit. Quos
postea Eusebius Cesariensis secutus
plenius composuit. Qui ideo facti
sunt ut per eos invenire et scire
possimus qui reliquorum evangeli-
starum similia aut propria dixerunt.
Sunt autem numero x. Quorum primus
continet numeros in quibus iiii ea-
dem dixerunt: Matheus, Marcus,
Lucas, Iohannes. Secundus in quibus tres:
Matheus, Marcus, Lucas. Tercius
in quibus tres: Matheus, Lucas
et Iohannes. Quartus in quibus tres:
Matheus, Marcus, Iohannes. Quintus
in quibus duo: Matheus, Lucas.
Sextus in quibus duo: Lucas, Marcus.
Septimus in quibus duo: Matheus
et Iohannes. Octavus in quibus duo:
Lucas et Marcus. Nonus in quibus
duo: Lucas et Iohannes. Decimus
in quibus singuli quedam propria quedam
dixerunt. Quorum expositio hec est:
per singulos enim evangeliorum numerus quidam

capitulis adfixus adiacet, quibus
numeris subdita est area quedam
minio notata que indicat
in quoto canone positus sit
numerus cui subiecta est area. Ver-
bi gratia: si est area prima,
in primo canone; si secunda, in secundo;
si iii, in iii. Et sic per ordinem
usque ad decimum pervenias.
Si igitur aperto quolibet evangelio
placuerit scire qui reliquorum
evangelistarum similia dixerint,
adsumes adiacentem numerum
capituli et requires eundem numerum
in suo canone quem indicat,
ibique invenies quod et qui di-
xerunt. Et ita demum in corpore
inquisita loca que eisdem
numeris indicantur per singula
evangelia de eisdem dixisse
invenies.

De canone et regulis

Canon autem grece, latine
regula nuncupatur.
Regula autem dicta quod
recte ducit nec aliquando alior-
sum trahit. Alii dixerunt re-
gulam dictam vel quod regat
vel quod normam recte vivendi
prebeat vel quod distortum

pariterque corrigat. Canones
autem generalium conciliorum a tempori-
bus constantini ceperunt. In
precedentibus namque annis per-
secucione fervente docendarum
plebium minime dabatur facul-
tas. Unde xpianitas in di-
versas hereses scissa est quia
non erat licencia episcopis in
unum convenire nisi ad tempora
supradicti imperatoris. Ipse
enim dedit facultatem xpianis
libere congregari. Sub ho-
c etiam sancti patres in concilio ni-
ceno de omni orbe terrarum con-
venientes iuxta fidem ewangelicam
et apostolicam secundum post apostolos
simbolum tradiderunt. Inter cetera
autem concilia iiij esse venera-
biles sinodos que totam
principaliter fidem complect-
untur quasi iiij ewangelia vel
totidem paradisi flumina.
Harum prior nicena sinodus
ccc x et viij episcoporum constanti-
no augusto imperante per-
acta est in qua arriane perfidie
blasphemia dampnata quam
de inequalitate trinitatis ste

idem arrius asserebat consubstan-
cialem deo patri deum filium e-
adem sancta sinodus per simbolum
diffinivit. Secunda sinodus c l pa-
trum sub theodosio seniore constan-
tinopolim congregata est que
macedonium sanctum spiritum deum
esse negantem condempnans
consubstancialem patri et filio
spiritum sanctum demonstravit dans
simboli formam quam tota grecorum
et latinorum confessio in ecclesiis
predicat. Tercia sinodus e-
phesina prima cc episcoporum sub iu-
niori theodosio augusto edita
que nestorium duas personas in
xpo asserentem iusto anathema-
te condempnavit ostendens
manere in duabus naturis unam
domini ihesu xpi personam. Quarta
sinodus calcedonensis dc xxx
sacerdotum sub marciano prin-
cipe habita est in qua eutice
constantinopolitanum abbatem
verbi dei et carnis unam na-
turam pronunciantem cum dis-
coro et reliquis hereticis
eorum que dogmatibus per recondampna-
vit. Hec opera condita continet

Quemadmodum aut ex greco in latinu
comutati uel etiam condicio
nari tractu ex more conias
Tempore igitur quo cauce agebat
conueniebant omnes in unu co-
muniq; intencione tractabant
Unde et conciliu a co mun in
tencione dictu quasi consiliu
Nam cilia oculorum sunt unde
et consiliu consiliu d in l littera
transeunte Cetus uero conuetu
est uel congregatio a coe-
undo i a conueniendo in unu
un et conuentus e nuncupat
sic et conuentus cetus uel conci-
lia a societate multorum in unu

De ciclo p[aschale]

Ciclum autem ypolitus
eps temporibus alexandri
imperatoris primus conscripsit
Postque probatissimi auctores
eusebius cesariensis theophilus
alexandrinus prosper quoq; na-
cione aquitanus atq; uictorius atq;
uictoris amplificatis eiusdem
festiuitatis racionibus mul-
tiplices circulos ediderunt Huius
quidem racione beatissimus cir-
illus alexandrie urbis eps in xc
c v annos per quinquies decem

nouies calculans quoto kl.
uel luna debeat paschalis sol-
lempnitas celebrari summa bre-
uitate notauit Ciclu aut
uocatu eo qd' in orbe dige-
sum sit et quasi in circulo
dispositum ordine completa
annorum sine uarietate et sine
ulla arte ulla. unde factum ut
cui qd' materie carmina
simplici formitate facta ciclica
uocarentur Hinc et lat-
terculum dictu qd' ordine ha-
beat stratum annorum

De primo ciclo

com	iii idus	ap	l xx
com	vi kl	ap	l xvi
emb	xvi kl	maij	l xvii
com	vi idus	ap	l xx
com	x kl	ap	l xv
emb	ii idus	ap	l xvi
com	ii non	ap	l xviii
emb	viii kl	maij	l xx
com	vi idus	ap	l xv
com	ii kl	ap	l xvii
emb	iii kl	maij	l xviii
com	non	ap	l xv
com	vi kl	ap	l xviii
emb	xvi kl	maij	l xviii
com	vi	idus ap	l xxi
com	viiii kl	ap	l xvi
emb	ii idus	ap	l xvii
com	ii non	ap	l xx
emb	viii kl	maij	l xxi

Ciclus secundus

com̄	v	id9	ap' l xviij
com̄	ij	k	ap' l' xx
emb'	xij	k	nich l xij
com̄	non̄		ap' l xvij
com̄	v	k	ap' l xx
emb'	xiij	k	nich l xx
com̄	k		ap' l xvij
emb'	vj	k	nich l xvj
com̄	id9		ap' l xx
com̄	iiij	k	ap' l xvj
emb'	xv	k	nich l xvj
com̄	v id9		ap' l xviij
com̄	viij	k	ap' l xv
emb'	id9		ap' l xv
com̄	non̄		ap' l xviij
com̄	v	k	ap' l xxi
emb'	iiij	id9	ap' l xv
com̄	k		ap' l xvij
emb'	xj	k	nich l xviij

Tercius ciclus

com̄	viij		id9 ap' l xv
com̄	iiij	k	ap' l xviij
emb'	xv	k	nich l xviij
com̄	v	id9	ap' l xxj
com̄	viij	k	ap' xviij
emb'	xviij	k	ap' l xxiij
com̄	non̄		ap' l xx
emb'	viij	k	nich l xxi
com̄	iiij	id9	ap' xvij
com̄	iij	non̄	ap' l xx
emb'	xj	k	nich l xx
com̄	viij	id9	ap' l xvij
com̄	iiij	k	ap' l xviij
emb'	xiiij	k	nich l xx
com̄	iiij	non̄	ap' l xv
com̄	viij	k	ap' l xviij
emb'	xviij	k	nich l xviij
com̄	iij	k	ap' l xv
emb'	xiiij	k	nich l xv

De quarto ciclo

com̄	iiij	idus	ap' l xviij
com̄	vij	k	ap' l xv
emb'	xvi	k	nidus l xvi
com̄	viij	idus	ap' l xviij
com̄	iiij	k	ap' l xxv
emb'	iij	idus	ap' l xv
com̄	iij	non̄	ap' l xviij
emb'	xj	k	nid9 l xviij
com̄	xviij	k	nich l xxi
com̄	iij	k	ap' l xvij
emb'	xiiij	k	nich l xviij
com̄	viij	idus	ap' l xx
com̄	vij	k	ap' l a xvj
emb'	xiij	k	nich l xvij
com̄	vij	idus	ap' l xx
com̄	xj	k	ap' l xv
emb'	viiij	id9 non̄	ap' l xviij
com̄	viiij	non̄	ap' id l xviiij
emb	viiij	k	nich l

De quinto ciclo

com̄	xvij	k	ap' l xvj
com̄	iij	k	ap' l xviij
emb'	xiij	k	nich l xx
com̄	ij	non̄	ap' l xvij
com̄	vij	k	ap' l xviij
emb'	vij	k	id9 l xviij
com̄	ij	k	ap' l xv
emb'	xij	k	id9 l xvij
com̄	iij	id9	ap' l xviij
com̄	iij	non̄	ap' l xxi
emb'	xvij	k	id9 l xv
com̄	vj	id9	ap' l xviij
com̄	iij	k	id9 l xx
emb'	xiij	k	id9 l xxi

com ii id nos ap l xviii
com vii k ap l xx
emb xviii k marc l xx
com ii k ap l xvii
emb xii k marc l xviii

Post cuius expletionem ad p^o
mum exordium recurrendum
antiquitus ecclesia pascha xiiii
luna cum iudeis celebrabat
quocumque die occurreret quem
ritum sancti patres in nicena synodo
prohibuerunt constituentes non
solum lunam pascalem et mensem
inquirere sed etiam et diem re
surrectionis dominice observare
et ob hoc pascha a xiiii luna us
que ad xxi primam extenderunt
ut dies dominica non omitteretur
Pasce autem vocabulum non grecum
sed hebreum est nec a passione
quia pascin grece dicitur pati sed a tran
situ hebreo verbo pascha appel
latum est eo quod tunc populus dei ex e
gypto transierit Unde in evangelio
tum evangelista Iohannes dixit sciens ihesus quia
venit hora ut transiret de mundo
ad patrem Cuius nox ideo per vi
gilias ducitur propter adventum regis ac
dei nostri ut tempus resurrectionis
eius nos non dormientes sed
vigilantes inveniat huius noctis

duplex ratio est sive quod in ea
et vitam tunc recepit qua pas
sus est sive quod eadem hora
qua resurrexit ad iudicandum
venturus est Eo autem modo
agimus pascha ut non solum
mortem et resurrectionem
christi in memoriam revoce
mus sed etiam cetera ad sa
cramentum significationem in
spiciamus propter initium
nove vite et propter novum
hominem quem iubemur induere
et exuere veterem expurgan
tes fermentum ut simus nova
conspersio quoniam pascha nostrum im
molatus est christus propter hanc ergo
novitatem primus mensis novorum
in anni mensium celebrationi
pascali hac mistice attributus
est Quod vero tercia ebdomade
die pascha celebratur id quia
dies occurrit a xv in xxi sig
hac significat quia in toto
tempore seculi qui septinariis dierum
nus agitur nunc tercium tempus
hac sacramentum apparuit pri
mum tempus est ante legem
Secundum sub lege Tercium sub
gra ubi iam manifestatum
est sacramentum per occultum

in prophetico enigmate. Ideo et propter
hec tria scilicet tempora resurrectio
domini triduana est. Quod vero
a xiiii luna usque ad xx primam
per dies vii paschalis dies queritur
propter ipsum in numerum septenarium
quod universitatem sepe figurat
qui etiam ipsi ecclesie tribuitur
propter instar universitatis. Unde
et Iohannes apostolus in apocalipsi
ad vii scribit ecclesias. Ecclesia
vero adhuc in ista morta-
litate carnis constituta propter
ipsam mutabilitatem lune
nomine in scripturis significatur.
Varia autem observantia opi-
nionum paschalis festivitatis
interdum errorem gignit.
Latini namque a iii nonas mar-
tii usque in iii nonas aprilis
primi mensis lunam inquirunt. Et
si xiiii luna die dominico prove-
nerit in alia dominica pascha
protrahunt. Greci primi mensis
lunam ab viii idus martii
usque in die nonas aprilis ob-
servant et si xv luna die do-
minica incurrerit sanctum pascha
celebrant. Hec igitur varia dis-
sensio inter utrosque paschale
copulam turbat. Communis an-
nus dicitur qui duodecim tantum lunas
hoc est dies ccc liiii habet.
Dictus autem communis quia sic
duo ita coniuncti incedunt ut
invicem se in paschali sollempnitate
sequantur. Nam embolismus
annus semper plus est. Embo-
lismus annus est qui xiii menses
lunares id est ccc lxxxiiii dies habere
monstratur. Ipse est annus Moysi
divinitus revelatus in quo
iubetur hii qui longius habitant
in secundo mense pascha celebrare.
Embolismus autem grecum nomen est
quod interpretatur latine superaugmen-
tum eo quod expleat numerum annorum
communium quibus xi lunares dies
deesse cernuntur. Embolismi
autem anni et communes sic inve-
niuntur. Si enim xiiii lune pasche
precedentis usque xiiii luna sequentis
ccc lxxxiiii dies fuerint embo-
lismus annus est. Si ccc liiii co-
munis est. Bisextus est per an-
nos iiii unus dies adiectus. Crescit
enim per singulos annos iiii pars
assis et ubi iiii anno assem
compleverit bisextum annum fa-
ciunt. Dictus autem bisextus quia
bis sexies ductus assem facit
quod est unus dies sive etiam quad-
rante propter quater ductum quod est

bisextus quem superdictis cursi-
bus in annum solidum facit. Hinc quod neces-
se est anno suo introduci. Si bissexto
nonas martias computaveris hoc
est et primo die vi nonas mar-
tias et addito bissexto alio die
vi nonas martias iterabis. A prin-
cipio autem nonas martias usque in kalendas
ianuarias in lune cursu bis-
sextum adponitur atque inde de-
trahitur. Intercalares autem
dies ideo vocantur quia
interponuntur ut racio lune
solisque conveniat. Calare igitur
ponere dicitur. Intercalare inter-
ponere. Epactas greci vocant
latini adiectiones annuas lu-
nares que per undenarium nume-
rum usque ad tricenarium in se revol-
vuntur quas ideo greci adiciunt
ut lunaris anni racionem
solis equatur. Luna igitur
iuxta cursum suum xxviiij semis
diebus lucere conpotitur et fiunt
in anno lunares dies ccc liiij
remanent ad cursum anni so-
laris dies xi quos egypcij adi-
ciunt unde et adiectiones vo-
cantur absque hiis non invenies
lunam quota sit in quolibet an-
no et mense et die. Que epac-
te semper xi kalendas aprilis repe-
riuntur in eadem luna qua fuit
eo die. Continentur autem
circulo xviiij. Sed cum ad xv-
iiij epactas perveneris
qui est circulus xviiij. Tunc
sequenti anno non addes super
xviiij xi ut fiant xxx ad numeros [?]
detractas xxx sed in tercete- [?]
nis ut xi pronuncies.

De festis festiui[?]

F Festivitas dicta a fes-
tis diebus quasi festiditas
eo quod in eis sola res
divina fiat quibus contrarii
sunt fasti quibus ius fatur
velud dies. Sollempnitas a
sacris dicitur ita suscepta ut mu-
tari ob religionem non de-
beat ab solito id est firmo atque so-
lido nominata vel certo quod so-
leat fieri in uno. Celebritas
autem vocatur quia non ibi terre-
na sed celestia tantum agan-
tur. Pascha festivitatum omnium prima
est de cuius vocabulo iam super-
ius dictum est. Pentecosten sic-
ut pascha apud hebreos ce-
lebris dies erat qui post v decka-
des pasche celebratur un-
de vocabulum sumpsit. Pente
igitur grece v in quo die secundum
legem panes propositionis de

nouis frugibus offerebant
cuius figuram omnes uidelicet
in testamento ueteri gessit quod no-
uum pro futura requie in spiritus
eterna requiem figurant Epi-
fania grece latine apparicio
siue manifestacio uocatur
Eo igitur die christus stelle
indicio magis apparuit
adorandus quod fuit figura
primitie credencium gencium
quo die eciam baptismatis
sacramentum et per mutatione in-
uinum aque factorum per dominum si-
gnorum principia extitit Que
autem sunt epiphanie Prima est
nato christo pastoribus ebreorum
angelo nunciante apparuit
Secunda magis ex gentibus per stel-
la indice presepis cunabula
magnos adoraturos exhibu-
it Scenophegia sollempni-
tas hebreorum de greco lati-
num tabernaculorum dedicacio
interpretatur que celebratur
annuatim in memoria expe-
dicionis cum ab egypto pro-
moti in tabernaculis agebant
et greco scenofegia Scena
igitur grece tabernaculum
dicitur Que sollempnitas apud
hebreos septembri mense cele-

brabatur Neomenia apud
nos kalende apud hebreos autem
quia secundum lunarem cursum
menses supputantur et grece mene
luna appellatur Unde neome-
nia id est noua luna Erant in-
apud hebreos ipsi dies kalenda-
rum ex legali institutione solle-
mpnes de quibus in psalterio di-
citur canite in initio mensis tuba
in die insignis sollempnitatis
uestre Encennia est noua templi
dedicacio edificacio Grece
enim cenon dicitur nouum Quando
aliquid nouum dedicatur ence-
nia dicitur Hanc dedicacionis
templi sollempnitatem iudei octo-
bris mense colebant Dies pal-
marum ideo dicitur quia noster dominus
et saluator noster sicut propheta cecinit
ierusalem tendens asellum sedisse
perhibetur tunc gradiens cum
ramis palmarum multitudo
plebium obuia ei clamauerit
osanna benedictus qui uenit
in nomine domini rex israel Vulgo
autem ideo eum diem capitis
lauium uocant quia tunc mos
est lauandi capita infancium
qui unguendi sunt ne ob-
seruacione xl^e sordidata ad
unccionem accederent Hoc

autem die simbolum competentibus
traditur propter confinem dominice pa-
sce sollempnitatem ut qui iam
ad dei gratiam percipiendam festi-
nant fidem quam confitean-
tur agnoscant Cena dominica dicta
est eo quod in eo die salvator
pascha cum suis discipulis fe-
cerit quod et hodie sicut est tradi-
tum celebratur sanctumque in eo cris-
ma conficitur Sabbatum ab he-
breis ex interpretatione vocabuli
sui requies vocatur quod deus in
ipso perfecto mundo requievit
Sive quidem et eo die requievit
dominus in sepulcro ut quietis my-
sterium confirmaret quem iu-
deis observandum in umbra
futuri preceptum est sed postquam
Christus in sepultura sua eius figuram
adimplevit observatio eius
cessavit Dominicus dies primum vo-
catus quia in eo resurrectionis
domini nostri gaudium celebratur
qui dies non iudeis sed christianis
in resurrectionem domini declar-
atus est et ex illo habere cepit
festivitatem suam Illis enim pri-
mo celebrandum sabbatum traditum
est quia erat antea requies
mortuorum Resurrectio autem
nullius erat nisi illius qui resur-
gens a mortuis non moreretur
Postquam autem facta est talis
resurrectio in corpore domini
ut preiret in capite ecclesie quod
corpus ecclesie speraret in fine Iam
dies dominicus id est octavus qui
et primus celebrari cepit

De officiis

Officiorum plurima genera
esse sed precipuum illud
quod sacris divinis imper-
tiis adhibetur Officium autem
ab efficiendo dictum quasi effici-
um propter decorem sermonis
una mutata littera vel certe
ut quisque illa agat que
nulli officiat sed prosint o-
mnibus Vespertinum officium
est in noctis initium vocatum
ab stella vespere que surgit
oriente nocte Matutinum vero
officium in lucis initium ab stel-
la lucifero appellatum que
oritur in exorante mane sub
duorum temporum significatione ostenditur ut die ac nocte semper
deus laudetur Missa tempore sacri-
ficii est quo catecumini
foras mittuntur clamante
levita si quis catecuminus
remansit exeat foras Et
inde missa quia sacramentis
altaris interesse non possunt

qui nondum regenerati
noscuntur. Chorus est multi-
tudo in sacris collecta. Et dictus
chorus quod initio in modum
corone circum aras starent
et ita psallerent. Alii chorum dix-
erunt a concordia que in carita-
te consistit quia si caritatem
non habet respondere convenienter
non potest. Cum autem unus canit
grece monodia latine sicinium
dicitur. Cum vero duo canunt
bicinium appellatur. Cum multi
chorus. Nam chorea ludorum can-
tilene vel saltationes classium
sunt. Antiphona ex greco interpretatur
vox reciproca duobus scilicet choris
alternatim psallentibus ordine
commutato sive de uno ad unum.
Quod genus psallendi greci
invenisse traduntur. Respon-
soria itali tradiderunt quos
inde responsorios cantus vocant
quod alio desinente id alter re-
spondeat. Inter responsoria autem
et antiphona hoc differt quod in
responsoriis unus versum dicit
in antiphonis autem versibus alter-
nant chori. Lectio dicitur quia
non cantatur ut psalmus
vel hymnus sed legitur tantum.
Illic igitur modulatio hic
sola pronuntiatio queritur.

Canticum est vox cantantis in
leticiam. Psalmus autem dicitur qui
cantatur ad psalterium. Quo usum
esse David prophetam in magno
misterio prodit hystoria. Hec
autem duo in quibusdam psalmorum
titulis iuxta musicam artem alter-
natim sibi apponuntur. Nam
canticum psalmi est cum id quod
organo modulatur vox post-
ea cantantis eloquitur. Psal-
mus vero cantici cum quod humana
vox preloquitur ars organi mo-
dulantis imitatur. Psalmus
autem a psalterio dicitur vel modus est
generalis opere cum consonum chorus aut
gradus incantando primus precen-
toris secundus incentoris tercius
accentoris. Diapsalma quidam
hebreum verbum esse voluerunt quo
significatur semper id est quod illa
quibus hoc interponitur sempiterna
esse confirmat. Quidam vero
grecum verbum existimant quo signi-
ficatur intervallum psallendi ut
psalmo sit quod psallitur. Diap-
salma vero interpositum in psal-
lendo silentium ut quemadmodum
in psalmo dicitur vocis copulatio
in cantando ita diapsalma
disiunctio earum ubi quedam requi-
es distincte continuationis o-
stenditur. Unde et illud probabile

est non coniungendas sententias in psallendo ubi dicta psalmi interposita fuerint. quod ideo interponitur ut conuersio sensuum vel personarum esse monstratur. Hymnus est canticum laudantium quod de greco in latinum laus interpretatur pro eo quod sit carmen leticie et laudis. Proprie autem hymni sunt continentes laudem dei. Si ergo sit laus et non sit dei non est hymnus. Si sit et laus et dei laus et non cantetur non est hymnus. Si ergo et in laudem dei dicitur et cantatur tunc est hymnus. Cui contrarium est trenum quod est carmen lamenti et funeris. Alleluia duorum verborum interpretacio est hoc est laus dei et hebreum. Ia igitur unum est de x nominibus quibus apud hebreos deus vocatur. Amen significat vere sive fideliter quod et ipsum hebreum est. que duo verba amen et alleluia nec grecis nec latinis nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre vel alia lingua adnunciare. Nam quamvis interpretari possint propter sanctiorem tamen auctoritatem servata est ab apostolis in his proprie lingue antiquitas. Tanto igitur sacra sunt nomina ut etiam Iohannes in apocalypsi referat se

spiritu revelante vidisse et audisse vocem celestis exercitus tanquam vocem aquarum multarum et tonitruum validorum dicentium amen et alleluia. ac per hoc sic oportet in terris utraque dici sicut in celo resonant. Osanna in alterius lingue interpretacionem in toto transire non potest. Osi id est salvifica interpretatur. Anna interiectio est motum animi significans sub deprecantis affectu. Integre autem dicitur Osianna quod nos corrupta media vocali littera et elisa dicimus Osanna sicut fit in versibus cum scandimus. Littera enim prima ubi sequentis extremum priorem vocalis vocalis excludit et dicitur hebraice Osanna quod interpretatur salvifica subaudiendo vel populum tuum vel totum mundum. Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. confertur id est dicitur oblacio que altari infertur et sacrificatur a pontificibus a quo offertorium nominatur quasi proprie fertur. Oblacio vocatur quia offertur. Dona proprie divina dicuntur munera hominum. Nam munera dicuntur obsequia que pauperibus divitibus loco muneris solvunt

Itaque munus hominum datur donum
dei. Unde etiam in templis donaria
dicimus. Munera autem dicta
quia manibus vel accipiuntur
vel dantur. Duo autem sunt que
offeruntur donum et sacrificium.
Donum dicitur quidquid auro argento
aut qualibet alia specie efficitur.
Sacrificium autem est victima et que-
cumque in ara cremantur seu po-
nuntur. Omne autem quod deo datur
aut dedicatur aut consecratur.
Quod dedicatur dicendo datur
unde et appellatur. Unde errant
qui consecrationem dedicationem
putant significare. Immola-
tio ab antiquis dicta eo quod
in mola altaris posita victima
cederetur unde et mactatio
post immolationem est. Nunc autem
immolatio panis et calicis dici
convenit. Libatio autem tantum-
modo calicis oblatio est. hinc
est illud. Et libavit de sangui-
ne uve. Hinc et secularium
quidam poetarum. Nunc in quid [?]
pateras libate iovis. Libare
enim proprie fundere est. Sumptum
nomen ex libero quodam qui in grecia
usum repperit vitis. Hostie apud
veteres sacrificia dicebantur
que fiebant antequam ad ho-
stem pergerent. Victima vero
sacrificia que post victoriam de-
victis hostibus immolabant.
Et erant victime maiora sa-
crificia hostie quam. Alii victi-
mam dictam putaverunt quia
ictu percussa cadebat vel quia
vincta ad aras ducebatur. Holo-
caustum illud est ubi totum igne
consumitur quod offertur. Antiqui
enim cum maxima sacrificia admi-
nistrarent solebant totas hostias
sacrorum consumere flamma et ipse
erant holocausta. Olon enim grece
totum dicitur causis incensio et
holocaustum totum incensum. Cerimo-
nie apud latinos dicuntur sacra omnia
que apud grecos orgia vocantur.
Proprie autem vim esse a doctoribus arbi-
trantur appellari cerimonias quasi
carimonias eo quod ea que in sacris
diurnis offeruntur in ipsis
carerent rebus quod nomen etiam
est in usum literarum sacrarum. Alii ceri-
monias proprie in observationibus
iudeorum credunt abstinentiam
scilicet quarundam escarum secundum veterem
legem eo quod observantes careant
his rebus quibus abstinuerunt. Sa-
crificium dictum quasi sacrum fac-
tum quia prece mistica consecra-
tur in memoriam pro nobis domini-
ce passionis unde hoc et in vel

tate corpus christi et sanguinem
dicimus quod dum sit ex fructibus
terre sanctificatur et fit sacra-
mentum operante invisibiliter
spiritu dei tunc panis christi et calicis
sacramentum greci eucaristiam dicunt
quod latine bona gratia interpretatur.
Et quid melius sanguine et corpo-
re christi. Sacramentum est in aliqua
celebratione cum res gesta ita fit
ut aliquid significare intelligatur
quod sancte accipiendum est. Sunt autem
sacramenta baptismus et crisma
corpus et sanguis que ob id sacra-
menta dicuntur quia sub tegumen-
to corporalium rerum virtus divina
secretius salutem eorundem sa-
cramentorum operatur. Unde et a se-
cretis virtutibus vel a sacris sacra-
menta dicuntur que ideo fructuose
penes ecclesiam fiunt quia sanctus in ea
manens spiritus eundem sacramentorum
latenter operatur effectum. Unde seu
per bonos sive per malos ministros
intra dei ecclesiam dispensentur
tamen quia spiritus sanctus mistice illa
vivificat qui ecclesiam apostolico
in tempore visibilibus apparebat operibus
nec bonorum meritis dispensatorum
amplificantur hec dona nec ma-
lorum attenuantur. Quia neque
qui plantat est aliquid neque
qui rigat sed qui incrementum

dat. Unde et grece misterium dicitur
quod secretam et reconditam habeat
dispositionem. Baptismum grece
latine tinctio interpretatur.
Que ideo tinctio dicitur quia ibi
homo spiritu gratie in melius immu-
tatur et longe aliud quam
erat efficitur. Prius enim fedi era-
mus infirmitate peccatorum
in ipsa tinctione reddimur pulcri
dealbatione virtutum. Unde et in
canticis canticorum. Que est ista
que ascendit dealbata. Cuius mi-
sterium non dicitur nisi sub trini-
tatis designatione id est patris et filii
et spiritus sancti cognominatione completur
dicente domino ad apostolos. Ite do-
cete omnes gentes baptizantes
eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. Sicut
enim in tribus testibus stat omne verbum
ita hoc sacramentum confirmat
ternarius numerus divinorum nominum.
Quod autem per aquam baptismum
datur hec ratio est. Voluit enim
deus ut res illa invisibilis
congruens sed profecto contrec-
tabile et invisibile imperte-
rint elementum super quod etiam
in principio ferebatur spiritus
sanctus. Nam sicut aqua purgatur
exterius corpus ita latenter eius

in misteriis per spiritum sanctum puri-
ficatur anima. Cuius sanctifica-
cio ita est. Invocato igitur
deo descendit spiritus sanctus de cel-
o et medicatis aquis sanctificat
eas de semet ipso et accipiunt
vim purgacionis ut in eis
et caro et anima delictis inqui-
nata mundetur. Crisma
grece latine unccio nominatur
ex cuius nomine et christus dicitur et homo
post lavacrum sanctificatur. Nam
sicut in baptismo peccatorum
remissio datur ita per unccionem
sanctificatio spiritus adhibetur et hoc
de pristina disciplina qua un-
gi in sacerdocium et in reg-
num solebant ex quo et aar-
on a moise unctus est. Que
dum carnaliter fit spiritualiter
proficit. Quomodo et ipsa
baptismi gratia visibilis actus
quod in aqua mergimur sed spiritualis
effectus quo delictis munda-
mur. Hoc significatur illud
unguentum quod peccatricis mu-
lier super caput ihesu fudisse
scribitur. Manus impositio
ideo fit ut per benediccionem a-
dvocatus invitetur spiritus sanctus. Tunc e-
nim ille paraclitus post mundata

et benedicta corpora libens a
patre descendit et quasi super
baptismi aquam tanquam
super sessionem sedem recognoscens
quievit. Nam legitur quod in
principio aquis superferebatur
spiritus sanctus. Exorcismus grece latine
coniuracio sive sermo increpa-
cionis est adversus diabolum ut
discedat sicut est illud zachari-
e. Et ostendit michi dominus
ihesum sacerdotem magnum stante-
m coram angelo dei et sathan stabat
a dextris eius ut adversar-
etur ei. Et dixit dominus ad sathan
Increpet dominus in te sathan et
increpet dominus in te qui elegit iher-
usalem. Hoc est exorcismus
increpare et coniurare ad-
versus diabolum. Sciendum quod non cre-
atura dei in infantibus exor-
cizatur aut exsufflatur sed ille
sub quo sunt omnes qui cum pec-
cato nascuntur. Est enim princeps
peccatorum. Simbolum per linguam grecam
signum vel cognicio inter-
pretatur. Discessuri enim apostoli ad e-
wangelizandum in gentibus hoc sibi
predicacionis signum vel indicium
posuerunt. Continet autem
confessionem trinitatis et unitatis

ecclesie et omne christianum dogmatis
sacramentum quod symbolum fidei
et spei nostre non scribitur in carta
nec atramento sed in tabulis cor-
dis carnalibus. Oratio petitionis
dicitur. Nam orare est petere
sicut exorare impetrare. Con-
stat oratio loco et tempore. Loco
quia non ubique cum prohibe-
amur a christo necessitatis in pu-
blicum orare sed opportunitas
dederit aut necessitas importa-
verit. Neque igitur contra pre-
ceptum reputatur ubi apostoli fac-
tum qui in carcere audientibus
custodibus orabant et canebant
deo. De tempore vero dictum est
sine intermissione orate
sed hoc singularibus. Nam
est observatio quarundam ora-
tionum communium que diei intervalla spacia si-
gnant iii vi et viiii similiter
et noctis. Sed ideo hee orandi
hore divise sunt ut si forte
aliquo fuerimus opere detenti
ipsum nos ad officium tempus
ammoneat. Que tempora in scrip-
turis inveniuntur. Primum
igitur spiritus sanctus congregatis
discipulis hora iii infusus
est. Petrus qua die communi-
cationis in illo vasculo expertus

est vi hora orandi gratia a-
scenderat. Idem etiam cum
iohanne hora viiii templum
habiis cum eo paraliticum sani-
tati reformavit. Sed et da-
nielem legimus hec tempora
in oratione observasse ut itaque
ex hac disciplina ut nemi-
nus qua tibi dic adoremus
debitores in primis trinitati patris
et filii et spiritus sancti excep-
tis aliis legitimis orationibus
que sine ulla admonitione
debentur ingressu lucis ac
noctis principio vigiliarum. Sed
et cibum non sumere quam
interposita oratione. Priora
enim habenda sunt spiritualia refectionis
quia priora celestia quam ter-
rena. Qui autem vult orationem
suam volare ad deum faciat
ei duas alas ieiunium et
elemosinam et ascendet ce-
leriter et exaudietur. Ieiu-
nium est parsimonia victus ab-
stinentiaque ciborum cui nomen e-
xinitum ex quadam parte in-
testini quod semper est va-
cua quod vulgo ieiunium vocatur.
Unde ieiunii nomen creditur
derivatum quod sit media in-

sexta uaria et germanica cristat
Ieiunium et statio dicitur. Statio autem
de militari exemplo nomen acce-
pit propterea quod nulla leticia ob-
ueniens castris stationem
militum rescindit. Nam leti-
cia liberius tristicia sollicitius
administrat disciplinam. Unde
et milites numquam inme-
mores sacramenti magis
stationibus parent. Distare
uidetur autem quid inter ieiuni-
um et stationem. Nam ieiu-
nium est indifferenter cuiuslibet
diei abstinentia non secundum le-
gem sed secundum propriam uoluntatem.
Statio autem est obseruacio
statutorum dierum uel temporum. Dierum
autem iiii feria uel vi feria
ieiunium ex ueteris legis precep-
to. De qua statione in euangelio
dixit ille: Ieiuno bis in sabba-
to, id est iiii et vi sabbati. Temporum at-
que legalibus ac propheticis insti-
tucionibus terminatis tempora sta-
tuta sunt ut ieiunium quarti
quinti septimi ac decimi uel
sicut in euangelio dies illi in quibus
ablatus est sponsus uel sicut ob-
seruacio xl^e que in uniuer-
so orbe institucione apostolica
obseruatur circa confinium

dominice passionis. Hiis tamen quis
quid adiciat quam xeropha-
giam dicunt abstinentiam a cibo
humectum uini et nomen hoc datum
eo quod siccis quibusdam cibis utantur.
Penitentia appellata quasi pu-
nitentia eo quod ipse homo in
se penitendo puniat quod male
admisit. Nam nichil aliud
agunt quos ueraciter penitet nisi
ut id quod male fecerunt impuni-
tum esse non sinant. Eo quippe modo
sibi non parcentibus ille parcit cuius
alto iudicio quod (?) ipso nullus con-
temptor euadit. Perfecta autem
penitentia preterita deflere et
futura non admittere. Hec (?) specta
in similitudine fontis est ut
si forte impugnante diabolo ali-
quod peccatum irrepserit huius
satisfactione purgetur. Satisfa-
ctio autem est causas peccatorum
et suggestiones excludere et ulterius
peccatum non iterare. Reconcilia-
tio est uero que post completam
penitentiam adhibetur. Nam sicut
conciliamur deo quando primum a gen-
tilitate conuertimur ita reconci-
liamur quando post peccatum penitendo
regredimur. Exomologesis greco
uocabulo dicitur quod latine confessio
interpretatur. Cuius nominis 2a
significatio est. Aut igitur

in laudem intelligitur confessio sicut est Confiteor tibi domine pater celi et terre. Aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgenda cuius indeficiens est misericordia. Exhomologesis greco vocabulo exprimitur et frequentatur exhomologesis quo debitum nostrum domino confitemur non quidem ut ignoranti cuius cognitioni nichil occultatum est. Sed confessio est rei sicut eius que ignoratur professa cognitio. Unde et sibi ad eundem quispiam esse criminaverat reque adulterare furari sed ubi liceret ethnice dampnacioni obnoxia esse cognoverit cognitis hiis confitetur errore. Confessio autem criminis professio est desinendi. Desinendi autem a peccatis est dum confessio est. Confessio autem antecedit remissio sequitur. Extra veniam est qui peccatum cognoscit nec cognitum confitetur. Itaque exhomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est habitu atque victu sacco et cinere incubare corpus sordibus obscurare animum merroribus deicere illa que peccat

tristi tractatione mutare. Letanie autem greco nomine appellantur que latine dicuntur rogationes. Inter letanias autem et exhomologesim hoc differt quod exhomologesis pro sola confessione peccatorum agitur. Letanie vero que indicuntur propter rogandum deum et impetrandam in aliquo misericordiam eius. Sed nunc iam distat vulgo utrumque vocabulum et sub una designacione habetur. Nec distat vulgo utrum letanie an exhomologesis dicantur. Supplicationis autem nomen quodam modo nunc ex gentilitate retinetur. Nam legitime erant apud eos aut indicte. Indicte aut quia paupertas antiqua romanorum ex collatione sacrificabat aut certe de bonis dampnatorum unde supplicia dicuntur supplicationes que fiebant de bonis passorum supplicia. Sacra igitur que de rebus eorum emebantur fiebant. Explicit lib. 6.

Beatissimus ihero

uir ~~erudi~~ eruditissimus et multarum
linguarum peritus hebreorum nomi-
num interpretaciones primus in latinam
linguam transtulerit. Et quibus
pro breuitate intermissis in
libris quedam huic operi adiectis
interpretacionibus interponenda
studui. Vocabulorum igitur expositio
satis indicat quid uelint in-
telligi. Habent igitur quedam ex causis
nomina racionem. Imprima
pris autem x nomina ponimus
quibus apud hebreos deus uoca-
tur. Primum apud hebreos dei nomen
hel dicitur quod alij deum alij ethi-
mologiam eius exprimentes
yschiros i. fortem interpretati sunt
ideo quod nulla infirmitate
opprimitur. sed fortis est et suf-
ficiens ad omnia perpetranda.
Secundum nomen eloy. Tercium
eloe quod utrumque in latino deus
dicitur. Est autem nomen in latino
ex greca appellacione translatum.
Nam deus grece theos scilicet
dicitur i. timor inde tractum est
deus quod eum colentibus sit ti-
mor. Deus autem proprie nomen est
trinitatis pertinens ad pa-
trem et filium et spiritum sanctum.
Ad quam trinitatem eciam re-

liqua que inde in infra sunt posi-
ta vocabula referuntur. Quar-
tum nomen inde dicitur sabaoth quod
uertitur in latinum exercituum
siue uirtutum de quo in psalmo
ab angelis dicitur Quis est iste rex
glorie dominus uirtutum. Sunt igitur
in huius mundi ordinacione uir-
tutes multe ut angeli arch-
angeli principatus et potestates
cunctique celestis milicie ordi-
nes quorum tamen ille dominus est. Omnes
igitur eius subiecti sunt eiusque dominatui
subiacent. Quintum helyon quod
interpretatur in latinum excelsus
quia supra celos est sicut scriptum
est de eo Excelsus dominus super
celos gloria eius. Excelsus autem
dictus pro ualde celsus. Ex igitur
pro ualde ponitur sicut eximius
quasi ualde eminens. Sextum
eie i. qui est. Deus igitur solus quia eternus
est hoc est quia exordium non habet
essencie nomen uere tenet. Hoc igitur
nomen ad suum moysen per ange-
lum est delatum. Querenti igitur quod ~~esset~~ esset
nomen eius qui eum pergere
precipiebat ad populum ex egipto li-
berandum respondit Ego sum qui
sum. Et dices filijs israel Qui
est misit me ad uos. Tamquam
in eius comparacione qui uere est

qui incommutabilis est ea que
commutabilia sunt facta quasi
non sit Quod igitur dicitur fuit non
est et quod dicitur erit nondum est
Deus autem esse tantum novit fuisse
et futurum esse non novit Eo
enim pater cum filio et spiritu sancto
veraciter est cuius eternitati compar-
atum esse nostrum non esse est unde
modo loquimur dicentes vivit deus qui
eterna vita vivit quam modo
non habet Septimum adonai
quod generaliter interpretatur dominus
quod dominetur creature cuncte vel quod
creatura omnis dominatui eius subservi-
at Dominus ergo deus vel quod dominetur
omnibus vel quod timeatur a cunctis
Octavum ia quod in deo tantum ponitur
quod etiam in alleluia in novissima
sillaba sonat Nonum tetragramma-
ton hoc est iiii litterarum quod proprie
apud hebreos in deo ponitur io
he vau he id est duabus ia que dupli-
cata ineffabile illud et glorio-
sum nomen efficiunt Dicitur autem
ineffabilis non quia dici non po-
test sed quia finiri sensu et intel-
lectu humano nullatenus potest
Et ideo quia de eo nichil digne
dici potest ineffabilis est Deci-
mum sadai id est omnipotens Vocatur
autem omnipotens eo quod omnia potest

Ioth he vau he
i. Iud hey ia ia

dei

sadai

et faciendo quod vult non
patiendo quod non vult Quod
si ei accideret nequaquam
esset omnipotens Facit enim quicquid
vult et ideo omnipotens est Omnipotens
quia ipsius sunt cuncta que ubique
sunt plus enim totius mundi
est imperium Dicuntur autem et alia
quedam in deo substantialia
nomina ut immortalis incorru-
ptibilis incommutabilis eternus
unde et merito cunctis preponitur
creature Immortalis per
de eo scriptum est Qui solus
habet immortalitatem Quia in
eius natura nulla est commuta-
tio Nam omnis mutabili-
tas non incongrue mortalis
dicitur secundum quam et anima
dicitur mori non quia in corpus
vel in aliquam alteram sub-
stantiam mutatur et vertitur
sed in ipsa sua substantia quicquid
quod alio modo nunc est aut
fuit secundum id quod desinit esse
quod erat mortale utique depre-
henditur Deo pro hoc solus dicitur
immortalis quia solus
incommutabilis est Incorru-
ptibilis appellatur quia cor-
rumpi et dissolvi non potest
nec dividi Quicquid enim dis-

diui potentiam et initium capit
Ille nec diuidi potest nec in-
terire cum incorruptibilis
est Incommutabilis est quia
semper manet et mutari
nescit nec proficit quia per-
fectus est nec deficit quia e-
ternus est Eternus est quia sine
tempore est non habet initium
neque finem Eterne et sempiternus
eo quod sit semper eternus
A quibusdam autem ab ethere
creditur dictus quia celum
sedibus eius habetur et ille
unde est illuc Celum celi domino
Et hec ista iiij unum significant
tant Nam una eademque ratione
dicitur sive deus sive
immortalis sive incorrupti-
bilis sive immutabilis In-
uisibilis quia numquam conspectibus
suis ipsa apparuit oculis mor-
talibus trinitas nisi per sub-
iectam creature eademque
corporee Nam nemo potest
ipsam manifestationem eterne
dei uidere et uiuere sicut dictum
est moisi Unde et dominus in euangelio
ait Deum nemo uidit umquam
est enim inuisibilis ideoque non
oculis sed corde querendus est

Impassibilis quia nullis perturbati-
onibus afficitur quibus fragilitas
humana succumbit Non enim
attingunt eum ille passiones
ut libido iracundia cupiditas
timor meror inuidia et cetera
quibus humana mens turbatur
Sed cum dicitur deus irasci aut
zelari aut dolere nostro usu dicitur
Apud deum enim perturbatio nulla est
apud quem tranquillitas summa est
Simplex autem dicitur siue non ami-
ttendo quod habet seu quia non ali-
ud est ipse et aliud quod in ipso
est sicut in homine cui aliud est
esse et aliud sapere Nam et
esse potest et sapiens non esse
Deus autem habet essentiam habet et
sapientiam Sed quia habet hoc et
est et omnia est ac proinde
simplex est quia non in eo aliquid
accidens est sed et quod est et in
ipso est essentialiter est ex-
cepto quod relatiue ad quamque
personam est Summe bonus quia in-
commutabilis Creata uero bonum
sed non summum est quia muta-
bilis est et dum sit quidem
bonum non tamen esse potest et
summum Incorporeus autem
uel incorporalis ideo dici-
tur ut spiritus credatur uel intelligatur

est non corpus Nam dum dicitur
spiritus eius significatur substancia
Quamvis quia tamen concluditur
ipse annulo concluditur sed omnia
intra eius omnipotenciam coartantur
perfectus dicitur quia nichil ei possit
addi At tamen de consummacione ali-
cuius facti perfectio dicitur Deus autem
qui non est factus quomodo est perfec-
tus Sed hoc vocabulum de usi-
tatis sumpsit humana inopia
sic et reliqua verba quatenus
id quod ineffabile est utcumque
dici possit quia de deo nichil
digne humanus sermo dicit
sunt et alia Creator dictus
protectus mundi rerum aliorum cre-
atis Nichil est igitur quod non
originem a deo traxerit Ipse
est unus quia diuidi non potest
vel quia nichil est aliud sed
quod tale capiat potestatis
Hec igitur que de deo dicta sunt
ad totam pertinent trinitatem
propter unam et eternam substanciam
sive in patre sive in filio eius
unigenito in forma dei sive
in spiritu sancto qui unus spiritus
est dei patris et filii eius
unigeniti Sunt et quedam
vocabula ex usu nostro ad deum

scripta de membris nostris et
sive de inferioribus et quia
in ipsa natura invisibilis
et incorporeus est pro effica-
cia tamen causarum ipso-
rum species ad scribuntur ut
more locucionis nostre facilius
se nostris insinuet ut quia
omnia videt dicitur oculus et propter
quod audit omnia dicitur auribus pro-
pterea aut quod avertit ambulat
pro eo quod expectat stat Sic
et in ceteris hiis similibus
ab humanis motibus trahitur
similitudo ad deum sic est obli-
viscens et memorans Hinc
est quod et propheta dicit Jur-
avit dominus exercituum per animam
suam Non quod deus animam ha-
beat sed hic modo narratur ef-
fectus Nam et facies dei in
scripturis sacris non caro sed
diuina cognicio intelligitur
eadem racione quia per faciem
conspectam quisque cogno-
scitur Hoc in oracione dicitur
deo Ostende nobis faciem
tuam Ac si dicatur da nobis
cognicionem tuam Sic et ve-
stigia dei dicuntur quia nunc
deus per speculum cognoscitur
ad perfectum vero omnipotens requi-

131

dum in futuro facie ad fa-
ciem quiq(ue) electus prestabitur ut ipam spem ro-
teplentur cui(us) nunc ve-
stigia coprehendere conat(ur)
hoc est qd videri p(er) specul(um)
d(icitu)r Nam sicut et habitus
et locus et tempus in deo
non p(ro)p(ri)e sed p(er) similitudines
translate d(icu)nt quippe sede(re)
super cherubin d(icitu)r qd est
astitus et taquam vestim-
tu amictus qd est ad habi-
tum et anni tui non deffici-
ent qd ad tp(us) ptinet et si
ascendero in celu tu ibi es
qd ad locum Nam p(ro)phe(ta)
plaustri portant fenu spes
ad deum d(icitu)r et hic oma p(er) fi-
gura dm quia nichil cor-
pe adiacente substancie
eius

Illis eciam modis xps
appellari in scriptur(is)
invenitur divinis
Nam ipe dei patris unige-
nitus filius dum esset equalis
patri p(ro)pt(er) salute nram for-
mam servi accep(it) p(ro)m(ittendo)
quedam nova nullis ex divini-

tatis substancia quedam ex di-
spensacione suscepte humani-
tatis ad sumpta sunt Xps na-
q(ue) a crismate est appellatus
h(oc) est unctus p(re)ceptu dei
fuerat iudeis ut sacru con-
ficerent unguentu quo p(er)un-
gui possent hii qui vocabantur
ad sacerdocium vel ad regnu
Et sic nunc regibus indum(entum)
purpure insigne est regie
dignitatis sic illis unctio
sacri ungenti nome ac po-
testate regiam conferebat Et
inde xpi dicti a crismate qd
est unctio Nam crisma
grece latine unctio nuncupat(ur)
Que eciam dno no acomoda-
vit factus spuale quia spu
unctus a deo patre sic i act(ibus)
ibi d(icitu)r Collecti sunt i veritate
civitate adversus scm filium
tuu quem unxisti no utiq(ue)
oleo visibili sed genere dono
qd visibile significat unguento
Non est aut salvator sicut
no xps sed comunis nu-
cupacio potestatis Sicut i
d(icitu)r xps comuno dignitatis
nome est Cum ergo et ipe ju
vocabitur salvator Xpi aut

nomen nusquam alibi omni-
no nec in aliqua gente fuit
nisi tantum in illo regno ubi
xps prophetabatur et unde
venturus erat Messias autem
hebraice dicitur grece xps et lati-
na autem locutione unctus
Ihs hebraice grece sother
et latine autem salutaris sive
salvator interpretatur pro eo
quod cunctis gentibus saluti-
fer venit Ethimologiam
nota id est nominis huius etiam evangelista
significat dicens Vocabis
nomen eius salvator quia
ipse salvum faciet populum suum
Sic igitur xps significat regem
ita Ihs significat salvatorem
Non itaque nos salvos facit
quicumque rex sed rex salvator
quod verbum latina lingua antea
non habebat sed habere po-
terat sicut potuit quando voluit
Emmanuel ex hebreo in la-
tinum significat nobiscum
deus scilicet quia per virginem natus
deus hominibus in carne mortali
apparuit ut terrenis viam
salutis aditum aperiret
Ad divinitatis substantiam
que pertinent ista sunt de domino

Deus autem dictus propter unitatem
cum patre substantie et do-
minus propter servitutem creature
Deus autem et homo quia
verbum et caro Unde bis
genitus dicitur sive quia pater
eum genuit sine matre
in eternitate sive quia mater
sine patre in tempore Unige-
nitus autem vocatur secundum
divinitatis excellentiam quia
sine fratribus Primogenitus
secundum susceptionem hominis
in qua per adoptionem gratie fratres
habere dignatus est quibus esset
primogenitus Homousion
patri ab unitate substantie appel-
latur Substantia id est usia
grece enim usia dicitur homo unum
utrumque id est coniunctum sonat
una substantia hoc id est vocatur
homo usion quod est ego et pater
unum sumus hoc est eiusdem
cum patre substantie quod nomen
et si scriptum in literis sanctis
non invenitur in asserti-
one tamen totius trinitatis de-
fenditur quia datur racio
unde recte dici ostendatur
sicut et pater in nullis libris
nunquam ingenitus legitur
sed tamen dicendus esse ab

credendus credendus non du-
bitatur Homousion similis sub-
stantie quia qualis deus talis
est et imago eius invisibilis
dei et imago invisibilis prin-
cipium eo quod ab ipso sunt omnia
et quia ante eum nichil finis
vel quia dignatus est in fine
temporum humiliter in carne nasci
et mori et iudicium novissi-
mum ipse suscipere vel quia quic-
quid agimus ad illum referimus
et cum ad eum pervenerimus
ultra quod queramus non habemus
Os dei est quia verbum eius e-
st. Sic proverbis que per linguam
fiunt sepe dicimus illam et illam
linguam ita et pro dei verbo
os ponitur quia mos est ut ore
verba fiant. Verbum autem ideo
dicitur quia per eum pater omnia con-
didit sive iussit. Veritas quia
non fallit sed tribuit quod pro-
misit. Vita quia creavit. Y-
mago dicitur propter similitudinem
patris. Configura est quia susci-
piens formam servi operum virtu-
tumque similitudinem patr-
nis et imaginem atque immensam
magnitudinem designavit.
Manus dei est quia omnia per
ipsum facta sunt. Hec et dextra

propter effectum operis totius creature que
per ipsum formata est. Brachium
quia ab ipso omnia continentur. Virtus
pro eo quod omnem potestatem patris
in semet ipso habeat et omnem celi
terreque creaturam gubernet contin-
eat atque regat. Sapientia pro eo
quod ipse revelet misteria scientie
et archana sapientie. Sed tamen cum
sit pater et spiritus sanctus sapientia
et virtus et lumen et lux proprie
tamen his nominibus filius nuncupatur.
Splendor autem appellatur propter quod
manifestat. Lumen quo illuminat.
Lux quia ad veritatem contemplandam
cordis oculos reserat. Sol quia
illustrat. Oriens quia luminis
fons et illustrator est rerum et quod
oriri nos faciat ad vitam eternam.
Fons quia rerum origo est vel quod
satiat sitientes. Ipse quoque alpha
et O. Alpha cum litera nulla
precedit. Prima est literarum sicut
et filius dei. Ipse enim se principium
iudeis interrogantibus esse respondit.
Unde et Iohannes in apocalipsin propter
ipsam literam ponens ait Ego sum
alpha et O primus et novissimus.
Primus quia ante eum nichil. O No-
vissimus quia iudicium novissimum
ab ipso suscipit. Mediator quia
inter deum et homines medius con-

situtus est ut homines ad homines
deum perduceret Unde et illum
greci mesiten vocant Paraclitus
id est advocatus qui pro nobis intercedit
apud patrem alium Christi vestrum(?)
Paraclitus autem grece est quod la-
tine dicitur advocatus quod nomen
et filio et spiritui sancto adscribitur
iuxta quod et dominus in evangelio
ait Rogabo patrem et alium par-
aclitum dabit vobis Interpres
autem idem vocatur quia pro culpis
nostris removendis curam gerit et
pro abluendis nostris criminibus
curam impendit Sponsus quia
descendens celo adhesit ecclesie ut
fierent novi testamenti erunt duo
in carne una Angelus dicitur propter
annuntiationem paterne ac sue vo-
luntatis unde et apud prophetam magni
consilii angelus legitur cum ipse sit
et dominus angelorum Missus dicitur
eo quod apparuit huic mundo verbum
caro factum est Unde et idem dicit
Ego a patre exivi et veni in
hunc mundum Homo autem dicitur
quia natus est Propheta quia
futura revelavit Sacerdos quia
pro nobis se hostiam obtulit Pastor
quia custos Magister quia
ostensor Nazarenus vero a loco
nazareus ~~nazareus~~ a merito id est sanctus sive
mundus quia peccatum non fecit

Et quidem et de aliis insolitis
rebus nominum species ad se tra-
xit Christus ut facilius intelligatur
Dicitur id est panis quia caro Vitis
quia sanguine ipsius redempti
sumus Flos quia electus Via
quia per ipsum ad deum imus Ho-
stium quia per ipsum ad deum ingre-
dimur Mons quia fortis
Petra quia firmitas est
credentium Lapis angularis
vel quia duos parietes edifi-
cans id est de circumcisione et preputio
venientes in una fabrica
ecclesie iungit vel quod pacem inter
angelis et hominibus facit Lapis
offensionis quia veniens
humilis offendunt in eum incre-
duli homines et factus est petra
scandali sicut dicit apostolus Iude-
is quidem scandalum Funda-
mentum autem ideo vocatur
quia fides in eo firmissima
est vel quia super eum catholica
ecclesia constructa est Item Christus
agnus pro innocentia Ovis
propter patientiam Aries
propter principatum Hedus propter
similitudinem carnis peccati
Vitulus propter quod pro nobis
est immolatus Leo pro reg-
no et fortitudine Serpens

Et serpens pro morte et sapi-
entia. Idem est vermis quia
resurrexit. aquila quia post resur-
rectionem ad astra remeavit.
nec mirum si visibilibus signi-
ficationibus figuratur, quem usque
ad miracula passionis seu tantas
contumelias descendisse cog-
noscitur, qui dum dei patris
coeternus ante secula filius per quod
venit plenitudo temporis pro
salute nostra formam servi
accepit et factus est homo

filius. Unde quaedam dicuntur in scrip-
turis secundum formam dei, quaedam
secundum formam servi. De his quoque ex-
empli gratia duo quaedam commemo-
rantur ut singula ad singula
referantur. Secundum formam
enim dei dicit ipse: Ego et pater
unum sumus. Secundum formam servi
pater maior me est. Sed qui
aut minus intelligentes quid
quid dicatur ea quae secundum for-
mam servi dicta sunt volunt
transferre ad formam dei et q[uae]

tis ea que dicta sunt ut ad se inuicem persone referantur uolunt unam esse nature atque substancie et faciunt errorem in fide. Sic autem dei filius coniuncta est humana natura ut ex duabus substanciis fieret una persona. Solus igitur homo pertulit crucem sed propter unitatem persone et deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: Si cognouissent numquam dominum glorie crucifixissent. Illum ergo dei crucifixum fatentur non ex uirtute diuinitatis sed ex infirmitate humanitatis non ex sue nature potentia sed ex carnis suscepcione.

de spiritu sancto

[S]piritus sanctus ideo spiritus dicitur [illegible] quia ex patre filioque procedit et substanciam omnibus habet. Neque igitur aliud de patre procedere potuit quam quod ipse est pater. Spiritus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur spirans et spirans utique spiritu inspirans est et ideo appellatus spiritus est. Spiritus autem modo quodam est spiritus sanctus secundum quod refertur ad patrem et filium quod eorum spiritus sit.

Ratio

Nam et hoc nomen quod spiritus dicitur non secundum id quod refertur ad aliquid et secundum id aliquam naturam significat. Omnis igitur incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Unde non tantum patri et filio et spiritui sancto sed omni rationali creature et anime hoc uocabulum congruit. Ideo igitur spiritus dei spiritus uocatur quia patris et filii spiritus est. Nam cum sit pater spiritus et filius spiritus et pater sanctus et filius sanctus ipse tamen proprie uocatur spiritus sanctus tamquam sanctitas coessencialis et consubstancialis amborum. Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus ne duo in trinitate filii suspicentur. Ideo non predicatur ingenitus ne duo patres in ipsa trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio domini dicentis: Multa adhuc habeo que uobis loquar sed non potestis modo illa audire. Veniet autem spiritus ueritatis qui a patre procedit et de meo accipiet ille uos in docebit omnia. Sic autem non solum nature procedit sed semper ad peragenda opera trinitatis indesinenter procedit. Hoc autem inter est inter nascentem filium et procedentem spiritum sanctum quod filius ex uno nascitur spiritus sanctus ex utroque procedit. Et ideo dicit apostolus

Qui autem spiritum Christi non habet hic non est eius. Spiritus sanctus expresse etiam et angelus intelligitur. Dictum est igitur de eo: Et que ventura sunt annunciabit vobis. Et utique angelus grece latine nuncius interpretatur. Unde et duo angeli apparuerunt Loth in quibus dominus singulariter appellatur, quos intelligimus filium et spiritum sanctum. Nam pater nusquam legitur missus. Spiritus sanctus quod dicitur paraclitus a consolatione dicitur. Paraclesis enim latine consolatio appellatur. Christus enim apostolis lacrimantibus misit, postquam ab eorum oculis ipse in celum ascendit. Consolator igitur tristibus mittitur iuxta illam eiusdem domini sententiam: Beati lugentes quoniam ipsi consolabuntur. Ipse etiam dixit: Tunc lugebunt filii sponsi cum ab eis ablatus fuerit sponsus. Item paraclitus pro eo quod consolationem prebeat animabus qui gaudium temporale amittunt. Alii paraclitum latine oratorem vel advocatum interpretantur. Ipse igitur spiritus sanctus dixit, ipse dictavit, per ipsum datur sermo sapientie, ab ipso sancta scriptura inspirata est.

Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur propter dona que de unitate eius plenitudine particulatim quique ut digni sunt consequi promerentur. Ipse igitur spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientie et pietatis, spiritus timoris dei. Spiritus autem principalis in psalmo legitur. Ubi quia ter spiritus repetitur, non nulli trinitatem intellexerunt, in eo quia scriptum est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus et tamen videtur, restat ut spiritus sit. Intelligunt ergo ubi in nulla trinitate significari in spiritu principali patrem et spiritu recto filium, spiritu sancto spiritum sanctum. Spiritus sanctus ideo donum dicitur eo quod datur. Acti da i. donum est nuncupatum. Notissimum est igitur dominum Ihesum Christum cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in celum, dedisse spiritum sanctum quo credentes impleti linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum dei est in quantum datur eis qui diligunt eum. Apud se autem deus est, apud nos autem donum est. Sed sempiterne spiritus sanctus donorum est distribuens singulis prout vult gratiarum dona. Nam et prophetias quibus vult inspirat et peccata quibus vult dimittit.

Nam peccata sine spiritu sancto non
donantur. Spiritus sanctus inde proprie car-
itas nuncupatur vel quia natur-
aliter eos a quibus procedit con-
iungit et se unum cum eis ostendit
vel quia in nobis id agit ut in deo
maneamus et ipse in nobis. Unde
et in donis dei nichil maius
est caritate et nullum maius do-
num dei quam spiritus sanctus. Ipse
est et gratia que quia non meri-
tis nostris sed voluntate divina
gratis datur nobis gratia nuncu-
patur. Sicut autem unicum dei verbum
proprie vocamus nomine sapientie cum
sit universaliter et spiritus sanctus
ipse sapientia ita spiritus sanctus proprie
nuncupatur vocabulo carita-
tis cum sit pater et filius univer-
saliter caritas. Spiritus sanctus digi-
tus dei esse in libris evangelii
apertissime declaratur. Cum unus
evangelista dixisset in digito dei ei-
cio demonia alius hoc idem ita
dixit in spiritu dei eicio demonia.
Unde et digito dei scripta
lex est data die l. ab occisione
agni et die l. venit spiritus sanctus
a passione domini nostri ihesu cristi.
Ideo autem digitus dei dicitur
ut eius operatoria virtus cum
patre et filio significetur.

Unde et apostolus ait: Hec autem
omnia operatur unus atque idem
spiritus dividens singulis prout
vult. Sicut autem in cristo bap-
tismi morimur et renascimur
ita spiritu signamur quod est digi-
tus dei et spiritale signaculum.
Spiritus sanctus idcirco in colum-
be specie venisse perhibetur ut
natura eius per avem simpli-
citatis et innocentie declar-
etur. Unde et dominus: Estote inquid
simplices sicut columbe. Hec
enim avis corporaliter felle car-
ens tantum innocentiam et a-
morem. Spiritus sanctus nomine ignis
appellatur propter quod in actibus apostolorum
per divisiones linguarum
ut ignis apparuit qui etiam in-
sedit super unumquemque illorum.
Propterea autem divisas lingua-
rum apostolis dedit ut idonei
efficerentur fidelium erudicione
ipsorum. Quod vero super singulos
sedisse memoratur id causa
est ut intelligatur quia plures
non fuisse divisus sed man-
sisse in singulis totus. Sic fere
ignibus mos est. Hanc igitur
habet naturam ignis accen-
sus ut quanti adiacent quantum

acumine purpurei splendoris a-
spexerint tantis visum sue
lucis impertiat tantis in minist-
erium sui muneris tribuat
et ipse nichilominus in sui in-
tegritate permaneat Spiritus
sanctus nomine aque appellatur
in ewangelio domino clamante et
dicente Si quis sitit veniat
ad me et bibat Qui credit
in me flumina aque vive
fluent de ventre eius Ewangelista
autem exposuit unde diceret Sequitur
enim et ait Hoc enim dicebat de
spiritu quem accepturi erant
credentes in eum Sed
aliud est aqua sacramenti aliud
aqua que significat spiritum dei
Aqua igitur sacramenti visibilis
est Aqua spiritus invisibilis est
Ista abluit corpus et significat
quod fit in anima vel in
aut spiritum sanctum ipsa anima mundatur
et saginatur Spiritus sanctus i-
deo unctio dicitur Iohanne testante
apostolo quia sicut oleum naturali
pondere super fertur omni liquori
ita in principio super ferebatur
spiritus super aquis Unde et dominus
oleo exultationis hoc est spiritu
sancto fuisse legitur unctus

Sicut et Iohannes apostolus spiritum sanctum unc-
tionem vocat dicens Et vos unc-
tionem quam accepistis
ab eo permaneat in vobis et ne-
cesse non habetis ut aliquis do-
ceat vos sed sicut unctio eius docet
vos de omnibus Ergo spiritus est ipse
sanctus unctio invisibilis

Trinitas appellata quod fi-
at totum unum ex tribus
quasi triunitas ut me-
moria intelligentia et voluntas
in quibus mens habet in se quandam
imaginem divine trinitatis
Nam dum tria sint unum sunt
quia et singula in se manent et
omnia in omnibus Pater et filius
et spiritus sanctus trinitas et
unitas igitur unum idem et tria
In natura unum in personis tria
Unum propter maiestatis communio-
nem tria propter personarum proprietatem
Nam alius pater alius filius alius
spiritus sanctus Sed alius quidem non
aliud quia pariter simplex pariter-
que incommutabile bonum et coe-
ternum Pater solus non est de alio
Ideo solus appellatur ingenitus
Filius solus de patre est natus ideo
solus dicitur unigenitus Spiritus sanctus

plus de patre et filio procedit, ideo plus ambobus nuncupatur spiritus. In hac trinitate alia appellativa nomina, alia propria sunt. Propria essentialia, ut deus, dominus, omnipotens, immutabilis, immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant qua unum sunt. Appellativa vero pater et filius et spiritus sanctus, ingenitus et genitus et procedens. Eadem et relativa, quia ad se invicem referuntur. Cum igitur dicitur deus, essentia est, quia de se ipso dicitur. Cum vero deus pater et filius et spiritus sanctus relative dicitur, quia ad se invicem refertur. Nam pater non ad se ipsum, sed ad filium relative dicitur, quia est ei filius. Sic et filius relative dicitur, quia est ei pater. Sic et spiritus sanctus, quia est patris et filii spiritus. His igitur appellationibus hoc significatur quod ad se invicem referuntur, non ipsa substantia qua unum sunt. Proinde trinitas in relativis personarum nominibus est, deitas non triplicatur sed in singularitate est. Quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem. Nomen autem deorum in angelis et sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, propterea quod non sint merito aequales. De quibus psalmus: Ego dixi dii estis. De patre autem et filio et spiritu sancto propter unam et aequalem divinitatem non nomen deorum, sed dei esse ostenditur, sicut ait apostolus: Nobis tamen unus deus. Vel sicut voce divina dicitur: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est, scilicet ut et trinitas sit et unus dominus deus sit. Fides autem Graecorum de trinitate talis est. Una usia, ac si dicatur una natura aut una essentia, treis hypostaseis, quod resonat in latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam latinitas proprie non dicit de deo nisi essentiam. Substantia vero non proprie dicitur, sed abusive, quoniam vere substantia apud Graecos persona intelligitur, non natura.

a Angeli graece vocantur, hebraice malachoth, latine vero nuntii interpretantur, ab eo quod domini voluntatem populis adnuntiant. Angelorum autem vocabula officii nomen est, non naturae. Semper enim spiritus sunt, sed cum mittuntur vocantur angeli. Quibus ideo pictorum licentia pennas faciunt

ut celerem eor in cuncta dist
ursum significent sic et iux
fabulas poetarum uenti pennas
habere dicuntur propter uelocitatem
S[ed] Unde et scriptura dicit Qui
ambulat super pennas uento
Nouem autem esse ordines an-
gelorum sacre scripture testa
tur Idest angeli archange-
li troni dominaciones uirtutes
principatus potestates cheru-
bim et seraphim Quorum offi-
cior uocabula cur ita dicta
sunt interpretandi exequimur
Angeli uocantur propter quod de celis
ad annunciandum hominibus mit
tuntur Angeli igitur greca latine
nuncij dicuntur Archangeli greca
lingwa summi nuncij interp
tatur Summi parua uel mi-
nima annunciant angeli Qui
uero summa archangeli nuncu
pantur Quidam autem archan
gelorum priuatis nominibus appellantur
ut per uocabula ipsa in opere
suo quid ualeant designent
Gabriel hebraice in lingwa
nostram uertitur fortitudo dei
Ubi igitur potencia diuina uel
fortitudo manifestatur gabri
el mittitur Unde et eo tempore
quo erat dominus nasciturus et

triumphaturus de mundo gabriel
uenit ad mariam ut illum ad
nunciaret qui ad debellandas a-
ereas potestates humilis ueni-
re dignatus est Michahel
interpretatur quis ut deus Quando
enim aliquid in mundo mire uir-
tutis fit hic archangelus mit
titur et ex ipsius opere nomen est eius
quia nemo ualet facere quod
facere potest deus Raphahel inter-
pretatur curacio uel medicina dei
Ubicumque igitur curandi et medendi
opus necessarium est hic arch-
angelus a deo mittitur et in me
dicina dei uocatur Unde et ad
tobiam idem archangelus missus
oculis eius curacionem adhibu
it et cecitate detersa uisum
restituit Uriel interpretatur
ignis dei sicut legimus apparu
isse ignem in rubo Legimus
etiam ignem missum desuper et
impleuisse quod preceptum est Troni
autem et dominaciones et principatus
et potestates et uirtutes quibus
uniuersam celestem societatem
apostolus complectitur ordines angelorum
et dignitates intelliguntur
et probat quia distribucione of
ficiorum alij troni alij dominaci-
ones alij principatus alij po
testates dicuntur pro suis dignitatibus

quibus inuicem dispungimur. Virtu-
tes angelica quedam ministeria
perhibentur per quas signa et mir-
acula in mundo fiunt propter quod
et uirtutes dicuntur. Potestates sunt
quibus uirtutes aduerse subiec-
te sunt et inde potestatum nomen
nuncupantur quia maligni spiritus
earum potestate coercentur ne
tantum mundo noceant quantum
cupiunt. Principatus sunt hii qui
angelorum agminibus presunt qui
pro eo quod subditos angelos ad
explendum ministerium diuinum
disponunt principatuum uocabulum
acceperunt. Nam alii sunt qui ad-
ministrant alii qui assistunt sicut
et per danielem dicitur milia assi-
stebant ei. Dominationes sunt
hii qui etiam uirtutibus et princi-
patibus preeminent qui pro eo quod
ceteris angelorum agminibus dominantur
dominationes uocantur. Throni sunt
agmina angelorum qui latino e-
loquio sedes dei dicuntur. Et uocantur thro-
ni quia illis conditor presidet
et per eos iudicia sua disponit.
Cherubin autem et ipsi sublimio-
res celorum potestates angelicorum
ministeriorum perhibentur que
cherubin in linguam nostram ex he-

preta(n)tur scientie multitudo.
Sunt enim ipsi sublimiora agmi-
na angelorum qui pro eo quod uici-
nius positi diuina scientia ce-
teris amplius pleni sunt cher-
ubin id est plenitudo scientie appe-
llantur. Ipsa sunt illa duo
animalia super propiciatorium arce
facta ex metallo propter significandam
eandem angelorum presentiam in
quorum medio ostenditur deus.
Seraphin quoque similiter
multitudo est angelorum que
ex hebreo in latinum ardentes
uel incendentes interpretantur.
Qui idcirco ardentes uo-
cantur quia inter eos et deum
nulli alii angeli consistunt.
Et ideo quanto uicinius coram
eo consistunt tanto magis
claritate diuini luminis
inflammantur. Unde et ipsi
uelant faciem et pedes sedentis
in trono dei et ideo ceterorum
angelorum turba uidere dei
essentiam plenius non ualet
quoniam eam cherubin tegunt.
Hec ergo uocabula agminum
angelorum ita sunt per specialia
ordine singulorum ut tamen sint
ex parte communia omnium. Na-

dum troni sedes dei ni quorundam angelorum ordines speci-
aliter designent tamen per appel-
lacionem istam qui sedes super che-
rubin dicitur Et ideo isti ordi-
nes angelorum privatis no-
minibus appellantur quia hoc
ipsum officium in ipso ordine ple-
nius acceperunt Et cum sint
omnibus communia propria tamen
nomina suis ordinibus depu-
tantur Unicuique igitur sicut pre-
dictum est propria officia sunt in-
iuncta que promeruisse eos
in mundi constat exordium
Nam quia angeli et locis et
hominibus presunt per prophetam te-
statur angelus dicens Princeps
regni persarum restitit michi
Unde apparet esse nullum
locum cui angeli non presint
Presunt igitur et auspiciis ope-
rum omnium Hic est ordo vel
distinccio angelorum qui post
lapsum malorum in celesti virtu-
te steterunt Nam post quam
apostate angeli ceciderunt
hii in perseverancia eterne be-
atitudinis solidati sunt Unde
et post celi creacionem in prin-
cipio repetitur fiat firma-
mentum Et vocatum est firma-
mentum celum Numerum ostendens
quod post ruinam angelorum malorum
hii qui permanserunt firmitatem
eterne perseverancie consecuti sunt
nullo iam lapsu casuri nulla
superbia cadentes sed firmiter in
dei amore et contemplacione ma-
nentes nichil aliud dulce habent
nisi eum a quo creati sunt Duo
autem seraphim in ysaia le-
guntur figuraliter veteris et
novi testamenti significacionem
ostendentes Quod vero facie et pe-
des dei operiunt quia preterita
ante mundum et futura post
mundum scire non possumus sed
media tantum eorum testimonio
contemplamur Bini senas alas
habent quia de fabrica mundi tantum
que in sex diebus facta est in presenti
seculo novimus Quod clamat
alter ad alterum trinita-
tis in una divinitate demon-
stratur misterium

De hominibus qui quodam presagio nomen accepe-
runt

p [P]lerique primores hominum specialibus
causis originem nominis
habent Quibus ita prophetice
indita sunt vocabula ut aut
futuris aut precedentibus eorum

tempis conveniant in quibus
tamen manente spirituali sacra-
mento nunc tantum ad litteram in-
tellectum historie prosequimur
Ubi autem ethimologie inter-
pretationem vero ad tantum hebreus per-
sonam ipsam in latinam ethimo
logiam proponimus Quod autem
unum nomen hebraicum aliter
atque aliter interpretatur hoc secundum
accentuum et litterarum convenit
diversitate ut in variis signi-
ficationibus nomina committentur
Adam sicut beatus iheronimus
tradit homo sive terrenus sive
terra rubra interpretatur Ex
terra enim facta est caro et hu-
mus hominis faciendi materia
fuit Eva interpretatur vita
sive calamitas sive ve Vita
quia origo fuit nascendi
Calamitas et ve quia prevari-
cationis causa extitit mo-
riendi A cadendo enim nomen
sumpsit calamitas Alii autem dicunt
ob hoc evam vitam et calami
tatem appellatam quia frequenter
viro causa salutis est sepe ca-
lamitatis et mortis quod est
ve Cayn possessio interpretatur
Unde ethimologiam eius exp-

Kaym

mens pater eius ait cain
id est possedi hominem per deum Idem
et lamentatio eo quod primo in-
terfecto abel interfector extitit
et penam sui sceleris de-
derit Abel interpretatur lu-
ctus quo nomine prefigurabatur
occidendus Idem et vanitas
quia cito plures est ab sub-
tractus Seth interpretatur resur-
rectio eo quod pro fratris inter
fectionem natus sit quasi re-
surrectionem fratris commotus
suscitavit Idem et positio quia
posuit eum deus pro abel Enos Enos
vir quem lingue varietatem
homo vel vir dicitur et congrue
hoc vocabulum habuit de quo
scriptum est tunc initium fuit
invocandi nomen domini Licet
plerique hebreorum arbitrentur
quod tunc primum in nomine domini et
in similitudine eius fabricata
sunt idola Enoc dedicatio
in ipsius enim nomine civitatem
prima edificavit cham Cainan
lamentatio vel possessio eorum
Enic id est cham possessio Irad
ivatum nomen quod est chaman
facit possessio eorum Mathu
salam interpretatur mortuus
est evidens ethimologia no-

Quidam igitur eum parte dis-
latum fuisse et diluuium pre-
cisse putauerit Ob hoc sig-
nanter transfertur memoratus
est ut ostenderet non vixisse
eum per diluuium sed in eodem
cataclismo fuisse defunctum
Soli igitur octo homines matusa
diluuium euasit Lameth per-
cutiens ipse igitur percussit et in-
terfecit chaym quod etiam ipse sig-
na prestasse uxoribus confitetur
Noe requies interpretatur pro eo
quod sub illo omnia retro opera ces-
sauerunt per diluuium Vnde et pa-
ter eius uocans nomen eius Noe
ait Iste requiescere nos faci-
et ab omnibus operibus nostris Et
dicitur nouatus quod nomen ex pre-
sagio potestatis accepit Sic-
ut enim patriarche et apostoli
filii dei Ericus quoque sicut
et ipsi eius ab ortu solis usque
ad occasum magnum est nomen
in gentibus Cham calidus et ipse
ex presagio futuri cognomi-
natus Posteritas enim eius eam
terre partem possedit que vici-
nius sole calentior est Vnde
et egiptus usque hodie egip-
tiorum lingua cham dicitur Ia-
phet latitudo Ex eo enim quod pluribus gen-
tibus nascitur Et quia lata est
ex gentibus multitudo credentium
ab eadem latitudine Iaphet
dictus est Chanaan filius cham
interpretatur motus eorum quod quid est
aliud nisi opus eorum Pro motu
enim patris id est pro opere eius male-
dictus est Arfaxat sanat depopul-
acione Chus ebraice ethiops
interpretatur a posteritate sui ge-
neris nomen sortitus Ab ipso enim
sunt procreati ethiopes Nem-
roth interpretatur tirannus Iste
enim prior arripuit insuetam
plebis tirannidem et ipse adgressus
est aduersus dominum impietatibus edi-
ficare turrem Heber transitus
Ethimologia eius mistica est quod
ab eo stirpe transiret nunc peregri-
naret nimis translata in gentibus
genus ergo igitur sunt exorti hebrei
Faleg diuisio cui pater propterea
tale nomen imposuit quia tunc
natus est quando per linguas terra di-
uisa est Thara exploracio a-
scensionis Melchisedech rex
iustus Rex quia ipse postea regna-
uit salem Iustus propterea quod de-
cernens sacramenta legis et
euangelii non peccatorum victi

mas sed ablationem panis et
talicis in sacrificium obtulit Loth
declinans concubitus igitur sodomorum
non consentit sed eorum illici
ta carnis incendia declina-
vit. Moab ex patre totum nomen
ethymologia habet. Concepit enim
cum primogenita filia de patre.
Amon cuius causa nominis red
ditur filius populi mei sic deriva
ut ex patre sermo nominis ex parte
que est sermo Ammon enim id est a quo
dicti sunt ammaniti vocatur
populus. Sarai interpretata princeps
mea eo quod esset unius tantummodo
domus mater familias. Postea
causa nominis immutata ablata
de fine prima littera dicitur sarra
id est princeps. Omnium quippe
gentium futura princeps erat sic
et dominus pollicitus fuerat ada-
braham dabo tibi ex sarra filium
et benedicam ei et erit in gentes
et reges populorum ex ea. Agar
advena vel conversa. Conveniat fuit
igitur complexui abrahe advena
causa generandi data que postea
contemptu angelo increpante con
versa est ad sarram. Cetura
turiam. Ismahel interpretatur
auditio dei. Unde scriptum
est Et vocavit nomen eius
ysmahel quia exaudivit eum

dominus. Esau trinomius est et ex
triplicis causis varie nuncupatur
dicitur igitur esau id est rufus ob rec
tionem scilicet rufe lentis ita ap
pellatus cuius edulio primoge
nita perdidit. Edom autem
a rubore corporis dictus
est quod latine sanguineus
dicitur. Seir vero quod fuerit hi-
spidus et pilosus. Omnino enim
natus est totus sicut pellis pilosus
erat. Ita idem tribus nominibus
appellatus esau id est rufus edom
id est sanguineus seir id est pilosus
quia non habuit lenitatem.
Rebecca patientia sive que
multum accepit. Lia labori
osa utique generando plurimos
igitur dolores quam rachel
fecunditate pariendi experta
est. Rachel interpretatur o-
vis pro ea igitur iacob pavit
oves laban. Zelfa os hians
et bala inveterata. Dina trans
fertur in causam iurgii
igitur in stupri causa extitit.
Thamar amaritudo provir
motus. Idem et commutans.
Mutavit igitur se in habitu
meretricis quo cum socero
suo concubuit. Phares divi
sio ab eo quod diviserit membra =

e mata predarii diui pris r plu-
res pristiq est nome unde
et pharisei qui est quasi ue-
stes apto separabant diuisi
appellabantur Hara fr cuius
mous manu erat coccinu
interpretatur oriens siue q
primus apparuit siue qd primi
ceteros ipsi nati sunt ut in libro
paralipomenon contrictur he-
sa oriens appellatus e Job
in latinu uertit dolens et
uerte spr percussione car-
nis et pressione dolorum
Calamitates i suas nois
ethimologia prefigurauit
Pharao nome est no hyus
sed honoris Sicut igi apud
nos augusti appellantur
reges cum pprs nominentur
antur Exprimit aut in la-
tinu pharao denegans eu
uisio diu siue dissipator
eius apte igr di sunt afflic-
tor Amens maris siue
ubi est signu Cessit igit
et defecit signu eius tenu
signis moisi ini et dixer
magni hic digitus dei est M-
ambres mare pellitu siue
mare incapite denique Mo-
yses interpretatur sumptus exa-
qua Inuen igr eum adripa

fluminis expositu filia pharaonis
quem tollit eius adoptauit sibi
uocauitque nome eius moises
eo qd de aqua sumpsisset eu Aar-
on mons fortitudinis interpreta-
tur qd turibulu accipiens inmo-
dicum et interemptorem obuia-
stetit et ruina mortis qi qs
mons fortis exclusit Eleazar
dei adiutoriu interpretatur
Balach precipitans siue deuorans
Balaam uniq pplus contencionem ori
parcet Transsiit igitur pu-
gione hambri cu scortu ma-
dianitide et dm furore plac-
cau ut pareret hambri
iste lapsostiens uel amaritas
Prorsus igi nom abamaritu-
dine figuratu qd peccato
amaricauerit pplm Saab stat
tudo uel sumis siue impetus
Josue interpretatur saluator Iste
igi in figura xpi pplm abalhys
[illegible] saluauit et in terra repro-
missionis induxit Caleph qs
tamis cor aut ignis canis O-
tamel tepis eius ds uel respo-
dei Aot gloriis Barach ful-
gurans Debbora apis uel
loquar Apis quasi fuit ad bel-
lum promptissima dimicans
aduersus sisaram et pempto

zambri

cecinit canticum in quo loquar Jabel
assumpcio Gedeon circuiens iniqui
tatis eorum consequenter id est decuriat
informatus est quali presagio
contra hostes futura victoria
procedere ex quo futuro circuim
to ethimologiam nominis sumpsit
Abimelech pater meus rex Tho
la vermiculus vel coccinus Ja
hir illuminans Jepte aperiens
vel apertus Esebon cogitacio
sive vinculum meroris Abdon
servus eius Samson sol eorum ut
plus fortitudine consequenter fuit igitur vir
tute clarus et liberavit israel de hos
tibus Dalida situla vel sicula
Booz in fortitudine sive in quo
robur Noemi quam interpretatur
pulchra consolata eo quod marito
et liberis peregre mortuis in ter
ra moabitidem in consolacione sua
tenuit Ruth interpretatur festi
nans Alienigena id est erat ex
populo gentili que relicta patria
festinavit transire in terram israel
dicens socrui sue Quocumque per
rexeris pergam Anna gracia eius
interpretatur quia diu prius erat
sterilis natura postremo di
vina fecundata est Heli dominus meus
Ofni discalciatus consequenter filius id est fuit
Heli electus in ministerium sacer

docij cuius amissionem suo expres
sit vocabulo Ofni id est ait dis
calciati pedes in presencia eius
pacis Et propheta Quam speciosi
sunt pedes qui annunciant pa
cem Ofni ergo discalciatus interpreta
tur cuius nomine veteris testamenti
sacerdocium auferri presto signi
ficaretur ablatum consequenter Finees si
cut os muti interpretatur
quo significatur sacerdotique
tus et doctrine silencium Samu
hel nomen eius ex Hessimi in
ple pacifici vel meconpuni
Saul peticio interpretatur No
tum est id est quomodo hebrei
pessime eum sibi regem pecierunt
et accepit non secundum deum
sed secundum suam voluntatem David
manu fortis utique quia for
tissimus in prelio fuit Ipse et
desiderabilis in stirpe sua
de qua predixerat propheta ve
niet desideratus cunctis gentibus
Salomon tribus nominibus fuisse
perhibetur Primum vocabulum
eius salomon dicitur id est pacificus
eo quod in regno eius pax fuerit
Secundum nomen Idida eo quod fuit
dilectus et amabilis domino Ter
cium vocabulum eius coheleth
quod grece appellatur ecclesiastes

latine concionator quod ad populum
loqueretur Jonathan columbe
domum Absolon patris pax per an-
tifrasin eo quod bellum adversus
patrem gesserit sive quod in eius
bello david pacatum legitur
fuisse filio adeo ut etiam ma-
gnos dolore commotus plangeret
et Roboam latitudo populi et
impetus populi antifrasin quod x tribus
ab eo separatis due tantum ei
relicte sint Abia pater domini
vel pater fuit Asa tollens
sive sustollens Josaphat
domini iudicium Joram qui excel-
sus Achazias domini apprehendens
Athalia tempus domini Joas spirans
vel domini robur Amasias populum
tollens Amos fortitudo domini
Azarias auxilium domini Ozias
autem ipse est qui et Azarias
duplici nomine Iste est qui in-
licitum sibi sacerdotium vindicare
conatus lepra in fronte per-
cussus est Joatam consummatus sive per-
fectus pulcra ethymologia nominis conve-
nit igitur rectum in conspectu
domini et portam templi edificavit
excelsam Achaz apprehendens
Ezechias fortis dominus Manasses
obliviosus Iste enim multa igitur

scelera et sacrilegia reliquerat
et oblitus fuerit dei sive quia obli-
tus est deus peccatorum illius Am-
mon fidelis vel onustus Josias
ubi est incensum domini secundum ethymo-
logiam nominis Iste est igitur qui sim-
ulacra combussit Joachaz robustus
Joachim ubi est preparatio Eliachi-
m dei resurrectio Sedechi-
as iustus domini Jeroboam iudica-
tio sive causa populi vel ut quidam
autem divisio interpretatur proces
quod in regno eius divisus sit populus
iste et separatus a regno stirpis
david divisionis enim populi cau-
sa iste extitit Zamri psalmus
vel canticum nomen Omri excussus
meus Achab frater patris Jezabel
fluxus sanguinis vel fluens
sanguine Sed melius ubi est
sterquilinium Precipitata igitur
de corpus comederunt carnes eius
canes sicut predixerat Helias Et
erunt inquit carnes Jezabel sicut
stercus super faciem terre Ochozias
apprehendens domini Jehu ipse vel est
Joatam robustus Sella umbra
eius vel petitio Manahem
plans Facceas aperiens Nabugo-
donosor prophetia lagunculae angustie
sive prophetans istius modi signum

propinquius sunt futurorum quod in disse-
naratur. et daniel hec interpretatio
est siue sessio in angustiis an-
gustie protentis qui in captivita-
te ab his ducti sunt. Zorobabel
apud hebreos certius integris
nominibus tradita est compositio. Zoro
iste ea magister babel. id est
babilonis sonat et efficit nomen
Zorobabel iste magister de babi-
lone. In babilone enim natus est
ibi et princeps iudee gentis
extitit

de patriarchis

q Horundam patriarcharum
ethimologie nota des-
ut sciamus quid in suo
vocabulo resonat. Nam plerique
eorum ex causis propriis nomina acce-
perunt. Patriarche interpretantur
patrum principes. Archos enim grece
princeps est. Abram primum voca-
tus est pater excelsus propterea
quod sit tantum. Postea appel-
latus est abraham quod fertur
pater multarum gentium quod erat
adhuc per fidem futurum. Gentium
autem non habetur in nomine sed
subauditur iuxta illud Erit no-
men tuum abraham quia patrem mul-
tarum gentium posui te. Ysaac ex
risu nomen accepit. Riserat
enim pater quando promissus est
admirans in gaudio. Risit
et mater quando per illos tres
viros promissus est dubi-
tans in gaudio. Ob hac pro
causa nomen accepit ysa-
ac. interpretatur enim risus. Sci-
endum autem quod iiii in veteri
testamento absque ullo vela-
mine nominibus suis antequam
nascerentur vocati sunt. Ys-
mahel ysaac salomon et
ozias lege scripturas. Ia-
cob subplantator interpretatur
siue quod in ortu plantam na-
scentis fratris apprehenderit
siue quod postea fratrem arte
decepit. Unde et esau dixit
Iuste vocatum est nomen
eius iacob subplantavit enim
me ecce secundo. Israhel vir vi-
dens deum. Quod enim hoc nomen
accepit quando tota nocte luc-
tatus fuerat in certamine an-
geli et oriente lucifero be-
nedictus est. Unde propter visionem
dei israhel appellatus est sicut
ipse ait Vidi dominum et salua
facta est anima mea. Ruben
interpretatur visionis filius
Sic enim quando eum peperit lia
vocavit nomen eius ruben
dicens Quia audiuit deus hu-

militatem meam Simeon
interpretatur audicio Secun-
dum dixit lya quod peperit cum non
ambigens de amore viri
Nunc meum erit vir meus
quia peperi ei tres filios Iu-
da confessio dicitur Cum igitur
peperit eum lia laudem domino re-
tulit dicens Nunc super hoc
confitebor domino Et ab id vo-
catus est iuda a confessione
itaque nomen eius est dictum
quod est gracias agens Ysachar
interpretatur est merces hic
quippe dicitur ysachar merces
Hoc autem ideo quia mandra-
goris filii ruben in tritica
viri qui rachel debebatur
ad se emerat lia Unde et dum
natus est dixit lia Dedit deus
mercedem meam Zabulon
interpretatur habitaculum Cer-
tum igitur hunc filium genuerat
lia ipsa iam sperauit
habitabit mecum vir meus
Unde et filius eius vocatus est
habitaculum Neptalim deco-
ursione sive decoratione cau-
sa nominis eius est cum et dixit
rachel cum eum peperisset
ancilla eius bala Habitacione
me fecit deus habitacione cum
sorore mea Dan interpretatur

iudicium Bala igitur dum eum pe-
peperisset dixit rachel domina eius Iu-
dicavit me deus et exaudivit
dedit michi filium Causam no-
minis eius exposuit ut ab eo quod
iudicasset se dominus filio ancille
iudicii nomen imponeret Gad
ab euentu sive procinctu vocatus
est Cum igitur peperit eum zelpha
dixit domina eius lia In fortuna
quod dicitur in procinctu vel euentu
Aser beatus dicitur eo igitur peperisset
eum zelpha dixit lia Beata ego
et beatificant me mulieres
et ab eo quod beata dicatur ethi-
mologia nominis beatum vocauit
Ioseph ab eo quod sibi alium addi
mater optauerat vocauit au-
gmentum Hunc pharao saph-
aneth appellauit quod hebraice
absconditorum repertorem sonat pro eo
quod obscura omnia reuelauit
et serenauit Et dixit Tamen
quia hoc nomen ab egyptiis po-
nitur ipsius lingue debet ha-
bere racionem Interpretatur ergo pha-
neth egypcio sermone salua-
tor mundi eo quod orbem terre
ab imminenti famis excidio lib-
erauit Beniamin interpretatur
filius dextere quod est virtutis
dextere igitur appellatur tamen
Mater quippe eius moriens

uocauerat nomen eius benoni id est filius doloris mei pater hoc mutauit nomine filium dextere nominans Manasses dictus ab eo quod sit pater eius oblitus laborum suorum ita enim hebraice uocatur obliuio Effraim eo quod auxerit eum deus et hoc uocabulo in lingua nostra refertur augmentum

De prophetis

Quos gentiles uates appellant hos nostri prophetas uocant quasi prefatores quia porro fantur et de futuris uera predicant Qui autem a nobis prophete in ueteri testamento uidentes appellabantur quia uidebant ea que ceteri non uidebant et prospiciebant que in misterio abscondita erant Hinc est quod scriptum est in Samuele Eamus ad uidentem Hinc Esaias Vidi dominum sedentem super tronum excelsum et eleuatum Et Ezechiel Aperti sunt celi et uidi uisiones dei Quorundam autem prophetarum ethimologie nominum adnotande sunt Vocabula enim eorum satis ostendunt quid in futuris factis dictisque suis pronunciassent Helias interpretatur dominus deus Ex futuri igitur presagio sic uocatus Nam dum altercaret cum sacrificiis in quadam gentilis sacerdotibus baal inuocato nomine domini descendit de celo ignis super holocaustum Quod cum uidisset omnis populus cecidit in faciem suam et ait Dominus ipse est deus Ob hanc igitur causam tale sortitus nomen accepit pro eo quod per eum sacrificio cognouerit populus dominum deum Helias et fortis dominus interpretatur uel propter quod interfecit sacerdotes uel propter quod hanc aduersitatem tolerauit Heliseus domini salus interpretatur Vocabulum autem et idem ex futuri presagio sortitus Denique et multas uirtutes fecit et famem pellens populum a morte saluauit Nathan dans siue dantis Esaias interpretatur saluator domini Et merito saluatorem id est uniuersarum gentium cuius sacramenta amplius quam ceteri predicauit Iheremias excelsus domini pro eo quod dictum est ei Constitui te super gentes et regna Ezechiel fortitudo dei Daniel iudicium dei siue quia in probatione iudiciorum sententiam diuine examinationis

ethibuit dum vepta cor falsita
te suprimi albini teritu libauit
sive qd visiones et somnia que
p singula quedā enigmata fi-
tura monstrabantur sagaci
mēte discernēs aguit hic et
desideriorum vir appellatus ē quia
pane desideri non mandu
cauit et vinū concupiscen-
cie non bibit Osee saluatr̄
aut saluās Cum igitur nomen
dei in ppham ysrl ob crimine ido
latrie pphasset domui salu-
tem prenunciauit ppt qd ezec
hias rex iuda sublatis idol
q̄ precedētes reges consecra-
erant tēplum dn̄i purgasse ac
purificasse monstratur Johel
domiṅg dei siue incipiēs deo
vel fuit dei hec igitur eius
vocabula resonat ethimolo
gia incerta Amos pphs au-
ulsus Propheta igitur dictus ad
pplm fuit ysrl quia iam auulsus
erat a dn̄o et aureis vitulis
inseruiebat siue aculsus a reg
no stirpis dauid Naum
germen siue consolator Hic
increpat igitur ciuitate sanguinum
nu et post euersionem illius
consolatur syon dicēs Ecce
super montes pedes euange
lizantis et annunciātis Abba
cuch Amplexans Siue vel greco

qd incertum est cum deo congrediu̇
amplexantis eum luctantis sortit
est nomē Nullus enim tam audaci
voce ausus est dn̄m adiustitie
disputatione prouocare cur in
rebus humanis et mundi istius
tanta rerum versatur iniquitas
Micheas quis hic vel quis iste
Sommat samarie inuoluens
sentencias ob causam simulacri
illo mō quo dicitur dn̄s quis e
iste inuoluēs sentencias Soffonias
specula vel archanu dn̄i respon
sa Utrumque ad ppham conuenit
Ipsi enim sciunt misteria dei un̄
et ad ezechiel dr̄ Speculatorem
te posui Et alibi Non faciet
dn̄s aliquam nisi reuelauerit
seruis suis pphis Abdias seruus
dn̄i Eue et moises famulus dn̄i
et aplus seruus xpi ita iste lega
tus ad gentes missus videt et p
dicat que pphali digna sint mi
sterio et seruituti in seruus do
mini Jonas interpretatur columba
siue dolens Columbe progenitu gemitu
quo in ventre ceti triduo fuit do
lens aut vel ppter tristiciam quam
habuit de salute ninniuitarum ut
pp̄t edera subito arescente cuius
umbraculo tegebatur contra
solis ardore Hic est et amari
sareptene vidue filius ut iudei
afirmant quem resuscitauit

helias. Mane propheta ad deum
dicite. Nunc cognovi quia vir
dei es tu et verbum domini in ore
tuo verum est. Obliyne causa
ipsum puerum amati vocatum.
Amati enim ex hebreo in latinam
linguam veritas dicitur et quia
quod verum helias locutus est ille
qui suscitatus est filius muti:
tatus est veritatis. Zachari:
a memoria domini. lxx anno de
solationis templi completo zach
aria predicante memoratus e
dominus populo suo iussitque darius re
versus est dei populus et reedi
ficatur et urbis et templum.
Aggeus in latinum festivus et
letus reparat destructum templum
edificandum prophetat et post lucem
captivitatis regressionis leti
tiam predicat. Malachias in
terpretatur angelus domini id est nuncius.
Quidquid enim loquebatur quasi a
domino venit mandata ita crede
bant. Et inde ita eius nomen
lxx translatores dicentes assump
tio verbi domini super israel in manu
in angeli eius. Esdras ad
iutor. Neemias consolator
a domino. Quod enim prepagio
futuri nomina ista partiti sunt
conversi enim in adiutorium et con
solatione omni illius populo rede
untis ad patriam. Nam et

templum domini idem reedifi
caverunt et muros ac turres
eius ipsi restauraverunt. Ana
nia gratia dei eadem et sidrac
lingua caldea quod interpreta
decorus meus. Azaria auxilium
domini eadem et abdenago quod
in latinum vertitur servientes ta
cens. Misahel qui populus domini
Ophe et misach quod interpreta
risus vel gaudium. Jessia si
mul. Gemtia audiens domini.
Asaph congregans. Ethan
robustus sive ascensus. Idi:
tum transiliens eos sive sali
ens eos. Quosdam igitur
in hebreis hymnos titulatos
in finem et eo quod in imo fuer
cogitantes et medio tuo publi
sperem ponentes transilient ta
mente isto qui vocatur transiliens.
Eman attipies vel fortitudo
eius. Barachias benedictus domini
vel benedictus dominus. Olda distri
ctio sive de vertice. Judith
laudans vel confitens. Esther
absconsa. Zacharias memor
ia domini. Ab hoc quod animit mem
oriam testamenti sui sancti. Elys
beta domini gratia eo quod sit hinos
prophetarum principium gratie sive munu
baptismatis per quod gratia ministra
data sunt prophete veteris novi

testamenti quorum finis est Christus cui
dicitur apertio. Et prophetia in generibus
posita est. Prophetie autem ge-
nera vii sunt. Primum genus
extasis quod est mentis excessus
sicut vidit Petrus vas illud sub-
missum de celo in stupore men-
tis cum variis animalibus. Se-
cundum genus visionis sicut apud
Esaiam dicentem: Vidi dominum se-
dentem super solium excelsum.
Tertium genus sompnium sicut Ia-
cob subnixam in celum scalam
dormiens vidit. Quartum genus
per nubem sicut ad Moisen et
ad Iob post plagam loquitur
deus. Quintum genus vox de ce-
lo sicut ad Abraham sonuit
dicens: Ne inicias manum
tuam in puerum. Et apud Pau-
lum in via: Saule Saule quid
me persequeris. Sextum genus
accepta parabola sicut apud Salo-
monem in proverbiis et apud
Balaam cum evocaretur a Ba-
lach. Septimum genus replet-
ionis spiritus sancti sicut pene apud
omnes prophetas. Alii tria genera
visionum esse dixerunt. Unum secundum
oculos corporis sicut vidit
Abraham tres viros sub i-
lice Mambre et Moises ig-
nem in rubo et discipuli transfigur-
atum dominum inter Moisen et He-
liam et cetera huiusmodi. Alter-
um secundum spiritum quo imaginami-
nur ea que per corpus sentimus sicut vidit
Petrus discum illum submitti de
celo cum variis animalibus. Et sicut
Esaias deum in sede altissima non
corporaliter sed spiritualiter vidit. Non
enim deum forma corporea circum-
terminat sed quemadmodum
figurate non proprie multa dicun-
tur ita etiam figurate multa mon-
strantur. Tertium autem genus visio-
nis est quod neque corporeis sensibus
neque illa parte anime qua cor-
poralium rerum imagines capiuntur
sed per intuitum mentis quo intellecta
conspicitur veritas sicut Daniel preditus
mente vidit quod Baltasar viderat
corpore, sine quo genere illa
duo vel infructuosa sunt vel etiam
in errorem mittunt. Omnia tamen hec
genera spiritus sanctus moderatur. Habet
autem prophetia non solum bonorum sed et
malorum. Nam invenimus
Saulem regem prophetasse. Persequebatur
enim sanctum David et impletus spiritu
prophetare cepit. de apostolis

a Apostoli interpretantur mis-
si. Hoc igitur eorum nomen
indicat. Nam sicut ...

angeli latine nuntii vocantur ita
greci apostoli latine missi appellantur.
Apostoli id est missi misit eos Christus evangelizare
per universum mundum ita ut quidam
eos. indosque penetrarent do-
centes gentes et facientes in nomine
Christi magna et mirabilia mi-
racula ut attestantibus signis et
prodigiis crederent illis in his que
dicebant et videbant. Habent autem
plerique ex his causis suorum vocabu-
lorum. Petrus a petra nomen accepit
hoc est a Christo super quem est funda-
ta ecclesia. Non igitur a petra petrus
sed petrus a petra nomen sortitus
est sicut non Christus a christiano sed christia-
nus a Christo vocatur. Ideoque ait dominus
Tu es petrus et super hanc petram
edificabo ecclesiam meam. Quia
dixerat petrus tu es Christus filius
dei vivi. Deinde ei dominus Super hanc
inquid petram quam confessus es
edificabo ecclesiam meam. Petra enim
erat Christus super quod fundamento
etiam ipse edificatus est petrus. Ce-
phas dictus eo quod in capite sit consti-
tutus apostolorum. Cephalon enim grece caput
dicitur. Et ipsum nomen in petro syrum
est. Simon bar iona in lingua
nostra sonat filius columbe. Est enim no-
men syrum pariter et ebreum. Bar quippe
syra lingua filius. Iona hebra-
ice columba. Utroque sermone
dicitur bar iona. Alii simplici-
ter accipiunt quod simon id est pe-
trus filius sit iohannis iuxta illam
interrogationem Simon
iohannis diligis me et volunt
scriptorum vitio depravatum
ut pro bar iohannam hoc est
filium iohannis bar ione scriptum
sit una detracta syllaba. Io-
anna autem interpretatur domini
gratia. Et fuisse petrum trinomi-
um petrum cephan et simonem
bar iona. Simon autem hebra-
ice interpretatur audiens.
Paulus hebreo sermone temp-
tatio dictus eo quod prius in tempta-
tione ecclesie sit versatus. Per-
secutor igitur erat in nomine hoc
istud quo persequebatur christia-
nos. Postea mutato nomine de
paulo factus est paulus quod interpre-
tatur mirabilis sive electus.
Mirabilis quia multa signa
fecit vel quia ab oriente usque
ad occasum evangelium Christi variis
gentibus predicavit. Electus vero
in actibus apostolorum spiritus sanctus dicit
Segregate michi barnabam
et paulum ad opus quod elegi
eos. Latino autem sermone

paulus a modico dictus est et
ipse ait Ego sum minimus
omnium apostolorum Cephas igitur
salus pro petra dictus Quando
paulus humilis modicus ubi
sic loquitur paulo post bis in
celo te i. post modicum Ita
quia modicus factus est ipse dicit
Ego enim sum novissimus apostolorum
et iterum minimo omnium sanctorum Ce-
phas igitur et paulus eo muta-
to nomine sunt vocati ut gentes
etiam ipso nomine novi sicut abr-
aham et sara Andreas frater
petri carne et coheres gratia
secundum hebream ethimologi-
am interpretatur decorus sive
respondens Sermone autem greco
a viro virilis appellatur Johannes
quondam vaticinio ex merito nomen
accepit Interpretatur enim in quo
est gratia vel domini gratia Amplius
enim ceteris apostolis dilexit ihesus
Jacobus zebedei a patre cogno-
minatur quo relinquens cum io-
hanne verum patrem secuti sunt
hii sunt filii tonitrui Qui
etiam bonarges ex firmitate
et magnitudine fidei vocati
sunt Hic est iacobus filius
zhebedei frater iohannis qui post a-
scensionem domini abhorrende ma-
nifesta accipiens Jacobus alphei

ad distinctionem prioris cognomina-
tus qui dicitur filius zebedei sicut iste
filius alphei Cognomentum igitur
ambo a patre susceperunt Iste est
iacobus minor qui in evangelio frater
domini appellatur sive nominatur quia
maria uxor alfei soror fuit ma-
tris domini Quam mariam cleo-
phe iohannes evangelista cognominat
a patre sive a gentilitate familie
aut quacumque alia causa ei nomen
imponens Alfeus autem hebreus si-
mone in latinum exprimitur mille-
simus sive doctus Philippus os lam-
padarum vel os manuum Thomas
abissus vel geminus Unde et grece
didimus appellatur Bartholomeus
filius suspendentis aquas vel filius
suspendentis me Syrum est non
hebreum Matheus in hebreo
donatus exprimitur idem et appel-
latus levi ex tribu a qua ortus
fuit In latinum autem ex opere pub-
licani nomen accepit quia ex pu-
blicanis electus fuit et in apostola-
tum translatus Simon cananeus
ad distinctionem simonis petri
de vico gallilee chana ubi aquam
dominus mutavit in vinum Ipse est
qui in evangelista scribitur
zelotes Chana quippe zelus
interpretatur Judas Jacobi qui ali-
bi appellatur lebeus figuratum

nomen habet a torde quod nos
diminutive tortulum possumus
appellare. Ipse malis civita-
tatibusque scribitur que ecclesiastica
tradit historia missum edessa
ad abgarum regem. Judas scari-
otes vel a vico ubi ortus est
vel ex tribu Ysachar vocabulum
sumpsit quodam presagio futuri
in condempnationem sui. Ysachar
igitur interpretatur merces ut signi-
ficaretur pretium proditoris
qui vendidit dominum sicut scriptum
est. Et appenderunt mercedem
meam xxx argenteos pretium quod
appretiatus sum ab eis. Mathi-
as inter alios sine cognomine
plus habet interpretatur dona-
tus ut subaudiat gratia. Iste
igitur in loco eius electus est ab aposto-
lis cum productis sors mitteretur.
Marchus excelsus mandato vi-
delicet propter evangelium altissimi quod pre-
dicavit. Lucas ipse consurgens
sive ipse elevans eo quod elevavit
predicationem evangelii super alios. Bar-
nabas filius prophete vel filius con-
solationis

Maria illuminatrix vel
sive stella maris. Gen-
uit igitur lumen mundi

Sermone aut pro maria
domina nuncupatur et pulcre
quia dominum genuit. Helizab-
et dei mei saturitas vel
mei iuramentum. Magdale-
ne turris. Marta irritans
vel provocans. Sermonem at
pro interpretatur donans. Na-
thanael donum dei qua-
si plus vel simulatio donorum
dei meo non fuit. Zebedeus
donatus sive fluens. Iste Zac-
heus iustus sive iustificatus a
iustificandis. Simeon est nu-
mero hebreum. Lazarus adiutus
eo quod sit a morte resuscita-
tus. Herodes pelliceus gloriosus
clari ethymologia. Caiphas
investigator aut sagax aut
vomens ore. In quo in ore suo
iustum condempnat quamvis sub
misterio prophetia administraret.
Poncius declinans consilium
iudeorum accepta enim aqua lavit
manus suas dicens Innocens
ego sum a sanguine iusti huius.
Pilatus os malleatoris qui
dominum Christum ore suo et iusti-
ficat et condempnat. Mor-
malleatoris utraque velit.
Barrabas filius magistri eorum
absque dubio iudeorum magistri

p. de reliquiis
in eius nobilis

qui est dictus homicidiarum
auctor qui usque hodie reg-
nat in eis

Tes grece lingua latine
testes dicuntur. Unde
et testimonia grece in
ecclesia nuncupantur. Testes
autem ideo vocati sunt quia
testimonium Christi passione sus-
tinuerunt et usque ad mortem pro
veritate certaverunt. Sed quia
nos testes quod latine utique
non possemus sed grece martires
appellamus familiarius eccle-
siasticis auribus hoc grecum verbum sonat
sic et multa greca nomina que
pro latinis utimur. Martirum pri-
mus in novo testamento Stephanus
fuit qui hebreo sermone in-
terpretatur norma quod prior fuit
in martirum imitacione fi-
delium. Idem autem ex greco sermone
in latinum vertitur coronatus
et hoc prophetice ut quod sequeretur
vere vaticinio quodam futuri
presagii in vocabulo resonaret. Pas-
sus est enim et quod vocabatur
accepit. Stephanus enim corona dicitur
humiliter lapidatus sed sub-
limiter coronatus. Duo autem
sunt martirii genera. Unum in aper-
ta passione alterum in occulta
animi virtute. Nam multi
hostis insidias tollerantes et cun-
ctis carnalibus desideriis resi-
stentes per hoc quod se omnipotenti deo in
corde mactaverunt etiam pacis
tempore facti sunt qui etiam si per-
secucionis tempus existeret martires
esse potuerunt

Cleros et clericos hinc
appellatos quia Mathias
sorte electus est quem primum
per apostolos legimus ordinatum. Cle-
ros igitur grece sors vel hereditas
dicitur. Propterea ergo dicti clerici quia
de sorte sunt domini vel quia domini par-
tem habent. Generaliter autem clerici
nuncupantur omnes qui in ecclesia Christi
deserviunt quorum nomina et gradus hec sunt:
Ostiarius psalmista lector ex-
orcista acolitus subdiaconus
diaconus presbiter et episcopus. Ordo
episcoporum quadripartitus est i. in
patriarchis archiepiscopis metro-
politanis atque episcopis. Patriarcha
greca lingua summus patrum
interpretatur quia primum id est apostoli-
cum locum retinet. Et ideo
quia summo honore fungitur
tali nomine censetur sicut ro-
manus antiochenus et alex

andriensis Archiepiscopus greco voca
bulo quod sit summus episcoporum Tenet
enim vicem apostolicam et presidet tam
metropolitanis quam episcopis ce-
teris Metropolitani autem
a mensura civitatum vocati sunt
Singulis enim provinciis preemi
nent quorum auctoritati et doctri
ne ceteri sacerdotes subiecti sunt
sine quibus nichil reliquos episcopos
agere licet Sollicitudo in totius
provincia illis commissa est Omnes
superius designati ordines uno
eodemque vocabulo nominantur
sed ideo privato nomine quidam
utuntur propter distinctionem potestatis
quam singulariter acceperunt
Patriarcha pater principum
Archon igitur princeps Archi
episcopus princeps episcoporum Metropo
litanus mensura civitatum Episcopi
autem vocabulum inde dictum quod ille
qui superefficitur superintendit
curam scilicet subditorum gerens Scopein
enim latine intendere dicitur Episcopi
autem grece latine speculatores
interpretantur Nam speculator est
prepositus in ecclesia dictus eo quod spe-
culetur atque prospiciat populorum infra
se positorum mores et vitam
Pontifex princeps sacerdotum
est quasi via sequentium Ipse
et summus sacerdos ipse pontifex
maximus nuncupatur Ipse enim
sibi efficit sacerdotes atque le
vitas ipse omnes ordines eccle
siasticos disponit ipse quid unus
quisque facere debeat ostendit
Antea igitur pontifices et reges
erant Nam maiorum hec erat
consuetudo ut rex esset etiam
sacerdos vel pontifex Unde
romani imperatores pontifices
dicebantur Vates a vi mentis
appellatos cuius significatio
multiplex est Nam modo
sacerdotem modo prophetam signifi
cat modo poetam Antistes sacer
dos dictus ab eo quod ante stat
primus est igitur in ordine ecclesie
et supra se nullum habet Sa
cerdos autem nomen habet com
positum ex greco et latino quasi
sacrum dans Sicut igitur rex a re
gendo ita sacerdos a sacrificando
vocatus est Consecrat enim et
sanctificat Sacerdotes autem
gentilium flamines dicebantur
Hii in capite habebant pilleum
in quo erat brevis virga de
super habens lane aliquid Quod
cum per estum ferre non possent
filo tantum capita religare ce
perunt Nam nudis penitus
eos capitibus incedere nefas
erat Unde a filo quo utebantur
flamines dicti sunt quasi

flamines vero spiritis dicti
filo deposito pilleum impo-
nebant pro sacerdotii emi-
nentia. Presbyter grece latine
senior interpretatur. Non
aut pro etate vel decrepi-
ta senectute sed propter hono-
rem et dignitatem quam
acceperunt presbyteri nominantur.
Unde et apud veteres idem
episcopi et presbyteri fuerunt quia
illud nomen dignitatis
est hoc etatis. Idem etiam
et presbyteri sacerdotes vocantur
quia sacrum dant sicut et episcopi.
Qui licet sint sacerdotes
tamen pontificatus apicem non
habent quia nec crismate
frontem signant nec para-
clitum spiritum dant quod solis de-
bere episcopis lectio actuum apostolorum
demonstrat. Levite ex nomine
auctoris vocati. De levi e-
nim levite exorti sunt a quibus
in templo dei misterii sacra-
menti ministeria complebantur. Hii
grece diacones latine ministri
dicuntur. Quia sicut in sacerdote
consecratio ita in diacone
ministerii dispensacio habetur.
Ypodiacones grece quos

nos subdiacones dicimus qui ideo
sic appellantur quia subiacent
preceptis et officiis levitarum. Ob-
lationes enim in templo dei a fi-
delibus ipsi suscipiunt et levitis
superponendas altaribus defer-
unt. Hii apud hebreos nati-
nei vocantur. Lectores a le-
gendo a psalmiste a psalmis
canendis vocati. Illi enim
predicant populis quid sequantur
isti canunt ut excitent ad con-
punctionem animos audien-
tium. Licet et quidam lectores
commisurant ut quosdam ad
luctum lamentationemque compel-
lant. Idem et et pronunti-
atores vocantur quod porro
adnunciant. Tanta igitur
et tam clara erit eorum vox
ut quamvis longe positorum
aures adimpleant. Cantor
aut vocatus quia vocem mo-
dulatur in cantu. Huius duo ge-
nera dicuntur in arte musica
sicut ea docti homines latine di-
cere potuerunt precentor et suc-
centor. Precentor scilicet quia vo-
cem premittit in cantu. Suc-
centor autem quia subsequenter
canendo respondet. Concentor
autem dicitur quia quia consonat

Qui autem non consonat nec concinit nec concentor erit. Acoliti grece latine ceroferarii dicuntur a deportandis cereis quando legendum est ewangelium aut sacrificium offerendum. Tunc igitur accenduntur luminaria ab eis et deportantur. Non ad effugandas tenebras cum sol eodem tempore rutilet, sed ad signum leticie demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur de qua in ewangelio legitur: Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Exorciste ex greco in latinum adiurantes sive increpantes vocantur. Invocant enim super cathecuminos vel super eos qui habent spiritum inmundum nomen domini Ihesu adiurantes per eum ut egrediatur ab eis. Hostiarii idem et ianitores qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur eum inmundus in omni re. Dicti autem ostiarii quod presint ostiis templi. Ipsi igitur tenentes clavem omnia intus extraque custodiunt atque inter bonos et malos habentes iudicium fideles recipiunt, respuunt infideles.

m Monachus greca ethimologia vocatus eo quod sit singularis. Monas igitur grece singularitas dicitur. Ergo si solitarius interpretatur vocabulum monachi, quid facit in turba qui solus est? Plura sunt autem genera monachorum. Cenobite quos nos in commune viventes possumus appellare. Cenobium igitur plurimorum est. Anachorite sunt qui post cenobialem vitam deserta petunt et soli habitant per deserta, et ab eo quod procul ab hominibus recesserunt tali nomine nuncupantur. Sed anachorite heliam et iohannem, cenobite apostolos imitantur. Heremite hii sunt qui et anachorite ab humano conspectu remote heremum et desertas solitudines appetentes. Abbas autem sirum nomen significat in latinum pater, quod paulus romanis scribens exposuit dicens: in quo clamamus abba pater. In nomine duabus usus linguis dicit igitur abba siro nomine patrem et rursus latine vocat eundem patrem.

c Christianus quantum

xiij De monachis

xiiij De ceteris fidelibus

interptaco ostendit d' unctione

d's siue d' noie auctoris et in

toris A xpo igit xpiani sunt

cognominati sic a iudaismo

dei clema quippe noie cog

nome pctatoribus datu est

xpiani aut olim a iudeis

quasi ob obprobriu nazar

ei uocabantur pro eo qd' dns

nr ab saluator aliquo

dam galilee nazareus sit

appellat9 Non se aut glietur

xpianu qui nome habet et

factu non habet Ubi aut

nome secutu fuit opus cer

tissime ille est xpianus qua

se factis ostedit xpianum

ambulans sic ille ambula

uit aquo et nome traxit

Catholicus uniuersalis siue

generalis interptatur Nam

greci uniuersale catholicon uo

cant Ortodoxus e recte

credens et ut recte uiuens

Orto igit grece recte dr' Doxo

glia hoc est uir recte glie

quo noie non pt uocari qui

aliter uiuit quam credit No

sitis grece latine nouellus et

rudis fidelis uel nup renatus

interptari pt Catecuming

dictus pro eo qd' adhuc doct'

na fidei audit nec du tm

baptismu recepit Nam catecu

mens grece auditor interptat'

Competens uocatus quia post

instructione fidei competit g

racia xpi in et appetendo co

petens uocantur Laicus popu

laris Laos igit grece pplo dr'

Prosilitus i aduena et circu

cisus qui miscebatur pplo di

grecum est Explicit lib' septig

ecclesia grecu est qd'

in latinu uertit

conuocatio pp'r

qd' omes ad se

uocet catholica

uniuersalis ab tayt oib ge

com i toto secm Non i part

conuenticula hereticoz mali

quibus regionu partibus coar

tatur sed p'totu terraz orbem

dilatata diffundit' qd' etia apls

approbat ad romanos dicens Gras

ago deo meo pro oibus uobis

quia fides uestra adnunciatur

in uniuerso mundo Hinc et

uniuersitas ab uno cognomi

nata est pp'r qd' in unitatem

colligitur Vn dns in euange

Qui mecu no colligit spargit

Incipit lib' 39 ca° i de eccia et sinagoga

Cur aut eccla cum una sit archa
septem describuntur nisi ut una
catolica septiformi plena spu de-
signetur sic et de dno nouimus
dixisse salomone Sapiencia e-
dificauit sibi domu et excidit
columnas vij Que tm vij un
esse non dum ambigitur dice-
te aplo Ecca dei uiui que e
columna et firmamentu ueri-
tatis Inchoauit aut eccia
a loco ubi uenit de celo sps scs
et impleuit uno loco sedentes
Pro peregrinacoe aut presen-
cia syon dr eo qd huius pegri-
nacionis longitudine posita
promissione rex celestiu spe-
culet Et id erit syon i spe-
culacio nome accep Profutu
uero patrie pace iherlm uocat
Nam iherlm pacis uisio inter-
pretatur Ubi igi absorpta oi
aduersitate pacem q est xps
presenti possidebis obtutu
Sinagoga grece congregatio
dr qd ppriu nome iudeor
pplis tenuit Ipor igi ppa
sinagoga dici solet quauis
et eccla dicta sit Nra uo
apli nuqua sinagoga dixer
sed semper eccla sive discer-
nendi causa sive qd inter
congregacoem un sinagoga

et conuocacione un eccla
nome accepit distet aliqd
qd sz congregari et pecora
soleant quor et greges ppe
dicim Conuocari autem
magis est utendu racioe
sic sunt homines

Dogma aputandu
philosophi nauauer
i hoc puto bonu
hoc puto esse ueru Religio
appellata qd p eam uni dd
religamus animas nras ad
cultu dei uiui uno uinculo
seruiendi qd uim composita
est a relegendo i eligendo ut
ita latinu uideat religio
sic eligio Tria sunt aut que
in religionis cultu ad colatu
dni in hoc iuby pficiuntur i fides
spes karitas In fide qd
credendu in spe qd sperandu
in caritate quid sit amandu
Fides est qua ueraciter cre-
dimus id qd nequaqz uide-
ualemus Nam fide iam no
possumus qd uidemus ppe at
nome fidei in est dictum
si omnino fiat qd dictu
est aut promissum Et in
fides uocata ab eo qd fit
illud qd inter utrumqz plac

y deute
fide et
fuor

tum est quasi inter deum et hominem. Hinc et [illegible] Spes vocata quod sit pes progrediendi quasi est pes. Unde et contrario quia dum quisque peccatum amat futuram gloriam non sperat. Caritas greece latine dilectio interpretatur quod duos in se ligat. Nam dilectio a duobus incipit quod est amor dei et proximi de qua apostolus plenitudo inquid legis dilectio. Maior est autem his omnibus quia diligit credit et sperat. Qui autem non diligit quamvis multa bona faciat frustra laborat. Omnis autem dilectio carnalis non dilectio sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

[H]eresis greece ab electione vocatur quod scilicet unusquisque id sibi eligat quod melius illi esse videtur ut philosophi peripatetici academici et epicurei et stoici vel sicut alii perversum dogma cogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserunt. Inde ergo heresis dicta greca voce ex interpretatione electionis quia quisque arbitrio suo ad instituenda sive ad suscipienda quelibet ipse sibi eligit. Nobis vero nichil ex nostro arbitrio indulgere licet sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos dei habemus auctores qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt sed acceptam a Christo fideliter nationibus assignaverunt. Itaque etiam si angelus de celis aliter ewangelizaverit anathema vocabitur. Secta a sequendo et tenendo nominata. Nam sectas dicimus habitus animorum et instituta circa disciplinam vel propositum que tenendo sequuntur longe alia in religionis cultu opinantes quam ceteri. Scisma ab scissura animorum vocata. Eodem enim cultu eodem ritu credit ut ceteri solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem scisma cum dicunt homines nos iusti sumus nos sanctificamus immundos et cetera similia. Superstitio dicta eo quod sit superflua aut superinstituta observatio. Alii dicunt a senibus quia multis annis superstites per etatem delirant

et oriunt suspicione quida
nescientes que utrum colant
aut que utrum ignari astutat
conuertunt aut suspicione
dic suspitantu rex e celestu
et diuinox que super nos sunt
pro malo dic Hereticorum aut
dogmata ut facile possint ag=
nosci cau sas eorum uel nota de
monstrare oportuit

iiij De hereticis iudeorum

Iudei confessores inter
pretantur Multos igitur
eorum sequitur confessio
quos antea perfidia possidebat
Hebrei transitores dicuntur quo nomine
admonentur ut de peccatis
ad meliora transeant et pristi=
nos errores relinquant Phar
isei et saducei inter se contrarij
sunt Nam pharisei ex hebre=
ico in latinum interpretantur
diuisi eo quod traditionum et ob=
seruationum quas illi deuteres
sis uocant iusticiam preferunt
et diuisi uocantur a populo quasi
iusticia Saducei interpretantur
iusti Vindicant igitur sibi quod
non sunt Corporis resurrec=
tionem negant et animam interire
cum corpore predicant Hij v tantum
libros legis recipiunt prophe=
ticia respuunt Esenei
dicunt ipsum esse Christum qui docuit
illos omnem abstinentiam Maritho=
nei dicunt ipsum esse Christum qui
docuit illos in omni re sab
batizare Genistei dicti eo quod
de genere abraham se esse
glorientur Nam cum in babi
lonia uenisset populus dei plu=
res relinquentes uxores suas
babilonias mulieribus ad=
sesere Quidam autem israelitis
tantum coniugiis contenti
uel ex eis geniti dum reuersi
sunt de babilonia diuiserunt
se ab omni populo et ad super=
bum sibi hoc nomen iacta=
re Meriste appellati eo
quod separant scripturas non
credentes prophetis dicentes alijs
et alijs spiritibus illos prophetasse
Merios igitur grece sequeri
paratio uel puritas Samar=
itane dicti quod legem solam
custodiant nam prophetas non
recipiunt Emero baptiste
eo quod cottidie uestimenta sua
et corpora lauent [illegible]

Quidam etiam heretici
de ecclesia recesserunt
et ex nomine suorum aucto=
rum nuncupantur Quidam
uero ex causis quas elegi
tes instituerunt Simonia=
ni dicti a simone magico

discipline pristis tunc petro in
actibus apostolorum maledicit pro eo
quod ab apostolis spiritus sancti gratiam
pecunia emere voluisset. Hii
dicunt creaturam non a deo sed
a virtute quadam superna crea-
tam. Menandriani a Me-
nandro mago discipulo
Simonis nuncupati qui mundum
non a deo sed ab angelis
factum asseruit. Basilidia-
ni a Basilide nuncupati qui
inter reliquas blasphemias
passionem Ihesum abnegavit. Ni-
colaite dicti a Nicolao
diacono Iherosolimorum qui cum
Stephano et ceteris constitutus est
a Petro qui propter pulcritudinem
relinquens uxorem ut qui vel-
let uteretur. Versa est in stu-
pri talis consuetudo ut
invicem coniugia commut-
arentur quos Iohannes in apo-
calipsi improbat dicens. Sed
hoc habes quia odisti fac-
ta nicolaitarum. Gnostici propter
excellenciam sciencie ita se appel-
lare voluerunt. Animam hu-
manam naturam dei esse dicunt
boni et mali deum in suis
dogmatibus fingunt. Carpo-
cratiani a Carpocrate quodam
vocati qui dixit Christum hominem

fuisse tantum et de utroque sexu
progenitum. Cherinthiani a Cher-
intho quodam nuncupati. Hii
inter cetera circumcisionem ob-
servant mille annos post resur-
rectionem in voluptate carnis
futuros predicant. Unde et greci
chiliaste, latine milliasti sunt
appellati. Nazarei dicti quia
deum Christum qui a vico Nazareus
est appellatus filium dei confi-
tentur omnia tamen veteris legis
custodiunt. Ophite a colubro
nominati sunt. Coluber enim grece
ophis dicitur. Colunt igitur serpentem
dicentes ipsum in paradiso induxisse
virtutis cognicionem. Vale-
tiniani a Valentino quodam
platonico sectatore vocati qui
eonas id est secula quedam in origine
dei creatoris induxit. Christum quoque
de virgine nichil corporis
adsumpsisse sed per eam quasi per
fistulam transisse asseruit. Apel-
lite quorum Apelles princeps fuit
creatorem angelum nescio quem
gloriosum superioris dei faciens
deum legis Israel illum igneum
affirmans, qui dixit Christum non
deum in veritate sed hominem
in fantasia apparuisse. Archon-
tici a principibus appellantur
quia universitatem quam deus

condidit opera esse arcent angelorum
deffendit Adamiani vocati quod
ade imitantur nuditatem unde et
nudi orant et nudi inter se ma-
res et femine conveniunt Cay-
ani propterea sic appellati quia caym
adorant Sethiani nomen acce-
perunt a filio adam qui voca-
tus est seth dicentes eundem esse
christum Melchisedechiani vo-
cati pro eo quod melchisedech sa-
cerdotem dei non hominem fuisse
sed virtutem dei esse arbitrantur
Angelici vocati quia angelos
colunt Apostolici hoc sibi nomen
ideo presumpserunt quod nichil
possidentes proprium nequaquam recipi-
unt eos qui aliquid in hoc mundo
utuntur Cerdoniani a cer-
done quodam nuncupati qui duo
contraria principia asseruit
Marcionite a marcione
stoico philosopho appellati
qui cerdonis dogma secutus
alterum bonum alterum malum deum
asseruit tanquam duo principia
creatoris et bonitatis Artotir-
ite ab oblatione vocati Panem
enim et caseum offerunt dicentes
a primis hominibus oblationem a fru-
ctibus terre et a fetibus
ovium fuisse celebratam Aquarii
appellati eo quod aquam solam
offerunt in calice sacramenti Seve-

riani a severo exorti vinum
non bibunt vetus testamen-
tum et resurrectionem non
recipiunt Taciani a tacia-
no quodam vocati qui et
encratite dicti quia carnes
abhominantur Alogii voca-
tur quasi sine verbo Alogos
enim grece verbum dicitur Deum enim
verbum non credunt respu-
entes iohannis evangelium
et apocalipsim Catafryges
nomen provincia frigia
dedit quia ibi exorti sunt
Auctores eorum montanus pro-
pheta et maximilla fuerunt Hii
adventum spiritus sancti non in apo-
stolis sed in se traditum
asserunt Catarose propter mu-
diciam ita se nuncupant Glori-
antes enim de suis meritis negant
penitentibus veniam peccatorum
Viduas si nupserint tanquam
adulteras dampnant mundi-
ores se ceteris predicant qui nomen
suum si cognoscere volunt
mundanos se potius quam
mundos vocarent Pauliani
a paulo samosateno exorti
sunt qui dixit non semper fuis-
se christum sed a maria sumpsisse
initium Hermogeniani ab
ermogene quodam vocati
qui materiam non natam inter

durens comparavit. Matte
q̄ clemito et deca asseruit
quos aplos apprebat clemtis
serviebis. Manichei a q̄-
dam ꝑsa extitit qui vocatus
est manes. hic duas nat
uras et substantias intro
duxit i. bona et mala et a-
nimas ordeo quasi exaliq̄
fonte manere asseruit.
Testamentu vetus respuunt
novum ex parte recipiunt.
Antropomorfite dicti proeo
qd simplicitate rustica dm
habere humana membra
que in divinis libris scripta
sunt arbitrantur. Antropo
i. grece latine homo interptat
Ignorantes vocem dni qui ait
Spūs est deus. Incorporeus
igitur est nec membris di-
stinguitur nec corporis mo-
le censetur. Heraclite aber
aclea auctore exorti. Mo-
nachos tantu recipiunt coniugia
respuunt regna celorum par-
vulos eum habere non credunt.
Novaciani a novato rome
urbis pbro exorti qui adversus
cornelium cathedram sacerdo-
tale conatus invadere here-
sim instituit nolens aposta-
tas suscipere et rebaptizatos

baptizatos. Montani herti-
ci dicti qd tpre ꝑsecucionis
i montibus latuerunt qua occa-
sione se a catholice ecclesie cor-
pore diviserunt. Ebionite ab ebione
dicti sunt a paupertate. Ipsi
ergo hebream plenum vicio inspici
putant effectu unde et pote-
tur ebionici a paupertate intel-
ligencie appellati sunt. Hii igi-
tur iudei sunt et ita tenent ewan-
gelium et legem carnaliter ac ser-
vant adversus quos ad ga-
lathas aplus scribens invehit.
Fotiniani a fotino gallo
grecie sirmie epo nuncupati
qui ebionitaru heresim sequi-
tans asseruit xpm a maria
per ioseph nuptiali coitu fuis-
se conceptu. Aeriani ab aerio
quodam nuncupati sunt. Hii
offerre sacrificium pro defunctis
spernunt. Ezicam ab ecclesia sunt
vocati. Idem qz euromiani
ab eunomio quodam dialetico
actu de q̄to etiam nunc magis
innotuit dissimile patri
asserentes filium et filio spm
scm. Dicit etiam nulla imputa-
ri peccata in fide manentibus.
Origeniani ab origene auc-
tore exorti sunt dicentes q̄ n possit

filius videre patrem nec spiritus sanctus
filium. Animas quoque in mundi prin-
cipio dicunt peccasse et pro diversi-
tate peccatorum a celis usque ad-
terras diversa corpora quasi
vincula meruisse eaque causa
factum fuisse mundum. Noeciani
a quodam Noeto vocati qui di-
cebat christum eundem esse et pa-
trem et spiritum sanctum ipsamque trinita-
tem in officiorum nominibus non in
personis accipiunt unde et patripas-
siani vocantur quia passum
patrem dicunt. Sabelliani ab e-
odem Noeto pullulasse dicun-
tur cuius discipulum perhibent fuisse
Sabellium ex cuius nomine maxime
innotuerunt unde et sabelliani
vocati sunt. Hii unam personam
patris et filii et spiritus sancti
astruunt. Arriani ab arrio
alexandrino orti sunt qui coe-
ternum patri filium non agnos-
cens diversas in trinitate sub-
stancias asseruit contra illud
quod ait dominus Ego et pater
unum sumus. Macedoniani
a macedonio constantinopoli-
tano episcopo dicti sunt negantes
deum esse spiritum sanctum. Appoli-
nariste ab appolinare vocati
sunt dicentes christum corpus
tantummodo suscepisse. Antidi-

comarite appellati sunt pro eo
quod marie virginitati contra-
dicunt asserentes eam post christum
natum viro suo fuisse commix-
tam. Metangismonite ideo
tale nomen acceperunt quia
angios grece vas dicitur. Asse-
runt igitur sic esse in patre filium tam-
quam vas minus intra vas
maius. Patriciani a quodam
patricio nuncupati sunt qui
substanciam humane carnis
a dyabolo conditam dicunt. Coliciani
a quodam colito nominati qui dicunt
deum non facere mala contra illud
quod scriptum est Ego deus creans
mala. Floriani a florino
qui econtrario dicunt deum cre-
asse mala contra id quod scrip-
tum est Fecit deus omnia bona.
Donatiste a donato quodam
afro nuncupati qui de nu-
midia veniens totam fere
affricam sua persuasione dece-
pit asserens minorem pat-
re filium et minorem filio spiritum
sanctum et rebaptizans catholicos.
Bonosiaci a bonoso quodam
episcopo exorti produntur qui
filium dei adoptivum non proprium
asserunt. Circumcelliones dicti
eo quod agrestes sint quos cotopi-
tas vocant supradicte
heresis habentes doctrinam

Hij amore martirij semetipsos
perimunt ut violenter de hac
vita discedentes martires no=
minentur Priscilliani sunt
a priscilliano vocati qui in spa=
nia ex gnosticorum et manicheorum
permixtum
dogma composuit Luciferi=
ani a lucifero sardinie episcopo
orti qui episcopos catolicos qui in
persecutione constantii perfidie
arrianorum consenserant et
postea correcti redire in
catolicam elegerant dampnant
sive quod crediderant sive quod
se credidisse simulaverant
quos ecclesia catolica materno
recepit sinu tamquam petrum
post fletum negacionis
Hanc illi matris caritatem
superbie accipientes eosque re=
cipere nolentes ab ecclesie co=
munione recesserunt et cum
ipso lucifero auctore suo qui
mane oriebatur cadere me=
ruerunt Iovinianiste a iovinia=
no quodam monacho dicti as=
serentes nullam nuptarum et
virginum esse distanciam
nullumque inter abstinentes
et simpliciter epulantes
esse discrimen Helvidiani
ab helvidio vocati qui dicunt
post natum cristum alios mariam
filios de viro ioseph peperisse Pa=
terniani a paterno quodam exorti
inferiores corporis partes
a diabolo factas opinantur Arabi=
ci nuncupati eo quod in arabia
exorti sunt dicentes animam cum
corpore mori atque in novissimo
utrumque resurgere Tertullia=
niste dicti a tertulliano presbitero
africane provincie civitatis
cartaginensis animam immorta=
lem esse sed corpoream predica=
tes et animas hominum peccatorum
post mortem in demones verti
putantes Quartadecimani dicti
quod xiiij luna pascha cum iudeis
observandum contendunt Na
tessera iiij decem x significat
Nictages nuncupati
quod vigilias noctis respuunt
superstitionem esse dicentes iura
temerari divina qui noctem
ad requiem tribuit Pelagiani
a pelagio monacho exorti Hij li=
berum arbitrium divine gracie
ante ponunt dicentes sufficere
voluntatem ad implenda iussa
divina Nestoriani a nestorio
constantinopolitano episcopo nun=
cupati qui beatam virginem ma=
riam non dei sed hominis tan=
tummodo asseruit genitricem
ut aliam personam carnis alia

faceret deitatis nec unum Christum
in verbo dei et carne credidit sed
separatum atque seiunctum alterum
filium dei alterum hominis predicavit
Eutitiani dicti ab eutice constanti-
nopolitano abbate qui Christum post
humanam assumptione negavit
existere de duabus naturis sed
solam in eo divinam asseruit esse
naturam Acephali dicti id est sine
capite quem sequantur Nullus
igitur eorum reperitur auctor a quo
exorti sunt hii trium capitulorum
inpugnatores
duarum in Christo substantiarum proprietatem
negant et unam in eius persona
naturam predicant Teudosiani
et galanite appellati a teudo-
sio et gaiano qui temporibus
iustiniani principis in alexan-
dria populi perversi electione uno
die sunt ordinati episcopi Hii er-
rores euticetis et dioscori
sequentes calcedonense concilium
respuunt ex duabus unam in Christo
naturam asserunt quam teudosia-
ni corruptam galanite in-
corruptam contendunt Agnoite
et tritoite a teudosianis ex-
orti sunt quibus agnoite ab ig-
norancia dicti quia perversi-
tati a qua exorti sunt id adi-
ciunt quod Christi divinitas igno-
ret futura que sunt scripta
de die et hora novissima non

recordantes Christi personam
in ysaia dicentis dies iu-
dicii in corde meo Trite-
ite vero vocati quod sicut tres
personas in trinitate itaque
et tres adstruunt deos esse
contra illud quod scriptum est
Audi israel dominus deus tuus deus
unus est Sunt et alie here-
ses sine auctore et sine nominibus
ex quibus alie triformem puta-
tos esse deum Alie Christi divini-
tatem passibilem dicunt Alie Christo
de patris nativitate initium
temporis dant Alie liberationem
hominum apud inferos factam
Christi descensionem credunt
Alie animam imaginem dei
negant Alie animas converti
in demones et in quecumque
animalia existimant Alie de
mundi statu dissentiunt Alie
innumerabiles mundos opinantur
Alie aquam deo coeternam fa-
ciunt Alie nudis pedibus am-
bulant Alie cum hominibus
non manducant Hee sunt
hereses adversus catholicam
fidem exorte et ab apostolis
et sanctis patribus conciliis pre-
dampnate que dum in se multis
erroribus divise sibi invicem
dissenciant communi tamen no-
mine adversus ecclesiam dei con-
spirant Sed et quicumque

aliter scripturam sacram intelligit quam sensus spiritus sancti flagitat a quo scripta est licet de ecclesia non recesserit tamen hereticus appellari potest.

[P]hilosophi greca appellacione vocantur qui latine amatores sapiencie interpretantur. Est enim philosophus divinarum et humanarum rerum scienciam habet et omne bene vivendi tramitem tenet. Nomen philosophorum primum a pitagora fertur exortum. Nam dum antiqui greci veteres sophistas i. sapientes aut doctores sapiencie semet ipsos iactanter nominarent iste interrogatus quid profiteretur verecundo nomine philosophum i. amatorem sapiencie se esse respondit. Cum sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Ita deinceps posteris placuit ut quantumlibet de rebus ad sapienciam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel aliis videretur excellere non nisi philosophus vocaretur. Hii autem philosophi triplici genere dividuntur. Nam aut phisici sunt aut ethici aut loyci. Phisici dicti quia de naturis tractat. Natura enim grece phisis vocatur. Ethici quia de moribus disputant. Mos enim apud grecos ethis appellatur. Loyci autem quia cum naturis et moribus racionem adiungunt. Racio enim grece logos dicitur. Divisi sunt autem et hii in heresibus suis habentes quidam nomina ex auctoribus ut platonici et epycurei pitagorici. Alii a locis conventiculorum et stacionum suarum ut peripatetici stoici academici. Platonici a platone philosophi dicti. Hii animarum creatorem esse deum corporum angelos asserunt per multos annorum circulos in diversa corpora redire animas dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus enim fuit athenis quem nayryantteon appellabant in qua depicta erant gesta sapientum atque virorum forcium historie. In hac porticu sapientes philosophabantur unde et stoici dicti sunt. Grece enim porticus stoa dicitur. Hanc sectam primus zeno instituit. Hii negant sine virtute esse quemquam beatum. Omne peccatum esse equale asserunt dicentes par ille nocens erit qui pa-

lcas furatus fuerit quam q(ui)
et aurum domini mergit occiderit
quam et quicquam. Non est ani-
mal corum sed animus facit. Hii
etiam animam cum corpore peri-
re debet. Anima quoque virtu-
te continentie afficiat contrariam
etiam cum se fateantur non
esse ethos. Achademici appel-
lati a villa platonis acade-
mia athenis ubi idem pla-
to docebat. Hii omnia incer-
ta opinantur sed sicut faten-
dum est multa incerta et
oculta esse quam voluit deus
intelligentiam hominis excedere
sic tamen plurima esse que possint
et sensibus percipi et ratione compre-
hendi. Hanc sectam aristi-
plaus cirenaicus filosopho
repperit cuius sectator fuit demo-
critus qui dixit tanquam in pu-
teo alto ita ut fundus nullus
sit in oculto latere veritatem.
Peripatetici ad ambulatione
dicti eo quod fuit aristoteles auctor
eorum ac deambulando dispu-
tare solitus esset. Hii dicunt quen-
dam particulam anime esse eter-
nam de reliquis magna ex
parte mortale. Cinici ab
in mundicia inpudicicie

nuncupati. Contra huma-
na ipsi verecundiam in prop-
atulo coire cum coniugi-
bus mos erat censentes
licitum honestumque esse
palam cum uxore concumbere
quia coniugium iustum est
publice id predicantes agen-
dum ut canes in vicis aut
in plateis vici et canibus
quorum vita imitabatur etiam
nomen vocabulum traxerunt.
Epicurei dicti ab epicuro
quodam philosopho ama-
tore vanitatis non sapien-
tie. Quem etiam ipsi philo-
sophi porcum nominaverunt
quasi volutans in ceno in
carnali voluptate corpo-
ris summum bonum asserens qui
etiam dixit nulla divina
providentia instructum esse
aut regi mundum sed origi-
ne rerum atomis id est insecta-
bilibus ac solidis corporibus
assignavit quorum fortuitis
concursionibus universa
nascantur et nata sint.
Asserunt autem deum nichil a-
gere omnia constare corpo-
ribus animam nichil aliud esse
quam corpus unde et dixit Non
ero postquam mortuus

fuere Gymnosophiste Indi
et propterea in die solitudi-
nes prohibentur philosophari
adhibentes tamen gentalibus
cognitionem. Gymno ipsi ex eo
dicti quod nudi exercentur
in campo ubi puerilia sola tamen
operiunt. Hij agenciunla
se exhibent. Theologi autem
idem sunt qui et phisici. Alii
autem theologi qui scriptis
suis de deo dixerunt quorum u-
aria constat opinio quid deus
esset dum quereret. Quidam
igitur corporeo sensu hunc
mundum visibilem existimant deum
deum esse dixerit ut dionisius
stoicus. Alii vero spiritualem intel-
lexerunt mentem esse deum ut tales
milesius quidam animum in omnia
commeantem et lucidum ut pi-
tagoras. Quidam deum sine
tempore incommutabilem ut plato
quidam mentem solutam ut tucio
quidam et spiritum et mentem
ut varro. Convicti igitur
pluribus modis deum non ut inve-
nerunt exposuerunt quia e-
vanuerunt in cogitacionibus
suis dicentes se esse
sapientes stulti facti sunt.
Item platonici quidem deum

curatorem et arbitrum et iudicem
Epicurei ociosum et inexercita-
tum. De mundo autem platonici a-
firmat incorporalem. Stoici cor-
poralem. epicurei atomos. pic-
tagoras ex numeris. eraclitus
ex igni. Unde varro ignem mun-
di animam dicit propterea quod in mundo
ignis omnia gubernet sicut animus
in nobis quam vanissime quod
cum est inquid in nobis ipsi sumus
cum exit emorimur. Ergo et ig-
ni qui de mundo profulgurat p-
ficiscitur mundus [hole] emoritur.
Hij philosophi [hole] f... patriarchas
cia et apud eosdem induxe-
runt. hereses. inde aeones et for-
mas nescio que in apud arrou tri-
nitas hominis et apud valentinum
platonicus fuerat. Inde marci-
onis deus melior de tranquillita-
te. A stoicis ipse venit. Et
ut anima interire dicatur epi-
curus observatur. Et ut carnis
restitucio negetur. De una omnium
philosophorum scola sumitur.
Et ubi materia cum deo equatur
Zenonis disciplina est. Et ubi
ubi quid de igneo deo legitur
eraclitus intervenit. Eadem
materia apud hereticos et
philosophos volutatur. idem

y de poetis

retractatque implicantur

Poete unde sint dicti
sic ait Tranquillus Cu
primum homines exuta feri
tate ratione uite habere cepi
ssent seque ac deos suos nos
se cultu modico ac sermo
nem necessarium comentis
ubi utriusque magnificentiam
ad religionem deorum suorum ex
cogitauerunt Igitur ut templa
illis domibus pulcriora
et simulacra quam corporibus
ampliora faciebant ita eloquio
etiam quasi augustiore honor
andos putauerunt laudesque
eorum et uerbis industriorib9
et iocundioribus numeris extu
lerunt Id genus quia forma
efficitur que poetes dicitur poe
ma uocitatum est eiusque ficto
res poete Vates a ui mentis
appellatos Varro auctor
est uel a figendis carmi
nib9 id est plectendis hoc est mo
do dulandis Et proinde poe
te latini uates olim et
scripta eorum uaticinia dice
bantur qd' ui quadam et
quasi uesania in scribendo co

moueientur uel qd' modis
uerbis concecterent fieri an
ti quib9 pro flectere poemati
bus etiam pro fictor dum
in eodem erant nomine et
et ipsi quoque plerumque uersi
bus offerebant Alii poe
te dicti apotolirim a uar
ietate carminum unde et
lira dicta Tragedi dicti
qd' initio canentibus premi
um erat hircus quem greci
tragos uocant unde et Or
acius Carmine qui tragico
uile certauit ob hircum
Iam dehinc sequentes trage
dici multum honore adepti
sunt excellentes in argument
fabularum ad ueritatis yma
ginem fictis Comici appelli
ti siue a loco quia circa pa
gos agebantur qd' greci co
mas uocant siue a comm
acione Solebant enim post cibu
homines ad eos audiendos ue
nire Sed comici priuatorum
hominum predicant acta tragici
uero res publicas et regum
historias Et tragicorum ar
gumenta ex rebus luctuosis sunt
comicorum ex rebus letis Duo
sunt autem genera comicorum

v ueteres et noui Veteres
ridy'culares extiterunt ut
plautus atque terencius No-
ui qui et satirici cum ge-
neraliter uicia carpunt
ut flaccus persius iuuenalis
uel alij Hij enim uniuersorum
delicta corripiunt nec uita-
batur eis pessimum quemquam
describere nec cuiuslibet peccata
minoribus reprehendere Vn-
de et nudi pinguntur eo quod
per eos uicia singula denudentur
Satirici autem dicti sunt quod
pleni sint omni facundia
siue a saturitate et copia de
pluribus enim simul rebus loqu-
ntur ab illa lance que diuersis
frugibus uel pomorum generibus
ad templa gentilium solebat deferr-
i aut a satiro nomen tractum
qui multa habet ebrietate et petu-
lencia dicuntur Quidam autem po-
ete theologi dicti sunt quoniam
de deo carmina faciebat Offi-
cium autem poete in eo est ut
ea que uere gesta sunt in a-
lias species obliquis figura-
cionibus cum decore aliquo con-
uersa transduceret Vnde
et lucanus ideo in numero po-
etarum non ponitur quia uidetur

hystorias composuisse non poema
Apud poetas autem tres caracteres
esse dicendi unum in quo tantum po-
eta loquitur ut est in libris
uirgilij georgicorum Alius dra-
maticus in quo nusquam poe-
ta loquitur ut est in comedijs
et tragedijs Tercius mixtus
ut est in eneide Nam poeta
illic et introducte persone lo-
quntur

viij de sibillis

Sibille generaliter dicuntur
omnes femine uates lin-
gua greca Nam sios
eolico sermone deus Bulen grece
mentem nuncupat quasi dei men-
tem Sicut igitur quia diuinam uolun-
tatem hominibus interpretari solebat
sibille nominate sunt Sicut igitur
omnis uir prophetans uel uates
dicitur uel propheta ita omnis femina
prophetans sibilla uocatur Quod nomen
est officij non proprie uocabuli
est Decem autem sibille a doc-
tissimis auctoribus fuisse tradun-
tur Quarum prima de persis fuit Secun-
da libissa Tercia delphica in templo del-
fi apollinis genita Que ante
troiana bella uaticinata est
cuius plurimos uersus operi suo

omerus inseruit. Quarta Cimmeria
in Italia. Quinta Erythraea nomine
Herophila in Babilone orta, quae Graecis Ili-
um petentibus vaticinata est peritur-
am esse Troiam et Omerum mendacia
scriptitaturum. Dicta autem Erythraea quia
in eadem insula eius inventa sunt
carmina. Sexta Samia, que proprio
nomine dicta est a Samo insu-
la unde fuit cognominata. Sep-
tima Cumana nomine Amalthea,
que novem libros attulit Tarqui-
nio Prisco in quibus erant decreta
romana conscripta. Ipsa est et
Cumaea de qua Virgilius: Ultima Cu-
maei venit iam carminis etas.
Dicta autem Cumana a civitate
Cumis que est in Campania, cuius
sepulcrum in Sicilia adhuc manet.
Octava Hellespontia in agro
Troiano nata, quam scribitur Solonis
et Cyri fuisse temporibus. Nona Fri-
gia que vaticinata est Ancy-
re. Decima Tiburtina nomine Al-
bunea, ad quam omnia carmina
efferuntur. In quibus de deo et de
Christo et gentibus multa scrip-
sisse manifestissime comprobatur.
Celebrior autem inter ceteras
ac nobilior Erythraea perhibetur.

agorum primus Zoroas-
tres rex Bactriano-
rum. Quem Ninus
rex Assiriorum prelio interfecit. De quo
Aristoteles scribit quod vicies
centum milia versuum ab ipso condi-
ta indiciis voluminum eius
declarentur. Hanc artem
multa post secula Democritus
ampliavit quando et Ypocrates
medicine disciplina floruit.
Apud Assirios autem magice
artes copiose sunt testante
Lucano: Quis noscere fibris
facta queat, quis prodat aves,
quis fulgura celi servet et
Assiria scrutetur sidera cura?
Itaque hec vanitas magica-
rum artium ex tradicione an-
gelorum malorum in orbe
terrarum plurimis seculis valuit. Per quandam
scientiam futurorum et infernorum
et vocationes eorum inventa sunt
aruspicina, auguriationes
et ipsa que dicuntur oracula
et nicromantia. Nec mirum
de magorum prestigiis quorum in tantum
prodiere maleficiorum artes
ut etiam Moysi simillimis sig-
nis resisterent vertentes
virgas in dracones, aquas

in sanguinem confertur et quasi
maga famosissima Circe que
socios Ulixis mutavit in besti-
as Legitur et de sacrificio quod
Archades deo suo Licio immo-
labant ex quo quicumque sumeret
in bestiarum formas convertebantur
Hinc apparet non esse in toto
dubium quod nobilis ille poe-
ta scribit de quadam femina
qua magicis artibus excelle-
bat Hec se in quid se carmi-
nibus promittit solvere men-
tes quas velit ast aliis
duras inmittere curas sistere
aquam fluminis et vertere
sidera retro nocturnosque ciet m-
anes mugire videbis sub
pedibus terram et descendere
montibus ornos Quid plura
si credere fas est de Phitonissa
ut prophete Samuelis animam
de inferni abditis evocaverit
et vivis presentaverit respon-
suris Ut tamen animam prophete
fuisse credamus et non aliquam
fantasmaticam illusionem sa-
tane fallacia factam Pru-
dencius vero de Mercurio sic
ait Traditur extinctas su-
mpto moderamine virge i-
n lucem revocasse animas ast a-
lios dampnasse neci Et post

paululum adicit Murmure
nam magico tenues excire
figuras atque sepulcrales scite in-
cantare favillas Vita idem
spoliare alios ars noxia norat

Magi sunt qui vulgo ma-
lefici ob facinorum mag-
nitudinem nuncupantur

Hii et elementa concuciunt turbant
mentes hominum ac sine ullo ve-
neni haustu violencia tantum
carminis interimunt Unde et
Lucanus Mens hausti nulla sa-
nie polluta veneni incantata
perit Demonibus igitur adscitis
audent ventilare ut quisque suos
perimat malis artibus inimicos
Hii etiam sanguine utuntur et
victimis et sepe contingunt
corpora mortuorum Nicroma-
ncii sunt quorum precantacionibus vi-
dentur resuscitati mortui et
divinare et ad interrogata re-
spondere Nicros enim grece mortuus
mancia divinacio nuncupatur
Ad quos suscitandos cadaveri sangu-
is adicitur Nam amare de-
mones sanguinem dicuntur Ideoque
quociens nicromancia fit cru-
or aqua miscetur ut colore
sanguinis facilius provocentur
Ydromancii ab aqua dicti

Est igitur ydromancia in aque
inspeccione umbras demonum
euocare et ymagines uel ludi
ficaciones eorum uidere ibique ab
eis aliqua audire ubi adhi
bito sanguine eciam inferos
perhibent sciscitari quod genus di
uinacionis a persis fertur al
latum Varro dicit diuinacionis
iiii esse genera terram aquam aer
em ignem Nigromanciam
ydromanciam aeromanciam
piromanciam Diuini dicti
quasi deo pleni diuinitate
enim se plenos assimulant et
astucia quadam fraudulencie
hominibus futura coniectant Duo
sunt autem genera diuinacionis
ars et furor Incantatores
dicti sunt qui artem uerbis
peragunt Arioli uocati propter
quod circa aras ydolorum nefar
ias preces emittunt et fu
nesta sacrificia offerunt hiisque
celebritatibus demonum responsa
accipiunt Aruspices dicti quasi horarum
inspectores dies enim et horas
in agendis negociis operibus
que custodiunt et quid per singu
las horas obseruare debeat
homo intendunt Hii eciam
exta pecudum inspiciunt et ex
eis futura predicant Augures
sunt qui uolatus auium et
uoces intendunt aliaque signa
rerum uel obseruaciones inpro
uisas hominibus occurrentes
Idem et auspices Nam
auspicia sunt que iter facientes
obseruant Dicta sunt autem
auspicia quasi auium auspi
cia et auguria quasi auium
garria hoc est auium uoces
et lingue Item augur
ium quasi auigerium quod aues
gerunt Duo sunt autem genera
auspiciorum unum ad oculos al
terum ad aures pertinens Ad
oculos scilicet uolatus ad aures
uox auium Phitones a phi
tone apolline dicte quod hic
auctor fuerit diuinandi
Astrologi dicti eo quod in a
stris auguriantur Genetli
aci appellati propter natalium
consideraciones dierum Geni
turas enim hominum per xii celi signa
describunt siderumque cursu
nascencium mores actus euentus
predicare conantur id est quis quali
signo fuerit natus aut quem
effectum habeat uite qui nascitur
Hii sunt qui uulgo mathe
matici uocantur id est nota
ciones siderum quomodo se ha
buerint quando quisque nascitur Primum
autem eosdem stellarum interpretes
magi nuncupabant sicut

De his legitur qui in ortu na-
ti Christi adnuntiaverunt.
Postea hoc nomine sunt mathem-
atici cuius artis scientia usque
ad evangelium fuit concessa ut iam
Christo nato nemo exinde nativita-
tem alicuius de celo interpreta-
retur. Oroscopi dicti quod ho-
ras nativitatis hominum spe-
culantur dissimili et diver-
so fato. Sortilegi sunt qui sub
nomine ficte religionis per
quasdam quas sanctorum sortes
vocant divinationis scien-
tiam profitentur aut quarum-
cumque scripturarum inspectione
future promittunt. Salis-
atores vocati sunt quia
dum eis membrorum quecumque partes
salierint aliquid sibi exinde
prosperum seu triste significare
predicunt. Ad hec omnia pertinent
et ligature execrabilium re-
mediorum que ars medico-
rum condempnat sive in incanta-
tionibus sive in caracteribus
vel in quibuscumque rebus suspen-
dendis atque ligandis. In quibus
omnibus ars demonum est ex
quadam pestifera societate ho-
minum et angelorum malorum ex-
orta. Unde cuncta vitanda sunt
a christiano et omni penitus exe-
cratione repudianda atque dampna-
da. Augurina autem artem Frigies
primum invenerunt, vestigium vero
incantationis primus dicitur invenisse.
Dictum autem presagium quod presagiunt
ante eorum. Aruspicine autem artem
primus Etruscis tradidisse dicitur
quidam Tages. Hic ex horis
aruspicinam dictavit et postea
non apparuit. Nam dicitur fabu-
lose arante quodam rustico
subito hunc glebis exiluisse
et aruspicinam dictasse qua
die et mortuus est. Quos libros
Romani ex Etrusca lingua in propriam
mutaverunt.

Pagani ex pagis Atheniensium
sunt dicti ubi exorti sunt.
Ibi igitur in locis agresti-
bus et pagis gentiles lucos
idolaque statuerunt et ita initio
vocabulum pagani sortiti sunt.
Gentiles sunt qui sine lege
sunt et nondum crediderunt.
Dicti autem gentiles quia ita
sunt ut fuerant geniti id est sic-
ut in carne descenderunt sub pecca-
to scilicet idolis servientes et nec-
dum regenerati. Proinde genti-
les primum qui vocabantur
ipsi dicuntur grece ethnici. Ethnici

ethnici in latinum interpretantur gen-
tiles. Ethnos enim grece gens
dicitur. Post fidem autem non debere
vocari gentes sive gentiles eos
qui ex gentibus crediderunt sicut post fidem
dici iam non potest iudeus testan-
te paulo et dicente iam xpianis
Cum tu gentes ceteris [illegible] ni[illegible]
deles Apostate dicuntur qui post bap-
tismum xpi susceptum ad idolorum
cultum et sacrificiorum contamina-
nacione revertuntur est autem nomen
grecum

Quos pagani deos as-
serunt homines olim fuisse
produntur Et pro uniuscuius-
que vita vel meritis coli apud
suos post mortem ceperunt ut apud
egiptum ysis apud cretam iovis
apud mauros iuba apud latinos
faunus apud romanos quirinus Eo-
dem quoque modo apud athenas mi-
nerva apud samum iuno apud
paphos venus apud lemnos
vulcanus apud naxos liber apud
delos apollo Quorum etiam lau-
dibus accessere et poete et compo-
sitis carminibus in celum eos su-
stulerunt Nam quorundam et in-
venciones artium et cultum
peperisse dicuntur ut esculapio me-

dicina vulcano fabricatio Ab
actibus autem vocantur ut mer-
curius quod mercibus preest liber
a libertate Fuerunt etiam et
quidam viri fortes aut urbium
conditores quibus mortuis
homines qui eos dilexerunt simu-
lacra finxerunt ut haberent aliquod
ex imaginum contemplacione so-
lacium sed paulatim hunc er-
rorem persuadentibus demonibus
ita in posteris irrepsisse ut
quos illi pro sola nominis me-
moria honoraverunt successores
deos existimarent et
colerent Simulacrorum usus
exortus est cum ex desiderio
mortuorum constituerentur
imagines vel effigies tam-
quam in celis receptis pro quibus
se in terris demones colen-
dos supposuerunt et sibi sacri-
ficari a deceptis et per-
ditis persuaserunt Simula-
cra autem a similitudine nun-
cupata eo quod manu artificis
ex lapide aliave materia
eorum vultus imitantur in quorum ho-
nore finguntur Ergo simu-
lacra vel pro eo quod sint
similia vel pro eo quod simu-
lata atque conficta unde et falsa

sunt Et nondum quam latinus
sermo sit in hebraeis Ap
cas igitur idolum sive simula
crum semel dicatur Iudei di
cunt quod ismahel primus sim-
ulacrum luto fecerit Gen-
tiles autem primum prometheum
simulacra hominum quod luto
finxisset perhibent ab eoque
natam esse artem simulacra
et statuas fingendi unde et
poete ab eo homines primum
factos esse confingunt figu-
rate propter effigies Apud grecos
autem cecrops sub quo primum
in arce oliva orta est et
atheniensium urbs ex minerve
appellatione nomen sortita est
Hic primus omnium iovem appella
vit simulacra repperit aras
statuit victimas immolavit
nequaquam istiusmodi rebus in
grecia umquam visis Idola-
tria idolorum servitus sive cultura
interpretatur Nam latria
grece latine servitus dicitur quae quantum
ad veram religionem attinet et
non nisi uni et soli deo de-
bet Hanc sicut impia super
bia sive hominum sive demonum
sive exhiberi vel iubet vel
cupit ita pia humilitas vel

hominum vel angelorum sanctorum sibi obla-
tam recusat et cui debetur o-
stendit Idolum autem est simu-
lacrum quod humana effigie fac-
tum est et consecratum iuxta
vocabuli interpretationem Ydos
igitur grece forma sonat et ab-
eo per diminutionem idolum de-
ductum eque apud nos formulam
facit Igitur omnis forma vel
formula idolum se dici exposcit
in idolatria omnis circa omne
idolum famulatus et servitus Qui-
dam nostri latinorum ignorantes
grece imperite dicunt idolum ex dolo
sumpsisse nomen quo diabolus crea-
ture cultum divini nominis invexit
Demones a grecis dictos aiunt
quasi dehemonas id est peritos ac re-
rum scios Presciunt igitur futura mul-
ta unde et solent responsa aliqua
dare Inest igitur illis cognitio
rerum plusquam infirmitati
humane Partim subtilioris
sensus acumine partim experien-
tia longissime vite partim dei
iussu angelica revelatione Hi
corporum aereorum natura vigent
ante transgressionem quidem
celestia corpora gerebant Lapsi
vero in aeriam qualitatem
conversi sunt nec aeris ig

puriora spacia sed illa caliginosa
tenebre permissa sunt qui eis quasi
carcer est usque ad terminum iudicii.
Hii sunt prevaricatores angeli
quorum diabolus princeps est. Diabo-
lus hebraice est dictus deorsum flu-
ens quia quietus in celo esse non
stare contempsit sed superbie pon-
dere deorsum corruens cecidit.
Grece vero diabolus criminator
vocatur quod vel crimina in que
ipse illicit et ad deum refert
vel quia electorum innocenciam
criminibus fictis accusat. Unde
et in apocalipsi voce angeli-
ca dicitur: Proiectus est accusator
fratrum nostrorum qui accusabat illos
in conspectu dei nostri die ac
nocte. Sathanas in latinum
sonat adversarius sive transg-
ressor. Ipse est igitur adversa-
rius qui est veritatis inimicus
et semper sanctorum virtutibus
contrarie intit. Ipse et trans-
gressor quia prevaricator effe-
ctus in veritate qua conditus
est non stetit. Idem et tempta-
tor quia temptandam innocen-
ciam postulat sicut in iob scri-
bitur. Antichristus appellatur quia
contra christum venturus est. Non
quomodo quidam simpliciores in-
telligunt antichristum ideo dic-
tum quod ante christum venturus sit
a post eum veniet christus. Non
sic. Sed antichristus grece dicitur quod
est latine contrarius christo. Anti
enim grece in latino contra sig-
nificat. Christum se enim mentie-
tur dum venerit et contra eum di-
micabitur et adversabitur
sacramentis christi ut veritati
tis eius euangelium solvat. Nam
et templum iherosolimis reparare
et omnes veteris legis
cerimonias restaurare temp-
tabit. Sed et ille antichristus
est qui negat deum esse
christum contrarius enim christo est.
Omnes enim qui exeunt ab eccle-
sia et ab unitate fidei preciduntur
et ipsi antichristi sunt. Bel idolum
babilonium est quod interpreta-
tur vetus. Fuit enim hic belus pa-
ter nini primus rex assiriorum quem
quidam saturnum appellant quod
nomen et apud assirios et apud
afros postea cultum est. Unde
et lingua punica bel deus dicitur.
Apud assirios autem bel vocatur
quadam sacrorum suorum racione
et saturnus et sol. Belfegor
interpretatur simulacrum ig-
nominie. Idolum igitur fuit

moab cognomento baal sup
montem fegor quem latini
priapum uocant deum ortoꝝ
Unde et dr̄ p quē ortis ppr
coꝝ fecunditatem Confuit ac
dolapsos ciuitatem allegorice
omni de qua pulsus ē Et
ppr uirilis membri magni-
tudine in nullo deoꝝ suoꝝ
cui greci transtulerunt et in
noie formauerunt ortorū
Belzebub idolum fuit ac-
caron qd interptatur uir mu-
scarū zebub igi musca uo-
catur Spurcissimū i. idola-
ub uirū muscarū uocatū
ppr sordes idolatrie siue p
immundicie Behal

Beemot hebrea uoce in la-
tina lingua aial sonat
ppr qd de excelsis ad terram
cecidit et pro meritis suo
ut animal brutū effectus
sit Ipse est et leuiatan i.
serpens de aquis quia in hu-
ius seculi mare uolubili uersu-
tia natat Leuiatan autem
interptatur additamentū
eoꝝ Quoꝝ scilicet nisi hominum quibus
in paradiso semel culpam
preuaricationis intulit et
hanc usqȝ ad eternam mortē
cotidie persuadendo adiciat

uel extendit Sunt aut̄ noīa
deoꝝ suoꝝ gentiles p uanas
fabulas adinuentiones phisicas
conantur transducere causas
in causis elementoꝝ composita esse
interptantur Sed hoc a poetis
totū fictū est ut deos suos
adornarent aliquibꝫ figuris
quos perditos ac dedecoris infa-
mia plenos fuisse historie con-
fitentur Omnino igi figmenti
locus uacat ubi ueritas cer-
nit Saturnus origo deoꝝ et
totius posteritatis a paganis
designatur Hunc latini a satu
appellatum ferunt quasi ad eum
satio omnium ptineat reꝝ Vel a
temporis longitudine qd saturetur
annis Unde et eum greci cronos
nomen habere dicunt i. tempus qui
filios suos fertur deuorasse hoc
est annos quos tempus producit
in se replui uel qd eo semina
unde oriuntur iterum redeunt
Hunc celo patri abscidisse geni-
talia dicunt quia nichil in celo
de seminibus nascitur Falcem te-
net inquiunt ppr agriculturam
significandam uel ppr annos
et tempora qd in se redeant uel
ppr sapientiam qd intus acuta sit
in alia lecta Qd aut̄ in ciuitatibꝫ

saturno liberos suos apud gentiles
inmolabant quod saturnum poete
libros suos deuorasse scripserunt plurimi e-
adiderunt Jouis fertur a iuuando
dictus et iupiter quasi iuuans
pater hoc est hominibus prestans Hunc
et priuilegio tituli ioue optim-
um dixerunt dum fuisset incestus
in suis impudicus in extraneis
quem modo thaurum fingunt
propter europe raptum Fuit enim i-
nauis cuius insigne erat thaurus
modo danaes per imbrem aureum
adpetisse concubitum ubi intelli-
gitur pudicicia mulieris ab
auro fuisse corrupta modo in
similitudine aquile propter quod puerum
ad stuprum rapuerit modo ser-
pente quia reptauerit et cig-
num quia cantauerit et ideo
non figure iste fuit sed plane
ueritate scelera unde turpe
erat tales deos credi quales
homines esse non debeant Ja-
num dicunt quasi mundi uel celi
uel mensium ianuam Duas ia-
no faciunt facies propter oriente
et occidente Cum uero fa-
ciunt eum quadrifrontem et ia-
num geminum appellant ad iiii
mundi partes hoc referunt uel
ad iiii elementa siue tempora Quod

cum hoc fingunt monstrum no-
dum faciunt Neptunum aquas
mundi predicant Et dictus ab
eis neptunus quasi nube to-
nans Vulcanum uolunt ig-
nem et dictus uulcanus quasi
uolans candor uel quasi uoli-
canus quod per aerem uolat Ignis
igitur e nubibus nascitur Vn-
de etiam Homerus dicit eum pro-
icere de aere in terras quod omne
fulmen de aere cadit Ide-
o autem uulcanus de femore
iunonis fingitur natus quod
fulmina de imo aere nascuntur
Claudus autem dicitur uulcanus
quia per naturam numquam rectus
ignis sed quasi claudus eiusdem
speciem motumque habet Ideo
autem in fabrorum fornace
uulcanum auctorem dicunt quia
sine igne nullum metalli gene-
rus fundi extendique potest Plu-
to grece latine diespiter uel
ditis pater quem alii orcum
uocant quasi receptorem
mortium Vnde et orca nun-
cupatur uas quod recipit aquas
ipse et grece caron Liberum a li-
beramento appellatum uolunt
quod quasi mares in coitu
per eius beneficium emissis semi-

mulis liberent quod idem liber
muliebri et delicato corpore
pingitur. Dicunt igitur mulie-
res ei adtributas et vinum
propter excitandam libidinem un[?]
et frons eius pampino cin-
gitur. Hedera eius corona in-
texta et cornu habet quia cum
[illegible]nit et moderate vinum
bibitur leticiam prestat. Cumula-
tum vero multa generat lites vel qui
cornua dat. Idem autem et lige-
us a potu ligei vel quod multo
vino membra solvantur. Iste
et grece dionisius a monte
indie nise ubi dicitur esse nutritus.
Ceterum est et nisa civitas in qua
colitur idem liber. Unde niseus
dictus est. Mercurium sermo-
nem interpretantur. Nam
ideo mercurius quasi medius
currens dicitur appellatus quod currat
inter homines medius. Ideo
et hermes grece est quod sermo
vel interpretatio quo ad sermo-
nem utique pertinet hermenia dicitur.
Ideo et mercibus preesse quia
inter vendentes et emen-
tes sermo fit medius. Quibus
fingunt habere pennas quia ci-
tius verba discurrunt. Et velo-
cem et errans inducatur

alas eius in capite et in pedibus
significare volucrem fieri per aera
sermonem. Nuntium dictum quoniam
per sermonem omnia cogitata e-
nunciantur. Ideo autem furti ma-
gistrum dicunt quia sermo animos
audientium fallit. Virga tenet
qua serpentes dividit id est vene-
na. Nam bellantes ac dissi-
dentes interpretum oratione sedantur.
Unde secundum livium legati pacis
caduceatores dicuntur. Sicut per
feciales bella indicebantur
ita pax per caduceatores fiebat.
Grecis autem grece dicitur apo tou herme-
nias latine interpres qui ob vir-
tutem multarumque artium scientiam
trimegistus id est ter maximus nominatus
est. Cur autem eum capite canino
fingunt hec ratio dicitur quod inter
omnia animalia canis sagacissimum
genus et perspicax sunt. Martem
deum bellicosum dicunt. Et mars
appellatur quia per viros pugna-
tur ut sit mars mas. Licet tria
sint genera consuetudinum
[illegible] ubi et femine et viri
in pugna eunt amazonum
ubi sole femine Romanorum
aliarumque gentium ubi soli ma-
res. Item martem quasi effec-
torem mortium. Nam a marte
mors nuncupatur. Hunc
et adulterum dicunt quia belli

gerentibus meqsq est Quod illo
mulis pectore ferat ut bello se
quisque sine formidine cordis adi
ciat Mars autem apud grecos
gradivos dicitur eo quod in bello gradu
in ferant qui pugnant aut quod
in pugne gradiantur Apollinem
quamvis divinatorem et medicum
vellent ipsum tamen etiam solem dix
erunt quasi solum Ipsum titan
quasi unum ex titanis qui adver
sus iovem non fecit illum febum
quasi efebum i. adolescentem Unde
et sol puer pingitur eo quod
cottidie oriatur et nova luce
nascatur Pithium quoque eundem
apollinem vocari aiunt a phito
ne in mense molis serpente
cuius non magis venena quam
magnitudo terrebat Hunc apollo
sagittarum ictibus sternens
nominis quoque spolia reportavit
ut phitius vocaretur Unde et ab
in pugne victorie phitia sacra
celebranda constituit Dianam
quoque germanam eius similiter lu
nam et viarum presidem aiunt
Unde et virginem volunt quod via
nichil pariat et ideo ambos
sagittas habere fingunt quod ipsa
duo sidera de celo radios usque
ad terras emittunt Dianam autem

vocatam quasi duanam quod luna
die et nocte appareat Ipsam
et lucinam asserunt eo quod
luceat Eandem et triviam
eo quod tribus figuratur figuris
de qua virgilius Tria virgi
nis ora diane quia eadem
luna eadem diana eadem
proserpina vocatur Sed cum
luna fingitur sublimius splen
dent amictu Cum succincta
iacet calamis latonia vir
go est Cum subnixa sedet
solio plutonia coniux Lato
nia autem diana eo quod latone fu
erit filia Cererem
i. terram a creandis frugibus
asserunt dictam Appellant eandem
nominibus plurimis dicunt eandem
et opem quod opere melior fiat
terra Proserpinam quod ex ea pro
serpiant fruges Vestam
quod herbis vel variis vesti
ta sit rebus vel a vi vestiendi
Eandem et tellurem et matrem
magnam pingunt turritam
cum timpano et gallo et
strepitu cimbalorum Matrem
vocatam quod plurima pariat
magnam quod cibum gignat
almam quia universa ani
malia fructibus alit Est igitur
alimentorum nutrix terra quod si

mulacrum eius cum clavi fin-
gitur quia tellus hieme clau-
ditur vere aperitur ut fru-
ges nascantur Quod tympa-
num habent significare volunt
orbem terre Quod curru vehi
dicitur quia ipsa est terra que
pendet in aere Quod susti-
netur rotis quia mundus rota
et volubilis est Quod leones
illis subiciunt mansuetos
ut ostendant nullum genus
esse terre tam verum quod non sub-
igi possit aut superari ab
ea Quod in capite turritam
gestat coronam ostendit
superpositas terre civitates
quasi insignitas turribus
constare Quod sedens fingi-
tur eam quia cum omnia
moveantur ipsam non mo-
veri Quod coribantes eius
ministros strictis gladiis
esse finguntur ut significa-
ret omnes pro terra sua debere pug-
nare Quod gallos huic dee
ut servirent fecerunt signifi-
cant quod semine indigeat
terra sequi oportere in ea quip-
pe omnia reperiri Quod se apud
eam iactant precipitur inquit
ut qui terram colunt ne sede-
ant semper enim est quod agant

Cymbalorum autem eris sonitus ferra-
mentorum crepitus in colendo agro s[unt]
Et ideo vestam quod terram antiqui
hec colebant per quam fetum
esse inventum Eandem vestam
et ignem esse perhibent quia terram
ignem habere non dubium est ut
Ethna vulcano quod datur intel-
ligi Et ideo virginem putant
quia ignis inviolabile sit ele-
mentum Nichilque nasci possit
ex eo quippe qui omnia que arri-
puerit absumit Ovidius in
fastis Nec tu aliquid vestam
quam vivam intellige flammam
nataque de flamma corpora nulla
vides Propterea et virgines
ei servire dicunt eo quod sicut ex
virgine ita nichil ex igne
nascatur Iunonem dicunt quasi
ianonem id est ianuam pro purgationibus
omnium feminarum eo quod quasi por-
tas matrum natorum pandat
et nubentium maritis Sed
hoc philosophi Dicunt autem
iunonem iovis asserunt sororem
et coniugem Ignem enim et a-
erem iovem aquam et terram
iunonem interpretantur quo-
rum duorum permixtione universa
gignuntur et sororem dicunt
quia mundi pars est coniugem quia
commixta concordat unde et
virgilius Tunc pater omnipotens

primordiis imbribus ether coniugis
in gremium lete descendit. Mi-
nerva apud grecos athenas dicitur i(d est) fe-
mina. Apud latinos autem miner-
vam vocatam quasi deam et mu-
nus artium variarum. Hanc igi-
tur inventricem multorum ingeniorum
perhibent et in eam artem et raci-
onem interpretantur. Quia sine
racione nichil potest contineri.
Hinc ratio quia capite deo nasci
animum que putant esse in capite
in cerebro. Ideo eam dicunt de ca-
pite iovis esse natam quia sensus
sapientis qui invenit omnia in ca-
pite est. Gorgonem pectore ideo
apud gorgonas fingitur quod illic
est omnis prudentia que confundit
alios et inperitos ac saxeos
comprobat. Sed et in antiquis
imperatorum statuis cernimus in me-
dio pectore lorice propter insinu-
andam sapientiam et virtu-
tem. Hec minerva et tritonia
dicitur. Triton igitur africe palus
est circa quem fertur virgi-
nali apparuisse etate propter quod
tritonia nuncupata est. Unde
et tanto proclivius dea credi-
ta quanto minus origo eius
innotuit. Pallas autem dicta
vel ab insula pallene in tracia
in qua nutrita est vel apo tou pal-
lein id est ab haste concussi-
one vel quod pallantem gigantem
occiderit. Venerem gentiles dicunt

nuncupatam quod sine vi femina
virgo esse non desinat. Hanc
greci afrodin vocant propter spu-
mam sanguinis generan-
tem. Affrodin igitur grece spu-
ma vocatur. Sed aut fingunt
saturnum celo patri genitalia
abscidisse et sanguine flux-
isse in mari atque eo spuma
maris concreta venerem natam.
Illud aiunt quod per coitum salsi
humoris substantia est et
in afrodin venerem dicta quod
coitus spuma est sanguinis
qua conspicue ex sese liquido
salsoque constat. Ideo autem
venerem vulcani dicunt uxo-
rem quia venerium officium
non nisi calore consistit. Vul-
et frigidus in venere senio.
Nam quod saturnus dicitur patri celo
virilia amputasse que in mare
cadentia venerem creaverunt
quod ideo fingitur quia nisi
humor de celo in terram descen-
derit nichil creatur. Cupi-
dine vocata fertur propter amorem.
Est igitur demon fornicationis
qui ideo alatus pingitur quia
nichil amantibus levius nichil
mutabiliusque invenitur. Puer
pingitur quia stultus est et
irracionabilis amor. Sagittam
et facem tenere fingitur.
Sagittam quia amor cor
vulnerat, facem quia inflammat

mat. Pan dicunt greci, lati-
ni siluanum deum rusticorum,
quem in nature similitudine
formauerunt. unde et pan dictus
est, id est omne. Fingunt enim eum
ex uniuersali elementorum specie. habet
enim cornua in similitudine
radiorum solis et lune. distinc-
tam maculis habet pellem
propter celi sidera. rubet eius fa-
cies ad similitudinem etheris.
fistulam vii calamorum ge-
stat propter armoniam celi, in qua
vii sunt soni et vii discri-
mina uocum. Villosus est,
quia tellus uestita est. Agitatur
uentis. pars eius inferior
feda est propter arbores et fe-
ras et pecudes. Caprinas
ungulas habet, ut soliditatem
terre ostendat. quem uolunt
rerum et totius nature deum.
unde pan, id est omnia, dicunt. Ysis
lingua egiptiorum terra app-
ellatur, quam ysin uolunt
esse. fuit autem ysis regi-
na egiptiorum, inachis regis
filia, que de grecia ueniens
egiptios litteras docuit
et terras colere instituit,
propter quod et terram eius nomine
appellauerunt. Serapis omnium
maximus egiptiorum deus. ipse
est apis rex argiuorum, qui
nauibus transuectus in egiptum,

cum ibidem mortuus fuisset, sera-
pis appellatus est, propterea quia
archa in qua mortuus ponitur,
quam sarcofagum uocant, sor-
os dicitur grece, et ibi eum uenerari
sepultum ceperunt priusquam templum
eius esset instructum. uelut soros
et apis sorapis primo, deinde una
littera commutata serapis dictus est.
Apis fuit apud egiptios thaurus
serapi consecratus et ab eo ita cog-
nominatus. quem egiptii instar
numinis colebant, eo quod de futuris
daret quedam manifesta signa.
Apparebat enim in memphis, quem
centum antistites prosequebantur
et repente uelut limphatici
precinebant. huius capitis imagi-
nem sibi in heremo iudei fecerunt.
Fauni a fando uel apo tes fo-
nes dicti, quod uoce, non signis,
ostendere uiderentur futura.
In lucis enim consulebantur a
paganis, et responsa illis non signis
sed uocibus dabant. Genios autem
dicunt, quod quasi uim habeant
omnium rerum gignendarum, seu a gig-
nendis liberis. unde et geniales
dicebant a gentilibus, qui nouo
marito sternebantur. Hec et
alia sunt gentilium fabulosa fig-
menta, que interpretata sic habent,
ut eam non intellecta dam-
nabiliter tamen adorent. Fatum
autem dicunt esse quicquid dii fantur.

est quod iupiter fatur a fando igitur fatum dicit r alespido Quod implicit nomen iam malam rem solent intelligi quo corda hominum noluit inclinare racionabiliter pressit a fando fatum appellare Non igitur abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis Semel locutus est deus duo hec audiui Et certa Quod igitur dictum est semel locutus est intelligitur immutabiliter hoc est incommutabiliter locutus sic nouit incommutabiliter omnia que futura sunt et que ipse facturus est Tria autem fata singunt inter lact fusus digitisque filo ex lana torquentibus propter tria tempora preteritum quod in fuso Nam neti iam inuolutum est presens quod inter digitos nectentis trahitur futurum in lana que in colo implicata est et quod adhuc per digitos nectentis ad fusum tamquam ad presens pretericio trahendum est Parcas tantum per antifrasin appellatas quod minime parcant quas tres esse uoluerunt Vnam que uitam hominis ordiatur alteram que contexat terciam que rumpat Incipimus igitur cum nascimur sumus cum uiuimus desinimus cum interimimus fortuna a fortuitis nomen habere dicitur quasi

deam quandam res humanas uariis casibus et fortuitis inludentem unde et ceca appellatur eo quod passim in quos libet incurrens sine ullo examine meritorum et ad bonos et ad malos uenit fortunam et fatum separant et fortuna quasi sit in hiis que fortuitu ueniunt nullam per causam fatum uero appositum singulis et statum aiunt Aiunt et tres furias feminas crinitas serpentibus propter tres affectus qui in animis hominum multas perturbaciones gignunt et interdum cogunt ita delinquere ut nec fame nec periculi sui respectum habere permittant Ira quia uindictam cupit Cupiditas que desiderat opes Libido que appetit uoluptates Que ideo furie appellantur quod stimulis suis mentem feriant et quietam esse non sinant Nimphas deas aquarum putant dictas a nubibus Nam a nubibus aque fluunt deriuatum est Nimphas deas aquarum quasi numina limpharum Has autem dicunt et musas quasi et nimphas nec inmerito Nam aqua motus musice efficit

Nimphas apud gentiles va-
ria sunt vocabula Nimphas
quippe montium oreades dicunt
Silvarum driades arborum ama
driades Camporum maliades M[?]
arum naiades Heroas dicunt a
iunone traxisse nomen Grece
enim iuno era appellatur
Et ideo nescio quis filius eius
secundum grecorum fabula heros fuit
nuncupatus Hoc videlicet
velut misticum significante
fabula quod aerem deputetur
ubi volunt heroas habitare
quo nomine appellant aliquorum mor-
tuorum animas defunctorum quasi hero-
bas id est viros aereos et celo
dignos propter sapientiam et for-
titudinem Penates gentiles
dicebant deos omnes quos domi cole-
bant Et penates dicti quod
erant in penetralibus id est secretis
Ita dicti qui vocabantur
vel qua natura habuerint igno-
ratur Manes deos mortuorum
dicunt quorum potestatem inter lunam
et terram asserit A quibus et ma-
ne dictum existimant quos
putant habere qui manes
i raro est Manes dicti
sive quia late manant per
auras sive quia mites sunt
in manibus Contrario nomine
hoc appellantur Apuleius autem
ait eos κατ' ἀντίφρασιν dici ma-
nes hoc est mites ac modestos
cum sint terribiles et inmanes
ut parcas ut eumenides Lar-
vas ex hominibus factos demones
aiunt qui meriti mali fuerint
Quorum natura esse dicitur terrere par-
vulos et in angulis garrire te-
nebrosis Lamias quas fabu-
le tradunt infantes corripere
ac laniare specialiter a laniando
specialiter dictas

Pilosi qui grece panite latine incubi
appellantur sive inui ab ineundo
passim cum animalibus unde et incubi
dicuntur ab incumbendo id est stuprando Sepe
enim improbi existunt etiam mulieribus
et earum peragunt concubitum quos
demones galli dusios nuncupant
quod assidue peragunt inmunditiam
Quem autem vulgo incubonem
vocant hunc romani faunum
ficarium dicunt Ad quem oracius
dicit Faune nimpharum fugien-
tium amator per meos fines et
rura lenis incedas

[illegible]

[illegible]

Linguarum diversitas exorta est in edificacione turris post diluvium. Nam priusquam superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem una omnium nationum lingua fuit que hebrea vocatur quam patriarche et prophete usi sunt non solum in sermonibus suis verum etiam in litteris sacris. Initio autem quot gentes tot lingue fuerunt. Deinde plures gentes quam lingue quia ex una lingua sunt multe gentes exorte. Lingue autem dicte in hoc loco pro verbis que per linguam fiunt genere locucionis illo quo hiis qui efficit pro eo quod efficitur nominatur sicut os dicitur pro verbis sicut manus pro litteris. Tres sunt autem lingue sacre hebrea greca et latina que toto orbe maxime excellunt. His in tribus linguis super crucem domini a pilato fuit causa eius scripta. Unde et propter obscuritatem sacrarum scripturarum harum trium linguarum cognitio necessaria est ut ad alteram recurratur dum si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius lingue attulerit. Greca autem lingua inter ceteras gentium clarior habetur. Est autem et latinis et omnibus linguis sonancior cuius varietas in v partibus discernitur. Quarum prima dicitur comune idest mixta sive communis quam omnes utuntur. Secunda atica videlicet atheniensis qua usi sunt omnes grecie auctores. Tertia dorica quam habent egypcii et syri. Quarta ionica. Quinta eolica quam se eolyte locutos dixerunt et sunt in observatione grece lingue eiusmodi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispartitus. Latinas autem linguas iiii esse quidam dixerunt idest pristinam latinam romanam mixtam. Prisca est quam vetustissimi italie sub iano et saturno sunt usi incondita ut se habent carmina aliorum. Latina quam sub latino et regibus tusci et ceteri in latio sunt locuti ex qua fuerunt xii tabule scripte. Romana que post reges exactos a populo romano cepta est qua nevius plautus ennius virgilius poete et ex oratoribus gracchus et cato et cicero vel ceteri effuderunt. Mixta que post imperium lacius promotum simul cum moribus et hominibus in romanam civitatem irrupit integritatem verbis per soloecismos et barbarismos corrumpens. Omnes autem orientis gentes in gutture linguam et verba co

lidunt sic hebrei et siri. Omnes mediterranee in palato sermones feriunt sic greci et asiani. Omnes occidentis gentes verba in dentibus frangunt sic itali et yspani. Syrus et caldeus vicinus hebreus est in sermone consonans in plerisque litterarum sono. Quidam autem arbitrantur ipsam linguam esse caldeam quia abraham de caldeis fuit. Quod si hoc recipitur quomodo in daniele hebrei pueri linguam quam non noverant doceri iubentur. Omnem autem linguam unusquisque hominum sive grecam sive latinam sive ceterarum gentium aut audiendo potest tenere aut legendo a preceptore accipere. Cum autem omnium linguarum sciencia difficilis sit cuiquam nemo tamen desidiosus est ut in sua gente positus sue gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est nisi animalium brutorum deterior. Illa enim proprie vocis clamorem exprimunt iste deterior qui proprie lingue caret noticia. Cuiusmodi autem lingua locutus est deus in principio mundi dum diceret fiat lux invenire difficile est. Non dum enim erant lingue. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus maxime ad primum hominem loquens vel ad prophetas vel dum corporaliter sonuit vox dicentis deus tu es filius meus dilectus ubi a quibusdam creditur illa lingua una et sola que fuit antequam esset linguarum diversitas. In diversis autem gentibus creditur quod eadem lingua illis deus loquatur qua ipsi homines utuntur ut ab eis intelligatur. Loquitur autem deus hominibus non per substanciam invisibilem sed per creaturam corporalem per quam eciam et hominibus apparere voluit quando locutus est. Dicit igitur apostolus Si linguis hominum loquar et angelorum. Ubi queritur qua lingua angeli loquantur non quod angelorum alique lingue sint sed hoc per exaggeracionem dicitur. Item queritur qua lingua in futurum homines loquantur nusquam reperitur. Nam dicit apostolus Sive lingue cessabunt. Ideo autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus quia ex linguis gentes non ex gentibus lingue exorte sunt.

Gens est multitudo ab uno principio orta sive ab alia nacione secundum propriam collectionem distincta ut grecie asie. Hinc et gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter gener-

aciones familiar̄ v̄ acquirendo
p̄t nacio a nascendo Gentes aūt
quibꝫ diuisa est t̄ra xv sunt de ·
iaphet xxxi de cham xx et vij de
sem qua sunt lxxiij Vel p̄cius
et ueris declarat lxxij totidemq̄
lingue que p̄ t̄ras esse ceperūt
Queq; crescendo prouincias et
insulas impleuerūt ꝯfilij sem v
singuli gentes singulas procrea
uerunt Quorum p̄mus hidam a q̄
helamite principes persidis Assȝ
assur a quo assirior pullulauit
imp̄iu Tercius arfaxad a quo
gens caldeoꝝ exorta est Quartus
ludi a quo lidij Quintus aram
a quo siri quoꝝ metropolis
fuit damascus ꝯfilij aram ne
potes sem iiij Vs · et ur · et
getter · et mes Vs traconitidis
conditor qui inter palestinam
et caelem sirie tenuit principa
tum unde fuit iob sicut q̄d
scriptum est Vir erat in t̄ra
hus Ellas ul a quo armenij
Tercius getter a quo carmeni si
tarie Quartus mes a quo sunt
hij qui uocantur meones s̄b
seueritas arfaxad filij sem Heber
nepos arfaxad a quo hebrei
Iectan filius heber a quo indoꝝ
orta est gens Sale filius iec
tan a quo bactriam licet alij

cas putauerūt oculos suspicie
Ismahel filius abraham a
quo ismahelite qui nūc
corrupto noīe sarraceni
quasi a sarra et agareni
ab agar Nabahot filius ism
ahel a quo nabatei qui ab
eufrate in mari rubro in
habitant Moab et am
mon filij loth a quo mo
abite et ammonite Edom
filius esau a quo iduma hec
sunt gentes qua de sem
stirpe descendunt possi
dentes t̄ram meri dianam
ab ortu solis usq; ad secun
dos ꝯfilij cham iiij ex quibꝫ
orte sunt gentes Cus
a quo ethiopes progeniti
Mesraim a quo egipcij p̄
hibentur exorti ꝯfuth a quo
libij Unde et maurita
nie fluuius usq; in p̄ns
fucis d̄r omnisq; circa eū
regio futensis Chanaan
a quo afri et phenices et
cananeoꝝ x gentes Item et
nepotibꝫ cham filij Chus
nepotis cham 6 filij Chus
saba et ciuila sabata regma
saba a qua Saba a q̄ pro
geniti et appellati sabei de
quibꝫ virgilius Solis est thur

ea virga sabeis Hii sunt
et arabes Euila a quo ge-
tuli in partem remocioris
affrice heremo coherentes
Sabata a quo sabateni qui nunc
astabari nominantur Regma
vero et saba et arza pa-
latim antiqua vocabula
perdiderunt et qui nunc auc-
tores habent ignoratur
Filii regma saba et da-
dan Hic saba per sin litter-
am scribitur in hebreo
Ille autem superior saba per sa-
mech a quo appellatos sa-
beos Interpretatur autem
hic saba arabia Dadan
a quo gens est ethiopia
in occidentali plaga Filii
mesraim a quo labi libii qui
quondam plutei vocabantur
Casloim a quo philistim quos
veteres allophilos nos modo
corrupte palestinos voca-
mus Cetere sex gentes ig-
note sunt quia bello ethi-
opico subverse usque ad
oblivionem preteritorum nominum
pervenerunt Filii chanaan
a quo chananeorum x
gentes quorum terram hiis ex-
pulsis iudei possederunt
Quorum primo genitus sidon

a quo sidonei Unde et urbs
eorum in fenice sidon vocatur
Secundus ethus a quo ethei Tercius
iebuseus a quo iebusei quorum
fuit iherusalem Quartus amorreus
a quo amorrei Quintus iergeseus
a quo iergesei Sextus eueus
a quo euei Ipsi sunt gabaoni-
te a civitate gabaon qui suppli-
ces venerunt ad iesum Septimus
aracheus qui archas condi-
dit oppidum contra tripolim in
radicibus libani situm Octavus
asineus a quo asinei Nonus
haradius a quo aradii sunt qui
Aradum insulam possederunt
angusto fretu a fenicis litore
separatam Decimus amareus
a quo sirie nobilis civitas que
vocatur taclis Undecimus athy-
cus Hee sunt gentes de stirpe
cham que a sidone usque ad ga-
ditanum fretum omnem meridi-
anam partem tenent Item
tribus filiorum iaphet Filii igitur
iaphet vii nominantur Gomer
a quo galate id est galli Magog
a quo arbitratur scitas et go-
tos traxisse originem Ma-
dai a quo medos existere putant
Iuban a quo iones qui et greci
Unde et mare ionium Tubal
a quo hyberi qui et yspani licet

quidem grecos et italos possidet
Mosoch a quo Capadoces Un-
de et urbs apud eos usque hodie Ma-
zaca dicitur Tiras a quo traces
quorum non satis inmutatum vo-
cabulum est quasi tiraces Filii
Gomer nepotes Iaphet Ascena-
naz a quo Sarmate quos greci re-
ginos vocant Riphat a quo pa-
flagones Gotorma a quo sunt
friges Filii Iavan Elisa a quo
greci Helisei qui vocantur Heoli-
des unde et lingua V greca eo-
lis appellatur Tarsis a quo cili-
ces ut Iosephus arbitratur
Unde et metropolis civitas
eorum tarsis dicitur Cethim a quo
cetii id est cyprii a quibus hodieque
urbs citium nominatur Dodanim
a quo rodii Hec sunt gentes de
stirpe Iaphet que a tauro mon-
te ad aquilonem mediam partem
Asie et omnem Europam usque
ad oceanum britanicum possident
nomina et locis et gentibus
relinquentes de quibus postea
inmutata sunt plurima cetera
permanent ut fuerunt Nam
multarum gentium vocabula partim
manserunt ita ut hodieque appa-
reat unde fuerint derivata sicut
ex Assur assirii ex heber hebrei

partim vero temporis vetusta-
te ita mutata sunt ut vix
homines doctissimi antiquis-
simas historias perscrutan-
tes nec omnium sed aliquarum
ex istis origines gentium
potuerint reperire Nam
quod ex filio Cham qui vocabatur
mesraim egyptii sunt
exorti nulla hic resonat
origo vocabuli sicut nec ethi-
opum qui dicuntur ad eum filium
Cham pertinere qui Chus ap-
pellatus est Et si omnia con-
siderentur plura tamen gentium
mutata quam manentia
vocabula apparent quibus
postea nomina diversa dedit ra-
tio Namque Indi ab Indo
flumine dicti sunt qui ab
occidentali parte eos inclu-
dit Seres a proprio oppido
nomen sortiti sunt gens
ad orientem sita apud quos
de arboribus lana contexi-
tur de quibus est illud Ig-
noti facie sed noti vellere
Seres Gangaride populi
sunt inter Assirios Indos-
que habitantes circa Gan-
gen fluvium Unde etiam
Gangaride nuncupati sunt
Hircani dicti a silva Ira

ma ubi sunt plurime tygres
tigrides. Bactriani sithe
fuerunt qui suorum factione
a sedibus suis pulsi iuxta bac
tron orientis fluvium co-
sider eiusque vocabulo et
nomen sortiti sunt. Huius gen
tis rex fuit zoroastres in
ventor magice artis. Parthi
quoque et ipsi a scitis ori
ginem trahunt. Fuerunt
autem eorum exules quod etiam
eorum vocabulo manifestatur.
Nam scitico sermone exu-
les parti dicuntur. Hii similiter
bactriani domesticis sedi-
tionibus patria pulsi soli-
tudines iuxta ircaniam pri-
mo furtim occupaverunt
deinde pluraque finium etiam
virtute obtinuerunt. Assirii
ab assur filio sem vocati gens
potentissima que ab eufra-
te usque ad indie fines omnem
in medio tenuit regionem.
Medi a rege suo cognominati putantur. Namque
iasoni peliatis regis fratris
a pelie filio tessalia pulso
cum Media uxore sua
cum fuit privignus rex me-
dus a nomine suo qui post mortem
iasonis orientis plagam perdo
muit ibique mediam urbem
condidit gentemque medorum nomine suo
appellavit. Sed invenimus in ge
nesi quod madai auctor gentis
medorum fuit a quo et cogno-
minati ut supra dictum est.
Perse a perso rege sunt vocati
qui ex grecia asiam trans-
iens ibi barbaras gentes
grandi diuturnoque bello perdomuit.
Novissime victor nomen sub
iecte genti dedit. Perse autem ante
eum ignobiles fuerunt et
nullius inter gentes loci habebantur.
Medi semper potentissimi
fuerunt. Caldei qui nunc caldei
vocantur a casdet filio nachor
fratris abrahe cognominati sunt.
Sabei dicti atistoisebezai quod
est supplicari et venerari quia
divinitatem per eorum tura ve-
neramur. Ipsi sunt et arabi quia
in monte arabie sunt qui vocatur
libanus et apte libanus ubi tura
colliguntur. Syri a syro vo-
cati perhibentur qui fuit nepos
abraham ex cetura. Quos autem
veteres assirios nunc nos vo-
camus syros a parte totum intel
ligentes. Hebrei vocati sunt ab
heber qui pronepos fuit sem.
Ysmahelite vero ab ysmahel filio abrahe

Nam patriarcham hebreorum
fuisse. Iste a quo xij iudeorum tribus
eius vocabulum sortiti sunt. Iu-
deis autem scriptura et tribum nomen
imposuit. Nam ante hebrei sive
israhelite nuncupabantur. Ex quo autem
in duo regna dei populus est divis-
tur due tribus que de stirpe iuda
reges habebant iudeorum nomine
partite sunt. Reliqua pars x tri-
buum que in samaria regem sibi con-
stituit ob populi magnitudine pri-
stinum nomen retinuit israhel. Sa-
maritanorum gens sumpsit voca-
bulum ab assiriis qui transmigrati
habitaverunt in samaria qui latine
interpretantur custodes eo quod captiv-
atis israhel in terra regionis eorum
ad custodiam collocati sunt. Fenices
cathmi fratre de thebis egyptiorum in
syriam profectus apud sidonem reg-
navit eosque populos ex suo nomine fe-
nices eamque provinciam feni-
ciam nuncupavit. Sidones autem
a civitate que vocatur sidon traxisse
vocabulum perhibentur. Sarraceni
dicti vel quia ex sarra geniti se
predicant vel sicut gentiles aiunt
quod ex origine syrorum sunt quasi
syrigene. Hii peramplam habitant
solitudinem. Ipsi sunt et ismahe-
lite ut liber geneseos docet
docet quod sunt ex ismahele. Ipsi
cedar a filio ismahelis. Ipsi
agareni ab agar qui ut
diximus perverso nomine sarra-
ceni vocantur quia ex sarra
se genitos gloriantur. Phili-
stei ipsi sunt palestini quia
p litteram sermo hebreus non
habet. Sed pro eo greco utitur
in philistei pro palestinis dicuntur
a civitate urbe sua. Idem
et allophili id est alienigene
ob hoc quia semper fuerunt
inimici israhel et longe ab
eorum consortio ac societate se-
parati. Cananei appellati
de chanaan filio cham quorum
terram iudei possederunt. Ex eorum
origine fuit emor pater sich-
em a quo amorrei sunt nun-
cupati. Egipcii ab egipto quodam
rege vocati sunt. Nam an-
tea aerii dicebantur. Interpre-
tantur autem lingua he-
braica egipcii affligentes
eo quod afflixerint populum dei
priusquam divino auxilio
liberaretur. Armenii a rege
suo armenio qui unus de iaso-
nis qui ad colcos profectus
recollecta multitudine que
amisso rege iasone passim
vagabantur armeniam con-
didit gentique ex suo nomine vo-

tabulum dedit Albanes esti
pacus qui sitas albis diu
dit Getae cognominati q
lumine faciei aquilata spli
bentur uocati gens antiquis
sima semper habita Hyp
areos partianos q; comune
aut eos amazonum regnum
tondidere Massagete
ex sitarum origine sunt et
dicti massagetes quasi graues
i fortes gete Nam sic libii
argentu graue dicu i massas
Hij sunt qui inter scitas ab al
banos septentrionalis uegionem
habitat Amazones dicte sunt
seu qd simul uiuerent sine
uiris quasi sine zoma siue qd
adustis dexterilibus mamis
eorum ne sagittarum iactibus im
dicitur quasi anemasi mi
dabant eam quam adusserant
mamas hastarum uirima
mas dicit Nam hic est a
mazon quasi anesmazos
i sine mama Has eam n
esse qd eorum parens abhercule
pulsi ab achille uel alloca
dros uel admiratione dele
bo sunt Hypanees apatice
scitie gentes que posteros
se lapsiis credunt albo crine
nascuntur abassiduis mult

et ipsis capilli color genti nomen
dedit Et inde albani dicti
uea oculis i pictura inest pupilla
adeo ut nocte plusquam die
cernat Albani aut uicini a
majorius fuer Ungros antea
unnos uocatos postremo a rege
suo abaros apellatos qui p
multima meotid inter glacia
lem tanaim et massagetas in
manes illos habitauerit deinde
iumentis equis causa rupibus feras
gentes alexandri claustra co
ercente super et oriente xx an
nis tenuerit captiue et ab egi
ptijs ab ethiopibus annum uec
tigal exegerunt Troianorum gens
antea dardania a dardano noi
ata Nam dardanus et iasius
fres ex grecia profecti ex his iasius
ad traciam dardanus ad frigiam
peruenit ibique primus regnauit
Postque filius eius erictonius deinde
nepos eius troas aquo troiani nu
cupantur Gallate galli esse
nosuntur qui in auxilium a rege
bitinie euocati regnum cum eo
parata uictoria diuiserunt
sicque in grecis admixti primo
gallo greci nunc ex antiquo gal
lorum noie galate nuncupantur
Greci ante tessali atessalo fecer

a greco rege greci sunt nuncupati
Nam greci prius thessali sunt alapi
tas aut gente thessalie fuisse
aiunt circa pernion amnem
olim inhabitante alapita appe
llimus filia nuncupatos Sicionij
greci sunt nuncupati a primo rege
Hij primum agialei vocabantur
a rege agialeo qui primus peloponeso
imperavit a quo et agialea civi
tas nuncupata est que nunc pelo
ponensis vocatur a pelope rege
suo Argivi sunt et archiui ab
archiale rege iouis et callisto
filio dicti Inachi ab inacho rege nu
cupati idem et argivi ab argo re
dente vocati Postquam autem
rex grecorum apis mortuus est huius
filius argus successit in regno
et ex eo argivi vocati sunt qui
etiam ab eis post obitum ut deus
haberi cepit templo et sacri
ficio honoratur Achivi qui et
argivi ab acheo iouis filio
dicti Pelasgi vocati quia cum
velis passis verno tempore ad
venissent ytaliam visi sunt ut
aves primo in eas latrocina
bia applicuisse Cum enim Gre
ci vero pelasgos a iove et
larisa et lapitis filios putavi
bant dictos Mirmidones fue
runt achillis sicut dolopes sunt

dicti autem sunt mirmidones
propter astuciam quasi mirmi
cones i. formice Eratosthe
nes autem dicit dictos mirmi
dones a mirmidone duce eo
rum et eurimedusa filio Ci
cropi Athenienses regi fuit
cum Graiis cum filia Athis
nomine et regionem et gentem
dedit et greci antiqui cognomi
ati qui sunt athenienses Ion
in fortis quo nomine postea
athenienses vocavit iones
Macedones autem ema
thionis regis antea ema
thii nuncupati sunt postea mace
dones dicti a macedone re
ge deucalionis matris ne
pote Epirote a pirro achillis
filio prius pirride postea vero
a pirro rege adulto sunt
nuncupati Dorus neptuni
et elapis filius fuit unde
et origine et nomine duxit
Sunt autem partes grecie graeci
a quibus etiam cognominata est
tota lingua greca que dorica
appellatur Lacedimones a
lacedemone semele filio dicti
Hij dum se preparabant in bello
contra messenios vectiti
ne diu in civitate filij sue
amitterent precepit ut

uirgines eorum cum iuuenibus
dormire lectos adhiberent
Sicque ex promiscuo uirginum
concubitu iuuenes deinceps
patribus nati incognita matri-
monii pudoris spartani uocati
sunt Nam ipsos esse spar-
tanos et lacedemones. S-
partanos uero ipsi receptos
bubulcos catherim quasi d[e] tra-
contractos ex omni parte co-
flictos ita uocatos Traces
ex filio iaphet qui uocatus
est tiras et orti et cogno-
minati ut supra dictum est
quamuis gentiles eos
ex moribus ita dictos existime-
nt quod sint truces. Seuissi-
mi enim omnium gentium fuerunt
Unde et multa de eis fa-
bulosa memorantur quod capti-
uos diis suis litarent et hu-
mani sanguine in ossibus
capitum potare soliti essent de
quibus virgilius Heu fuge cru-
deles terras fuge litus auarum
quasi crudelium et auarorum
Histrorum gens originem a colchis
ducit qui missi ad argonau-
tas persequendos ut a ponto in-
trauerunt hystrum fluuium
a uocabulo amnis quem a mari
receperant appellati sunt Ro-

mani a romulo nomine nuncupati
qui urbem romam condidit gentique
et ciuitati nomen dedit Hy an-
tea a patrio sabini a latino lati-
ni uocati sunt Nam latinus
italie rex fuit qui ex suo nomine
latinos appellauit qui postea ro-
mani nuncupati sunt Hii et
quirites dicti quia quirinus dictus
est romulus quod semper hasta utebatur
que sabinorum lingua Quiris di-
Itali quondam et sabini et romani
fratres fuerunt ex quibus nomina populis
imposita et regionibus sunt Na-
m ab italo itali a sabino sabini
ab i sanno ysani cognominati
sunt Idem et palicenses Tusci
italie gens est a frequencia sa-
crorum et turis uocata id est a totu
ticiatun a n o t i t a a z i n
Umbri italie gens sed gallorum
ueterum propago qui appenninum mon-
tem incolunt de quibus historie
perhibent eo quod tempore aquose
cladis imbribus superfuerint um-
brias et ob hoc grece nominatos
Marsi gens italie dicta a co-
mite liberi marsia qui usum
illis uitium ostendit et ob hoc
illi statuam fecere quam postea
romanis uictis marsi tu-
lerunt Marsos autem greci usos
uocant quasi obelo quod multos

serpentes habent et aspersis serpentes
dicuntur Insubres aut ipsi carmine
ac maleficiis Inhabitant autem
plaga apennini montis simul
cum umbris Geti a magog fi
lio iaphet nati putantur a
similitudine ultime sillabe quos
ueteres magis getas quam
gothos uocauerunt Gens fortis
et potentissima corporum mole
ardua armorum genere terribilis
de quibus lucanus dacus premat in
geote occurrat hiberis Da
ci autem gothorum soboles fuerunt Et
dictos putant dacos quasi da
gos quia de gothorum stirpe creati
sunt de quibus ille ibis arctos
procul usque dacos Bessi barbari
fuerunt qui a multitudine boum
sic uocati creduntur de quibus ait
Qui colit terre medio uel ille
diuitis multo boue pilleatus a
cola ripe Gipedes pedestri pro
lio magis quam equestri sunt
usi et hac causa ita uocati Sar
mate patentibus campis armati
equitabant prius quam eos Lotharius
danubio prohiberet atque in ab stu
dia armorum sarmate nuncupati
extimatur Amnis fluuius fertur
ultra danubium a quo alani dicti
sunt sicut et populi inhabitantes
iuxta lemmannum fluuium ale

manni uocantur de quibus
lucanus deserere cauo ter
toria fixa lemanno Lan
gobardos uulgo fertur no
minasse prolixa barba et
numquam tonsa Vindili
cus amnis ab extremis
gallie finibus iuxta quem
fluuium inhabitasse et
traxisse nomen uuandoli per
hibentur Germanice gentes
dicte quod sint immania corpora
immanesque nationes se
uissimis durate frigoribus
qui mores ex ipso celi rigore
traxerunt ferocis animi et
semper indomiti raptu uena
tuque uiuentes Horum plurime
gentes uarie armis disco
lores habitu dissone et ori
gine uocabulorum incerte
ut Talorate Amsiuari Quadi
ungri Marcomanni Bructeri
Camaui Blangiani Tubantes
quorum immanitas barbarie
etiam in ipsis uocabulis horro
rem quendam significat Sue
ui pars germanorum fuerunt
in fine septentrionis de quibus
quidam Fundit ab extremo
flauos aquilone sueuos Quo
rum fuisse centum pagos et
populi multi prodiderunt Dicti

autem sueui putant a mo
nte sueuo qui ab ortu ini
cium germanie facit cuius lo
ca incoluerunt Burgundiones
quondam a romanis subactam
interiori germania per castrorum
limites positi a tiberio ce
sare in magnam coaluerunt
gentem atque ita nomen ex locis
sumpserunt quia crebra per
limites habitacula constitu
ta burgos uulgo uocant
Hii postea rebelles a roma
nis effecti plus quam octu
aginta milia armatorum ripe
rem fluminis insederunt et
nomen gentis obtinuerunt Sax
onum gens in occeani litori
bus et paludibus inuiis sita
uirtute atque agilitate habi
lis unde et appellata quod sit
durum et ualidissimum
genus hominum et prestans ceteris
piraticis Franci a quodam
proprio duce uocari putantur
Alii eos a feritate mo
rum nuncupatos existimant sunt
enim in illis mores inconditi
naturalis ferocitas animorum
Britones quidam latine no
minatos suspicantur eo quod
bruti sint gens intra occe
anum interfuso mari quasi
extra orbem posita de quibus

uirgilius toto diuisos orbe bri
tannos Scoti propria lingua nomen
habent a picto corpore eo quod acu
leis ferreis cum atramento uar
iarum figurarum stigmate adno
tentur Galli a candore corp
oris nuncupati sunt Gala e
nim grece lac dicitur Unde et sibilla
sic eos appellat cum ait de hiis
Tunc lactea colla auro innec
tuntur Secundum diuersitatem enim
celi et facies hominum et colo
res et corporum quantitates
et animorum diuersitates existunt
Unde romanos graues grecos
leues afros uersipelles gallos
natura feroces atque acriores
ingenio peruidemus quod natura
climatum facit Galli autem et
qui antiquitus Zenones dice
bantur quod liberum hospicio re
cepissent Postea z in s litte
ram mutata est Vacca opidum
fuit iuxta pireneum a quo sunt
nominati uaccei de quibus credi
tur dixisse poeta Lateque uagan
tes uaccei in pirenei iugis per
amplam montis habitant
solitudinem Vaccas in uectos
amilla gente obtentos idem et
uascones c in s littera demuta
ta quos gneus pompeius
edomita yspania et ad triumphum

venire Germanos de pirenei iugis
deposuit. Hispani ab hibero am
ne primum hiberi postea ab ispa
lo ispani cognominati sunt. Gal
leci a candore dicti unde et gal
li. Reliquis enim ispanie populis can
didiores existunt. Hii grecam sibi
originem asserunt unde et natur
ali ingenio callent. Siquidem
post finem troiani belli teucrum
morte aiacis fratris invisum
patri telamoni dum non reciperetur
in regnum cyprum concessisse ibique
urbem antique patrie salaminam
condidisse. Inde ad galleciam
profectum et positis sedibus et
loco ex genere nomen dedisse. Astur
es gens ispanie vocati eo quod
circa asturem fluvium septi mon
tibus silvisque crebris inhabitent.
Cantabri ispanie a vocabulo
urbis et hiberi amnis cui in
sident appellati. Horum animus
pertinax et magis ad latroci
nandum et bellandum vel per
ferenda verbera semper parati.
Celtiberi ex gallis celticis fuere
quorum ex nomine appellata est re
gio celtiberia. Nam ex flumine
ispanie hibero ubi consederunt
et ex gallis qui celtici dicebantur
mixto utroque vocabulo celti
beri nuncupati sunt. Afri

appellati ab uno ex posteris
abrahe qui vocabatur afer
qui dicitur duxisse adversus
libiam exercitum et ibi vic
tis hostibus consedisse eiusque
posteros ex nomine atavi et
afros et africam nuncupas
se. Peni autem cartagi
nenses sunt a fenicibus nun
cupati qui cum didone pro
fecti sunt. Tirios a
tiria urbe fenicum vocatos
de qua profecti sunt et ma
ritimum litus venerunt. Getuli
getas dicuntur fuisse qui ingenti
agmine a locis suis navibus
conscendentes loca sirtium
in libia occupaverunt. Et
quia ex getis venerant deri
vato nomine getuli cognominati
sunt. Unde et opinio est apud
gotos ab antiqua cognatione
mauros consanguinitate propin
quos sibi vocare. Africam
autem initio habuere libies
deinde afri post hec getuli pos
tremo mauri et numide.
Mauri numide ut afri
putant sit superstitio ex or
dine et vocabulo. Nam
perquam in hispania hercu
les interiit exercitus eius
compositus ex variis gentibus

amisso duce passim sibi se-
des querebant Ex eo in nu-
mero medi persi et arme-
nij navibus in africam trans-
vecti proxima mari loca oc-
cupantes sed persi dum materiam
in agris pro construendis do-
miciliis non invenissent et
ignara lingua commer-
cio prohiberentur per patentes
agros et diversas solitudines
vagabantur et a pabulatio-
ne vagabundi semet
ipsos propria lingua numidas
appellaverunt id est sine oppi-
do vagos et erraticos Me-
di autem cum libijs se miscu-
erunt qui proxima hispania
inhabitant quorum nomen pau-
latim libias corrupere bar-
bara lingua mauros pro
medos appellantes Licet
mauri ob colorem a grecis
vocantur Greci igitur
nigrum mauron vocant
Estifero quippe calore af-
flati speciem atris coloris
ducunt Massilia civitas
affrice est non longe ab at-
lante et ortis hesperi-
dum a qua civitate mas-
silij vocati sunt quos nos

corrupte masulos vocamus
de quibus virgilius Hinc michi
massile gentis monstrata
sacerdos Gualolum gentes sunt
a meridie usque oceanum hespe-
rium pervagantes His nomen
gaulon insula dedit que est
iuxta ethiopiam ubi nec serpens
nascitur nec vivit Garaman-
tes populi affrice prope tirrenas
inhabitantes a garamante
rege apollinis filio nominati
qui ibi ex suo nomine garama
oppidum condidit Sunt autem
proximi gentibus ethiopum de
quibus virgilius Extremi gar-
amantes Extremi autem quia
sevi et a consortio humanita-
tis remoti Hesperi vero sunt
qui circa hispaniam commorantur
Nam hispania hesperia Ethi-
opes dicti a filio cham qui
vocatus chus ex quo originem
trahunt Chus enim hebrea
lingua ethiops interpretatur
Hij quondam ab yndo flumine con-
surgentes iuxta egyptum inter
nilum et occeanum in meri-
die sub ipsa solis vicinitate
consederunt Quorum tres sunt
populi Hesperi garama-
tes et indi Hesperij sunt
occidentis garamantes tri-

polis medi orientis Trogodite gens ethiopum ideo nuncupati quod tanta celeritate pollent ut feras cursu pedum assequatur Pamfagi et hii in ethiopia sunt quibus esca est quidquid mandi potest et omnia fortuitu gignencium et appellati Ictiofagi quod venando in mari valeant et piscibus tantum alantur Hii post Indos montanas regiones tenent quos subactos Allexander magnus piscibus vesci prohibuit Antropofagi gens asperrima sub regione Sericum sita qui quasi humanis carnibus vescuntur ideo antropophagi nuncupantur Itaque sicut hiis ita et ceteris gentibus postea aut a regibus aut a locis aut a moribus aut ex quibus libet aliis causis immutata vocabula sunt ita ut prima origo nominis eorum temporis vetustate non pateat Iam vero hii qui antipodes dicuntur eo quod contrarii esse vestigiis nostris putatur ut quasi sub terris positi adversa pedibus nostris calcent vestigia nulla racione credendum est quia nec soliditas patitur nec centrum terre Sed neque hoc ulla historie cognicione firmatur sed hoc poete quasi ~~ratiocinando~~ poetis raciocinando coniectant Titanas autem quosdam ingentes ferunt fuisse robustos et excellentes viribus quos ferunt fabule ab irata contra deos terra ad eius ultionem creatos Unde et titanes dicti sunt apo tis teseos id est ab ultione quod quasi ulciscendo matris terre causa deos armati existerent quos fabule aiunt bello superatos atque extinctos fingunt quia quod celo iactis fulminibus interierint

R Regnum a regibus dictum Nam sicut reges a regendo dicti ita regnum a regibus Regnum universe naciones suis quisque temporibus habuerunt ut assirii medi persi egipcii greci quorum vices sortes temporum ita volutavit ut alterum ab altero solveret Inter omnia autem regna terrarum duo regna ceteris gloriosa traduntur Assiriorum prima deinde ro

manos. Aut temporibus et locis est
sit ordinata atque distincta. Nam
sicut illud prius et hoc posterius
ita illud moriente hoc inci-
dente exortum est. Denique nul-
lius sine huius initium consti-
tuit regna certa ceterique reg-
es videntur appendices istorum ha-
bentur. Reges a regendo vocati.
Sicut igitur sacerdos a sanctifican-
do ita et reges a regendo.
Non autem regit qui non corrigit.
Recte igitur faciendo regis
nomen tenetur, peccando amittitur.
Unde et apud veteres tale erat
proverbium: Rex eris si recte
facias, si non facias non eris.
Regie virtutes precipue due: iu-
sticia et pietas. Consules
appellati a consulendo sicut reges
a regendo sicut leges a legendo.
Nam cum romani regum superbi-
am et dominationem non ferrent
annua imperia binosque consules
sibi fecerunt. Nam fastus regni
non benivolentia consulentis
sed superbia dominantis erat. Hic
igitur consules appellati vel
a consulendo cunctis vel a regendo
cuncta consilio. Quos tamen ideo
mutandos per annos singulos
elegerunt ut nec insolens diu
maneret et modestior cito suc-
cederet. Unde autem duo pares
quia unus rem civilem alter rem
militarem administrare debebat. Regna-
verunt annis cccc lxvii. Procon-
sules suffecti erant consulibus. Et dicti
proconsules eo quod vice consulis fun-
gerentur sicut procurator procur-
atoris vel actor. Exconsules autem dicti
quod iam a consulatu exierant sive de-
stiterint peracto vicis sue anno.
Dictatores quinto anno post reges
expulsos romani sibi creaverunt
dum gener Tarquinii ad iniuriam
soceri vindicandam ingentem adversus
Romam collegisset exercitum. Hi quin-
quennii temporibus imperio utebantur. Plus
igitur erant honore quam consules
annuas potestates tenebant. Et
dicti dictatores quasi principes
et preceptores. Unde magistri populi
nominabantur. Unde et dictum dicitur. Ce-
sar nomine Aulus cepit qui bello
civili commoto primus romanorum
singulare obtinuit principatum.
Cesar autem dictus quod ceso mortue
matris utero prolatus eductusque
fuerit vel quod cum cesarie natus
sit. A quo et imperatores sequen-
tes Cesares dicti eo quod comati es-
sent. Qui enim exacto utero
extrahebantur cesones et cesares
appellabantur. Iulius autem dictus
quia Aulus Enee filio originem
duxerit ut confirmat Virgilius

Iulius a magno dimissum nomen illo. Imperatorum autem nomen apud romanos eorum tantum prius fuit apud quos summa rei militaris consisteret. Et ideo imperatores dicti ab imperando exercitui. Sed dum diu duces titulis imperatoriis fungerentur, senatus censuit ut augusti cesaris hoc tantum nomen esset, eo quod his distingueretur a ceteris gentium regibus, quod et sequentes cesares actenus usurpaverunt. Solet igitur fieri ut primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud albanos ex silvii nomine omnes reges albanorum silvii appellati sunt, sicut apud persas arsacidi, apud egiptios ptolomei, apud athenienses cicropide. Augusti ideo apud romanos nomen imperii est, eo quod olim augerent rem publicam amplificando. Quod nomen primum senatus octaviano cesari tradidit, ut quia auxerat terras, ipso nomine et titulo consecraretur. Hic autem idem octavianus cum cesar et imperator appellaretur vel augustus, postea vero dum ludos spectaret et pronunciatum esset illi acclamatio ut diceretur et dominus, statim manu vultuque avertit indecoras adulaciones et repressit et domini appellacionem ut homo declinavit. Atque insequenti die omnes populi gravissimo edicto corripuit, dominumque se posthac appellari ne a liberis quidem suis permisit. Fuit autem filius atie, que nata est de sorore iulii cesaris. Reges autem ab hac causa apud grecos basilei vocantur, quod tamquam bases populum sustinent, unde et bases coronas habent. Quanto igitur quisque magis preponitur, tanto amplius pondere laborum gravatur. Tiranni grece dicuntur, idem latine et reges. Nam apud veteres inter regem et tirannum nulla discrecio erat, ut (...) fortes igitur reges tiranni vocabantur. Nam tiro fortis, de qualibus dominus loquitur dicens: per me reges regnant et tiranni per me tenent terram. Iam postea in usum accidit tirannos vocari pessimos atque inprobos reges luxuriose dominacionis cupiditatem et crudelissimam dominacionem in populis exercentes. Princeps et dignitatis nomen significatur et ordinis, sicut est illud virgilianum: Princeps

ardentem coniecit lampade
tirannus Principes dicti aut
principes a capiendi significa
tione quod primi capiant sicut
municipes ab eo quod munia
capiant Dux dictus eo quod sit
ductor exercitus Sed non sta
tim quicumque principes uel du
ces sunt etiam reges dici pos
sunt In bello autem melius du
cem nominari quam regem Na
hoc nomen exprimit in preliodu
ctore Unde et uirgilius
Ducis euandri Salustius
Qui cupidus more ducis
esse quis quis bonum est non dux
more tempulis Monar
ce sunt qui singularem possident
principatum qualis fuit alex
apud grecos et iulius apud roma
nos Hinc et monarchia
dicitur Monos quippe singul
aritas greco nomine Marcia
principatus est Tetrarce sunt
quartam partem regni tenentes
Nam tetra iiij sunt qualis
fuit apud iudeam philippus
Patricij inde uocati sunt
pro eo quod sicut patres filijs
ita provideat rei publice
Prefecti dicti quod pretoria
potestate presint Pretores

idem qui et prefecti quasi preposi
tes Presides uero dicti quasi
alicuius loci tutelam presidialiter
tenent Tribuni uocati quod mili
tibus sive plebibus iura tribuat
Miliarij sunt qui mille presunt
quos nos millenarios nuncu
pamus et est grecum nomen Cen
turiones dicti eo quod centum presunt
militibus sicut quinquagenarij
qui in capite sunt l militum sunt
decani ab eo quod x militibus preserit
miles dictus quasi mille erat
ante in numero uno uel quasi unus
est et mille electus Romulus
autem primus ex populo milites sump
sit et appellavit Ubi uero primus
militie ordinem docuit Miles
autem ordinarius dicitur aut extra
ordinarius Ordinarius est qui
per ordinem militat nec adhuc
aliquem consecutus est gradum hono
ris Est enim gregarius et humi
lis militie Extraordinarius
uero qui ob uirtutem promouetur
ex ordine Emeriti dicuntur uete
rani et pleriqui militie qui iam
usu prelij non sunt et quasi
mererent militare dicuntur a sti
pendijs sunt qui merentur Idem
et ueterani dicuntur quia diu
usum prelij non sunt sed militis
militie labores quieti sustinu

cium consequitur. Equestres
milites dicti quod equis sedeant
militat ille in equestri ordine. T-
irones dicuntur fortes pueri qui ad
miliciam delegantur atque armis
gerendis habiles existunt. Qui e-
nim ex sola professione nativita-
tis sed ex aspectu et valitudine
corporis existimantur. Vnde et tir-
ones dicti qui que ante quam
sacramento probati sint milites non
sunt. Romane autem milicie mos
fuit puberes primo exercere armis.
Nam xvi anno tirones milita-
bant quibus etiam solum sub custodi-
bus agebant. De quibus virgilius
Et primo flore iuventutis. Servos
prima nunquam militasse constat
nisi servitute deposita excepto an-
nuali tempore cum post cannensem
plus in tanta necessitate fuisset
commotum ut nec liberandi quidem
suorum daretur facultas. Deserto-
res vocati eo quod desertis mi-
litaribus officiis evagantur. Qui-
in alios viros milicie nomen
dare prohibet sed si non magni
temporis culpa commiserint tirocinio
suis restituuntur. Sicut qui deser-
to exercitu et ad hostes transfugiunt
et ipsi desertores vocantur. Con-
scripti milites dicuntur quia in ta-
bulis conferuntur ab eo qui eos

ducturus est. Sic transcriptivi
tantur cum de alia in aliam le-
gionem transeunt et inde trans-
scripti quia nomina dant ut
transcribantur. Optiones dicti
quod sint electi. Nam optare
eligere est sicut illud Optavit-
que locum regno id est elegit. Excu-
bitores dicuntur pro eo quod excu-
biis semper agunt sunt in gen-
us militum in porticibus excuba-
bant ipsi regalem custodiam.
Excubie autem diurne sunt vi-
gilie nocturne. Vnde et vigiles
Celeres erant apud romanos
equites milicie abolita eo vo-
cati. Celeres velut agilitate. Ve-
lites cum armis equis gestis ter-
ga equitum conscendebant. Et
mox cum ad hostes ventum est
equis desiliebant et cominus
pedites ex alia parte congressi
per quos adiuti fuerant dimi-
cantibus hoste perturbabant.
Ab his dicuntur velites. Elevati
eodem annualis veterani
cum regi eam a suis posset
fabriculis talibus interamnes
adacto vectabantur. Castra
sunt ubi sunt milites stati.
Dicta autem castra quasi casta
sta vel quod illic castratur li-

hus Nunquam hiis initer est
mulier Milicia autem a militibus
dicta vel a multis quasi mul-
ticia quasi negocia multorum
aut mole rerum quasi molicia
Legio sex milium armatorum
est ab eligendo vocata quasi
lecti id est armis electi Apud
macedones fallax gallorum ca-
terva nostra legio dicitur Legio
autem habet sexaginta centuri-
as manipulos triginta co-
hortes x turmas ducentas
Centuria est pars exercitus
centenos milites divisa
Unde et qui hiis preerant
centuriones dicuntur Subcen-
turiati vero sunt Non qui
in prima sed in secunda centuria sunt
quasi sub prima centuria Ca-
me straten est hii in subsi-
diis positi in bello queruntur
si prima defecerit hii sunt quos
subsidiarios dicimus laboranti ambabus
primis subveniunt Unde et ad
insinuandum ponitur subcen-
turiatus quasi armis et do-
lis instructus Manipu-
lus ductor est militum
Manipuli autem dicti sunt
milites vel quasi prime bella

prima manu incipiebatur pugna quod
antequam signa essent manipu-
los sibi id est fasciculos stipule
vel etiam herbe aliorum pro signis
faciebant a quo signo manipu-
lares milites cognominati sunt
De quibus lucanus convocat ar-
matos extemplo ad signa ma-
nipulos Turma xxx equites
sunt Romani enim equites in
una tribu xxx fuerunt de sin-
gulis enim centuriis x dabant
et fiebat una Cohors quin-
gentos milites habet Tria sunt
milicie genera Sacramento
evocatio coniuratio Sacra-
mentum in quo post iurat
unusquisque miles se non rece-
dere a milicia nisi post completa
stipendia id est milicie tempora Et
hii habent plenam miliciam
Nam xxv annis tenentur
Evocatio dum ad subitum bellum
non solum miles sed et ceteri
evocatur Unde etiam consu-
lebant dicere Qui rem publi-
cam salvam esse vult me sequatur
Coniuracio que fit in tumultu
quando vicinum urbis periculum
singulos iurare non
patitur Sed repente colligi-

turio

multitudo et tumultuosa in-
vicem conflatur. Unde et tumulti-
bus dicitur quasi natio autem ipse
vero forme sunt. Exercitus clas-
sis nodus cuneus ale cornua
agmen. Hec formas et nomina
a bipis rebus de quibus translata sunt
mutuantur. Acies dicta quod
ferro armata sit et acumine
gladiorum. Exercitus multitudo
ex uno genere ab exercitatione
belli vocata. Cuneus est collecta
in unum militum multitudo. Unde et
quod in unum cogit coit ipsa coitio
quasi cuneus nominatus est quasi
cuneus eo quod in unum cogunt.
Classes dicuntur propter divisionem
exercitus qui postea manipuli
dicti sunt. Unde et Virgilius
Classes hic locus est. Hic acies
certa repleat. Nam postea
classica navium dicta. Nodus
proprie est densa peditum multitudo
sicut turma equitum. Nodus autem
dictus propter difficultatem quod vix
possit resolvi. Ale integratim
exercitum equitum esse dicuntur. Alae
equites ab hoc dicte quasi pro-
tegunt pedites alarum vice. Sed
nunc dicuntur extremitates exer-
citus quod in extrema sint. Agmen
dicitur cum exercitus iter facit ab
agendo vocatum id est eundo. Plautus

quo te agis et ipse est iter
exercitus ambulans. Nam
agmen dictum quod in longum ductum
est quale solet esse cum exercitus
potius procedit. Quicquid sunt
aliud abusive dicitur.

iiij de civibus

Principis militie post
vocabulis expleta dicendum
est deinceps civium
nomina summatim subiungere. Ci-
ves vocati quod in unum coeun-
tes vivant ut vita communis
et ornatior et tutior sit.
Domus unius familie habita-
culum est sicut urbs unius populi
sicut orbis domicilium totius
generis humani. Est autem
domus genus familie que con-
stat ex viro et uxore. In-
cipit autem a duobus et est nomen
grecum. Nam familia est
liberi ex liberis legibus suscepti
a femore. Genus autem aut a gig-
nendo et progenerando dictum
aut a diffinitione certorum
progenitorum ut nationes que propriis
cognationibus terminate gentes
appellantur. Populus est humane
multitudinis iuris consensu et
concordi communione sociatus.
Populus autem distat a plebibus

quod populos unum si cives sunt
comunitatis senioribus
Plebs autem reliquis vulgo
sine senioribus civitatis popu
go tota civitas est vulgo
vero plebs est Plebs autem
dicta a pluralitate Grecis
est enim nus minor quam se
nior populus vero conventa
tio dicitur i. ecclesia Unde
et populus dictus est Grecat
populus laos dicitur a lapidibus vel
locus est passim inhabitans
multitudo quasi quisque quo
vult Tribus dicitur tanquam cur
ie et congregationis distri
te plebes et vocate tribus ab eo
quod in principio romanos trifarie
fecerit a Romulo disperti
ti in senatoribus militibus
plebibus que tres tribus nunc mul
plicate nomen pristinum retinent
Senatui nomen etas dedit
quod seniores essent Alii a se
nendo dictos accipiunt
senatores Ipsi enim agendi
facultatem dabant Senatus
consultum a consulendo et trac
tando est dictum quod potest se
ut consulat et nocere non
possit Patres autem ut plu

res dicunt a curae similitudine
vocati sunt Nam sicut patres
filios suos ita illi rem publicam
alant Patres conscripti quod dum
Romulus decem curias senatorum
elegisset nomina eorum praesenti populo in
tabulas aureas contulit atque
inde patres conscripti vocati Pri
mi ordinis senatores dicuntur il
lustres Secundi spectabiles
tertii clarissimi iam inferius quasi ter
aliquid gradus non est Censuales
autem senatorium quisque originem
esset usque ad legitimos annos
equites romani erant Deinde ac
cepit honorem senatoriae dig
nitatis Censores apud veteres
romanos erant Est enim no
men dignitatis iudicialis Censere
enim iudicare est Item censores
sunt patrimonii iudices
a censu aeris appellati Iudices
dicti quasi ius dicentes populo si
ve quod iure disceptent Iure enim
disceptare est iuste iudicare
Non est autem iudex si non est in
eo iustitia Presides rectores
provinciae sunt dicti quod praesunt
Pretores autem quasi praepositos
civitatis et principes Idem
et questores quasi quesitores

eo quod questionibus presunt Con-
silium igitur et causa apud eos est Pro-
ceres sunt principes civitatis
quasi procedentes quod ante omnes ho-
nore precedant Unde et capita
trabium que eminent extra parietes
proceres dicuntur eo quod primo procedunt
sunt a primo et res est facta
triplicis quod accrescente multitudine
primment Constituti sunt autem
sexto anno post reges exactos
Dum igitur plebs a senatu et con-
sulibus premeretur tunc ipsa sibi tri-
bunos quasi proprios iudices et defe-
nsores creavit qui eorum liberta-
tem tuerentur et eos adversus
iniuriam nobilitatis defendere-
nt Unde et defensores dicti
eo quod plebem sibi commissam contra
insolentiam improborum deffendant
At contra nunc quidem eversi-
ores non defensores existunt
Numerarii vocati sunt quia pu-
blicum nummum erariis infer-
unt Functi ab eo quod fungantur officio
et honore aliquo dicti sunt
et defunctos mortuos dicimus
qui compleverunt vite officia
Functu igitur tamquam facti Mu-
nicipes sunt in eodem munici-
pio nati ab officio muneris dicti
eo quod publica munia accipiant
Munia igitur officia sunt Unde

et immunes dicuntur qui nul-
lum gerunt officium Muni-
cipales originales cives et
in loco officium gerentes De-
curiones dicti quod sint de
ordine curie Officium igitur
curie administrant unde
et decurio qui summa non
intulit sed curam parte
patitur Curiales autem idem
et decuriones Et dicti cur-
iales quia civilia munera
procurant et exequuntur Prin-
cipales magistratus et duo-
virales curialium officiorum
ordines sunt Principales
dicti quod primi sunt magistr-
atibus Magistrati vero
quod maiores sunt reliquis
officiis Duumvirales

Tabellio vocatus eo quod sit
portitor tabellarum Idem ex-
ceptor idem et scriba publicus
quia ea tantum que gestis pu-
blicantur scribit Burgarii
a burgis dicti quia crebra
per limites habitacula consti-
tuta burgos vulgo vocant
Unde et Burgundionum
genti nomen inhesit quos
quondam subacta Germania

romani pro castra disposuer
at ita nomen ex locis sus
ceperunt Collegiati dicti quod eorum
collegiis custodiis deputati
qui si quid aliquid commiser
it ipsi sordidissimum genus
hominum parte in tecto prege
nite Privati sunt extra
nei ab officiis publicis et
ipsi nomen magistratus ha
bent contrarium Et dicti pri
vati quod sint ab officiis curie
absoluti Mercennarii
sunt qui serviant accepta
mercede Idem et barones
greco nomine quod sint fortes in la
boribus Baris enim dicitur gravis
quod est fortis cui contrarius
levis id est infirmus Publicani
appellantur conductores vec
tigalium fisci vel rerum publicarum
sive qui vectigalia publica
exigunt vel qui a negotiis se
cularis lucris sectantur unde et
cognominati sunt Villicus proprie
ville gubernator est unde et
a villa villicus nomen acce
pit Interdum autem villicus
non gubernationem ville sed
dispensationem universe domus
tullio interpretante signifi
cat quod est universarum posse
ssionum et villarum dispensa
torem Actores idem et

curatores ab agendo et curando
vocati Procuratores vero ca
use auctoribus surgantur quasi
pro curatores sic proconsul loco
consulis Coloni sunt cultores
advene dicti a cultura agri Sunt
enim aliunde venientes atque ali
enum agrum locatum colentes ac
debentes conditionem genitali so
lo propter agriculturam sub dominio
possessoris pro eo quod his locatus
est fundus Coloni autem iiii mo
dis Nam coloni aut romani
sunt aut latini coloni aut colo
ni auxiliatores aut coloni iu
ris privati Inquilini vocati
quasi incolentes aliena Non
enim habent propriam sedem sed in terra
aliena inhabitant Differt autem
inter inquilinum et advenam In
quilini enim sunt qui emigrant
et non perpetuo permanent Adve
ne autem vel incole adventicii
perhibentur sed permanentes Et in
incole quia iam habitatores
sunt ab incolendo Indigene sunt
in terminis et in eodem loco nati
ubi inhabitant Incola autem non
indigena sed advena intelligitur
Peregrini dicti eo quod ignorantur
eorum parentes a quibus orti exi
stunt Sunt enim de longinqua re
gione Urbani vocantur qui in
urbe habitant Qui vero intra

tis locis oppidum. Nam prius ur-
bes roma tecta oppida. Famuli
sunt ex propria familia orti. Servorum
vocabulum inde traxerunt quod hii
qui iure belli possent occidi a
victoribus conservabantur servi
fiebant a servando scilicet servi appel-
lati. Ancille a sustentaculo voca-
te. Ancon enim grece cubitus dici-
tur unde et ancone dictus. Manci-
pium est quicquid manu subdi
capique potest ut homo equus
ovis. Hec enim animalia statim ut
nata sunt mancipium esse pu-
tantur. Nam ea que in bestiarum
numero sunt tunc videntur mancipia
esse quando capi sive domari ceperint.
Ingenui dicti quia in genere
habent libertatem. Nam in facto
sunt liberi unde et eos greci eu-
genos vocant quod sint boni ge-
neris. Libertus autem vocatus
quasi liberatus. Erat enim prius iugo
servitutis addictus. Libertorum autem
filii apud antiquos libertini ap-
pellabantur quasi de libertis
nati. Nunc vero libertinus aut
libertus factus aut possessus. Ma-
numissus dicitur quasi manu e-
missus. Apud veteres enim quotiens
manumittebant alapa percus-
sos circumagebant et liberos con-
firmabant. Unde et manu-
missi dicti eo quod manu emi-
tterentur. Dediticii primum addi-
cione sunt nuncupati. Dediticii
enim sunt qui post victi aut vin-
cendi hostes victoribus tra-
dunt quibus hec origo nominis
fuit. Dum quondam adversus populum
romanum servi armis sumptis
dimicassent victi se dederunt
comprehensique varia turpi-
tudine affecti sunt. Ex his quidam
postea a dominis manumissi propter
suppliciorum notas quas ma-
nifeste perpessi sunt ad dig-
nitatem civium romanorum
pervenerunt. Latini ante romam
condita apud latinos fiebant
nunquam per testamentum sed per e-
pistulam libertatem sumebant in
quia per testamentum non fiebant
neque ex testamento aliquid ca-
pere nec suos heredes facere
poterant. Cives romani po-
stea sub consulibus per testamentum
in urbe roma effecti sunt. Dicti
autem cives romani quia te-
stamento liberi effecti in numerum ro-
manorum civium redigebantur. Hiis
primum addictum erat in urbe ro-
ma commorari. Ceteris autem
libertis prohibebatur ne vel
in urbe roma vel infra septimum

timam ab urbe militari comonerent

Cadis nomen imposuit tempus eius Soluunt igitur tributum auctori Iubet igitur vocabulo prima parte ipsius qui hereditatis et generis ac sunt sunt filij et nepotes

Proheres est qui loco heredis fungitur quasi proherede. Est igitur aut institutus aut substitutus. Pater est a quo initium nascitur generis. Itaque his pater familias vocitatur. Pater autem dictus eo quod patratione peracta filium procreet. Patracio igitur est rei venerie consumacio. Lucrecius: Et bene patrare patres. Genitores autem a gignendo et parentes quasi parientes. Idem et creatores. Crementum igitur est semen masculi unde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur. Mater dicitur quod inde efficiatur aliquid. Mater igitur quasi materia. Nam causa pater est. Pater familias autem dictus quod omnibus in familia positis servis tamquam pater filiis patria dileccione consulit servorumque condicionem a filiorum affectu non discernit sed quasi unum membrum amplectitur. Hinc enim exortum est nomen patris familias. Qui autem inique dominantur in servis hoc se nomine nequaquam reputent appellari. Mater familias transit mariti. Tabule igitur matrimoniales instrumenta empcionis sue sunt. Alias sicut matrona est mater primi partus id est quasi mater nati ita mater familias illa est que plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit. Avus patris pater est ab avo dictus id est ab antiquitate. Proavus avi pater est quasi prope avum. Abavus proavi pater iam longe ab avo. Atavus abavi pater. Tritavus atavi pater quasi tetravus id est quartus super avum. Sed tritavus quartum cognacionis nomen est. Familia igitur oritur a patre, terminatur in tritavo. Filii et filie a familia dicti sunt. Hii enim primi in ordine nascencium existunt. Unde et tota familia stirpis ipsius omnis ... Familia autem a femore. Femore igitur genus et stirps ostenditur. Nam familie processus ab ipsa dicitur stirps et longa generis significatione vocatur. Unigenitus dicitur quia genitus ... unde et ... Soboles eo quod substituatur ... Quadrigemini ... est aut ordo filiorum ... unigenitus primo genitus medius

nauissimus. Primogenitus ante
quem nullus. Unigenitus post
quem nullus. Medius inter duos.
Novissimus postremus. Item
et minimus a minorate. No-
vissimus autem pro quod novus
quia ceteris precedendo antiqui
ores existunt. Quatuor autem
modis filii appellantur natura
imitatione adoptione doctri
na. Natura dicti ut iudei
filii abrahe. Imitati
one ut ipsius abrahe fidem
imitantes ex gentibus dicente
evangelio Potens est deus de
lapidibus istis suscitare fi
lios abrahe. Velud quos
iudeos dominus filios esse dia
boli a quo nati sed quem
fuerunt imitati. Adoptione
quoque quod humana consue
tudine nulli licitum negatur
vel sicut nos deo non natura
sed adoptione dicimus pater
noster qui es in celis. Doc
trina sicut apostolus filios suos
appellat eos quibus evange
lium predicavit. Filii autem
in legibus liberi appellantur ut
isto vocabulo secernantur
a servis quia sicut servus in
potestate est domini sic filius
in potestate est patris. Inde

etiam filio fit emancipatio
ut sit liber a patre sicut fit servo
manumissio ut sit libertus
a domino. Item liberi dicti quia
ex libero sunt matrimonio orti.
Nam filii ex libero et ancilla
servilis conditionis sunt. Semper
enim qui nascitur deteriorem par
tis statum sumit. Naturales
autem dicuntur ingenuarum concubi
narum filii quos sola natura ge
nuit non honestas coniugii.
Item pucri a puritate. Adoptivus
filius est qui aut patri vero a
avo aut proavo [illegible] pote
state per emancipationem est tradi
tus in aliena potestate qui utri
usque fert nomen ut filius cor
nelii vel scipionis paulinus.
Gemini sunt non duo tantum si
mul nati sed etiam plures. Ex
geminis autem unus aborto alius
qui legitime natus fuerit vo
piscus vocatur. Postumus
vocatur eo quod post humationem
patris nascitur et post obitum.
Iste et defuncti nomen accipit.
Sic enim lex voluit ut qui
de defuncto nascitur defuncti
nomine appelletur. Nothus dicitur
qui de patre nobili et matre
ignobili gignitur sicut ex concu
bina. Spurius autem quod nomen grecum
et in latinitate deficit. Hunc

contrario spurius qui de matre
nobili et de patre ignobili nascitur
Item spurius patre incerto matre
vidua genitus velut tantum spu
rii filius quia muliebrem na
turam veteres spurium vocabant
velut amot nopoij hoc est se
minis non patris nomine eosdem
et sauonios appellabant qui
quodam animalia sauonia spurie au
ctoritate concipere existimantur Sunt
et hii qui non sunt de legitimo
matrimonio matre potius quam
patre censentur Latine autem spu
rii quasi extra puritatem vel quasi
inmundi Nepos est qui ex filio
natus est Dictus autem nepos quasi
natus secundus Primo igitur filius natus
deinde nepos Gradus enim
substitucionis est genus et
posteritas quasi posteriora
tas Nepos autem et luxuriosus
est Nam nepote dictus in
iure est dispensator successio
nis admissum Pronepos
est qui ex nepote conceptus na
tus est Et dictus pronepos
quasi natus porro post Ab hoc
quoque gradu incipit vocari
et progenies quasi porro pro
genitus Nam filii et ne
potes non sunt progenies
quia non est tam longa

posteritas Sicut autem in ascendentes
longe dicti progenitores quoniam
ita sunt patris proavi atavi qui et
progenitores appellantur
quasi porro generantes Pronepos
nepos dictus quasi prope nepo
te est Abnepos quasi seiun
gitur a nepote est enim inter
illum et nepotem pronepos
Abnepos abnepotis filius
Adnepos adnepotis filius
quia post nepotem quarto in
ordine est quasi tetrane
pos Minores autem nos
dicimus nisi quousque gradus
deficit nomen ut puta filius
nepos pronepos abnepos
adnepos trinepos Ubi
iste gradus deficit merito
iam dicimus minores Sic
et maiores dicimus post patrem
avum proavum abavum atavum tri
tavumque vocabulum

o de agnatis et cognatis

a. Agnati dicti eo quod acce
dant pro naturis deficiente
sue filii Hii enim dicuntur quia
in genere agnoscuntur qui
veniunt per virilem sexum ut puta
ulteri frater eodem patre natus
vel fratris filius nepos vel
etiam patruus Cognati
ti dicti quia sunt et ipsi

quitate cognationis soluti
qui inde per agnatos habentur
quia per femininum sexum personas
veniunt nec sunt agnati sed
alio naturali iure cognati
Primogenitus per primitatem sangui
nis appellatus Consangui
nei dicti eo quod ex uno sanguine
id est ex uno semine patris geniti
sunt Nam semen viri spu
ma est sanguinis ad instar
aque in scopulos collise que
spumam candidam facit vel sicut
vini nigri quod in calice
agitatum spumam albentem
reddit Fratres dicti eo quod
sint eiusdem fructus id est eiusdem
seminis nati Germani vero
de eadem genitrice manan
tes non ut multi dicunt de
eodem germine qui tantum fratres
vocantur Ergo fratres ex eodem
fructu Germani ex eadem ge
nitrice manantes Uterini
vocati quod sint de diversis pa
tribus et uno utero editi
Nam uterus tantum mulieris
est Quatuor autem modis in
scripturis divinis fratres dicti
Natura gente cognatione
affectu Natura ut Esau et
Iacob Andreas et Petrus
Iacobus et Iohannes Gente ut

omnes iudei inter se fratres vo
cantur Unde in Deuteronomio Si autem
emeris fratrem qui est hebreus
Et apostolus Optabam inquid an
athema esse a Christo pro fratribus meis
qui sunt cognati mei secundum car
nem qui sunt israelite Porro
cognatione fratres vocantur qui
sunt de una familia et patria
quas latini paternitates in
terpretantur Cum ex una radi
ce multa generis turba diffun
ditur ut in genesi dixit Abraham
ad Loth Non sit rixa inter
me et te et inter pastores
meos quia nos omnes fratres su
mus Et certe Loth non erat
frater Abrahe sed filius fratris eius
Aran Quarto modo affectu
fratres dicti qui in duo dividuntur
spiritualem et communem Spirituale
quo omnes christiani fratres vocantur
ut ecce quam bonum et quam iocun
dum fratres habitare in unum Commu
nem ut cum omnes homines ex uno pa
tre nati pari inter nos germa
nitate iungimur Scriptura loquitur
Dicite hiis qui oderunt vos fratres
nostri vos estis Germanus ita
intelligitur ut germanus eadem
genitrice manans Soror autem
ut frater Nam soror est ex eodem
semine dicta quod sola cum fratribus

in parte agnationis habeatur. Fratres
patrueles dicti eo quod patres eorum
germani fratres inter se fuerunt.
Consobrini vero vocati quia aut ex
sorore et fratre aut ex duabus sor
oribus sunt nati, quasi consobri
ni. Fratrueles autem matertere
(ae) filii sunt. Consobrini consobri
norum filii. Patruus frater est patris
(patr)uus frater patris est quasi pater
alius. Unde et moriente patre
pupillum pro patre patruus suscipit
et quasi filium lege tuetur. Av
unculus est matris frater. Cuius
nomen formam diminutivi ha
bere videtur, qui ab avo venire
monstratur. Amita est soror pa
tris quasi alia mater. Mater
tera est soror matris quasi
mater altera. Socer est qui fi
liam dedit. Gener est qui fi
liam duxit. Gener autem dictus
quod adscitatur ad augendum
genus. Socer autem et socerus quod
generum vel nurum sibi adsociat.
Vitricus est qui uxorem ex alio
viro filium aut filiam habentem
duxit. Et dictus vitricus quasi
novitricus, quod a matre super
ducatur. Privignus
est qui ex alio patre natus est.
Et privignus dicitur quasi
prigenus quia prius genitus. Un
de et vulgo antenatus. Voca
bula agentis haec videntur
declinata. Genitor genitrix
agnati cognati cognatae pro
genitores progenitrices
germani germanae

vij de coniugiis

v Vir sexum significat
non coniugium nisi ad
iecteris vir eius. Ma
ritus vero etiam sine dictione
coniugis sonat et a mare
maritus quasi mas. Est
igitur nomen primae positionis
quod facit in diminutione ma
sculus in derivatione maritus.
Sponsi a spondendo vocati.
Nam ante usum tabularum
matrimonii cautiones sibi
invicem emittebant in quibus
spondebant se invicem consen
tire in iura matrimonii et
fideiussores dabant. Unde
admissum sponsi dicentes
virum ab spondendo et sponsa
similiter. Sed et hic sponde
re velle est. Ergo sponsus
non quia promittitur sed quia
spondet et sponsores habet.
Arrabo dicta quasi arrabo
na. Quod igitur datur pro
coniugio bene datur quia
coniugium bonum est. Quod

uero causa fornicationis et adulterij malum est. Uadium arrabo non est. Dicta autem arra ab re pro qua traditur. Est autem arra non solum sponso coniugalis sed etiam et pro qualibus promissa res data ut compleatur. Procinu[m] petitores a pitando et petendo dicti. Pronuba dicta eo quod nubentibus preest. quasi nubente uiro coniungit. Ipsa est et paranimpha. Nam nimpha sponsam nupta sed nimpha pro lauacionis officio quod etiam ad nomen nubentis adludit. Coniuges appellati propter iugum quod imponitur matrimonio coniugalis. Iugo enim nubentes subdantur propter futuram concordiam ne separentur. Coniuges autem uerius appellantur a prima disposicionis fide quamuis inter eos adhuc ignoretur coniugalis concubitus sicut maria ioseph coniux uocatur. Inter quos nec fuit nec futura erat carnis ulla commixtio. Nuptie dicte quod uultus suos uelamine in signum nomine a nubibus quibus tegitur celum. Unde

et nuptie dicuntur quod ibi primum nubentium capita uelantur obnubere id est cooperire est. Cuius contrarium innuba hoc est innupta que adhuc uultum suum non uelat. Uxores uocate quasi uncxores. Moris igitur erat antiquitus ut nubentes puelle uenirent ad limina mariti. Et postea antiquus ingrederentur ornarent lanceis uittis et oleo ungerent. Et inde uxores dicti quasi unctiores que uocabantur limina caltare quod illi tamen cogant et separentur. Matrona est que nupsit. Et dicta matrona quasi pater mater nati. Uel quia iam mater fieri potest unde et matrimonium dictum distingunt autem inter matronam et matrem familias. Nam matrone quoniam in matrimonio uenerant matres quia genuerunt. Matres familie quia per quandam iuris solempnitatem in familiam mariti transierunt. Monogamus dictus quia uni tantum nupsit. Mono id est unus gamos uero dicitur. Gamos nuptie interpretantur. Bigamus autem qui et trigamus omnes uxorum uocatus quasi duabus ut tribus maritus

Vidua uocata qd' cum uiri duo
fuerint nec iterum conceptum
alterius uiri pᵒ morte coniugis
prima despexerit Nam quae alteri
pᵒ morte prioris uiri nupserint
uidue non dicuntur Item uidua
dicta quod sola sit et iterum con
ceptu uiri coniugalia iura ac
cedit Fratris uxor fratrissa
uocatur Mariti frater leuir
dicitur Duorum inter se fratrum uxo
res Janitrices uocantur quasi
eandem januam terentes uel per
eandem januam habentes Viri
soror glos appellatur Sororis
uir speciale nomen non habet nec
uxoris frater Matrimonium
est nubilium iusta conuentio et
condicio Conubium autem non a
nupta sed a mulieribus formatum
Coniugium est legitimarum personarum
inter coeundi et copulandi
nuptie coniugium dictum quia
coniuncti sunt uel a iugo quo
nuptijs copulantur ne re
silire aut separare possint Di
citur autem conubium cum equales
nuptias coeunt ut puta ciues
romani pari utique dignitate
Conubium autem non est cum ciuis ro
manus latina coniungitur Ne
fas autem conubium non est

filij patre non parantur
Hymeneos dicunt a quodam hy
meneo qui primus sponsare
uxores est nuptijs uel a parte
to ymenos quod membrana
uirginitatis est
clausorum conubium est
ad tempus coeundi Contuber
nium est tabernaculi
quomodo et hic inde illuc
conficitur Repudium est quod
sub testimonio tempore uel
presenti uel absentia mittitur
Discidium est quotiens dissol
uto matrimonio alter
ad alteras nuptias se
dedicat Frenum uero dictum offen
sam hoc est uias in diuersa
tendentes Frenolum est
cum eo animo separantur ut
rursus se adiuncti reuer
tantur Nam frenolus
est ueluti casse mentis
et offensus nec stabilis quasi
autem frebola uocat inutili
uapore inutilia Tribus autem
ob causis ducitur uxor Prima
est causa prolis de qua legitur
in Genesi Et benedixit
eos deus dicens Crescite
et multiplicamini Secunda
adiutorij de qua ibi legitur

dr. Non est bonum esse
hominem solum faciamus
ei adiutorium simile. Tercia
causa significatur. Unde dicit
apostolus et quis hec non credit
nubat. Intelligens maritum
in expectare solent. Ante
genus pulchritudo sapia
Achilles sapia potencior est
Et amoris efficiendi recipit
hec in virgilius de enea qui
hijs dicto impulsa est tamo
re est pulchritudine qua
sese ore fertis virtute qua
pari pectore et armis orn
acie cum Aulus ille iactatus
patibus bella exhausta timer
bat genere. Credo equidem
nec vana fides esse de genere
Et nichilominus uxorem in eos
expellunt ad amorem pulchr
itudo genus divicie mores
Melius tamen si in ea mores
qua pulchritudo queratur
Nunc autem quas autem
divicie aut forma non quas
probitas morum commendat
Ideo autem femine sub viri
potestate constituuntur quia levi
tate animi plerumque decipi
unt. Unde et equum erat eas
viri auctoritate reprimi. Proin
de et veteres voluerunt feminas
innuptas quamvis perfecte e
tatis essent propter ipsarum animi levi
tatem in tutela consistere. Ex
plicit liber nonus

Incipit liber
decimus. Licet
Origo quorundam
nominum a vi
venientium non
sit omnibus
patet. Proin
que eadem nos pauca
gra haec est
inter ceteris

Licet origo nominum unde ve
niat a philosophis
eam teneat racionem
ut per denominacionem homo ab hu
manitate sapiens sapiencia no
minetur quia prius sapiencia deinde
sapiens tamen habet. Alia specialis
in origine quorundam nominum cau
sa sicut homo ab humo. Unde ipse
homo est appellatus. Sequitur

De ethimologiis vocabulorum

empli genere quedam uber ope
pessimus Acer vir fortis et
sapiens Auctor ab agendo dictus
Auctorix autem feminino genere
dici potest Nam quedam sunt
ut cursor Alumnus ab alendo
vocatus licet et qui alit et qui
alitur alumnus dici potest Altor et
qui nutrit et qui nutritur Ex-
inde tamen qui nutrit Amicus
per diriuationem quasi amicitie
custos Dictus autem ipse amicus
ab amo vel a catena caritatis unde
et amor quod teneat Amabilis
autem quod sit amore dignus
Astutus ab astu vocatus quod est calli-
di et cauti nominis qui possit sine
periculo fortius aliquid facere Ar-
gutus quia argumenta cito in-
venit in loquendo Acer vivax
quacumque forma nequeat nimius
Alacer a velocitate cursus dictus
et aliger Armiger quod arma
gerat Alacris leta alacri-
ter gestiens et nullus rei
novitate turbatus Agilis ab
agendo aliquid celeriter sic
dictus Aemulus ejusdem rei stu-
diosus quasi imitator et ama-
bilis alias imitatus invenitur
Aequus est secundum naturam iustus
dictus ab equitate hoc est ab eo

quod sit equalis Unde et equi-
tas appellata ab equalitate qua-
dam sed Arrogans eo quod mul-
tum rogetur et ille fasti-
diosus sit Audax ipse pro-
rogante ponitur Animo-
sus quod sit anima et viribus
plenus Animatus quasi a animo
auctus quasi animo firmatus
Elatus prave quod se supra
mensuram suam elevet dum
magnus sibi videtur de his
que agit Attollens quod se
elevet et erigat Ambitio-
sus quod honores ambiat A-
vidus dictus ab habendo habe-
re cui cupere est Similiter
avarus Nam quid est ava-
rum esse nisi procedi ultra quam
sufficit Avidus ergo dictus
quod sit avidus auri et nunquam
opibus expleatur Et quanto
plus habuerit tanto plus cu-
pit Flacci super hoc concor-
dante sententia qui ait Sem-
per avarus eget Et plus
Quod neque avaritie copia
neque inopia minuebatur
Amarus a sapore translatum
nomen habet Est enim ipsi-
us nec navit quicquam
ad consortium sui aliqua

commutare dulcedine Adul-
ter violator maritalis pu-
doris eo quod alterius torum polluat
Anceps huc et illuc fluct-
uans ac dubius istud an
illud capiet et in qua parte
declinet Ater quod sit tetris
moribus Abstemius a temu-
to id est vino quasi abstinens
a vino Ablactatus quod sit a la-
cte ablatus Aeger quod agatur
infirmitate vel tristicia ad-
tritus (?) Aegrotus quod sit eger fre-
quenter sic iratus et iracundus
Aerumnosus aerumne dictus
quod sit in opera miser factus et
esuriat et sitiat Auspex
eo quod avium auspicia intelli-
git sic auceps quod aves capi-
at Astrosus ab astro dictus
quasi malo sidere natus Ae-
normis eo quod normam et
mensuram excedat Abactor
est fur iumentorum et pecorum quem
vulgo abigeum vocant ab
abigendo scilicet Atratus veste alba-
tus (?) ille veste nigra (?) est
albatus (?) Advena eo quod aliun-
de adveniat Alienigena
eo quod alienae regionis sit
et non eius ubi est Item ali-
enigena qui ex alia gente ge-

nitus est et non ex ea ubi est Accola
eo quod adveniens terram colat A-
gricola a colendo agros sic plura (?)
la Assecla eo quod sequatur ali-
quem lucri causa Assiduus dice-
batur apud antiquos qui assiduus
ad erarium expensis conferebat aut
et in negociis quasi publicis fre-
quens erat et sic nomen (?) subsidio (?)
est Apparitor vocatus quod appare-
at et videatur et presto sit Audi-
tor quia (?) Attentus ut aliquid au-
diens teneat Attonitus velut
furore quodam in sonitu (?) atque
stupe factus Dictus autem attonitus
a tonitruorum strepitu quasi toni-
truo stupefactus et vicino fulgo-
re aut auditu fremitus (?) Adiectus
quod sit pulsu deiectus Abactus quod sit
abactu minatus (?) Abortivus eo quod
non oritur sed aboritur et excidit
Adoptivus qui est oblatus in
filium Ambo ab eo quod est ma-
nome (?) de greco latinum factum litera
m in d mutata Alii e multis dicunt
Ut vero de duobus nota Aequi-
manus appellatur utraque ma-
nu gladium tenens

Beatus dictus quasi bene
auctus scilicet a bene gerendo quod
velut scilicet nichil quod pa-
ciendo noluit Illis autem vere beatus

et qui habet omnia que vult bos
et tamen vult male Et hijs enim
duobus beatus homo efficitur Bo-
nus a convenustate corporis tradit
dictus prepter et ad animam transla-
tum nomine Illum autem dicimus
bonum cui non prevalet malum cuius
optimum qui prestat minimum
Benignus est vir sponte ad bene
faciendum paratus et dulcis ad e-
loquia Non autem multum distat
benignus a bono quia et ipse ad be-
nefaciendum videtur expositus Sed
in eo differt quia potest bonus
esse et tristior Et bene quidem
facere et prestare quod poscitur non
tamen suavis esse novit consor-
tio Benignus autem sua cunctis
novit mutare dulcedine Be-
neficus a benefaciendo alii dictus
unde et beneficentia vocatur aut
primo per Benivolus quia be-
ne vult non tamen dicendus benivo-
lus sicut nec malivolus Ex
enim duabus partibus compositum
aut prima aut sequente
litteram corripuit Nam benivo-
lentia a bene volendo sonat Blandus
dulcis et commutans ad fami-
liaritatem sui Beatus qui obvi-
us quia semper cavet Est enim
sine ratione sine prudentia in
et illis unius brutus expromitur

tarquinij superbi genitus avunculus
taur . timeret que frater
inciderat qui obdum idus
et prudentia ab amicis fuit
occisus utilis quam stulticia
familiarem brutus est cogno-
minatus dum vocaret unus fil.
bus patris a balaniis quia loq.
do dictus Verbum enim non ex-
plicat sed et blesus quia ubi
frangit Buccosparrulus
quod ceteros oris loquacitate
non semper expulit Bilosus
quod sit semper tristis ab hu-
more nigro qui bilio vo-
catur Balburcius stultus
est Biotenatus quod orbis
moratus Xanatos omni
gro sermone moro dicat

larus a celo quod splen-
deat unde et clarus di-
cit pro splendore celi
Celsus a celo dictus quod sit sub-
limis et altus quasi celestis
Castus primum a castratione
nuncupatus postea pla-
cuit veteribus etiam con-
nominari qui perpetua libi-
dinis abstinentia pollue-
bantur Celebs dictus quia
iter sibi facit ad celum Ce-
lebs connubiis expers qualia

sunt/ nocua modo que absque
coniugijs sunt Et celebs dic
tus quasi celo beatus Celicola
eo quod celum colat est enim an
gelus Continens non solum
in castitate dicitur sed in cibo
et potu in rixa quoque et in gra
cione malis detrahendi
libidine Et continens quod se a
multis malis abstinet
Clemens misericors ab eo
quod eleuat vel protegat et tuea
tur sicut solat patronus clientem
Consors a coniunctione
cordis est appellatus Nam
sicut consors dicitur qui sorte
iungit ita ille concors dicitur
qui corde iungitur Conci
nator multitudinis allo
cutor Compilator allocutus
Et inde dictus compilator quod
sibi applicat qui loquitur
et sollicitudine leuat allo
quia suos hinc et solacium
Consultus est qui consulit Cui
contrarius est inconsultus qui
sine capit consilio Constans
dictus quod undique stat nec in a
liqua parte declinat potest
Confidens quod sit in cunctis
fiducia plenus Unde et conci
lius Si confidenciam habes ...

fide omnia Cautus a cauendo
dictus Callidus fraudulenter o
celare nouit et male peritus Cal
lidus autem ueteres non pro ac
uto tantum sed etiam pro astute
docto ponebant hinc et uer
sutu ab eo quod animum cito uertat
Cupidus a capiendo multum uo
catus Clamosus quasi a clamosus
a clamore sed quod sonat Calu
mniator falsi criminis accusator
a caluendo id est frustrando dispu
dictus Calculator a calculis id est
lapillis minutis quos antiqui
in manu tenentes numeros compon
ebat Compilator qui aliena
dicta suis permiscet sicut solent
pigmenta in pila diuisa miscere
tundendo In hoc scelere uelut
accusabatur mantuanus illis
uates cum quosdam uersus homeri
suis permiscuisset et compilator
uetrum ab emulis diceretur Ille
respondit magnarum esse uirum
ut clamauerit herculis extor
quere de manu Contumax ab
eo quod contempnat Crematicus
quia non confunditur nec colore
mutat Grece enim cremma
color uocatur Contumeliosus
quia uelox est et tumet
in uerbis iniurie Contenciosus

abmutitione vocatus qui non
tacios aliquid sed plagis inedia
vindicant Contemptibilis vel
quia contemptus est vilis vel sine ore
Crudelis hoc est crudus quem
greci homon appellant per transla-
tione quasi non coctus nec usui
habilis est enim asper et durus
Carnifex quod carne afficiat Cru-
ciarius eo quod sit cruce dignus
Collega a colligatione societatis
et amicitie complexu dictus Co-
etaneus quasi corpore etatis
Complex quia uno peccato vel cri-
mine alteri est applicatus ad ma-
lum Ad bonum vero nunquam
dicitur complex Consors eo quod
ad eum pertinet bonorum sors Na
sortem veteres partem ponebant
Celer appellatus a celeritate quod
quod usus exigit velocitas fac
Consors eo quod sit communis
sorte sic dissors dissimilis
sorte Confinalis ab eo quod sit
genere vel loco ad finis Co-
lonus a colonia vel ab agro
colendo dictus Cognitor a co-
noscendo dictus Curator quod
curam ferat pupilli qui ad
huc eius etatis sit ut nego-
cia sua satis administrare

non possint Clientes quasi
colentes dicebantur a cole-
dis patronibus Captus capi-
tis vel occupatus Capti-
vus dicitur quasi capite dimi-
nutivus ingenuitatis
a fortuna enim ab eo excidit
unde et auctoribus prius ca-
pite diminutus dicitur Colonus
a colonia vocatus eo quod
doctus et firmissimus sit
Comatus a coma dictus quod sit
formosus capillis vel quia
coma nutrit Calamistratus
a calamistro id est acu ferrea
in calami similitudine facta
in qua crines obtorquentur
ut crispi sint quam in mere-
tale facere solent quia capil-
los crispant ut calamistra-
ti sint Corpulatus quod sit cor-
pore validus et lentis carnibus
Crassus a sagina corporis
vel a carnibus carnes Comes-
sor a comedendo satis est in-
gulie ac ventris immoderate
deditus Caprigessimus divi-
no aquam faciens Candidus

Cimus dictus a candidus et ca-
didus quasi candor datus Cru

dis enim accidit tandem. Va-
album vocari natura est.
Crispus ~~crinitus~~
Claudus

de speci[e]

Cladus
Curvus flexuosus. Cecus
appellatus quod careat visu
Est enim luminibus amissis
Cecus est qui utroque oculo non
videt. Caducus a cadendo
dictus idem lunaticus eo quod
cadere lunaticat. Confusus
a confusione sceleris appella-
tus unde et confessus. Con-
vulsus dicitur cui piam aliqua
adimuntur unde et con-
vulsa navis cui eminentia
in tempestatis adimuntur
ut virgilius. Vix septem
convulse undis quasi mu-
tilate. Consumptus totus sumptus
et devoratus. Conciliatrix
ob proprietate flagitiose compo-
sicionis dicta eo quod inveniat
aliqua que inducat corpus
hominis. Eandem et lenone vocant.
Circumforanus qui ad victum
suum causa circumfora et co-
vectus vagatur. Collegiatus
carpentariis socius est.
Dominus per derivacionem
dictus quod domui preest.

disertus doctus a disserendo dictus di-
serte enim disserit. Doctus a doce-
do inde et doctor. Docilis non quod
sit doctus sed quia doceri potest. Est
enim ingeniosus et ad discendum
aptus. Discipulus a disciplina dictus
disciplina autem a discendo vocatur.
Dispensator vocatus cui creditur
administracio pecuniarum. Et ideo
dispensator quia prius qui dabant
pecuniam non numerabant sed appen-
debant. Dives ab habere vocatur.
Decorus perfectus a decore. Dulcis car-
issime. Decens compositus a numero
decem dictus hinc et decorus de-
curialis. Devictus eo quod in certamen
vadat. Dilectus a diligentia est
sunt enim signa diligendi. Delibu-
tus de oleo unctus ut athlete
solent vel mortuis ut facere so-
lent pueri. Hinc et delibutus
gaudio i. perfusus vel plenus. Deli-
catus quod sit delicijs pastus
vivens in epulis et nitore cor-
poris. Defessus semper infirmus
quasi diu fessus. Debilis quod vi-
te factus sit fragilis. Bilis enim
humor est afficiens corpus.
Decolor quod deperit illi color. Desper-
atus vulgo vocatur malus ac per-
ditus nec iam ullius spei
spei

dicitur aut per similitudinem egrorum
qui afflicti et sine spe deponuntur
Consuetudo autem erat apud veter
es ut desperati ante ianuas suas
collocarentur velut animam ipsi
redderent terre vel possent a tran
seuntibus forte curari qui aliquan
do simili laboraverat morbo De
gener aut ignobilis aut quod
sit impari genere aut si dum sit
genere nobilis moribus inhoneste
vivit Decrepitus quod mentis sopor
quasi ad mentis tenebras vertat
sit crepusculum extreme noctis Alii
dicunt decrepitum non qui senectu
te annosus est sed qui iam cre
pare desierit loqui cessaverit
Depretiatus ab eo quod sit vilis
nec aliquibus pretio dignus Divi
nus prescius et certus quasi di
vina re impletus Nam divi
dicitur quod divina inspiret nu
dias dicit magnus Resipiens vel
desipiens Hic enim de augentis
est ut de amotis mente desipiens
eo quod de corpus appetat vel con
temptum habeat Dolosus insidio
sum vel malignus ab eo quod de
ludat Ut enim decipiat occul
ta blanditia blandis sermo
nibus simulat Dubius incertus
quasi duarum viarum Delator

dictus eo quod deteget quod late
bat Dilator quia differt ad
proferendum Desidiosus tardus
piger a desidendo vocatus
i. valde sedendo Idem et
deses a desidendo De enim hic
te augentis est Deli
rus mente defectus per etatem a so
lertiam vel quod a recto or
dine et quasi a lira aber
ret Lira est enim aratio
nis genus cum agricole scis
sa semente dirigunt sulcos in
quo sulco omnes fruges de
currit Demens idem qui et
amens i. sine mente vel quod
diminutionem habet mentis De
sipiens eo quod minus sapere
cepit quam quod solebat Desp
eratus et damnabilis quorum
prior iam ad dictum est se
quenti potest addici Degu
lator quod gule sit deditus
Eloquens profusus
eloquio ornatus in loquendo
expeditus Eruere enim profe
re vel expedire est Eruditus
quia non rudis sed iam doc
tus Expertus multum peritus
Ex enim hic pro valde ponitur
Expers vero qui est extra
peritiam et intellectum Exor

natus valde ornatus Ex in
pro valde ponitur sic excelsus
quasi valde celsus et eximius
quasi valde eminens Efficax
dictus quia nulla difficulta-
te habet in qualibet re faci-
enda Unde et efficacia a fa-
ciendo dictus Expers quod sit
sine parte Expers quia extra
partem tantum cum parte Ex-
pers quia extra sorte est
Exul quia extra solum suum est
quasi trans solum missus a
extra solum vagus Nam
exulare dicuntur qui extra solum va-
dunt Extorris quia extra
terram suam est quasi exterris
sed proprie extorris cum vi expul-
sus et cum terrore solo patrio
electus Extorris ex terra
suam pulsus Extorris ex
terra aut extraneos suos
quis extrahitur Extermina-
tor non ille qui vulgo dicitur
Aquammai sed qui deicit et
expellit a terminis civitatis
Exterminatus ab ex quod sit extra
terminos suos electus Unde
et extimus eo quod sint aliene
tre Exgens et exgenus ex-
tra gente et sine gente
indigentes Exgenus

Exiguus multum egens Ex in
pro valde ponitur Exilis tenuis
vel possit quamvis pingu-
um esse Expes quia prompte
est cum aridus tenuis et gracilis
Exaustus quia consumptus est et ma-
nis effectus Exanguis quod sit
extra sanguine Exanimus
est mortuus Exanimus autem
et exanimis dicimus Sic unani-
mus et unanimis inermis et
et inermus Et hoc meo arbi-
trio publicavit Exosus dicitur quod
nichil super est quasi valde ...
Ex enim pro valde ponitur Exo-
sus ab odio dictus Nam anti-
qui et hodi dicebant et exosse
Unde et exosus quod utimur
licet clamosus non dicamus Ex-
iciosus ea quod multis gravis sit
Exclusus ab aequalibus idem et ex-
actor Effractor quod sit exclusor
claustrorum Efferatus valde effectus
ferina et ultra humanum mo-
dum Effrenatus ab ex
quod sit extra et pronus sine
freno racionis Eunuchus grecum
nomen quod est spado Hor-
quis coeunt sed tamen virtus
in semine nulla est alicere
cram habent et emittunt
sed ad ... mane atque ...

lidum Effeta ab eo quod sit fracti
fetu exausta Partus enim eam assi
duus debilem reddit Facundus
quia facile fari possit Facetus
qui iocos et lusus gestibus comen
data factis dictus Frugalis
a fruge nominatus vel a fructu vel
parsimonia sicut et alii volunt
a modestia temperantie Feneratur
qui pecuniam deponit apud debi
torem quasi fenoris actor Nam
fenus pecunia est Fenerator autem
latine dicitur et qui dat mutuum
et qui accipit Felix dicitur qui
felicitatem dat Felix qui accipit
et felix per quem datur felicitas
Et felix tempus felix locus Fide
lis pro eo quod fit ab eo id quod dicit
vel promittit homo Facilis a
faciendo nec tardus Firmus
unde et famosus Fortis quia
fert adversa vel quecumque accidit
sicut a ferro quod sit durus nec
molliatur Formosus a forma
dictus Forma enim veteres ca
lidum et fervens dixerunt Fer
vor enim sanguine movet
sanguis pulchritudinem Fedus
nomen habet ab hirco et ab
f littera addita Hunc veteres
in gravi significatione pone
bant ut sanguine fedantem

quas ipse paraverat igne
Fragilis dictus eo quod facile
frangi potest Fessus quasi
fissus nec iam integer sa
lute cum igne generale Dicimus
enim fessus a quo ut confessus
valde tesalit(?) Effessus cor
pore quod magis est fessum
et fessum rei acaupu(?) va
cuum Fatigatus quasi fa
tis agitatus Formido
losus a formidine sanguine
dictus cum se acute vel ap
tandis fugiens contrahit
sanguis Nam timor
sanguinem gelat qui coactus
gignit formidinem Unde
est illud Gelidus concurrit
formidine sanguis For
midolosus autem eo quod sit ti
midus et timiditatem signi
ficat Fatuus ideo existi
matur dictus quia neque quod
fat ipse neque quod alii dicunt
intelligit Fatuos origi
ne duci quidam putant
ammiratoribus fatue fau
nos vocare fauni dicti quasi
primi fatuos appellatos
quod preter modum obstupe
facti sunt vaticiniis illius
usque ad clementiam(?) Fatuus

alico qd' faucat et consu-
at Fictor appellatus a
fingendo et componendo aliquid
sic capilli mulierum leuiat
et pertractat unguet et ur-
tilat Fallax qd' fallendo i. lo-
quendo decipiat sermonibus uariu-
dg [illegible] inflammat Fren-
dens qd' minando frangat
dentes et confirmat Fremens
a fremendo Fratar ab eo qd'
ueritate certat ut [illegible]
Fur a furuo dicto est i. a
fusco na noctis utitur tempore
Factiosus int' [illegible] cum
sediciosum accipi uolumus
[illegible] uel [illegible] ac potent-
em quasi magne factionis
Facinorosus a facti commis-
sione [illegible] sic cum qd' alii no-
tant Flagiciosus eo qd'
frequenter flagitet alias appe-
tat libidine Furcifer dice-
batur olim qui ob leue delictum
cogebatur ad ignominiam
magis quam supplicij causa
furcam circa uiam ferre predi-
cans peccatum suum et mone-
re ceteros ne quid simile
peccarent Fugilis uanus
super fluuis uolat et est me-
tafora a uasis fictilibus

que cassa et rimosa non tene-
ant que ingesseris Fornicaris
Fornicatrix est cuius corpus publi-
cum et uulgare est Hec sub
arcuatis prostrabantur que
loca fornices dicuntur et for-
nicarie Virgilius alias uaccas for-
nice Fecunda a fetu dicta
quasi fetunda e cum partu sic
quasi feta Flens quasi lacri-
mas fluens Fugitiuus nec
recte dicitur nisi qui dominum fugit
Nam si paruulus puer a nutrice
aut a scola discesserit fugitiuus
non est Gliosus a frequentia
caritatis dictus per c et g littera
commutata Gliosus a laurea
dictus qui datur uictoribus Gna-
rus sciens cui contrarius igna-
rus nesciens Grauis uener-
abilis [illegible] contemptibiles le-
ues dicimus Grauis proces-
lis et constancia dicta quia non
leui motu dissilit sed fixa con-
stancie grauitate consistit Gr-
randeuus qd' sit grandis eui
Gracilis fragilis tenuis Gr-
tatus gratum faciens [illegible]
tamen Gratissimus et ani-
mo et corpore dicitur Gra-
tificus ab eo quod gratis faciat
bonum Graciosus qui plus uim

cuique quam meretur tribuit. Garrulus proprie dicitur qui vulgo verbosus appellatur attendente leccina nec valens nec volens tacere sumpto nomine a garrulis avibus qui importuna loquacitate semper strepunt nec umquam quiescunt. Ganeo luxuriosus et quasi gurgitis morabilis locis et subterraneis que gumnia greci vocant. Gluto a gula et gulosus.

H

Humilis quasi humo adherens. Honorabilis quasi onerabilis honore aptus. Honestus quod nichil habeat turpitudinis. Nam quid est honestas nisi honor perpetuus id est quasi honoris status. Humanus quod habeat circa homines amorem et miserationis affectum unde et humanitas qua nos invicem tuemur. Habilis quod sit ad habendum commodus atque aptus. Honorosus plus est quam honoratus sicut scelerosus quam scelestus. Hirsutus ab eo quod sit hirtus et pilis horridus. Hypocrita greco in latinum simulator interpretatur qui in spectaculis sit bonum se palam ostendit ypo enim falsum crisis iudicium interpretatur. Nomen autem hypocrite tractum est ab specie eorum qui in spectaculis contecta facie incedunt distinguentes vultum ceruleo minioque colore et ceteris pigmentis habentes simulacra ora lintea gypsata et vario colore distincta nonnumquam et colla et manus creta perungentes ut ad personae colorem pervenirent et populum dum in ludis agerent fallerent. Modo in specie viri modo in specie mulieris modo tonsi modo criniti anili et virginali ceteraque specie etate sexuque diverso ut fallant populum dum in ludis agunt. Cuius speciei argumenti translata est in hypocritas qui multa falso incedunt et simulant quod non sunt. Nam hypocrite [illegible] non possunt ex quo facies [?]. Humatus quod sit humo tectus id est sepultus.

Ingeniosus quod intus vim habeat ingenii quacumque arte. Ingenium dictum quod intra quo querit venit unde et ipse quod appellamus ingenium se verbi originis

retractemus quid aliud re
sonat nisi quia inuenire et
induere quod queritur In
terpres quod inter partes me
dius duarum sit linguarum
dum transfert sed et qui intel
lectum que interpretatur et hec
quibus diuina indicat mi
steria interpres uocatur
Iuridicus quia legem iura
dicit Indoles proprie est ima
go quedam future uirtutis
Iustus dictus quia iura cu
stodit et secundum legem uiuit
Innax quod non noceat In
nocuus cum nociturus non sit
sed apud ueteres utrumque in
differens est Ilaris grecum
nomen est Iucundus eo quod
sit semper iocis abiget et hi
laritati astrictia et ma
timus Iocosus iocis usus
Inclitus grecum nomen est Cla
ruton grecum gloriosus Illu
stris nomen notitie est quod
clarcat multis splendoribus
generis uel sapientie uirtu
tis cuius contraria est obs
curi natus Idoneus
Incolumis a columna nomen
habet quasi erecta fortis
et stabilis Inmarcessibi
lis incorruptus et semper

nus quod sit sine merore atque langore
re Integratus incorruptus et ira
temeritate uiolatus Informis
quia sine forma uel sine colore
Inbecillis quasi sine baculo fragilis
agilis et inconstans Inanis
leuis Inconstans quia non est
stabilis sed quod nunc placet et
rursus displicet Iactans uel
arrogans est qui maiora uirtu
tis non acquiescit sed appa
quando iam iustitie et sanctitatis
inquirit Iracundus quia ac
censo sanguine in furore com
pellitur ut enim flamma ... et
ira inflammat Incentor qui
praua suggestione audacia cor
aliorum succendit et prouide
de inflammat Inexpiabilis
quod numquam expiatur numquam
purgatur Inlaudabilis non
quia laudatus non sit sed quia
laudari non meruit Inratus ne
acta Impius quia sine pietate
religionis est Iniquus predictus
quia non est equus sed ine
qualis est Inter impium autem
et iniquum hoc distat non nu
quam plerumque Quia omnis impius
iniquus non tamen omnis iniquus est
impius Impius namque prom
pendulo ponitur Est dictus impius

qđ sit a pietate religionis alie-
nus Inicuus vero dr̄ proco qđ
non est equus sed prauis opi-
bus maculatus vel iniquitatis
nota conspatur Inimicus est
non amicus sed aduersarius Dic-
untur res inimice sicut ignis
et timor qđ timent Infrudis
mali qđ passi sunt Inuidus
dictus pro intuendo felicitatem
alterius Inuidiosus est qui ab a-
lijs patitur inuidiam Inuisus
odiosus ob inuidiam et zelum dic-
tus Intestabilis cuius testimonium
non valet eo qđ dixerit i tatu
improbum qui sit Infamis non
bone fame Implubus dictus qđ
in stat etiam prohiberi Impotens
inquietus quia non habet par-
tum t quietem vnde et insalum
quia in naufragium vita seruatur
Infremis hic est qui non regitur
ut numida in frenum Infrendis
ipse est inter se coprimens dentes
Nam frendere significat dentibus
frangere unde et frendes in-
fantes qui nec dum dentes
habent Ingluuiosus a gula
et ferocitate dictus Ingloriosus
qđ sit sine gloria et sine titulis
Item ingloriosus immemor glorie

Informis inmensus non quod non ha-
beat formam sed quod ultra for-
me magnitudinem habeat
Inueteratus eo qđ sit multo
vetustissimus in malicia In-
manis quia non bonus sed
crudelis atque terribilis Ma-
nis enim bonum dicunt Vn ct
tata anti frasin manes
inuicem boni Inmunis mu-
nere munificus est in publi-
ucti Inmune ciuis hodie
sui Item inmunis qui non
facit munera t officiis non
fungitur et cum omni pri-
uilegio vacuus Indempnis
eo qđ sine dampno viuat
et sine ulla culpa atque pe-
riculo Iners sine arte et
absque ne opus quid ulli aptum
Inermis . vel sine armis
vel sine viribus nam semper
arma puerilis Ignauus
i ignarus vie t rationis et
vite Ignarus non gnarus
t inscius t sine naribus Olfa-
cere enim veteres prisse di-
cebant Ignarus autem duo
significat vel qui ignorat
vel qui ignoratur Igna-
rus qui ignorat Inmemor
qui oblitus est perdidit enim
memoriam Iniustus quia

sine sciencia Idiota imperi-
tus est Impericus sine pericia
Inconsultus abeo quod non accipi-
at consilium Inconsultus quia
est sine consilio instigacione
alterius ignarus Ineptus apto con-
trarius est quasi inaptus In-
ers qui sine arte est Ino-
ps i. terram intelligimus quia
opem fert fructificando Unde
inopem intelligunt non
sepultum inhumatum cui nec
manu absenti porrexit tu-
mulum Ignobilis eo quod sit
ignota et vilis et obscuri
generis cuius nec nomen q̄
sciatur Roragus quia
sudore corporis sordibus pu-
tet Innotus ignobilis vel
tempore improviso veniens Improvi-
sus dictus eo quod subito sit et
non prius ante visus Inde
proditur ab indicando In-
digena vocatus quod inde sit
genitus vel in eodem loco natus
Impudens eo quod absque pu-
dore et pudicitia procul abe-
Impudicus a pudore vocatus
Pudore enim decore dicitur
Incestus proprie in incesta coniunctio-
one vocatus quasi incastus
sit qui virginem sacram vel
affinitate sibi proximam stu-
praverit Intermeda est qui sine
testamento fecit et ob id homines
occidit Infiniator negociator
quia non fatetur sed contra veri-
tatem inclinat intendit Impostor de-
ceptor homines in posturam quae est
fraus in pondere vel in argento
Intercessor proprie dicitur qui inter
duos de medio tollitur Insi-
diosus quod insidiatur Nam
proprie insidere est dolo aliquem ex-
pectare unde et insidie nominate sunt
Inermeta i. sine conetu q̄ conie-
gi pariter utrumque non permittit
Investis i. sine veste non dum
enim habet stolam quod est signum
maritalis virginitatis Vistum
nuncupatur quia causa est q̄
piam respectatur Katholicus — K
universalis grece est Karus
grece nomen est sed et karitas
unde et eucaristia karismata — L
gracia Kaueletus abeo quod
sit lingua clarus et sermone
splendidus Lector dictus a legen-
do vel pervertendo unde et navis
dicitur legere quicquid transit
Nam legit transit preterit ut ve-
bris legimus freta concita
terris Item lector a colligendo
animo que legit quasi collector
sit illud qui legis flores Laq̄r

non est eloquens ¶ latus a latitu-
dine ¶ locuples quasi loculis ple-
nus et possessionum pluralitate
possessor quemadmodum docet
tullius de re publica in libro secundo
multaque edicione omnium et bonum
quod tunc erant res in pecore et
in locorum possessionibus ex quibus
cumosi et locupletes vocabantur
¶ liberalis dictus a libero quod libenter
donet nec murmuret ¶ largus

nb de [illegible]

¶ longus a linea dictus proprie quod sit
porrectus ¶ longevus quasi lo-
gi evi et longi temporis ¶ lon-
ganimis sive magnanimis
eo quod nullis passionibus pertur-
batur sed ad universa sufferenda
paratus est Cui contrarius est
pusillanimus angustus et in
tribulatione subsistens de quo
scribitur pusillanimis vehemen-
ter insipiens ¶ levis ab incon-
stancia vagationis appellatus
quia levi motu mentis nunc ista
nunc illa depedat ¶ lubricus
a leo quod labitur ¶ labens in-
dum velox ut lances enim pre-
pelo et labere primus cursu
cum lapsus celerior est ¶ latro
insessor est viarum a latendo
dictus Alius autem ¶ latro est eo
quod latens a latere insidiatur

vie ¶ lanista gladiator
id est carnifex iuxta linguam ap-
pellatus alamando scilicet corpo-
ra ¶ laquear persuasiones
dictus a caminibus vel astris
que pendent lacunaris quod
vocati ¶ leno conciliator
stupri eo quod mentes miser-
orum blandiatur et deliniendo
seducat ¶ libidinosus ab
eo quod faciat quod libet ¶ libi-
dinosus a libero qui puell-
arum corpore fruitur ¶ lux-
uriosus quasi solutus in
voluptate unde et melius
locus mata luxa dicitur ¶ la-
scivus quod sit luxus solutus
et vanus ¶ limphaticus quod ...
timeat quo genere idropho-
bia dicitur ¶ limphaticus proprie dicitur
qui visum ex aqua contrahit
Cuius visum est hic atque
illuc currere assluere ab
stupido vicio sed precipuam
hoc genus morbi profundius
usurpant ¶ lanceolus lu-
cidus vel lepor
elividus quod sit pallidus a
livore dictus quod huiusmodi ha-
beat cute ¶ leprosus a pruri-
tu minus [illegible] scalie dictus
unde [illegible] [illegible] deduc ¶ lupus

q̄ lucet ex parte fiat ꝑ lu
scitiosus qui leſſe mcgil
uidet. Alijs tralites dix
erunt antiqui un̄ et cicło
pes oluis citeb logrimos
dictos qđ unū oculu ha
buisse ꝑhibetur. Locuꝑ la
uatꝙ ē muclus alij ꝓ ame
ntate ampacitate uocata
ꝗ̄ ad se rapiat misteros
et apprehendat. Misteri
cors a cōpaciōib aliene
misterie uocabulū ē sorti
tꝰ. Et hinc appellatam
mettla ulu ho eiꝰ mod
tria. Nam ē medo mettu
sue ulla cadis misteria.
Mactꝰ magis auctus
gta et ē nomē tractū
a sacris. Eiusmodi cum thaut
uinū sup uictima funde
batur dicebant mactꝰ ē
taurꝰ uīna uel thure ho
ē tumulta ē hostia et
magis aucta. Munis
tꝰ dr̄ uel quia alicui m
ulta munera dat uel ꝑ
munꝰ sui officiū qđ debꝫ
adimplet sic et munifex
qui munera aufert. Ma
gnꝰ

Magnanimꝰ ab eo qđ sit mag
ni animi et magne uirtutis
cui cōtrarius pusillanimis. M
agnificus a magnis faciendis
uocabulū traxit. Mansue
tꝰ mitis domitꝰ quasi magni
assuetꝰ. Modestꝰ a mō et te
pie nec plus ꝯsequā nec minꝰ
agēs. Mitis leuis et mān
suetꝰ et cedens impbitatibus
sed adversitatē dā in iuria tacēs
quasi mutꝰ. Mutꝰ quia uox
eius non ē sermo n mugitꝰ
Vocale enim spm̄ ꝑ nares quasi
mugitus emittit. Memor uel
quia memoria tenet uel qui
memoria tenet uel quia me
moria tenetur. Magr̄ maior
in statione. Nam stacion grece
stacio dr̄. Minister minor
in statione sue quia officiū debi
tū manibꝫ expl̄t. Maior
in ꝯsē

Minor
Minimꝰ a numero monadis qđ
pꝰ eū nō ē alter. Maximꝰ
aut meritis aut etate aut
honore aut facundia aut uir
tute aut omnibꝫ magis et
maximꝰ. Modicus paruulꝰ
sed abusiue cetera rati rati
onabilꝰ. Moderatus a modo sꝫ

et temperamento Mediocris qd
modicum illis afficiat Miser pp̄
eo qd omnem felicitatem amiserit
secundum veteres propter motiuus qui
in tribulacionibus miseros motuos vo
cat pp̄ qd eam amiserit vitam
Miserabilis qd sit miserie ali
is Mestus naturaliter tristis
non casu est enim natura animi
et meritis unde et mestus
Mendicus dictus quia minus habet
unde vitam degat sive quia mos
erat apud antiquos os claudere
et genua et manum extendere
quasi manum dicere Mendax
qd mente alterius fallat Malig-
nus quia malicie votum vel op[us]
fagit Malus appellatus a nigro
felle qd homines malorum dicunt unde
et melancolici appellantur homi
nes et qui conversacionem humanam
refugiunt amicorum caros suspecti
sunt Maliciosus deterior malo
quia frequenter malo a malo autem
peior dicitur a bono deterior Me
lior dictus quasi mollior non
durus erat fortius vir medius
quasi mollis Minax ab acie
oculorum quo furiose ardescunt
ut amplius videntes perterreat
Minator et monitor sed moni
tor dicitur cum premoneat penam mo
nitor cum minatur adversa

Mulcator eo qd blandis
verbis mulceat addeclina
dum animum translacio a
mulso id est qd receptum vene
re plus sunt dulci aut
copleto predilis stomachis
Metatores appellantur
qui castra designant a me
cionibus sic lucana Castris
audax demiat metator ma
gros Mollis qd vigore
sexus enervato corporis
dedecore et quasi mulier
emolliatur Marcer ama
ne et marites amaris
eo qd immoderata libido
marcidos faciat sive ama
rescere Manicus manu
vacuus Moribundus
morienti similis cui vita
bundus vivendi similis Ero
enim dicitur moriturus est
vere moriturus est Mor
ibundus autem non vere sed
vere similis morienti est
Meretrix dicta eo qd pre
cium libidinis mereatur
in et meritorie tabne
Nam et milites cum stipen
dia meriti dicuntur Mome
a morte vocatus eo qd non
vigeat intellectu Mu
lio dictus a mulis eo qd p

pedet ipsum vehiculis. Ma-
nifestus dicitur quod in manu est
promptu. Nobilis quia non vilis et
nomen et genus scitur. Nu-
bilis ad nubendum habilis.
Nemo ab homine translatus
nec homo. Nullus ne ullus.
Nichil compositum est ex nil
hilo. hilum autem Varro ait sig-
nificare medullam eius fer-
ule quam Greci asphodelon
vocant et sic dicitur apud nos
nichilum quomodo apud Grecos
unde tot. Nequam a malo
plerique distinguunt alium
pernicia sum alium nugam
criminantes ut ait Mo-
natius. Hic adulescens ne-
quam non malus vel nugas
non pernicias sub. Alii confun-
dunt quasi utraque unum
idemque significent. Nequi-
tiam extra quod nec quicquam
sit vel extra quod nihil sit vectos
dicta esse voluerit. Neuter
neque ille neque iste quasi
diceret nec uterque. Nefarius
non dignus farre quo primo
cibi genere vita hominum susti-
nebatur. Alias nefarius est
nec dicendus. Nutritor quem
nutu erudiendus. Nefandus
nec nominandus quidem. Nu-

dus est et qui nudat et quod nu-
datur e contra eos hinc nuda
sed nudus ipse homo genere ma-
sculino. Quod vero his quod nudat
genere neutro ut hoc nudum
et hec nuda. Nahorei vel scilicet.
Nahorei olim dicebatur qui
sanctam comam nutriebat et nihil
contaminatum conspiciebat abstinens
se a vino omnique sicera quamdiu
abnuerit sanitate perverit. Nu-
gas autem hebreum nomen est
ita enim in Ysaia est expositum
ubi dicit propheta Nugas quia
a lege recesserint ut noster possumus
lingua hebraica cuius lingua-
rum est mater. Nugigerulus
appellatus ab eo quod sit turpis
nudus. Negleges quasi nec
legens. Nepos dictus a genere
quodam scorpionum qui natos suos
consumit excepto eo qui dorso
eius insederit. Nam rursus
ipse qui servatus fuerit consumit
patrem. Unde et homines qui bona
parentum luxuria consumunt ne-
potes dicuntur. Niger quasi nubi-
ger quia non serenus sed fusco
opertus unde et nubilum dicitur tetrum.
dicimus. Orthodoxus recte recte
glorie genus est. Orator ab ore
vocatus a perorando vel dicen-
do nam orare dicere est. Obau-

dicens abavire eo quod audiat in
parentem. Hospes ab eo quod in
terat hostio pedem. Hospes
familis abitu et hospicia parans
Unde et hospitalis homo dicitur
Osor inimicus ab odio dictus
sicut amator ab amore et est
generis communis. Odibilis odio
habitus. Obsitus ab obsessus vel undique
in sordibus vallatus. Obscenus in
puris libidinis actio obscenus
dictus. Obturpus [illegible] et ex
duplo quasi [illegible] turpe tu-
pis. Obuncus curva [illegible] et co-
nabundus. Obnoxius quia obliga
tus est noxie culpe. Oblectator
quasi cum lacte vel cum fraude ut
decernis. Nisi in lactasses
amentes. Unde et oblactare
dictum est. Obtrectator malig
nus et qui ob strangulando vel
inficiendo non sinat quempiam
progredi et augescere. Orbus
qui liberos non habet quasi oculis
amissis. Opifex quod opus fa
ciat aliquid. Opilio ovium pa-
stor quasi ovilio

P Prudens quasi porro videns
Perspicax est enim et in
certos previdet casus. Pa-
tiens dictus a paciendo. Pauper en-
ferite est. Percutitur enim et occi-
derat perfectus civium [illegible] dici

postea hinc iam ad [illegible]
maticos comparacio iam ad
icitur quia sicut dicitur illius
perfectior est iste perfectus non
erit. Pulcher a specie cu-
dictus quod est pellis. Postea
transit hoc nomen in genus
Nam pulchritudo hominis
aut generalis est ut hominis
humeros[que] deo similis aut
in capillis ut [illegible] de
toto [illegible] Aut in oculis
ut letos oculis adflarat
honores aut in candore
ut quale manus addunt
ebori decus aut in liniamentis
ut te multo plus figure
et liniamenta hospitiis de
lectabant aut in proceritate
ut turnus vertitur in
medius et tota vertice supra est.
Pellax appellatus. Perspi
cax splendidus eo quod plu
rimum perspicuus
vel despicuus

Phenicius ab eo quod sit precius
[illegible]. Presul vocatus quia
preest sollicitudine. Prepo
situs appellatus eo quod sit
subiectis ac famulantibus
ordinator vel rector. Pa
troni appellati dicti sunt quod
hi ut patres affectu clientibus
consulebant ut quasi patres

illos regant. Pedagogus
est, qui parvulis adsignatus
grecum nomen est et e compo-
situ abeo quod pueros agat
vel doceat ut lasciviente re-
frenet etate. Perpensus dictus
quod sit perpensus vel tota ocius
qui pensus sit consiliis. Prius
quod primus sit ordine et primus
quasi preminens primus
vel de ...

Posterius

Potens velud late patens unde
et potestas quod pateat illi
quod vult et nemo intercedu-
dit nullus obsistere valeat.
Pecuniosus preciis opibus
copiosus. Pecuniosus Tul-
lius primum eos dictos refert
qui plurimas habuissent pecu-
nias vel pecora. Ita enim et
antiqui eos appellabant.
Paulatim autem pabulo pono
nomen aliud devolutum
est. Pervicax iste dicitur qui in
proposito adversaria perseverat.
Antiqui enim vicia dicebant
quam nos victoria credo
quod inde dicatur herba vicia
vel victorialis. Pervicax aperte-
do tractum est vel inconatibus
perseverandis. Alii pervicie re-
cte intelligunt pedibus.

Nam pernicitas pedum est, ut per-
nicibus ignea flammis. Pernicitas cele-
ritas pernicium ut celeritas fu-
ga sub pedibus lapsus. Piger quasi
pedibus eger est, cum tardus admi-
tendendum quod nomen prius traxit
et ad alium. Pervigilans
nocte perseverans vel depositus

Procax impudens tenens quasi pro-
tenens. Petulans inter quidem
procax et ipsius ponitur. Olim
dicebant acerbi flagitatores et per
argentariarum quo actores pueri per
precia rerum crebrius et asperius exige-
bant appetendo petulantes vocan-
tur. Procax ipse idem et petax.
Nam procurare est petere un-
de et meretrices petitores proci
dicuntur. Prodigus sumptuosus
atque consumptor quia omnia porro
agit et quasi perdat. Profugus
iste dicitur qui procul a sedibus suis
agitur quasi porro fugatus. Per
agrinus longe a patria positus sive
aliquo ingenia. Proiectus quasi lon-
ge et procul iactatus sit et pro-
duxerit quasi porro illum dux-
erit et provocaverit quasi fo-
ris illum vocavit. Proiectus
porro eiectus ac prevaricatus
in et proiecta que salsa
porro iactata. Proscriptus
cuius bona palam et aperte
prohibentur. Proscriptus ordi-

significat sicut et proscriptiones apud
iuris consultos. Procinctus expeditus
et armatus unde et in procinctu i. cum
belli causa arma sumebant. Prae-
cinctus eo quod ante se ponat aliquid
precingitur unde et dominus dicitur praecinc-
tus est linteo et lavit pedes discipu-
lorum suorum. Praedo est qui provinciam
alienam invadit provinciam. Prae-
do est ab agendo praedas dictus et prae-
do qui praeda habet. Praedator idem est
cui depraedatio delectat aliquid. Pla-
giator a plagio i. obliquo
quod non recta via gradiatur
sed pellaciis dolis. Piratae sunt
praedones maritimi ab incendio
navium transeuntium quas capie-
bant dicti. Nam pir ignis est.
Pugilator qui de manu in manu
nummorum aliquid subtrahit. Pecul-
ator pro eo quod sit pecuniae publicae
defraudator. Proditor pro eo quod
detegat. Idem proditor perditor
ut unius clam prodit. Perfidus
quia fraudulentus est et sine fide
quasi perdens fidem. Periurus
quippe iurat i. male iurat.
Periurus aut in verbo vel non est.
Nam periurio et periculo dicimus.
Praevaricator inde fidelis
vocatus et qui vel in accusan-
do nocens vel in defendendo profu-
tura praetereat aut inutilia dicit

quia ponat meretricem quam li-
corrupta dictio quid contra
veritatem i. valde vax. Pellax
dolosus et fallax appellatus in-
vicem ... cum ut fallat
audet sed nequiquam intelli-
git. Profanus quasi porro a
fano hoc est a sacris cum illi ne lic-
itum esse. Parricida quasi pa-
rentum interfector parentes quamvis
quidam veteres hunc parenti-
cidam dixerunt. Quamquam parricidium
et homicidium utrumque intel-
ligi possit cum sint hominis
homines pares. Persecutor
non semper pro malo intelligi-
tur et persecutor perfecte sequi-
tur. Publicanus est qui vecti-
galia publica exigit vel qui
publica negotia secta lucra
sectantur unde et cognominatus
sunt. Peccator a pellice mere-
trice vocatus quasi pellicatus.
Quod nomen apud antiquos
tantum flagitiosum significa-
bat. Postea transiit in voca-
bulum in appellatione homi-
num iniquorum. Prostitutae
meretrices appellandae
in meritoriis vel fornici-
bus. Pellex apud Graecos proprie
dicitur a latinis concubina.
Dicta autem a fallacia i. persuasione

oia publico proferat uel men
dacia. Procurrinus quasi
prolongum currens. Pauidus
est quem uexat trepidacio
mentis habet cordis pulsa
cione cordis motu nam
pauere ferire est inde et pa
uimentum. Proterua aut et
rupes aduiriam proci no
minantur. Pusillanimis
pusillo animo. Postulans
dictus ab appetendo unde
eciam + meretrices postula
tes uocamus. Productus
quasi porro ductus. Pusin
nus a pupione. Questor
a querendo dictus quasi que
sitor. Questus sive Quer
imoniosus. Querulus qui
querelam infert. Quietus
quod sit ipse sibi animos
securus nemine tangens

Religiosus aut retracto
a relegendo appellatus
qui retractat et re
legit quam religionem que ad cultum
diuinum pertinet. Hii sunt
dicti religiosi ex relegendo
tanquam ex eligendo elegentes
ex diligendo diligentes ex in
telligendo intelligentes. Ra
cionator dictus uir mag-
nus qui de omnibus rebus quod

esse mirabiles constat posse red
dere racionem. Retractator rep
titor. Nam retractare est rep
etere quod omiserat. Reppositus
eo quod mente quasi post in sani-
am recip aut quia rem sep
qua sepe desperat. Castigat
cum se ipsum de mente et con
firmat animum sui aduersus
incolatu cauens ne iterum corr
uat. Repetimus a re petere re
petens aut et aduerbium et
nomine potest esse. Robustus forti
ualidus a fortitudine roboree
arboris appellatus. Rapulus ue
lox preliis. Raptor eo quod cor-
ruptor in rapta eo quod corrup-
ta est. Reus a re de qua obnox-
ius et reatus a reo est inuen-
tus. Reus maiestatis proprie dic-
tus qui aduersus rem publicam
aliquid commiserit aut quando
pulus conspiraverit dictus aut reus
maiestatis quia maius est lede
patriam quam unum sed
sed aut et hii rei maiestatis
dicti sunt quia aduersus maiestatem
principis egisse uidentur uel qui
leges inutiles rei publice de
tulerant uel utiles abrogau-
erant. Ribopus a rictu canino
dictus cum ad alterum adiractu proteruus
est et iurgio delectatur et

S

preuocat contendentem Rufi-
nus dictus quod rufus est capite vel rufum
Sapiens dictus a sapore quia sicut
gustus aptus est ad discretionem
saporis sic sapiens ad dinos-
centiam rerum atque causarum
quod unumquodque dinoscat atque sensu veri-
tatis discernat cui contrarius est
insipiens quod sit sine sapore
nec alicuius discretionis vel sen-
sus Studiosus quasi studiis
curiosus Sanctus antiqua consu-
etudine appellatus eo quod hii
qui purificari volebant san-
guine hostie tangebant et ex
hoc sancti nomen acceperunt Sin-
cerus quasi sine corruptione
cui contrarius insinceritatis vici-
atus corruptus Supinus supinus
albeo quia super eminet vim et su-
pinas partes dicit Suavis
nichil dest
Sublimis a suavitate vocatus
hominis Alii aiunt sublime dici
quod malorum ut sublimes fiunt
ad sidera celi superioris ab
ipso vel ab aspectu sic sonus
forma Sollers quasi sit sollicitus
marte et utilis Sollers
enim apud antiquos dicebatur
qui erat omni bona arte in-
structus Terencius Adolescen-
tem sollertem dabo Supersticiosus

ait Cicero appellatos qui
totos dies precabantur et
immolabant ut sibi sui libe-
ri superstites essent Sollicitus
quasi sollers et citus alii in-
quietus Sodalis famili-
aris unum Terencius hic est so-
dalis alias assiduus So-
dales dicti qui ad simbola
convenire consueverant quasi
suadeles alios quasi seda-
les quod simul sedebant So-
cii dicti propter periculi aut ope-
ris societatem quasi in una
caliga et in uno vestigio
manentes Stultus dici-
tur torpore cordis sic quis aut
Ego me esse stultum existimo
fatuum esse non opinor vel
turpis quidem exemplo non
tamen nullus stultus est
qui per stuporem non movetur
in iniuria sentiat et patet
nec ullis est nec ullo ver-
nomine commovetur dolore
Segnis vel sine igni inge-
nio torpens sic aut sine
significat ut sedulus sine
dolo Securus quasi sine cura
vel sollicitudine quod in utilis
accipimus Stupidus stupens
stupens Superbus dictus
quia super id vult videri

quam est. Huic enim uult sic
fidei quod est sui et se uult ac
Susurro de sono locutionis
appellatus quia non in facie
alicuius sed in aure loquitur de
alteris detrahendo. Seditiosus
qui dissensiones animorum facit
et discordias gignit quam
greci diastasin dicunt. Seuerus
quasi seuus uerum tenens
citra sine pietate iusticiam
Simulator dicitur a simula-
cro. Prestat enim similitudinem
eius quod non est ipse. Suasor
a suadendo que uult decipere
studiosus uel deceptor

Scrupulosus animum innuit
et asperi. Scrupus est enim arena
durior. Sacrilegus dicitur ab eo
quod sacra legit id est furatur.
Sicarius uocatur quia ad per-
petrandum scelus telis utitur
scilicet sica enim gladius est
a secando uocatus. Scaeuus
sinister atque peruersus. Ab
biduum est enim pessimi
et tenebris animi. Sceni-
cus qui in theatro agit. Thea-
trum enim scena est. Scor-
ta quod antiqui quoque scorte
uocabantur quasi scortabantur
pelles quibus corrupta-
fit. Spurcus quod sit impurus

Scelerosus sceleribus plenus ut latro-
num locus et arcanorum. Plus autem
scelerosus quam sceleratus. Sator
seminator uel pater a semine.
Scurra qui sectari quempiam
solet cibi gratia a sequendo. Qui-
m scurras appellatas uim et
ad ista a sequendo. Satelles quod
adhereat alteri siue alteri custo-
dia. Suspectus in loco alieno posi-
tus quasi sub facto. Unde et
composite suspectum dicimus eum quod
palio proposuit. Sedulus quia per
sedens et tractus cum summo aspe-
ctu quibus omnis sollicitis quis uim
et studium. Solliuus dicitur quod sollicitum nos
est ipse nos. Unde et nos potest
repperire. Sedis aut a sequendo
sit dicte. Simulator promissor.
Stipulator enim promittere est et
uerbis uerius prius qui certa stip-
ulatione firmat appellauerunt. Sanguis
a sanguine quia sine pallore est.
Sospes subtilis ab exte-
nuatione dictus est.
Salax a sale nomen accepisse pu-
tatur. Subtilis aliter tenuaci
dictus. Sequester dicitur qui certanti-
bus medius intercedit qui apud grecos
homeros dicitur. Apud quem prorogata
deponi solet quod uocabulum a se-
quendo factum est quod eius qui
electus sit utraque pars fide

Sessilis qd non videtur stare
sed sedere Surdus a sordibus
humoris aure corruptis et quia
vis multis causis accidat non
tamen eger expeditis vicis re
tinet Siccus qd sit expiratus
pie sanctificatum qd sit sine spu
ta Sepultus dictus est eo qd sine
palpatione vel pulsu est quasi sine
motu Saio ab exigendo dictus
Sutor ab trahendis pellibus
nominatus Subulcus porcorum pastor
sicut bubulcus boum bovino ve

t Vtor quia pupillis tuea
tor est intuetur de quo
in consuetudine vulgari
dicitur quid memores et tutare
et pedagogum olim dicebant Tes
tes dicti qd testamento adhibi
solet sic signatores qui testa
mentum signant Tetricus mons
in sabinis asperimus unde et
tristes homines tetricos di
cimus Taciturnus in tacendo diu
turnus Trutinator examinator
iudicii libra pendentes recta
translatione ut trutina que ge
mina penditur lance Trist

vi Tenax nomen cupidior qd tene
at intendit et [illegible] Tru
culentus

Dolus terribilis eo qd sit
tolus vultus et turbulentus
aspectu ut tolale erica
et terminus astantis nec
quidquam lumine torus
Turbidus terribilis dicitur
ab obscurare tenebrosa aspe
cta dicitur iniquus qui nimis
terrentem vectores pueros
duxerit Vt cernis tetros
elephantos Terribilis
quia terrore habet et timetur
Tergiversator qd animum
quasi tergo vertat habet est
illuc nec qualis sit intel
ligitur Temulentus a temu
to id est vino dictus Timidus
qd timeat diu id est sanguine
Nam timor sanguinem
gelat qui coactus gignit
timorem Turpis qd sit
in sermonis et torpeat vir
tute Vtilis abutendo
bene sua vel qd bene quis
uti possit sic docilis qd do
ceri possit Verax auctorita
te homo et verax magis
est veritas quam verus
quia non veritas auctor
sed verus auctoritate defen
dit Veridicus quia verum
dicit et veritatis asser
tor est Verecundus quia

uerus factu corbe(?) Venu-
stus pulcher aucmis(?) parti-
mis Viridis in est fita-
plong quasi in rudis Vi-
uens viuus

nl(?) agp(?)

Varius quasi numquam uie sed
mente mixtas sententie
Versutus eo quod est mentis
inquis libet actu aut pluri-
fraude facile utitur unde
et uersucia dicta colorata
sententia q. (lautus) Versu-
tus qua rota figlaris ver-
sipellis eo quod in diuersa
uultum et mente uertat in
et uersutus et callidus Vio-
lentus quia in infert Ve-
cors mali cordis et male
consciencie Vagus quasi fri-
uia Vanus a uenere ethi-
mologia traxit Vanus
inanis falsus eo quod in me-
moria euanescat Vesanus
non plene sanus Vinolentus
qui et panis bibus et difficile
inebriatur Vexatus i. po-
tatus a beo quod est ueo uego
uexasse sit potasse Ve-
neficus eo quod uenenum multo
tempore parauit aut preparat
aut uendidit Vector qui

uectat Vector aut uectus et qui uehit
et qui uehit Venator quasi
uenabulator a uenationes sci-
licet qua bestias premit Quatuor
aut sunt uenatori officia ue-
stigatores indagatores ala-
tores pressores Explicit liber de-
cimus per potentie feliciter deo gracias

Liber xi i. de homine et partibus eius
ii de etatibus hominum iii de porten-
tis iiii de transformatis
Liber xii i. de pecoribus et iu-
mentis ii de bestiis iii de minu-
tis animantibus iiii de ser-
pentibus v de uermibus vi de
piscibus vii de auibus viii de
minutis uolatilibus
Liber xiii de mundo ii de atto-
mis iii de elementis i. de celo
ii de partibus celi iii de circulis
iiii de aere i. de tonitruis ii
de fulminibus iii de arcu iiii
de pluuiis v de uentis i. de
aquis ii de diuersitate aquarum
iii de maris nature iiii de occe-
ano v de mediterraneo nature
vi de sinibus maris vii de e-
stibus et fretis viii de lacis
et stagnis viiii de abisso
x de fluminibus xi de diluuiis
Liber xiiii de terra ii de orbe
iii de asia et partibus eius iiii de-

Tabula libri
XI 12 13 14 15
16 17 18 19 20
Tabule predictorum
librorum ...
primi libri

europa et eius partibus v de libia
et eius partibus vj de insulis
et promunturiis vij de monti
bus ceterisque locorum vocabulis
viij de inferioribus terre
Liber xv i de civitatibus ij
de edificiis publicis iij de
habitaculis iiij de edificiis
sacris v de repositoriis vj
de operibus vij de aditibus
viij de partibus edificiorum viiij
de munitionibus x de tectoriis
xj de sepulcris xij de edifi
ciis rusticis xiij de agris
xiiij de finibus agrorum xv de
mensuris agrorum Liber
Liber xvj i de pulveribus
et glebis terre ij de glebis
ex aquis iij de terrenis la
pidibus vulgaribus iiij de la
pidibus insigmoribus v de
marmoribus vj de gemmis
vij de viridibus gemmis viij
de rubeis gemmis viiij de
purpureis x de candidis
xj de nigris xij de variis
xiij de cristallinis xiiij de igi
nitis gemmis xv de auris
xvj de vitro xvij de metallis
xviij de auro xviiij de ar
gento xx de ere xxj de ferro
xxij de plumbo xxiij de stagno
xxiiij de electro xxv
de ponderibus xxvj de men
suris xxvij de signis pon
derum
Liber xvij de auctoribus
rerum rusticarum ij de cul
turis agrorum iij de fru
mentis iiij de leguminibus
v de vitibus vj de arbori
bus vij de propriis nominibus ar
borum viij de arboribus ar
omaticis viiij de herbis ar
omaticis sive communibus x
de oleribus xj de oderatis ole
ribus
Liber xviij de bellis ij de
partibus navium et armamentis
iij triumphis iij de instru
mentis bellicis iiij de foro
v de spectaculis vj de ludo
circensi vij de ludo scenico
viij de ludo gladiatorio
viiij de alea et de pila
Liber xviiij de navibus
ij de partibus navium et ar
mamentis iij de velis iiij
de funibus v de retibus vj
de fabrorum fornace vij de
instrumentis fabrorum viij
de fabricis parietum viiij de
dispositione et de constructione

xi de cuenuscate xii de lagu-
iis xiii de cunis xiiii de
lectis sratis xv de plastis
xvi de picta xvii de colo-
rib; xviii de instrumentis
edificior xviiii de lignar
iis xx de lanificiis ii de
inuctione lanificii iii de
ueste sacerdotali iiii de
nariis uestium cetarum v
de uestib; quarundam gen-
tium vi de palleis uiror
vii de palleis femarum
viii de stratu et reliquis
que usui habentur viiii de
coloribus uestium x de lanis
xi de instrumentis uestium
xii de ornamentis xiii
de anulis xiiii de cingulis
xv de calciamentis
Liber xxi de mensis et esc-
is de potu iii de uasis e-
scariis iiii de uasis pota-
toriis v de uasis uinar-
iis et aquariis vi de ua-
sis olearis vii de uasis
coquinariis et pistoriis
viii de uasis repositoriis
d viiii de uasis luminar-
ior x de lectis et sellis
xi de uehiculis xii de re-
liquis que in usu habentur

xiii de instrumentis rusticis xiiii
de instrumentis ortor xv de in-
strumentis equor

n

Natura dicta
ab eo quod nasci
aliquid faciat
gignendi enim
et faciendi po-
tens est hanc quidam deum esse
dixerunt a quo omnia creata sunt
et existunt Genus a gignendo
dictum cuius diriuatum nomen
terra ex qua omnia gignuntur
Hec enim grece terra dicitur Vita
dicta propter uigorem uel quod uim
teneat nascendi atque crescendi
Unde et arbores uitam habere
dicuntur quia gignuntur et crescunt
Homo dictus quia ex humo est
factus sed et ingenesi dicitur

et creavit deus hominem de humo terre. Abusive autem pronunciatur ex utraque substantia totus homo id est ex societate anime et corporis nam proprie homo ab humo. Greci autem hominem antropon appellaverunt eo quod sursum spectet sublevatus ab humo ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius poeta designat cum dicit Pronaque cum spectent animalia cetera terram Os homini sublime dedit celumque videre Iussit et erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideo erectus celum aspicit ut deum querat non ut terram intendat veluti pecora que natura prona et ventri obedientia finxit. Duplex est autem homo interior et exterior. Interior homo est anima exterior homo corpus. Anima autem a gentilibus nomen accepit eo quod ventus sit. Unde et grece ventus anemos dicitur quod ore trahentes aerem vivere videamur. Sed apertissime falsum est quia multo prius gignitur anima quam concipiatur que iam in genitricis utero vivit. Non est igitur aer anima quod putaverunt quidam qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam. Spiritum idem esse quod animam ewangelista pronunciat dicens Potestatem habeo ponendi animam meam et rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa domini anima passionis tempore memoratus ewangelista ita protulit dicens Et inclinato capite emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum nisi quod animam ponere. Sed anima dicta propter quod vivit spiritus autem vel pro spirituali natura vel pro eo quod inspiret in corpore. Item animum idem esse quod animam. Sed anima vite est animus consilii. Unde dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere et sine mente animam durare. Unde et amentes. Nam mens vocatur ut sciat animus ut velit. Mens autem vocata quod emineat in anima vel quod meminit. Unde et immemores amentes. Quapropter non anima sed quod excellit in anima mens vocatur tanquam caput eius vel oculus. Unde et ipse homo secundum mentem imago dei dicitur. Ista autem omnia adiuncta sunt anime ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima

Nam et memoria mens est
unde et immemores amen-
tes. Dum ergo vivificat
corpus anima est; dum vult animus
est; dum scit mens est; dum
recolit memoria est; dum
rectum iudicat ratio est; dum
spirat spiritus est; dum aliquid
sentit sensus est. Nam in-
de animus sensus dicitur pro eo
que sentit unde sententia nomen
accepit. Corpus dictum eo quod
corruptum perit; solubile enim
atque mortale est et aliquando
solvendum. Caro autem a crean-
do est appellata. Crementum
enim semen est masculinum
ex quo animalium et hominum corpor-
a concipiuntur. Hinc et
parentes creatores vocantur.
Caro autem ex iiii elementis
compacta est. Nam terra in
carne est, aer in halitu,
humor in sanguine, ig-
nis in calore vitali. Ha-
bent enim singula elementa
sua quaeque parte in nobis quid
debeat compage resoluta.
Caro autem et corpus diversa
significant. In carne semper
in corpore caro. Nam
caro est que vivit, idem
et corpus. Corpus quod non

vivit idem non caro. Nam
corpus dicitur aut quod post vitam est
mortuum aut sine vita est condi-
tum. Interdum et cum vita
corpus est et non caro, ut herba
et lignum. Sensus corporis
v sunt: visus, auditus, olfactus,
gustus et tactus. Ex quibus duo
aperiuntur et clauduntur, duo
patentes sunt. Sensus dicti quia
per eos anima subtilissime totum
corpus agitat vigore sentiendi.
Unde et presentia nuncupatur
quod sint presto sensibus, sicut presto oculis
que coram sunt oculis. Visus
est quem a philosophis humor
vitreus appellatur. Visum autem
fieri quidam asserunt aut ex-
terioris etherii lucis aut inter-
no spiritu lucido per tenues vias
a cerebro venientes atque pene-
tratis tunicis in aerem exeuntes
et tunc commixtione similis
materie visum efficientes. Visus
dictus quod vivacior sit ceteris sen-
sibus ac prestantior velociorque
ceteris, quod vigeat quantum memo-
ria inter cetera mentis officia.
Vicinior est enim cerebro unde
omnia manant. Ex quo fit ut
ea que ad alios pertinent sensus
videre dicamus, velut cum dicimus
vide quomodo sonat, vide quo-

capit sic et cetera. Auditus appel
latus quod voces auriat hoc est aere
verberato suscipiat sonos. Odor
atus quasi aeris odor. Adtactus
Tactus enim aere sentit. Sic et
olfactus quod odoribus afficiatur.
Gustus a gutture dictus. Tactus
eo quod pertractet et tangat et
per omnia membra vigorem sensus
aspergat. Nam tactu probamus
quicquid ceteris sensibus iudicare
non possumus. Duo autem genera
a tactus esse. Nam aut extrin
secus venit quod feriat aut intus
in ipso corpore oritur. Omnium
autem sensuum propriam naturam
dicta. Nam quod videndum est o
culis capit. Quod audiendum
est auribus. Mollia et dura
tactu estimantur. Sapor gustu.
Odor naribus dicitur. Prima pars
corporis caput. Datumque illi hoc
nomen eo quod sensus omnes et ner
vi inde initium capiant atque
ex eo omnis vigendi causa ori
atur. Ibi enim omnes sensus
apparent unde ipsum quasi consulit
corpori quod omnis personam gerit.
Vertex est ea pars qua capil
li capitis colliguntur et in qua
cesaries vertitur unde et nun
cupatur. Calvaria ab ossibus
dicta calvis per defectionem et

neutraliter pronunciatur.
Occipitium capitis pars po
sterior quasi contra capi
tium vel quod sit capitis re
tro. Capilli vocati quasi
capitis pili facti ut deco
rem prestent et cerebrum
adversus frigus muniant
atque a sole defendant. Pilos
autem dictos a pelle quasi
dicit sic et pilum dicitur a pi
la ubi pigmentum condi
ditur. Cesaries a cede
do vocata ideoque tantum
virorum est. Viro enim de
cet tonderi mulieri non
decet. Come sunt non
tonsi capilli et est grecum
sermo. Nam comas greci
cermon a stando no
minat. Unde et cirros
tondere dicunt unde et cri
ni vocantur quod etiam
idem greci mallonas vo
cant. Crines proprie muli
erum sunt dicti autem cri
nes eo quod vittis discer
nantur. Unde et discri
minalia dicuntur a quibus di
visi religantur. Sinciput
sunt que calvarie dex
tra levaque subiacent que
ideo sic nuncupantur quia

moueatur ipsaque mobilita
te quasi tempora quibusdam inter
uallis mutantur. Facies
dicta ab effigie. Ibi est enim
tota figura hominis et uniu
iusque persone cognicio. Vul
tus uero dictus eo quod per eum
animi uoluntas ostenditur.
Secundum uoluntatem enim in ua
rios motus mutatur. Unde
et differunt sibi utraque. Nam
facies simpliciter accipi
tur in uniuscuiusque naturali
aspectu. Vultus autem animi
qualitatem significat. Frons
ab oculorum foraminibus nomina
ta est. Hec est imago quedam
animi mentis motu spe
cie exprimit dum uel leta
uel tristis est. Oculi uo
cati siue quia eos cilio
tegmina occulunt ne
qua incursibus iniurie le
dantur, siue quia occul
tum lumen habet id est secre
tum uel intra positum. Hii
inter omnes sensus ui
ciniores anime existunt. In
oculis enim omne mentis
indicium est. Unde et animi
perturbacio uel hylaritas
apparet. Oculi autem idem
uel quod eximios sui clau

sum teneant lucem aut extrinse
cus acceptam in se reflectendo resi
dant. Pupilla est media pun
ctus oculi in quo uis est uide
ndi ibique parue ymagines
nobis uidentur propterea pupille
appellantur. Nam paruuli
pupilli dicuntur. Hanc plerique
pupulam uocant. Vocatur
autem pupilla quod sit pura
atque impolluta ut sunt puelle.
Phisici dicunt capillos pupil
las quas uidemus in oculis
morituros ante triduum non
habere. Quibus non inspec
ta est desperatio. Circulus est
quo a pupilla albe partes o
culorum separantur discreta
nigredine. Corona quod ro
tunditate sui ornet ambitum
pupille. Valuas autem quidam
appellant ipsos uertices oculorum
a similitudine ualuarum. Pal
pebre sunt sinus oculorum a pal
pitacione dicte quia semper
mouentur. Concurrunt enim
in uicem ut assiduo motu re
ficiant obtutum. Minute
sunt autem uallo capillorum ut
et apertis oculis si quid in
ciderit repellatur et som
no incumbentibus tamquam inuoluti

que stant latentes In summitate autem palpebrarum loci sunt quibus se utraque claudunt contingunt Extant ordinati ordine constituti capilli tutela oculis ministrantes ne irruentes facile iniurias excipiant et oculos noceant vel pulveris vel cuiusquam crassioris materie arceant contactu Aut ipsum quoque aerem conniuendo mitigent ut tenuem atque serenum faciat visum a lacrimas quidam a laceratione mentis putatur dictas Alij existimant ideo quod greci dacria vocant Cilia sunt tegmina quibus cooperiuntur oculi et dicta cilia quod celant oculos tegantque tuta custodia Supercilia dicta quia superposita sunt ciliis que ideo circa pilis vestita sunt ut oculis munimenta pretendant et sudorem a capite defluente depellant Intercilium est medium illud inter supercilia quod sine pilis est Gene sunt inferiores oculorum partes unde partes incipiunt Nam grece genon barbe dicitur et gene quod inde incipiant

gignere barbe Male sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum subposite Vocate autem male sive quod infra oculos promineant in rotunditatem quas greci mela appellant sive quod sint super maxillas Maxille per diminutionem a malis sicuti paxillus a palo taxillus a talo Mandibule sunt maxillarum partes qua et nomen factum Barbam veteres vocaverunt quod virorum sit non mulierum Aurium inditum nomen ab auriendis vocibus Unde et virgilius vocemque his auribus hausi Aut quia vocem greci audin vocant ab audiendo per mutationem enim littere aures quasi audes nuncupate sunt Vox enim repercussa per anfractus earum sonum facit quo sensum excipiant audiendi Pinnula summa pars auris ab acumine dicta Pennum enim antiqui acutum dicebant Unde et bipennis a pinna

Nares id est erunt nominantur
quia per eas vel odor vel spi-
ritus manare non desinit sive
quia nos odore admonent
ut noverimus aliquid vel sci-
amus unde e contra inscii
ac rudes ignari dicuntur. Et
sagaces enim sapientes veteres
dicebant. Veterani armatis
ex meritis suis adscrip-
serunt quia ille quidquam
cepit. Narium dicta pars
superior quod equaliter sit in longi-
tudine et rotunditate
porrecta columna vocatur.
Extremitas autem pinnula
a similitudine pinne. Pinne que
vero dextra levaque sunt
pinnule ab alarum simili-
tudine, medium autem inter-
finium. Os dictum quod per ipsum
quasi per ostium et cibos
intus mittimus et sputum
foras proicimus vel quia
inde ingrediuntur cibi
inde egrediuntur sermones.
Labia a lambendo nomina-
ta. Quod autem superius est la-
bium dicimus, quod inferius
eo quod grossius sit labi-
um. Alii virorum labra mu-
lierum labia dicunt. Lingua ab ali-
gando cibos putat Varro nomi-
natam. Alii quod per articulatos
sonos verba ligat. Sicut enim
plectrum cordis ita lingua
inliditur dentibus et vocalem
efficit sonum. Dentes greci odon-
tes vocant et inde in latinum
trahere nomen videntur. Horum
primi precisores dicuntur quia omne quod
accipitur ipsi prius incidunt. Se-
quentes canini vocantur quorum
duo in dextra maxilla et duo
in sinistra sunt et dicti cani-
ni quia ad similitudinem cani-
norum existunt et canes ex ipsis
ossa frangunt sic et homo et
quod non potuerunt priores precidere
illis tradunt ut confringant.
Hos vulgus pro longitudine et
rotunditate columellas vocat.
Ultimi sunt molares qui a pri-
oribus cesa atque confracta sub-
igunt et molunt atque in mas-
sam, unde et molares vocati
sunt. Dentium autem numerum
discernit qualitas sexus. Nam
in viris plures in feminis
pauciores existunt. Gingive
a gignendis dentibus nuncupate.
Confacte sunt autem etiam additione
dentium ne nudi horrerent

parvus quam ornamento effi-
ceret. Palatum nomine sumpt-
tum est proprie. Et inde pa-
latum a polo per derivationem;
sed et Greci similiter palatum
uranon appellant eo quod pro sui
concavitate celi similitudinem
habeat. Fauces a fundendis
vocibus nominate vel quod per eas
fundimus voces. Arterie vocate
sive quod per eas a pulmone aer
id est spiritus feratur, sive quod arc-
tis et angustis meatibus spiritum vi-
talem retineant, unde vocis
sonus emittitur; qui sonus uni-
modus sonaret nisi lingue
motus distantias vocis efficeret.
Toles Galli ea lingua dicunt
quas vulgo per diminutionem
tusillas vocant, que in faucibus
turgescere solent. Mentum
dictum quod inde mandibule ori-
antur vel quod ibi eminent.
Gurgulio a gutture nomen
trahit, cuius meatus ad os et
nares pertendit, habens viam qua
vox ad linguam transmittitur,
ut possit verba collidere, unde
et garrire dicimus. Rumen proxi-
mum gurgulioni, quo esca et
potio devoratur. Hinc bestie
que cibum revocant atque rema-
dunt ruminare dicuntur. Subli-

guium est tutela gurguli-
onis, quasi parva lingu-
ula, que foramen lingue
concludit operitque. Collum
dictum quod sit rotundum et
teres ut columna, baju-
lans caput et sustentans
quasi capitolium. Cuius an-
terior pars gula vocatur,
posterior cervix. Cervix
vocata quod per eam cere-
brum ad medullam spine
dirigitur, quasi cerebri
via. Veteres autem plura-
liter tantum modo cervices di-
cebant; Hortensius primus cer-
vicem singulariter dixit. Cervix
autem unius simili membri
ymum significat. Nam
pluralis concumatiam spe-
cie demonstrat. Collo in
vertram confere
post frangere cervices. Hu-
meri dicti quasi armi
distinctione hominis a pe-
codibus mutis, ut homines
humeros illa armos ha-
bere dicantur. Nam pro-
pria armos quadrupedia
sunt. Ola summum hume-
ri pars posterior. Bra-
chia a fortitudine
vocata. Bari enim grece

graue et forte significat
Subrachijs enim tori lacer-
tarum sunt et in specie ma-
stulorum tolum extitit Musc-
lis sunt thori i. masculi
Et dicti tori quod illic ui-
scera torta uideantur Cu-
bitus dictum quod ad cibos su-
mendos in quos cubamus
Ulna secundum quosdam utriusque
manus extensio est Secundum ma-
lios cubitus quod maius uerum
est quia greci olenos cubi-
tum dicunt Ale subrachia sunt
appellata eo quod ex eis ini-
cium motus brachiorum in-
choet quas quidam ascellas
uocant quod ex hijs brachia
celuintur i. moueantur un-
de et ascella dicta ab eo quod
sillebantur hoc est moueantur
ora Nam cillere est moue-
re has quidam subhircos uo-
cant ipsum quod in pleriisque ly-
mbus hircorum fetorem red-
dant Manus dicta quod sit
totius corporis munus ipsa
enim cibum ori ministrat ipsa
operatur omnia atque dispensat
per eam accipimus et damus
Abusiue autem manus etiam
uel artifex unde et manu-
tum dicimus Dextra uocatur

a dando Ipsa enim pugnus pacis
datur ipsa fidei testis adhibetur
tis adhibetur Et hoc est illud
apud tullium fidem publicam
iussu senatus dedi i. dextram
Unde et apostolus dextras dedit
michi et barnabe societatis
Leua quod aptior sit ad leuan-
dum Sinistra autem uocata quasi sine
dextra siue quod rem fieri si-
nat A sinendo enim sinistra est
nuncupata Palma est manus
expansis digitis sic cor-
tis pugnus Pugnus a pu-
gillo dictus sicut palma ab expan-
sis palme ramis digiti nun-
cupati uel quia x. sunt uel quia
decet uncta existunt Nam
habent insunt et numerum perfectum et
ordinem decentissimum Primus
pollex uocatus eo quod inter ceteros
polleat uirtute et potestate
Secundus salutaris seu demonstra-
torius quia eo fere salutamus
uel aliquid demonstramus Tertius
impudicus quod plerumque per op-
brium insectatio exprimitur Quartus
anularis eo quod in ipso anulus
geritur Idem et medicinalis
quod eo trita collirica a medicis
colligantur Quintus auricular-
ris quod eo aurem scalpimus
Singulas ergo uocamus illi

omnes has omnes dixit. Truncus media pars corporis a collo ad inguinem. De qua inquit: Capite collo uelut truncus superest ceteris et genibus et cruribus. Thorax a grecis dicitur anterior pars trunci a collo usque ad stomachum quam nos dicimus arcam eo quod ibi arcanum sit secretum quo ceteri arceantur. Unde et arca. Et arca dicta quasi partes secrete cuius eminentiores partes mamille sunt inter quas pars illa ossea pectus dicitur dextra aut leuaque coste. Pectus uocatum quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes unde et pectinem dici quod per eas capillos sternat. Mamille uocate quia rotunde sunt quasi male per diminutionem sunt. Papille capita mamarum sunt quas sugentes comprehendunt. Et dicte papille quod eas infantes quasi pappant dum lac sugunt. Unde mamilla est omnis eminentia uberis. Papilla uero breue illud unde lac trahitur. Ubera dicta uel quia lacte uberta uel quia uuida humore sunt lactis in more uuarum plena. Lac uim nominis a colore trahit quod sit albus liquor. Leucos

enim greci album dicunt cuius natura ex sanguine commutata. Nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum naturali meatu fluit in mamas et earum uirtute albescens lactis accipit qualitatem. Pori corporis greco nomine appellantur qui latine proprie spiramenta dicuntur eo quod per eos uiuificus spiritus exterius ministretur. Cutis est que inter prima est appellata quod ipsa corpori super positam cautionem primo patiatur. Cutis enim grece incipio dicitur. Eadem et pellis quod externas iniurias corporis tegendo pellat pluuias et uentos solis quoque ardores ferat. Pellis autem mox detracta subacta iam corium dicitur. Corium autem per deriuationem caro appellauit quod eo tegatur sed hoc in habitu corporis proprium est. Aruina est pinguedo cuti adherens. Pulpa est caro sine pinguedine dicta quod palpitet. Resilit enim sepe. Hanc plerique et uiscum uocant propter quod glutinosa sit. Me-

bra sunt partes corporis
Artus quibus conligantur me-
bra ab artando dicti Ner-
vi greca derivatione appellati
quos illi neura vocant Alii
latine vocatos nervos pu-
tant eo quod artuum conexi-
ones invicem hiis nectantur
vel adnecterentur Maxima
autem vim substantie nervos
facere certissimum est Nam
quanto fuerint densiores
tanto corporis augescere
firmitatem Artus dicti quod
colligati invicem nervis ar-
tentur id est stringantur quorum
diminutiva sunt articuli
Artus dicimus membra
maiora ut brachia arti-
culos Minora membra
ut digiti Compages capitum
sunt ossium dicte eo quod
sibi conpacta nervis velut
glutino quodam adhere-
ant Ossa sunt corporis
solidamenta In hiis enim po-
sicio omnis roburque subsistit
Ossa autem ab ausu dicta perhibent
quod cremarentur ab anti-
quis sive ut alii putant ab
ore eo quod ibi pateant Nam
ubique cute visceribusque abtec-
ta celantur Medulla
appellata quod madefaciat
ossa irrigant enim et confor-
tant Vertibula sunt summe os-
sium partes nodis curvis superius co-
globata dicta ita eo quod ad in-
flexionem membrorum illa vertantur
Cartillagines ossa mollia et
sine medulla quod genus auricu-
le et narium discrimen et costarum ex-
tremitates habent sive opercu-
la ossium que moventur Et dic-
te cartillagines quod levi ad
tritum careant dolore dum flec-
tuntur Costa appellari quidam
putant quod ab hiis interiora cu-
stodiantur et tota mollicia ven-
tris vallata salvetur Latus
quia iacentibus nobis latet Est enim
leva pars corporis dextra autem lati-
tudo manu et levo fortior a-
nere ferendo accommodatior Unde
et leva nuncupata quod aptior
sit ad levandum aliquid et por-
tandum Ipsa enim gestat clipe-
um faretram et reliqua onera
ut expedita sit dextera ad age-
ndum Dorsum est a cervice usque
ad renes dicta autem dorsum quod sit
superficies durior corporis in modum
saxi fortis et ad portandum
et ad patiendum Terga quia
mea supini iacemus in terra quod solus
homo potest Nam muta animalia
tantum aut in ventre aut in latere
iacent Unde in animalibus terga abu-
sive dicuntur Scapula Interscapula

scapulium spatium quod inter scapu-
las est. Inter et vocatur pale sunt
dorsi dextera levaque eminencia
membri dicte quod in luctando
eas premimus quas contra pellimus.
Spina est iunctura dorsi dicta eo
quod habeat radiolos acutos.
Eiusque iuncture spondilia appella-
ntur propter partem cerebri que fertur per eas
longo tractu ad ceteras corporis
partes. Sacra spina est ima pars
huius spine quam Greci ieron os-
teon vocant quod primum in fante
concepto nascitur. Ideoque et hostia
ea primum a gentilibus diis suis da-
batur unde et sacra spina dicitur.
Renes autem vocatos dictos quod ri-
vi ab hiis obsceni humores na-
scantur. Nam vene et medulle
tenuem liquorem desudant in renibus
qui liquor rursus a renibus ca-
lore venerio resolutus decurrit.
Lumbi ob libidinis lasciviam dicti
quia in viris causa corporee vo-
luptatis in ipsis est sicut in umbili-
co feminis. Unde et ad Iob in ex-
ordio sermonis dictum est: Accin-
ge sicut vir lumbos tuos. Ut in
hiis esset resistendi preparacio quibus
libidinis est usitata dominandi
occasio. Umbilicus est medius
locus corporis dictus quod sit um-
bo iliorum. Unde et umbo appella-
tur locus in medio clipei a quo pendet.
Ex eo enim infans in utero pendet,

ex eo etiam et nutritur. Ili-
um Greco sermone appellatum
quod ibi nos obvolvamus. Gre-
ci enim ileos obvolvere dicunt.
Clunes vocate quod sint
iuxta colum quod est longao.
Nates quod in ipsis innimi-
mur dum sedemus. Unde et
conglobata est in eis caro
ne premente corporis mole
ossa dolerent. Genitalia
corporis partes ut nomen ipsum
docet generandi sobolis
acceperunt vocabulum quod
in hiis procreetur et gigni-
tur. Hec et pudenda vocantur vere-
cundia sive a pube id est
et indumento operiuntur.
Dicuntur autem ista et inhonesta
quia non habent eam speciem
decoris sicut membra que
in promptu locata sunt. Dici-
tur et veretrum quia viri est
tantum sive quod ex eo virus
emittitur. Nam virus
proprie dicitur humor fluens a natu-
ra viri. Testiculi per diminu-
cionem a testibus dicti quorum in-
cipit a duobus. Hii semen
calamo ministrant quod
ab spine medulla et re-
nibus et lumbis suscipiunt
ad causam procreandi. Scor-
tum est pellis in qua te-

speculi sunt. Posteriora
vero vocata quod retro sint
et aulitu aversa, ne dum
alvum purgamus inquinem-
emus aspectum. Meatus in-
appellatus quia per eum meat
atque egeritur stercus. Fe-
mora dicta sunt quod ea parte
a femina sexus viri discrepet.
Sunt autem ab inguinibus
usque ad genua. Femina autem
per derivationem femorum partes
sunt quibus in equitando
tergis equorum adheremus. Un-
de et preliatores olim sub feminibus
equos amisisse dicebantur.
Coxe quasi coniuncte axes;
in ipsis enim femora moventur,
quorum cava vertebra vo-
cantur quia in eis capita
femorum vertuntur. Suffragines
quia subtus franguntur, id est flec-
tuntur, non supra sicut in brachiis.
Genua sunt commissiones
femorum et crurum et dicta
genua eo quod in utero sint
genis opposita. Coherent
enim ibi sibi et cognata
sunt oculis lacrimarum indi-
cibus et misericordie. Nam a genis
genua dicta. Denique est com-
plicatum formari hominem que
homo est ita ut genua
sursum sint quibus oculi for-
mantur ut cavati recon-

diti fiant. Ennius: atque genua
comprimit arta gena. Inde est quod ho-
mines dum ad genua se prosternunt
statim lacrimantur. Voluit enim
eos natura uterum maternum reme-
morari ubi quasi in tenebris
consedebant antequam venirent
ad lucem. Crura dicta quia his
currimus et gressum facimus. Sunt
autem sub genibus usque ad suras.
Tibie vocate quasi tube sunt;
enim et longitudine et specie
similes. Talus dictus a tolo. Nam
tolus est eminens rotunditas, un-
de et fastigium templi rotundi to-
lus vocatur. Talus autem sub
crure est, sub talo calcaneum. Pe-
des ex greca ethymologia nomen
sortiti sunt. Hos enim greci podas
dicunt qui alterno solo fixi incedunt.
Plante a planitie nuncupate quia
non rotunde ut in quadrupe-
dibus ne stare non possint
bipes homo sed plane atque lon-
giores formate sunt ut stabile
corpus efficerent. Sunt autem plante
anteriores partes que etiam
ex multis ossibus constant. Cal-
cis prima pars plante a callo
illi nomen impositum quo terram
calcamus. Hinc et calcaneus.
Solum inferior pars pedis dic-
tum quia eo terre vestigium in
~~primimus~~ imprimimus sic et solum dicitur

omne quod aliquid sustinet quasi
solidum. Unde et terra solum quod
cuncta sustinet et solum pedis
quod totius corporis molem portet.
Viscera non solum intestina dicimus
sed quidquid sub corio est a visco
quod est inter cutem et carnem.
Interdum viscera vitalia id est cor
sunt cordis loca quasi viscora
eo quod ibi vita id est anima continetur.
Quidam viscera capita nervorum ex
sanguine et nervis copula-
ta. Idem lacerti sive musculi
quia sic in singulis membris
cordis loca sunt ut cor in medio
totius corporis parte appellatur
quasi anime similiter ac aliud sub-
tus delitescentem. Nam in eodem
capite animorum similitudine
idem et tori quod illic vi-
scera torta videantur. Coraxa-
ta derivative appellatum quod illic
cardia dicitur sive cura. Inde
enim omnis sollicitudo et scientie
causa manet. Quod ideo pul-
moni vicinum est ut cum ira
accenditur pulmonis humore
temperetur. Huius duas arterias sunt
e quibus sinistra plus sanguinem habet
dextra plus spiritum. Unde et inde
brachiis pulsum inspicimus. Pre-
cordia sunt loca cordi vicina
quibus sensus percipitur. Et dicta
precordia eo quod ibi sit principium

cordis et cogitationis. Pul-
sus vocatus quod palpitet cuius
indicio aut infirmitatem
intelligimus aut salutem. Huius
duplex est motus simplex et
compositus. Simplex est qui ex uno saltu constat. Compositus
est qui ex pluribus motibus
inordinatus et inequalis
existit. Qui motus certa habent
spacia dactilicum pyrrichium
que dum sine vicio sunt
si apud eos citationes fiunt
dorcadizontes aut limio-
tes vel myrmizontes medi-
corum propria sunt. Vene dicte eo
quod vie sunt natantis sangui-
nis atque rivi per corpus divi-
si quibus universa membra
irrigantur. Sanguis ex Greca
ethimologia nomen ducit quod
vegetetur et sustentetur et vi-
vat. Sanguis autem est dum
in corpore est. Effusus vero
cruor dicitur. Nam cruor voca-
tus ab eo quod effusus decurrat
vel ab eo quod currendo cor-
ruat. Alii cruorem interpreta-
ntur sanguinem corruptum qui emit-
titur. Alii aiunt vocatum
sanguinem quod suavis sit.
Sanguis autem non est in-
teger nisi in iuvenibus. Nam
dicunt physici minui sangui-
nem per etatem. Unde in senibus

tremor est. Hec autem sangu-
inis atque possessio est in ge-
nas latentis, inde eciam
in luctu solent. Vnde et pur-
pureas uestes et flores
purpureos mortuis prebe-
Pulmo ex greco trahit uo-
cabulum. Greci enim pulmo-
nem pleumon uocant, eo
quod cordis flabellum sit, in quo
pleumon inest, per quem
et agitantur et mouen-
tur; et pulmones uocati
sunt. Nam pneuma greci
spiritum dicunt, qui flando et
agitando aerem emittit
et recipit, quo mouentur pul-
mones et palpitant. Et
aperiendo se, ut flatum capiant,
stringendo, ut emittant, cum
organum corporis. Secutum
est epar eo quod ibi ignis se-
dem habeat, qui in cerebro sub-
uolat; inde ad oculos ceterosque
sensus et membra diffunditur,
et calore suo ad se sucum ex
cibo tractum uertit in sangui-
nem, quem ad usum pascendi nu-
triendique singulis membris
prebet. In iecore autem consi-
stit uoluptas et concupiscen-
cia, iuxta eos qui de phisica di-
sputant. Fibre iecoris sunt

extremitates, sicut extreme partes fo-
liorum in intubis sive quasi lingue
eminentes. Dicte autem fibre
quod apud gentiles in aris ad
fibrarios ferebantur altari-
bus, quibus oblatis atque succensis
responsa acciperent. Splen dictum
a supplemento ex contraria parte
iecoris, ne uacua existeret;
quem quidam eciam risus causa fac-
tum existimant. Nam splene
ridemus, felle irascimur, corde
sapimus, iecore amamus. Quibus
quattuor elementis constantibus integrum
est animal. Fel appellatum quod
sit folliculus gestans humorem
qui uocatur bilis. Stomachum
greci os uocatur eo quod hostium
uentris sit, et ipse cibum excipiat
atque in intestina transmittat. Inte-
stina dicta eo quod corporis in
interiori parte cohibentur, que
circis longis nexibus in circulo
ordinata sunt, ne ut susceptas
escas paulatim egerant et
superadditis cibis non impediantur.
Omentum membranum quod continet
intestinorum maiorem partem, quod
    greci uocant. Disseptum
intestinum quod discernit uentrem
et cetera intestina a pulmoni-
bus et a corde. Cecum intestinum
quod sit sine foramine et exitu

quem greci colon uocant dicitur Ie-
iunia tenue intestinum ut et le-
iunum dicitur Venter autem et al-
uus et uterus inter se differunt
Venter est qui acceptos cibos
dirigit et apparet extrinsecus
pertingens a pectore ad inguinem
et dictus uenter quod per totum
corpus uite alimenta transmittit
Aluus est qui cibum recipit et
purgari solet Salustius simu-
lans sibi aluum purgari uoca-
tur aluus quod abluatur i. purgetur
Ex ipsa enim sordes stercorum deflu-
unt Vterus sole mulieres habent
in quo concipiunt ad similitudinem
caliculi Tamen auctores ue-
terum pro utriusque libet sexus uentre
plerumque ponunt Nec tantum poeta-
rum modo sed et ceteri Vterus
autem uterum quod duplex sit et
ab utraque in duas se diuidat
partes que in diuersum diffuse
ac replete circumplicantur in
modum cornu arietis uel quod in-
terius impleatur fetu Hinc
et uter quod aliquid intra se
habuerit ut membra et uiscera
Aqualiculus autem proprie porci est
Hinc ad uentrem translatus Ma-
trix dicitur quod fetus in ea generetur
Semen enim receptum confouet
confotum corporat corporatum

tum in membra distinguit
Vulua uocata quasi ual-
ua i. ianua uentris uel
quod semen recipiat uel quod
ex ea fetus procedit Ve-
sica dicta quia sicut uas
aqua ita ex renibus urina
collecta completur et hu-
more distenditur cuius
usus in uolucribus non ha-
betur Vrina autem dicta
siue quod urat seu quia
ex renibus egeritur cuius
indicio et salus et egri-
tudo futura monstratur
Qui humor uulgo lotium
dicitur quod eo lota i. munda
uestimenta efficiuntur Semen
est quod iactum sumitur aut a
terra aut ab utero ad gignen-
dum uel fructus uel fetus
Est enim liquor ex cibi et
corporis decoctione factus
ac diffusus per uenas ac
medullas Qui inde
desudatus in modum sentine
concrescit in renibus eiectus-
que per coitum et in utero mu-
lieris susceptus calore quodam
et menstrui sanguinis irri-
gatione formatur in corpore

Menstrua super vacuus
mulierum sanguis dicta
autem menstrua a circuitu
luminaris luminis quo solet hoc
venire profluvium. Luna
enim grece mene dicitur. Hinc
et muliebria nuncupantur.
Nam mulier solum animal
menstruale est. Cuius cru-
oris contactu fruges non
germinant, acescunt musta,
moriuntur herbe, amittunt
arbores fetus, ferrum ru-
bigo corripit, nigrescunt
era. Si qui canes inde
ederint in rabiem efferuntur.
Glutinum asfalti quod nec ferro
nec aquis dissolvitur cruore
ipso pollutum sponte dispergitur.
Post plurimos autem dies
menstruos ideo semen non
esse vitale quia iam non
est menstrualis sanguis
a quo perfusum irrigetur. Ten-
ue semen locis muliebribus
non adherere, labitur enim,
nec habet vim adherendi.
Similiter et crassum vim non
habet genitalem quia mulie-
bri sanguine misceri non
potest propter nimiam sui spis-
situdinem. Hinc et steriles
mares vel feminas fieri
vel per nimiam seminis vel san-
guinis crassitudine vel propter

nimiam raritatem. Primum autem ai-
unt cor hominis fingi quod in eo
sit et vita et omnis sapientia.
Deinde xl° die totum opus expleri,
quod ex abortionibus ut fertur collec-
ta sunt. Alii fetum a capite su-
mere dicunt exordium. Unde et
in avium fetibus primum oculos fingi
in ovis videamus. Fetus autem no-
minatur quod adhuc in utero fo-
veatur. Cuius pellicula dicitur folliculus
qui cum infante nascitur continet-
que eum. Dictus quia eo celatur
foris. Nasci autem patribus similes
aiunt si paternum semen validius
sit, matribus si matris. Hac ra-
tione similes exprimi vultus.
Qui autem utriusque parentis
figuram reddunt, equaliter mix-
to paterno maternoque semine
concipiuntur. Avorum proavorum-
que similes fieri quia sicut in humo
multa semina occulta sunt, et
in nobis semina celantur figuras
parentum reddentia. Ex paterno autem
semine puellas nasci et ex ma-
terno semine pueros, quia omnis
partus constat duplici semine, cuius
pars que amplius valuerit occu-
pat similitudinem sexus. In corpore nost-
ro quedam tantum utilitatis cau-
sa facta sunt ut viscera, quedam et
utilitatis et decoris ut sensus
in facie et in corpore manus
ac pedes, quorum membrorum et
utilitas magna est et species dece-

de etatibus

tissima Quedam tantum decoris
ut mamille in uiris et in utris-
que umbilicus quedam distre-
tionis ut in uiris genitalia
barba primisse pectus ampli-
In mulieribus lenes gene
et angustum pectus ad conci-
piendum aut et portandum fe-
tus renes et altera dilatatur
quod ad hanc et ad partes
adtinet corporis expedite dic-
tum est nunc etatibus cum
subiungam

Gradus etatis sex sunt in-
fantia pueritia adule-
scentia iuuentus gra-
uitas atque senectus Prima etas
infancia est pueri nascentis
ad lucem que porrigitur in vii
annis Secunda etas pueritia
id est pura et nec dum ad ge-
nerandum apta tendens usque
ad quartum decimum annum Tercia
adolescentia ad gignendum adulta
que porrigitur usque ad xxviii
annos Quarta iuuentus firmis-
sima etatum omnium finiens in quin-
quagesimum annum Quinta e-
tas senior id est grauitas que est
declinatio a iuuentute in senec-
tute Nondum senectus sed
iam nec iuuentus quia senioris
etas est quam greci presbyten
uocant Nam senex apud

grecos non presbiter sed geron-
ta dicitur que etas a quinqua-
gesimo anno incipiens
lxx terminatur Sexta etas
senectus que nullo annorum tempore
finitur Sed post quinque illas
etates quantumcumque uite
senectuti deputatur Seni-
um autem pars est ultima
senectutis dicta quod sit
terminus sexte etatis In
hiis igitur sex spaciis phi-
losophi uitam descripserunt
humanam in quibus mutatur
et currit et ad mortis ter-
minum peruenit Per prima
ge breuiter predictos gradus
etatum ex ethimologias con-
siderando demonstrabo In-
fans dicitur homo prime etatis
dictus autem infans quia
adhuc fari nescit id est loqui
non potest Nam dum non bene
ordinatis dentibus minus
est sermonis expressio Puer
a puritate dictus quia purus
est et nec dum lanuginem
florem genarum habens Hii sunt
ephebi id est a phebo dicti nec-
dum uiri adolescentuli
lenes Puer autem tribus
modis dicitur natiuitate ut
ysaias Puer natus est nobis
etate ut octo annis dictus

Unde est illud Nam pu
erili iugo tenera ceruice
regebat Pro obsequiis et
fidei puritate ut dominus ad
prophetam Puer meus es tu
noli timere dum iam ihere
mias longe puericie ex
cessisset annos Puella quasi
paruula quasi pulla Vn
de et pullos non pro decore
sed pro etate puerili voca
mus Pupilli autem dicti quasi
morticii ... etatis
orbi ... autem uere pupil
li dicuntur quorum patres ante deces
serunt quam ab hiis nomen
acciperent ... voca
Orfani idem qui et pupil
li illud enim nomen grecum
est hoc latinum Nam et
in psalmo ubi legitur pupillo
tu eris adiutor grecus habet
orfano Puberes a pube
id est a pudendis corporis nu
cupati quod hec loca tunc primum
lanugine ducunt Quidam
autem ex annis pubertatem
estimant id est eum puberem
esse qui xiiii annos exple
uerit quamuis tardissime
pubescat Certissime autem
pubere esse qui et ex habi
tu corporis pubertatem o
stendit et generare iam
possit Puerpere sunt que
annis puerilibus pariunt

Vnde et oracius Laudantur
primo prole puerpera nato Et dicte
puerpere uel quod primo partu gra
uantur uel quod primum pueros
pariunt Adolescens dictus eo quod
sit ad gignendum adultus siue
a crescere et augeri Iuuenis
uocatus quod iuuare posse incipi
at ut in bobus iuuenci cum a vi
tulis discesserint Est enim iu
uenis in perfecte etatis incremento
positus et ad auxilium preparatus
Nam iuuare hominis est opus
aliquod conferentis Sic autem
tricesimus perfecte etatis est annus
in hominibus sicut in pecoribus ac iu
mentis tercius robustissimus Vir nu
cupatus quod maior in eo uis est quam
in femina unde et uirtus nomen
accepit siue quod ui agat feminam
Mulier a mollicie tamquam mol
lier detracta littera uel mutata
appellata est mulier Utrique enim
fortitudine et imbecillitate cor
porum separantur sed ideo uirtus maxima
uiri mulieris minor ut patiens
uiro esset scilicet ne feminis repug
nantibus libido cogeret uiros ad
appetere aut ... et femina pro
... ... in ... sexum fe
mineum non sexum corrupcio
in tegritatis et hoc ex lingua
sancte scripture Nam eua statim
facta de latere uiri sui nondum

contacta a viro mulier appellata
est dicente scriptura et formavit
eam in mulierem. Virgo a viridi-
ori etate dicta est sicut et vir-
go sic et vitula. Alias ab i-
corruptione quasi virago quod
ignorat feminea passionem.
Virago vocata quia virum agit
hoc est opera virilia facit et ma-
sculi vigoris est. Antiqui enim
fortes feminas ita vocabant.
Virgo autem non recte virago
dicitur si non viri officia. Mulier
vero si virilia facit virago dicitur
Amazona. Que nunc femina
vero antiquitus vira vocaba-
tur sicut a servo serva sic a famulo
famula ita et a viro vira. Hinc
et virginis nomen quidam putant.
Femina vero a partibus femorum
dicta ubi sexus species a viro
distinguitur. Alii greca ethimo-
logia femina ab ignea vi
dictam putant quia vehementer
concupiscit et libidinosiores enim
viris feminas esse tam in mulieribus
quam in animalibus. Unde nimius amor
apud antiquos femineus voca-
batur. Senior est adhuc viri-
dior. In secundo libro ovidius se-
nior inter iuvenemque senemque
terencius quod vere primus. Adu-
lescentior non utique magis
adulescens sed minus ut senior

minus senex ubi comparativus
gradus minus significat
a positivo. Ergo senior non sit
sic iuvenior intra iuve-
nem sic puerior intra
puerum. Senes autem quidam
dictos putant a sensus
diminutione eo quod iam per ve-
tustatem desipiant. Nam
phisici dicunt stultos esse homines
frigidioris sanguinis, pru-
dentes calidi. Unde et se-
nes in quibus iam friget et
pueri in quibus nec dum
calet minus sapiunt. Unde
est quod convenit sibi infantium
etas et senum. Senes enim
per nimiam etatem delirant
pueri per lasciviam et infantiam
ignorant quid agant. Senex
autem tantum masculini generis
est sicut anus feminini. Nam
anus dicitur sola mulier. Anus
autem appellatur a multis
annis quasi annosa. Nam
si commune esset nomen cur
diceret Terencius senem mu-
lierem. Hinc et vetula quia
vetusta. Sicut autem a seni-
bus senectus ita ab anu ani-
litas nominata est. Canicies
autem vocata a candore
quasi candicies. Unde et

conflictu vincitur lacerata ca-
menis sunt ductet tamdiu
de Senectus aut multa
secum et bona affert et ma-
la Bona quia nos ab inpote-
tissimis dominis liberat Vo-
luptatibus inponit modum
libidinis frangit impetus
auget sapientiam dat matu-
riora consilia Mala aut
quia senium miserrimum est
debilitate et odiis Subeunt
enim morbi tristisque senec-
tus Nam duo sunt quibus
minuuntur corporis vires se-
nectus et morbus Mors
dicta quod sit amara vel
a marte qui est effector m-
ortium sive mors a morsu
hominis primi quod vetite arb-
oris pomum mordens mortem
incurrit Tria sunt autem ge-
nera mortis acerba in-
matura naturalis Acer-
ba infantum Inmatura
iuvenum Merita id est naturalis
senum Nam sic aut separ
abes quod est maior mortuus
In initio pellati temporis mortuus
bene debuit secundum
ti non pro duos Nam ubi
navata est littera u navatus
non participium vel fatuus

arduus Convenit itaque fac-
tum ut quem admortu id quod
significat non potest augendo a-
ita et ipsum nomen non possit
loquendo declinari Omnis aut
mortuus aut funus est aut cada-
ver Funus est si sepelitur
Et dictum funus a funibus accensis
quos ante feretrum papiris cera
circumdatis ferebant Cadaver
aut est si insepultum iacet Nam
cadaver nominatum a cadendo quia
iam stare non potest Quod dum
portatur exequias dicimus Cre-
matum reliquias Conditum iam
sepultum Corpus aut consuetudine
dicitur ut illud Tunc corpora luce
carentum Defunctus vocatur
quia conplevit vite officium Nam
dicimus functos officio qui offici-
a debita conpleverunt Unde est
et honoribus functos Hinc ergo
defunctus quod ab officio sit vite
depositus sive quod sit die functus
Sepultus aut dictus eo quod iam
sine pulsu sit et palpitatione
id est sine motu Sepelire est aut
condere corpus Nam humare
obruere dicimus hoc est humo
integere

in dcjsatet

Portenta esse varro ait
que contra naturam

nata videntur sed non sunt contra
naturam quia divina volunta-
te fiunt Cum voluntas creato-
ris cuiusque condite rei natura sit Un-
de et ipsi gentiles deum modo natu-
ram modo deum appellant Por-
tentum ergo fit non contra na-
turam sed contra quam est no-
ta natura Portenta autem et ostenta
monstra atque prodigia ideo nun-
cupantur quia portendere atque
ostendere monstrare ac predicare
aliqua futura videntur Nam
portenta dicta perhibent a por-
tendendo id est ostendendo O-
stenta autem quod ostendere quiddam
futurum videantur Prodigia quod
porro dicant id est futura predicant
Monstra vero a monitu dicta
quod aliquid significando demon-
strent sive quod statim monstrent
quid appareant Et hoc proprietatis
est ab abusione tamen scripto-
rum plerumque corrumpitur Quedam
autem portentorum creationes in sig-
nificationibus futuris constituta
videntur Vult enim deus interdum
ventura significare per aliqua
nascentium noxia sicut et per som-
nos et paracula quibus premonent
et significant quibusdam vel
gentibus vel hominibus futuram
cladem quod plurimis etiam ex-
perimentis probatum est Xer-
xi quippe vulpis ex equa
nata solvi regnum porten-
dit Alexandro ex muli-
ere monstrum natum quod su-
periores corporis partes hominis
emortuas habuit infe-
riores diversarum bestias sed
viventes significasse re-
pentinam regis interfecti-
onem Supervixerat enim de-
teriora melioribus Sed
hec monstra que in signi-
ficationibus dantur non diu
vivunt sed continuo ut nata fu-
erint occidunt Inter por-
tentum autem et portentuo-
sum differt Nam portenta
sunt que transfigurantur sicut
fertur in Umbria mulierem
peperisse serpentem Unde
Lucanus Matremque suus
conterruit infans Portentu-
osa vero levem sumunt mu-
tationem exempli causa ut
sex digiti nati Portenta
igitur vel portentuosa exi-
stunt Alii a magnitudine
totius corporis ultra commu-
nem hominum modum quantus

quales fuit ticion in nove(m)
iugeribus iacens sicut homerus
testatur Alij a paruitate
totius corporis ut nani
vel quos greci pigmeos
vocant eo quod sint statura
cubitales Alij a magnitu-
dine parcium vel tum capi-
te informi aut superfluis
membrorum partibus ut bici-
pites et trimani vel sino-
dontas quibus gemini pro-
deunt dentes Alij ad defec-
tum parcium in quibus alia pars
plurimum deficit ab altera
ut manus a manu vel pes
a pede Alij abscisione ut
sine manu aut capite ge-
nerata quos greci steresios
vocant Alij premenoria
quando solum caput aut crus nascitur
aliaque in parte transfigur-
antur sicut qui leonis habent
vultum vel canis vel tauri-
num caput aut corpus ut ex
pasiphe memorant genitum
minotaurum quod greci ethero-
morfiam vocant Alia
que ex toto parte transfigur-
antur in aliene creacionis
portentum ut ex muliere
vitulum dicit storia generatum

Aliaque sine transfiguracione
mutacionem habent locorum ut ocu-
los in pectore vel in fronte au-
res supra tempora vel sicut aristoteles
tradidit quendam in sinistra par-
te iecur in dextera splen habuis-
se Alia secundum conatum viciosis
ut in una manu digiti plures
quod nata est et quos cretes rep-
iuntur malia minus principali-
bus Alij secundum in maturam et
intempestivam creacionem sicut hij qui
dentati nascuntur sive barba-
ti vel cani Alia complexu plu-
rimarum differenciarum sicut illud quod
prediximus in alexandro mul-
tiforme portentum Alia commi-
xcione generis ut androme-
di et hermafrodite vocantur
Hermafroditi autem nuncupati eo quod
in eis uterque sexus appareat Herm(es)
quippe apud grecos masculus afro-
dite femine nuncupantur hij dex-
tram mamillam virilem sinistram
muliebrem habentes vicissim coeu-
ndo et gignunt et pariunt
Sicut autem in singulis gentibus
quedam monstra sunt hominum ita
in universo genere humano que
monstra sunt gencium ut gig-
antes cenocefali ciclopes et

terre. Gigantes dictos iuxta
greci sermonis ethimologiam qui
eos geogenas existimant id est terri-
genas eo quod eos fabulose parens
terra in mensa mole similes sibi
genuerit. Ge enim terra appellatur
genos genus licet et terre filii
vulgo vocentur quorum genus
incertum est. Falso autem opinantur
quidam imperiti de scripturis sanctis
prevaricatores angelos cum fili-
abus hominum ante diluvium concu-
buisse et exinde natos gigantes
id est nimium grandes et fortes
viros de quibus terra completa est.
Cenocephali appellantur eo quod
canina capita habeant quosque
ipsos latratus magis bestias
quam homines confitetur. Hii in india
nascuntur. Ciclopes quoque eadem
india gignit et dictos ciclopes
eo quod unum habeant oculum in media
fronte perhibentur. Hii et agri-
ofagite dicuntur propter quod solas ferarum
carnes edunt. Blemmyas in
libia credunt truncos sine ca-
pite nasci et os et oculos ha-
bere in pectore. Alios sine cer-
vicibus gignit oculos habentes
in humeris. In ultimo ultio
autem oriente monstruose gentium

facies describuntur. Alie
sine naribus equali totius
oris planitie informes
habentes vultum. Alie labro
subteriori adeo prominenti ut
in solis ardoribus totam ex eo
faciem contegant dormientes.
Aliis concreta ora esse mo-
dico tantum foramine cala-
mis avenarum pastum haurientes.
Non nulli sine linguis
esse dicuntur nutu sermonis
utentes nutu sive motu.
Panotios apud sciciam esse fe-
runt tam diffusa magnitudine
aurium ut omne corpus ex eis
contegant. Pan enim greco sermo-
ne omne otos aures dicuntur. Ar-
tabatite in ethiopia proni ut
pecora ambulare dicuntur. Qua-
dragesimum enim annum nullus
supergreditur. Satiri homun-
ciones sunt aduncis naribus
cornua in frontibus et capra-
rum pedibus similes qualem in so-
litudine Antonius sanctus vidit
qui etiam interrogatus dei servo
respondisse fertur dicens
Mortalis ego sum unus
ex accolis heremi quos var-
ia delusa errore gentilitas

faunos satirosque colit dicunt
quidam et plures homines quos
non nulli faunos ficarios
vocant Sciopodum gens
fertur in ethiopia singuli
cruribus et celeritate mir-
abili quos inde sciopodas
greci vocant eo quod per estum in
terra resupini iacentes pedum
suorum magnitudine adum-
brentur Antipodes in libia
plantas versas habent post
crura et octonos digitos
in plantis Ypopedes in
scicia sunt humanam formam
et equinos pedes habentes
In india fertur esse gentem que ma-
crobi nuncupatur xii pedum
staturam habens quos greci a cu-
bito pigmenos vocant
de quo supra diximus hii mon-
tana in india tenent quibus
vicinus occeanus perhibent
etiam in eadem india esse gen-
tem femine que quinquennes
concipiunt et viii vite
annum non excedunt dicuntur
autem et alia hominum fabulo-
sa portenta que non sunt sed ficta
in causis rerum interpretantur
ut Geryonem hispanie regem

triplici forma proditum fuerunt enim
tres fratres tante concordie ut in
tribus corporibus quasi una anima esset
Gorgones quasi meretrices cri-
nitas serpentibus que aspicientes
convertebant in lapidibus habe-
tes unum oculum quo invicem ute-
bantur fuerunt enim sorores
unius pulchritudinis quasi unius
oculi que ita spectatores suos
stupescere faciebant ut verte eos
putarentur in lapides Sirenas
tres fingunt fuisse ex parte vir-
gines ex parte volucres habentes
alas et ungulas quarum una voce
altera tibiis tertia lira ca-
nebant que illectos navigantes
sub cantu in naufragio trahe-
bant Secundum veritatem autem
meretrices fuerunt que transeuntes
deducebant ad egestatem his fic-
ta sunt inferri naufragia Al-
as autem habuisse et ungulas
quia amor et volat et vulnerat
que inde fluctibus commorasse dicuntur
quia fluctus venerem creaverunt
Scillam quoque ferunt feminam capitibus
succinctam caninis cum latratibus
magnis propter fretum siculi maris
in qua navigantes verticibus in se
concurrentium undarum exterriti
latrare existimant undas quas

precedentis esse uoraginem coluidit(?) con-
tinguit et monstrum quasi in ra-
tionalium animalium dixit ut cerbera
inferorum canem tria capita habentem
significantes per tres etates
quas mors hominum deuorat
i. infanciam iuuentutem et senec-
tutem Que uero quidam dictum
cerberum putant quasi creoboros i.
carnes uorans dicitur et ydram
serpentem cum nouem capitibus qui
latine excetra dicitur quod uno reciso
tria capita excrescebant sed constat
ydram locum fuisse uomentem aquas
uastantem uicinam ciuitatem
in quo uno meatu clauso multi
erumpebant Quod hercules uidens
loca ipsa exussit et sic aque clau-
sit meatus Nam ydra ab
aqua dicta est Huius mentio-
nem facit Ambrosius in simi-
litudine heresum dicens here-
sis enim uelut quedam ydra fa-
bularum uulneribus suis crescit
et dum sepe reciditur pullu-
lat igni debita incendioque pe-
ritura Confingunt et chimeram
triformem bestiam ore leo po-
sterioribus partibus draco in media ca-
pra quam quidam fisiologi non
animal sed cilicie montem esse
aiunt quibusdam locis leones
et capras nutrientem quibus-
dam ardentem quibusdam ple-
num serpentibus hunc bel-
lerofon habitabilem fecit
unde chimeram dicitur occidisse
Centauris autem species uo-
cabulum indidit i. homines
equo mixtos quos quidam
fuisse equites tesalorum dicunt
Sed pro eo quod discurrentes
in bello ueluti unum corpus
equorum et hominum uiderentur
in centauros fictos asse-
runt Sed ferro monacen-
taurum nomine sumpsisse ex
tauro et homine qualem bestiam
dicunt fabulose in laberinto
inclusam fuisse De quo ouid(ius)
Semibouemque uirum semiui-
rumque bouem Onocentaurum autem
uocari eo quod media hominis
specie media asini esse dicitur
Sic et ypocentauros quod
equorum hominumque in eis natura
uincta fuisse putantur

Feruntur autem et
quedam monstruose
hominum transformatio-
nes et commutationes in
bestias sicut de illa maga fa-

mo pessima circe que so-
cios quoque ulixis mutasse
fertur in bestias Et de ar-
cadibus qui sorte ducti trans
natabant quoddam stagnum
atque ibi convertebantur in lupos
Nam et diomedis socios
in volucres fuisse conversos
non fabuloso mendacio sed
istorica adfirmatione con
firmant Sed et quidam asserunt
strigias ex hominibus fieri ad
multa enim latrocinia figure
sceleratorum mutantur Et sive
magicis cantibus sive herbarum
veneficio totis corporibus
in feras transeunt Sed quidem
et per natura pleraque muta-
tione recipiunt et corrupta
in diversas species transformantur
sicut de vitulorum carnibus putri-
dis apes sicut de equis scar-
abei de mulis locuste de
cancris scorpiones Ovidius
Concava litoreis si demas
brachia cancri Scorpio exi-
bit caudaque minabitur unca
Explicit liber undecimus

Omnibus
animantibus
adam primus
vocabula indidit
unicuique
nomen ex presenti
institutione
iuxta condici-
one nature cui serviret Gentes
autem unicuique animalium ex propria
lingua dederunt vocabula Non
autem secundum latinam linguam atque gre-
cam aut quarumlibet gentium
barbararum nomina illa imposuit adam
sed illa lingua que ante diluvi-
um omnium una fuit que hebrea nun-
cupatur Latine autem animalia sive
animantia dicta quod animentur vita
et moveantur spiritu Quadrupe-
dia vocata quia quatuor pedibus
gradiuntur que dum sint similia
pecoribus tamen sub cura huma-
na non sunt ut cervi dame ona-
gri et cetera Sed neque bestie
sunt ut leones neque iumenta
ut usibus hominum iuvare possint
Pecus dicimus omne quod humana lin-
gue effigie caret Proprie autem
pecorum nomen his animalibus
accommodari solet que sunt aut
ad vescendum apta ut oves et
sues aut in usu hominum commoda
ut equi et boves Differt autem

ad xij ca de pecoribus et iu[...]

inter pecora et pecudes. Nam
veteres communiter in significa-
tione omnium animalium pecora dix-
erunt. Pecudes autem tantum illa que
eduntur animalia quasi pecue-
des. Generaliter autem omne animal
pecus a pascendo vocatum. Iumen-
ta nomina inde traxerunt quod nostrum
laborem vel onus suo adiutorio su-
blevent vel aratu iuvent.
Nam bos carpenta trahit et
durissimas terre glebas vome-
re vertit. Equus et asinus portant
onera hominum in gradiendo labo-
rem temperant. Unde et iumenta ap-
pellantur ab eo quod iuvent ho-
mines; sunt enim magne virtutis
animalia. Item quoque armenta vel
quod sint apta armis id est bello vel
quod his in armis utimur. Alii ar-
menta tantum boves intelligunt
ab arando quasi aramenta vel quod
sint cornibus armata. Discre-
tio est autem inter armenta et
greges. Nam armenta equorum
et boum sunt, greges vero caprarum
et ovium. Ovis molle pecus
lanitio corpore inerme animo
placidum ab oblatione dictum eo
quod apud veteres in initio non
tauri sed oves in sacrificio
mactarentur. Ex his quasdam
bidentes vocant eas que inter
octo dentes duos altio-
res haberent quas maxime
gentiles in sacrificio offer-
ebant. Vervex vel a viribus
dictus quod ceteris ovibus sit for-
tior vel quod sit vir id est ma-
sculus vel quod vermem in capi-
te habeat quorum excitati pruri-
tu invicem se concutiunt et
pugnantes cum magno impe-
tu feriunt. Aries vel apo tou
areos id est a marte vocati;
unde et apud nos in gregibus
masculi mares dicuntur. Sive
quod hoc pecus a gentilibus
primum aris est immolatum. Ari-
es quasi aris imponeretur.
Unde est illud: Aries macta-
tur ad aram. Agnus quamquam
et Greci nominent apo tou agno
quasi pium, Latini autem ab
hoc nomen habere putant
eo quod pre ceteris animantibus ma-
trem agnoscat adeo ut etiam
si in magno grege erra-
verit statim balatu recogno-
scat vocem parentis. Hedus ab
edendo vocatus. Parvi enim

pinguissimi sunt et saporis
iocundi Unde et ciborum
edulium vocatur. Hircus
lascivum animal et petulcum
et fervens semper ad coitum
huius oculi ob libidinem in
transversum aspiciunt unde et nomen
traxerit. Nam hirci sunt
oculorum anguli secundum sueto-
nium. Cuius natura adeo cal-
lidissima est ut adamantem
lapidem quem ignis nec fer-
rum domare valet materia
plus huius cruor dissolu-
at. Maiores hirci cami-
nei dicuntur a fluvio camine
in libia ubi grandes na-
scuntur et aptos et capreas
a carpendis virgultis quidam
dixerit. Alii quod captet aspe-
ra nonnulli a crepitu crurum
unde eas treas vocitatas
que sunt agrestes capree
quas greci pro eo quod acutissime
videant id est o z i a
c p k appellaverunt. Mi-
rantur enim in excelsis
montibus et quamvis de lo-
ngiquo videre tamen omnes
qui veniunt. Idem autem et
capree. Idem ibices quasi avi-
ces eo quod ad instar avium ar-
dua et excelsa teneant et in
sublime inhabitent ita ut de
sublimitate vix humanis obtu-
tibus pateant unde et meridi-
ana pars ibices aves vocant
que nili fluenta inhabitant. Hec
itaque animalia ut diximus in petris
altissimis commorantur et si quando
ferarum vel hominum adversitatem
persenserint de altissimis saxo-
rum cacuminibus sese precipitantes
sub se cornibus illesa suscipi-
unt. Cervi dicti apo to ceraton
id est a cornibus. Ceras enim greco
cornua dicitur. Hii serpentium inimici cum
se gravatos infirmitate per-
senserint spiritu narium eos ex-
trahunt de cavernis et superata
pernicie veneni eorum pabulo re-
parant. Dictamnum herbam ipsi pro-
diderunt nam et eo pasti excu-
tiunt acceptas sagittas. Mir-
antur autem sibilum fistularum. Rectis
auribus acute audiunt sub-
missis nichil. Si quando immensa
flumina vel maria transeunt
capita clunibus precedentium super-
ponunt sibique invicem succede-
ntes nullum laborem ponderis
sentiunt. Tragelaphi agrestes nati
qui dum eadem specie sint ut cervi

villosis tamen sunt armatis ut
hirci et mento promissis hirtaque
barbis qui non alibi sunt quam circa
Phasidem. Hinnuli filii sunt cervorum
ab innuere dicti quia ad nutum
matris absconduntur. Damula vo-
cata quod de manu effugiat timi-
dum animal et imbelle. De quo Mar-
tialis: Dente timetur aper, defen-
dunt cornua cervum, imbelles da-
me quid nisi preda sumus. Lepus
levipes quia velociter currit,
unde et grece pro cursu lagos dicitur.
Velox est enim animal et satis timi-
dum. Cuniculi genus agrestium
animalium dicti quasi caniculi eo
quod canum indagine capiantur
vel excludantur a speluncis.
Sus dicta quod pascua subigat
id est terra subacta escas inquirat.
Verres quod grandes habet vires.
Porcus quasi spurcus. Ingurgi-
tat enim se ceno luto immer-
git limo illinit. Oracius: Et
amica luto sus. Hinc etiam spur-
citia vel spurios nuncupatos.
Porcorum pilos setas vocamus
et setas a sue dictas, a quibus
sutores vocantur quod ex setis su-
ant id est conspuant pelles. Aper
a feritate vocatus ablata f
littera et subrogata p. Unde

et apud grecos sus agrestis
ferus dicitur. Omne enim quod fe-
rum est et immitte abusive
agreste vocamus. Iuvencus dictus
quod iuvare incipiat homi-
nibus in excolenda terra vel
quia apud gentiles Iovi semper
vitulus iuvencus immolabatur
numquam taurus. Nam in ho-
stiis etiam etas considerabatur.
Taurus grecum nomen est sicut
et bos. Indicis tauris co-
lor fulvus, volucris
pernicitas, pilis in adversum
versis caput circum flectunt
flexibilitate qua volunt,
tergi duritia omne telum
respuunt immitti feritate.
Bovem greci boun dicunt.
Hunc latini trionem vocant
eo quod terram terat quasi terionem.
Nevius: Trionum hic mo-
derator rusticus. Cuius latitu-
do pellis a mento ad crura
palearia dicitur a pelle ipsa
quasi pellearia quod est generi-
ositatis in bove signum. Bou-
um in sociis eximia pietas.
Nam alter alterum inquirit
cum quo ducere collo aratrum
consuevit et frequenti mu-
gitu pium testatur affectum
si forte defecerit. Vitulus

quasi boatrix est enim gene
ritate mobilium nominum sicut
leo leena draco dracae
na Vitulus et vitula av
iditate vocati sunt vel a vi
tate viridi sicut virgo vi
tula ergo parva est et no
dum enixa Nam iuvenca
iuvencata aut vacca Bu
bali vocati per derivatione
quod sint similes boum adeo
indomiti ut pre feritate
iugum cervicibus non recipi
ant hos africa procreat Uri
agrestes boves sunt in ger
mania habentes cornua inta
tum protensa ut regiis
mensis insigni capacita
te ex eis congerule fiant
Dicti uri apo ton oreon
id est a montibus Camelis causa
nomen dedit sive quod quando
onerantur ut breviores
et humiles fiant accu
bant quia greci camai hu
mile et breve dicunt sive quod
curvus est dorso Camur
enim grece curvum dicitur sive
significat Has licet et
alie regiones mittant
sed arabia plurimos Differ
unt sibi Nam arabica bi
na tubera in dorsum habent
reliquarum regionum singula Dro
meda genus camelorum est minoris
quidem stature sed velocioris
unde et nomen habet Nam
dromos grece cursus et velocitas
appellatur Centum enim et am
plius milia uno die pergere
solet Quod animal sicut bos et ovis
et camelus ruminat Ruma
tio autem dicta est a ruma emi
nenti gutturis parte per quam dimis
sus cibus a certis revocatur
animalibus Asinus est asellus a sede
do dictus quasi asedus Sed hoc no
men quod maxime equus conveniebat
vos hoc animal sumpsit quia prius
quam equos caperent homines
huic presidere ceperunt animal est
tardum et nulla ratione re
nitens statim ut voluit sibi homo
substravit Onager interpretatur
asinus ferus Onos quippe greci
asinum vocant agrion ferum
Has africa habet magnos
et indomitos et in deserto va
gantes Singuli autem feminarum
gregibus presunt nascentibus ma
sculis zelant et testiculos eorum
morsibus detruncant quod caven
tes matres eos in secretis
locis occultant Azinos archa
dicos dictos eo quod ab archadia

priorum victi sunt magni et al-
ti. Minor autem a pellice aegre
necessitati quia et laborem toler-
at et neglegentiam propter modum non
recusat. Equi dicti eo quod quando qua-
drigis iungebantur equabantur
pariter forma et similes tac-
tu copulabantur. Caballus
ante cavallus dictus propter quod gradi-
ens ungula impressa terram cavat
quod reliqua animalia non habent.
Unde et sonipes quod pedibus
sonat. Vivacitas equorum multa.
Exultant enim in campis. Odor-
antur bellum. Excitantur so-
no tube ad prelium. Voce accensi
ad cursum provocantur. Dolent
cum victi fuerint. Exultant cum
vicerint. Quidam hostes in bel-
lo sentiunt adeo ut adversarios
morsu petant. Aliqui etiam proprios
dominos recognoscunt obliti man-
suetudinis si mutetur aliquis.
Propter dominum dorso nullum recipiunt.
Interfectis vel morientibus dominis
multi lacrimas fundunt. Solum
enim equum propter hominem lacrimari
et doloris affectum sentire. Unde
et in centauris equorum et hominum
natura permixta est. Solent etiam
ex equorum vel mestitia vel alac-
ritate eventum futurum dimican-
tes intelligere. Etas longeva equis

Persicis Hunnis Epirotis ac
Siculis in annos ultra [illegible]
breviore autem et Spanis et Nu-
midis et Gallicis. Sequens [illegible]
primo est. Ingenuorum equorum
quibus ut aiunt veteres
iiii^or considerantur: for-
ma, pulchritudo, meritum
atque color. Forma ut sit va-
lidum corpus et solidum robori
conveniens altitudo latus lon-
gum substrictus maxime et
rotundi clunes pectus late
patens corpus omne muscu-
lorum densitate nodosum pes
siccus et cornu concavo soli-
datus. Pulchritudo ut sit
exiguum caput et siccum pelle
prope ossibus adherente aures
breves et argute oculi ma-
gni nares patule erecta
cervix coma densa et cau-
da ungularum soliditate fixa
rotunditas. Meritum ut
sit animo audax pedibus ala-
cer trementibus membris quod
est fortitudinis indicium
quique ex summa quiete fa-
cile concitatur vel excitata
festinatione non difficile tene-
atur. Motum autem equi in au-
ribus intelligitur virtutem in

membris tremebilis. Color hic precipue expectandus: Badius, aureus, roseus, mirteus, ceruinus, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequitur autem ordine varius ex nigro badioque distinctus; reliquus varius color vel cinereus deterrimus. Badium autem antiqui vadium dicebant, quod inter cetera animalia fortius vadat. Ipse est et spadix, quem feniceum vocant. Et dictus spadix a colore palme, quam Syri spadicam vocant. Glaucus vero est veluti pictos oculos habens et quodam splendore perfusos. Nam glaucum veteres dicunt. Gilvus autem melinus color est subalbidus. Guttatus albus nigris intervenientibus guttis. Candidus autem et albus invicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est, candidus vero niveus et pura luce perfusus. Canus dictus quia ex candido colore et nigro est. Scutulatus vocatus propter orbes quos habet candidos inter purpureos. Varius quod impares habeat colores imparium. Qui autem albos tantum hinc pedes petali appellantur; qui frontem albam, calidi. Ceruinus est quem vulgo guaranem dicunt. Gauranem idem vulgus vocat quod in modum hedere sit coloris. Mirteus autem est pressus in purpura. Dorsinus autem dictus quod sit color eius de asino; idem et cinereus. Sunt autem hii de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, et proinde ad urbanam dignitatem transire non possunt. Maurus niger est; nigrum enim Greci mauron dicunt. Mannus vero equus brevior est, quem vulgo brunnicum vocant. Veredos antiqui dixerunt quod veherent redas, id est ducerent, vel quia vias publicas currunt per quas et redas ire solitum erat. Equorum tria sunt genera. Unum generosum pro preliis et oneribus aptum. Alterum vulgare atque gregarium, ad vehendum non ad equitandum aptum. Tertium ex permixtione diversi generis ortum, quod etiam bigeneum, quia ex diversis nascitur, ut mulus. Mulus autem a Greco tractum vocabulum habet. Greci enim hoc vel quod iuncti pistorum subactu tardas ad molendum

ducatur in opera molas. Iudei asserunt quod Anna nepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ad hoc admissos esse ad asinas et ipsum ejusmodi repperisse concubitum ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diversa animalia in coitum coegit sicque adulterina commixtione genus aliud repperit sic et Iacob contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales fetus oves illius concipiebant quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique et hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur ut generosos obiciant equos in conspectu concipientium quo eorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eis locis quibus ille versantur quo rapientes visum similes generent. Unde quidam gravidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus ut cenocefalos et simios ne visibus occurrentes similes fetus pariant. Hanc enim feminarum esse naturam ut quales perspexerint sive mente conceperint in extremo voluptatis estu dum concipiunt talem et sobolem procreent. Etenim animal in usu venerio formas extrinsecus intus transmittit eorumque saciata typis rapit species eorum in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur que ex diversis nascuntur ut mulus ex equo et asina. Burdo ex equo et asina. Hibride ex apris et porcis. Titirus ex ove et hirco. Musmo ex capra et ariete. Est autem dux gregis.

Bestiarum vocabulum convenit leonibus pardis et tigribus lupis et vulpibus canibusque et simiis ac ceteris que vel ore vel unguibus seviunt exceptis serpentibus. Bestie dicte a vi qua seviunt. Fere appellate eo quod naturali utantur libertate et desiderio suo ferantur

Item libere cum voluptate-
tes et huc atque illuc va-
gantur et quo animus libu-
erit eo feruntur. Leonis
vocabulum ex greca origine
inflexum est in latinum. grece
enim leon vocatur et est
nomen nothum quia ex parte
corruptum. Leena vero to-
tum est grecum sicut et dracae-
na. Ut enim leena lea
dicatur usurpatum est a po-
etis. Leo autem grece latine leo
rex interpretatur eo quod prin-
ceps sit omnium bestiarum.
Cuius genus trifarium dicitur.
E quibus breves et iuba cri-
spa imbelles sunt. longi
et coma simplici acres.
Animos eorum frons et cauda
indicant. virtus eorum in pecto-
re. firmitas in capite.
Septi a venatoribus terra
tollentur quo minus conspectu
venabulis terreantur. Ro-
tas timent strepitum sed
ignes magis. Cum dor-
mierint vigilant oculi. cum
ambulant cauda sua coo-
periunt vestigia sua ne eos
venator inveniat. Cum
genuerint catulum tribus

diebus et tribus noctibus catulus
dormire fertur. Tunc deinde patris
fremitu vel rugitu veluti tre-
mefactus cubilis locus suscita-
re dicitur catulum dormientem. Circa
homines leonum natura est ut nisi
lesi nequeant irasci. Patet enim
eorum misericordia exemplis assiduis.
Prostratis enim parcunt captivos
obvios repatriare permittunt.
hominem non nisi in magna fame
occidunt. De quibus lucrecia am
mixtis leonum. Tigris vocata
propter volucrem fugam. ita enim no
minant Perse et Medi sagittam.
Est enim bestia variis distincta
maculis virtute et velocita-
te mirabilis. ex cuius nomine
flumen Tigris appellatur quod
his rapidissimus sit omnium flu-
viorum. Has magis Hyrcania
gignit. Panthera dictus sive
quod omnium animalium sit amicus ex-
cepto dracone sive quia et
sui generis societate gaudet
et ad eandem similitudinem quicquid
accepit reddit. Pan enim grece
omne dicitur. Bestia minutis
orbiculis superpicta ita ut
oculatis ex fulvo circulis nigra
vel alba distinguatur varietate.

Leena semel omnino parturit cuius
causa et racio manifesta est.
Nam cum in utero matris cresce-
re catuli maturiorque adnascen-
dum viribus pollent edunt tempus
maras itaque oneratam fetibus u-
uluam tanquam obstante partum
unguibus lacerant effunditque illa
partum seu partus dimittit do-
lore cogente ita quod ea corrup-
tis et cicatricosis pedibus geni-
tale semine insuper non trahit
acceptum sed irritum replicit. Ita
plinius dicit aialia cum acutis
unguibus frequenter parere non
posse viciantur enim intrinsecus
se moventibus catulis. Pardus
secundus post panteram est genus var-
ium ac velocissimum et preceps
ad sanguinem saltu enim ad mor-
tem ruit. Leopardus ex adul-
terio leone et pardi nascitur
et terciam originem efficit sicut
et plinius in naturali istoria
dicit leone cum parda aut
pardum cum leena concubere
et ex utroque coitu degeneres
pardos creari ut mula et asinus.
Rinoceron a grecis vocatus latine
interpretatur in nare cornu. Idem et
monoceron id est unicornus eo quod
unum cornu in media fronte ha-

Rinoceron
monoceron
unicornus

beat pedum quatuor ita acu-
tum et validum ut quicquid im-
pecierit aut ventilet aut
perforet. Nam cum elefan-
tis sepe certamen habet
et in ventre vulneratum
prosternit. Tante autem est
fortitudinis ut nulla ve-
nancium virtute capiatur.
Sed sicut asserunt qui naturas
aialium scripserunt virgo pu-
ella proponitur que venienti
sinum aperit in quo ille omni
ferocitate deposita caput
ponit sicque soporatus ve-
lud inermis capitur. Elef-
antem greci a magnitudine
corporis vocatum putant
quod formam montis preferat.
Grece enim mons elaphio
dicitur. Apud indos autem a voce
barro vocatur unde et vox
eius barritus et dentes ebur.
Rostrum autem proboscida dicitur quod
illo pabulum ori admovet
et est anguis similis val-
lo munitus eburneo. Hos
boves lucas dictas ab
antiquis romanis boves
quia nullum animal gran-
dius videbant. Lucas
quia in lucania illos p

mos pirri in prelio obiecti romanis Nam hoc genus animantibus rebus bellicis aptum est In eis enim perse et indi ligneis turribus conlocatis tamquam de muro iaculis dimicant Intellectu autem et memoria multa vigent Gregatim incedunt Motu quo valent salutant Murem fugiunt Aversi coeunt Quando autem parturiunt in aquis vel in insulis dimittunt fetus propter dracones qui inimici sunt et ab eis implicati necantur Biennio autem portant fetus nec amplius quam semel gignunt nec plures sed tantum unum Vivunt autem annos trecentos Apud solam africam et indiam elefanti prius nascebantur nunc sola eos india gignit Griphes vocatur quod sit animal pennatum et quadrupes Hoc genus ferarum in hiperboreis nascitur montibus Omni parte corporis leones sunt alis et facie aquilis similes Equis vehementer infesti Nam et homines visos discerpunt

Camelion non habet unum colorem sed diversa est varietate conspersus ut pardus Dictus autem ... huic camelontis corpusculum ad colores quos videt facillima conversione variatur quod aliorum animalium non est ita ut conversione facili corpulencia Camelopardus dictus quod dum sit ut pardus albis maculis superaspersus collo equo similis pedibus bubulis capite autem camelo est similis hunc ethiopia gignit Lincis dictus quia in luporum genere numerantur bestia maculis terga distincta ut pardus sed similis lupo Unde et illi licos isti lincis Cuius urinam convertere se in duritiam preciosi lapidis dicunt qui ligurius appellatur Quod etiam ipsos linces sentire hoc documento probatur Nam egestum liquorem arenis in quantum potuerint contegunt invidia quadam nature ne talis egestio transeat in usum humanum Lincis dicit plinius secundum non edere ... Castores a castrando dicti sunt Nam testicula eorum apta sunt medicaminibus propter quos cum presenserint venatorem ipsi se castrant

et morsibus uirilia sua ampu-
tant. De quibus tecto confauri-
ana redimunt se a parte corpo-
ris. propter quod maxime appetuntur.
Iuuenalis: qui se eunuchum ipse
facit cupiens euadere dampno
testiculi. Ipsi sunt et fibri qui
etiam pontica canes uocantur.
Vrsus Vrsus
fertur dictus quod ore suo formet
fetus quasi orsus. Nam aiunt
eos informes generare partus
et carnem quandam nasci quam ma-
ter lambendo in membra componit.
Vnde est illud: Sic format
lingua fetum cum protulit ursa.
Sed hoc immaturitas partus facit.
Denique trigesimo die generat,
unde euenit ut precipitata fe-
cunditas informem procreet.
Vrsorum caput inualidum, uis maxi-
ma in brachiis et lumbis, unde in-
terdum erecti insistunt. Lupus
greca deriuatione in linguam
nostram transfertur. Lupos enim illi
licos dicunt. Licos autem grece
a moribus appellatur quod rabie
rapacitatis quicquid inuenerit tru-
cidet. Alii lupos uocatos ai-
unt quasi leopos, quod quasi
leonis ita sit illis uirtus in pe-
dibus. Vnde et quicquid pede pres-
serit non uiuit. Rapax autem
bestia et cruoris appetens,
de quo rustici aiunt uocem
hominem perdere si eum lupus
prior uiderit. Vnde et subito
tacenti dicitur lupus in
fabula. Certe si se preuisum sen-
serit deponit feritatis
audaciam. Lupi toto an-
no non plus quam duodecim
diebus coeunt. Famem diu por-
tant et post longa ieiu-
nia multum deuorant. Lu-
pos Ethiopia mittit ceruice
iubatos et tanta ua-
rietate ut nullum colorem
Canis illis dicant abesse. Canis
nomen latinum grecam ethim-
ologiam habere uidetur. Gre-
ce enim kenos dicitur. Licet eum
quidam a canore latratus
appellatum existimant eo quod
insonet, unde et canere. Ni-
chil autem sagacius canibus,
plus enim sensus ceteris ani-
malibus habent. Namque soli sua
nomina recognoscunt; dominos
suos diligunt; dominorum tecta
defendunt; pro dominis suis
se morti obiciuntur; uoluntarie
cum domino ad predam currunt. Cor-
pus domini sui etiam mortuum
non relinquunt. Quorum po-

precius natura est quod homo
esse non possit. In canibus
duo sunt aut fortitudo
aut velocitas. Catuli ab
usive dicuntur quarumlibet be-
stiarum filii. Nam proprie catuli
canum sunt per diminucionem
dicti. Licisci autem dicuntur ut
ait Plinius canes nati ex
lupis et canibus quociens inter
se forte miscent. Solent
Indi et feminas canes noc-
tu in silvis allegatas ad
mittere ad tigrides bestias
a quibus insiliri et nasci ex
eodem fetu canes adeo a-
cerrimos et fortes ut in
complexu leones prosternant.
Vulpis dicta quasi volu-
pis est enim volubilis pe-
dibus et numquam rectis itin-
eribus sed tortuosis anfrac-
tibus currit et fraudulentum
animal insidiisque decipiens.
Nam dum non habuerit
escam fingit mortem sicque
descendentes quasi ad cadaver
aves rapit et devorat.
Simia grecum est nomen id est
pressis naribus unde et simias
dicimus quod sub pressis naribus
sint et facie feda rugis
turpiter follicantibus licet cap-
pellarum sit pressus habere nasum.
Alii simias latino sermone vo-
catas arbitrantur eo quod multa
in eis similitudo racionis hu-
mane senciatur quod falsum est. Hec
elementorum presagaces nova luna
exultat media et cava trista-
tur. Fetus quos amant ante se ge-
stant neglecta cicius matre
heret. Harum genera quinque sunt.
Simia enim cum cauda est quam
quidam curam vocant. Sphin-
ge villosi come mammis
prominentibus dociles ad feritatis
oblivionem. Cenocefali et ipsi
similes simiis sed facie ad mo-
dum canis unde et nuncupati. Sa-
tiri facie admodum grata et
gesticulatis motibus inquieti.
Callitrices toto aspectu a ceteris
distant. Sunt enim in facie produc-
ta barba et lata cauda. Le-
ontofonos bestia modica ex
eo ita vocata quod capta exuritur
cuiusque cinere aspersas carnes et
posite per compita semitarum leones
necant si quantulumcumque ex eis
sumpserint. Histrix animal in
Africa ermacio simile voca-
tum a stridore spinarum quas
tergo laxatas emittit et canes

uulnerat in sequentes Enidros
bestiola ex eo nuncupata quod in aquis
uersetur et maxime in nilo Siqui
inuenerit dormientem corcodril-
lum uolutat se in luto primo et
intrat per os eius in uentrem et car-
pens omnia interiora eius sic mor-
itur. Jencomon uero uocatus eo
quod odore suo et salubria ciborum
et uenenosa produntur De quo
dracontius ait Prodicat pullus
uirus cuiuscumque ueneni Gal-
lus autem a grecis est nuncupa-
tus. hic etiam serpentes insequ-
itur. Qui cum aduersus aspi-
dem pugnat caudam erigit quam
aspis intuens incipit obstinare
quasi minantem aliqua eo pre-
uium transfert decepta corripit
Musio appellatus quod muribus
infestus sit Hunc uulgus captu-
ra captum uocat. Alij dicunt quod cat-
tat id est uidet Nam tanto acute
cernit ut fulgore luminis noc-
tis tenebras superet Unde et
a greco uenit catus id est ingeniosus
necessitate Gestu Furo a furuo
dicta unde et fur Unde tenebro-
sos et occultos cuniculos effodit
et eicit predam quam inuenerit Mel-
lo uel quod rotundissimo membro
uel quod fauos petat et assidue mel-
la captet

Mus pusillum animal
grecum illi nomen est
quicquid uero ex eo
tractum est
latinum fit Alij dicunt mu-
res quod ex humore terre nascan-
tur Nam mus terra unde et hu-
mus Horum in plenilunio iec-
ur crescit sicut quedam mar-
itima augentur que rursus
minuente luna deficiunt
Sorex latinum est eo quod ro-
dat et in modum serre pre-
cidat Antiqui enim soricem
sauricem dicebant sicut et clo-
dum claudum Mustela
dicta quasi mus longus Nam
telum a longitudine dictum
Hec ingenio subdola in do-
mibus ubi nutrit catulos
suos transfert mutatque sedem
Serpentes etiam et mures
persequitur Duo sunt autem ge-
nera mustelarum Alterum enim
siluestre est distans magni-
tudine quas greci ictidas
uocant Alterum in domibus
oberrans Falso autem opin-
antur qui falso dicunt mu-
stela in ore concipere aure
effundere partum Mus
araneus cuius morsus
Aranea est enim sardinia

De minutis animantibus

animal proportionem aranee
forma que solifuga dicitur
quod diem fugiat in metallis
argentariis plurima est
occulte reptans et per impru-
denciam super sedentibus pestem
facit Talpa dicta quod sit
damnata cecitate perpetua
Est enim absque oculis semper
terram fodit et humum egerit
et radices subter fru-
gibus comedit quas greci
asfalacas vocant Glires
dicti quia pinguedo eos ef-
ficit somnus Nam tempore
dormiunt certe hieme
tota dormiunt et immobi-
les quasi mortui iacent tempore
estivo reviviscunt Ericius
animal spinis coopertum
quod exinde dictum est eo quod
subrigit se quando spinis
suis clauditur quibus undique
protectus est contra insidi-
as Nam statim ut aliquid
presenserit primo se subrigit
atque in globum conversus in sua
se arma recolligit Cuius
prudentia quedam est nam dum
absciderit uvam de vite su-
pinus se se volutat super ea
et eam exhibet natis su-
is Grillus nomen a sono
vocis habet Hic retro am-

bulat terram terebrat stridet noctibus
Venatur enim formica circumlig-
ata capillo in cavernam eius effu-
so prius pulvere ne se
abscondat ita formice complexi-
bus trahitur Formica dicta
ab eo quod ferat micas farris
cuius sollertia multa Providet
enim in futurum et preparat estate
quod hieme comedat In messe
autem eligit triticum ordeum non
tangit Dum pluit super frumentum
totum eicit Dicitur et in Ethio-
pia esse formice ad formam ca-
nis que arenas aureas pedi-
bus eruunt quas custodiunt ne
quis auferat captantesque ad
necem persequuntur Formicoleon
ob hoc vocatus quia est vel formi-
carum leo vel certe formica pari-
ter et leo Est enim animal par-
vum formicis satis infestum quod
se in pulvere abscondit et for-
micas frumenta gestantes interficit
Proinde autem leo et formica
vocatur quia aliis animalibus
ut formica est formicis ut leo
est

de serpentibus

Anguis vocabulum om-
nium serpentium genus quod pli-
cari et contorqueri
potest Et inde anguis

qd angulosis sit et numquam rec-
tis Angues aut apud gentiles
penates locorum erant habitis
semper unde et persius pinge duos
angues pueri sacer est locus Co-
luber ab eo dictus qd colat umb-
ras vel qd in lubricos tractus
flexibus sinuosis labatur Nam lu-
bricum dr quicquid labitur dum
tenetur ut piscis serpens Ser-
pens aut nomen accepit quia
occultis accessibus serpit Repit
enim apertis passibus sed hiis qua-
marum minutissimis nisibus re-
pit Illa aut que quatuor pe-
dibus nituntur sicut lacerte
et stelliones non serpentes sed
reptilia nominantur Serpentes
aut reptilia sunt quia ventre
et pectore reptant quorum tot ve-
nena quot genera Tot perni-
cies quot species tot dolores
quot colores habentur Draco
maior omnium serpentium sive
omnium animantium super terram
Hunc greci dracontam vocant
unde et derivatum est in latinum
ut draco diceretur Qui sepe
ab speluncis abstractus fertur
in aere concitari Est aut cri-
status ore parvo et artis fist-
ulis per quas trahit spiritum et
linguam exerit Vim aute non

in dentibus sed in cauda
habet et verbere potius quam
rictu nocet Innoxius
est aut a venenis sed ideo
huic ad mortem faciendam
venena non esse neces-
saria quia si quem ligavit
occidit A quo nec elefan-
tus est sui corporis
magnitudine Nam
circa semitas delitescens
per quas elefanti soliti gra-
diuntur crura eorum nodis
inligat ac suffocatos
perimit Gignitur aut in
ethiopia et india in ipso
incendio iugis estus Ba-
siliscus grece latine interpre-
tatur regulus eo quod rex serpentium
sit adeo ut eum videntes
fugiant quia olfactu suo
eos necat Nam et ho-
minem vel si aspiciat in-
terimit Siquidem et eius aspec-
tu nulla avis volans
illesa transit Sed quamvis
procul sit eius ore conbusta de-
voratur A mustela tamen
vincitur quas illic homines
inferunt cavernis in quibus deli-
tescit Itaque eam visu fu-
git quam illa persequitur et oc-
cidit Nichil enim parens

ille retro sine remedio con-
stituit. Est autem longitu-
dine semipedalis albis ma-
culis lineatus. Reguli autem
sicut scorpiones arentia
quaeque sectantur, et postquam
ad aquas venerint ydro-
fobas et limphaticos fa-
ciunt. Sibilus idem qui
et regulus; sibilo enim oc-
cidit antequam mordeat
vel exurat. Vipera dic-
ta quod vi pariat. Nam cum
venter eius ad partum in-
gemuerit, catuli non expec-
tantes maturam naturae
solutionem corrosis eius
lateribus vi erumpunt cum
matris interitu. Lucanus:
Vipere coeunt abrupto vipa
corpore nati. Confertur autem
quod masculus ore insertus
vipere semen expuat; illa autem
voluptate libidinis in
rabiem versa caput maris
ore receptum praecidit. Ita
fit ut parentes ambo pere-
ant, masculus dum coit, dum pa-
rturit femina. Ex vipa-
autem fiunt pastilli qui tiri-
aci vocantur apud Grecos. Asp-
is vocata quod morsu ven-
ena infundit et spargat.

Ios enim Grece venenum dicunt.
Et inde aspis quod morsu vene-
nato interimat. Cuius diverse ge-
nera et species et dispares
effectus ad nocendum. Fertur
autem aspis cum ceperit pati incan-
tatorem quisquam quibusdam car-
minibus propriis evocat ut eam de
caverna producat, illa cum exire
noluerit unam aurem in terram premit,
caude obturat et operit atque
ita voces illas magicas non
audiens non excitatur ad incanta-
tem. Dipsa genus aspidis qui
latine situla dicitur quia quem mo-
morderit siti perit. Ypnalis genus
aspidis dicta quod somno necat. Hanc
sibi Cleopatra apposuit et ita mor-
te quasi somno soluta est. Emorois
aspis nuncupata quod sanguinem
sudet qui alios morsibus fecit
ita ut dissolutis venis quicquid
vite est per sanguinem evomat. Grece
enim sanguis emat dicitur. Prester
aspis semper ore patenti et va-
porante currit cuius species semi-
[illegible]. Ora que distendens avidus
fumantia prester. Hic quem per-
cusserit distenditur enormique
corpulentia necatur; extuber-
atum enim putredo sequitur. Sep-
sa tenuis aspis qui cum mo-
morderit hominem statim eum consumit

ita ut liquefiat totus in ore ser-
pentis. Cerastes serpens dictus
eo quod in capite cornua habeat si-
milia arietum. Cerasti enim greci
cornua vocant. Sunt autem illi qua-
drigemina corniculi quorum osten-
tatione veluti esca inlecta sol-
licitat animalia perimit. Totum enim
corpus tegit arenis nec ullum
indicium sui prebet nisi ex ea parte
qua invitatas aves vel animalia
capit. Est autem flexuosus plus quam
alii serpentes ita ut spinam non
habere videatur. Scitalis ser-
pens vocatus quod tanta prefulget
tergi varietate ut notarum gra-
tiam aspicientes retardet et
quia reptando pigrior est quos
adsequi non valet miraculo
sui stupentes capit. Tanti autem
fervoris est ut etiam hiemis tempore
exuvias corporis ferventes ex-
ponat. De quo Lucanus: Et
scitalis sparsis etiam nunc sola pru-
inis exuvias positura suas.
Anfisbena dicta eo quod duo capi-
ta habeat unum in loco suo
alterum in cauda currens ex utroque
capite tractu corporis circula-
to. Hec sola serpentium frigori
se committit prima omnium proce-
dens. De qua idem Lucanus: Et

gravis in geminum vergens
caput anfisbena cuius oculi
lucent veluti lucerne.
Enidras coluber in aquis
vivens. greci enim aquam
ydras vocant. Ydros a-
quatilis serpens a quo icti
obturgescunt. cuius quidam
morbum boam dicunt eo quod
fimo bovis remedietur.
Ydra draco multorum capi-
tum qualis fuit in lerne
palude provincie Archa-
die. Hec latine excedra
dicitur quod uno ceso tria capi-
ta excrescant. Sed hoc fabu-
losum est. Nam constat
ydram locum fuisse evom-
entem aquas vastantem civi-
tatem in quo meatu uno
clauso multa erumpebant.
Quod Hercules videns loca
ipsa exussit et sic aque clau-
sit meatus. Nam hidra
ab aqua dicta est. Celidros
serpens qui et cersidros
quasi cersi quia et in a-
quis et in terris moratur.
Nam tirson dicunt greci terram
ydras aquam. Hic per quam
labitur terram fumare
facit quam sit materia di-

prebibitur seu terra exspir-
ans spumantia virus su-
tra fumat quaterit labitur
anguis. Et lucanus tracti-
que via fumantis chelidri
serpantur. Chersidros ambu-
lat nam si torpuerit sicca
currit statu terrepat. Na-
atrix serpens aquam veneno
inficiens in quocumque enim
fonte fuerit eam veneno
immittit. De quo lucanus
Natrix violator aquae.
Cencris serpens in flex-
uosus quem semper rectum
iter efficit. De qua lucanus
Et semper recto lapsurus
limite cencris. Parias ser-
pens qui semper in cauda
ambulat et sulcum facere
videtur. De quo ut lucanus
Quo contentus iter cauda sul-
care parias. Boa anguis boas
italie inmensa mole persequitur
greges armentorum et buba-
los et plurimo lacte rige-
tes uberibus innectit et su-
gens interimit atque a boum
depopulatione boas nomen ac-
cepit. Jaculus serpens vol-
ans. De quo lucanus Jacu-
lique volucres. Exiliunt enim in
arboribus et dum aliquod
animal obvium fuerit

et iactant se super id et perimunt
unde et iaculi dicti sunt. In
arabia autem serpentes sunt cum
alis qui sirene vocantur qui plus
currunt ab equis sed etiam et vo-
lare dicuntur quorum tantum virus est ut
morsum ante mors insequatur
quam dolor. Obites dicta quod co-
lore arenam habeat. De qua poe-
ta. Cuius pars picta maculis
tebanus obites qua color concur-
atque indiscretis arenis admo-
dicta. Seps exiguus serpens qui
non solum corpus sed et ossa vene-
no consumit cuius poeta sic me-
minit. Ossaque dissolvens cum co-
rpore tabificus seps. Dipsa serpens
tante exiguitatis fertur ut dum
calcatur non videatur cuius vene-
num ante extinguit quam sentiatur
ut facies preventa morte nec tristi-
tiam induant morituri. De qua
poeta. Signiferi iuvenis turre-
ni sanguinis auri toto capite
retro dipsas calcata momordit
uno dolor aut sensus dentis fuit.
Salpiga serpens est quam non vi-
detur. Cecula dicta propter quod parva
sit et non habeat oculos. Cen-
tupeda a multitudine pedum
dicta. Lacertus reptile genus
est vocaturque ita quod brachia

habeat Genera lacertorum plura
ut botrax salamandria sau-
ra stellio Botraca dicta quod ra-
ne habeat faciem nam greci ra-
nam batracam vocant Salam-
andria vocata quod contra incen-
dia valeat cuius inter omnia ve-
nenata vis maxima est Cetera
enim singulos feriunt hec plu-
res pariter interimit Nam
si arbori irrepserit omnia po-
ma inficit veneno et eos qui
ederint occidit que etiam vel si in
puteo cadat vis veneni eius
potantes interficit Ista contra
incendia repugnans ignes so-
la animalium extinguit Vivit enim
in medijs flammis sine dolore et
consumptione et non solum non uri-
tur sed et extinguit incendium Sau-
ra lacerta que cum senescit cecantur
oculi eius et intrat in foramine
parietis aspicientis contra ori-
entem et orto sole intendit et
illuminatur Stellio de colore in-
ditum nomen habet Est enim tergo pictus
lucentibus guttis in modum stel-
larum De quo ovidius Aptumque colori
nomen habet varijs stellatus co-
rpore guttis Hic autem scorpi-
onibus adeo contrarius traditur
ut viso eo pavorem hijs afferat
et torporem Sunt et alia serpe-

ntium genera ut ammodite
elephantie camedracontes
postremo quanta nomina ta-
nta mortium numerus Omnes
autem serpentes natura sua
frigidi sunt nec percutiunt
nisi cum calescunt nam
cum sunt frigidi nullum tan-
gunt Unde vim et venena
eorum plus die quam nocte no-
cent torpent enim noctis al-
gore et merito quia frigi-
di sunt nocturno rore Ip-
se enim adducit vaporem
corporis gelide pestes et
natura frigidi sunt et hye-
me in nodos torpent esta-
te solvuntur Unde est quod dum
quorumque serpentium veneno
percutitur primum obstupescit
et postea ubi in illo calefac-
tum ipsum virus exarserit
statim hominem extinguit Ve-
nenum enim dictum eo quod per ve-
nas vadit Infusa enim per ve-
nas eius pestis vegetatione
corporis aucta discurrit
et animam exigit Unde non potest
ipsum venenum nocere nisi
hominis tetigerit sanguinem
Lucanus noxia ser-
pentum est admixto sang-
uine pestis Omne autem

venenum frigidum est et
ideo animal quod igneum est sfi-
git venenum frigidum In
naturalibus bonis que nobis
et irrationabilibus animantibus
videmus esse communia viv-
acitatem quandam sensus serp-
ens extollit unde et legitur
in genesi Serpens autem erat
sapientior omnibus animantibus
terre Dicit autem plinius quod si-
cut cum serpens caput eius
si cum duobus eius steterit digi-
tis nichilominus vivat et vi-
et totum corpus elidit serpi-
te frementibus Anguibus univer-
sis oculos vis est raro in
adversum contuentur nec frus-
tra cum oculos non in fronte
habent sed in temporibus adeo
ut citius audiant quam aspi-
ciunt Nullum autem animal
in tanta celeritate linguam
movet ut serpens adeo ut
triplicem linguam habere vi-
deatur cum una sit Serpentum
umida sunt corpora adeo
ut qua eunt viam humore
designent Vestigia serpentum
talia sunt ut cum pedibus
carere videantur costis tamen
et squamarum impulsu repunt
Squamas a summo guture usque
ad imma alvei pari modo

dispositas habent squamas quasi
unguibus costis quasi cruribus
innituntur Unde si in qualibet
corporis parte ab alvo usque ad
caput ictu aliquo colidatur
debilis redditur cursum habere
non possit quia ubicumque ille ic-
tus inciderit spinam solvit per quam
costarum pedes et motus corporis
agebantur Serpentes autem diu
vivere dicuntur adeo ut deposita
veteri tunica senectutem depo-
nant atque in iuventam redire
perhibentur Tunice serpentum
exuvie nuncupantur eo quod in
hiis cum senescere cepit exuunt
quibus exuti in iuventutem rede-
unt Dicuntur igitur et exuvie et
induvie quia et exuunt et in-
duuntur Pictagoras dicit de
medulla hominis mortui que in
spina est serpentem procreari Quod
etiam Ovidius in metamorfoseos
libris commemorat dicens Sunt
qui cum clauso putrefacta est spina
sepulchro mutari credunt huma-
nas angue medullas Quod si
creditur merito evenit ut sicut
per serpentem mors hominis ita per
mortem serpentis generatur Aut
quod serpens habens multa non sit
ausus contingere

v de vermibus

v Ermis est animal quod
plerumque de carne uel
de ligno uel de qua
cumque re terrena sine
ullo concubitu gignitur licet non
numquam et de ovis nascantur
sicut scorpio. Sunt autem vermes
terre aut terre aut aque aut aer-
is aut carnium aut frondi-
um aut lignorum aut vestimentorum. Ara-
nea vermis aeris ab aeris nu-
trimento cognominata que exiguo
tractu longa fila deducit et te-
le semper intenta numquam desinit
laborare perpetuum sustinens ipsa
artis dispendium. Sanguisuga
vermis aquatilis dicta quod sangui-
nem sugat. Potantibus enim insi-
diatur cumque inlabitur faucibus
vel alicubi adheserit san-
guinem haurit et cum nimio
cruore hauserit evomit quod
hausit ut recentiorem iterum sug-
at. Scorpio vermis terrenus qui
potius vermibus adscribitur non
serpentibus. Animal armatum
aculeo et ex eo grece vocatum
quod cauda figat et arcuato
vulnere venena diffundat. Proprium
est autem scorpionis quod ma-
nus palmam non feriat. Can-
tarida vermis terrenus qui hu-
mano corpori statim dum fu-
erit applicatus sui adustione
vesicas efficit plenas humore.

Multipes vermis terrenus ex
multitudine pedum vocatus
qui contractus in globulum
complicatur. Nascitur sub lapi-
dibus humore et terra. Limax
vermis limi dictus quod in limo
vel de limo nascitur. Unde
et sordida semper et in-
munda habetur. Bombix
frondium vermis ex cuius
textura bombicinum confi-
citur. Appellatur autem hoc nomine
ab eo quod evacuetur dum
fila generat et aer solus
in eo remaneat. Erucha
frondium vermis olerum vel
pampino involuta ab ero-
dendo dicta. De quo memi-
nit Plautus imitata nequam
bestia et malefica involu-
tam in pampino complicat
eadem nec devolat ut lo-
custa ut huc illucque discur-
rens semipasta dimittat
sed permanet perituris fru-
gibus et tardo lapsu pigri-
que morsibus universa con-
sumit. Teredonas greci
vocant lignorum vermes quod ter-
endo edant. Hos nos tineas
dicimus. Item apud latinos lig-
ni vermes vocantur qui tempore
inopportuno cese arboribus gig-
nuntur. Tinea vestimentorum ver-
mis

mus dicta quod teneat et eo
usque insideat quousque exedat
Unde et pertinax quod in
in eandem rem identi-
dem urgeat. Vermes
terrarum emigramus
lumbricus cantaride costi
pediculi pulices lendes
tarmus ricinus usia cimex
Emigramus vermis capite
vocatus. Lumbricus vermis
in terra natus dictus quasi lum-
bricus quia labitur vel quod
in limulis sit. Cantaride
costi

d'ffine

pediculi vermes cutis a pedi-
bus dicti, unde et pediculosi
dicuntur quibus pediculi in corpore
efferbescunt. Pulices vero
vocati sunt quod ex pulvere
magis nutriantur. Len-

diffine dos

Tarmus vermis est lardi. Ri-
cinus canis vocatus
eo quod heret in auribus ca-
num, kenos enim grece canis
est. Usia vermis porci ap-
pellata qui ardet nam ubi
momorderit adeo locus ardet

ut ibi vesice fiant. Cimex
similitudine cuiusdam herbe
vocatus cuius fetorem habet. Erucae
vermis in carne putrida nascitur.
Tinea in vestimentis. Eruca in ole-
re. Teredo in ligno. Tarmus
in lardo. Vermis non ut serpens
apertis passibus vel squamarum
nisibus repit quia non est illi
spine rigor ut colubris sed
in directum corpusculi sui partes
gradatim porrigendo contrac-
tas contrahendo porrectas
motum explicat sicque agitatus
labitur

Pisces dicti unde et pe-
cus a pascendo scilicet. Re-
ptilia ideo dicuntur hi qui
natant eo quod reptandi habeant
speciem et naturam quamvis se
in profundo immergant in
natando repunt. Unde et David
ait: hoc mare magnum et
spatiosum illic reptilia quorum
non est numerus. Amphibia sunt
quedam genera piscium dicta eo
quod ambulandi in terris u-
sum et natandi in aquis offi-
cium habeant. Amphi enim grece utrumque
dicitur id est quia et in aquis et in
terris vivunt ut foce

dilli. Ypopotamus hoc est equi fluvii.
alios pecoribus aut ceteris bestiis
et volatilibus antea homines no-
mina imposuerunt quam piscibus
quia prius visi et cogni-
ta sunt. Piscium vero postea pa-
ulatim cognitis generibus nomina
instituta sunt aut ex similitu-
dine terrestrium animalium aut ex pro-
prie specie sive moribus seu colore
vel figura aut a sexu. Ex
similitudine terrestrium ut rane
et vituli et leones et nigri
meruli et pavones et ipso colore
dorso et collo picti et turdi
albo varii et cetera que sibi
ut species terrestrium animalium
nomina vindicaverunt. Ex mori-
bus terrestrium ut canes in mari
a terrenis canibus nuncupati quod
mordeant. Et lupi quod in sua
velocitate alios persequantur.
A colore ut umbre quia co-
lore umbre sunt. Et aurate
quia in capite auri colorem
habent. Et varii a varieta-
te quas vulgo tructas vo-
cant. A figura ut orbis qui
et rotundus est totusque in capi-
te constat. Et solia quod sit in-
star calciamentorum. A sexu
ut musculus quod sit ballene
masculus est enim tantum corpore

hec belua prohibetur. Sunt
et musculi conche quorum
lacte concipiunt ostree. Bal-
lene autem sunt inmense m-
agnitudinis bestie ab e-
mittendo et fundendo a-
quas vocate. Ceteris enim
bestiis maris altius
~~et fundendo aquas vocate~~
te altius iaciunt un-
das. Bali enim grece emit-
tere dicitur. Dicta
hoc est ab inmanitate. Sunt
enim ingentia genera bel-
varum et equalia montium
corpora. Qualis cetus excepit
Ionam cuius alvus tante
magnitudinis fuit ut in-
star obtineret inferni di-
cente propheta: exaudivit me
et de ventre inferi ~~inferni~~
Eque marini quod prima par-
te equi sunt postrema pi-
scium solvitur in piscem. Focas di-
cunt boves marinos quasi
locatas. Cerulei a colore
appellati. Nam ceruleus est vir-
idis cum nigro ut est mare.
Delphines certum habent vo-
cabulum quod voces hominum se-
quuntur vel quod ad simphoniam
gregatim conveniant. Nichil in
mari velocius ipsis. Nam ple-

rumque presentes naues
insiliunt. Quando autem
preludunt in fluctibus et
undis se molibus precipi
piti ferunt tempestates
significare uidentur. Hij
proprie simones uocantur. Est
et delfinum genus in nilo dor
so serrato qui crocodillos
tenera uentrium secantes
interimunt. Porci marini
qui uulgo uocantur suilli
quia dum escam querunt ideo
suo terram sub aquis fodiunt.
Circa guttur enim habent
oris officium et nisi rostrum
arenis immerserint pastum
non colligunt. Corui a cro
dis uoce dicti quia gru
niunt porcorum quoque uoce
deprehensi capiuntur. Tinni g
cum nomen habent hij in gre
ditur tempore uerno ueris
intrant dextro latere le
exeunt inde creditur quod
dextris oculis acutius uideat
quam sinistris. Gladius dictus
eo quod rostro mucronato sit
ob hoc naues perfossas mer
git. Serra nuncupata quia
serratam cristam habet et sub
ter natans naues secat. Scor
pio dictus quia non ledit cum

manu tollitur. Tradunt decem
cancris cum ocimo manipulo al
ligatis omnes qui ibi sunt scor
piones ad eum locum congre
gari. Aranea genus piscis dictus
quod aure feriat. Hic enim stimu
los equulis percutit. Crocodillus
a croceo colore dictus gignitur
in nilo animal quadrupes in
terra et in aquis ualens longitu
dine plerumque uiginti cubitorum
dentium et unguium inmanitate
armatus tantaque cutis duricia
ut quamuis fortium ictus lapi
dum tergo repercussit non senci
at. Nocte in aquis die humo
quiescit. Oua in terra fouet. Mas
culus et femina uices uicibus
seruant. Hunc pisces quidam ser
ratam habentes cristam tenera
uentrium desecantes interimunt.
Solus quoque ex animalibus superiorem maxil
lam mouere dicitur. Ypopotamus
uocatus quod sit equo similis
dorso iuba hinnitu rostro resup
inato aprinis dentibus cauda
tortuosa. Die in aquis commor
atur nocte segetes depascit
et hunc nilus gignit. Pagrus
quem greci fagrum uocant nuncupant
quod duros dentes habeat ita ut
ostreis in mari alatur. Den
trix a multitudine et grandita
te dentium dictus. Lepus a similitu

capitis nuncupatus. Lupum
ut dictum est aviditas appella-
vit piscem, in captura ingenio-
sum. Cinge[n]s rete circumdatus fert
arenas arare cauda, et ita
dictum transire rete. Mullus voca-
tus quod mollis sit ac tenerrimus,
cuius cibo tradunt libidinem
inhibere. Oculorum autem acie he-
betari homines vero quibus se-
pissime pisce moriuntur mulli
in vino necati. Hii qui inde bi-
berint tedium vini habent. Mu-
gilis nomen habet quod sit mirum
agilis. Nam ubi dispositas
senserit piscatorum insidias con-
festim retrorsum rediens ita
transilit rete ut volare piscem
videas. Melanurus eo quod nigram
caudam habeat et pinnas ni-
gras et in corpore lineas ni-
gras. Melan enim grece nigrum
vocat. Glaucus a colore dictus
quod albus sit. Greci enim album
glaucon dicunt. Hic estate non apparet
nisi tantum in nubilo. Timallus ex
flore nomen accepit. Timus
quippe flos appellatur. Nam
dum sit specie gratus et sapore
iocundus, tamen sic flos fraglat
et corpore odores aspirat. S-
carus dictus eo quod solus escas
ruminare perhibetur. Denique alii
pisces non ruminant. Traditur

aut hunc ingeniosum esse.
Namque inclusus nassis non
fronte erumpere nec infestis
vimibus caput inserere, sed
aversum caude ictibus cre-
bris laxare fores atque ita
retrorsum redire. Quem luctan-
tem eius si forte alius sca-
rus extrinsecus videat,
apprehensa mordicus cauda
adiuvare nisus erumpentis.
Sparus a lancea missili
nomen traxerit, quod eius
figure sit. Tessera enim per
inventa sunt quia marina.
Nam sparus est telum rusti-
canum missile aspargendo
dictum. Umbralis piscis sive
quia aquarum undam obscu-
rare ripis sive quia tunc hic pi-
scis oritur quo tempore tende-
re macaspe plaud' ceperint. Anno
saxatilis dictus, sive per
lateribus virgis purpureis
variis aliisque diversis coloribus designa-
natur. Dictus annus quia non
capitur nisi anno. Et quamvis
parvus ac semipedalis sit
piculus, nomen sumpsit quod na-
vem adherendo retineat. Ru-
ant licet venti, seviant pro-
celle, navis tamen quasi radi-
cata in mari stare videtur,
nec moveri, non remedio sed
tantummodo adherendo hunc

latini moram appellaverunt
eo quod cogat stare navigia
Uranoscopus vocatur ab
oculo quem in capite habet
a quo semper superius intendit Mi
lago vocatur quia evolat
super aquam quociens autem cer
nitur extra aquam volitans
tempestates mutari Squa
tina dicta eo quod sit squamis
acuta unde et cuius cute lig
num politur Civitas Sicie
que nunc Tirus dicitur olim
Sarra vocabatur a pisce
quodam qui illic habundat
quem lingua sua Sar appel
lant ex quo derivatum est huius
similitudinis pisciculos
sardas sardinasque vocari
Allec pisciculus ad liquorem
salsamentorum idoneus unde et nun
cupatur Aforus pisciculus qui
propter exiguitatem hamo capi
non potest Anguille simili
tudo anguis nomen dedit
origo huius ex limo unde et cum
capitur adeo lenis est ut quanto
fortius presseris tanto citius
elabitur Ferunt autem orientis
fluvium Gangem anguillas
tricenis pedibus gignere
Anguille vino necate qui
eo bibitur tedium vini habe

bunt Draco marinus aculeos in
brachiis habet ad caudam spec
tantes qui dum percusserit quic
quid fecerit venenum fundit un
de et vocatur Aurena Greci zm
rina vocant eo quod complicet se
morsu hamo semel tantum
prius esse traditur et concipere
aspectu Ob id aspiratoribus
ea qua aspectu sibilo evoca
et capitur Ictu autem presiden
difficulter interimit Scacula plinius
Anima in cauda habet certum
est nam capite precisso vivo eam
intimat cauda statim exanimari
Congrus

Polipus id est multipes plurimos
enim nexus habet Hic inge
niosus amo appetens brachi
is complecti morsu non prius dimit
tit quam quod circumdederit Tor
pedo vocata eo quod corpus tor
pescere facit si eam quisque vi
vente tangat Narrat plinius
de eo ex indico mare Torpedo
etiam procul et de longinquo vel
si hasta virga adtingatur quam
vis pravalidos lacertos torpe
scere quamlibet ad cursum velocis
alligare pedes Tanta enim vis
eius ut etiam aura corporis sui
afficiat membra Sepia dicta quia
sepibus interclusa facilius capitur

Incrementis obsequens corpus ore re-
concipit sicut ipsa cuius attra-
menta tanta vis est ut lucer-
ne addito ethiopes videri abla-
to priori lumine quidam tradunt
Aristoteles tradunt in occeano m-
auritanie non procul a lixo
flumine tanta multitudine
lolliginum evolari extra aquam ut
etiam naves demergere pos-
sint Concae et conche lacus
capsa vocatae quia deficiente
luna cavantur i. evacuantur
Omnium enim clausorum maris
animalium atque conchorum incremen-
to lune membra turgescunt
defectu evacuantur Luna enim cum
in augmento fuerit auget hu-
morem Cum vero in defectu ve-
nerit humores minuuntur
hec enim phisici dicunt Concae autem se-
cundum positivum nomen conche vero
per diminutionem quasi concule
Concharum multa genera sunt
inter quas et margarita fere
que accloe dicuntur in quarum carne
preciosus calculus solidatur de quibus
tradunt hii qui de animantium
scripsere naturis eo quod nocturno
tempore litora appetunt et ex cele-
sti rore margaritam concipiunt
unde et eo conche nominantur
Murice concha est maris dicta
ab acumine et asperitate que
alio nomine conchilium vocatur propter

quod circumcisa ferro lacrimas
purpurei coloris emittat
ex quibus purpura tinguntur
et inde ostrum appellatum quod hec
tinctura ex teste humore
elicitur Cancri vocati quod
conchis sunt cancri hos
inimica ostreis quia
enim carnibus vivunt miro
ingenio Nam quia validam
testam eius aperire non possit
explorant quando ostrea clau-
stra testarum aperiant tunc
cancer latenter lapillum
mittit atque impedita conclu-
sione ostree carnes exedit
Tradunt quidam x cancris
cum ocimi manipulo alli-
gatis omnes qui ibi sunt scor-
piones ad eum locum coitu-
ros Duo sunt autem genera
cancrorum fluviatiles et mari-
ni Ostrea dicta est a quibus
mollicies interior carnis
munitur Greci enim testum
ostra vocant ostrea autem
neutrum carnes eius femino
dicuntur genere Musculi sunt
ut predicimus conche ex latte
concipiunt ostree Et dicti
musculi quasi masculi Ex ce-
lerioribus apud nos promontorio
Italie ubi habundat eorum
barminati sunt Sunt enim ver-
cas angusta ab his depelori

Ungues a similitudine hu-
manarum unguium dicti
Testudo dicta eo quod tegmi-
ne teste sit adoperta in-
camere modum Sunt autem
iiij genera terrestres mari-
time lutarie in cenis et
paludibus uiuentes Quar-
tum genus fluuiatiles
que in dulci aqua uiuunt
Tradunt aliqui quod incredibi-
le est tardius ire nauigi-
a testitudine pede dextro
uehentia Ungues terrestre in-
teins nomine traxere que
uulgus tecaw uocat huius
testula duplex spiniis a-
culeata in modum castane-
arum quos adhuc teste dear
boribus cadunt caro eius me-
lis et mimo similis Uris
tribus modis ut testudo
ac peloris et concilia Ita
et quo ederunt et ubi caro
nomine et uterque dicitur pelo-
rus Rane a garrulitate
uocata eo quod circa genita-
les strepunt paludes et so-
nos uocis inportunis cla-
moribus reddunt Earum
quedam aquatice dicuntur quedam
palustres quedam rubete di-
cte quia in uepribus uiuunt
Grandiores cunctis alie

calamitates uocantur quod in-
ter arundines fruticibusque uiuunt im-
minime omnium et uiridissime mu-
te et sine uoce sunt Et gre-
dule tune parue in sicco uel
agris morantes unde et nuncu-
pate Negant quidam canes
latrare quibus in ossa rana ui-
ua fuerit data Spongia a
fungere i. mundare eo et ter-
gere dicta Afranius Accedo
ad te ut tibicen fungia bitisa-
um i. extersa Cicero Et fin-
gebatur fongeis sanguis i.
extergebatur Animal autem ee do
ceatur cruore inerere petribus in
et dum abstradatur sanguinem
remittit Nam alia sunt ui-
uentia in aquis et distantur
ut dispersa alia que stant fixa
ut ostree Tenuis fungie colyjo
alias mares dicit eo quod tenuissi-
fistula spissiores quod alias feminas
quia maiores fistulas sunt ac
fetetuis Alias duriores quas
greci appellant tragos et nos
hircosas dicere possumus ob asp-
eritate sui Mollissimum genus
earum penicilli uocatur Eo quod apte
sint ad oculorum tumores et ad
tergendas lipitudines utiles
Candide fiunt cuiusque fiunt
per estatem cum et ad plenum sternum

et sicut cera pruina candorem
bibunt. Aquatilium omnium in aquis vi-
ventium nomina centum xliiij pli-
nius ait. Diuisa in genera be-
luarum serpentium communium
cancrorum concharum lu-
custarum peloridum poliporum solearum
lacertorum lolligo et huiusmodi simi-
lium. Ex quibus multa quedam na-
ture intellectu ordine temporum
pror agro sunt quedam vero i-
psius locis sine mutacione
vocantur. In piscibus autem feminis
alij commixtione masculi coi-
eunt et pariunt catulos alij
ponunt ova sine masculi suscep-
tione concepta qui idem insu-
per sui seminis iactu perfun-
duntur. Et que hic munere fu-
erint afflata generabilia fiunt
que vero perfusa non fuerint stere-
lia perseverant aut putrescunt

Avium nomen unum quidem
genus diuersum. Nam sicut
specie sibi differunt ita et na-
ture diuersitate. Nam alie simplices
sunt ut columbe alie astute ut
perdices. Alie ad manum se subiciunt
ut accipiter. alie reformidant
ut garamantes. Alie hominum con-
versacione delectantur ut crudo
Alie in desertis secretam vitam
diligunt ut turtur. Alie
solo semine recepto pascun-
tur ut anser. Alie carnes edunt
et rapinis intendunt ut
miluus. Alie maria ma-
nent semper ut strucio. Alie
advenatice que certis temporibus
revertuntur ut ciconie hi-
rundines. Alie congregate i.
gregatim volantes ut stur-
ni et coturnices. Alie soli-
vage i. solitarie propter insi-
dias deprehendi ut aquila
accipiter et quecumque talia
sunt. Alie vocibus strepunt
ut hirudo. Alie cantus edunt
dulcissimos ut cignus et
merula. Alie verba voces-
que hominum imitantur ut psi-
tacus et pica. Sed et alie
specie et genere ita et moribus
innumerabiles. Nam vo-
lucrum quot genera sunt inve-
nire quisquam non potest. Neque
enim omnes indie et ethiopie
aut scitie deserta quis pene-
trare potuit quia eorum genus
ut differencias nosset. Aves
dicte eo quod vias certas non
habent sed per invia queque dispur
Alites quod alis alta petant
et ad sublimia remigio alarum
conscendant. Volucres a vola-
ndo. Nam iam volare inde

et ambulare dicimus.
Vola enim dicitur media pars
pedis sive manus et in a-
vibus vola pars media a-
larum quae motu pennae
agitantur inde volu-
cres. Pulli dicuntur omnium avi-
um [illegible] et animalium
quadrupedum nati pulli
dicuntur et homo parvus pul-
lus. Veteres igitur nati pulli
eo quod polluti sunt unde et
vestis nigra pulla dicta
est. Alae sunt in quibus pin-
nae per ordinem sunt quae volandi
[illegible] exhibent ipsae vocatae
alae quod his aves complex-
as alant pullos ac fo-
veant. Pinna a pende-
do id est volando dicta unde
et pendere. Volucres enim
pinnarum auxilio moventur
quando se aeri mandant.
Pluma quasi piluma nam
sicut pili in quadrupedum
corpore ita pluma in avibus.
Avium nomina multa a so-
no vocis constant esse
composita ut grus corvus
cygnus pavo milvus ulu-
la cuculus graculus et cetera.
Varietas enim vocis earum
docuit homines quid no-

minarentur. Aquila ab acumine
oculorum vocata. Tanti enim con-
tuitus esse dicitur ut cum super mar-
ia immobili pinna feratur
nec humanis pateat obtuti-
bus de tanta sublimitate pi-
sciculos natare videat ac tor-
menti instar descendens rapta
praedam pinnis ad litus pertrahat.
Nam et contra radium solis fer-
tur obtutum non flectere unde et
pullos suos ungue suspensos
radiis solis obicit et quos vi-
derit immobilem tenere aciem
ut dignos genere conservat
si quos vero inflexerit obtutum
quasi degeneres abicit. Vultur
a volatu tardo nominatus putatur.
Magnitudine quippe corporis
praepetes volatus non habet. Hunc
quidam dicunt concubitu non-
no misceri et sine copula
concipere et generare natosque
eorum paene usque ad centum annos
procedere. Vultures autem sicut
et aquilae etiam ultra maria
cadavera sentiunt. Altius quippe
volantes multa quae mon-
tium obscuritate celantur
illi conspiciunt. Gradipes
apud Graecos vocatur avis
apud nos tarda eo quod gradiens
volatu detenta nequaquam

aquila

vultur

Grues

ut cetere volucres adtollitur
velocitate pennarum. Grues no-
men de propria voce sumpserunt tali enim
sono susurrant. Hee autem dum
pergunt unam sequuntur ordine
litterato. De quibus Lucanus. Et tur-
bata perit dispersis littera penni-
is. Hee autem pergunt quo fa-
cilius videant quas petant
terras. Castigat autem voce que
cogit agmen. At ubi raucescit
succedit alia. Noctibus autem ex-
cubias dividunt et ordinem
vigiliarum per vices faciunt tene-
tes lapillos suspensis digitis
quibus somnos arguant. Quod ta-
cendum erit clamor indicat.
Etate mollis color prodit. Nam
senectute nigrescunt. Ciconie

Ciconie

vocate a sono quo crepitant
quasi cicanie. que sonus oris
potius est quam vocis. quia
eum quatiente rostro faciunt. Hee
veris nuncie. societatis co-
mites. serpentium hostes. mar-
ia transvolant. in Asiam col-
lecto agmine pergunt. Cornices
duces eas precedunt et ut exer-
citus prosequuntur. Eximia
illis circa filios pietas. Nam
adeo nidos impensius fovent
ut assidue incubitu plum-
as exuant. Quantum autem

tempus in fetus impenderint in fetibus
educandis tantum et ipse
invicem a pullis suis alun-
tur. Olor avis est quem

Olor

greci cignum appellant. Olor
autem dictus quod sit totus
plumis albus. Nullus enim
meminit cignum nigrum.
Olos enim grece totum dicitur.
Cignus autem a canendo est
appellatus eo quod carminis dul-
cedine modulatis voci-
bus fundat. Ideo autem sua-
viter eum canere quia col-
lum longum et inflexum
habet. et necesse est eluc-
tantem vocem per longum et fle-
xuosum inde varias redde-
re modulationes. Fertur in hy-
perboreis partibus precinentibus
citharedis olores. aut la-
tinum nomen est. Nam grece
cigni dicuntur. Naute vero sibi
hunc bonam prognosim fac-
ere dicunt sicut Emilius ait. Cignus
in auspiciis semper letissimus
ales. hunc optant naute
quia se non mergit in un-
dis. Strucio greco nomine

Strucio

dicitur quod animal in similitu-
dine avis pennas habere
videtur. tamen de terra altius

non elevatur. Qua pisces
vero neglegit sed precta
tantummodo fetu pullu-
cris alantur. Ardea vo-
cata quasi ardua id est propter
altos volatus. Lucanus
quamquam alte volare ardea.
Formidat enim imbres et
supra nubes evolat ut pro-
cellas nubium sentire non
possit. Cum autem altius
volaverit significat tempe-
statem. Hanc multi tan-
talum vocant. Fenix ara- fenix
bie avis dicta quod colorem
habet feniceum vel quod sit
in toto orbe singularis
et unica. Nam arabes
singulare fenicem vocant.
Hec quingentis ultra an-
nis vivens dum se viderit
senuisse collectis aroma-
tum virgulis rogum sibi
instruit et conversa ad ra-
dios solis alarum plausu
voluntarium sibi incendium
nutrit seque iterum de ciner-
ibus suis resurgit. Cinna-
molgus et ipsa arabie
avis proinde ita vocata
quod in excelsis nemoribus
texit nidos ex fructibus

cinnamomi et quia non possunt
ibi homines conscendere propter ra-
morum altitudinem et fragilitatem
corporis nidos plumbatis appetunt
iaculis. Ac sic cinnamomia
illa deponunt et preciis ampli-
oribus vendunt eo quod cinna-
momum magis quam alia mer-
catores probent. Psittacus in In- psittacus
die litoribus gignitur colore
viridi torque puniceo grandis
lingua et ceteris avibus latiore.
Unde et articulata verba ex-
primit ita ut si eum non vi-
deris hominem loqui putes. Ex
natura autem salutat dicens
ave vel chere. Et cetera nomina
institutione discit. Hinc est id
psittacus a vobis aliorum nomina di-
scam hoc didici per me dicere
Cesar ave. Alcyon pelagi
volucris dicta quasi alcyea-
nea eo quod hieme in stagnis
oceani nidos facit pullosque
educit qua incubante fertur
extento silere pelagus silen-
tibus ventis tantum sep-
te dierum tranquillitatem
mitescere et eius fetibus edu-
candis obsequium ipsam rerum
naturam prebere. Pellicanus pellicanus
avis egyptia habitans in soli-

tudine nili fluminis unde et
nomen sumpsit Nam canopos
egyptus dicitur Fertur si verum sit
eam occidere natos suos eosque
per triduum lugere deinde se ipsam
vulnerare et aspersione sui
sanguinis vivificare filios
Stymphalides aves a Stymphadi-
bus insulis appellate ubi plu-
rimum abundant Adversus
quas Hercules sagittis exercitu-
s est Sunt enim pelagi volu-
cres in insulis habitantes
Diomedias aves a socijs
diomedis appellatas quos
fertur fabule in easdem volu-
cres fuisse conversos forma
fulice similes magnitudine
cygnorum colore candido duris
et grandibus rostris Sunt
autem circa apuliam in insula
diomedia inter scopulos
litorum et saxa volitantes
Judicant inter suos et adve-
nas Nam si grecus est propius
accedunt et blandiuntur Si
alienigena morsu impug-
nant et vulnerant lacrimo-
sis quasi vocibus dolentes
vel suam mutationem vel
regis interitum Nam dio
medes ab illirijs interemptus

est Hee autem aves latine
diomedie vocantur Greci
eas erodios dicunt Mem
nonides aves egyptie
appellate a loco ubi me-
mnon perijt nam catervatim
advolare dicuntur de egypto
ad ilia iuxta memnonis
sepulcrum et propterea eas illi-
incole memnonias vocant
Quinto autem anno adiu-
venunt et cum diu
circumvolaverint tria die
ineuntes pugnam inter se
se unguibus rostrisque di-
lacerant Hercinie aves
dicte ab hercinio saltu ger-
manie ubi nascuntur quarum
penne adeo per obscurum emi-
cant ut quamvis nox ob-
tecta densis tenebris sit
ad predictum itineris dirigen-
di placite intelluceant ita
quod illic pateat indicio plu-
marum fulgentes Onocrota-
lon quidam vocant rostro longo
quorum duo genera sunt aliud
aquatile aliud solitudinis
Ibis avis nili fluminis
que semetipsam purgat
rostro in anum aquam fundens
Hec serpentium ovis vescitur

gratissima coetibus etiam
mensis sub deportans
Merops eosdem que et
gaulos qui parentes suos
recondere atque alere dicuntur
Cor edulus genus uolati-
le quasi cor edens Mo-
nedula auis quasi mo-
netula que dum aurum in-
uenerit aufert et occultat
Cicero pro ualerio flacco
Non plus aurum tibi quam
monedule committendum
Vespertilio pro nomen
accepit eo quod lucem fugiens
crepusculo uespertino circum-
uolet precipiti motu ac-
tu et tenuissimis brachi-
orum membris suspensa
ciat murium similem non-
tam uoce resonans quam
stridoris specie quoque uola-
tilis simul et quadrupes
quod in aliis auibus reperiri non
solet Lucina auis inde
nomen composuit quia cantu
suo significare solet dici
surgentis exortum quasi lu-
cina eadem et acredu-
la De qua Cicero in progno-
sticis et matutinos exer-
cet acredula cantus Ulula

auis a planctu
et luctu nominata Cum enim cla-
mat aut fletum imitatur aut
gemitum Unde et apud au-
gures si lamentetur tristiciam
tacens ostendere fertur prospe-
ritatem Bubo a sono uocis com-
positum nomen habet auis fera-
lis Onusta quidem plumis
sed grauis semper detenta pigri-
cia in sepulcris die nocteque
uersatur et semper commorans
in cauernis De qua Ouidius fe-
daque fit uolucris uenturi nuncia
luctus ignauus bubo dirum
mortalibus omen Denique apud
augures malum portendere fertur
Nam cum in urbem uisa fuer-
it solitudinem significare dicunt
Noctua dicitur pro eo quod nocte circum-
uolat et per diem non possit ui-
deri Nam exorto splendore
solis uisus illius hebetatur Hec
autem in insula Creta non habetur
et si ueniat aliunde statim m-
oritur Noctua autem non est
bubo nam bubo maior est
Nycticorax ipsa est noctua
que noctem amat Est enim auis
lucifuga et solem uidere non
patitur Strix nocturna
auis habens nomen de sono
uocis quo enim clamat stridet

bubo

De qua lucanus Ut trepidus bubo quod strix nocturna queruntur. Hec avis vulgo amma dicitur ab amando parvulos unde et lac prebere fertur nascentibus.

corvus

Corvus sive corax nomen a sono gutturis habet quod voce coracinet. Et fertur hec avis quod editis pullis escam plene non prebeat priusquam in eis proprie nigredinis similitudinem coloris agnoscat. Postquam vero eos tetros plumis aspexerit in toto agnitos habundancius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit. Cornix annosa avis apud latinos greco nomine appellatur quam aiunt augures hominum curas significationibus agere insidiarum vias monstrare futura predicere magnum nephas hec credere ut deus consilia sua cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus. Unde est illud. Tunc cornix plena pluviam vocat improba voce. Graculus a garrulitate nuncupatus non ut quidam volunt eo quod gregatim volant cum sit manifestum ex voce eos nuncupari. Est enim loquacissimum genus et vocibus importunum. Pice quasi poetice quod verba in discrimine vocis exprimant ut homo. Per ramos enim arborum pendule importuna garrulitate sonantes et si linguas in sermone nequeunt explicare sonum tamen humane vocis imitantur. De qua quidam ait. Pica loquax certa dominum voce saluto. Si me non videas esse negabis avem. Picus a pico saturni filio nomen accepit eo quod eo in auspiciis utebatur. Nam fertur hanc avem quiddam habere divinum illo indicio quod in quacumque arbore nidificaverit clavum vel quicquid aliud fixum diucius non potest hereri quin statim excidat ubi cum insederit. Iste picus marcius nam alia est pica.

pavo

Pavo nomen de sono vocis habet cuius caro tam dura est ut putredinem vix sentiat nec facile coquatur. De quo quidam sic ait. Miraris quotiens gemmantes explicat alas

pr potes hunc ferro tra-
dere duro coquo. Fasi-
anus a fasside insula gre-
cie unde primum adpor-
tatus est appellatus. Testa-
tur id uetus distinctione
augura Primus sum tris-
portata carina ante in-
notum nil nisi fassis erat.
Gallus a castratione uo-
catus. Inter ceteras autem
aues huic soli testiculi ad-
imuntur. Veteres enim ab-
scissos gallos uocabant.
Sicut autem a leone leena
et a dracone dracena ita
a gallo gallina. Cuius mem-
bra ut ferunt quidam si auro
liquefacto misceantur con-
sumantur. Anas ab assiduitate
natandi accepit nomen. Acce-
pit ex genere quedam
germane dicuntur quod plus
ceteris nutriant. Anser
nomen anas dedit per deriu-
atione uel assimilitudine
uel quia et ipsi natandi frequ-
entiam habent. Ista uigilias noc-
tis assiduitate clangoris
testatur. Nullum autem animal
ita odores hominis sen-
tit ut anser. Vnde et clango-
re eius gallorum ascensio in

capitolio deprehensus est. Fu-
lica dicta quod caro ... eius lep-
orina sapiat. lagos enim lepus
dicitur. Vnde et apud grecos lago-
is uocatur. Est autem auis stag-
nensis habens nidos in medio
aque uel in petris quas aqua cir-
cumdat marinoque semper delec-
tatur profundo. Hec dum tem-
pestatem presenserit fugiens in uadis
ludit. Mergus ab assiduita-
te mergendi nomen accepit. Se-
pe autem dimisso in profundum
capite auras signa sub fluctibus
colligunt et presentientes cum
tempestate cum clamore ad lito-
ra tendunt. Nam in pelago ira
grauissima est tempestate cum
ad litora mergi confugerint. Ac-
cipiter auis animo plus arma-
ta quam ungulis uirtute maiore
et in corpore gestans hic ab
accipiendo nomen sumpsit. Est
enim auis rapiendis aliis
auibus auida ideoque nomen sumpsit
uocatur accipiter hoc est raptor.
Vnde et apostolus paulus dicit Su-
stinetis enim si quis accipit hoc
enim diceret si quis rapit dicit
si quis accipit. Fertur autem
accipitres circa pullos suos
impios esse. Nam dum uid-
erint eos posse temptare uolatum

accipiter

nullas eis prebent escas sed u-
berant pinnis et a nido
precipitant atque a tenero cogunt ad
predam ne forte adulti pig-
rescant Capus itala lingua
dicitur a capiendo hunc nostri fal-
conem vocant quod incurvis digi-
tis sit Milvus mollis est
viribus et volatu quasi mollis a-
vis unde et nuncupatus rapaxque
semper factus et semper domesticis
avibus insidiatur Ossifragus
vulgo appellatur avis que ossa
ab alto dimittit et frangit unde
et a frangendis ossa nomen ac-
cepit Turtur de voce vocatur
avis pudica et semper in mon-
tium iugis et in desertis soli-
tudinibus commorans Tecta
enim hominum et conversacionem
fugit et commoratur in silvis
que etiam hiem deplumata
in truncis arborum cavatis ha-
bitare perhibetur Columba e con-
trario columba hospicia hu-
mana diligit domos blande
semper habitatur Columbe dicte
quod earum colla ad singulas conve-
rsiones colores mutat Aves
mansuete et in hominum mul-
titudine conversantes ac
sine felle quos antiqui ve-
nereas nuncupabant eo
quod nidos frequentant et
osculi amore concipiunt
Palumbes eo quod sint paste
a pabulo quas vulgus
titos vocat Avis cast(is)
moribus appellatur quo
comes sit castitatis Ita
dicitur quod amisso corporali
consorcio solitaria incedit
nec carnale copula ulterius
requirit Perdix de voce nomen
habet avis dolosa atque im-
munda Nam masculus
in masculum insurgit et ob-
liviscitur sexum libido preceps
Adeo autem fraudulenta ut
alterius ova diripiens fo-
veat sed fraus fructum non
habet Denique dum pullos e-
duxerit genitricis proprie audi-
erint naturali quodam
instinctu hanc que fovit
relinquunt et ad eandem
que genuit revertuntur
Coturnices a sono vocis dic-
tas quas greci ortigas vo-
cant eo quod vise fuerint
primum in ortigia insula
Hee adveniendi habent tempus
Nam estate depulsa ma-
ria transmeant Ortigi

metra dicitur quia gregem ducit
Nam terre propinquitate acci
pit uidens terram. Ceterum
cura est uniuersis duce pel
licitate generis etiam pro
quam caueat prima discri
mina. Cibos gratissimos
habent semina uenenorum
quam ob causam eas ueteres
uesci interdixerunt. Solum
enim hoc animal sicut et ho
mo caducum patitur morbum.
Upupam greci appellant eo quod
stercora humana consideret
et fetido pascatur fimo. Aui
um spurcissima, cristis
extantibus galeata, semper
in sepulchris et humano
stercore commorans. Cuius
sanguine quisquis se inun
xerit dormiturus, demo
nes suffocantes se uide
bit. Cucos quos spermo
rulos uocant auctore ysi
doriatos. Hii ueniendi tem
pore miluorum scapulis suste
tantur propter breues et paruos uo
latus ne per longa aeris spa
tia fatigati deficiant. Ho
rum saliue cicadas gignunt.
Oua passeris in his repta
comedunt et sua obiciunt, que
ille suscepta et souent et

nutriunt. Passeres sunt minu
ta uolatilia a paruitate uoca
ta. Unde et pulli et parui. Mer
ula antiquitus medula uocabatur
eo quod moduletur. Alii merula
autem uocatam quia sola uolat
quasi mera uolans. Hec cum in
aliis locis nigra sit, in Achaia
autem candida est. Hirundo dicta
quia cibos non sumat residens sed
in aere capit escas et edit. Gar
rula auis et contortuosos orbes
et flexuosos circuitus peruolat
et in nidis construendis educan
dis fetibus sollertissima habetur
etiam quiddam prescium quod lapsura
deserat nec appetat culmina.
Ab aliis quoque auibus non impetitur
nec unquam preda est. Maria trans
uolat ibique hieme commoratur.
Turdus a tarditate dictus, hie
mis enim tempore reuertitur.
Turtela quasi maior
turdus cuius stercore uiscum ge
nerare putant. Unde et prouer
bium apud antiquos erat ma
lum sibi auem cacare. Furfurio
uocatus quod ipse farre in farina
redacto pasceretur. Ficedule dic
te quod ficus magis edant.
Pandion uespertilio uel illo cu
ius sic alata cum pascatur dulci
bus auis tamen pariter non non debet

una nota. Carduelis quod spinis
et carduis pascitur unde etiam
apud quosdam acantis dicta est a ca-
cantis vel spinis quibus alitur. Au-
gures autem dicunt et in gestu et
in motu et in volatu et in vo-
ce avium signa esse constituta. O-
scines aves vocant quae ore ca-
tuque auspicium faciunt ut cor-
vus cornix pica. Alites que
volatu ostendere futura videntur
que si adverse sint inhibe dicuntur i-
vetare. Sive propterea prepetes et ide(o)
prepetes quia omnes aves prim-
petu volates. Terrena facient
spetie augures manibus quam
comune vocant auspicium. Auspi-
cia vel cum aves et ore et vo-
latu auguriantur sicut fides in-
habitat. Omnium autem genera vo-
lucrum bis nascuntur. Primum
ova gignuntur inde calore
materni corporis formatur et
animantur. Ova autem dicta ab eo
quod sint uvida et ut et uva
eo quod intemptus humore sit ple-
na. Nam humidum est quod ex-
terius humorem habet, uvidum
quod intus. Quidam autem putant
ovum Graecam habere originem.
Illi autem dicunt oa u littera ab-
lata. Ova autem quaedam ina-

nia venti concipiuntur sed
non sunt genitalia nisi que
fuerint concubitu mascu-
lino concepta et seminali
spiritu penetrata. Quorum
vim tantam dicunt habere ut
lignum si perfusum eo non ar-
deat ac ne vestis quidem
contacta aduratur. Admixta
quoque calce glutinare fertur
vitri fragmenta.

De minutis volatibus

a

Apes dicte vel quod se
pedibus alligent vel
pro eo quod sine pedibus
nascuntur. Nam postea et pedes
et pinnas accipiunt. Hec sol-
lertes in generandi mellis
officio assignatas incolunt
sedes domicilia inenarra-
bili arte componunt. Ex variis
floribus favum condunt tex-
tisque ceris innumera prole castra
replent. Exercitum et reges
habent, prelia movent, fumum
fugiunt, tumultu exasperan-
tur. Has plerique experti sunt
de boum cadaveribus nasci. Nam
pro his creandis vitulorum occi-
sorum carnes verberantur ut
ex putrefacto cruore vermes
creentur qui postea efficiuntur apes

Ipse tamen apes vocant
edebus prout scrabrones
de equis fuci de mulis
vespe de asinis. Estros
greci appellant que in extre-
mis faucium partibus maio-
res creantur quos aliqui
reges putant dicti quod castra
ducant. Fucus est maior
ape scrabone minor. Dic-
tus autem fucus quod alienos
labores edat quasi fagus
dequo dicitur eo quod non labor-
ant. De quo Virgilius Ig-
navum fucos pecus a presepibus
arcent. Vespe
Scrabrones vocati a cavo
id est a caballo quod ex eis creentur.
Sicut autem scrabrones nascuntur
de equorum carnibus putridis i-
ta ex hiis vitulorum sepe nascuntur
scarabei unde et cogno-
minati sunt. Tauri vocantur
scarabei terrestres cornu-
similes. Buprestis animal est
in Ytalia parvum simillimum
scarabeo longipedum fallit
inter herbas bovem maxime
unde et nomen habet. De-
voratus tacto felle ita in-
flammat ut rumpat. Cicen-
dela scarabeorum genus est
eo quod gradiens vel volans

luceat. Blatte a colore nuncupa-
te. Si quidem comprehense manum
tingunt unde et blateum colo-
rem dicunt. Hoc autem animal lu-
cem videre non patitur contrarium
musce. Nam musca lucipeta
est blata lucifuga que per noctem
enim tantum ambulat. Papiliones
avicule sunt que maxime habun-
dant floribus malvis. Queque
vermiculos stercore suo faciunt
nasci. Locusta quod pedibus sit lon-
gis veluti hasta. Unde et cagri-
ta maritima quam frequenter a-
stacum appellant. Cicade ex cucu-
lis nascuntur sputo. Hee in I-
talia apud Reginos mute sunt
nec usquam alibi. Musca origo
venit sic et in hec sunt et
apes necate in aquam aliquociens
per unius hore spatium revive-
scunt. Cinomia grece vocata
id est musca canina. Nam canes
grece canis vocantur. Culex
ab aculeo dictus quod sanguinem
sugit. Habet enim in ore fistu-
lam in modum stimuli qua
carnem terebrat ut sanguinem
bibat. Sciniphes musce minu-
tissime aculeis permoleste. Hec
iii.a plaga superbus egipciorum popu-
lus cessit. Oestrus animal armento-

aculeis premolestum. Oestrus autem genus est qui latine asilus vulgo tabanus vocatur. Bibiones sunt qui in vino nascuntur quos vulgo mustiones a musto appellant. Unde et Afranius: Cum adveniens expectas et fabulare incipis excire in oculis tuis bibiones involant. Curgulio dictus quia pene nihil est aliud nisi guttur. Explicit liber xii.

Incipit liber 13

In hoc libello quasi in quandam brevi tabella quasdam celi causas situsque terrarum et maris spacia adnotabimus ut in modico lector ea percurrat et compendiosa brevitate ethimologias eorum causasque cognoscat.

De mundo

Mundus est celum et terra mare et que in eis opera dei de quo dicitur: Et mundus per eum factus est. Mundus latine a philosophis dictus quod in perpetuo motu sit, ut celum luna sol aer maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est ideoque semper in motu est. Et inde et alia Varroni videntur animalia elementa, quam per semet ipsa in quid moveantur. Greci vero nomen mundo de ornamento accomodaverunt propter diversitatem elementorum et pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos cosmos, quod significat ornamentum. Nichil enim mundo pulcrius oculis carnis aspicimus. Quatuor autem esse elementa mundi, id est plagas: orientem et occidentem, septentrionem et meridiem. Oriens ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quod diem faciat occidere atque interire. Abscondit enim lumen mundo et tenebras superinducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatus, que in ipso revolute rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo quod vertitur, sicut poeta ait: Vertitur interea celum. Meridies vel quia ibi sol facit medium diei, quasi medidies, vel quia tunc purius micat ether. Merum enim purum dicitur. Sane

celi due sunt oriens et
occasus. Nam una porta
sol procedit, alia se recipit.
Cardines autem mundi duo
septentrio et meridies.
Omnibus enim volvitur celum

capitulum de athomis

A
thomos philoso-
phi vocant quasdam
in mundo corporum
partes tam minutissimas
ut nec visui pateant nec
thomen id est sectionem recipi-
ant unde et athomi dicti
sunt. Hii per inane totius mundi
inquietis motibus voli-
tare et huc atque illuc ferri
dicuntur sicut tenuissimi pul-
veres qui infusi per fene-
stras radiis solis videntur.
Ex hiis arbores et herbas
et fructus omnes oriri, ex hiis
ignem et aquam et universa
gigni atque constare quidam
philosophi gentium putave-
runt. Sunt autem atomi aut in
corpore aut in tempore aut in
numero. In corpore ut lapis.
Dividis eum in partes et
partes ipsas dividis in gra-
na veluti sunt arene. Rur-
sumque ipsa arene grana
divides in minutissimum

pulverem donec si possis perve-
nias ad aliquam minimam que iam
non sit qua dividi vel secari
possit. Hec est atomos in corp-
oribus. In tempore vero sic intelli-
gitur athomos. Annum verbi
gratia dividis in menses, menses
in dies vel horas. Adhuc partes
horarum admittunt divisionem
quousque venias ad tantum tem-
poris punctum et quandam momenti stillam
ut per nullam morulam produci
possit et ideo iam dividi non
potest. Hec est athomos temporis.
In numeris ut puta octo di-
viduntur in iiii, rursus iiii in
duobus, deinde duo in unum.
Unus autem atomus qui insecta-
bilis est. Sic et litera. Nam
oracionem dividis in verba, verbum
in sillabas, sillabam in literis.
Litera ~~Nam oracionem dividis~~
pars minima athomus est
nec dividi potest. Athomus ergo
est quod dividi non potest ut in geo-
metria punctus. Nam thomus
divisio dicitur grece, athomus indivi-
sio. ~~ylen grece rerum quandam prima~~

capitulum de elementis

Y
len greci rerum quandam primam
materiam dicunt nullo
prorsus modo in nullo modo formatam

celo

sed omnium corporalium formarum
capacem ex qua visibilia hec ele-
menta formata sunt. Unde et eius
derivatione vocabulum accepe-
runt. Hanc ylen latini materiam
appellaverunt. Ideo quia omne
informe unde aliquid faciendum
est semper materia nuncupatur.
Proinde et eam poete silvam
nominaverunt nec incongrue quia
materie silvarum sunt. Greci autem
elementa historicia nuncupant
eo quod sibi societatis concordia
et communione quadam conve-
niunt. Nam sic ea inter se na-
turali quadam ratione iuncta
dicunt modo originem ab igne
repetentes usque ad terram modo
a terra usque ad ignem ut ignis
quidem in aera desinat. Aer
in aqua densetur. Aqua in ter-
ram crassescat. Rursusque terra di-
luatur in aquam. Aqua rarescat
in aerem. Aer in igne exte-
nuetur. Quapropter omnia ele-
menta omnibus insunt sed unum-
quodque eorum ex eo quod amplius habet
accepisse vocabulum. Sunt
autem divina providentia propriis
animantibus distributa. Nam
celum angelis aerem volu-
cribus mare piscibus terram hominibus

ceterisque animantibus conditor ipse
implevit

q de celo

Celum vocatum
eo quod tanquam ce-
latum vas impressa
lumina habet stellarum veluti
signa. Nam celatum dicitur vas
quod signis eminencioribus
refulget. Distinxit enim
eum deus claris luminibus
et implevit scilicet solis et lune
orbe fulgenti et astrorum
micancium splendentibus
signis adornavit. Alias
autem a grecis celum uranos
dicitur aut ypo uranos dici-
a videndo eo
quod aer perspicuus sit et ad
speculandum purior. Celum
autem in scripturis sacris fir-
mamentum vocatum eo quod sit factum
solidum et ratis legibus firmiter
firmatum. Interdum et celum
pro aere accipitur ubi venti
et nubes et procelle et turbi-
nes sunt. Lucretius: Celum
qui dicitur aer. Et psalmus: vo-
lucres celi appellat tamen ...
septem sit aves in aere vola-
re et nos in ea ...

aerem celum appellamus Na
tu de sereno vel nubilo
quamvis alii dicimus qualis
est aer aliquando quale est ce-
lo

y de lib' depa
bz celi

ether

E Ter locus est super
[sp]lendida sunt et sig-
ficat cum igne qui
a toto mundo in altum separatus
est Unde ether est ignis ele
mentum ethera vero splen-
dor etheris et est sermo
grecus Sphera celi dicta
eo quod sperice est in rotunditate
formata est Sic et quod sub
tile est avolubilitate Spera
a giris dicitur sicut et pile quibus
ludunt infantes Nam phi
losophi dicunt celum in spere
figura undique esse rotund-
um omnibus partibus equale con
cludere terram in medio mundi
mole liberata Hunc moveri
dicunt et cum motu eius side-
ra in eo fixa ab oriente in oc
cidente circuire Septem
omnibus breviores giros
iuxta tardine peragentibus
Axis est septentrionibus linea
recta que per media pila
spere tendit et dicta axis
quod in ea spera ut rota volvitur
vel quia ibi plaustrum est Cardi
nes extreme partes sunt axis
et dicti cardines eo quod per eos
vertitur celum Poli sunt circu-
li qui currunt per axe Horum alter
est septentrionalis qui nunquam
occidit appellaturque boreus
Alter australis qui nunquam vi-
detur et austronoticus dicitur
et dicti poli quod sint axium
circuli currentes plaustrorum a po
liendo sunt nominati Sed polus
boreus semper videtur austro
nacius nunquam Quia celeste
mundi altiora sunt ipsa austri
Convexa extrema celi sunt
a curvitate dicta Nam co
eli curvum est et inclinatum
et in modum circuli flexum Lac
teus circulus illa est quam in
spera videtur a candore dicta
quia alba est quam aliqui viam
dicunt esse qua circuit sol in equo
splendoris ipsius transitu ita lu
cere

y de circul
celi

y Abitacio terrae celi celu
lata despicita hominis quo-
dam partes terre ipsa
incolere prohibet quasdam ne-
glexit enormitate frigoris

aut caloris zone aut ipe .v.
sunt que ideo zone vel cin-
guli appellantur eo quod in cir-
cuductione spere consistunt
quarum primus circulus ideo
articos appellatur eo quod in-
tra eum articorum signa inclusa
conspiciuntur que carpis in ver-
sarum spatium septem stellis sep-
tentriones appellantur Secundus
circulus termos tropicos dicitur
quia in eo circulo sol aquilonis
finibus estans estatem
faciens ultra eum circulum non
transit sed statim revertitur
Et inde tropicos appellatur
Tercius circulus ysimerinos
qui latinis equinoctialis
appellatur eo quod sol cum ad eum
orbem pervenit equinoctium fa-
cit ysimerinos enim latine dies
dicitur atque nox quo circulo di-
midia spere pars constituta
conspicitur Quartus circulus
antarticos vocatus eo quod con-
trarius sit circulo quem articon
vocamus Quintus circulus cim-
ermos tropicos qui a lati-
nis hiemalis sive brumalis
appellatur ideo quia sol cum
ad eum circulum pervenit hieme
facit estatem aut hiis qui
austri partibus commorantur
zodiacus aut circulus iiij de aere

eris inmanitas
plurimum habens
admixtum ceri
tatis quam celi
clementia de quo virgilius
alloquitur per mare per aera
dictus
i. abeo quod ferat terram vel
abeo quod feratur hic autem
parti aetherea partim
ad celeste materiam prebet
Nam ille subtillis ubi ven-
tos ac procellos in motum
possit consistere ad celeste
pertinet partem Iste vero
turbulentior qui exhala-
cionibus humidis corp-
oreus fit deputatur quia
ipse multas species reddit
Nam et motus ventos facit
vehementiorque concitatus ignes
et tonitrua contractus nu-
bila conspissatus pluviam
congelatus nubilis nivem
turbulentius congelatus den-
sioribus nubilis grandinem
dispensus serenum efficit Ita
aere densum nube essen-
ben rarefactam et pluviam
aerem Nubes dicte ab ob

ruendo vel operiendo terram. Unde et Neptunum quod nubat mare et terra tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Ventus enim aerem conglutinat nubesque facit. Unde est illud atque in nubem cogitur aer.

1 de tonitruo

Tonitruum dictum quod sonus eius terreat. Nam tonus sonus. Qui ideo interdum tam graviter concutit omnia ita ut celum discississe videatur quia cum procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit turbine invalescente exitumque querente nubem quam concavavit impetu magno perscindit ac sic cum horrendo fragore defertur ad aures. Quod mirari quis non debeat cum vesicula quamvis parva magnum tamen sonitum displosa emittat. Cum tonitrua autem simul et vulgura exprimuntur. Sed id celerius videtur quia clarum est. Hoc autem ad aures tardius pervenit lux quia autem que ante tonitruum vulgo vocatur quamvis utrique simul ideo ante videtur quia clarum est lumine. Tonitruum autem tardius ad aures pervenit.

q de fulminibus

Fulgor et fulmen ictus celestis ignis a feriendo dicti. Fulgere enim ferire est atque percutere. Fulmen autem collisa nubila faciunt. Nam omnium rerum collisio ignem creat ut in lapidibus cernimus vel attritu rotarum vel in silvis arborum. Similiter et in nubibus ignis. Unde et prius nubila sunt deinde ignescunt. Vento autem et igni fulmina in nubibus fieri et impulsu ventorum emitti. Ideo autem fulminis ignem vim habere ad penetrandum quia subtilioribus elementis factus est. quia nos qui nobis in usu est. Tria sunt autem genera fulgurum. Fulgur fulmen et fulgetrum. Fulgur quia afflat, fulgetrum quia incendit et urit, fulmen quia findit. Ideo et cum tribus radiis fingitur.

q de arcu

Arcus celestis dictus a similitudine curvati arcus. Iris autem proprie nomen

Et dictus ymbris quasi aeris
i. qr per aera ad terras dependit
hic aut a sole resplendet du
caue nubes e radio solis radiu
solis accipiunt et arcu specie=
m fingunt cui varios colores
illa dat causa quia aer tenuis
aer lucidus et nubes fuligin=
antes irradiatas varios c
ant colores

De pluuiis

Pluuie dicte qr fluant
quasi fluuie nascuntur
.n. de terre et maris an
helitu q cu altius eleuati fu
erint aut solis calore reso
lute aut ui ventorum compresse stil
lant in terris Nimbus est densitas
nubibus in tempesta et obscura.
Et in nimbus a nube sunt
aut nimbi repentine et precipi
tes pluuie Nam pluuias uoca
mus lentas et iugiter quasi
fluuias quasi fluentes Imbres
aut et ad nubes et ad pluuias
pertinent dicti greco vocabulo qr terram
inebriendo germinare faciant ex his
enim cuncta creantur Unde et lu
cretius Virgilius tra alz mana
ntur et imbri Est aut no
men Grando appellata quod for
ma eius granorum similitudinem

habeat Hec aut vehementi
frigore durat in nube ac
perlucidatur in niue rupta
quod aere poluit Nix a
nube uocata et glacies et gla
cies a gelu et quasi gla
cies i. gelate aque Ge
lu aut qr eo stringatur
tellus Tellus quippe terra
dicitur tunc aut acri gelu
stringitur terra cu fuit nox
serena Pruina est matu
tini temporis frigus quod inde
primum nomen accepit quia
per ignis urit Idem enim
ignis urere et ad frigus
et ad solem pertinet Nam
uno sermone duo diversa sig
nificantur propter quod unum effectum
habent similibus enim bibite
et caloris et frigoris urit
et utraque parata recipit nam
calor urit ut est uritur
infelix Dido Et frigus urit
ut est aut boree penetrabile
frigus adurat Ros grecum est
qr illi drosos dicunt Alii pu
tant ros dictum quia rarus
est et non spissus ut pluuia
Nebula nube dicta vel et
nubila ab obnubendo sive
quod operiendo terram sive quod
nubes volens faciat Caligo

in valles nebulas et sunt
nubes et fiunt nubes
Jn nubilum inde nives
Nebule aut hiemem
petunt cum serenitas est
primum non nubilum Cali-
go umbra est despissitud
inc aeris effecta Et dici
ta caligo quia manum
aeris igne calore regignant
Tenebre dicuntur quia teneant
umbras Nichil aut te-
nebre sunt sed ipsa lucis ab
sencia tenebre dicuntur Sicut
silencium non aliqua res est sed
ubi sonus non est Et sile-
cium non dicitur Sic tenebre
non aliquid sunt sed ubi
lux non est tenebre dicuntur
Umbra est aer carens
sole dicta aut quia fiat cum
solis obicimur radiis Est
aut nubilis et incerta
Et et ex solis circuitu et
commotu videtur Namque
quocumque movet in sole ubi
cum moveri videtur quia
ubique quo loco radios
solis obsistimus perinde illi
lumen auferimus Sic et
ingredi ubi cum umbra
et gestus meos videtur

imitari Et lux ipsa substancia
lumen quod ab alico manat id est
doc lucis sed hec confundunt
auctores in sensu fiat

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

De ventis

Ventus est aer commotus et agitatus et pro diversis partibus celi nomina diversa sortitus. Dictus autem ventus quod sit vehemens et violentus. Vis enim eius tanta est ut non solum saxa et arbores evellat sed etiam celum terramque conturbet maria commoveat. Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab oriente subsolanus a meridie auster ab occidente favonius a septentrione eiusdem nominis ventus adspirat habentes geminos hinc inde ventos per se. Subsolanus a latere dextro vulturnum habet a levo eurum. Auster a dextris euroaustrum a sinistris austroafricum. Favonius a parte dextra africum a leva chorum. Porro septentrionis a dextris circium a sinistris aquilonem. Hii xii venti mundi globum flatibus circumagunt quorum nomina congrue suis causis signata sunt. Nam subsolanus vocatus eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus eo quod ab eoo flat id est ab oriente. Est enim coniunctus subsolano.

Vulturnus quod alte tonat. De quo Lucrecius: Altitonans vulturnus et auster fulmine pollens. Auster ab hauriendo aquas vocatus unde et crassum aerem facit et nubila nutrit. Hic grece notos appellatur propter quod interdum corrumpit aerem. Nam pestilencia que ex corrupto aere nascitur auster flante in reliquas regiones transmittit. Sed sicut auster pestilenciam gignit sic aquilo repellit. Euroauster dictus quod ex una parte habet eurum ex altera austrum. Austroafricus quia ventus sit hinc et inde austro et affrico ipse et limobatus quasi libs hinc et inde notus. Zephirus greco nomine appellatus eo quod flores et germina eius flatu vivificentur. Hic latine favonius dicitur propter quod faveat que nascuntur. Huius autem flores solvuntur. A zefiro fit Africus ab ipsa regione vocatus in Africa enim incipit flare. Chorus est qui ab occidente estivo flat et vocatus chorus quod ipse ventorum circulum claudat et quasi chorum faciat. Hic antea caurus dictus quem plerique argesten dicunt non ut imperitum vulgus agreste. Septentrio dictus

eo quod a circio stellarum consurgit quasi
vertentem se mundo resupinato
capite ferre videtur. Circius dictus
eo quod coro sit iunctus; hunc Hispani
Gallicum vocant propter quod eis a parte
Gallie flat. Aquilo dictus eo quod
aquas stringat et nubes dissi-
pet; est enim gelidus et siccus.
Idem et boreas qui ab hyperboreis
montibus flat. Inde enim origo eius-
dem venti est, unde et frigidus est.
Nata enim omnium septentrionalium
ventorum frigida et sicca est, austr-
alium humida et calida. Ex omnibus
autem ventis duo cardinales sunt,
septentrio et auster. Ethesie autem
flabra aquilonis sunt quibus nomen
inditum est quod certo anni tempore fla-
tus afferre incipiunt. Ethos autem
enim Graece annus latine dicitur. Hec
autem contrario flatu a borea in me-
ridiem ferunt, quibus auster contrarius
est. Duo sunt autem extra hos ubi
quod spiritus magis quam venti aura
et altanus. Aura ab aere dicta
quasi aeria, quod lenis sit motus
aeris. Agitatus enim aer auram
facit, unde et Lucretius Aricos
auras. Altanus, qui in pelago est
per diminutionem ab alto id est mari
vocatus. Nam altus est flatus
in ripis quem diximus aura. Nam
aura terre est. Turbo est volubi-
litas ventorum. Et turbo
dictus a terra quotiens ventus
consurgit et terram in cir-
cuitu mittit. Tempestas
autem pro tempore dicitur sic ubique
historiographi ponunt. Dici-
tur etiam tempestas aut
a statu celi quia magni-
tudine sui multe dicitur
oritur. Verno autem et au-
tumnali tempore quia maiore
fiunt tempestates quando nec
plena est estas nec ple-
na hiems. Unde medi-
um et in fine utriusque
temporis concurrentes aeris
contrariorum efficiunt tempes-
tates. Fragor a fractura
rerum vocatus est sonitus;
sicca quoque et arida facile
franguntur. Procella ab eo quod pe-
llat id est percutiat et evellat.
Est enim vis venti cum pluvi-
a. Procelle enim aut de ful-
minibus aut de ventis fiunt.
Niegel autem velocius vento,
unde et propter celeritatem tam
ventos quam fulmina a-
lata fingunt poete ut alii
auster confirmat quod philoso-
phi ferunt centos teneri ma-
tematicis rationibus et

geometricis metodijs
equinoctiali tempore per gno-
monicas umbras orbis
terre spacium esse metitum
et sic certos uentorum didi-
cisse flatus. Denique quos ori-
ente equinoctiale fauo-
nium septentrionale. Inter-
ceteros cum andragenos
cirenensis cum certos uent-
orbem terre regi asseruer-
abet exempli causa athe-
nis turrem marmoream
octogonam instituit in qua
ymagines uentorum sculptas
contra suos cuiusque flatus
ordinauit supra quam
turrem metam marmore-
am posuit et tritonem
eneum collocauit et ita
modulatus ut cum uentus
aliquis aspirasset quod
momento in gyro ageretur
et super caput uenti eius
resisteret et dextera ma-
nu uirgam tenens ipsum
esse flante monstraret
itaque esse inter subsolanum
et austrum ab oriente hyber-
num eurum inter austrum et
fauonium ab occidente hyber-
num africum inter fauonium et sep-
tentrione chaurum quem quidem
corum uocant inter septentrione
et subsolanum aquilone hijs mo-
do nota et partes innumer-
os uentorum sunt recepta esse. Sed
plerique xij uidisse asseruerat
ut est in urbe roma triton e-
neus cum totidem toracibus uento-
rum factus iuxta templum adrogei
cirenensis similitudo super
caput uenti uirgam tenens
constitutum esse flante ostenditur. Ob
suas quoque ne ianuas aut fene-
stras contra nociuos flatus fa-
cias. Nociui enim sunt flatus ubi
aut ramis incumbunt aut a-
cerrima frigora faciunt ut et
homines et animalia ledant.
Frigorosis quoque regionibus
a meridie aut ab occasu hyber-
no ianuas et fenestras fa-
cies, estuosis quoque ab oriente et
septentrione fieri ordinabis

De aquis

a. Aqua dicta quod superficies
eius equalis sit. Hinc
et equor appellatum
quia equaliter porrectum est. Duo autem
ualidissima uite humane
elementa ignis et aqua. Un-
de grauiter dampnantur quibus

ignis et aqua inter duo aquarum ele-
mentum ceteris omnibus imperat. Aquae
enim celum temperant, terram fecundant,
aerem exalacionibus suis incor-
porant, scandunt in sublimi et
celum sibi vindicant. Quid enim mir-
abilius aquis in celo stantibus? Pa-
rum sit in tantam pervenisse al-
titudinem: rapiunt et secum pisci-
um examen, effuse omnium in terra
nascentium causa fiunt. Fruges
gignunt, arbores, frutices, her-
basque producunt, corpora delic-
ta peccata abluunt, potum cunc-
tis animatibus tribuunt.

De diversitate aquarum

a Aquarum nature diversitas
multa est. Alie enim sa-
lis, alie nitri, alie
aluminis, alie sulfuris, alie bi-
tuminis, alie cura morborum ad-
hibentur. Nam iuxta Romam al-
bule aque vulneribus medentur.
In Italia fons Ciceronis oculorum
vulnera curat. In Ethiopia
lacus est qua perfusa corpora
velut oleo nitescunt. Zame
fons in Africa canoras voces
facit. Clitorius lacus Italie qui
biberint vini tedium habent. In Chio
insula fonte est quo ebetes
fiant. In Boecia duo fontes al-
teri memoriam, alter oblivi-
onem affert. Cizici fons
amorem veneris tollet. Bo-
ecie lacus furialis est,
de quo qui biberit ardore
libidinis exardescit. In
Campania sunt aque, que steri-
litatem feminarum et virorum
insaniam abolere dicuntur. In
Ethiopia fonte rubeo
qui biberit lymphaticus fit.
Clitorius fons Arcadie
abortus fieri non patitur.
In Sicilia fontes sunt duo,
quorum unus sterilem fecundat,
alter fecundam sterilem facit.
In Thessalia duo sunt flumi-
na: ex uno bibentes oves
nigras fieri, ex altero albas,
ex utroque varias. Clitumnus
lacus in Umbria maximos
boves gignit. Reatinis
paludis aquis iumentorum
ungulas indurari. In
Asfaltite lacu Iudee nichil
mergi potest quicquid
animam habet. Iumidisse
dem vocatur stagnum in quo
nichil innatat, sed omnia
merguntur. Et contra Iacu-
lacu Apuli dampnum omnia
fluitant, nichil mergitur.
Marside fons in Frigia saxa

gerit. Arcadia aqua pro
fluit e saxis Stix appel
lata quod dicitur potata mit=
tit. Colonie stagnum
sicilie tetro odore abigit
Garamantes fons est in
affrica circa templum am=
monis qui humoris nec
illius undam stringit fa=
villas etiam incessite pa=
ludis. fons Iob in Idu=
mea quater in anno colo=
rem mutare dicitur quod est p=
ulverentum sanguineum
viride et limpidum tribus
mensibus in anno teneat
ex hiis unum colorem. Inter=
trogoditas lacus est in quo
fit amara et dum tociens
dulcis. fons plori adria=
dici motis sepe non in vigiis
aquis sed incertis horis
diebusque ebullit. In Iudea
eodem rivus sabbatis
omnibus siccabatur. In sar=
dinia fontes calidi o=
culis medentur fures ar=
guunt nam cecitate dete=
guntur eorum periurium. In epiro
esse fontes in quos faces ex=
tinguntur accense et ac=
cenduntur extincte. Apud

Garamantas fontem esse ita al=
gidum die ut non bibatur ita
ardentem nocte ut non tangatur.
Iam vero in multis locis aque
manent sponte ferventes cala=
cii ut balnea calefaciant ther=
dam enim terre sunt que multum
sulphuris et aluminis habent
itaque cum per venas calentes
aqua frigida venit vi eius
sulphuris calore concepta coca=
cepit nec talis ab origine
fluit sed permutatur dum venit.
Sulphur alumen et cetera fert
aque utraque materia igne ple=
nam eminimodis motibus in=
calescere facit. ij de aque mutacione

q Vam ut plurimum omnium max=
ima necessarie aqui=
detur primo que terra
terre tenues aut habundantes
venas emittat quibus etiam
signis aliquibus deprehenditur. Quemadmodum
quomodo ex fontibus et puteis
ducatur que nocivas aut sa=
lubres habeant species studi=
ose scire oportet. Aliquando fon=
tane aut sponte profluunt aut
sepe deputeis habundant. Si vero
si talis copia non erit signis

infra scriptis querenda sunt
sub terra capita aquarum et proxi
ma fontibus altiora puteis
colligenda. Ante solis itaque or
tum in locis quibus aqua queritur
equaliter in terra procumbatur
et mento deposito per terram prospiciatur.
Mox videbis in quibus tunc
locis aqua latebat humore
se iactare sursum terram crispan
tes et in modum tenuis ne
bule rorem spargentes quod in
siccis et aridis locis fieri non
potest. Querentibus ergo aquam
diligenter erit considerandum
quales terre sint. Certa enim ge
nera sunt in quibus aut habun
dans aut tenuis aqua nascatur.
In creta tenuis sed exilis non
aptum saporis invenitur. In
sabulone soluta tenuis lu
tosa et in planis altioribus
locis inventa. In terra nigra
stillarum humores exiles magis
ex hibernis liquoribus collecti
saporis optimi in spissis et so
lidis locis subsistentes. Glar
ee vero mediocres et incer
tas venas habent sed egregia
suavitate. In sabulone ma
sculo et arena et carbuncu
lo certiores et salubriores
et habundantiores sunt
copie aquarum. In rubro saxo
et copiose et bone inve
niuntur. Sed providendum
erit ne intermias (?) sacrum
quoniam supposite sunt dilabun
tur. Sub radicibus montium
et in saxis silicibus uber
iores et salubriores et
frigidiores aque inveniuntur.
Campestribus autem fontibus
salse et graves et tepide
et non suaves erunt. Sed
si sapor bonus invenitur sta
tas qui motibus subterraneis in
niunt in medios campos obi
ciunt umbris arborum tecte
prestabunt montanorum fon
tium suavitatem. Signa autem
investiganda aque. Alia cum
mod invenientur tenuis iun
cus salix erratica alnus
vitex arundo inviolata (?) aru
do hedera aliaque quecumque
sine humore nasci non possunt.
Nunc autem in lacunis si
milia nasci solent his
credendum non est. Itaque
sic inventiones aque probentur

confodiatur quo ubi hec signa
fuerint inuenta non mi-
nus in latitudine pedes III
in altitudine pedes V et
circa solis occasum uas
plumbeum aut ereum inuer-
sum intrinsecus punctum oleo in-
unctum fossura inuersum col-
locetur superque fossuram fr-
ondibus uel arundinibus
missis terra inducatur. Item
alia die aperiatur et si su-
dores aut stille in uase
inueniuntur hiis locis sine
dubitatione aquam habebit. Item
si uas ex creta factum non
coctum eadem ratione posi-
tum et opertum fuerit si hiis
locus aquam habebit alia
die uas humore solutum
inuenietur. Vellus lane
inuenietur similiter in e-
o loco positum si tantum hu-
moris collegerit ut alia
die exprimi possit magnam
copiam atque locum habere signi-
ficat. Lucerna plena oleo
incensa si in eodem loco
similiter adoperta in alia
die lucens fuerit inuenta
indicabit eum locum aquam ha-
bere propterea quod calor ad se

trahit humorem. Item in eodem
loco si focum feceris et uapor-
atat terra humidum nebulosum
que fumum suscitauerit ostendet
locum aquam habere. Cum hec fuer-
int ita experta tertiis signis
in altitudine puteum defodiendum
et quousque caput aque inueniatur
aut si plura fuerint omnia
colligantur. Maxime tamen
sub radicibus montium in regioni-
bus septentrionalibus signa aque sunt
querenda. In hiis igitur locis sua-
ues salubres et habundantes
inueniuntur quod nature benefi-
cio a solis cursu separantur et
arborum et montium umbris cel-
ate frigida que estate hieme
tepida suauitate profluent.

m quoque ante omnia aque
usus necessarius habe-
hiis experimentis utilitas
eius probanda erit. Itaque si na-
tiui fontes profluent considerandum
erit prius quales homines et
qua salubri corpore circa eos
fontes habitent. Itaque si corpo-
ribus ualentibus cruribus non ua-
riis coloribus nitidis lippien-
tibus oculis purgatis salubres
que fontes probabis. Sed si

nouum fontes aut putei fossi fu-
erint aquam eorumque in uase ereo
nitidos spargens et si maculam
non fecerint optime probabilis
erit. Missa etiam in uase ene-
um si decocta fuerit et limum
uel arenam in fundo non reliq-
uerit leguminaque incocta si cito coquant
bona erit. Nec minus si perlucidi
fontes fuerint et sine musco
aut qualibet inquinamenti specie
macula salubrem potestatem aque
futuram significant

m Are est aquarum generalis
collectio. Omnes enim con-
gregationes aquarum siue salse
sint siue dulces abusiue ma-
ria nuncupantur iuxta illud. Et con-
gregationes aquarum uocauit maria.
Proprie autem mare appel-
latur eo quod aque eius amare
sint. Equor autem uocatum quia
equaliter superficies est et quamuis
aque fluctuantes uelut montes
erigantur sedatis rursus tempe-
statibus adequantur. Altitudo
enim maris diuersa est sed indiscreta
tamen dorsi eius equalitas. Ideo
autem mare incrementum non cape-
re quamuis flumina omnes fontes
recipiant. Hec causa est primum
quod influentes undas ipsa
magnitudo eius non sentit.
Deinde quia amara aqua dul-
ce fluentum consumat
uel quod ipse nubes multum
aquarum ad se attrahunt et for-
ue quod illam partem aufert
uenti partim sol coquens
et postremum quod per occul-
ta quedam terre foramina
percolatur ad et ad caput om-
nium fontes et reuolutus
occurrat. Maris autem colo-
rem esse colorem sed qualitate
uentorum mutari. Nam in-
flumen est nomen lutulentum
in modum aquarum

o ...ceanum et greci et lati-
ni ideo nominant eo quod
in circuli modum ambi-
at orbem siue a celeritate eo
quod ocius currat. Est enim ut
celum purpureo colore
mitet oceanus est ciano-
usque est qui oras terrarum
complectitur alternisque estibus
accedit atque recedit. Respi-
rationibus uentorum in profundo
uentis aut remducit in
aria aut resorbet atque
agminibus regionibus dispar

uocabula sumpsit ut
gallicus germanicus sciti-
cus caspius hircanus et ce-
tera atlanticus gaditanus
Nam gaditanum fretum
a gadibus dictum ubi pri-
mum ab occeano maris
magni limen aperitur Vn-
de et hercules cum gadibus
peruenisset columnas ibi
posuit sperans illic esse or-
bis terre finem

Are magnu est quod
ab occasu ex occea-
no fluit et in mer-
idie uergit Deinde ad sep-
tentrione tendit Quod inde
magnu appellatur quia ce-
tera maria in comparacione eius
minora sunt Iste est et
mediterraneus quia per me-
diam terram usque ad oriente
perfunditur europam et afri-
cam asiamque disterminans
Huius prime partis sinus qui
hispanias perfundit hiber-
icus et balearicus appellatur
Deinde gallicus qui narbo-
nensem prouinciam adluit mox
ligusticus qui iuxta genuam

urbem est proximus Post hunc tirre-
nus qui italiam adtingit quem greci ionium
ita inferum uocant Inde sicu-
lus qui a sicilia usque ad cretam
uadit Deinde creticus qui in pa-
filiam et egiptum protendit Inde
ellespontus in septentrione re-
torquens a fractibus magnis
iuxta tracias et illiricum in angu-
stias vii stadiorum constringitur
quo et xerses ponte nauibus
facto in greciam commeauit ibi est
habidos Inde diffusum equore
patens rursus stringitur et fit
propontidem quod mox in quingentis
passibus coartatur et fit bos-
forus tracius quo darius copi-
as transportauit Inde ponti-
cus sinus amplissimus atque in-
ter meotidis paludibus quod ma-
re ex multitudine fluminum
dulcius quam cetera nebulosumque
et et breuius unde et pon-
tum uocatum quia sit biuius atque
propter focas et timnos atque delfi-
nos alias beluarum maiores
non patitur Sic autem terra dum
una sit pro diuersis locis uariis
appellatur uocabulis ita et
pro regionibus hoc mare magnum
diuersis nominibus nuncupatur Nam
hibericus et asiaticus aquitanicus dicitur

tum ab insulis balearicum pro-
bum creticum exinde egeum carpatium
Nam inter tenedum et chium saxum
est in mari quasi capra, qua insula quod
uidentibus procul capre simile credi-
tur, greci egeum nuncupant, unde egeum
mare est dictum. sic et carpatium
inter cyprum et rodum ab in-
sula carpato. illic proxima ager-
tibus gallicum, superius dalmaticum
ab yspanis agolicum tormicum ci-
pu adriaticum. Nam adria
quedam ciuitas illirico mari
proxima fuit, que adriatico mari
nomen dedit. apo paoe celum
superum et inferum, quia sit oriens
superior, occidens inferior. Est
autem tuscum et adriaticum cogno-
mina regibus ut ionium. Ionius
quippe rex fuit grecie unde iones
athenienses. hoc mare et tirre-
num dictum, quia tuscia allu-
it. idem tirrenum, quia a tirre-
nis nautis qui se in hoc mare
precipitauerant. Est ponticum co-
mu sinum est in medio ab
roma usque ad siciliam et quia
nautis est adriaticum atticum
et septemtrionis amoribus adtur-
rant et sinus ac sinus ab ap-
pellatur a capitibus hominum qui deci-
derunt in mari ut ellespontum
icarium mirteum. Nam mirteum

mare dictum a mirtilo la-
pso, quem illic oenomaus
precipitatum est. Icarium uero
creticus, ut fabule ferunt,
altiora petens pennis et
calore solutus mari inse-
cidit nomen imposuit.
Frixus quoque cum elle sorore
sua fugiens insidias no-
uercales contendit naue
pignus arietis habente
qualibet est. Elles autem
prior cum se presse naufra-
gium decidit in mari et
mortua ellesponto mari
nomen dedit. abardine
fluctu prepondias. Nam
dictum prepontonti quia
ponto preuenit idem et
athenspoi uel angustijs ma-
ribus bou bosforus Trai-
cius. aut pelagus aspe-
datur. Gallicus europe
Affricus libie hys utrique
qua proxima sit uenerit
in partes. Pelagus autem est
latitudo maris sine litore
et portu, greco nomine aptum
plagia hoc est a latitu-
dine dictus. Unde et
plagia eo quod sit spaciosa

nus dicitur maio-
ris recessus maris
ut in mari magno
ionius in oceano
caspius indicus persicus
arabicus qui et mare ru-
brum quod oceano adscribitur
Rubrum autem mare voca-
tur eo quod sit roseus unde
in fluctu non tamen tale
natura habet quale vide-
tur ostendere Sed vicinis li-
toribus inficitur gurges
atque inficitur quia omnis
terra que circumstat rub-
ra est et sanguineo colore
perma ideoque inde mi-
nium acutissimum colligitur
et alii colores quibus pictura
variatur Ergo cum terra habundat
huius nature fluctibus sub-
inde diluitur et quicquid
adesum est in colore cadit
Ob hoc etiam in hiis litori-
bus gemme rubre inveniuntur
lapillus enim cuiusmodi ger-
mo involutus cum inter are-
nas attritus est et terre co-
lorem habet et maris Hoc
mare in duos sinus scindi-
tur hiis qui ad occidentem est
persicus appellatur quia ora

illius perse inhabitant Alter
vero arabicus dicitur quod sit circa ar-
abiam

stus ad oceanum pertinet
fretus ad utrumque mare
Nam estus est maris
accessus vel recessus id est inquietu-
do unde et estus varius pro que ma-
re cum vicissim cum recessit
Fretum autem appellatum quod ibi semper
mare ferveat Nam fretum
est angustum et fervens mare
abundantium fervore vocatum
ut gaditanum vel siculum Nam
freta dicta varro ait quasi ferven-
da vel fervens cum et motum
ferventis habeant Fretum Sicilie
quod regium dicitur Salustius tale vocari
vocari scribit dicens Italie o-
lim Siciliam coniunctam fuisse et du-
m esset una tellus medium spatium a-
per humiditatem obrutum est quibus autem
per angustiam scissum et inde re-
gium vocatum quia grece abru-
ptum hoc nomine nuncupatur Est
artissimum tribus millibus spatium
Siciliam ab Italia dividens fabu-
losis terribile monstris quod hinc
inde Scilla et Caribdis ostendit
Scillam accole saxum mari im-

inmuens appellat similiter celebrate forme spacii incestibus Vnde monstruosam speciem fabule illi dederunt quasi formam hominis capitibus succinctam caninis quia colisi ibi fluctus latratus uidentur exprimere Caripdis dicta quod gurgitibus occultis naues absorbeat Est . n mare uerticosum et inde ibi lamata naufragia profundo emergunt Ter aut in die mergit fluctus et ter absorbet nam accipit uorat uomit ut rursus accipiat Sirtes sunt arenosa in mari loca Sirtes autem salustius attractu uocari dicit quod omnia ad se trahat et appropinquari uado sic mari tocat Hec ar mari egipcio uicine sunt et superius admissetur Vada uero sunt que in mari uel in fluminibus transeuntes uel ambulando peditibus uado que uirgilius breuia appellat grece brachia

Vnde autem conuenit quedam maria que non miscentur oceani fluctibus aut mari magno et dicuntur lacus et stagna Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur non miscetur fluctibus ut lacus asfalti Asfalti aut lacus benacus et larius et ceteri quos greci limni i stagnos uocant Na fontes labuntur fluuiis flumina infecta dissoluit Lacus stat in loco non fluit et dictus lacus quasi aque locus Lacus asfalti i et mare mortuum uocatum propter quod nichil gignit uiuum nec recipit ex genere uiuencium nam neque pisces habet neque assuetas aquis et aletas mergendi usu patitur aues Sed et quecunque uiuencia mergere temptaueris quam arte demersa statim resiliunt Et quamuis uehementer inlisa excussa excutiuntur Sed neque uentis mouetur resistente turbinibus bitumine quo aqua omnis stagnat neque nauigacionis patiens est quia omnia uita carentia in profundum mergunt nec materiam ullam sustinet nisi que bitumine illustratur Lucerna accensa fertur supernatare extincta demergi hunc hec mare

palmarum dicitur siue lacus
asfalti i. bituminis Est
in iudea inter iericho et
zoara. Longitudo autem
usque ad zoaros arabie ex-
tenditur stadiis septingentis
octuaginta. Latitudo sta-
diis centum quinquaginta
usque ad vicinia sodomorum
Lacus tiberiadis ab oppi-
do tiberiadi vocatur quam quon-
dam herodes in honorem ti-
berii cesaris condidit Est
autem in iudea omnium lacuum
salubrior et ad sanitatem
corporum quod a multis efica-
cior ceteris stagnis Ge-
nesar lacus amplissimus
in iudea longitudine cen-
tum quadraginta extenditur
stadiis latitudine quadra-
ginta diffunditur Crisp-
antibus aquis auram non
ventis sed de se ipso sibi exci-
tans unde et genesar dici-
tur greco vocabulo quasi generans
generans sibi auram Denique
per diffusiora spacia lacus
frequentibus aurarum spiritibus
agitatur Unde et sapor aqu-
cus et ad potandum dulcis
et abilis Benacus lacus

italie in venetia de quo fluuius
nascitur mincius qui lacus ma-
gnitudine sui tempestates imi-
tatur marinas Lucrinus
et auernus lacus campanie sunt
Lucrinus autem dictus quia olim
propter copiam piscium vectigalia
magna prestabat Auernus
autem lacus vocatus quod aues ibi
supervolare non possint Nam antea
siluarum densitate sic ambiebatur
ut exalantes inde per angu-
stias aque sulfuree odor grauis-
simus super volantes aues alisas
pro nattaret quam rem augustus
cesar intelligens deiectis siluis
ex pestilentibus amena reddidit
loca. Lacus autem vel et stag-
num ubi inmensa aqua conuenit
Nam dictum est stagnum ab eo
quod illic aqua stet nec decurrat

Abyssus est profunditas
aquarum inpenetrabilis
siue spelunce aquarum
latentium e quibus fontes et flu-
mina procedunt vel que occulte sub-
terra currunt unde abyssus dicta Nam
omnis aqua siue torrentes per oc-
cultas venas ad matricem

abyssum revertuntur. Fluctus
dicti quod flatibus fiant ventorum
enim impulsu agitatae aquae fluct-
uant. Aqua est stativa et si-
ne motu aequalis. Unda vero e-
minens liquor qui semper in
motu est. Lucretius aerias
undas id est motus et torpet id
quod refluctuat. Nam non unda
ipsa aqua est sed aqua in motu
quodam et agitatione quasi
adeundo et redeundo unda vo-
catur. Latex proprie liquor fontis
est. Et dictus latex quod in venis
terrae lateat. Gutta est quae stat,
stilla quae cadit. Cum autem stat
aut pendet de tectis vel arbori-
bus quasi glutinosa, gutta est;
dum ceciderit, stilla est. Spuma
dicta est ab eo quod spuatur. Sor-
des enim sunt undae. Unde et
musti et ea quae coquuntur
spuma purgantur. Hinc et
sputum.

[A]mnis est perennis aquae
decursus a fluendo proprie
dictus. Proprie autem flumen
ipsa aqua, fluvius cursus aquae
[illegible] fluvius quia fluvius
id est prior aqua quam decursus.
Duo sunt autem fluminum
genera, unum torrens, aliud
vivum. Quos Virgilius de-
notat in e flumine vivo
abluere. Torrens est aqua
veniens cum impetu, dictus
autem torrens quia pluvia
crescit, siccitate torrescit,
id est arescit. Quos Pacuvius:
flammeo vapore torrens torret
[illegible] abiegine nomine
[illegible] nos [illegible]
Illi agri quos [illegible] nos
atque quo fiebat. Amnis
fluvius est nemore ac fron-
dibus redimitus et ex ipsa
amenitate amnis vocatus.
Decursus proprie finis cursus
sive aquae sit seu quarumlibet
rerum. Rivi dicti quod deri-
ventur ad irrigandum id est
ad inducendas aquas. Nam ri-
gare irrigare inducere
est. Gurges proprie locus altus
in flumine. Puteus est
locus defossus ex quo hauritur,
a potatione dictus. Fons
caput est aquae nascentis quasi
aquas fundens. Quidam
autem fluviorum proprios vocabulorum
nomina acceperunt, ex quibus
non nulli notandi sunt.

qui in hystoriis celebres
memorantur. Geon flu-
uius de paradiso oriens atque
uniuersam ethiopiam cingens
uocatur hoc nomine quod in
cremento sue inundationis
terram egipti irriget. Ge-
on enim grece latine terra signat
hic apud egiptios nilus
dictus est propter limum quem
trahit qui efficit fecundi-
tatem. Unde et nilus dictus
est quasi neailia iuxta aalon.
Nam antea nilus latine
melo dicebatur. Apparet
autem in nili de latere de quo
in meridie uersus ad occi-
egipto ubi aquilonis fla-
tibus repercussus aquis
retroluctantibus intumes-
cit et in inundacione egip-
to facit. Ganges fluuius
quem fison sancta scriptura
cognominat oriens de
paradiso pergens contra in-
die regiones. Dictus autem
fison id est caterua quia decem
fluminibus magnis per eo ad-
uinctis impletur et efficia-
tur. Ganges autem uocatur
a rege gangaro indie. Fer-
tur nili modo exaltare et

super orientis terras erumpere. Tigris
fluuius mesopotamie de paradi-
so exurgens et pergit contra assi-
rios et post multos circuitus in
mare mortuum influens. Vocatus
autem hoc nomine propter uelocitatem in si-
militudinem nimia pernicitate currentis.
Eufrates fluuius mesopotamie
de paradiso exoriens copiosis-
simus gemmis qui per media babi-
lonia influit. Hic a frugibus
uel ubertate nomen accepit.
Nam ebraice eufrata fertilitas
interpretatur. Mesopotamiam
enim in quibusdam locis ita ir-
rigat sicut nilus alexandriam.
Salustius autem auctor certissimus
asserit tigrem et eufratem uno
fonte manare in armenia
qui per diuersa euntes longius
diuiduntur spacio medio re-
licto multorum milium. Que
tamen terra quam ab ipsis ambitur
mesopotamia dicitur. De quo Ysi-
dorus animaduertit alterum
de paradisi fluminibus colliga-
ri. Indus fluuius orientis
qui rubro mari accipitur. Ca-
spes fuit medo rex antiquis-
simus orientis nomen
accepit qui iuxta caspiis de-
de quo lucanus. Cui dicit fluuii

uius prope dicitur tamen contra ori
entem decurrere Ararim fluuius
orientis de quo virgilius Aut ara-
rim parthus bibet cum parthica
et assiriam Bactrus fluuius
orientis a rege bactro vocatus
percurrit a quo bactriam et urbs
cur Caspius est fluuius voca
tus cum longe magis aque dul
cedine habeat cidnus ut fertur
tegas quam diu inter tignes profl
fluit ubi cocco spalla uindi
car Cithara amnis quidam tig-
rim cilicie fluuium deriuari
confirmant Araxis amnis ar
menie qui ab uno monte cum
eufrate diuisus oritur dictus
quasi rapacitate cuncta consternat
unde et cum eum allexander
transire vellet ponte fabrica-
to tanta vi inundauit ut
pontem dirueret hic breuibus
intervallis abeuntis oritus
tamen tollit ac deinde caspium
fertur in mare Flauius est
qui vocatur orientis iuxta
anthiochie muros decurrens
qui a pluuiis oritu orientis non
longe ab urbe mare tollit
Rhenus de origine sue tracta
dicitur et ceteros latini appel
lauere cuius fluentis corpo

impectu frigidioribus et
zephiris assidue ibi spir
antibus tota ciuitas
mom... ipse omnibus re
frigeratur Jordanis iu-
dee fluuius a duobus fon-
tibus nominatus quorum
alter vocatur ior alter dan
hiis igitur procul a se di
stantibus in unum alueum
federatis iordanis deinc-
eps appellatur Nascit-
ur sub libano monte
et diuidit iudeam et ara-
biam qui per multos circu-
itus iuxta iherico in ma-
re mortuum influit Eu-
ris tantas ... montibus
super duplum alis in
cursum se precipitat mare
unde et nominatur Cidnus
amnis cilicie a thauro m-
onte egrediens unica a-
qua habens suauitatem
et quia grece quod candidum
est cignum gentili lingua
prosper dicitur unde et amni huic
nomen datum quia tumet
estate qui inuicem soluit-
reliquis anni temporibus te

nius est et quietus. Ylas
fluvius Asie. Pactolus flu-
vius Asie arenas aureas
trahens de quo Virgilius
Pactolusque irrigat auro
quem Pactolum fluvium alii
crisoroa vocant. Hermus
fluvius Asie qui mirne
secat rapax et ipse fluen-
tibus aureis et arenis
plenus a quo et Smirna
vocata est. Meander
amnis Asie flexuosus
qui recurrentibus ripis
inter Cariam et Ioniam pre-
cipitatur in sinum qui Mi-
letum dividit et Prienam. Me-
ander autem vocatus quod
sit flexuosus et nusquam
ruinatur rectus de quo Ovi-
dius Curvus ludit Mean-
der in undis. Tanais fuit
rex Scitarum primus a quo Tana-
is fertur fluvius nuncupa-
tus qui a Rifeis pluvis
veniens dirimit Europam
ab Asia inter duas mundi
partes currens atque in Ponticum
fluens. Inachus Achaie a-
mnis Argolicos irrigans
campos quem rex Inachus

a se vocavit qui primus Ar-
genti prima dedit ibi et Herm-
antus ab Herimanto monte
dimissus. Padus Italie flu-
vius a iugis Alpium fusus ex
tribus fontibus oritur ex quibus
uni vocabulum est Padus qui
diffusus in modum stagni am-
ne sinu digerit aquas et Pa-
dus est nuncupatus. Hic a gre-
cis Eridanus cognominatus
ab Eridano Solis filio quem Fe-
tonte dicunt qui fulmine percus-
sus in eodem flumine dicitur
est et extinctus. Augetur enim
exortu canis liquescentibus
nivibus et ad accessione trig-
inta fluminum circa Ravennam
in Adriaticum mare deffertur.
Tiberis Italie fluvius a Tiberi-
no rege Albanorum dicitur appellatus
qui in hunc fluvium deperiit
et de obitu suo nomen dedit.
Nam antea Albula antiquo
nomine a colore habuit quod nu-
bibus albis sit. Est autem Tibris
qui et Tiberis sed Tiberis in co-
tidiano sermone Tibris in poesi
dicitur. Danubius Germanie flu-
vius vocari fertur amnium
copia quibus magis augetur

Iste est qui in europam plus
omnibus habet famam. Idem et
Ister quidam per innumeras
uadit gentes mutat et nomen
et maiores sibi ambiendo col-
ligit uires. Oritur germanie
iugis et occidentalibus partibus
barbarorum pergens contra orientem
sexaginta in se flumina recipit
vii hostijs in pontum influit.
Rodanus gallie fluuius ab oppi-
do rodo cognominatus quem co-
lonia rodiorum uocauerit quo
rapidus conata cursu terrenum
equoris freta frendens non me-
dicum sepe nauigantibus facit pe-
riculum dum inter se maris
fluctus et amnis fluenta de-
certant. Renus arcadam po-
testate fertur uocatus quem ad
eadem crimina prouidia serit.
Est autem germanie fluuius
inter tres europe maximus
fluuios computatus qui a iugo
alpium usque in occeanum per fundo
cursus suos dirigit. Hiberus
amnis qui quondam toti spanie
nomen dedit. Arneus fluuius
gallie nomen a colore pig-
menti suppsit qui in eo pluri-
mus inuenitur. Durius a
duris quasi doris. Tagus
fluuius cartago spanie
nuncupauit ex qua ortus
procedit fluuius arenis
auri uero copiosus et
ob hoc ceteris fluuijs spa-
nie prelatus. Betis fluuius
qui et betice prouincie nomen
dedit. Ex qua marcialis:
Betis oliuifera crinem
redimite corona aurea
qui nitidis uellera tin-
guis aquis. Eo quod ibi lane
pulcro colore tinguntur.
Betis autem dictus eo quod hu-
mili solo decurrat. Bitum
cum grece humile uel infimum
uocant. Quedam autem flu-
mina in deliciis plurima
mole terrarum pressa sunt
quedam uero que non exiter
abissi cum ruptis meatibus
erumpunt.

d Diluuium dictum qua-
quaque uersum omnia quod
in undauerit deleat.
Primum diluuium extitit sub
Noe quo pro sceleribus hominum

offensus omnipotens toto orbe
contecto deletis cuncta-
rum specie celi fuit hac
pelagi cuius medicum arte-
que ludens in lapidibus
quos in te montis mobilis
conchis et ostreis con-
gregatos sepe etiam caua-
tos aquis visere solemus
Secundum diluuium fuit marta-
ia iacob patriarche co-
gigi temporibus qui eleusine
conditor et rex fuit nu-
merique loco eo tempore dedit
Tercium diluuium mirus salea
moysi ul' amfictioni temporibus
fuit qui tercius post cecro-
pem regnauit cuius temporibus
aquarum inluuies maiorem
partem populorum tessalie absump-
sit paucis per refugia mon-
tis liberatis maxime in
monte parnaso in cuius
circuitu ducalion tunc
regno potiebatur qui tunc
ad se nauibus ratibus con-
fugientes susceptos per ge-
mina parnasi iuga fouit
et aluit aqua per terram gnig
humanum genus fabule et

lapidibus reparatum per abeo
spt' homines in specie cordis duricia-
am Sed et flumina cum plures
aucta imbribus ul' consuetu-
dine ul' diuturnitate ul' ma-
gnitudine redundant multa
que prosternit et ipsa diluuia
dicuntur Baccha autem flumi-
na cum supra modum creue-
rit non tam ad presens inferre
dampna sed etiam et aliqua
significare futura. Explicit liber
terrius decimus

Terra est in me-
dia mundi regi-
one posita omni-
bus partibus celi in
modum centri
equali interuallo consistens
que singulari numero totum
orbem significat plurali uero
singulas partes cum noua diui-
sa dat ratio Nam terra dicta
a superiori parte qua teritur
humus ab inferiori ul' humida
terra ut sub mari Tellus autem

quia fructus eius tollimus. Hec
et ops dicta eo quod opem fert
frugibus. Eadem et arvum ab
arando et colendo vocata proprie
autem terra distinctione aque
arida nuncupatur sicut scrip-
tura ait: Et vocavit deus
terram aridam. Naturalis
enim proprietas siccitatis est terre. Nam
humida ut sit hoc aque affinita-
te sortitur. Cuius motum aliqui di-
cunt ventum esse in concavis eius
qui commotus eam movet. Sa-
lustius: Venti per cava terre precipi-
tati rupti aliqui montes tumu-
lique sedere. Alii aquam dicunt
genitale in terris moveri et eas
simul concutere sicut vas ut
dicit Lucretius. Alii spongiosam
eandem terram volunt cuius ple-
rumque latentes ruine supposi-
ta cuncta concutiunt terre. Est
laceratur aut motu quando inferiore
fiunt aut crebris tonitribus
aut de concavis terre erumpentibus
ventis.

Orbis a rotunditate cir-
culi dictus quia sicut
rota est. Unde et brevis
etiam rotella orbiculus
appellatur. Undique enim
oceanus circumfluens eius
in circulo ambit fines. Di-
visus est autem trifarie.
E quibus una pars asia al-
tera europa tertia africa
nuncupatur. Quas tres
partes orbis veteres no-
ne qualiter diviserunt. Nam
asia a meridie per orientem
usque ad septentrionem pve-
nit. Europa vero a septen-
trione usque ad occidentem
atque inde africa ab occiden-
te usque ad meridiem. Unde
evidenter orbem dimidium duo
tenent europa et africa.
alium vero dimidium sola
asia. Sed ideo iste due
partes facte sunt quia inter
utramque ab oceano mare
magnum ingreditur qui eas
intersecat. Quapropter si in
duas partes orientis et oc-
cidentis orbem dividas asia
erit in una in altera vero
europa et africa. Post diluvium

Fecit [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

Asia ex nomine
cuiusdam muli
eris est appel
lata que apud an-
tiquos imperium tenuit orie
ntis Hec in tercia orbis parte
disposita ab oriente ortu solis
a meridie oceano ab occidu-
o mari nostro finitur a sep
tentrione meotide lacu
et thanai fluvio terminat-
Habet autem provincias mul-

tas et regiones quarum breviter et
nomina et situs expediam sumpto
initio a paradiso Paradisus
est locus in orientis partibus
constitutus cuius vocabulum ex greco
in latinum vertitur ortus porro
hebraice eden dicitur quod in nostra ling-
ua delicie interpretantur quod
utrumque iunctum facit ortum delici-
arum Est enim omni genere lig-
ni et pomiferarum arborum con-
situs habens etiam et lignum vite
Non ibi frigus non estus set perpe-
tua aeris temperies E cuius medio
fons prorumpens totum nemus irri-
gat dividiturque in iiii nascen-
cia flumina Cuius loci post pecca-
tum hominis interclusus est aditus
est enim undique romphea flam-
mea id est muro igneo accinctus
ita ut eius cum celo pene iun-
gat incendium Cherubin quoque
id est angelorum presidium arcendis
spiritibus malis super romphee
flagrancia ordinatum est ut
homines flamme angelos vero
malos angeli submoveant
ne cui carni vel spiritui tran-
sgressionis aditus pateat para-
disi India vocata ab indo
flumine quo ex parte occidentali clauditur

Hec a meridiano mari porrecta
usque ad ortum solis et a septentrio-
ne usque ad montem caucasum pervenit
habet gentes multas et
oppida insulam quoque taprobane
gemmis et elephantis refertam crisam et ar-
girem auro argentoque fecundas
utiles quoque arboribus folia
nunquam carentibus habet et flu-
vios gangem et indum et ypanem
illustrantes indos terra indie
favonii spiritu saluberrima
in anno bis metit fruges
vice hiemis et estatis patitur
Gignit autem tincti coloris
homines elephantes ingentes mo-
noceron bestiam psitacum
avem hebenum quoque lignum et cin-
namum et piper et calamum
aromaticum Mittit et ebur
lapides quoque preciosos berillos
crisopassos et adamantem car-
bunculos lignites margari-
tas et uniones quibus nobi-
lium feminarum ardet ambitio
Ibi sunt et montes aurei quos
adire propter dracones et griphos
et immensorum hominum monstra
impossibile est Parthia ab in-
die finibus usque ad mesopota-
miam generaliter nominatur
propter invictam eorum virtutem
Parthorum et assiriorum et reli-
quorum omnes regiones in eius
nomine tamen sunt Sunt in
ea aracusia parthia assi-
ria media et persida Que
regiones initio sui con-
iuncte initium ab indo flu-
mine sumunt tigri clau-
duntur locis montuosis
et asperioribus habentes
fluvios ydaspem et arbem
Sunt autem inter se finibus
suis discrete nomina suis auc-
toribus ita trahentes Ara-
cusia ab oppido suo nuncu-
pata Parthia a parthis ab sci-
thia venientes occupaverunt
eamque ex suo nomine vocaverunt
Hinc ad meridiem rubrum
mare et a septentrione hir-
canum salum ab occidua plus
plaga media regna ma-
tianum sunt porrecta ca-
spio litore usque ad tras-
situabit Assiria vocata
assur filio sem qui eam
regionem post diluvium
primus incoluit hec ab
ortu indiam a meridie
mediam tangit ab occi-

duos tigrim a septentrione
montem caucasi ubi por-
te caspie sunt. In hanc
regionem primus ipsius inue-
tus est purpure. inde
primum crinium et corporum
unguenta uenerunt et odo-
res quibus romanorum atque
grecorum effluxit luxuria. Me-
dia et persida a regibus me-
dis et perse cognominate
qui eas primas bellando
aggressi sunt. ex quibus me-
dia a caspio tripertita pa-
tria regna amplectitur
A septentrione armenia c[ir]-
cudatur ab ortu caspius
uidet a meridie persidam
huius terra mediam arbo-
rem gignit quam alia regio
minime partuuit. Sunt
autem medie due maior
et minor. Persida tendit
ab ortu usque ad indos ab
occasu rubrum mare habet.
Ab aquilone uero mediam
tangit ab austro carmen-
iam que persidi adnectitur in q-
uo est susa oppidum
nobilissimum. In perside primum
orta est ars magica in qua

nemroth gigans post confusio-
nem linguarum habiit ibique
persas ignem colere docuit. Ni-
am omnes in illis partibus solem
colunt qui eorum lingua hel
dicitur. Mesopotamia greca
ethimologia possidet quod duobus
fluuiis ambitur. Nam ab
oriente tigrim habet ab occa-
su eufraten. Incipit autem a
septentrione inter montem thau-
ri et caucasi cuius a meridie
sequitur babilonia. Deinde cal-
dea nouissima arabia eude-
mon. Babilonie regionis caput
babilon urbs est a quo et nun-
cupata tam nobilis ut caldea
et assiria et mesopotamia in eius
nomen aliquando transierit. Arabia
appellata id est sacra hoc enim interpreta-
tur significare eo quod sit regio tu-
rifera odores creans. Hanc
etiam greci eudemon nostri beatam
nominauerunt. Cuius saltibus
et mirra et cinnamomum producit
Ibi nascitur auis fenix. Ibi
nascitur gemma et iris molochites
et zeberota ibi inueniuntur. Que
est et sabaa appellata a filio chus
qui nuncupatus est saba. Hec autem
angusto tractu ad oriente

uersa ad persas sita extenditur
cuius septentrionalis a caldea
clauditur occasum sinu arabi
co. Comma syrus quidam phibe
indigena a suo uocabulo
nuncupasse. Hec ab oriente flu
mio eufrate ab occasu mari
tirro et egipto terminatur. Ta
gens a septentrione armeni
am et capadociam a meridie
sinum arabicum. Cuius por
recta in immensum longitudi
ne in lato angustior habet.
Habet autem in se prouincias comagene
na fenicem et palestinam cuius
pars est iudea absque sarrace
nis et nabateis. Comagena
prima prouincia sirie a uocabulo
comage urbis nuncupata que
quondam ibi metropolis habe
batur. Huius a septentrione ar
menia ab ortu mesopotamia
a meridia siria ab occasu ma
re magnum. Fenix cathmi
frater de thebis egiptiorum in siriam
profectus apud sidonem regna
uit eamque prouinciam ex suo no
mine feniciam appellauit. Ipsa
est ubi est tirus ad quem ysa
ias loquitur. Habet autem ab
oriente arabiam a meridie
mare rubrum. Palesti
na prouincia philistim ur
bem metropolim habuit
que nunc dicitur ascalon
ex qua ciuitate omnis circa
eam regio palestina est
nuncupata. Huius ab or
iente mare rubrum occurrit.
Meridianus latus iudee
occupatur a septentrionali
plaga tirorum finibus clau
ditur ab occasu egiptio
limite terminantur. Iudea
regio palestine ex nomine
iude cuiusdam unde appellati iu
dei cuius tribu reges habuit.
Hec prius canaan dicta a fi
lio cam siue a x^e cananeis
gentibus quibus expulsis eam
tenuit. Iudei possiderunt. In ma
iori longitudinis eius a uico
arsa usque ad uicum iuliadem
porrigitur in quo iudeorum
fuit ac tiriorum communis
habitatio est. Latitudo
autem eius a monte libani
usque ad tiberiadis lacum
extenditur. In medio autem
iudee ciuitas ierosolima

est quasi umbilicus regio-
nis totius. Terra varia-
rum (?) opibus dives frugibus ferti-
lis aquis illustris opti-
ma balsamis. Unde postquam
clemencior gratia optinue-
runt iudei eam promissam
patribus terram fluentem mel-
le et lacte et ita illis
deus resurrectionis prog-
aticum (?) publicaretur. Sa-
maria regio palestine
ab oppido quodam nomen
accepit qui vocabatur
Samaria civitas quondam
regalis in ipsa que nunc
ab augusti nomine sebastia
nuncupatur. Hec regio
inter iudeam et galileam
media iacet incipiens
a vico cui nomen est hele-
as desinens in tra acra-
bat pro cuius natura eo
simili nec ullo differens
a iudea. Galilea regio
palestine vocata quod gig-
nat candidiores homines
quam palestina. Hec autem
duplex est superior et in-
ferior sibi tamen conne-
xe et finitime adherentes

terra eorum optima et ferax et
fructibus satis fecunda. Pen-
tapolis regio inter fines ar-
abie et palestine sita dicta
a quinque civitatibus impiorum que
celesti igne consumpte sunt. Ter-
ra amplius iherosolimis oli-
ubertima nunc autem deserta
atque combusta. Nam propter scelera
incolarum de celo descendit ignis
qui regionem illam in cineres
eternos dissolvit. Cuius umbram
quedam et species in favillas
et arboribus ipsis etiam
adhuc videtur. Nascuntur
enim ibi poma virentia sub tanta
specie maturitatis ut edendi
desiderium generant. Si carpas
fatiscunt ac resolvuntur in ciner-
em fumumque exalant quasi adhuc
ardeant. Nabathea regio
a nabaioth filio ysmahel nuncu-
pata. Iacet autem inter iudeam
et samariam et surgens ab eu-
frate in mare rubrum porri-
git et est pars arabie. Egi-
ptus qui prius aeria dicebatur
ab egipto danai fratre [illegible] ibi
regnante nomen accepit. Hec
ab oriente sirie ac rubro mari
coniuncta ab occasu libiam habet
a septentrione mare magnum

a meridie vero in tropicus re-
cedit pretendens usque ad ethiopes.
Regio celi imbribus assueta et
pluviarum ignara. Nilus solus
eam circumfluens irrigat et
inundatione sua fecundat un-
de et ferax frugibus multa parte
terrarum frumento alit ceterorumque
negociorum adeo copiosa ut im-
pleat necessariis mercibus
totum orbem terrarum. Confinis e-
gipti canopea a canopo menel-
lai gubernatore sepulto
in ea insula que helene princi-
pium et hospitium nihil facit. Seri-
cus oppidum orientis a quo et ge-
nus serici et regio nuncupa-
ta est. Hec ab scitico et oce-
ano et mari caspio ad ocea-
num orientalem inflectitur
nobilibus frondibus fertilis e
quibus vellera decerpuntur
que ceterarum gentium seres ad
usum vestium vendunt. Bac-
tria regionis proprius amnis bac-
tros vocabulum dedit partes
huius que pene sunt paramis iugis
ambiuntur que adversa sunt
indi fluminis fontibus termina-
reliqua includit oxus fluvius.
Mittit bactria fortissimos

fortissimos camelos nun-
quam atterentes pedes. Sci-
tia sit et gotia a magog
filio iaphet fertur cogno-
minata cuius terra olim
ingens fuit. Nam ab ori-
ente india a septentrione
per paludes meotides inter
danubium et oceanum usque
ad germanie fines porri-
gebatur. Postea vero mi-
nor effecta a dextra ori-
entis parte qua oceanus
sericus tenditur usque ad
mare caspium quod est ad occa-
sum dehinc a meridie
usque ad caucasi iugum de-
ducta est. Cui subiacet
hircania ab occasu habens
pariter gentes multas propter
terre infecunditatem late va-
gantes ex quibus quedam agros
incolunt quedam portentuo-
se ac truces carnibus hu-
manis et eorum sanguine
vivunt. Scitie plures terre
sunt locupletes inhabi-
tabiles tamen plures. Nam
dum in plerisque locis auro
et gemmis affluant griffo-
rum immanitate accessus homi-

rarum est hymaragdi sat
optimus est patria est Cya
neus lapis et cristallus
purissimus est habet et
flumina magna oscorum
phasidem atque araxen Hir
cania dicta a silva Hirca
na que subiacet Scithie
ab oriente mare caspium a
meridie armeniam a sep
tentrione albaniam ab occa
su hiberiam Est autem plena
aspera silvis immanibus
feris tigribus pantheris et
pardis De qua virgilius
Hircaneque admorunt ubera
tigres Albania a colore
populi nuncupata eo quod albo
crine nascantur Hec ab or
iente sub mare caspium sur
gens per oram oceani septen
trionalis usque ad meoti
des paludes per deserta et
inculta extenditur Huic ter
re canes ingentes sunt tante
que feritatis ut tauros
premant leones perimant
Armenia nuncupata ab
armeno iasonis tessali
comite qui inissus a rege
iasone collecta multitu
dine civis que passim va
gabatur armeniam cepit et eam ex
suo nomine nuncupavit Sita est autem
inter taurum et caucasum a cappa
docia usque ad caspium mare porrecta
habens a septentrione ceraunios
montes e quorum collibus tigris flu
vius nascitur et in eius montibus
arca per diluvium sedisse perhibetur
Duplex est autem armenia super
ior et inferior sicut due panno
nie Yberia regio asie circa
pontum armenie iuncta mari
de tincture ulos nascitur
Cappadocia urbs ipsa nominavit
Hec in capite sirie sita ab or
iente armeniam tangit ab occa
su asiam minorem ab aquilone
mare cimmerium et thermodon
tios campos quos habuere
amazones a meridie vero
taurum montem cui subiacet
cilicia et ysauria usque ad
cilicium sinum qui spectat contra
insulam cyprum Terra cuius ante
alias nutrix equorum alias amnis
persiam influit qui quondam
medie regna disiunxerat Asia
Asia minor ab oriente cappado
cia cingitur ab aliis partibus
undique mari circumdatur Nam
a septentrione pontum euxinum
habet ab occasu propontidem a

Ybena

capadocia

de equis capadocie

meridie egiptium mare habz
provincias bitinia frigiam
galaciam lidia caria pamp
hiliam ysauria licia atz lici
nia. Prima asie minoris
bitinia in ponto exordiu ad
partem solis orienti adversa
tracie iacet multis antea
nominibus appellata. Nam prius
bebricia dicta deinde migdo
nia mox a bitinio rege biti
nia nuncupata ipsa e et ma
ior frigia. Nicomedia urbs
in ea est ubi hannibal fugi
ens veneni haustu animam ex
spiravit. Galacia dicta a priscis
gallorum gentibus a quibus possessa
nuncupata nam galli in auxiliu
a rege bitinie evocate reg
num cum eo facta victoria
diviserunt sicque deinde greci
admixti primu gallo greci nunc
ex antiquo gallorum nomine ga
late dicuntur et eorum regio ga
lacia nuncupatur. Frigia dicta
a frigia europi filia. Hec et
dardania a dardano iovis
filio dicta de quo homerus
ait. Hunc prius genuit de cele
sti iupiter arce. Hec enim per factum
deucalionis civitate primus venit
in frigia. Est autem regio tota

di supiecta ab aquilone
parte galacie a meridia
na vicina est licaonie
ab oriente lidie adheret
ab occidente ellesponto ma
re terminatur. Huius regio
troia est quam ex suo no
mine appellavit tros opto
ianorum rex ganimedus
pater. Due sunt autem fri
gie maior et minor m
aior frigia est meonia mi
nor vero iliam. Licaonia

Cariam etenim fluvius di
scernit a frigia. Lidia
sedes antiqua regnorum
quam pactuli unda co
tulit in divicias toreu
tibus aureis. Hec antea
meonia dicebatur que
dum pluritate ducos fines
regeres lidus et tirrenus
ferre non posset sorte
tirrenus cum ingenti multi
tudine profectus loca gallie
occupavit et tirrenam
nominavit. Lidia aut di
dos regibus fecit quam imperium
tia remanserat cognomi
nata est. Coniungitur aut
ab occidente minori frigie

ab ortu smirnam urbem habet
quam meles fluuius cingit
cuius campos bactuli et
hermus circumfluunt arenis
aureis ditissimi Pamphi
liam

Ysauria e situ loci prohibetur
cognominata quod undique
apta aurarum flatibus Hec
metropoli urbe seleuciam
habet Cilicia a cilice quodam
nomen traxit quem ortu
dicunt fenice antiquiorem qui
ioue fuisse asserunt Pluri
ma iacet campis Regi
ones ab occidente licaonia
meridie mare spectat a ter
go montis thauri iu
ga Hanc cignus amnis
interserat matrem urbem
habet tarsum et cor
icus oppidum est in terra
plurimum et optimum c
rocum gignens flagrantia
et colore plus auro Li
cia nuncupata quod ab oriente
adiuncta cilicie sit Nam habet
ab ortu ciliciam ab occasu et
meridie mare asie a septentri
one caria Ubi est mons
chimera qui nocturnis esti

bus ignem exalat sicut in sicilia
ethna et vesulus in campania

Post asiam ad europ
am statum vertimus

Europa quippe age
noris regis libie filia fuit
quam iouis ab africa raptam
cretam adduxit Et partem tertiam
orbis eius nomine appellauit
Iste autem est agenor libie filius
a qua et libia id est africa fertur
cognominata Unde apparet
prius libiam accepisse uocabulum
quam europam Europa autem
in tertia parte orbis diuisa
incipit a flumine tanai de
scendens ad occasum per septentrion
alem oceanum usque in fines hispa
nie cuius pars orientalis et
meridiana a ponto consur
gens tota mari magno con
iungitur et in insula gadibus
finitur Prima europe regio
sithia inferior que a meotidis
paludibus incipiens inter danu
bium et oceanum septentrionalem
usque ad germaniam porrigitur
Que terra generaliter propter bar
baras gentes quibus inhabitatur

barbaria dicitur Cuius pars prima
alania est que ad meotidas
paludes pertingit Post hanc dacia
ubi et gocia deinde germania
ubi plurima parte sueui incolu-
erunt Germania superior in fer-
iore a danubio inter renum flu-
uium occeanumque conclusa cingitur
a septentrione et occasu occeano
ab ortu uero danubio a meridie
reno flumine dirimitur Terra
diues uirorum ac populis numero-
sis et inmanibus unde et propter
fecunditatem gignendorum populorum ger-
mania dicta est Gignit autem
hircanias aues quarum penne nocte
perlucent in pennis quoque feras
et uros atque alces parturit
mittit et gemmas Cristallum
et succinum gallaicum quoque
uiridem et ceraunium candidum
Due sunt autem germanie super-
ior iuxta septentrionalem occeanum
inferior circa renum Prouinci-
as autem quas danubius a barb-
arico ad mediterraneum mare
secludit Prima est misia
a messium prouentu uocata un-
de et eam ueteres cereris horream
nuncupabant Hec autem ab ori-
ente ostiis danubii iungitur

ab euro uero tracia a meri-
die macedonia ab occasu hi-
strie copulatur Post mi-
siam autem pannonia est
in noricus ager fortis
et pinguis fructuosus sy-
quod rebus fortibus stet
qui opere gallia belgica
Tracie tiras uel a suo filio
ueniens nomen dedisse perhi-
bent alii securia incolarum
tracia appellata dicuntur
Cuius ab oriente pontus et
urbis constantinopolis orta
est A septentrione autem ister
obtenditur a meridie uero
egeo mari adheret ab oc-
casu macedonia illi subia-
cet tamen regione dimbor-
pe populos masagete sunt
et alie plurime naciones
incoluerunt Ampla om-
niumque plurimas continet ge-
tes cuius fluuium tracia-
fundit qui eciam gentes bar-
barorum plurimas tangit Gre-
cia a greco rege uocata
qui cum eam regionem
regno incoluit Sunt autem
prouincie vii quarum prima ab
occidente dalmacia mox e-
pyrus in ethladas in thessalia

mile macedonia in achaia-
ia et due in mari creta
et ciclades illiricus autem
generaliter omnis grecia est
Dalmacia a delmi maxima
eiusdem provincie civitate
traxisse nomen existimatur
adheret autem ab oriente
macedonie a septentrione
mysie ab occasu histrie termi-
natur a meridie vero a-
driatico sinu clauditur
Illiria regio iuxta adria-
ticum mare in qua dardani
sedes habent que est et dar-
dania a dardano rege co-
gnominata hanc ex troi-
ana propagine in mores bar-
baros efferata Epirus
a pirro achilli filio cogno-
minatur cuius pars caonia
que ante molossia dicta
est a molosso filio pirri
quem de andromacha
habuit Sed postquam occisus
est pirrus orestis insidiis
andromacham elenus susce-
pit tenuitque regnum priui-
gnie qui successerat pirro
a quo molossia dicta est
pars epiri quam denique postea
a caone quem venatu

pignorancium dicitur occidisse
caoniam nominavit quasi ad sola-
cium fratris extincti Ellada dicta
ab rege ellana deucallionis
et pirre filio a quo et prius
greci ellenes nuncupati sunt
Ipsa est et attica terra ante ipsis
dicta Nam granus quidam grecie
indigena fuit cuius filia at-
this nomine antiqua terra vocata
est Hec inter macedoniam et
achaiam media iacet archadie
a septentrionali parte coniuncta
Ipsa est et vera grecia ubi fuit
athenas civitas mater liberalium
literarum et philosophorum nutrix
qua nichil habuit grecia
clarius atque nobilius Ionica est
et marathonis campus opinione
quondam preliis clarissimus Ella-
dis autem due sunt provincie
boetica et peloponensis Boe-
tica autem dicta hac causa ca-
damus agenoris filius
europam sororem a iove raptam
ex precepto genitoris quereret
nec repertam patris iram for-
midans confirmatus ad exilium
cepit Nam bovem forte con-
spectus secutus vestigia amplexus
est eciam ut illis recubuer-
at sicque locum nomine bovis

boetiam nominavit ubi et thebas
urbem construxit Eadem est
Aonia vocata a fonte quodam
apollinis et musis consecra-
ta qui in eadem boetia est Pe-
loponensis vero secunda pars ella-
dis ab apide rege nominata atque
vocata est Tessalia a tessalo re-
ge cognominata que a meri-
diana plaga macedonie coniun-
cta est cuius a tergo pieria est
Multa sunt in tessalia flumina
et oppida inter que tessalo-
nica et thebis ubi olim civilia
bella detonuere et ubi nati sunt
appollo et hercules maior et a-
chilles Ubi est et mons parn-
asus quondam apollini conser-
atus Tessalia patria achillis
et origo lapitarum fuit de quibus
fertur quod hii primo equos fre-
nis domuerunt unde et centa-
uri dicti sunt In tessalia primum
solidi aurei facti sunt domandorum
quoque equorum usus primum ibi
repertus est Macedonia a deu-
calionis abemathio rege emathie
nomen erat sed a macedone calli-
onis materno nepote postea
ibi accepit principatum mutavit
vocabulum macedoniaque cogno-
mine dicta est Hec autem confinis ab

oriente egeo mari a mer-
idie achaie ab occasu dalma-
tie a septentrione mesie Pa-
tria alexandri magni et
regio auri venis argenti
que optima lapide quem pe-
anite vocant Ibi gignit
mons olimpus in ea est qui
excellenti vertice tantum attol-
litur ut in cacumine eius
nec nubes eius nec venti
sentiantur Achaia ab acheo
rege et urbs et provincia
appellata hec pene insula
est Nam absque septentrio-
nali parte que macedonie
iungitur undique septa est
mari Ab oriente enim habet
mirtoum mare ab euro cre-
ticum a meridie ionium ab a-
frico et ab occasu cassiopas
insulas a parte septentrionali
macedonie vel attice tocius
iungitur Huius caput est urbs
corinthus grecie decus Mace-
donie achaie fluvius Arcadia
vero sinus achaie est ut platani
folium intra ionium et egeum
mare conspicua quam archas
iovis et callistonis filius pe-
lagi in ditione redacta est

pus nomine Archadia nuncu-
pavit. Ipsa est et Sitionia
a Sitione rege, a quo est re-
gnum Sitioniorum est dicta. Ha-
bet autem Archadia fluvium
magnum et Erimantum
Abeston quoque lapidem
qui semel accensus nunquam
extinguitur. Candidas
sine ceram merule ibi
nascuntur. Macedonia.

Pannonia ab alpibus Apen-
ninis est nuncupata, quibus
ab Ytalia secernitur, regio
viris fortis et solo leta, inter
duobus acris fluviis Dravo Savo
aqua vallata. Coniungitur
autem Norico et Rethie, habens
ab oriente Mesiam, ab austro Hi-
striam, ab affrico vero Apenni-
nos, habet ab occasu Galliam
Belgicam, a septentrione Danu-
bii fonte vel limite qui
Germaniam Galliamque secernit.
Histria ab Histro amne vocatur, que
eius terram influit, ipse est
Danubius. Habet autem Histria a sep-
tentrione Pannoniam. Ita-
lia quondam a Grecis olim occupata

magna Grecia appellata est. Deinde
a regis nomine Saturnia, mox et La-
tium dicta eo quod idem Saturnus a Jove
e sedibus suis pulsus ibi latu-
erit. Postremo ab Ytalo Siculorum
rege ibi regnante Italia nun-
cupata est. Cuius situs longi-
tudine amplius quam latitudi-
ne a circio in eurum extenditur.
A meridie Tirreno mari, ab
aquilone Adriatico clauditur.
Ab occiduo Alpium iugis finitur.
Terra omnibus rebus pulcherrima,
soli fertilitate, pabuli uber-
tate gratissima. Habet lacus
Benacum, Avernum atque Lucrinum,
fluvios Eridanum et Tiberim et
calentibus fontibus Baias, gi-
gnit gemmas siritem, ligur-
ium et corallium, bestias quoque ser-
pentem boam, lincem feram et diomedi-
as aves. Italia autem et Hispa-
nia ideo terre Hesperie dicte
quod ab eis vespere stella navigetur
et in Italiam et Hispaniam. Que hac
ratione discernitur: aut enim
Hesperiam solam dicis et significas
Italiam, aut addis ultima
et significas Hispaniam, quia in
occidentis est fine. Tuscia pars
Italie, Umbria vero pars Tuscie.
Tuscia autem a frequentia sacrorum

turris uocata a lt'o toriz'm Vm
bria uero storie narrant eo
q tpr aquosi cladis imbribz
superfuerit et ob h' umbria
grece cognominata est. eu in
iugis apennini montis sita
in parte italie uix meridie
Ethruria pars italie dicta
q eius fines tendebant usq
ad ripa tiberis quasi aiit erio
eo pro na alteroris signifi
cat alterop eni fines uo
cant rome eu fines ante un
am tantu tiberis ripa tene
bant alij ethruria dictam
ab ethrusco principe putant
idem et tirrenia a tireno
lidie fre qui ea parte cu plb
parte demonia uenit. adi
catia h' est et tuscia s tuscia
dicte no debemus quia mfx
legimus Tuscia aut a frequ
tia sacrificij et turis dicta e
illic et artem
auruspicina dnt esse repta
Apulia ubi brudi si qua
et tolisqua diomedis du
ces condider. Campania
habet. tras hieme atq esta
te uernates sol ibi mitis
grata tepicis aer pur' et
blandus Gallia a candore
ipsi nuncupata est. gala
eni grece lac dr. montes
eni et rigor celi ab ea
parte arbore excludunt
quo fit ut. candor corp
oru no coloretur hoc
ab oriente alpiu iuga tu
entur ab occasu oceanus
includit a meridie prup
ta pirenei a septemtrione
reni flueta atq germa
nia. eus initiu belgica
finis aquitania est regio
gleba ubi ar pabulosa
et ad usu alimentu apta
fluminibz quoq et fon
tibz rigua perfusa ij. bz
magnis reno et rodano
fluminibz Belgis aut
ciuitas est gallie a quo
belgica prouincia dicta e
Cisalpina quia circa al
pis transalpina i. transalpes
contra uentrionez redia
uera q st uix reni aq
tanica aut ab obliquis a
quis ligeri fluminis ap
pellata. qui ex plurima pte
tminis eius est. camqz pene
in orbe cingit Hispania
prius ab ibero amne iber

ia nuncupata postea ab
hispalo hispania cognominata
est ipsa est et vera esperia
ab hespero stella occidentali
dicta Sita est autem inter
africam et galliam a sep-
tentrione pireneis mon-
tibus clausa a reliquis
partibus undique mari
conclusa salubritate celi
equalis omnium frugum ge-
neribus fecunda gemmarum
metallorum copiis ditissi-
ma Interfluunt eam flu-
mina magna Betis mi-
nius hiberus et tagus
aurum trahens ut pacto-
lus Habet provincias sex
terraconensem cartagini-
ensem lusitaniam galiciam
beticam et trans freta in
regione affrice tingita-
niam Due sunt autem hispanie
citerior que in septentrio-
nalis plaga a pireneo
usque ad cartaginem porri-
gitur ulterior que in meri-
diem a celtiberis usque ad
gaditanum fretum tenditur
Citerior autem et ulterior
dicta quasi citra et ultra

sive citerior quasi citra hiberum et
ultra uel quod ultima uel quoniam
sit post hanc nulla habetur alia
terra

L

Libia dicta quod inde
libs flat hoc est
africus alij aiunt e-
pafum autem iouis filium qui memph-
im in egipto condidit ex cassio-
pa uxore procreasse filiam libi-
am que postea in africa regnum
possedit cuius ex nomine terra libi-
a est appellata Affricam autem
nominatam quidam inde existi-
mant quasi appricam quod sit ap-
ta celo uel soli et sine orrore
frigoris Alij dicunt affricam ap-
pellari ab uno ex posteris ab-
rahe de cetura qui uocatus
est afer de quo supra memi-
nimus Incipit autem a finibus
egipti pergens iuxta meridiem
per ethiopiam usque ad atlantem m-
ontem A septentrionali uero
parte mediterraneo mari con-
iuncta clauditur et in gadita-
no freto finitur habens pro-
uincias libiam cirenensem
pentapolim tripolim bizancium
cartaginem numidiam mauri-

tauria sitifensem mauritaniam
tingitaniam et inita solis arbo=
rem ethiopiam · Libia cirenensis
in parte africe prima est a cirene
urbe metropoli que est in eius fi
nibus nuncupata · hec ab oriente
egyptum est ab occasu sirtes maio=
res et trogoditas a septentrione
mare libicum a meridie ethiopi
am et barbaras varie nationes
et solitudines inaccessibiles que
etiam basiliscos serpentes cre=
at · Pentapolis greca lingua a
quinque urbibus nuncupata id est
beronice teucria appollonia pto
lomais ex quibus ptolomais
et beronice arcesilis nominate sunt
Est autem pentapolis libie cire
nensi adiuncta et eius fini
bus deputata · Tripolitana que et
provinciam greca lingua sua sig
nat de numero trium magna
rum urbium ceta greca leptis
magna · hec habet ab oriente sir
tes maiores et trogoditas
a septentrione mare adriaticum
ab occasu bizancium a meridie
geculos et garamantes usque
ad occeanum et ethiopicum protende=
tes · Bizancena regio ex duobus
nobilissimis oppidis nomen
sortita est ex quibus unum ad=

rumatas vocatur · hec sub
tripoli est patens passuum
ducenta amplius milia
fecunda oleis et glebis
ita pinguis ut iacta di
semina incremeta pene
centesimo fruge renascantur
Zeugis ubi cartago mag=
na ipsa est et vera africa
inter bizancium et numidi=
am sita a septentrione mari
siculo iuncta et a meridie
usque ad geculorum regionem
porrecta · cuius proxima que
frugifera sunt · Ulteriora
autem bestiis et serpentibus
plena atque onagris magnis
in deserto vagantibus · Getu=
lia autem africe pars medi=
terranea est · Numidia ab in
colis passim vagantibus sic
vocata quia nulla certa habe=
ant sedem · Nam lingua
eorum incerte sedes et vage
numidia dicuntur · Incipit
autem a flumine ampsaga usque
zeugitanum limite definit · habens
ab oriente sirtes minores a=
septentrione mare quod inten=
dit sardiniam · Ab occasu mau=
ritaniam sitifensem · A meridie

ethiopum gentes regia cap-
propinquus. Ubi autem plu-
ribus est feras educat ubi
iugis ardua equos et ona-
gros procreat eximio etiam
marmore predicatur quod nu-
midicum dicitur. Habet autem
urbes precipuas Ypponem
regis et rusticadam. Mau-
ritania vocata a colore popu-
lorum. Greci enim nigrum mauron vo-
cant. Sicut enim gallia a can-
dore populi ita mauritania a
nigrore nomen sortita est
cuius prima provincia mauri-
tania sitifensis est que oppidum
habuit sitifi a quo et voca-
bulum traxisse regio perhibetur.
Mauritanie vero cesarie-
nsis colonie cesaree civi-
tatis fuit et nomen provincie
ex ea datum. Utraque igitur
provincie sibi coniuncte ab ori-
ente numidiam habent a sep-
tentrione mare magnum ab
occasu flumen maluam a
meridie montem astrixim
qui discernit inter fecundam
terram et arenas iacentes
usque ad occeanum. Maurita

nia tingitania a tingi metro-
politana huius provincie civitate
vocata est. Hec ultima affrice
exsurgit a montibus septem habens
ab oriente flumen maluam a sep-
tentrione fretum gaditanum ab
occiduo occeanum atlanticum
a meridie gaulalum gentes usque
ad occeanum hesperium perrerrantes.
Regio gignens feras simias dra-
cones et struciones. Olim etiam
et elephantis plena fuit quos sola
nunc india parturit. Gar-
tis regionis caput garama
oppidum fuit. Est autem inter ciri-
nensem et ethiopiam ubi est fons
qui riget calore diei et calet
frigore noctis. Ethiopia dicta
a colore populorum quos solis vici-
nia torrent. Denique vim side-
ris prodit hominum color. Est enim
ibi vigor iugis nam quicquid eius
est sub meridiano cardine est.
Circa occiduum autem montuosa
est arenosa in medio ad orien-
talem vero plagam deserta cuius situs
ab occiduo atlantis montis ad
orientem usque in egypti fines por-
rigitur. A meridie occeano a sep-
tentrione nilo flumine clau-
ditur plurimas habens gentes

diversa videlicet et monstruosa apparent
horribiles ferarum quoque serpen-
tium referta est multitudine. Ta-
lis quippe rinocerota bestia et
camelopardus basiliscus draco-
nes ingentes ex quorum cerebro
gemme extrahuntur. Jacinctus
quoque et crisopassus ibi reperitur
cinnamomum ibi colligitur. Due
sunt autem ethiopie una circa or-
tum solis altera circa occasum in ma-
uritania. Extra tres autem partes
orbis quarta pars trans oceanum
interior est in meridie que solis
ardore incognita nobis est. In cuius
finibus antipodes fabulose inha-
bitare produntur. Provincia autem pri-
me mauritania est eadem nu-
midia. Unde regia cartagin-
ensis pro qua getuliam accipimus.
Post hanc ethiopia melela ex-
usta solis ardoribus. Sciendum
autem quod quedam provincie proprie de
nomine auctoris appellate sunt
ex qua provincia gentis nomen est
factum. Nam ab italo italiam
et rursus ab italia italicos et
sic utrumque nomen gentis quo-
modo fuit ipsum nomen auctoris
unde derivatum est nomen pro-
vincie ex quo accidit ex uno
nomine nominari et civitatem

et regionem et gentem provin-
cie ex causa vocabulum ac-
ceperunt. Principatus namque
gentium qui ad reges alios
pertinebant cum munissimo ro-
mani vincendo redegissent
per proprias regiones pro-
vincias appellaverunt. Patria
autem vocata quod communis
sit omnibus qui in ea nati sunt.
Terra autem significavit ut
dicimus elementum terra vel
singulas partes ut africa ita-
lia et eadem et loca. Nam
loca et terre spacia modo
terre multas in se continet
provincias sic in europa
pars est una multa in
se continet membra sicut
domus multa in se habet
cubicula. Sic terra et loca di-
cuntur terre spacia que partes
sunt provincie sic in asia frigia
in gallia retia in hispania le-
tica. Nam asia locus est
licia asie frigia troia ta-
gis frigie illuc civitas tro-
ie. Item regiones partes
sunt provinciarum quas vulgo
conuncto vocant sic in asia
troia sic in gallia ra-
tabria austria territoriis

aut regia nuncupata est
tum ptes tritoria sunt
Territorium aut vocatu
quasi tauritorium tritum
bubz et aratro Antiqui i
sulcos ducto et possessionem
et tritorio limites desig-
nabant

Insule dicte q in salo
sunt i. in mari Ex
his quoqz notissime
et maxime quas plurimi
veteru sollerti studio inda-
gaver notande sut Brita-
nia oceani insula intfu-
so mari toto orbe divisa
avocabulo sue gentis cogn-
ominata Hec adversa gal-
liaru pte ad pspectu spa-
nie sita est Circuitus eius
quadragies octies lxx v
milia Multa et magna
flumina in ea fontes cali-
di metallor larga et var-
ia copia gagates ibi plurimus
et margarite Tanatos
insula oceani freto galli-
co abritania estuario
tenui separata frumentar-
iis campis et gleba uberi di-

cta aut tanatos a morte ser-
pentu quos dum ipa nesciat
asportata inde terra quoqz ge-
cium vecta sit angues illico
pimit Thile ultima insula
oceani inter septentrionale
et occidentalem plagam ultra
britania a sole nomen habes
quia in ea estivu solsticiu facit
et nullus ultra eam dies e un
et pigru et concretu est eius
mare Orcades insule ocea-
ni int britania posite nu-
mero quaru xx deserte sunt
xiij coluntur Scotia eadem
et hibernia proxima britanie
insula spacio terrar angustior
sed situ fecundior Hec abaf-
frico in boream porrigitur cu
partes priores hiberiam et can-
tabricum oceanum intendit un
et ibernia dicta Scotia aut
q a scotorum gentibz colitur
appellata Illic nullus anguis
avis rara apis nulla adeo
ut advectos inde pulveres
seu lapillos si quis alibi di-
sparserit inter alvearia ex-
amina favos deserant Ga-
des insula in fine betice pro-
vincie sita q dirimit europa
ab affrica in quo spacius co-

lune inspiciuntur et sunt autem in-
anis faucibus oceani quibus immit-
titur. Est autem a continenti ter-
ra CXX passibus divisa quam Tyria-
ci rubro profecti mari occupantes
lingua sua Gadis id est sepem nomina-
vere pro eo quod circumsepta sit mari.
Nascitur ibi arbor similis
palme cuius gummi infectum vitro
ceraunium gemma reddit. For-
tunatarum insule vocabulo suo
significant omnia ferre bona
quasi felices et beate fructuum
ubertate. Sua enim apte natura
preciosarum poma silvarum partu-
riunt fortuitis vitibus iuga
collium vestiunt ad herbarum
vicem messis et olus vulgo gignitur.
Unde gentilium error et secularium
carmina poetarum propter soli fecun-
ditatem easdem esse paradisum
putaverunt. Site sunt autem in
oceano contra levam Mauri-
tanie occiduo proxime et inter
se interiecto mari discrete. Gor-
gades insule oceani obverse
promunturio quod vocatur Hespe-
ceras quas incoluere Gorgo-
nas femine alitis pernicitate
hirsuto et aspero corpore ex qui-
bus insule cognominate. Di-
stant autem a continenti biduo
navigatione. Hesperidum insule

vocate a civitate Hesperide que
fuit in finibus Mauritanie.
Sunt enim ultra Gorgades
site sub Atlante litus in
intimos maris sinus.
In quarum ortis fingunt
fabule draconem pervigilem
aurea mala servantem. Fer-
tur enim ibi ex marinis estu-
ariis sinuosis lateribus
tortuosum ut visentibus procul
lapsus anguis imitetur.
Chrise et Argire insule in
Indico oceano site adeo fe-
cunde copia metallorum ut
plerique eas auream superfici-
em et argenteam habere
prodiderint unde et vocabula
sortite sunt. Taprobane insula
Indie subiacens ad eurum ex
qua oceanus Indicus incipit
patens in longitudine DCCC-
LXXV milibus passuum in lati-
tudine DCXXV milia sta-
diorum. Scinditur amni inter-
fluo tota margaritis re-
pleta et gemmis pars eius
bestiis et elefantis repleta
est partem vero homines
tenent. In hac insula dicunt
in uno anno duas esse esta-
tes et duas hiemes et bis
floribus vernare. Tyle ult

insula medio uirens omni
tempore solum. Sunt usque ad octa-
ginta insule. Unde insule
que ab ellesponto usque ad
gades in mari magno sunt
constitute. Cipros insula
a ciuitate cipro que in ea
nomen accepit. Ipsa est et
pafos ueneri consecrata
in carpacio mari uicina
cipro famosa tantum di-
uitiis et maxime eris. Ibi
igitur prima huius metalli
inuentio et utilitas fuit.
Creta greci partes est uergens
contra peloponensium. Hec
primum a pateferie celi ma
carunnensium appellata.
Deinde creta dicta a cre-
ta quodam indigena ci-
uium unum curetarum fuisse
ferunt. Aquilis iupiter abscon-
ditus est et enutritus. Est
autem insula greci inter orien-
tem et occasum longissimo
tractu porrecta. Appetit
ante greci equoris ab austro
egipti unda presso conclusa. Fuit
autem quondam centum urbibus
nobilis, unde et hec antipo-
lis dicta est. Prima remis et sagit-
tis et pagittis claruit.
Prima leges una fecit equestres
turmas. Prima docuit studium
musicum. Ab ideis dactilis inuen-
tum. Capris copiosa. Ceruos
eget. Lupos et uulpes aliasque
feras nocuas in qua gignit
serpens nullus. Ibi nulla noc-
tua et si inueniatur statim moritur.
Larga est autem uitibus et arbo-
ribus. Dictamnos herba mortali
nascitur et alimos que admor-
sa diurnam famem prohibet
aut uenenatas gig-
nit et lapidem qui ideus dacti-
lus dicitur. Abidos insula in eur-
opa super ellespontum posita an-
gusto et periculoso mari separa-
ta. Et abidos greci dicta quia sit
in introitu ellesponti maris quia
xerxes ponte conatibus fecit
et in qua transierunt. Choos
insula adiacens prouincie attice
in qua ypocrates medicus natus
est. Quod ut uarro testis est arte
lanificii prima ornandarum femina-
rum inclaruit. Ciclades insule
antiquitus grece fuerunt quas
inde ciclades autumant dictas
quod licet spaciis longioribus au-
le pirecto morbe tamen circa
delum site sunt. Nam orbe co-
lon greci loquitur. Ciclade uero
non quod morte digeste sed quod pre-
stopolos qui circa caste sunt

rictenspem ibi naufragia
misisse et de exitu hominis
insule proprium nomen loco. Nex-
os insula a dionisio dic-
ta quasi dianaxon quod fer-
tilitate vinetis vincat ce-
teras. Est autem a delo xviii
milia passuum separ-
ata. In qua olim iovis fe-
rtur adversus titanas
fuisse profectus. Melos
omnium cicladum una omni-
um insularum rotundissima un-
de et nuncupata. Historia dicit
Iasione natum fuisse filo-
meli et pluti ex filomelo
parantem genitum qui de
suo nomine paron insulam
et oppidum nominavit. Prius
autem minoia deinde paros
dicta. De qua virgilius
Niveamque paron. Gignit
enim marmor candidissi-
mum quod parium dicitur. Mittit
et sardium lapidem marm-
oribus quidem preciosiorem et
inter gemmas vilissimum.
Chyos insula syra lingua
appellatur eo quod ibi mastix
gignitur. Syri igitur mastice
chyos vocant. Samos insula
est in mari egeo ubi nata

est iuno ex qua fuit sibilla samia
et pitagoras samius a quo phi-
losophie nomen inventum est. In
hac insula reperta pria sicilia fic-
sa traduntur unde et vasa samia
appellata sunt. Sicilia a sicano
rege sicania cognominata est
deinde a siculo itali fratre sicilia
prius autem trinacria dicta propter
tria acra id est promunturia pela-
farum et libeum. Trina acra
enim grece est quod latine triquedra
dicitur quasi in tres quadras divi-
sa. Hec ab italia exiguo fretu
disperta africum mare prospectans
terra frugifera auro habun-
dans cavernis tamen et fistul-
is penetrabilis ventisque et sulf-
ure plena unde et ibi ethne
montis extant incendia. In cuius
freto scilla est et caripdis quibus
navigia aut absorbentur aut
colliduntur. Fuit autem quondam
patria ciclopum et postea nutrix
tirannorum frugum fertilis ac
primum terris omnibus commissis
seminibus aratro proscissa pria
sem urbium siracusis hec fonte
aretusa et alveum fluvium in
agna tyranide equos. In ea
insula primum est inventa come-
dia agere lapidem ipsa primum

cretensem ibi naufragia
misisse et de exitu hominis
impositum nomen loco. Nex
on insula adiompis dic
ta quasi dianaxon quod fer
tilitate intus uincat ce
teras. Est autem a delo x et
viij milia passuum separ
ata. Ex qua olim iouis fe
rtur aduersus titanas
fuisse profectus. Melos
commis cicladum vna omni
insularum rotundissima un
de nuncupata. Esteria dic
ta a qua natum fuisse filo
sophum et plurium cosilonieb
sarrantem cemitum qui de
suo nomine paron insulam
et oppidum nominauit. Prius
autem minoia deinde paros
dicta. De qua virgilius
Olimiaque paron. Gignit
ibi marmor candidissi
mum quod parium dicitur. Mittit
et pride lapidem marm
oribus quibus prauciorem et
inter gemmas utilissimum.
Chyos insula sua lingua
appellatur eo quod ibi mastix
gignitur. Siri igitur mastic
chyos uocant. Samos insula
est in mari egeo ubi nata

est iuno. Ex qua fuit sibilla samia
et pitagoras samius a quo phi
losophie nomen inuentum est. In
hac insula reperta primum fictilia sua
sa traduntur unde et uasa samia
appellata sunt. Sicilia a sicano
rege sicania cognominata est.
Deinde a siculo itali fratre sicilia.
Prius autem trinacria dicta propter
tria acra i. promuntoria pelo
rum et pachinum et lilibeum. Trina acra
igitur grecum est quod latine triquedra
dicitur quasi in tres quadras diui
sa. Hec ab italia exiguo freto
disiecta affrico mari prospectans
terris frugifera auro habund
ans cauernis tamen et fistul
penetrabilis uentisque et sulf
ure plena. Unde et ibi ethne
montis exstant incendia. Cuius
freto scilla est et caripdis quibus
nauigia aut absorbentur aut
colliduntur. Fuit autem quondam
patria ciclopum et postea nutrix
tirannorum frugum fertilis ac
primum terris omnibus commissis
seminibus. Antro proxima pre
cipua urbium siracusis habet fonte
arethusam et alueum fluuium ma
gna generande eque. Cuius
insula primum est inuenta come
dia. Gignit lapidem ipsa primum

ex etate flumine dedit. Parturit
et mare eius corallium. Gignit
et sales agrigentinos in igne
solubiles crepitantes in aquis.
Omnis ambitus eius clauditur
stadiorum tria milia. Salustius
autem dicit italie coniunctam fuisse
siciliam sed medium spatium impe-
tu maris divisum et per angust-
ias scissum. Thapsus insula xii
a sicilia remota iacet et planior.
Unde et nuncupata. Dicta quod virgi-
liu(s) ... Salustius ... Eolie
insule sicilie appellate ab eo-
lo ypote filio quem poete fin-
gunt regem fuisse ventorum. Sed
ut varro dicit rector fuit earum
insularum et quia ex earum nebulis
et fumo futuros predicabat
flatus ventorum ab imperitis visus
est ventos sua potestate reti-
nuisse. Eedem insule et vul-
canie vocantur quod et ipse sicut
ethna ardeant. Sunt autem no-
vem. Lipares prima nominata quam prima
liparus quidam liparim vocavit
qui eam ante eolum rexit. Altera
hyeran vocatur quod sit collibus
eminentissimis. Reliqua vero
i. strongile dicitur circumfusa
sexta femacusa etiam minoris
tripodes quem nocte ardent

eolie sive vulcanie dicuntur.
Stechados quedam ab invicem ordine
fuerunt circa mare celte
usque massiliam. Ideo
stechades insule magis sunt
sunt in initium spatio ac termi-
nis in fronte narbonen-
sis provincie. Quarum quedam
fluvius in mare currit dicte
autem sunt stechades quia
ordine sunt posite.
Sardus hercule procrea-
tus cum magna multitu-
dine a libia profectus sar-
diniam occupavit et ex suo
vocabulo insule nomen
dedit. Hec in africo mari
facies vestigia humana
tam in oriente quam occi-
dente latior prominet ter-
me paribus lateribus que in m-
eridiem et septentrionem
vertitur ex quo ante co-
mercium a navigantibus gre-
cis ychnusa appellata est. Terra
patet in longitudine milia
c xl in latitudine xl. In
ea neque serpens gignitur
neque lupus sed soli fuga tantum
animal exiguum hominibus per-
niciosum. Venenum quoque ibi
non nascitur nisi herba per scriptores

res hirnos et pectus me-
morata apiastro similis
que hominibus rictu contrahit
et quasi ridentes interimit.
Fontes habet Sardinia ca-
lidos infirmis medelam
prebentes, furibus cecitatem
si sacramento dato oculos
aquis eius tetigerit.
Corsicam insule quondam
incole ligures dederunt
appellantes eam cognomine
ducis. Nam quedam Corsa no-
mine ligus mulier cum
thaurum congregie que pre
litore regebat transna-
tare solitum atque per inter-
valla corpore auctore
eam videret, cupiens sci-
re incognitam sibi pa-
bula, thaurum a ceteris di-
gredientem usque ad insu-
lam navigio persecuta est.
Cuius regressu insule
fertilitatem cognoscentes
ligures ratibus ibi profecti
sunt eamque nomine mulieris
auctoris et ducis appel-
laverunt. Hec autem insula
greco sermone dicitur Cyr-
no Herculis filio habita-
ta de qua Virgilius: Cyr-
nea taxus. Dividitur autem a Sa-
rdinia xx^ti milium freto. Cinta
ligusticis equoris sinuatis
spectat Italie. Est autem multis
promunturiis angulosa gig-
nens letissima pabula et
lapidem quem catochiten greci
vocant. Ebosus insula Spa-
nie dicta quod a Zamona paul-
sit quasi cuozus. Nam hec
stadiis abest distat cuius terra
serpentes fugiunt. Huic contraria
est Colubraria que refertur est
anguibus. Baleares insule
Spanie due sunt afrosiades
et gymnasie maior et mi-
nor, unde eas vulgus maioricam
et minoricam nuncupat. In
his primum insulis inventa est
funda quibus lapides emittu-
ntur et baleares dicte. Bal-
lein grece mittere dicitur et balli-
sta quasi missa e fundibulum.
Virgilius: Balearis uberi fund... vj de promunturijs

Omnium est insulis
ut promineant. Un-
de et loca earum promun-
turia dicuntur. Sic plurimi de Sa-
rdinia tam oriente quam
in occidente latior prominet si-
gnum promunturium que ubi d

lepontesque aptius dicatur. Dict-
um autem Sigeum per Herculis taci-
turnitatem qua exhibito hospi-
cio a Laumedonte troianorum
rege simulavit abscessum. Cetrum
contra Troiam tum silencio venit
quod dicitur Sigeum. Malea promun-
turium Grecie quod mittit mare et
peninsula longe protenditur ubi unda
ita pura est ut perspicue navig-
antes videantur. Hoc autem promun-
turium a Malea rege Argivorum
nomen accepit. Pelorum promuntu-
rium Sicilie respiciens aquilonem
sic dictum a Peloro gubernatore
Hannibalis illic sepulto.
Pachinum promunturium Sicilie
austrum spectans ab aestus cras-
situdine dictum. Nam ita natura
est pinguis et crassus aer
ibi. Lilibeum promuntu-
rium Sicilie solis occasui intendens
vocatum a civitate eius cuita-
te. Ibi est sita Bonon promun-
turium Numidie vocatum
ita quod aquilonem intendat.
In Hispanie regno Pirenei dictum
pro eo quod sit aquor interruptum Cal-
pis Hispanie promunturium

Montes sunt tumores
terre altissi-
mi dicti quod sint
eminentes. Quidam autem
ex his ob causas vocati sunt
ex quibus notabiles sunt et qui
opinione maxime celebrantur.
Mons Caucasus ab Indie
usque ad Taurum porrectus
pro gentium ac linguarum var-
ietate quas quaqua versum vadit
diversis nominibus nuncupatur.
Ubi autem ad orientem inclinat
celsitate consurgit sublimi-
tate pro nimio candore Cau-
casus nuncupatur. Nam
orientali lingua caucasus
significat candidum id est ni-
vibus densissimis candi-
datum. Unde et eius partem quae
monti iunguntur Scithe
Croacasim vocaverunt. Casim
igitur apud eos candor sive
nix dicitur. Mons Thau-
rus apud plerosque idem vocat-
ur et Caucasus. Albanus mons
Armenie altissimus cuius
in more Scythe dicuntur atque
quia ibi colligitur cultura
pro quo est super eum ad
orientalem plagam respi-
ciens ante Libanum appella-

i. contra libanum Ararat
mons armenie in quo
archam storici post diluvium
sedisse testantur unde et
usque hodie ibidem ligno-
rum eius videtur vesti-
gia Acroceraunii mo-
nes propter altitudinem et ful-
minum iactus vocati sunt
Greci enim fulmen ceraunos
dicunt Sunt autem inter armoniam
et hiberiam incipientes
a portis caspiis usque ad
fontem tigris fluvii Hi-
perborei montes scitie
dicti quod supra id est ultra eos
flat boreas Riphei mon-
tes in capite germanie
sunt a perpetuo ventorum
flatu nominati Nam
grece impetus et horme
dicitur anotai proitin Olo
pus mons macedonie
nimium excelsus ita ut
sub illo nubes esse dicantur
unde virgilius nubes
excessit olimpus dictus
autem olimpus quasi olo
lampus id est quasi celum Hic
mons macedoniam di-
vidit a trachia Athos
mons macedonie et

vel altior nubibus tantoque sub-
limis ut in lemno umbra eius
pretendat que ab eo lxx vi^m nu-
bibus seperatur Parnasus m-
ons tessalie iuxta boeciam qui ge-
mino vertice est erectus in celum
Hic in duo finditur iuga cir-
re et nisa unde et nuncupatus
eo quod in singulis iugis cele-
brantur appollo et liber Hec iuga
a duobus fratribus citteron et elicon
appellantur Nam elicon dictus
ab elicone fratre citteronis Item
ceraunii montes epiri a cre-
bris dicti fulminibus Grece enim
fulmen ceraunos dicitur Apenni-
nus mons appellatus quasi
alpes penine quia hanibal
veniens ad italiam capite alp-
es aperuit Unde et virgilius
Alpes inmittit apertas hos i
hannibal per bella hispanie ace-
to rupit Iuvenalis et mon-
te rupit aceto Et in loca ista
que rupit apennine alpes vo-
cantur Mons ethna ab ig-
ne et sulfure dictus unde et
gehenna Constat autem hunc
ab ea parte qua eurus vel africus
flat habere speluncas plenas
sulfuris et usque ad mare de-
ductas que spelunce recipientes

nisi flatibus ventorum excitant qui
agitatus ignem gignit cum sulphure
unde est quod videtur incendium Unde
nunc et ipse creberrimis fulminum
ignibus inflammatur Grece igitur
ignis pir vocatur Pireneus est qui
inter Galliam atque Hispaniam quasi
de industria murum medium inter
iacet Solurius a singularita
te dicitur quod omnibus Hispanie monti
bus plus altior videatur sive
quod oriente sole ante radios eius
quam ipse cernatur Calpes mons
in ultimis finibus occeani qui
dirimit europam ab africa quem
atlantis finem esse dicunt Atlans
frater Promethei qui implevit
atlante athlans frater Promethei
fuit et rex africe a quo astro
logie artem primum dicunt excogita
tam ideoque dictum est sustinuisse
celum Ob eruditionem igitur di
sciplinae et scientiam celi nomen
eius in monte africe deriva
tum est qui nunc Atlans cog
nominatur Qui propter altitu
dinem suam quasi celi machinam
atque astra sustentare videtur
Alpes autem proprie montes gallici
sunt De quibus Virgilius Aer
ias alpes Et dicuntur aerias
velud coopertis nubibus Nam

gallorum lingua alpes mon
tes alti vocantur Per hos iter
in italie muros composuerunt
iter Colles sunt eminen
tiora iuga montium quasi
colla Iuga autem montium
etiam appellata sunt quod per lon
gitudinem sui iungantur Tu
mulus est mons brevis quasi
tumens tellus Item tumu
lus terra congesta ubi nulla
memoria est Valles sunt
humilia colla quasi vulsa
terre et convalles depressa
loca terrarum inter montes
Campus est terre planici
es Dictus autem campus quod
curvis pedibus sit nec erec
tus ut montes sed patens
et spaciosus porrectus
et vacuus Unde et Grece
pedion dicitur Cuius proprie
nomen cognita ethimolog
ia Carminis Grece breve
dicunt Solum est quod su
stinet a soliditate sic dictum
Unde et damari in virgilio
aut subtrahiturque solum
Saltus sunt vasta et sil
vestria loca ubi arbores
consurgunt in altum Fauces
sunt aditus angusti locorum

inter arduos montes collo-
cate. Angusta et breuia dic-
ta a similitudine
quasi stricta. Confragosa
loca in qua undique uenti
currunt ac se se frangunt
ut naues aut immodice
ibi uenti frangebant.
loca. Scabra sunt loca
situ aspera unde et scabies
dicitur a corporis asperitate.
Lustra ob ferarum latibula
ferarum et luporum cubilia
sunt. Unde et lupanaria
sunt lustra dicuntur per contrari-
um quia parum illustrantur.
Lucus est locus densis ar-
boribus septus solis lucem
detrahens. Potest et a co-
lucendo crebris luminibus
dici qui ibi propter religio-
nem gentium celebrarique fiebat.
Deserta uocata quia non
seruntur et ideo quasi de-
seruntur ut sunt loca sil-
uarum et montium. Contraria
uberrimas terras que
sunt uberrime glebe. De-
uia sunt loca secreta et
abdita quasi extra uia
posita sunt et inuia. Inde et
auia secreta loca et

auia remota aut tantum adibi-
lia auibus. Unde est illud: Inal-
ta rubentes auia bacas. Ame-
na loca Varro dicta ait quod so-
lum amorem prestant et ad se am-
anda adliciunt. Verrius Flaccus
quod sine munere sint nec quic-
quam officii quasi amunalia et
sine fructu. Unde nullus fructus
exsoluitur. Inde etiam nichil prestan-
tes inmunes uocantur. Apri-
ca loca que sole gaudent quasi
sine fri-
gore sunt quod sint aperta celo. Opa-
ca uero loca quasi opta celo a-
pricis contraria. Lubrica dicta
loca ab eo quod ibi quis labitur.
Et lubricum dicitur non quod labitur
sed in quo labitur. Opaca sunt loca
umbrosa quibus sepe uitant
[illegible] solis ardore. Estiua sunt
umbrosa [illegible] estiua loca.
Naualia sunt loca ubi naues
fabricantur. Hoc et textrinum uocatur.
Statio est ubi ad tempus stant na-
ues. Portus ubi hiemant. Im-
portuosum aut in quo nullum re-
fugium quasi nullus portus. Portus
autem locus est ab accessu uento-
rum remotus ubi hiberna opponere
solent. Et portus dictus a deport-
andis commerciis. Huic ueteres

abaculandis mercibus balas us
tabant illa declinacione abaia
baias ut a familia familias Aliud
est terra aque et mari uicina
Fretum dictum locus quia fluctu elidi-
tur uel quod aqua aluitur Crepido uio
piris Aliud est qua fluctus
eliditur Gurgulium locus que
aqua turbulenta Alueum eo
superiori parte in aquis Mar
go est pars cuiuslibet loci ut pu-
ta maris unde et nomen accepit
Maritima quasi maris intimi
hospitia ab ingressu et cursu
fluminis dicta in mari cotti
nens terra continua terra nec ullo mari
disiecta quam greci epiron uocant

Specus est fossa subterra-
nea proprie petrosa Spelea
grece spelunca latine
Spiracula appellata omnia loca
pestifera sunt qui greci paronia
appellant uel acheruntea etiam
uaros spiracula unde huius
terre modi locum Et Spiracula
eo dicuntur loca qua terra spiram
edit Latum preruptus terre pro-
fundum quasi iter ...e aut hia
tus e omnis ore apertus tristi
atra astris quasi auditus
ore apertione monstratur //

Profundum proprie quasi cuius
porro sit fundus Abyssus
aut profundum uel sursum
uel deorsum dicitur ut maris
ac terre teluris profundum
Baratrum nimie altitu-
dinis nomen est Et dic-
tum baratrum quasi uor-
ago atra scilicet a profun-
ditate et rebus inferorum
recessus Erix
atristicia
dicta eo quod tristes faciat
uel quod tristicia gignat
Chocitus locus inferi de
quo Iob ita loquitur Cho-
citus aut nomen accepit
grece in significatione luctus
et gemitus Tartarus
quia omnia illic turbata
sunt aut quod uertig

a tremore frigoris quod
est algere et rigere scilicet
quia luce plena caret
quia neque illic uapores
sunt qui corporis lucem ge-
nerantur neque flatus ex-
cuspite motibus incitat
sed perpetuus stupor dicitur
tartarum igitur orare et
tremere apud grecos legitur

illic erit fletus et stridor
dentium. Gehenna est locus
ignis et sulfuris quem
appellari putant a valle i-
dolis consecrata que est
iuxta murum Ierusalem re-
pleta olim cadaveribus
mortuorum. Ibi igitur Hebrei
filios suos immolabant
demonibus et appellabatur
ipse locus Gehennom. Futu-
ro supplicii locus ubi pec-
catores cruciandi sunt
huius loci vocabulo de-
signatur. Duplicem autem
esse gehennam et ignis
et frigoris. Infernus
appellatur eo quod infra
sit. Sicut autem secundum corpus
si ponderis sui ordine
teneant inferiora sunt
omnia graviora, ita secundum
spiritum inferiora sunt omnia
tristiora. Unde et in greca
lingua origo nominis quo
appellatur infernus ex eo
quod nichil suave habet re-
sonare perhibetur. Sicut autem
cor animalis in medio est,
ita et infernus in medio
terre esse perhibetur. Unde et

internalis locum in medio terre
philosophi autem dicunt quod inferi
inferos dicuntur quia hinc ibi sunt.

De auctoribus
conditarum
urbium plerumque
que dispersio
inveniuntur

Adeo ut ne urbis quidem Rome
origo possit diligenter agnosci.
Nam Salustius dicit urbem Ro-
mam sicut ego accepi condidere
atque habitavere initio Troi-
ani et cum hiis aborigines.
Alii dicunt ab Evandro secundum quod
Virgilius dicit: rex Evandrus
Romane conditor arcis. Alii
a Romulo ut in huius nomine au-
spiciis illa dicta Roma. Si
igitur tante civitatis certa ra-
tio non est, non mirum si in aliarum
opinione dubitatur. Unde et
nec istorici nec commentatores
varia dicentes penitus condem-
pnare debemus, quia antiquitas
ipsa creavit errorem. Quamquam
de quibus ut scripture aut
istorie generaliter certa originem
refert paucis admodum urbis

retroire oportet. Primus ante
diluuium cain ciuitatem enoch
ex nomine filii sui in nodia quasi
urbem sola multitudine pre
teritatis impleuit. Post pr
diluuium nemroth gigans babi
lone urbe mesopotamie fun-
dauit. Hanc semiramis regi
na assiriorum ampliauit murumque ur
bis bitumine et cocto latere fecit.
Vocabulum autem accepit a con
fusione eo quod ibi confuse sint
atque permixte lingue edifica
cium turrim. Iudei asserunt sem
filium noe quem dicunt melch
isedech primum in siria post dilu
uium condidisse urbem salem
in qua regnum fuit eiusdem mel
chisedech. Hanc postea tenu-
erunt iebusei ex quibus et sorti
ta uocabulum est iebus. Sicque
duobus nominibus copulatis iebus
et salem uocata est ierusalem que
postea a salomone ierusolima
quasi ierusalomonia dicta
est. Hec et corrupte a poetis
solima nuncupata. Et postmodum
ab elio adriano helia uocita-
ta est. Ipsa est et syon que
hebraice interpretatur spe-
culatio eo quod in sublimi con
structa sit et de longe uen

entia contempletur. Ieru
salem autem pacifica in nostrum
sermone transfertur. Oppi
da autem nobilia quilibet
constituerit. Dionisius et liber
pater cum in india uictor
perambulasset nysam ur
bem ex suo nomine iuxta
indum flumen condidit et
v milia hominum adimpleuit.
Medus autem egei filius
mediam construxit unde
regio eius media nomen
sortita est. Persepolim
urbem apud persidam regni
persius atei filius condidit
famosissimam confertis
simamque opibus a quo et persi
da dicta est. Hecatonpolis
quoque parthi apud parthiam
condiderunt in emulaci
one babilonie urbis. Susis
opidum perside aiunt me
mnonis fratris constituisse.
Dictum autem susis quod immi-
neat susi fluuio. Ibi est
regia cyri lapide candi
do et uariis ac columnis
aureis et et laquearibus
gemmisque distincta continens
etiam simulacrum celi stell

micantibus propugnaculis et
ceteris humanis moribus
incredibilia. Bactrum
oppidum Bactriani condide-
runt ex proprio amne cu co-
gnominatos qui Bact-
ros vocatur. Carrae ci-
vitas Mesopotamiae trans
Edessam condita a Parthis ubi
quondam Romanus exercitus
est cesus et Crassus
dux captus. Edessam urbem
Mesopotamiae condidit
Nemroth filius Chus postquam
de Babilone migravit
in qua et regnavit quae an-
tea Arach cognominabatur.
Ipse construxit et Chalan-
ne quae postea a suo nomine a
Ptolomeo rege dicta est Sele-
ucia. Philadelphia urbem Ar-
abiae condidit Rabbam gens
antiquissima quam inter-
fecerunt filii Loth. Seleu-
cus unus ex ducibus Alex-
andri post mortem eiusdem Alex-
andri occupato regno
Orientis urbem in Syria con-
didit eamque ex Antiochi
patris sui nomine Antioch-
iam nuncupavit et Syriae

caput instituit. Ipse quoque Lao-
diciam et Seleuciam, Apameam
et Edessam urbes construxit.
Damascum Syriae conditam et nun-
cupatam a Damasco dispensato-
ris Abrahae filio Eliezer antea
in omni Syria tenuit principatum.
Nec dum igitur florebat tunc
Antiochia Laodicia et Apamea
quas urbes post Alexandrum
constructas esse cognoscimus.
Hic est Damascus quem Abraham
futurum sibi heredem dicebat
antequam esset illi promissus
Ysaac. Gazam oppidum Palesti-
ne condiderunt Evei in qua habi-
taverunt Capadoces prioribus cul-
toribus interfectis. Vocata autem
Gaza eo quod ibi Cambyses rex
Persarum thesauros suos posuit
cum bellum Egyptiis intulisset.
Persarum enim lingua thesaurus
Gaza vocatur. Philistim urbem
condiderunt allophili. Ipsa est Ab-
scalon de qua superius memoravimus
nuncupata a nomine Esclonis qui
fuit nepos Cham et filius Mes-
raim. Dor urbs fuit quondam
potentissima et versa in
Stratonis turris. Postea ab
Herode rege urbe in honore

cesaris augusti cesarea. in qua tra-
ta in qua cornelij domus qui xpi
uidit ecclesia et phylippi ediculas et
cubiculum iiij uirginum prophetarum. Ip-
sa oppidum palestine maritimum
idem palestini edificauerunt ubi
saxum ostenditur quod uinculorum An-
dromede uestigia adhuc retinet
tus belue forma conuenientior de
phantis fuit. Ihericho a iebus-
eis condita traditur a quibus
et nomen traxisse perhibetur. Hanc
subuertit Iesus postquam instruxit
alia ozam de bethel ex tribu ef-
fraim post et hec eo tempore quo Iherusalem
obpugnabatur a romanis propter
perfidiam ciuium capta atque des-
tructa est. post quam tercia edificata
est urbs que usque hodie permanet.
Sichem samarie urbem que la-
tine et grece sicima uocatur edi-
ficauit Emor appellauitque eam no-
mine sichem filij sui ipsa est ne-
apolis ciuitas samaritanorum.
Bethel urbe samarie condiderunt
iebusei qui prius uocabant eam luza
secundum greca dominicis ibi iacob uidit
scalam innitentem celo et dixer-
uere hic domus dei est et porta
celi. hac ex causa nomen locus
accepit bethel id est domus dei. Quia

aut ibi a ierobo[am] uituli au-
rei fabricati sunt uocata
est bethauem id est domus idoli que
antea uocabatur domus dei.
Bethleem iuda ciuitas
dauid que mundi genuit
saluatorem. a iebuseis condi-
ta est et uocata primum effra-
ta. Cumque autem ibi iacob se-
ctora sua pauit eidem loco
bethlee nomen quod ua-
ticinio futuri imposuit quod do-
mus panis interpretatur propter
eum panem qui ibi de celo des-
cendit. Hebron ciuitas iu-
dee que quondam uocabatur
arbee condita est a giga-
tibus ante vii annos quam
Tanis urbs egypti condere-
tur. Ipsa est arbe anie ita uo-
cata quod ibi tres patriar-
che sepulti sunt et quartus Adam.
Ipsa est et mambre uocata
ex nomine amici abrahe.
Samaria ciuitas omnis regio
que circa eam fuit nomen ac-
cepit. Senacherib rex assi-
riorum construxit uocauitque sa-
maria id est custodem quia qui-
a ipse transtulit medos illuc
stabiles constituit. Hanc ob-
sidione captam antiochus uo-

solo coequauit quam postea
herodes a fundamentis instaurauit
in honore augu-
sti augusta uel sebastia
simone uocauit Ibi sunt
helyseus et abdias et iohannes
et quo maior inter natos
mulierum non fuit Tiberias
Tiberiade uero herodes alius
in iudea in nomine tiberij
cesaris condidit Tirus
urbs phenicum condita a
fenicibus fuit Hec est ciuitas
que auro regi salomoni
deferebatur in qua opti-
ma purpura tingitur
unde et tiria dicitur nob-
ilis purpura Fenices
a rubro profecti mari sido-
nem urbem opulentissimam
condiderunt quam a piscium
copia sidon appellauerunt
Nam piscem fenices sidon
uocant Ipsi etiam tirum in
siria ipsi uticam in africa
ypponem leptim aliasque
urbes in ora maritu-
na condiderunt Ipsi the-
bas in boetiam duce cathi-
no ipsi postremo in ulti-
ma orbis terre urbem
in occeano construxerunt
quam lingua sua gades
nominauerunt Nam

mos erat antiquus fenicum gentis
multis simul mercandi causa
a domo profectis et cum incolarum
animos commercio rerum hijs ante
incognitarum sibi conciliassent loca
que condendis urbibus idonea
uidebantur capiebant ex hijs profec-
ta et dido in litore africe urbem
condidit et cartadam nominauit
quod fenicum lingua exprimit ciui-
tatem nouam Mox sermone uerso
cartago est dicta hanc scipio
deleuit Hec autem nunc que postea
a romanis condita est Cartago
autem antea uirsa post tirus
est condita Deinde cartago Me-
phim ciuitatem egipti edificauit
epaphus iouis filius cum in se-
cunda egipti regnaret Hec est
urbs ubi carta nascitur ubi
etiam optimi mathematici fuerunt
Nam hanc urbem magicis ar-
tibus deditam plurimi usque ad pre-
sens uestigia erroris ostendunt
Thafnis metropolis egipti ubi
farao fuit et maiores eius si-
gna fecit que in exodo scribun-
tur hanc construxisse phi-
betur titanes uel gigantes et
ex nomine suo nuncupauerunt Elio-
polis urbs egipti quo latine
interpretatur solis ciuitas sic

lxx interpretes arbitrantur edifica-
ta est a filiis israel in qua petefres
sacerdos fuit cuius meminit
ezechiel. Urbem alexandriam
condidit alexander magnus
cuius et nomen detinet. Hanc
idem in terminis africe et egypti
constituit et caput esse regionis
egypti iussit. Inter hec autem
et egyptum mare quasi claus-
trum impetuosum. Urbs est
egypti nao pyca uerpi ma-
lexandria. Thebas egyptias
condidit cathmus que inter egyp-
tias urbes in centum portarum no-
bilior habetur aliqua commerc-
ia arabes undique subuehunt.
Hinc regio egypti thebaica
dicta. Thebe autem et boecie sunt
et egyptie uno tamen auctore
condite. Ptolomais et beronica
a regibus egyptiis nominate a
quibus et edificate fuerunt. Ce-
sarea capadocie. Tarsum alia
c danaes proles perseus edifi-
cauit. In qua ciuitate fuit pau-
lus apostolus natus in quo tarso cilicie.
Mucta caa locus inde tarsus
uocatur. Seleuciam ysaurie
condidit seleucus qui et an-
thiochiam. Ilium autem apollinis
filius in syria illud condidit

Amazones ephesum magnam
construxerunt. Theseus uero
zmirnam construxit que om-
erici poete patria extitit.
Est uocata zmirna quod eius
campos hermus fluuius
secat. Dios conta tale
urbe ansitus et circius
castoris et pollucis fa-
bricauerunt quorum nomine ca
cognominatur. Nam ca-
stor et pollux greco dios-
cori appellantur. Nicome-
dia a nicomede rege
bitinie edificata est. Roma
condita a femina que primum
mirandina uocata. Con-
stantinopolim urbem tracie
constantinus ex suo nomine in-
stituit solam rome meritis
et potentie adequatam. Hanc
conditam primum a pausania
rege spartanorum et uoca-
tam bizantium uel quia tantum
patet inter adriaticum mare
et propontidem uel quia sit re-
ceptaculum terre marisque.
Unde et eam constantinus
aptissimam condere iudica-
uit ut receptaculum sibi
terre marique fieret. De-
nique nunc romani imperii

pedes et tres cap(ita) que ori
entis sc. rome et occide
tis Smyrna civitas trac
condita est a pirro et cog
nominata Atenas hanc
assiponides qui in grecia
tunc post cecropide regn
avit minerve sacravit et
nome(n) civitati athenas
dedit Nam minerva
grece athenas dicitur Unde
et minerva(m) grece inve
ntrice(m) multaru(m) artium as
serunt qua(m) et litter(e) et artes
diversorum studior(um) et quippe
philosophia videtur templu(m)
atenas habuere Corin
tu(m) machaia condidit cor
intus orestis filius hanc
ergo corinthiam vocat hec
est administraciones rei
publice Thebas boecie
cathmus venens ad smaly
condidit thebis egipciis pro
alios constructis Mi
cenas

Lacedemonia condita a la
cedemone semele filio
Sparta a sparto filio
froneci vocata qui fuit filius

marcii Sparta aut(em) est spartam
que et lacedemonia civitate
atque inde lacedemonios spartanos
dicunt Achaia ab acheo constru
cta Pelops qui apud argos reg
navit Peloponensem urbe(m) con
didit Cecrops in in scola rodo
rodum edificavit Carpatus quo
uncos stefonis filius pauci Ang
cus ligurgi filius furnd Dar
danus aut(em) condidit dardania
Thessalonia thessalus grece filius edi
ficavit in qua eciam et regnavit
Brundisium construxere greci Br
undisium aut(em) dictum grece quod brun
da caput cervicis dicatur Sicut
igitur et cornua videantur
et caput et lingua in proporcione
ipsius civitatis Ancalia aut(em)
adriano iamiculi a patrio patina
latum condita et quod ibi fugiens
latuisset cognominata Ab
hercule in ispania pompeum
qui victor eo hispania populus
in duxerat Eneas aut(em) post occa
sum troie in eadem italia ve
niens abusonis nate lavinum
condidit Ascanius et relicto lavi
nio noverce sue regno alba
longa edificavit Alba aut(em)
vocata pro colore suis longa
quia longum oppidum est iuxta

prolixitate collis in quo sita e(st).
Ex hac ceteri urbe reges albanorum
appellari ceperunt. Capuam Ca-
pis Silvius rex albanorum construxit
appellata nomine conditoris. Ali-
ter Sunt qui dicant a capacitate
ea(m) capua(m) dicta(m) q(uia) eius terra omne(m)
uite fructum capiat. Alii locis
campestribus in quibus sita e(st). Est
aut(em) caput urbium campanie inter
tres maximas roma carthagi-
neque numerata. Ex qua prouincia ita-
lie campania dicta est. Romulus
cum interfectis apud albaniam
ulio a fratrem in ciuitate i(n) reg-
num restituisset in eo loco ubi
nunc roma e(st) collectis undique
dens posuit menia construxit
urbemque ex nomine suo romam uo-
cauit. Hanc aut(em) antea euander
dicitur condidisse ut e(st) illud. Tunc
pater euandrus romane conditor
arcis. Ancus marcius ex filia
nume pompilii natus hic urbe(m)
in ostio tiberis condidit que trans-
marinas merces exciperet et a
se mercature qua(m) alio situ
ostia(m) appellauit. Galli quide(m)
intestina discordia et assiduis
dissensionibus suorum permoti sedes
nouas querentes italiam perue-
nerunt sedibusque propriis tuscos expul-

sis mediolanum atque alias
urbes condiderunt. Voca-
tum aut(em) mediolanum ab eo
quod ibi sus medialanea
perhibetur inuenta. Ispor-
ys placentia mespasis gio
ne spatie data origine
ipsa per modum mirum ca
lobrie quam in concordia
tenostri fit precipue
terra nauam. Mantoti-
esia filia post interitum theba-
norum dicitur delata in italia(m)
et mantuam condidisse.
Est aut(em) in uenetia que gal-
liacis alpina dicitur. Et dicta
mantua quia manes tuetur.
Parthenopea apud parthenope
quada(m) uirgine illic sepul-
ta parthenopea appellata
quod oppidum postea augustus
neapolim esse maluit. Ad
promunturium leucaten in quo
actium apollinis templum fuit
bello augustus contra an-
tonium congressus quo uicto
urbem in actiaco sinu condidit
quam a uictoria nicopolim
appellauit. Palantus par-
teniorum dux parthenopeos con-
stituit. Taras neptuni filius
fuit a quo tarentum ciuitas

et condita et appellata est
Cum enim maritimas urb(es)
grecie occuparet et for(tio)
res alios oppugnati civi(tas)
angustiis premeretur iur(a)
uerunt ut quam fugerent q(uam)
longissime ab imperio ipsius
ubi ne nomen quidem eorum
audiret atque ita multos
gallie sinus nauibus perfecti
armisque se aduersus galli
cam ueritate tuentes in
assiliam condiderunt et a nomine
ducis nuncupauerunt Hos uar
ro trilingues esse ait quod
et greci loquuntur et latine
et gallice Narbona et
arelatum et pictauis colo
ni romani condiderunt Burdi
gala appellata fertur quod bur
gos gallos primum colonos
habuerit quibus antea cul
toribus adimpleta est Tarra
cona in spania scipiones
construxerunt ideo caput est
tarraconensis prouincie Ce
saraugusta tarraconensis
spanie oppidum a cesare au
gusto et situm et uocatum
loci amenitate et delicias
preclaras ciuitatibus spanie
cunctis atque illustris flor

ens sanctorum martirum sepulturis Afri
sub hannibale maritimam spanie
occupantes cartaginem spartaria(m)
construxerunt que mox a romanis
capta est et colonia facta nomen
etiam prouincie dedit Nunc autem
a gotis subuersa atque in deso
lationem redacta est Saguntum
greci ex insula zacyntho profecti in
spania condiderunt quam afri post
ea bello impetitam deleuerunt
Emeritam cesar augustus edifi
cauit postquam lusitaniam et par(tem)
oceani insulas cepit dans ei
nomen ab eo quod ibi milites uet
eranos constituisset Nam eme
riti dicuntur ueterani pluriqz mi
litia Olisipona ab olixe est con
dita et nuncupata Quo loco
ut storiografi dicunt celum a ter
ra et maria distinguuntur
aterris Hispalim cesar iulius con
didit quam ex suo et rome urbis
uocabulo iuliam romulam nuncu
pauit Hispalis autem a situ cog
nominata est eo quod in solo palu
stri suffixis in profundo palis
locata sit ne lubrico atque insta
bili fundamento cederet Gades
oppidum a penis condita qui
etiam et cartaginem spartariam
condiderunt Septe oppidum a

montibus vii quia similitudie
fres vocati gaditano immiet fre-
tu. Tingis civitatis et lixan
tus auctor est quae hercules fr̃
luctu certamie superatum interfeci
Alio aut aliis flumine mauri
tanie mauqueta ubi antei regi-
a fuit et sala q̄ imminet salo
flumini Cesarea mauritanie
oppidum iuba rex maurorum thom
ore cesaris augusti condidit
quam copiosus nate cesaream app
ellavit sed herodes aliam cesare
am in palastina que nunc est u-
rbs clarissima Ticosium cesa-
riensis mauritanie oppidum
hercule illic transeunte xx a
comitatu eius discedentes constit
uere. Hanc nequis inposito
a se nomine pvaricaretur ex numero con-
ditorum vocabulum mediterraneo
nomen datum Cirene regina
fuit libie que ex suo noie civi
tatem cirenen condidit quam et li
biam cirenensem vocavit

ivitas est hominum multi
tudo societatis vinculo
adunata dicta a civibus i ab ipsis
incolis urbis pro q̄ plurimorum co
nsciat et contineat vitas. Nam

mema

urbs ipsa menia sunt Civi
tas aut non saxa sed habi
tatores vocantur. Tres
aut sunt societates fami-
liarum urbium gentium. Ur-
bs vocata ab orbe quod an
tique civitates in orbe fi
ebant vel ab urbe parte ar
atri q̄ muri designabantur
unde est et illud Optabit
q̄ locum regno et concludere
sulco. Locus enim future
civitatis sulco designabatur
i aratro. Cato qui urbem
nova condit tauro et
vacca arat ubi arav-
erit murum faciat
Cuius aut urbis anticus tunc
dicebatur dispari sexu iu
mentorum propter commixtionem fa
miliarum et imaginem sp̃e
tis fructusque reddentis. Ur-
bs aut aratro conditur ar-
atro vertitur. Unde oratius
imprimeretque muris hostile
aratrum. Oppidum quidam ab
oppositione murorum dixerunt
Alii ab opibus recondendis eo
q̄ sit munitum. Alii q̄ sibi
invicem conventus habitantium
opem det. Nam in conventu
sic. Nam primum homines tamquam

rudi et inhermes nec contra beluas presidia habebant nec receptacula frigoris et caloris nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti tandem naturali sollercia speluncis silvestribusque tegumentis tuguria sibi et casas virgultis arundinibusque contexerunt quo esset vita tucior ne hiis qui nocere possent aditus esset. Hec est origo opidorum que quod opes darent idcirco opida nominata dixerunt. Opida autem magnitudine et menibus discrepare a vicis et castellis et pagis. Civitates aut urbes aut colonie aut municipia aut vici aut castella aut pagi appellantur. Civitas vero proprie dicitur quia non advene sed eadem innati solo condiderunt ideoque urbes in diversis civitatibus condite civitates non colonie appellantur. Colonia vero est que defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur unde et colonia a cultu agri est dicta. Municipium est quod manente statu civitatis ius aliquod minoris aut maioris officii a principe impetrat. Dictum autem municipium a muneribus id est officiis quia tributa id est debita et munera reddit. Nam liberales et famosissime cause et que a principe prestantur illi non aguntur. Hec et igitur ad dignitatem civitatis pertinet. Vici et castella et pagi hii sunt qui nulla dignitate civitatis ornantur sed vulgari hominum conventu incoluntur et propter parvitatem sui maioribus civitatibus attribuuntur. Vicus autem dictus ab ipsis tantum habitationibus vel quod vias habeat tantum sine muris. Est autem sine munitione murorum licet et vici dicantur ipse habitationes urbis. Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm quasi casam altam cuius pluralis numerus castra diminutivum castellum est sive quod castrabatur licentia inibi habitandi ne passim vaga hosti pateret. Pagi sunt apta edificiis loca inter agros habitantibus. Hec et conciliabula dicta a conventu et societate multorum hominum. Com-

pita sunt ubi usus est conventus
fieri rusticis. Et dicta compita
quod loca multa in agris eodem
competunt eo quod conveniantur a
rusticis. Suburbana sunt cir-
cumiecta civitatis edificia
quasi suburbe. Menia sunt
muri civitatis dicta ab eo quod mu-
niant civitatem quasi muni-
menta civitatis vel tutamenta. Mu-
nimen autem dictum quasi manu
factum. Sic et muri a munitio-
ne dicti sunt vel potius quasi mu-
niri quod muniant et tueantur
interiora urbis. Menia autem
habent duplicem significationem. Nam
interdum menia abusive di-
cuntur omnia edificia publica ci-
vitatis ut dum dicimus muros
et menia pandimus civitatis.
Proprie autem menia sunt tantum muri.
Murus autem turribus propugna-
culis quoque ornatur. Turres vo-
cate quod teretes sunt et longe.
Teres est enim aliquid rotun-
dum cum proceritate ut columna.
Nam et quamvis quadrate ut late
construantur procul tamen viden-
tibus rotunde conspiciuntur quia
omnis extremus angulus simula-
cro longioris aeris spatii

evanescit atque consumitur
et rotundus videtur. Pro-
pugnacula pinne muri-
orum sunt dicta quia ex
hiis propugnatur. Pom-
urale vero eo quod sit post m-
urum vel quia erat circum
murum proximum ante mu-
rum. Porta dicitur qua potest
vel importari vel expor-
tari aliquid. Ea propter
porta urbis aut cas-
trorum vocatur. Sic quoque
dictum est. Vicus ut est
dictum est ipse habitationes
urbis sunt in vicem dicti.
Vici ipsi sunt via angusta
que inter vicos sunt. Pla-
tee perpendiculares ac latiores
civitatis vie sunt secundum
proprietatem lingue Grece a lati-
tudine nominate. Plate pla-
tus Grece latum dicunt. Plu-
teus pars platee. Cloaca autem dic-
ta est qua carnis corporis
vehi potest. Cloaca dicta
quod ab his proluantur aque.
Has primum Rome fecisse
Tarquinium Priscum ut quo
aquas pluviales immundicias
conspiceret et aquas
contra civitatem emitteret.

ne maximas frequentiasque
populis plateae vel fu
ndamenta urbium strages a-
quarum subverterent. Ambo
li vel quia sub volumina
sunt vel quia sub hiis am
bulatur. Sunt enim porticus hyme
michi platearum. Forum
est exercendarum litium locus
a fando dictum sive a foro
neo rege qui primus Grecis
leges dedit. Hec loca et
rostra vocantur ideo quod
ex bello punico captis na-
vibus Cartaginensium rostra ab
lata sunt et in foro roma-
no praefixa ut essent huius
insigne victorie. Curia
dicitur eo quod ibi cura per senatum
de cunctis administretur. Praeto-
rium quod ibi praetores sedeant
ad disceptandum. Gymna-
sium generalis exercitiis locus
tamen apud Athenas locus erat
ubi discebatur philoso
phia et sapientie exercebatur
studium. Nam gymnasium
Grece vocatur quod latine exer-
citium dicitur hoc est meditatio.
Sed et balnea et lo
ca cursuum et athletarum
gymnasia sunt eo quod illic

homines nisu et artis studium exer-
ceantur. Capitolium Rome vo-
catum eo quod fuerit Romane urbis
et religionis caput summum. Alii
aiunt cum Tarquinius Priscus capi
tolii fundamenta Rome aperiret
in loco fundamenti caput hominis
litteris tuscis notatum invenit
et proinde capitolium appellavit.
Arces sunt partes urbis excelse
atque munite. Nam quia tutis
sima urbium sunt ab arcendo ho
stes arces vocantur. Unde et car-
cer et arca. Circus Rome deus
putatur attributus esse eo quod circum
metas equi currant. Theatrum
autem a spectaculo nominatum

quod in eo populus stans desuper atque spec
tans ludos scenicos contempl
aretur. Amphitheatrum vero vocatum
quod ex duobus sit theatris compos
tum. Nam amphitheatrum rotundum
est. Theatrum vero ex medio am
phitheatro est semicirculi figuram
habens. Labyrinthus est perplexis
parietibus edificium qualis est
apud Cretam a Dedalo factus ubi
fuit Minotaurus inclusus
in quo si quis introierit sine
glomere lini exitum invenire

non valet. Cuius edificii talis
est situs ut aperientibus fores to-
nitruum intus terribile audiatur.
descenditur centenis ultra gradi-
bus intus simulacra et monstri-
fice effigies in partes diver-
sas transitus innumeri per tenebras et fac-
ta ad horrorem ingredientium
facta ita ut de tenebris eius
ad lucem venire impossibile videatur.
Quatuor autem sunt laberinti. Pri-
mus egiptius, secundus creticus, tercius
in lemno, quartus in italia. Omnes
ita constructi ut dissolvere eos
nec secula quidem possint. Farum
turris est maxima quam greci ac
latini in commune ex ipsius rei u-
su farum appellaverunt eo quod
flamarum indiciis longe videatur
a navigantibus. Qualem ptolo-
meus iuxta allexandriam constr-
uxisse octingentis talentis tra-
ditur. Usus eius est nocturno
navium cursui ignes ostende-
re ad prenunciandi vada portusque
introitus ne decepti tenebris
navigantes in scopulos incidant.
Nam allexandria fallacibus
vadis insidiosos accessus
habet. Hinc ergo in portibus
machinas ad prelucendum mini-
sterium fabricatas faros dicunt.

Nam fos lux est oros
visio dicitur. Unde et luci-
fer grece fosforos appella-
tur. Coclee sunt alte et
rotunde turres. Et dicte
coclee quasi ciclee quod in eis
tamquam per circuitum orbis
descenditur qualis rome
est lxxv pedibus.
Termas appellatas quod
caleant. Greci enim termon
calorem vocant. Balneis
vero nomen inditum a la-
vatione meroris. Nam
greci balanion dixerunt quod
anxietatem animi tollat.
Hec et gignasia dicuntur
quod ibi athlete nudo cor-
pore et exercitato mani-
bus exercitantur. Nam
gimnasium grece latine ex-
ercitium dicitur. Apoditerium
ubi lavaturi vestimenta
ponuntur ab exponendo sic
dictum apud termas cum greci
exuere dicitur. Ypima grecus
ffimo est quo apud nos co-
rupte ypima dicitur. Est autem
locus iuxta balnea pub-
lica ubi post lavatum
a fame et siti reficiuntur
unde et ypima et ypimario

dicitur prima igitur grece fa-
me significat eo quod hic
loci famem tollat Taber-
ne olim vocabantur do-
micile plebeorum parve et
simplices in vicis parietibus
et tabule solum super in et
tabernacle que ibi plebes
to solere Dicte autem taber-
ne ex contabulis lignis
que erant constructe que
nunc et si non sint nomen
pristinum retinet Macel-
lum dictum quod ibi macten-
pecora que mercatoribus ve-
nundantur Mercatum
autem a commerciis nuncupatum
ibi enim res vendere vel e-
mere solitum est sic et te-
lonium dicitur ubi merces
navium et nautarum e-
molumenta redduntur Ibi
igitur vectigalis exactor
et precium rebus impositurus
et voce a mercatoribus
flagitans Carcer est a quo
prohibemur exire Et dictus
carcer a coercendo homines
frenta ut figura [illegible]
mens locis quasi cohercia
carceres videretur

de habitaculis

h Abitacio ab habendo
vocata ut habitare
casas domus cogita-
appellatione vocata Nam do-
matum quod tecta dicuntur est autem do-
mus unius familie habitacio
sicut urbs unius populi Sicut orbis
domicilium totius generis hum-
ani Omne edificium antiqui edem
appellaverunt Alij edem ab edendo
quiddam sumpsisse nomen existimant
dantes exemplum de Plauto si
vocasset vos in edem ad pran-
dium hinc et edificium eo quod fuit
prius ad edendum factum Aula domus
est regia sive spaciosum habi-
taculum porticibus iiij conclusum
Atrium magna edes est sive
amplior et spaciosa domus Et
dictum est atrium eo quod addantur
ei tres porticus extrinsecus Alij
atrium quasi ab igni et lignis
atrum dicunt Atrum igitur fit ex
fumo

Palacium appellant a principe Ar-
cadum dictum in cuius honore
Archades appellant eum quem con-
diderunt et regiam
in ipsius nomine condita pala-
cium vocaverunt Thalamus

hac ex causa uocatum fertur quia tempore raptarum Sabinarum cum una ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur Talamoni duci eam ducendam traditam esse et quia hec nupcie feliciter cesserunt institutum est ut in omnibus nupciis talamum nomen iteraretur. Greci quoque lingua sua loca in quibus nubentes precedunt et cubant talamum vocant. Cenaculum dictum a communione vescendi uel cenandi congregacionis. Antiqui enim publice et in commune vescebantur nec ullus conuiuium singulare erat ne in occulto delicie luxuriam gignerent. Triclinium est cenaculum a tribus lectulis discumbentium dictum. Apud veteres igitur in loco ubi conuiuii apparatus exponebatur tres lectuli strati erant in quibus discumbentes epulabantur. Clinon enim grece lectum uel accubitum dicitur. Unde et consuetum est ut triclinium diceretur. Cella dicta quod nos occulta celebat. Cubiculum eo quod in eo cubemus illicque dormientes requiescamus. Cubiculi autem locus est et secessus quod sit locus secretus et sine accessu. Diuersorium dictum eo

quod ex diuersis uiis ibi conuenitur. Hospicium dictum est ubi quis ad tempus hospitali iure inhabitat et iterum inde transiens migrat. Item et metatum quod mutatur unde et legitur: Castra metati sunt id est mutauerunt. Non igitur illic permanet quis sed transit. Meniana collega consulis Menius in foro protraxit materies ut essent loca in quibus spectantes insisterent que ex nomine eius meniana appellata sunt. Hec plateia quam potent soli. Post hec alii atque alii materia edificata porticibus meniana et foribus et domibus adherent. Tabulata olim lingne domus fiebant inde nomen permanet tabulato. Apogeum est constructum publicis edificiis quod nos antrum uel speluncam dicimus. Solarium quod et aurum patet quia erat sub locus in quo dauid betsabee lauante aspexit et adamauit.

In iherosolimam antiochus obsederat et hircanus princeps iudeorum reserato david sepulcro tria milia auri talenta inde abstulit ex quibus trecenta antiocho dedit ut obsidionem relinqueret atque ut facti invidiam demeret et fertur ex reliqua pecunia constituisse primus xenodochia quibus advenientes susciperet pauperes et peregrinorum unde et vocabulum sumpsit. Nam grece in latinum xenodochium peregrinorum susceptio nuncupatur. Ubi autem egrotantes de plateis colliguntur nosocomium grece dicitur in quo consumpta langoribus atque inedijs miserorum membra foventur.

acra sunt loca divinis cultibus instituta ut sunt ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur. Sancta

vero interiora veteres appellabant templi sui. Sancta autem sanctorum locus templi secretior ad quem nulli erat accessus nisi tantum sacerdotibus. Dicta autem sancta sanctorum quia sanctiori oraculo sacrata sunt vel quia sanctis comparatione sanctiora sunt sicut cantica canticorum quia cantica universa precellunt. Sanctum autem a sanguine hostie nuncupatum. Nichil igitur sanctum apud veteres dicebatur nisi quod hostie sanguine esset consecratum aut conspersum. Certe sanctum quod constat esse sanctitum. Sancire est autem confirmare et in rogatione pene ab iniuria defendere sic et leges sancte et muri sancti esse dicuntur. Propiciatorium quasi propiciationis oratorium. Propiciatur enim placatus est. Oracula dicta eo quod inde responsa redduntur et oracula ab ore. Penetralia secreta sunt oraculorum et penetralia dicta sunt ab eo quod est penitus hoc est penitus. Oratorium orationi tantum est consecratum in quo nemo aliquid agere debet nisi ad quod est factum unde et nomen accepit. Monasterium unius monachi habitatio est. Monos enim apud grecos solus sterium statio id est solitarii habitatio. Cenobium vero ex grecis et latinis

videtur esse compositum. Est autem
habitaculum plurimorum in commune
convenientium. Domus igitur generale nomen commu-
ne est. Templi nomen generale.
Proloquium igitur quibus sunt quaecumque
magis antiqui templa dicebant.
Et templa dicta quasi tecta
ampla. Sive est locus designatus
ad orientem a contemplatione templum
dicebatur. Cuius partes quatuor er-
ant. Antiqua ad ortum posita
ad occasum. Sinistra ad septentri-
onem. Dextra ad meridiem consis-
tens. Unde et quando templa constr-
uebant orientem spectabant
equinoctialem. Ita ut lineae
ab ortu ad occidentem missae fier-
ent partes celi dextra sinistraque
aequales ut qui consuleret
ac deprecaretur rectum aspice-
ret orientem. Fana dicta a fa-
unis quibus templa erexit genti-
lium consuerat ubi consuletur
demonum responsa audiret.
Delubra veteres dicebant tem-
pla fontes habentia quibus ante
ingressum diluebantur et ap-
pellari delubra a diluendo. Sunt
nunc ecclesiae cum sacris fonti-
bus in quibus fideles re-
generati purificantur. Et
bene quod per sacro delubri

sunt appellata sive intingi-
mur ablutione peccatorum. Confessio
autem in delubris locus re-
generatorum est in quo vii
gradus ipsius sunt scandi-
antur misteria. Tres
in descensu et tres in ascen-
su. Septimus vero qui
est quartus id est filius hominis
extinguens fornacem ignis
stabilimentum fundamentum
aque in quo plenitudo di-
vinitatis habitat corpor-
aliter. Basilicae prius voca-
bantur regum habitacu-
lum et nomen habent. Nam
basileus rex et basilicae
regiae habitationes. Nunc
autem ideo divina templa
basilicae nominantur quia
ibi regi omnium deo cultus
et sacrificia offeruntur.
Martirium locus martyrum gratia
dedicatus sive eo quod in memori-
oria martyris sit constructum
vel quod sepulcra sanctorum ibi sunt.
Martirium Aram quidam vocata
dixerunt quod ibi incensa uri-
antur ardeant. Altaria
dicunt ab altitudine i. quod
genti aras dicunt. Unde
ex tactis cetera de alt[ari]

uoluntur ab altitudine
aras sed male. Altare
autem ab altitudine con-
stat esse nominatum quasi alta
ara. Pulpitum quod in eo le-
ctor uel psalmista po-
situs in publico conspicia-
tur possit quo liberius au-
diatur. Tribunal eo quod
inde a sacerdote tribu-
antur precepta uiuendi. Est
enim locus in sublimi con-
stitutus unde uniuersi audi-
re possint. Alias tribu-
nal a tribu denominatur
quod ad illud tribus conuo-
cetur. Analogium dictum
quod sermo inde predicetur.
Nam logos grece sermo
dicitur et est ipsum alte positum
est ut in eo lector uel
psalmista positus conspicia-
tur possit quo liberius
audiatur

Sacrarium est
locus templi in quo
sacra reponuntur. Dona-
narium est in quo colle-
ctantur oblata. Secreti-
sterium dictum ubi homines

sedere consueuerunt. Ministe-
rium igitur est deportandis
sacris paratum nuncupatur. Do-
naria uero eo quod ibi dona re-
ponantur que in templis offerri
consueuerunt. Herarium uoca-
tum quia prius est signatum ibi re-
condebatur. Hoc igitur olim in pu-
blico erat auro argentoque nondum
signato. Et quoniam metallo quo ius
prima facta fuisset pecunia non
tantum erarium permansit ab eo
metallo unde pecunia in auri
fuisset. Armarium locus est ubi
quarumque artium instrumenta
ponuntur. Armamentarium est
ubi tela tantum armorum. Iu-
uenalis. Duntaxat hoc telorum ar-
mentarium. Theca autem uocatur
ab armis i. brachiis quibus
cooperitur. Bibliotheca est locus
ubi reponuntur libri. Biblos
enim grece liber theca repositorium
dicitur. Promptuarium dictum eo
quod inde necessaria uictui pro-
mitur, hoc est proferuntur. Cella-
rium quod in eo colligatur mini-
steria in parandi uelque necessaria
uictui fuissent. Inter promptu-
arium autem et cellarium hoc inter-
est quod cellarium est paucorum

dicere promptuarium vero tribus lo-
ci Apotheca aut vel horrea
a greco verbo cuius repositoria
vel reconditoria dicta possitos
quod in his homines elaboratas
fruges reponunt Unde eadem
greco nomine reposita greci copi-
osa substancia appellamus

vij de caparub;

e

Rgasterium locus est ubi
opus aliquid fit Gr-
eco igitur sermone erga opera sterio
statio id est operaria statio Erga-
stula quippe et ipsa a grecis
tabulis nuncupantur Ubi depu-
tantur noxij ad aliquod opus
faciendum ut solent gladia-
tores et caelatores qui marm-
ora secant et tantum vinculorum
custodijs alligati sunt Ge-
nec grece dictum eo quod ibi co-
ventus feminarum ad opus lanifi-
cij exercendum conveniat Nostri
igitur greco genere nuncupat Pi-
strinum quasi pilistrinum quia
pilis antea tundebant grana
Unde et apud veteres non molito-
res sed pistores dicti qui pinse-
res a pinsendis granis fecu-
mdi Mole enim usus nondum
erat sed grana pilis tundeb-
ant Unde et Virgilius Nunc

torrete igni fruges nunc
frangite saxa Clibanus
aclinus dictus ab eo quod in decl-
inatione sit collectus Fur-
nus per derivationem a far-
re dictum quod panis ex farre
factus ibi coquitur Tor-
cular dictum eo quod ibi uve
calcentur atque extorte ex-
primantur Forus quasi locus
ubi uva calcatur dictus quod
ibi feratur uva vel quod
quod ibi pedibus feratur unde et
calcatorium dicitur sed hoc no-
mine multa significat
Prima species fori locus in
civitate ab negotialibus mer-
dinas relictus Alia ubi
magistratus iudicare
solet Tercia que puppa
dispositus quem calcatori-
um nominavimus Varro ap-
pellat plana in navibus
de quibus virgilius et late
per foros lacusque et locos? fructu-
um? fruges lexit

vij de aditibus

a

Ditus abeundo
dictus per quem ingre-
dimur et accedimus
ad aliquid Vestibulum
vel aditus domus per latum vel
spacium adiacens foribus

publicis. Et vestibula dicta
quod vestiantur. Fores quod adi-
tum tecto vestiat aut ab
fornibus. Porticus quod tran-
situs sit magis quam ubi
standum sit quasi porta.
Et porticus eo quod sit aper-
ta. Janus a Jano quod
appellatur cui gentiles se
introitu vel exitu sacra-
verunt. Unde Lucanus ferrea
belligeri compescat limina
Jani. Est autem primus domus
ingressus. Dicta inde janua.
Ostia vocantur generaliter.
Ostium est per quod ab aliquo
arcemur ingressu, ab obsta-
culo dictum sive ostium quod
ostendit aliquid intus. Alii
aiunt ostium appellari quod
hostem moretur. Ibi enim
nos adversariis obicimus.
Unde et hostie taberne
quia hostilis sit oppositio.
Fores et valve clausura
sunt. Sed fores dicuntur
que foras, valve que intus
revolvuntur et duplices
complicabilesque sunt. Sed quidam
litterarum usus vocabula ista
corrumpit. Claustra ab eo
quod clauduntur dicta. Fe-
nestre sunt quibus pars exterior
angusta est et interior diffusa
quibus in orreis videmus. Dicte
eo quod lucem ferant. Fos igitur
grece lux dicitur vel quia per eas intus
prospicit homo videt. Alii fene-
stram putant dictam eo quod domui
lucem ministrat. Est compositum nomen
ex greco latinoque sermone compos-
itum. Cardo est locus
in quo ostium vertitur et sic per-
movetur. Dictus apo tes cardias
quod quasi cor hominem totum ita ille
cunctus januam regat ac mo-
veat. Unde est proverbiale in
cardine rem esse. Limina sive
prior dicta eo quod transversa sint
ut limes sed prior pars sit magis
ut introeatur. Aut posterior est
Porte et ante quasi post et ante
quia ante stant vel quia ante
edes accedimus per quam do-
mum ingrediamur. Postes eo
quod post ostium stent.

viij de partibus edificiorum

F Undamentum dictum quod
fundus sit domui. Idem
est et cementum a cedendo
dictum quod crassis lapidibus sur-
gat. Paries nuncupatus quod
semper duo sunt pares vel alte-

vel a fronte. Que igitur tecta
gemina sunt angulis sic qui se co-
operiunt apparet. Aliter igitur struc-
tura facta deformis est. Parie-
tinas dicimus quasi parietum ruinas.
Sunt igitur parietes stantes sine
tecto sine habitatoribus. Angulus quia
duos parietes munit coniungitque.
Culmina dicta sunt quia apud
antiquos tecta culmo tegebantur
ut nunc rustica. Hinc tecti summi-
tas culmen dicitur. Camere sunt
volumina introrsum respicientia
appellate a curvo. Camur enim grece
curvum est. Laquearia sunt que cam-
eram subtegunt et ornant que et
lacunaria dicuntur. Principaliter
autem locus dicitur ubi lualis sepeli-
ant [illegible] lacunas. Cuius dimi-
nutivo lacunas facit ut ostensum.
Regis auream me adheret media-
mo lacunas. Unde sit alia dimi-
nutio lacunaria et pro antiscon
loquarum facit. Absida greco ser-
mone latine interpretatur lu-
cida eo quod lumine accepto per arcus
resplendeat. Sed utrum absida
an absis dicere debeamus. Testudo
ubi genus ambiguum quibusdam docti
existimatur. Testudo est camera
templi obliqua. Nam in modum
testudinis veteres templorum
tecta faciebant quia ideo sic
fiebant ut celi imaginem magni-
tudine redderent quod constat
esse convexum. Alii testudi-
nem volunt esse locum
in parte atrii adversum
venientibus. Arcus dicti
quod sint arcuati conclusione
curvati ipsi et fornices. Pa-
vimenta originem apud grecos
habent elaborata arte picture.
Lithostrata parvulis crust-
ac tessellis tinctis in var-
ios colores. Vocata autem
pavimenta eo quod paviantur
id est cedantur unde et pavor
quia cedat cor. Ostracus
est pavimentum testaceum
quod fractis testis calce ad-
mixta feriatur. Testa enim
grece ostraca dicitur. Complu-
vium dictum quia ex partibus
que tecta sunt collecta.
Tessela sunt quibus domus
alia sternitur a tesseris
nominata id est quadratis lapillis
per diminutionem. Bases ful-
ture sunt columnarum a fun-
damento consurgentes et super
posite fabrice sustinent
pondus. Bases autem [illegible]
petre et fortissime pro
firmitate. Columne plongi

tudine et rotunditate eius
tate in quibus tota fabri
ce pondus erigitur Intq̃
tacia etat columnarum alti
tudinis Tercia pars lati
tudinis quia rotundarum
qua tuos dopice conice ci
stanice ethomice Mensura
crassitudinis et latitu
dinis inter se distantes
Quintum genus est earum
que vocatur attice qua
tuor angulis aut amplius
paribus lateri intervallis
Capitolia dicta quod sint
columnarum capita sive super
collum caput Fastilia sunt
que super capitella colum
narum ponuntur et quasi
in super missa Tegule quod
tegant edes Et imbrices
quod accipiant imbres
Lateres et laterculi quod
lati formantur circumacti
undique iiii tabulis Ca
nales aliis quod cava sunt
in modum canne Canne ca
nales medio genere femini
no quam masculino pro
ferimus Fistule aquarum sunt
dicte quod aquas fundant
et mittant Nam fistula

grece mittere est formencarum
pro magnitudine aque et capacita
tis modo fiunt

Munitio vel munimentum
quia manu est factum
Chors vocata vel quod
coartet aucta quod intus sit i. co
cludat vel quod coherceat obvia
ti pus apterimos et adire
prohibeat Vallum est quod molles
terre erigit cum ut circa fodia per
tedetur Dictum autem vallum
a vallis nam vallis fustes
sunt quibus vallum munitur
Et valli dicti quod figantur
et valletur Intervalla sunt
spacia inter capita vallorum
i. capitum quibus vallum fit un
de cetera quoque spacia dicantur
abscapitibus sunt Agger est cogeries
rei coacervatis in fosse aut
vallos propinquis planam ab ad
gregando Agger proprie dicitur terra
aggesta quod vallo facto prius
ponitur per ambitum et muros
et munimenta cita aggere
dicitur Materie sunt parie
tes longi quibus vinee vel
aliqua clauduntur Longum

in greco macriam dicunt. Conformatum
siue formaticum in affrica et hyspa
nia parietes terre appellantur quia
in forma circumdatis duobus utrimque
tabulis inferciuntur uerius quam
instruuntur. Hij durant incor
rupti uentis ymbribus ignibusque omni
fortiores sunt cemento. Macerias munimentum
spacium sunt et appellatur. Ca
ulas munimenta ouium uel spi
nea ouilium. Grece autem greci no
t stracta. Nam greci aulas
uocant atrium tecta tabula.

Abernacula tentoria sunt
militum quibus in itinere
positis arbores tempestatesque im
brium frigorisque iniurias uitant.
Dicta autem tabernacula quod tecti
ne dependentibus funibus tabulis
interpositis appenderentur
que tentoria sustinerent. Ten
torium uocatum eo quod tendatur
funibus atque palis unde et ho
die protendere dicitur. Papiliones
uocantur a similitudine par
uuli animalis uolantis que maxi
me habundant florentibus
maluis. Hec sunt auicule
que lumini accensa circumueniunt
et circumuolantes aliquem pro
inde mitere cogitur.

Sepulcrum a sepulto
dictum. Prius autem
quisque in domo sua sepelie
batur. Postea uetitum est legi
bus ne fetore suo corpor
a uiuentium contacta infi
cerentur. Monumentum ideo
nuncupatur eo quod mentem
moneat ad defuncti me
moriam. Cum enim non uideris
monumentum id est conspi
tum quod scribitur tanquam mor
tuus ac cadere. Cum autem ui
deris monumentum illud admo
nemur et reducit ut
mortui recorderis. Mo
numentum itaque et memor
ia pro mentis ammonicione
dicta. Tumulus dictus quasi
tumens tellus. Sarcopha
gum grecum nomen est eo quod
ibi corpora absumantur.
Sarcia enim grece caro fagos
comedere dicitur. Mauso
lea sunt sepultura seu mo
numenta regum a mauso
leo rege egipciorum dicta.
Nam eo defuncto uxor
eius inmire magnitudi
nis et pulcritudinis

coopertos sepulcrum mira
tum ut usque hodie omnia mo
numenta preciosa ex nomine eius
mausolea nuncupentur. Pyra
mides genus sepulcrorum
quadratum et fastigiatum
ultra omnemque celsitudinem
que fieri manu potest. Unde et
mensura umbram excessit
hec dicitur. Tali autem edifici
a surgunt ut alato inci
piant et in angustum fin
iatur sicut ignis. Pyr
enim dicitur ignis. Hoc
corpus habent. Nam maiores
enim potentes aut sub mon
tibus aut in montibus sepe
liebantur in tractu et
ut supra cadavera aut
piramides ~~aut~~ fierent
aut ingentes columne col
locarentur

Casa est agresti
habitaculum palis
atque uirgultis arundinibus
contextum quo possint tueri
a frigoris aut caloris
iniuria. Tugurium casu
la est quam faciunt sibi cu
stodes uinearum ad tegimen quasi
tegurium siue propter ardorem solis
et radios declinandos siue
ut inde uel homines uel bestiolas
qui insidiare solent nascentibus fru
gibus habigant. Hanc rustici
capannam uocant quod unum tantum
capiat. Tescua quidam putant esse
tuguria quidam loca prerupta et
aspera. Magalia edificia nu
midarum agrestia oblonga in
curuis lateribus tecta quasi na
uium carine sint siue rotunda
in modum furnorum. Et magali
a dicta quasi magaria quasi
magar punici nouam uillam
dicunt una littera commutata l
pro r. magaria uero pro tuguria

Tectorii parietes calce
inductionibus perpolie
ntur ut opus tectorium firmi
uigoris accipiant. Nam si te
ctores structure et inductiones
fecerint et non ante permiserint
eas arescere ceperint semper
uetustate operis deliquescent. In
urbe autem propter multitudinem
hominum parietes tenui craticius
struuntur ne plus loci magni

tudinem accipient Merito ergo
lateritium hic non potuit ne pro-
dere cito corrupta fabrica la-
boretur Lateritiis ergo parieti-
bus liquida que plenius accedere ne
fiant hoc modo erit providendum
In summitate parietum structura
testacea cum prominentibus coronis
altitudine sesquipedali construa-
tur ut si corrupte tegule aut im-
brices erunt parietes tecto soli-
di permaneant

Bovina ita curtes et cul-
ine calidis locis depu-
netur bubalina autem
te meridiana ita ut ad ortum
aut ad boream vacuos composita
Nitidiore enim cultu recipiunt
si lumine accedant Latitudo
tot pedibus disponatur et in sin-
gulis pietibus viii pedes de re-
linquatur Aquilia calidis locis
ordinetur et duriora fiat
ut securi equi pabulentur O-
vilia et caprilia pro magnitu-
dine agri disponantur Cella
vinaria contra frigidissimas
celi plagas collocetur Lu-
me fenestris apperiatur contri-

buatur ut undique frigid-
aer vina moderamina fient
Vapore autem omnia corrumpuntur
Torcular huic in proposito
ante ponatur Cella autem
olearis in meridie constitu-
enda est et fenestre ab ea
parte tribuantur ne frigo-
re eius oleo cum prelibus
coniungatur et plandas pa-
ries paciat Torcular quoque
in meridie statuatur pro
magnitudine plenitudine
ue fiat Granaria a septen-
trione vel aquilonem
respicient ut aere gelidiori
fruges tuta serventur Va-
porate enim corpiones vir-
gulionesque et alia genera
bestiolarum nutrimenta fruges
corrumpunt Horrea famulia
proxima esse ubi villa pro capi-
tuale ut rubiginis perarlo
ville primitiaces et que
vero undique et modus fac-
uludo exempla deambulans
fabricis primos

Vbam itaque ex ibi
rata luminosam
esse oportet spatium cum

nulli uicinitatis parietibus impedi
antur. Disposicio autem erit tam
ante ut certa genera edi
ficiorum celi regiones apte
possint spectare. Hiberna
ergo triclinia hibernum occi
dentem spectare debent quia
uespertino lumine opus est. Item
sol occidens non solum illustrat
sed promittit caloris tepid
as facit regiones. Cubicu
la et bibliothece ad orien
tem spectare debent. Usus enim
matutinum postulat lumen.
Namque etiam loca frigida spec
tantur humore uiciantur
quia uenti humidi spiritus
humidos flatus omnia pal
lore corrumpunt. Triclinia uer
na autumpnalia ad orientem
spectare debent ut conueni
ent que hiis ita solum est.
Estiua triclinia ad septentrio
nem spectare debent quia ea
regio preter ceteras frigidi
or est et solsticiali tempore quo
dam sanitatis uoluptate cor
poribus prestat.

Triclinior[um] et cenaculum

quanta latitudo et longitudo fuerit
in uno computata mensura et eorum
medietas altitudini tribuatur; si
autem cocleare aut quadrati fu
erint media pars mensure in
altitudine statuatur. Pinacothe
ce et plumariorum officine in parte
septentrionali sunt constituende ut
colores et purpure sine macula
seruentur. Declinationis enim regi
onibus corruptele nascuntur.

Ager latine appellari dicitur
eo quod in eo agatur aliquid.
Alii agrum a gerendo nominari maluerunt.
Ceditur enim et uilla que et ceragros
dicitur. Villa a uallo id est agere terre nun
cupata quod pro limite constitui solet. Pos
sessiones sunt agri late patentes
publici priuati quos a tempore initio
non mancipatione sed quisque ut
potuit occupauit atque possedit unde
et nuncupate. Fundus dictus eo quod
fundatur uel stabilitur patri
monium. Fundus autem et urbanum
edificium et rusticum intelligendum
est. Predium quod ex omnibus patri fami
lias maxime prediis quas
predia uel quia antiqui agros
quos bello ceperant ut prede
nomine habebant. Omnis autem ager

ut varro dicit quadrifariam
dividitur. Aut enim arvus est
ager .i. racionalis aut consitus
.i. aptus arboribus aut pascuus qui
herbis tantum animalibus vacat
aut floreus quod sit oportunus apibus
congruentes et floribus quod etiam
virgilius in iiijor libros geor-
gicorum prosecutus est. Rura ve-
teres incultos agros dicebant
.i. silvas et pascuas. Agrestes vero
qui colebantur. Nam rus erat
quo mel quo lac quo pecus habetur
inde rus et rusticus vocatur
esset agrestum primatum occupa
felicitas. Seges ager est qui a quo
seritur unde et virgilius Illa se-
ges demum votis respondit
avaris agricole. Compascuus
ager dictus qui a divisoribus
agrorum relictus est ad pascendum
communiter vicinis. Alluvius
ager est quem paulatim fluvius
magnus relinquit. Arcifinius ager
dictus est qui certis linearum mensura-
tionum continetur sed arcetur fines
civis obiectu fluminum montium
arborum unde et in hostibus agris
nichil sub mensura intervenit.
Novalis ager est primo proscissus
vel qui alternis annis vacat. No-
vale autem dictum renovandi sibi virium causa. Na-
valis enim semel cum fructu
erit et semel vacuus est.
Squalidus ager est quasi
sine cultu qui iam a cultum
deserit per occasum quin-
tum pulatum dissiparetur. Col-
lecticius ager est semper
umidus. Nam humidus dicitur
qui aliquo fluat aliquo
enim humor terre est natura
abesse nunquam recedat sub
Subseciva sunt que sator
de materia scindens quasi
sub vacua habitat. Unde
et subsicivi agri quem par-
ticia divisos relinquit quia
steriles vel palustres sunt.
Subseciva que in divisura
agere non essent tenetur
iam .i. in genera ducta circa
dicitur tabularum equalitas dicta
autem area a planitie est appellata equali-
tate. Unde et ara. Alij aream
vocatam dicunt quod proterendis
frugibus trahatur vel quod
infrigitur area in ...
da. Pratum est cuius fructus
pia armenta tuentur cui ve-
teres romani nomen in-
derunt ab eo quod protinus sit par-
atum nec magno labore cul

ture desiderat. Viritane est que sterari possunt. Paludes dicte a paleis quasi palealis quod paleam id est pabula nutriant iumentorum.

Fines dicti eo quod agri funiculis sint divisi. Mensurarum igitur lineae metiuntur partitione tenduntur ut cunctis omnis equitas teneatur. Limites appellati antiquo verbo transversi. Nam transversa omnia antiqui limina dicebant a quo limina ostiorum per que foris vel intratur. Et limites quod per eos in agros foris eatur. Hinc et limes vocabulum accepit. Singulis quoque finibus publice construebantur obliqua per curvatura sicut omni testimonio a finibus intelliguntur agrorum metra et certam affert. Cardo est qui a septentrione directus a cardine celi est. Nam sine dubio celum vertitur in septentrionali orbe. Decumanus qui ab oriente ad occidente transversus qui pro eo quod formam X faciat Decumanus est appellatus. Ager enim bis divisus figuram denarii numeri efficit. Arca ab arcendo vocata fines enim agri custodit eosque adire prohibet. Trifinium dictum eo quod trium possessionum fines attingit. Item et quadrifinium quod quattuor. Vel quia limites angustiores inter se distant paribus intervallis et nullis designatis.

Mensurarum genera sunt tria: rectum, planum, solidum. Rectum quod quidam porrectum vocant est longitudine tantum, ut metimur lineas porticuum, intervalla fluminum, spatia et his similia. Planum est quod quidam epipedon vocant, alii pedes constratos, est longitudine et latitudine, ut metimur agrorum muros et edificiorum quibus longitudo et latitudo sine crassitudine proponitur. Solidum quod quidam stereon vocant, alii autem pedes quadratos, est longitudine et latitudine et crassitudine, ut metimur structuram et pilas et lapides et materias utique res tota ... et his similia mensure aut augentur ceteris ...

ex tantis sunt per quas omnia me
timur quarum hec partitio digitus
uncia palmus sextans pes cubitus
gradus passus pertica actus stadium mili
arium

Mensura est quicquid pondere
capacitate longitudine
latitudine altitudine
animoque finitur. Maiores ita-
que orbem in partibus partes in
provinciis provincias in regio
nibus regiones in locis loca
in territoriis territoria in agris
agros in centuriis centurias
in iugeribus iugera in clima
tibus deinde climata in actibus
et perticis passibus gradibus cu
bitis pedibus unciis et digitis
diviserunt tanta enim fuit eorum sol
lertia. Digitus est pars mi
nima agrestium mensurarum. In
de uncia habens digitos tres. Pal
ma autem iiii digitos habet pes xvi
passus pedes v pertica passus
ii id est pedes x. Pertica autem
a portando dicta quasi portica. Om
nes igitur mensure precedentes in cor
pore sunt ut palmus pes
passus et reliqua. Sola perti
ca portatur. Est enim x pedum
ad instar calami quo in Ezechi
ele templum mensuratum est.
Actus minimus est latitudine

pedum iiiior longitudine c
xx. Clima quoque un
dique versum pedes habet
lx id est lx [ ] lx. Actus
quadratus undique finitur
pedibus cxx id est cxx [ ]
cxx. Hunc latiorem pen
nem dicunt cxx ab arando
cxx. Sed actus duplicatus
iugerum facit ab eo quod e
iunctum iugeri nomen ac
cepit. Iugerum autem constat
longitudine pedum ducen
torum xl latitudine cxx
id est ccxl ccxl iugerum
cxl. Hac in provincia
betice rusticanum vocant
cxx. Porca et vero
xxx pedum latitudine lxx
longitudine diffinitur
xv lxx xv. Sed porca
est que in latitudine ex
tat quod depressum est
lira. Galli candetum
appellant in areis urba
nis spacium c pedum
quasi centenum. In agresti
bus autem pedes cl
quadratorum semissem con
dictum vocant. Porro
stadialis ager habet
cxxv passus constituit hoc est

passus cxxv id est pedes dc
xxv. Cuius mensura octies
duplicata miliarium facit
quod constat v milia pedibus.
Centuria autem ager est
ducentorum qui apud antiquos
centum iugeribus notabatur
sed postea duplicata est nomen
quidem pristinum retinuit sicut
nunc tribus tribuum multipli
cate sunt sed nomen mutare
non potuerunt.

Mensuras viarum nos
nos miliaria dicimus
Greci stadia Galli leugu-
as Egyptii signos Perses
parasangas. Sunt
autem proprio quaeque spacio. Mi
liarium mille passibus termina-
tur. Et dictum miliarium
quasi mille adhuc habens
pedes v milia. Leuga
finitur passibus mille qui-
gentis. Stadium octava
pars miliarii est constans
passibus cxxv. Hoc primum
Hercules statuisse dicitur
eo spacio determinasse quod
sub uno spiritu consumpsisset
hac proinde stadium appella-

se quod in fine respirasset simul
et stetisset. Via est qua potest ire
vehiculum. Et via dicta a vehicu
lorum impulsu. Nam duos actus
capit propter euntium hominum et ve
hiculorum occursum. Omnis autem
via aut publica est aut privata.
Publica est que in solo publico
est que inter latus spatio patet.
Hec autem ad mare aut ad op
pida pertinet. Privata est que
vicinis municipiis datur. Stra
ta dicta quasi vulgi pedibus
trita. Lucretius: Strataque ia
vulgi pedibus detrita viarum.
Ipsa est et delapidata id est lapidi
bus strata. Primi autem Peni dicuntur
lapidibus vias stravisse postea
Romani eas per omnem pene or
bem disposuerunt propter rectitu
dinem itinerum et ne plebs esset
ociosa. Agger est media strate
eminentia coaggeratis lapi
dibus strata ab aggere id est coa-
cervatione dicta quam storici
viam militarem dicunt ut illud:
Sepe vie deprensus in aggere
serpens. Idem est vel iter est via
qua nec abhorret quaqua usque
potest. Iter autem et itinera diversam
significationem habent. Iter est
igitur locus transitu facilis un
de appellatum ab eundo. Itiner

aut est iter longe uie et ipse
labor est ambulandi ut quo uel
peruenias Semita itineris dimi
dium est a semi actu dicta Semite
aut hominum est calles ferarum et pec
cudum Callis est iter pecudum
inter montes angustum et tri
tum a callo pecudum uocatum sive
callo pecudum preduratum Tramites
sunt transuersa in agris limi
tes sive recta uia dicta quod trans
mittant Diuorcia sunt noque
uiarum hoc est uie in diuersa ten
dentes Eadem diuerticula sunt
hoc est diuerse ac diuise uie siue
semite transuerse que sunt laterum
uie Biuium quia duplex est uia
Compita quia plures uie in eo com
petunt quasi trames conueniunt
Ambitus vero inter edificia
locus duorum pedum et semipedis
circumeundi facultatem
relictus et ab ambulando dictus
Orbita uestigium carri ab orbe
rota dicta Vorsus actusque quo pecus
agi solet uel quod iter ad flexus
uersum Vestigia sunt pedum signa
primis plantis expressa uocata
per hec enim fugientium uestigia
reagnoscantur Explicit liber
quintus decimus Incipit liber sex-
tusdecimus capitulum primum de pulueribus

Puluis dictus
quod ui uenti
pellatur
Tollitur
enim cum
flatu nec
resistit nec stare nouit Sic
ait ps Tanquam puluis
quem proicit uentus a facie terre
Limus uocatus quod lenis sit
Cenum est uorago luti Ci
nis ab incendio dictus ab eo
igne sit Fauilla quod ab igne
effecta sit Nam fauor ignis
est Gleba quod sit globus
pulueris igne collatione
comprimatur et minio glo
meratur adunatur Terra
aut ligata gleba et plu
ta puluis Lamina est
ambulantibus lapsu misera
atque dicta per deriuationem
~~alabe~~ a labe Lutum uo
catum quod pontifices im
putant quod non sit mundum
Nam omne lotum mundum
est Volutabra appellata
quod ibi apri uolutentur

Siligo prodest limi uice quae
sunt sabulo leuissima
Huius generis Argilla ab
argis uocata ex quo
primum creta uasa facta sunt
Creta a creta insula ubi
melior est Creta cimo-
lia candida est a cimo
italie insula dicta quasi
altera uestimentorum pro...
colores emollit et con-
tristatos sulfure quodam
nitore exhilarat Altera
genus nitore prestat Cre-
ta argentaria et ipsa
candida appellata eo quod
nitorem argento reddat
Terra samia a samo insu-
la dicta glutinosa et
candida et lingua leuis
medicamentis et uascu-
lis necessaria Puluis
puteolanus in puteola-
nis italie colligitur col-
libus Opponiturque ad
frangenda maris fluctus
Nam mersus
aquis protinus lapis fit
undisque percussus fortior
efficitur in saxum mutatus
sicut argilla igne in lapi-
dem uertitur Sulfur
uocatum quia igne accenditur
Vis enim ignis est Nam uiua-
cius et in aquis feruentibus generatur
neque alia res facilius accenditur
nascitur in insulis eolijs inter
siciliam et italiam quas ardere
diximus Inuenitur et in alijs lo-
cis effossum Huius genera quat-
uor uiuum quod foditur translucetque et
uiret Quo solo ex omnibus ge-
neribus medici utuntur Alterum
quod appellantur gleba ... fol... fullonum
fullonum familiare Tertium li-
quoris usus ad lanas suf-
fiendas quoniam candorem mollitiem-
que prestat Quartum ad licinia
maxime conficienda aptum Sul-
furis tanta uis est ut mor-
bos comitiales deprehendat ni-
dore suo impositum ignibus
ardensque ardescentibusque metalli-
cum ... pruinasque subdiderat ...
... ardescentibusque ...
tusque pallore ... uelut ...
simile efficiunt

Bitumen in iudee lacu
asfaltite emergit quo
glebas supernatantes
... stagnis ... inquietis col-
ligunt Inspirat autem liquidum est
passim atra ... exestuans ...

aut utraque et densitate carent
et utraque genera spissum a spissitate
appellant Natura eius ardens
et igneo cognata et neque aqua
neque ferro rumpitur nisi salis
multicibus in quibusdam artibus utilis
ad compagos navium Alumen
vocatum a lumine quod lumine co-
loribus prestat tingendis Est
autem salsugo terre efficitur quoque hi-
eme ex aqua et limo et esti-
vis solibus maturatur Huius spe-
cies due sunt liquida et
spissa Sal quidam dictum putant
quod igne exsiliat confugit
enim igne dum sit igneum
per naturam sequitur quamquam i-
gnis et aqua semper inter
se sunt inimica Alii sal a
salo et sale vocatum acceperunt
Nam aquis maris sponte
gignitur spuma in extremis
litoribus vel scopulis derelicta
et sole decocta Sunt et lacus
et flumina et putei e quibus
hauritur Hinc in salinis
in agris sole siccatur Sed et
flumina densantur in sale
amne reliquo sub gelu fluente
Alibi quoque detractis arenis col-
ligitur crescens cum luna noc-
tibus Nam in Cirenaica ammo-
niacus sub arenis inve-
nitur Sunt et montes
nativi salis in quibus sicut
ceditur ut lapis rena-
scens tante alicubi dur-
icie ut muros domus
massis salis faciant
sicut in Arabia Omnium
quoque salis differentie
sunt Nam alibi suave
alibi salissimum Commune
sal in igne crepitat et
adas id non crepitat in
igne non exsilit Agrigen-
tinum sale flammis pa-
tiens in aqua exsilit in
igne fluit contra na-
turam Sunt et colorum
differentie Memfiticum
rubeum est Ampitegas
sicilie albi cetrina est
purpureum Item in eadem
Sicilia in Phacinum ab
splendidum et lucidum ut
imaginem reddat In Ca-
padocia croceum effo-
ditur Salis natura ne-
cessaria est ad omne condimentum
Pulmentis igitur sapores
dat excitat aviditatem
et appetitum in omnibus cibis

fiat. Ita quippe omnis
vite delectatio et sum-
ma hilaritas. Unde sa-
lis nomen accepisse pu-
tatur. Igitur nichil utilius
sale et sole. Denique cer-
nimus videmus corpora
nauticorum qui circa pecu-
des armenta et iumenta
sale maxime provocatur
ad pastum. Multo larg-
iores lacte multoque gr-
aciores casei dote. Cor-
pora igitur sal astringit
siccat et alligat. Defu-
ncta circa apta restrin-
git labem vindicat ut
durent. Nitrum a loco
suscipit vocabulum nasci-
tur in oppido vel regi-
one Egipti Nitria ex quo
medicine fiunt et sor-
des corporum vestesque
lavantur. Cuius natura
non multum a sale distat.
Habet in virtute salis
et similiter oritur ca-
nescentibus siccitate litori-
bus. Afronitro grece latine
spuma nitri est de quo
quidam ait Nescius
es nitris quid greco

nomine dicatur spuma vocatur nitri
genus est afronitrum. Colligitur
aut in Asia in speluncis distil-
lans. Deinde sole siccatur. Optimum
tum putatur quod minime sit
ponderosum et maxime friabi-
le, colore pene purpureo. Cal-
cantum dictum quia calcitis est
tum id est flos unde et a latinis
eris flos appellatur. Gignitur autem
in multis in regionibus.
Olim in Hispanie puteis vel
stagnis id genus aque habentibus
quam coquebant et in piscinas
ligneas fundebant appenden-
tes super eas restes et lapillis
extentis quibus limus in simi-
litudine vitreis acinis ad-
herebat. Sicque exemptum siccabatur
diebus XXX. Fit autem et nunc
alibi in speluncis, quod aliquid
collectum deinde diffusum
in quosdam petros soliditur.
Fit et in scrobibus cavatis
quorum e lateribus decidentes
gutte coalescunt. Fit et sat
modo et fragilissimo sole.
Ideo autem constructe vir-
tutis est ut in leonum et ur-
sorum ora sparsum tantam vim
habeat addistrin gendo ut non
valeant mordere

Lapis etiam tanquam deu
pior etiam uulgo dispri²
lapis autem dictus quod ledat ped
em lapis mollis est et sparsus
Saxa herent et a montibus
coaduntur petra nomen grecum
est Silex est durus lapis eo
quod exsiliat ignis ab eo dictus
Scopulus a saxo eminenti quasi
a speculando dictus siue a tegimi
ne nauium
Spelea grece spelunca latine est
aut rupis cauata Crepido
extremitas saxi abrupta
unde et crepido uocata quasi
abrupti saxi altitudo sic her
et pendens est pes deprus
unde et uocatur Cautes
aspera saxa in mari dicte a ca
uendo quasi caute Murices
petre in litore similes mu
ricibus uiuis acutissime na
uibus perniciose Echon saxum
est qui humane uocis sonum
captans etiam uerba loquen
tium mutatur Echon autem grece
latine ymago uocatur eo
quod aduocem respondens alium
efficiatur ymago sermonis

Alitet hoc quidem est locorum
natura conueniat ac ple
rumque conualium Calculus
est lapillus terre admixtus
rotundus atque durissimus
est omni leuitate purita
te leuissimis dictus autem
calculus quod sine mole
sua breuitate calcatur
sine Cui contrarius est scru
pus lapillus minutus et
asper qui si inciderit
calciamentum nocet et mo
lestia est dicitur Unde et animi
molestiam scrupulum dicimus
Ghmic et scrupea saxa
i aspera Cucis nomen
accepit quod ferrum admi
dendo exacuat Cucis i
grece simone inpropo no
minatur Sehistos alie aq
tic sunt alie oleo indi
gent incacuendo Saxo
leui leno aque i acerri
ma reddunt Pumex
uocatur eo quod spumeale
pitate concretus fiat et
est aridus candore par
uus tanquam natura
refrigerandi bonus ut
inuase inpissus muste

de ferruce desudant que-
dam artifices appellant
lapides cerum pos et cal
ce admixtos quos in
pavimentis faciendis in-
fundunt un et rud-ra
dire Gypsum cognatum
calcis est et Grecum no
me plura eius genera
a omnium aut optimum
lapidibus copulatur est
in signis edificiorum
et coronis gratissimus
Calcis viva dicta quia
cum sit tactu frigida intus
occultum tenet ignem un-
de et perfusa aqua statim
latens ignis erumpit
Natura eius mirum ali-
quid facit postquam ar-
serit aquis incenditur
quibus solet ignis extin-
gui Oleo extinguitur
quo solet ignis accendi
Usus eius structure
fabrice necessarius Nam
lapis lapidi non potest
adherere forcius nisi cal-
ce coniunctus Calcis est
lapidis albi et duro me-
lior structuris ex molli

utilis tectoriis Arena ab aridi-
tate dicta non ab adherendo in fa-
bricis ut quidam volunt Huius pro-
bus est si manu impressa strident
aut si in veste candidam spar-
sa nichil sordis relinquet

9 Magnes lapis indicus
ab inventore vocatus Fuit
autem inventus primum recep-
clavis crepidarum baculique cu-
spidi herentibus Cum armenta idem
magnes pasceret Postea pas-
sim inventus est colore ferruginis
sed probatur cum ferro adiunctus
eius fecerit raptum Nam adeo
apprehendit ferrum ut cathenam
faciat anulorum Unde et eum
vulgus ferrum vivum appellat
Liquorem quoque vitri ut ferrum
trahere creditur Huius tanta
vis est ut refert beatissimus
Augustinus quod quidam eundem
magnetem tenuerit sub vase
argenteo ferrumque super argen-
tum posuerit deinde subtus mo-
vente manu cum lapide ferrum
cursim desuper movebatur
Unde factum est ut in quodam
templo simulacrum ferri pen-
dere in aera videretur est

quippe et alius in ethiopia in-
achnes qui ferrum non alligit nec
respuit Omnis autem magnes
tanto melior est quanto magis
ceruleus est Gagates lapis
et primum inventus est in sicilia
gagatis fluminis fluore re-
iectus Unde et nominatus Aliqui
in britania sit plurimus Est autem
niger planus levis et ardens
igni admotus Cum fictilia eo
scripta non delentur Incen-
sus serpens fugat demoni-
acos prodit virginitatem de-
prehendit mirumque accenditur
aqua oleo extinguitur Abe-
ston archadie lapis ferrei
coloris ab igne nomen sortitus
eo quod accensus semel nunquam
extinguitur De quo lapide
mechanicum aliquid ars hu-
mana molita est quod gen-
tiles capti sacrilegiis mir-
arentur Denique in templo qu-
dam fuisse veneris fanum
illiusque candelabrumque et in eo
lucerno sub divo sic ardens
ut eam nulla tempestas nullus
imber extingueret Piritis
persicus lapis fulvus eris si-
milans qualitatem cuius plu-
rimus ignis siquidem facile

scintillas emittit hic te-
nentis manum si vehemen-
tius premitur adurit
propter quod ab igne nomen acce-
pit Est alius piritis
vulgaris quem vivum la-
pidem appellant qui ferro
vel lapide percussus scin-
tillas emittit que excipi-
unt fulgore vel aliis
fomitibus vel foliis ex-
dicte coloris producit ig-
nem hunc vulgus vo-
cat petram appellat Se-
lenites qui latine luna-
ris interpretatur eo quod in-
cremento eius colore cum
luna crescere atque deficere
credunt gignitur in
persida Chrisopasus lapis fu-
scus et rubentibus notis
sparsus Vocatur autem
ita quia si aqua iniectus
coloratur ut vinum fla-
grat et quod nullus invento
est hebrietati resistit Ebo-
cius niger et ponticus na-
scitur in flumine thanos
est pontus in quo aqua frigida
nomine lapis cum colore
traxit vocabulum Magne-
igni in frigida colore pallidus

mediocriter grauis est
aut gleba. Pumicosa uri-
antea uino perfusus
follibus donec rubescat
ac rursus dulci uino
extinguuntur ter in se uicibus.
Tinguendis uestibus tantum
utilis. Sirius lapis
a Siria ubi reperitur appel-
latus. Hic integer fluc-
tuari traditur commin-
utus mergi. Arabicus
similis est eboris sine
ulla macula. Hic defri-
catus ad cotem percrudi dimit-
tit croco simile. Iuda-
icus lapis albus est atque
in specie mare glandis stri-
aturis sub minute mo-
dulatis quas greci gra-
mas appellant. Samius
a Samo insula ubi reperi-
tur uocatus est. Est grauis et
candidus poliendi auro
utilis. Memphites uo-
catus a loco Egypti. Est
gemmantis nature. Hic
tritus atque in hiis que uren-
da sunt et scitu ex aceto
illinitus ita obstupescere
facit corpus ut non sentiat

cruciatum. Sarcofagus lapis dic-
tus eo quod corpora defunctorum con-
dita in eo infra XL dies ab-
sumantur. Sarcos enim grece caro
dicitur, fagos comedere. Nasci-
tur autem in troade asie scissili uena
scinditur. Est et eiusdem generis
in oriente saxum quod etiam uiuen-
tibus alligatum erodunt cor-
pora. Minores autem quadratis
corporibus non absumentes. Ematit-
tes appellatur eo quod cute re-
solutus in colore uenit sangu-
inis. Est autem admodum
liuidus est et ferrugineus.
Nascitur in ultima Egypti, Ba-
bilonia et Hispania. Androda-
mas colore nitore pondere
et duricia insignis unde et
nomen traxit. Precipuus
reperitur in affrica trahere
aut in specie argenti uelut ex de-
fluoque attritus uelut ematites
in colore redigitur sanguinis.
Crisites inuenitur in ultima
Hispania croco similis ad lumen
fulgore speciale friabilis. A-
mantos appellatus auctoribus
eo quod si corpus lapis fuerit
contecta contra ignem
respirat et igni imposita

non ardeat sed splendore accepto
nitescat et est ipsi aluminis ue
neficiis resistens omnibus specialiter
magorum. Batracites similis est
teste laminasque flexibilis. Ga
lactites colore cinereus gustu
suauis. Sed ideo uocatus quod
quandam de se lacteum adritus dimit
tat. Obsius lapis niger est trans
lucidus et uitri habens similitu
dine ponitur in speculis parie
tum propter imaginum umbras red
dendas gemmas multi ex eo fa
ciunt. Nascitur in India et in
samno Italie. Mitridas lapis
eufratis sole repercussus colori
bus micat uariis. Etites lapides
reperiuntur in nidis aquilarum.
Aiunt binos inueniri marem
et feminam nec sine hiis parere
aquilas. Horum masculus durus
similis galle subrutilus. Fe
mineus uero pusillus ac mollis.
Alligati partus celeritate fa
ciunt. Etiam aliquid uulue re
tardant nisi cito parturientibus
auferantur. Fengites cappado
cie lapis duritia marmoris
candidus atque translucens ex quo
quondam templum constructum
est a quodam rege foribus
aureis quibus clausis claritas

intus diurna erat. Ecites
claui similis in quo clari
um candidum est. Pariusque
similis candore et duri
tia minus tantum ponderosus
sus qui et porus uocatur. O
strachites uocatur quod simi
litudine teste habet ipsius
eius spume. Melitites
lapis dictus eo quod mella
et dulcem sucum emittat.
Hismiris lapis asper et
indomitus et omnia atter
ens ex quo lapide gemme
tenduntur. Crisites
colore similis porre inue
nitur in egipto. Ammites
similis nitro sed durior
gignitur egipto uel ara
bia. Mi nascitur in ethi
opia ueluti uiridis sed
lacteus eo resoluitur re
mordens uehementer. Co
tinus alius est duriorque qua
nis. Molochis ueluti uiri
dis et granis inuenitur
in egipto. Tusculanus ab
eo Italie dictus dissilire
igni traditur. Saurigu
stius addito oleo citius lu
cere fertur. Est et quidem
uiridis lapis uehementer

igni resistens Silices fiunt molles
et candidus qui calefactus
oleo nigrescit atque dure
scit Lapides quoque medi
cinalium mortariorum et
pigmentorum usibus apti et
cupius precipuus et inde
colatus tebaicus quoque
et basanites lapides nichil
ex se remittentes Specul
aris lapis vocatus est quia
vitri more translucat repertus
primum in spania citeriori
circa segobricam urbem
Invenitur enim sub terra et
effossus conciditur atque fin
ditur in quaslibet tenues
crustas

De lapidum genere con
venientium ad marmo
ra Nam inter lapid
es et marmora differen
tia est Nam marmora
dicuntur eximii lapides qui
maculis et coloribus com
mendantur Marmor simo
genus est auri ditate vo
catum et quamvis species et
alii colores inveniantur
nomen tamen pristinum auri

ditate retinuerunt Marmoris colo
res et genera innumerabilia sunt
non tamen omnia cum rupibus conciduntur
sed multa sub terra sparsa sunt
et preciosissimi generis ut lacede
monium viride cunctisque hilari
bus repertum primum apud lacedemonios
unde et vocabulum trahit O
phites serpentum maculis si
mile est unde et vocabulum
sumpsit Cuius genera duo molle
candidum nigrum durum Augus
teum et tiberium in egipto augu
sti ac tiberii primum principatu
reperta sunt Differentia eorum est
ab ophite cum illud ut serpentum
maculis sit simile hec maculas diverso mo
do colligit Nam augusteum
undatum est crispum in vertices
Tiberium sparsa non convoluta
canitie Purpurites in egipto
est rubens candidis interveni
entibus punctis Nominis eius
causa quod rubeat ut purpura
Basanites ferrei coloris atque
duricia Unde et nomen datum
est Invenitur in egipto et e
thiopia Alabastrites lapis
candidus intertinctus variis
coloribus ex quo vascula illi
unguenti capulata fiunt Cavant

igitur sunt ad vasa unguentaria quia optime servare incorrupta dicitur. Nascitur circa thebas egyptias et damascum sirie ceteris candidior probatissimus vero in india. Pariis candoris eximii lichnites vocatus quia ad lucernas ... ab eo a paron insulam nascitur unde et parius nuncupatus. Magnitudo eius que lancias crateresque non excedit unctuosis et ipse aptus. Coralliticus in asia repertus mensure non ultra cubitos binos candore proximo ebori et quadam similitudine. Alabandicus terre sue nomine nuncupatus purpure aspectu similis ipse niveo ... loquatur atque ad usum vitri funditur. Thebaicus inter ... tinctus aureis guttis invenitur in parte egipti adscripta coticulis ad terenda collyria quadam naturali conveniens. Siemtes circa sienen vel thebas nascitur trabeas ex ea fecere reges. Marmora autem que in officinis rupibusque gignuntur coquuntur ... diversi coloris maculis distincta cuius primum usum in insule cicladibus ... docuit ... lumelior est paulo hac ... et ipse variis coloris maculis. Corinthus amo

mate gutte similis est varietate diversorum colorum corintho primo repertus ... columne ingentes liminaque fiunt ac trabes. Caristium viridi optimum nomen ... eius quia gratum sit his qui gemmas sculpunt eius viriditas reficit oculos. Numidicum marmor in numidia mittitur nomen accepit non crustis sed in massa et liminibus apud Lucullum marmor nascitur in quo insula cui lucullus consul nomen dedit qui delectatus illo primus rome invexit solumque pene hoc marmor ab amatore nomen accepit.

Est + lumensis

Tesriam appellatum a colore cineris cuius lapidis alligatis contra ... laudatur. Ebur a barro id est elefante dictum. Chaus vero inter nigros dignissima barris

Est marmore ...

nerie gemme sciuntur que
multo auro decorare tri-
buunt propter vetustate
colorum. Primordium autem
anuli, ut ethnici ferunt fabule,
fertur Prometheus primus fragmentum
parvi cautis inclusisse
ferro et digito circumdedisse:
ex hiis ergo initiatum tulisse
anulum atque gemmam. Gene-
ra gemmarum innumerabilia
esse traduntur. E quibus nos
ea tantum que principalia
sunt sive notissima adno-
tabimus. Gemme vocate
quod ad instar gummi transplu-
ceant. Preciosi lapides
ideo dicti sunt quia cari
valeant sive ut a vilibus
discerni possint seu quod rari
sint. Omne enim quod rarum
est magnum et preciosum
vocatur, sicut et in Samu-
elis volumine legitur: et
sermo domini preciosus erat in
diebus illis, hoc est rarus.

De viridioribus gemmis.

Viridium gemmarum
viridium smarag-
dus principatum habet,
cui veteres tertiam post marga-
ritas et uniones tribuere
dignitatem. Smaragdus

omnia viriditate vocatus. Omne
igitur satis virens amarum dicitur.
Nulla igitur gemmis vel herbis maior
huic austeritas est. Nam her-
bas virentes frondesque exsuperat,
inficiens circa se viriditate re-
percussus. Scalpentibus quoque gem-
mas nulla gratior oculorum refectio
est. Cuius corpus si extentum est, sicut
speculum ita imagines reddit.
Quippe Nero Cesar gladiatorum
pugnas in smaragdo spectabat.
Genera eius xij. Sed nobiliores
Scithici, quod in Scithia gente repe-
riuntur. Secundum locum tenent Bactri-
ani. Colliguntur enim in commissu-
ris saxorum flante aquilone. Tunc
igitur tellure operta intermicant,
quia hiis ventis arene maxi-
me moventur. Tertium Egyptij
habent. Reliqua in metallis erariis in-
veniuntur, sed viciosa. Nam aut
here aut plumbo vel capillamen-
tis vel salis similes notas ha-
bent. Smaragdi autem mero et
viridi proficiunt oleo, quamvis natura
imbuantur. Calcosmaragdus
dicta quod viridis sit et tur-
bida, herosis venis, hec in Egipto
vel Cipro insula nascitur. Prasi-
us quidem a porri colore dictus, sed
vilis. Cuius alterum genus sangui-
neis punctis abhorret, tertium
distinctum virgulis tribus candidis

Berillus in india gignitur gen-
tis sue lingua nomen habens viri-
ditate similis zmaragdo sed cum
pallore. Politur autem ab indis
in sexangulatas formas ut
hebitudo coloris repercussu an-
gulorum excitetur. Aliter politus non
habet fulgorem. Genera eius
novem. Crisoberillus dictus eo quod
pallida eius viriditas in aureum
colorem resplendeat. Hunc india
mittit. Crisoprassus indicus est
colore porri sucum ferens au-
reis intervenientibus guttis un-
de et nomen accepit. Quem quidem
berillorum generi iudicaverunt.
Jaspis de greco in latinum viridis
gemma interpretatur. Quasi quippe
viride primatum gemma dicitur. Est
autem zmaragdo subsimilis sed cr-
assi coloris. Species eius x et vii
volunt. Aiunt quidem iaspidem
gemmam esse et fore et tutele esse ge-
stantibus quod credere non fidei
sed superstitionis est. Topazion
ex virenti genere est omnique colo-
re resplendens. Inventa primo
in arabia insula in qua trogo-
dite predones fame et tempestate
fessi herbarum radices effo-
derent eruerunt. Que insula postea
quesita nebulisque opta tandem
a navigantibus inventa. Sed

ab hac locus et gemma no-
men causa accepit. Nam to-
pazin trogoditarum lingua
significationem habet querere.
Est autem amplissima
gemmarum eadem sola nobili-
um limam sentit. Ge-
nera eius duo viridis et
pallens et minus crisopa-
cius iocundius auro deco-
rum et appellata. Nascitur
in india vel germania
in rupibus gelidis ocula-
mo corruscans. Molochites
spissius virens et crass-
ior quam smaragdus a co-
lore malve nomen accepit.
In reddendis laudatus sig-
nis. Nascitur in arabia.
Eliotropia viridis color
et nubilo stellis puniceis
super sparsa sanguine-
is venis. Causa nominis
de effectu lapidis est. Nam
deiecta in labris eneis ra-
dios solis mittat sangui-
neo repercussu. Extra aquam
autem speculi modo solem acci-
pit deprehenditque defectus
eius subeunte luna opacitate
magorum impudentia manife-
stissima. Cuius quoque exem-
plum est cum admixta her-
ba eliotropia quibusque additis

paria lineis gerente ea
specia neglegunt. Gignitur i
tamen et africa sed melior
in ethiopia. Sagda gemma
prasini coloris apud cal
deos inuenitur tanta uis est
ut preteruntes naues ex
imo petat et carinis ita
tenaciter adhereat ut uix
abrasa parte ligni inde se
paretur. Murites dicta
est quia in ea murre color
est. Crisopassus autem usque ad
colore nardi apparet qua
litatem. Aromatitis reperit
in arabia uel egipto murre
coloris et odoris inde et
nomen habet. Meleanos
bicolor ex una parte uiri
dis ex altera mellis similis.
Coaspites a flumine persarum
dicta est uiridis fulgoris
aurei

Corallius gignitur
in mari forma ra
mosus colore uiri
dis et maxime rubeus. Ba
ce eius candide sub aqua et
molles detracte confestim
durantur et rubescunt
tactuque protinus lapidescunt

itaque comparari excelli ex reliquis pleraque
aut acri ferramento precidi quam ob
causam corallius uocitatus. Quan
tum autem apud nos margaritum
indicum preciosum est tantum apud
indos corallium. Hunc magi fulmi
nibus resistere affirmant si cre
dimus. Sardius dicta eo quod reperta
sit primum apud sardis. Hec rubrum
habet colorem marmoribus prestans
te sed inter gemmas uilissima.
Genera eius quinque. Onix appel
lata quod habeat in se permixtum candorem
te in similitudine unguis hu
mane. Greci enim unguem onicem di
cunt. Hanc india uel arabia gi
gnit. Distant autem inuicem. Nam
indica igniculos habet albis
cingentibus zonis. Arabica autem
nigra est cum candidis zonis.
Genera eius quinque. Sardonix ex du
orum nominum societate uocata est.
Est enim ex onichis candore et sar
do. Constat autem tribus coloribus
subterius nigro medio candido
superius mineo. Hec sola in sig
nando nichil ceram auellit.
Reperitur autem apud indos et arabes
detecta torrentibus. Genera eius
V. Ematites rubore sangui
neus ac propterea ematites uo

catus. Gnatur quippe sanguine
Gignitur in ethiopia quidem
principalis sed in arabia et in ma
nica invenitur. Ex qua conpu-
tunt magi quedam ad avertu-
endas barbarorum insidias. Su-
cinus que appellant greci electrum
fulvi cerinique coloris fertur
arboris sucus esse et ob id
sucinum appellari. Electrum
autem vocari fabulosa argu-
mentacia dedit. Namque phetonte
fulminis ictu interempto soro-
res eius luctu mutatas in
arbores populos lacrimis ele-
ctrum omnibus annis fundere
iuxta heridanum amnem et elect-
rum appellatum quoniam sol vocita-
tus sit elector plurimi poete
dixere. Constat autem eum non
esse sucum populi sed pinee ar-
boris. Nam accensus tede
modore flagrat. Nascitur autem
in insulis occeani septentrio-
nalis sicut gummi densaturque
ut cristallus rigore et tempore
opera fiunt diversis gratia agre-
stium feminarum minimi lia. Vocatur
autem a quibusdam arpaga eo
quod attritu digitorum acceptos
colores animatus folia paleasque

et vestium fimbrias rapiat
sicut magnes ferrum. Quo-
cumque autem modo libeat tin-
guatur. Nam ancuse ra-
dice coccilis que inficiunt.
Ligurius vocatus eo quod
fiat ex urina lincis be-
stie tempore indurata. Est
autem sicut et sucinum fulva
attrahens spiritu paleas pro-
pinquantibus

Inter purpureas
gemmas principa-
tum amethistus
indicus tenet. Amethistus
purpureus est permixto vi-
olacio colore et quasi rosae ni-
tor leviter quasdam flammu-
las fundens. Alterum eius
genus descendit ad iacin-
ctum. Causa nominis eius
assertur quia sit quoddam pur-
pure illius non ex toto ign-
eum sed vini colorem habens.
Est autem sculpturis facilis.
Genera eius v. Sapphirus
ceruleus est cum purpura
habens pulveres aureos
sparsos. Optimus apud medos
nunquam tamen perlucidus. Ia-

punctis igneo colore pro floribus
variatus. Hic in ethiopia
invenitur ceruleum colo
rem habens optimus qui
nec rarus est nec densita
te obtunsus sed contem
perando luce purpuraque
refulgens. Hic autem non
rutilat equaliter sereno
igitur prospicuus atque gratus
est nubilo coram oculis
evanescit atque marcescit.
In os missus frigidus est
in hijs capitur durissimus
nec tamen invictus. Nam
adamante enim scribitur et
signatur. Iacinti zona
melius est iacinthi per
fectis. Ciculo autem coru
opallo similes capillamen
tis interturbatis obs
curantur. Ex quo etiam unus
illorum nomen est Amethi
stizontas appellatus quod
eius extremus igniculus
in amethisti violam exit. Ce
lidonia est ceruleum colo
re variata et duorum gene
rum quarum una ex altera
parte purpurea et alia pur
purea in nigris intervallis

guttis. Cianea Scitie gemma ce
ruleo coruscans nitore pura
tenta punctalis intermicantibus
auratis pulvisculis varians ce
dias rosta est et exo nomen
accepit.

Margarita prima candidarum
gemmarum quam inde margar
itam aiunt vocatam quod in co
chlis maris hoc genus lapidum inve
niatur. Inest igitur in carne
codee calculus natus sicut in mare
propris lapillus. Gignitur de cele
sti rore quem certo anni tempore
conchee hauriunt. Ex quibus mar
garitis quidam uniones vocantur
aptum nomen habentes quod tantum una
numquam duo vel plures simul re
periantur. Meliores autem candide
margarite quam que flavescunt.
Illas autem aut iuventus aut ma
tutini roris conceptio reddit can
didas. Has senectus vel vespertinus
aer gignit obscuras. [illegible]
os [illegible] per margaritam candi
darum gemmarum de qua queritur in quo
colore intuitus debeat [illegible]
iactata per alienas pulchritudi
nes. Unus albo ut [illegible]
prerogativa vocabulo
asperitas candidum polite

continens velut stellam intus
ambulantem redditque solis can
dentes radios unde et nomen in
venit. Galacticos lacteus est qui
ad tritum reddit succum album ad
lactis saporem feminis nutrientibus
inligata fecundat ubera infan
tium quoque collo suspensa saliva
facere fertur more aut liquesce
re et memoria adimere mit
tunt eam nilus et achelous am
nes. Sunt qui zmaragdum
albis venis circumligatum gal
acticen vocent. Galarias gran
dinis et candorem prebet et fri
gorem. Duritia quoque invicta
ut adamans etiam in igne po
sita manere suum fructus. Selis
gemma candida est traxitque no
men quod ad speciem solis orbes fulgentes
spargit radios. Selenitis intus
lucet candido melleoque fulgo
re continens lune imaginem qua
iuxta cursum astri ipsius perhibent
in dies singulis minui atque
augeri; nascitur in persida. Cin
edia invenitur in cerebro piscis
eiusdem candida et oblonga p
pagari lapis fertur magi sig
na tranquillitatis vel tempesta
tis. Bela quam albicans pu
pilla cingit nigra e medio aur

eo fulgore lucens et prop
ter speciem Assyriorum regi Belo di
cata unde et appellata. E
pimelas dicitur cum in candi
da gemma superne nigrescit
color et nomen habet. Ge
beus speciosa et candida
qua aurifices aurum
poliunt.

cates reperta primum
in sicilia iuxta flu
vium eiusdem nominis.
Postea plurimis in locis. Est
aut nigra habens in medio
circulos nigros et albos
iunctos et variatos. Sunt
ematin magi suffulcita
si creditur tempestates au
tunt flumina sistunt. Ab
sictos nigra et pondero
sa distincta venis ruben
tibus. Hec calefacta ig
ni vii diebus calorem tenet.
Egyptilla nigra est radice
cerulea facie Egypto ubi
invenitur vocata. Me
dia nigra est a medea
illa fabulose inventa habet
venas croci coloris sudo
rem reddit croci sapore

uum Vegentaria italica
gemma est veiis reperta
nigra substantia albis inter-
venientibus notis Varis-
tas nigra est cum sangui-
neis et albis notis Mer-
omelas nigra vena albis
colore separante pmedias
Veneris crinis nigerri-
mi nitoris continens in se
speciem rufi crinis Tri-
cuus ex affrica nigra est
sed tres succos reddit ab
radice nigrum emedio
sanguineum asummo cro-
ceum Dionisia nigra cum
rubentibus notis ex
aqua trita vinum fragr-
at et odore suo ebrie-
tati resistere putatur Py-
ritis nigra quidem sed at-
trita digitos adurit

Anchrus varius ex
omnibus pene coloribus
primus inter eciam
Olca barbari nominis ex
fulvo et nigro viridi et
candido est Mitridax
solo percussa coloribus
micat variis gignitur

in perspicua chrysolithi varius naevis
causa eius quia si ad ignem appli-
cet velut pulverem mittit Oppa-
lus distinctus diversarum colore ge-
marum Est igitur in eo carbun-
culi tenuior ignis Amethisti
fulgens purpura zmaragdi-
nis viriditas et quadam parit
sub quadam varietate lucentia
Nomen habet ex patria sola enim ea
parturit india Pontica a pon-
to dicta genere diverso nunc sang-
wineas nunc auratis guttis
micantes alie habentes stel-
las alie longis colorum ductibus
lineantes Exacontalitos
in parva magnitudine multi
color Unde et hoc sibi nomen ad-
optavit tam diversis igitur notis
sparsus est ut lx gemmarum colores
in parvo orbiculo eius deprehend-
antur Nascitur autem in libia apud
trogoditas Murrina apud partos
gignitur sed precipue in germania
humorem sub terra putant calore
densatum unde et nomen sump-
sit Varietas eius in purpuram
candoremque et ignem cum quosdam
colorum repercussus quales in celesti
arcu spectantur Cuius contraria
causa cristallum facit gelu vehe-
menciori concretum

Cristallus resplendens et a-
queus colore traditur quod
super sit glacie obdurata per annos
unde et nomen greci dederunt. Gig-
nitur autem in asia et cipro maxi-
me in vii trionum alpibus ubi
necessitate sol feruentissimus in-
uenitur. Ideoque ipsa diuturna et
annosa duricie reddit hanc spe-
ciem que cristallus dicitur. Hec op-
posita radiis solis adeo rapit
flammam ut aridis fungis uel
foliis ignem prebeat. Usus eius
etiam ad pocula destinatur. N-
ichil autem aliud quam frigida
pati potest. Adamans indicus
lapis paruus et indecorus
ferrugineum habens colorem et
splendorem cristalli. Nunquam ex-
cedit magnitudine nuclei aue-
lane repertus. Hic nulli cedit m-
aterie nec ferro quidem nec igni
nec unquam incalescit. Unde
et nomen interpretatione greca in-
domita vi accepit. Sed dum sit
inuictus ferri ignisque contemptor
hircino rumpitur sanguine re-
centi et calido maceratus sicque
multis ictibus ferri perfran-
gitur cuius fragmenta sculpto-

res perrenius in gemmis
inscribendis utuntur. Hic
autem dissidet cum magne-
te lapide in tantum ut
iuxta positus ferrum non
patiatur abstrahere
magnete aut si admotus
magnes comprehenderit
rapiat atque auferat. Fertur
quoque in electro similitu-
dine uenena deprehendi
metus uanos expellere
maleficiis resistere arti-
bus. Genera eius sex
Calacia grandinum et can-
dore et figura adaman-
tina duricia. Hec etiam
in ignes posita manet
sine frigus. Ceraunio-
rum duo genera sunt unum
quod germania mittit cri-
stallum similem splendet
tamen ceruleo et si sub
diuo positus fuerit fulgo-
re rapit sidereum. Cerau-
nium alterum spumam lu-
sitanicis litoribus gignitur
cuius coloris pyropo ru-
bentis equalitas ut ignis.
Hec aduersus uim ful-
gorum opitulari fertur
si credimus dicta autor
auria quam alibi non inue-

inuenitur quae in loco fulmi
nis ictibus proximo. Cerau-
nium igitur fulmen ceraunios di-
citur. Apud arabiam in mari
rubeo nascitur coloris
opallini. Strangulata
dicta ex argumento nominis.
Nam subiecto percussa
sole speciem et colores arcus
celestis in proximos parie
tes imitatur. Astrion ex
india est cristallo propin
quus in cuius centro stella lucet
fulgore lune plene. Sump-
sit autem nomen quod astris
opposita fulgorem rapit
ac retinet. Alectria di-
ctoria in uentriculis
i. gallinaceis inuenitur
cristallina specie magnitudi
ne fabe. Endros ab aqua
uocata exundat enim aqua
ita ut clausam in ea pu
tes fontaneam scaturigi
nem.

Omnium ardentium
gemmarum principatum
carbunculus habet.
Carbunculus autem dictus
quod sit ignitus ut carbo cuius
fulgor nec nocte uincitur.
Lucet igitur in tenebris
adeo ut flammas ad o-
culos uibret. Genera eius xii.
Sed prestantiores qui uidentur
fulgere et uelut igne effun
dere. Carbunculus autem grece
antrax dicitur. Gignitur in libia
apud trogoditas. Antracitis uo
catur quod sit et ipse coloris ig
nei ut carbunculus sed candi
da uena praecinctus cuius proprium est quod
iactatus igni uelut inter mor
tuos extinguitur. At contra
aquis perfusus exardescitur.
Sandastros nascitur in india
loco eiusdem nominis species eius
quod uelut intra lucidum ignem
intus fulgent auree gutte.
Constat inter omnes quantis
numeris stellarum accedat tanto
et pretii accedere. Lignis ex
eodem genere ardentium est
appellata a lucernarum fragla
ntia. Gignitur in multis
locis sed probatissima apud in
dos. Quidam eam remissiorem
carbunculum esse dixerunt.
Huius duplex facies una que
ut purpura radiat alia
que ut cocci rubore a so
le excalefacta aut digitorum
attritu paleas et cartarum
fila ad se rapere dicitur. Et
sculpturis resistit ac si quando
sculpta est dum signum imp
rimitur quandam animalis mors

a parte aere resplendeat. Generantur eius iiij. Carchedonia eo quod Carthaginis fieri dicatur quamquam multo vilior predictis sit. Nascitur apud Nasamonas imbri ut fertur divino invenitur ad repercussum lune plene. Omni autem genere sculpture resistit. Alabandina dicta ab Alabanda Asie regione cuius color ad carchedonium vadit sed rarius. Dracontites ex cerebro draconis eruitur que nisi viventi abscisa fuerit numquam ingemescit unde eam magi dormientibus draconibus amputant. Audaces igitur viri explorant draconum specus spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconibus soporem atque ita somno sopitos capita desecant et gemmas detrahunt. Sunt autem candore translucido. Usu earum orientis reges precipue gloriantur. Chrysoprasus ethiopicus est quem lapidem lux celat prodit obscuritas. Nocte igitur igneus est, die aureus. Phlogites ex se quedam quasi ostentat intra se quasi flammas estuantes que non exeant. Syrtites vocata quod in litore Syrtium primum inventa est in parte Lucanie. Color huius croceus, intus stellas continens languidas sed sub nubilo veni-

tens. Chrysopteron inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro [illegible] tanis sed in extremitatibus candidam lucem.

Sunt quedam gemmarum genera que a metallis vel lapidibus cognominata. Chrysopis aurea tota videtur esse. Chrysolithus auro similis est cum marini coloris similitudine. Hunc Ethiopia gignit. Chrysolectrus similis auro sed in colore electri vergens, matutino tantum aspectu iocundus, rapacissimus ignium et si iuxta fuerit celerrime ardescens. Chrysolampis ex auro et igne vocata. Aurea est enim die et nocte ignea. Hanc Ethiopia gignit. Ammochrysus arenis auro intermixtis picta nitet bratearum in speciem [illegible] habet [illegible] gignitur in Persida. Leucochrysus dicta quod velut per aurum [illegible] gemma translucet. Chrysocolla gignitur in India ubi formice eruunt aurum. Est autem auro similis et

habet naturam magnetis
nisi quod argentum aurum tra-
here dicitur vnde et nuncupatur
Argiritis similis argento
lapis scintillata aurea An-
drodamas argenti nitorem
habet et pene adamans
quadrata semper tesseris
magi putant nomen in-
positum ab eo quod animorum impe-
tus vel iracundias doma-
re et temperare dicatur
pardinus gignitur in
mari rubro Calcitis eri
coloris est Calcofanus
nigra est sed lapidi illisa-
eris tinnitum reddit Bal-
anitidis duo genera sunt
subuirides et corinthec-
eris similitudine media
secantem flamea vena Si-
deritis a contemplatione fer-
ri nichil dissonat in male-
ficiis quoquo modo inferatur
discordias excitat Ideus
dactilus compulsa creta est
ferrei coloris causa nati-
uis quia police humanum
exprimit Ethiopicus ferri
coloris est qui dum teritur
nigrum succum emittit Zmi-
lantis in eufrate alueo
legitur proconnesio marmori

similis media colore glauco ve-
luti oculi pupilla imitantes Ara-
bica eburnea dicta aspectu ebu-
rnea est Catoptritis speculi naturam
habet in reddendis ymaginibus
quamquam rutilet Crymnedi-
cus si feruenti aqua statim addi-
ta refrigerat aut si soli apposi-
ta fuerit aridam materiam ac-
cendit nascitur in creto Ostr-
acites lapis est colore testacio
durior Alie achate similis nisi quod
achates politura pinguescit dur-
iori tanta inest vis ut alie gem-
me sculptantur fragmentis eius
Glossa petra similis est huma-
ne lingue unde et nomen sump-
sit comperitur aut deficiente luna
celo cadere Cui non modicam
magi tribuunt potestatem nam
ex eo lunares motus excitari
putant Sunt et quedam gemmarum
genera cognominata ab animalibus
Catites lupicas maculas habet
Carcinia marini cancri coloris
est Scorpitis scorpionis et
colore et effigie prefert Mir-
mecitis formice reptantis ef-
figiem imitatur Taos pauoni
est similis Hieracitis accipitris
coloris Etitis aquile Egobta-
lmos caprino oculo similis
Licoftalmus iiii colorum ex ruti-
lo sanguineo in medio nigrum

candido tingit ut luporum oculi.
Nectorites papaver exprimit. Sunt
et quedam gemme quas gentiles
in superstitionibus quibusdam utuntur.
Liparia et suffita omnes bestias
evocari tradunt. Anancitide in
ydromantia demonum ymagines
evocari dicunt. Synochitide umbras
inferorum evocatas teneri aiunt.
Chelonitis oculus est Indice testu-
dinis varius et purpureus; hanc
magi imposita lingue futura
pronunciare fingunt. Brontia capi-
te testudinum et cum tonitribus cadere
putatur et restinguere fulmi-
nis ictus. Hyena lapis in ocul-
hiene bestie invenitur que si
lingua hominis subdita fuerit
futura eum precinere dicunt. Sed et
corallium tempestati et grandini
resistere fertur. Pontica est gem-
ma quedam livore plurima habens
stellas rubeas micantes et au-
reas. Dicunt per eam interrogari de-
mones et fugari. In quibusque
gemmarum generibus veras a falsis
discernere magna difficultas
est, quippe cum inventum sit quo-
cumque genere alterius in falsas
traducere, ut sardonices que
ternis glutinantur gemmis ita de-
prehendi non possint. Africque
enim eas eodem genere nigro
candido vinciatque colore. Nam
et ex lapide fictos smaragdos

quidam vitro arte infici-
unt. Et fallit oculos sub
dole quedam falsa viridi-
tas quo adusque non est qui
probet simulationem et arg-
uat. Sic et alia aliis atque
alio modo neque est sine
fraude ulla vita mortalium.
Omnes autem non translucid-
as gemmas cecas appella-
ri eo quod densitate sua ob-
scurentur.

Vitrum dictum quod visui
perspicuitate translu-
ceat. In aliis omnibus me-
tallis quidquid intrinsecus
gignitur absconditur; in
vitro vero quilibet liquor
vel species qualis est interius
talis exterius declaratur
et quodam modo clausus pa-
tet. Cuius origo hec fuit. In
parte Sirie que Fenicia vo-
catur, finitima Iudee circa
radices montis Carmeli pa-
lus est ex qua nascitur Be-
lus amnis quinque milium
passuum spacio in mare flu-
ens iuxta Ptolomaidem
cuius arene de torrente fl-
uctibus eluuntur. Hic
fama est pulsa navi mer-

catorum nitri cum sparsi
per litus epulas pararent
nec essent pro attollendis
vasis lapides glebas ni-
tri e navibus subdiderunt
quibus accensis permixta
arena litoris translucentes
novi liquoris fluxisse
rivos et hanc fuisse ori-
ginem vitri. Mox ut est
ingeniosa sollertia hu-
mana non fuit contenta
solo nitro sed et aliis mi-
xturis hanc artem studuit.
Levibus igitur aridisque lignis
coquitur adiecto cypro
ac nitro continuisque for-
nacibus ut es liquatur
masseque fiunt. Postea ex
massis rursus funditur
in officinis et aliud fla-
tu figuratur aliud torno
teritur aliud argenti
modo celatur. Tingitur
etiam multis modis ita ut
iacinctos saphirosque viri-
des imitetur et onices
vel aliarum gemmarum colores
neque est alia speculis apti-
or materia vel picture
accomodatior. Maximus
tamen honor in candido
vitro proximoque cristallis

similitudine unde et ad potandum
argenti metalla et auri pep-
ulit. Vitrum olim fiebat et in
Italia et per Gallias et Hispaniam ar-
ena alba mollissima pila mola
que terebatur. Deinde miscebat
tribus partibus nitri pondere vel
mensura ac liquata arena in
alias fornaces transfundeba-
tur que massa vocabatur amo-
nitrum atque haec recocta fiebat vi-
trum purum et candidum vel in
genere vitri et obsians lapis ad-
numeratur. Est autem virens inter-
dum et niger aliquando et translu-
cidus crassior visu et in speculis
parietum pro imagine umbras
reddens gemmas multi ex eo
faciunt. Hunc lapidem et in In-
dia et in Italia et ad oceanum His-
panie nasci tradunt. Fertur autem
sub Tiberio Cesare quendam arti-
ficem excogitasse vitri temperamentum
ut flexibile esset et ductile qui
dum admissus fuisset ad Cesarem
porrexit fialam Cesari quam ille
indignatus in pavimentum proiecit.
Artifex autem sustulit fialam de pa-
vimento que complicaverat se sicut vas
eneum. Deinde marculum de sinu
protulit et fialam correxit. Hoc
facto Cesar dixit artifici: Numquid
alius scit hanc conditurum vitrorum

Postquam ille vitrum negavit alterum hoc scire iussit illum decapitari ne dum hoc cognitum fieret aurum pro luto haberetur et omnium metallorum precia abstraherentur. Et revera quia si vasa vitrea non frangerentur melius erant quam aurum vel argentum.

Metallum dictum quod natura eius ea sit ut ubicumque vena apparuerit ibi spes sit alterius inquirendi. Septem sunt autem genera metallorum: aurum argentum es electrum stagnum plumbum et quod domat omnia ferrum.

Aurum ab aura dictum id est a splendore eo quod repercusso aere plus fulgeat. Unde et virgilius depositor medio auri promos aurea refulsit hoc est splendor auri. Naturale enim est ut metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hinc et aurarii dicti quod fulgorem splendidos reddit. Obridium aurum dictum quod ab radiat splendore. Est igitur colore optima quod hebrei ophaz greci cirimphoron vocant. Brattea dicitur tenuissima lamina crepitando.

Lamina vero tenua prius de pecudibus et ipse tate habebat et nomen. De coria igitur pecodum nummi incidebantur et signabant. Postea et saturnus hereus nummus invenit. Ipse igitur signare nummos et in scribi constituit. Ipse terra heraria saturno a edilibus constituta est. Alii ut superius pecuniam a pecodibus appellarent sic annuando iumenta sunt dicta. Omne igitur patrimonium apud antiquos peculium dicebatur a pecodibus in quibus eorum constabat universa substancia unde et pecuniarius vocabatur qui erat dives nunc vero pecuniosus. Antiquissimi non dum auro argento quod habebant utebantur. Nam pecunia heris pecuniam primum fuit post argentea deinde aurea substituta est sed ab aera qua cepta est nomen retinuit unde et herarium dictum quia prius tantum es in usu fuit et ipsum solum recondebatur auro argentoque non dum signato eo quorum metallis p

nibus picta fuisset facta pe-
cunia nomen tantum erat
qui permansit ab eo metal-
lo unde initium sumpsit
Thesaurum vero greca pro-
prietate apotistetheos [?] id est
a reposito nominatur. Nam
thesis positio dicitur et e-
nomen cognitum latinis quasi ser-
mone corruptum. Nam
thesaurum grece repositum dicunt lati-
ni aurum sub [?] vero ponat [?]
repositum aurum. Auraria
nomen habet ab auro. Et
tributa vero eo quod antea
per tribus singulis conferebantur
sicuti nunc per singu-
la territoria. Erat autem per tres
partes divisus fuisse populum
romanum constat ut ea qua
qui preerat in singulis par-
tibus tribubus diceretur un-
de etiam stipendia quos dabant
populi tributa nuncupaverunt.
Vectigalia sunt tributa
a vehendo dicta. Stipen-
dia a stipe pendentia no-
minata. Antiqui enim appen-
dere pecuniam soliti erant
magis quam annumerare.
Moneta appellata est quod
moneat ne qua fraus in me-
tallo vel in pondere fiat.

Nummisma est solidus aureus
vel argenteus sive heraeus qui
ideo nummisma dicitur quia nominibus
principum effigiisque signatur. Pri-
mum nummus argenti nuncupabatur
quia quam plurimus ex argento
cudebatur. Nummi autem a Numa
romanorum rege vocati sunt
qui eos primum apud latinos
ymaginibus notavit et titu-
lo nominis sui conscripsit. Follis
dicitur a sacculo quo conduntur a
continente id quod continetur appel-
latum. In nummismate tria quer-
untur metallum figura et pondus.
Si ex his aliquid defuerit nu-
misma non erit. Tria sunt autem
genera argenti et auri et eris:
signatum factum et infectum. Sig-
natum est quod in nummis est, factum
quod in vasis et signis. Infectum quod
in massis est quod et rude dicitur mas-
sa. In noticiam autem hominum
metalla ita venerunt. Dum quadam
causa ardentes silve concoque-
rent terram que calefactis venis
profudit fudit rivos [illegible] pr-
ueture [?]. Quicquid [?] ille fuerat
sive aurum cum in loca terre depressi-
ora decurreret suscepit figuram
in qua illud vel confluens rivus
vel concipiens lacuna form-
averat. Aliam vero splendore

capti hostes cum legatis accaler
enti massas videntur in eas tre
vestigia figurata. Plinius quod coto
gitaverit liquefactas ad omnem
famam posse deduci

Argentum non longe ab auri
appellatione distat. Greci enim
illud argiron vocant. Cui
nitru in modum illud ut dum
candidum sit, impressum corporis li
neas nigras reddit. Argentum
vivum dictum quod excedat mater
ies in quibus inditur. Hoc et liq
uidum quia parit. Invenitur
specialiter in metallis sicut car
bonariis fornacibus guttarum con
cretione tectis inherens. Reperitur
etiam et in stercore vetustis
simo cloacarum vel puteorum
limo. Fit etiam et commixtione
impositis testule forte sive pate
ne testa super posita tunc cum
luto vasculo circumdantur car
bones. Sic argentum vivum ex
minio destillat. Plinius: hoc nec
argentum nec es maurari
potest. Tante autem virtutis
est ut si super sextarium arg
enti vivi centenarium saxum
super ponas onerari statim resistit.
Si in vero auri scrupulum le
vitate eius raptum sursum reci
pit ex quo intelligitur non pondus
sed naturam esse cum tole

Servatur autem melius
in vitreis vasculis ante
ceteras materias perforant
potum autem datum inter
ficit ponderis causam.
Argenti purgamenta litar
giras (?) quam nos spu
mam argenti appellamus.
Fit enim ex argento et plum
bo. Ita fit ab splendore
aeris vocato.

c Ab splendore aeris
vocatum est aurum
et argentum apud
antiquos autem prior eris
quam ferri cognitio fuit.
Ere quippe primi proscinde
bant terram. Ere certamina
belligerabant, estque in
precio magis es aurum
et argentum, post multitudine
reiciebatur nunc versa
vice iacet es, aurum summo
cessit honore. Sic volubi
citas commutat tempora rerum
et quod fuit in precio fit nullo
denique honore. Apud eos
ex ere tabule in insulariis
in vasis et in edificiorum
structuris maxime et
ad perpetuitatem munimentorum
etiam publice in eis consti
tuciones inscripte sunt.

Cyprium est in cypro in
sula primum repertum unde et uo
catum. Confectum est ex lapide
eroso quo cadmiam uo
cant et est ductile. Huic
si aptatur plumbum colo
re purpureo fit. Auric
alcum dictum quod et splen
dorem auri et duriciam
eris possideat. Est autem
nomen compositum ex lingu
a latina et greca. Es enim
sermone grecorum calcos uo
catur. Confit autem ex ere
et igne multo ac me
dicaminibus et ita perdu
citur ad auream colorem.
Corintheum est commixtio
omnium metallorum quam casus
primus miscuit Corintho
tum capareretur menia.
Nam dum hanc ciuita
tem hanibal cepisset
omnes statuas ereas et
aureas et argenteas
in unum rogum congessit
et eas incendit. Ita ex eorum
commixtione fabri sustu
lerunt et fecerunt parap
sides. Ex his corinthea nata
sunt ex omnibus in unum
nec hoc nec illud. Unde
et usque in hodiernum diem

siue ex ipso siue ex imitatione
eius es corintheum uel corin
thea uasa dicuntur. Huius tria genera.
Unum candidum ad argenti nito
rem accedens, alterum in quo ipsius
auri fulua natura est. Tercium
in quo equalis cunctorum species.
Coronarium ex ductilibus hoc exte
nuatur in laminas taurorum quod fel
le tinctum speciem auri in coronis
histrionum prebet unde et appell
atum. Pyropum igneus color uo
cauit. Nam in singulas unci
as eris additis auri scrupulis
senis pertenui bractea ignescit
flammasque imitatur unde et pyr
opum dicitur. Regulare es dicitur quod
ab aliis ductile appellatur quale est ci
prium. Ductile autem dicitur
eo quod malleo producatur sicut contra
fusile quod tantum funditur. Hoc et
caldarium, nam malleis fragile
est. Siquidem omne es diligen
cius purgatis igne uiciis ex
coctisque regulare efficitur. Cam
panium quoque inter genera eris
uocatur a Campania scilicet prouincia
que est in Italie partibus utensi
libus et uasis aptum probatissimum.
Es omne frigore magno melius
funditur. Es rubiginem celerius
trahit nisi oleo perungatur.
Equariamentum optime est in

liquida perite tradunt Inter
omnia metalla es uocalissimum
est et in maxime potestatis ideo
est hominea linia unde et uirg-
ilius Inferioribus tardo stride-
bat ericis Origo eris cathi-
mia et calciteos purgamenta
eris cathimia et origo et eris
flos Cathimia gignitur in me-
tallorum eris atque argenti fornaci-
bus impendente incitore Nam
quod uti ipse lapis ex quo fit es
cathimia uocatur sic ruptis in
fornacibus constat et nomine
sui originis recepit Eris flos
fit seu gignitur conflatoribus
resolutis atque reliquatis eris sup-
fusa frigida aqua repentina ...
densatione tanquam desputo
reparatur flos rugine quoque
es creat Nam lamine eree
super uas aceti asperrimum ...
motis supposite atque ita desti-
llantibus quod ex eo ceciderit in
ipsum acetum teritur et cribra-

Ferrum dictum quod farra i.
semina frugum terre condat
Idem est calipos a calibi
flumine ubi ferrum optimum
aere temperatur unde et alibi ...
dicitur calipos ipsa matrices
ut uulnificus quod calipos ferri
ri usus post alia metalla reperti
est Chimeus ...
... Nam uniuer-
sum tellus tractabatur
inde modo ... effun-
ditur Nullum aut corpo-
ra denopis inter se collecta
tibus est ... densius
quam ferrum ... illi
duricia tum frigore conferri
aut metallis pene ubique
reperitur Hispaniis gentibus
palma ferreo ferro datur
Ferreus igitur ... uesti-
bus ... pellibus ... mittitur
Secunda partitione ... alia ge-
nera ferri ... ac
temperatur ... admiscet
mollior ... differe-
ntia prima ... genus
Nam aliud molle plumbo
quod uicinum ... ...
... ipsibus apta Aliud
fragile et ... culatri
tere ... Aliud bre-
uitate sola placet ... cla...
caligariis Aliud rubigi-
ne celerius sentit ...
uocat Hec omnis ... ...
aliis metallis adstringen-
da apte uocabulo ... posi-
ta Aquarum uero summa dif-
ferentia e quibus ferrum can-
dens inmergitur ...
fiat sic ... inpssima

et Senticum in italia In
acuendo ferrum oleo del
ectatur Fit etiam aciebus
et tepidiora ferramenta
oleo restingui mos est ne
aqua in fragilitatem durentur
A ferro sanguis humanus
se ulciscitur contactum
namque celerius rubiginem
trahit Cum ferro magni
es lapis concordiam habet
Sola igitur hec materia
vim ab illo lapide acceptam
retinet et longo tempore Eo
eodem lapide architectus
quidam alexandrie templum
concamerauit ut in eo si
mulacrum ferreum in aere
pendere videretur Fer
rum accensum igni nisi
duratur ictibus corrumpitur
Rubens non est habile
ad tundendum neque ante
quam albescere incipiat
Aceto vel alumine inlitum
ferrum fit eris simile Pur
gamenta ferri rubigo
et scoria Rubigo est
vicium rodens ferrum vel
superficies quasi rubigo mu
tata una litera Hec er
ugo ab erodendo Nam
erugo vicium est ferri ab
erodendo dicta non aberrando
Scoria vero purgamenta et sor
des sunt que igne excoquuntur
et dicta scoria quia de ferro
excutitur Rubigine autem caret
ferrum si cerussa et gypso et
liquida pice unguitur Item
rubigo ferramenta non viciat
si cadem medulla ceruina vel
cerusa mixta rosaceo unguitur

P lumbum dictum quod eius
primum pilis factis maris
altitudo temptata est Huius
duo genera sunt nigrum et candi
dum sed melius candidum quod pri
mum in insulis athlantici maris in
ventum est sed quibus et in lusitania
et in gallecia gignitur
terra arenosa et coloris nigri
et pondere gravi Interuenitur
et minuti calculi maxime
torrentibus siccatis lavant eas
arenas et quod subsidit coquunt
in fornacibus Invenitur et
in aurariis metallis cum missi
calculi nigri et graves et ubi
aurum colligitur cum eo remanent
Postea separatim conflantur et
in plumbum album resolvuntur
non eadem gravitas plumbi et
auri Nigro plumbo encaus ca
tabriam abundat [illegible]

duplex est. Aut enim solum ex propria
vena prodit aut cum argento na-
scitur. Admixtisque venis confla-
tis primum in fornacibus liquor
stagni est, secundo argentum quod re-
manet superaddita vena tertia
ex quaque conflata fit nigrum plum-
bum. India neque es neque plum-
bum habet, gemmis tantum et mar-
garitis hec permutat. Nigro
plumbo ad fistulas laminasque
utimur laboriosius in Hispania et
Gallia eruitur plumbum. Nam in
Britannia summo terre corio

Stagni ethimologia
separans et
secernens. Mixta id est ad-
ulterata inter se propria metal-
la dissociat et ab auro et argento
es plumbumque secernit. Alia quoque
metalla ab igne defendit et
cum sit natura eris ferrique dur-
issima si absque stagno fuerit
uritur et crematur. Stagnum
ignitum eneis vasis saporem
gratiorem reddit et compes-
cit virus eruginis. Specula
etiam ex eo temperantur, cerusa quoque
ex eo fit et in pictoribus conficitur.

Electrum vocatum quod ad radi-
um solis clarius auro ar-
gentoque lucescat. Sol enim a po-
etis elector vocatur. Defeca-
tius est enim hoc metallum
omnibus metallis fulgen-
cius. Unum quod ex pinorum ar-
boribus fluit quod sucinum
dicitur. Alterum metallum
quod naturaliter invenitur
et in precio habetur. Tercium
quod fit de tribus partibus
auri et argenti una. Quas
partes etiam si naturali-
ter solvas in venis tamen
nil interest esse natum an
sit factum, utrumque enim causis
nature et electrum quod est
naturale cuius ex natura
est ut in convivia ad lumina
clarius cunctis metallis
fulgeat et venena pro-
dat. Nam si eo infusa
venena stridorem reddat
et colores varios in mo-
dum arcus celestis emittit.

Unde ac mensura-
rum cognoscere
modum. Nam cum
corporalia sit scriptum
est a summo usque ad ima
in mensura et numero et pon-
dere disposita sunt ab eo fa-
cta. Cunctis ergo corpo-
ralis rebus pondera natu-
re dedit. Unde scriptum est regit omnia
pondus. Primus Moyses qui

omnes antecedit gedali
um philosophos tempore nobis [?]
et numeros mensuras et
pondera diversis scrip
ture sacre locis narra
vit. Primus Fidon Arg=
ivus ponderum rationem
in Grecia constituit. Et licet
alii antiquiores extiter
int, sed ipse hac arte
repertor fuit. Pondus
dictum eo quod statera li
bratum pendeat hinc et [?]
tempore. Abusive autem po
dus libra una est unde
etiam dipondium dictum
est quasi duo pondera
quod nomen adhuc in usu
retinetur. Trutina est
gemina ponderum lances
equali examine pen=
dens facta propter talenta
et centenaria appende
da sicut momentana par=
va modicaque pecunia.
Hec et moneta vocata
eadem. Et statera non
geminis habens que duabus
lancibus et uno in medio
filo librata equaliter
stat. Examen est filum
medium quo trutina sta
tera regitur et lances
equantur. Item et lancia=

mentum dicitur. Campana a regione
Italie nomen accepit ubi primum
eius usus repertus est. Hec duas
lances non habet sed virga est
signata libris et unciis et va=
go pondere mensurata. Unci
arumque autem ponderibus certus est
modus nactus proprius [?] signatus.
Calculus minima pars ponderis
est constans lentis ex geminis gr=
anis. Appellatur autem calculus
quod sit parvulus sicut et lapis
calculus quem ob minimitatem ut
sine molestia pede calcetur. Siliqua
xxiiij pars solidi est ex semine ar=
boris cuius semine est vocabulum
tenens. Ceratin oboli pars me=
dia est habens siliquam unam et
semis. Hunc latinitas semiobo=
lum vocat. Ceratin autem grece
latine siliqua cornu interpretatur.
Obolus siliquis tribus appendi=
tur habens ceratas duos calcos iiij^or
conficiebatur autem olim ex ere ad inst=
ar sagitte unde et nomen acce=
pit. Obelus est sagitta. Scripulus
sex siliquarum pondere constat.
Hic apud grecos gramma vocatur.
Scripulus autem dictus per diminu=
tionem a lapillo brevi qui
scrupus vocatur. Dragma viij
pars uncie est et denarii pondus
argenti tribus [illegible] scripu
lorum [illegible] denarius [illegible]

dictum quia p(re)ciu(m) mercis im-
putabatur. Solidum nuncupatum
quia nichil illi deesse videtur.
Solidum igitur veteres integrum
dicebant et totum. Siclus quoque
numisma vocatur eo quod cum no-
mine principum effigieque signetur.
Ab initio vero unum numisma
unusque argenteus erat. Hoc enim ab
assiriis cepit. Dicitur autem usi et
abraham in terra chanaan. Hunc
adulterit forma. Solidum ap(ud)
latinos alio nomine sextula dicitur
quod hiis sex unciis complicatur. Hu(n)c
ut diximus vulgus aureum
solidum vocat cuius tertiam par-
tem ideo dixere tremissem eo quod
solidum faciat ter missus. Sextu-
la bis assumpta duelle facit, ter
posita staterem reddit. Stater
autem medietas uncie est adpe(n)-
dens aureos iiii(or) unum et vocatur
stater quia tribus solidis stat. S(emiuncia)
et semi uncia quia semis est
dimidia sit et semissis quia
ponderis semis est quasi semis
assis. Quadrantem hebrei
similiter quadrantem vocant.
Et vo[illegible] quadrans qui(n)-
tie qua[illegible] parte apendeat.
S[illegible] sermone pro
[illegible] hebre
[illegible]

uncie pondus apud latinos
aut et grecos iiii pars
uncie est et sextarii me-
dietas dragmas appen-
dens duas. Unde et in
nis literis divinis legitur
siclus uncia est. Siclus
in gentilium literis iiii pars
uncie est. Uncia dicta
quod universitatem minorum pon-
derum quasi unitate vinciat
id est compleat. Constat autem
dragmis viii idest scripulis
xxiiii quod pro legitimo pon-
dere habetur, quia quo(t) qua-
ntis scripulorum eius horas
diei noctisque metitur vel
quia libra efficiat duodeci-
es computata. Libra xii
unciis perficitur et inde
habetur perfecti numeris
ponderis, quia tot constatur
tis quot mensibus annus clu-
ditur. Libra autem quod sit libe-
rata et cuncta intra se pondera
predicta concludat. Mna
in ponderibus c dragmis
appenditur, et est nomen
grecum, que sit plus quam mille
octingente tremisses et xv
solidi lxxv stateres xxv.
Talentum summum est pondus
perhibetur in grecis. Nam ut

est talentum minus, Atticum talentum maius. Cuius varia apud diversas gentes pondera habentur. Apud romanos igitur talentum est lxxii librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait duo talenta esse c xl libras. Est autem triplex, id est minus, medium, summum. Minus l. Medium lxxii librarum. Summum c xx constat. Centenarium nomine numeri est vocatum, quod c librarum pondere sit; quod pondus ipsi propter perfectionem centenarii numeri instituerunt romani.

Figura est res aliqua modo suo vel termino circumscripta. Hec autem temporis aut corporis est. Corporis ut hominum, lignorum et columnarum, longitudinis et brevitatis. Sed et philosophi prudentiam sui orbis habere mensuram, quod geometriam perscrutari dicunt. Temporis ut mensuris horarum et dierum et annorum. Unde et metiri periodos oratorum dicimus, que est mensurare. Hec autem mensura vocata quod ea

fruges metiantur aut frumentum vel humida et sicca, ut modius pro ratione urna et amphora. Mensurarum pars minima coclea, que est dimidia pars dragme, appendens siliquas viiii, que triplicata cotula facit. Cotula dragma una et dimidia adimpletur. Ciati pondus x dragmis appenditur, qui et a quibusdam ciatus nuncupatur. Oxibafus fit si v dragme adduntur ad x. Acitabulus iiii pars emine est, xii dragmas appendens. Cotila emina est, hinc ciatos sex quidam cotila vocatur, quia cote greco sermone mensura dicatur. Et emina sextarii medius quamvis datur, et cotula facit. Emina autem appendit libram unam, que mutata sextarium reddit. Sextarius duarum librarum est, quibus assumptis vocatur bilibris, ab ipsis quater fit, greco nomine cenix. Quinque duplicatum quinarium pure gomor facit. Addito sextario congium reddit. Nam congius sex metitur sextariis, cui et sextarii nomen dederunt. Congium autem a congio vel augmento crescendo vocatur. Urna et proprie plana

beneficii gratia dari cepta congiarium appellata est. Unusquisque autem sui temporis imperator favorem sibi captantibus adiciebat ut largior videretur in donis. Congiarium autem specialiter mensura est liquidorum, cuius rem simul et nomen Romani posteri invenerunt. Metreta igitur mensura liquidorum hanc a mensura nomen accepit. Metron enim Greci mensuram dicunt et inde appellata metreta; licet et urna et amphora et reliqua huiusmodi nomina mensurarum sint, tamen ista hoc nomen a denarii numeri perfectione accepit. Metrum ab omni mensura procedit. Metrum igitur grece latine mensura dicitur. Nam et ciatus mensura est et amphora mensura est et quicquid plus minusve capit mensura est. Sed ideo hoc nomen specialiter sibi adsumpsit quod sit mensura perfecti numeri et denarii. Modius dictus ab eo quod sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum xliiii id est sextariorum xxii. Cuius numeri causa inde tracta est quod in principio de xxii dominus opera fecit. Nam prima die vii opera fecit, id est materiam informem, angelos, lucem, celos superiores, terram, aquam atque aerem. Secunda die firmamentum id est celum. Tercia die iiii: maria, semina, rationes atque plantaria. Quarta die tria: solem et lunam et stellas. Quinta die tria: pisces, reptilia aquarum et volatilia. Sexta die iiii: bestias, pecudes, reptilia terre et hominem. Et facta sunt omnia xxii genera in diebus sex. Et xxii generationes sunt ab Adam usque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gens Israel, et xxii libri veteris testamenti usque ad Hester, et xxii litterarum sunt elementa quibus constat divine legis doctrina. His igitur exemplis modius xxii sextariorum a Moyse secundum sacre legis mensuram effectus est. Et quamvis diverse gentes huic mensure pondus vel adiciant, ignorantur vel detrahant, apud Hebreos constitutione divina tali ratione servatur. Modius enim a modo dictus est, sicut et modica id est modicata. Modicus igitur modii nomen imposuit. Nam modicum parvum abusive non proprie dicimus. Satum genus est mensure iuxta morem provincie Palestine unum et dimidium modium capiens, cuius nomen ex hebreo sermone tractum est. Satum igitur apud eos

nuncupatur sumpto sermone su-
levationis eo quod qui metitur
eandem mensuram sumat
ac levet. Est et aliud
satum mensura sextariorum
xxii capax quasi modius.
Batus vocatur hebraica lin-
gua ab olearia mola que
lingua apud eos ud bata no-
minatur capiens l sextari-
os que mensura una mo-
le vice premitur. Amfor-
a vocata quod hinc et inde
levetur. Hec quadrantal a figura
sui dicta dicitur quod cubus quadrata
geminate videantur au-
tes mutari. Precipitat ar-
ium vel aque pondere x
drachmas frumenti vero mo-
dios italicos tres. Cadus
greca amfora est continens
urnas tres. Urna mensu-
ra est quam quidam quar-
tarium dicunt. Proprie autem ur-
na vas est quod mortalis
defunctorum cineribus adhi-
beri solet de quo poeta
celo tegitur qui non habet
urnam. Medimna mensu-
ra est v modiorum. Mah-
mna autem latina lingua
vocatur i. dimidia eo quod
v modiis metiatur qui

est dimidius mus ap perfecto denar-
is. Artaba mensura est apud egypti-
os sextariorum lxxii to(?) septuaginta
scilicet lxxii gentes vel linguas qui
orbem impleverunt. Gomor xv mo-
diorum onus appendit. Corus xxx
modiis adimpletur. Hic ex hebra-
ico sermone descendit qui vocatur
a similitudine collis. Cora enim
hebraice colles appellantur. Et
accumulati enim modii xxx instar
collis videntur et onus cameli
efficiunt.

Ponderis signa plerisque ig-
nota sunt et inde erro-
rem legentibus faciunt. Qua
propter formas eorum et caracteres vel
a quibus signata sunt subicimus.
Z litera significat dimidium
oboli. ~ Virgula equaliter
iacens et porrecta simpliciter ter-
significare obolum. ⌐ Semiata
virga duos obolos. Sed T latina
significat obolos iiii. F lati-
na demonstrat obolos v. O-
boli vero per idem caracterem
non habent eo quod in una dragma
sex veniant quod est pondus denarii
argentei. H Ista litera significat
siliquas viii i. tremissem. N la-
tinum significat nummum solidum qui est i. sol-
idum. IB Iota adiuncta beta significat

dimidium scdum Ω Virgule
dicit cum in angulo altera in dex
tera sunt dividentes significant
dragmam quam greci olcen app
ellant H latinum adiuncto
gramma greco significat semi unciam
Γ O Gama aut grece littere o lati
num in fine adiunctum significat
unciam G lauda grecum proinde
sui r latinum adiunctum significat
libram R y Cappa grecum circa
fine adiuncto fix latini signifi
cat ciatum K O Chi vero o latinum
habuit adiunctum eminam dino
strat quam greci cotilen vocant Z
Grecum si acceperit iunctum c
latinum latinum significat sextari
um Z o latinum adiunctum indi
cat acitabulum quod greci oxifa
lon vocant M Mi grecum sup
posito n latino significat minam
[illegible] latinum in fine huius lauda
greco significat talentum Λ o g
eo in dextro brachio superiori
o littere conducta cernit est

deu supsi
tatu scri
bendi soll

ceria apud grecos primus quod dig
boeciis humanis studiis
contulit Demum democ
ritus magnus quoque carta
ginensis in xx viii volu
minibus studium agricula
tionis conscripsit Apud
romanos aut et deau
gricultura primus caton
stituit quam deinde mar
cus terentius expoluit
Mox virgilius laude car
minum contulit Nec mi
nus studium habuere post
modum cornelius celsus
iulius atticus emulianus
quoque collomella in signis
orator qui totum corpus
disciplinae eiusdem complexus
est Primum aratrum bo
ves iunxisse fertur qui
plicatum hominem et flum
natum nomine homo grecum
Olim aut osirim dicit
artis huius inventore Ig
iter tolemium Et hic apud
est quomodo prima tertio
ferens ingenium vertere te
ram instituerit Sed ferunt
qualiter non specialiter uo
mere aut aratro Primo
terrandi agri rationem
primus quidem induxit nomine
peracutus in italia Cuius ara
aprica dedicata est nomine

Hic plura instrumenta agri cultulre repperit pingues agros fimauit. Unde quidam stercutium putauerunt ut maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine quo splendide preiret et dignitate tituli compararent.

Cultura est quod frumenta vel vina magno labore queruntur et a colendo vocata. Divitie enim antiquorum in hiis duobus erant bene pascere bene arare. Cultura agri terminis aratio intermissio incensio stipularum stercoratio. Ignis est incendium per quod ager inutilem humorem expellat. Aratio dicta quia de ere primum terram culturam operabant antequam ferri fuisset usus repertus. Duplex est autem aratio vernalis et autumnalis. Intermissio est qua alternis annis vacuus ager vires recipit. Stercoratio est litura fimus aspersa. Stercus autem vocatum vel quia sternitur magistris vel quia corpori egerat quicquid prodi-
dam in civitate redundat sive quod verum abstergeat qui et sterquilinium dictus. Idem et fimus est quia ipsa stratus iacitur. Et dictum fimum quasi fiat immus vel stercus quod vulgo letam vocatur eo quod pro nutrimento leta faciat germina reddatque arva pinguia et fecunda. Occatio est quod post satione facta bobus dimissis grandes glebas reducat rastellis frangat. Et dicta occatio quasi obcecatio quod operiat. Occare id est operire terra seminibus vitibus vel arboribus. Runcatio est arida herbas vel levare nod rub terra est. Sulcus apte vocatus quod prospicius polum capiat. Vervactum dictum quasi vere actum vel verno aratum. Proscissio est aratio prima cum adhuc durus ager est. Satio dicta quasi seminis actio, quasi satorum actio. Serere autem vocatum quia hoc sereno celo faciendum est non imbribus. Sine et illud Virgilii: Nudus ara sere nudus. Messis a metendo vel a rescindendo dicta. Seges autem a semine dicta quod iacimus sive sit a satione.

p Prima Ceres repperit uti frugibus in Grecia et habere segetes translatis

alimonie seminibus. Unde memi-
nit Ovidius dicens: Prima Ceres
unco glebam dimovit aratro.
Prima dedit fruges alimentaque
mitia terris. Frumenta proprie sunt
que aristas habent. Fruges autem
reliqua frumenta, aut vero fru-
ges a frumine, hoc est gutture
dicta. Unde etiam frumen dicitur summa
pars gule. Primitie proprie sunt
que frugibus precipiuntur. Triticum
vel a tritura dictum, quod purissi-
mum oleo recondatur, vel quia gr-
anum eius comolitur et teritur.
Far dicitur eo quod in initio frangeretur.
Apud antiquos igitur molarum
usus nondum erat, sed frumen-
tum in pila missum frangeba-
tur, et hoc erat genus molendi.
Adoreum tritici genus quod velut ru-
bro semine dicitur, alico quondam ap-
pellatum. Unde quia eo primo usi
sunt homines, puto quia et in sacri-
ficio ipsius generis panis adoreus
offerebatur, unde et adorea sacri-
ficia dicuntur. Siligo genus tritici
a seligendo dictum. Nam in pane
species eius precipua est. Trimestre
triticum ideo nuncupatum quia
satum post tres menses colligitur.
Nam ubi propter aquam aliamve
causam matura satio omissa
est, presidium ab hoc petitur. Ali-
qua genus nomen est. Alicastrum

simile est alice pondere
et bonitate precipua. Or-
deum dictum quod ceteris ge-
neribus frumenti anterius
fiat aridum, vel quod spica
eius ordines habeat.
Horum tria genera. Primum
hexasticum vocatur eo quod spi-
ca eius sex ordines ha-
beat. Quod quidam canthe-
rinum appellant quod animalia
melius quam triticum
pascit et homines salubrius
quam malum triticum. Alt-
erum distichum eo quod duos
ordines habeat; hunc
plerique galaticum vocant.
Tercium trimestre quia
eum cogit necessitas ver-
no seminatur et celerius
colligitur. Scandala a
divisione vocata. Duplex
est igitur scanditurque
et dividitur. Centenum ap-
pellatum eo quod in plerisque
locis laetum seminis eius
incrementum frugis centesi-
mum renovatur. Hinc et
Milium a multitudine f-
ructus vocatum. Panicum
dictum quod multis in re-
gionibus ex eo panis vi-
ce homines sustentantur, qua-
si semificatum. Pisum a pasto

Germanni grecum nomen est. Far-
reago a farra dicta est in her-
ba sarcularia adhuc vir-
idis nec dum cornibus ad
maturitatem turgens.
Spica dicta maturis frugibus
adusque dentes. Nam spe-
ciebus est cum perculmi
folliculum, extremum tu-
more aristae adhuc
tenue in modum spicu-
li eminens. Arista appe-
llata quod prius ipsa arescat.
Culmus est ipse calamus
spicae quia a radicibus
nascitur. Et dictus cul-
mus quasi calamus. Fol-
liculus est tecta culmi
in qua granum formatur
in teneris. Hic super spica
vallo instructa munimen
prebendi ne avium mino-
rum morsibus spica puri fru-
ctibus cavatur aut vesti-
gio percatur. Scapulorum
foliis pennagine qui cul-
men ambitur, alii folia.
Ne pondere frugis cur-
vetur, quod amburunt cul-
mus. Et dicta stipula
quasi usta, et quasi stip-
ula. Stipula dicta ab
usto. Sublata enim messe

uritur propter culturam agri. Vel
stipula quia post eius uritur post
interdum paleam procreatur.
Palea a quibusdam vocari dicitur
quod pala ventiletur et frumenta
purgentur. Gentiles autem paleam
a quadam Pale frugum invent-
rice nominaverunt, quam certe esse
volunt, de qua Virgilius: Te quoque
magna Pales, et te memor-
ande canemus. Item alii a pa-
bulo nuncupatam dixerunt paleam quod
ea primum pecora in pascendis armentis
probabatur. Cuius natura cognitio-
nis tanta est frigida ut obrutas
nives fluere non sinat; adeo
calida ut maturescere poma
compellat.

Legumina a legendo dic-
ta quasi electa. Veteres
enim meliora quaeque lege-
bant, vel quod manu legantur
nec sectionem requirant. Legu-
mina plurima genera: cicer,
faba, lenticula, pisum, faselum,
cicer, lupinum. Gratiora in usu
hominum videntur. Faba graeca
ethimologia augendo vocab-
ulum sumpsit quasi faga a fagein,
id est graece comedere dicatur. Primum enim
hoc homines legumine usi

huius species due quarum altera co
munis altera cypria. Zama fer
pa dicta eo quod cum hanc (?) frendere
i. frangant et molendo con
minuant. Lentis vocata quod
humida et lenta est vel quod ad
hereat humida. Phaselum aut
et cetera genera nota sunt. Ced.
Phaselum. Lupi
num grecum et ipsum nomen est. de
quo virgilius tristesque lupi
ni. quia vultum gustantis a-
maritudine contristat. Un
de eos pro amaritudine non vermis
nec ullum animal comedunt. et Me
dica vicia herba pabulorum opti
ma fuit. Medica dicta quia
a medis translata est in greciam
tempore quo darius xerxes rex persa
rum invasit. Hec simul seritur et
x annis permanet ita ut quater
vel sepcies possit per annum recidi.
Vicia dicta quod in se adplicata
pervincat fruticem. Cum alia leg
umina pervincta haberent ve (?) viti
lem. Unde et virgilius et te
nuis vetat (?) vicie. Si pisa coque
bantur aliquid salvi (?) in vul
tu. Ma pisi autem dicitur. Er
bum agreste vocabulum. Greci
illi orobum dicunt. Milium di
ctum quibusdam particulis in se
fusum tamen pinguis est.

cit.

V. Vitis plantatione
primus noe instituit
rudi adhuc seculo.
Quem gentiles autem inventore
vitis liberum appellaverunt
et eum gentiles post mor
tem deum esse voluerunt. Vitis
dicta quod vim habeat citius in
dicandi. Alii putant vites
dictas quod invicem se
innectant vimini bus arb
oribus repedendo religentur.
Vitis autem caput natura fle
xibilis que quasi brachiis
quibusdam quicquid compre
henderit stringit. La
brusca est vitis agrestis
que inter marginibus
nascitur. Unde et labor
usca dicta a labris et ex
tremitatibus terre. Codex
dicitur quasi cauder sit conti
nens et clodum per claudi
cedant. Carmen dicitur a ca
rendo r quasi carmentum (?).
Malleolus est novellus
palmes innatus prioris
anni flagello cognominatus
quod ad similitudinem rei
quod flagellum eius parte
qua descinditur exstat (?).

parindo primos utriusque
malleoli speciem habet. Spa
dones sunt surculi infruc
tuosi qui ipsa appellati
one quod sint inutiles f
ructu et sterilitate signati
Sagittam rustici voc
ant novissimam partem
surculi sive quasi lon
gius recessit a matre et
quasi prosilit quia acumi
nis tenuitate celi spem
prefert. Summitates
vitium et fructifera fla
gella nuncupantur eo quod
flagro flatu agitentur
Palmes vitis materia
mollis qui per novellam b
rachia emissus fructum
affert. Nam ideo ru
stici partem vitis palmi
tem dicunt palmes eandem
minutivum nomen est quod
nomen paganum dicitur quod a
palma derivatur. Palma
enim hoc nomen primo quod
dicitur principale ab eo quod
sit derivatum faciat. Pam
pinus est folium cuius
subsidio vitis a frigore
vel ardore defenditur
aut adversus yacem
iniuriam munitur que

ideo aliqui intertextum est ut et
plenam maturitatem fructus
admittat et umbram faci
at. Et dictus pampinus quod de
palmite pendeat. Capreoli di
cti quod capiant arbores. Sunt
enim cincinni sive vinculi quibus
se innectunt vites et suppo
sitis solent arboribus quasi
Quo adminiculo freti pal
mites ventos ac turbines
sustinere queant et sine lap
su periculorum fructus suos susti
neant. Nec se se vaga pre
ritate diffundat. Corimbi sunt
anuli qui proxima
queque ligant et complectuntur
ne longius lati palmites
ventorum flatibus dissipentur. Mer
dicitur quod intrinsecus humore sit
plena sucique et pinguedinis
Uva humus quod interius humo
re habet humidum quasi interiora
na

Botrus racemus est botrionis
pars et botrio genus est. Subur
bane vite quod dicuntur quia fructus
earum acerba veluti pomum in
urbibus venditur. Commendat
enim eas et species et saporis io
cunditas equaliter sunt strag

duracine et purpuree dactilice ro
die libice rauduncule stefanite a
piciane unciarie cidonite dur
abiles aut per totam hiemem
uenucule et numisiane. Precie
uocate quod cito maturescant. Ceterum
omnes post eas coquuntur. Has gre
ci lageas dicunt quod cadant ad im
maturitatem uelociter ut lepus.
Purpuree a colore dicuntur. Unci
arie a magnitudine. Dactilice
a longitudine. Stefanite a ro
tunditate. Rodie et libice a re
gionibus nuncupate sunt. Centu
nie uero quod rubeant uelud ig
nis. Genera autem uarium que
uino deseruiunt plurima ex
quibus aminee dicte quasi si
ne minio id est sine rubore. Album enim
uinum reddit. Huius etiam sunt uini
nouis non una species reddit. A
nomine duo gemine a [illegible]
quod duces uuas mittit. Ami
neolia lanata quod plus omnibus
lanescit lanugine. Rubelliana
na dicta quasi cuius materia
rubet. Ceraunia municiane
et dure cutis uuas habet. No
bilitate aminea secundum fecundita
te precellit. Elua que inde se
tinea uocatur quod plus ceteris
secces afferat. Apiane uinum
dulce faciunt quas nisi cito
legas pluuiis et uentis et
maxime apibus infestantur

quarum a decoctione a decoctione api
one cognominate sunt. Ba
lanite a magnitudine
nomen sumpserunt. Balanum
enim greci grandem uocant.
Bituricia a regione nomen
sortita est. Turbines et
pluuias et calores for
tissime sustinens, non in
macra terra desficiens.
Huius meriti et stabili
ta est. Argitis grecula
uitis generis albi uertil
uasta materiam et breue
et latum folium mittens
tam fructum nisi primo hie
me colligas ad terram decidit
aut humore putrescit. In
erticula nisi [illegible] qua greci
amaracio uocatur uim
uini et leuis ac contro
trarie quod maioribus recepta
dicitur nec usus habebatur
quamuis gustu non sit deterior.
Mareotice a regione e
gipti Mareotis dicte ubi
prius uenerit. Sunt autem
et albe et nigre. Rhetice
quas quidem uariagas ap
pellant, neque purpuree
neque nigre ab alio colore

ita dicte quod sit albi tan-
tum musti, album est enim magis
candidumque color, et album
nec album nec nigrum est.
Cerinus locus uitium
que sola fecunditate commen-
dantur et habundantia
copiosa multorumque vini
fluctus. Viticii uina u-
uas grandes magis
quam multas habent. Nomi-
ne hic primos quod inter
uinos fluat. Ciniaca
uel quia de terra alata
uel quia nigra est. Mul-
ta autem genera uitium sunt
que cum mutatione loci et
qualitate etiam nomen amit-
tunt. Vitibus inter cetera
magis ista conueniunt.
Oblaqueatio putatio
agmatio fossio. Obla-
queare est circa radices
terram aperire et uelut la-
cus efficere. Hoc aliqui
exradicare appellant. Pu-
tare est uirgas excutere
superuacua resecare et
flagellis luxuriantibus libe-
rare igitur dicitur purgare
et amputare. Traducere
transducere. Propaginare
uero fessa uitis terra subi-
mergere sternere et quasi porro pan-
gere, hinc propagines. Propa-
gare ad pertendere dicte a propa-
gare. Uero est fauca facere quasi
nouare.

a Arborum nomen sicut herbarum
a Latinis in floribus credi-
tur, eo quod terris fixis radicibus
adhereant. Utraque autem ideo sibi
pene similia sunt, quasi ex una
alterutro gignuntur. Nam dum se-
men mittit in terra, prius herba sur-
git, deinde est fortis surgens
in arborem et infra paucos annos
quam herbam uideras arbustum
suspicis. Arbusta arbor nouella
et tenera in qua insertio fieri
potest. Et dicta arbusta quasi arbo-
ris hasta. Alii arbustum locum
in quo arbores sunt uolunt accipe-
re, sicut salictum et uirecta ubi
uirgulta nouella et uirentia.
Arbor autem et fructifera et in-
utilis. Arbos autem non nisi fruc-
tifera. Genere autem feminino
arbores dicimus, poma uero
neutro. Frutex latinis est ap-
pellatus quod terram fronde tegat.
Cuius plurale nomen frutices.
Arbor alta est, planta uero propagi-
nem et breue. Silua dicta
quasi xilia quod ibi ligna ceduntur.

Nam greci xilon lignum dicunt. Multa igitur latina nomina etiam plerumque ethimologiam recipiunt. Nemus a numinibus nuncupatum quia pagani ibi ydola constituebant. Sunt enim nemora arboresque maiores umbrose frondibus. Lucus est densitas arborum soli lucem detrahens. Tropo antifrasis eo quod luceat siue a luce quod ibi lucebant funalia uel cerei propter nemorum tenebras. Saltus est densitas arborum alta. Vacata lustra naue ea quod consilia et malicia et in publicum consurgant. Auiaria secreta nemora dicta quod ibi aues frequentant. Recidiua arborum sunt aliis succisis repullulant. Alii recidiua a cadendo dicunt quod per casum nascitur. Alii a recidendo et repullulando dixerunt ergo recidiuum ubi mors aut casus. Inspicio dicitur a defixo trunco. Surculus uerendis arboris sterili interditur aut actor in prospicio incisa corticis libro alione arboris germine committitur. Plante sunt de arboribus. Plantaria que ex seminibus nata sunt cum radicibus et a terra separatim transferuntur. Cespites frutices sunt quasi cespitosi uel quasi certa pedes conferti des quod faciunt uirgulta uel umbras sunt ar- causa umbrarum condi- nodi sunt conquiescendos conuenit. Radix appellatur quod quasi radiis quibusdam fixa teneatur ne se fundi diminueret. Nam phisici dicunt parem esse altitudinem radicum et arborum. Alii radicem a similitudine radiorum dictam putant quia uel quia si eradicatur non repullulat. Truncus est status arboris in pedestris radici. Corticem ueteres corticem uocabant. Dictus autem cortex quod corio lignum tegat. Liber est corticis pars interior. Dictus alburnum cortice uel albutum est enim medium inter lignum et corticem. Ramus quod de trunco manat sunt minimi pulli. Surculi appellatione sunt nuncupati. Virgulta est quod de radice pullulat. Ramus quidem

ipso robore arboris. Ui-
rga que de ramis prosilit
aut virgultum appellatur
quod a radice arboris
nascitur et quia inuti-
le ab agricola amputatur
Et hinc dictum virgul-
tum quia dignum virga tolli.
Virga vel a virtute dicta
quod vim in se multam
habeat vel a viridita-
te. vel quia pacis in-
dicium est quod vim regat
unde et hanc utuntur in
agri placandis inter se
superbis et id circo mea-
bos pertinent in legatos
Hac etiam philoso-
phi ac reges et magi-
stri et medici et legati utuntur
Flagella dicuntur ut prolix-
iores summe arborum partes
ab eo quod crebros ventorum
sustineant flatus. Com-
as vocatas quasi com-
as. Folia grece folia dicuntur
inde est albas hoc nomen
per diriuationem translatum
Flores nominati quod cito
defluant de arboribus.
quasi fluores quod cito sol-
vantur. Ex his duplex

genus coloris et arboris. Aperto
igitur flores solvuntur. Zep-
hyris fluunt. Germine dictes pro-
tectu pregnante aggerendo vi-
m et germinato. Fructus nomen
accipit a fruendo vel ex commeditate
quilibet parte quo vescimur.
Unde et fruges. Fructus aut-
em dicuntur agrorum et arborum quibus
utique utimur. Quacumque vero ab
usu et translatione vocari fruc-
tum. Poma dicta ab opimo id est a
copia ubertate. Matura dicuntur
quia apta sunt ad manducandum
sic et immatura. Cuius prius
quam matura fiant dura sunt ad
manducandum. Ligna dicta quod
incensa convertuntur in lumi-
nem. Et lichnum dicitur quod lumen det.
Astula a tollendo nuncupata
quasi abstulta. Formes est
astula que arboribus cedendi
recipione ut astule ambuste a
ligna cauta a fungis nomine ac-
cepta quod ita capiat ignem aliquod
Uirgilius Rapuitque in fomite fl-
ammam. Torris lignum adustum
quod vulgus titione appellat
contractum fuco semi ustum et ex-
tinctum. Rursus quilibet sepulti
mitte surculus ac foliis ari-
dis. Quod autem purgamenta.

tram caries putredo lignorum dicta hoc nomine quod excavat lignis virtute caloris

Palma dicta quia manus victricis ornatus est vel quod oppansis est ramis in modum palme hominis. Est igitur arbor insignis victorie proceroque ac decoro virgulto diuturnisque vestita frondibus et folia sua sine ulla successione conservans. Hanc Greci phenicem dicunt quod diu duret ex nomine avis illius Arabie que multis annis vivere perhibetur. Que dum in multis locis nascatur non in omnibus fructus perficit maturitate sed quedam in Egypto et Syria. Fructus autem eius dactili a digitorum similitudine nuncupati sunt quorum etiam et nomina variantur. Nam alii appellantur palmule similes mirabalanis alii thebaici qui et nicolai alii carietes quos Greci cariotas vocant. Laurus a verbo laudis dicta. Hac igitur cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos autem laudea nominabantur. Sed paulatim littera d sublata et substituta r dicta est laurus ut in auriculis que prius audicule dicte sunt et in medidies quod nunc meridies dicitur. Hanc arborem Greci dafnem vocant quod nunquam deponat viriditatem. Unde et potius victores coronantur. Sola autem hec arbor vulgo fulminari nunquam creditur. Mala a Grecis dicta quod sit fructus eius pomorum omnium rotundissimus unde et hec sunt vera mala que vehementer rotunda sunt. Mala matiana a loco vocata unde perducta est. Nam multe arbores nomina conservaverunt vel civitatibus de quibus allate sunt acceperunt. Virgilius amantibus quid cum malo Greci solent ac ostendit. Mala cidonia nomen sumpsit ab oppido quod est in insula Creta de qua Greci dicunt plent urbium Cretensium

matiana cidonia cotonea
poma cidonica cofiat
fit quoque ex eis uin
um quo languentium desi
deria salluntur. Mala persice
et gustu et odore corpo
rum ueteris imagine
representant. Malomel
lum a dulcedine appell
atum quod fructus eius mel
lis saporem habeat uel quod
in melle seruetur. Unde
et quidam: Si tibi cecropio
saturata cidonia melle
ponuntur dicas hec mi
mela placere. Malum pu
nicum dici eo quod ex pu
nica regione sit genus
eius translatum. Idem
et malum granatum eo
quod intra corticis rotundita
tem granorum continet
multitudinem. Arbor
autem mali granati est
generis feminini pomum uero
neutri est. Generis flo
res malorum agrestis appel
lati sunt quitinos latini
caducos uocant. Agresti
um autem malorum flores
greci balauston appella
uerunt quorum alii albi

alii purpurei alii rosei aequ
iuntur similes floribus mali
punici. Negant punici mali
ci mali punici cibus corpor
a minus nutriri sed eos hic o
pinatur ut edendum licet medicine
pacis non alere uidetur. Ma
lum persicum cuius beneficia domo
uita concessa est terra graium
fertur esse. Duracenis arme
niacis et persicis duracinus
nuncupatur eo quod pomum eius gu
stu acriore referat. Armenia
cus dictus eo quod primum genus eius ab ar
menia sit aduectum. Persicum uo
catum quod eam arborem primum egy
pto seuerit persis aquope oriu
ndos ptolomei ferebant hec
in persida fructus generat inter
fectorum. Apud nos autem iocun
dum ac suaue hoc aliud pcor
aliud uocatur crisium. Medica
arbor cuius nomine etiam carminibus
mantuanis innotuit appor
tata primum a medis unde et uoca
bulum suscepit. Hanc greci cedrome
lam latini citriam uocant
quod eius pomum ac folia cedri
odore referat. Malum enim mi
tum uenenis et hoc est quod idem po
eta intelligi uoluit cum tradit
stillo fouent animam hec arbo
rum pene terre plena pomis

quia mea prim matura pro
acerba pri adhuc in flore sunt
cp nittis arborib tarid cpon
ella qm gri laton appellant q
uulgo ppt forma et colore falu
siriata d̄r Arbor ē n magnū
fructu ferens comestibilem m
aiore uiuo gustu suaue un et
mella uocata est Coq̄mella
qua latini ob colore qnid uocat
alij amultitudine cmti fructi
mtā appellant cuius gnus doma
stina melior adamas ea cypri
do un pō apportata ē dicta Cui9
solu pomu stomacho medi
gbatur Nam cetra nocia phi
bentur Hec sola arbor gumm
glutinosū et copactiuū destil
lat quo et medici et scriptores
utuntur Oleamella nascitur
in palmario sicie ciuitate gco
ita appellata qd' ertruco ole
um defluat in crassitudinem
mellis sapore suaui Pomoli
da perlo similis mediocris ar
bor et flore candido dicta qd'
dulcedo sit eius fructu et acuto
sapore conuicta Hec arbor e
tate durat coicqua Melofos
arbor in africa punica lingua
uocata coqua fluit lentus
sucus qua loco ammoniacus

nocatur Mespila arbor
spinosa fructib similitu
dine malor sed paulo
breuiori un et appellata
q pilale formula hcant
eius poma Pirg uocati
uidetur q insignis spe
et deformata ē Nam
h9 gens pomi abamplo
incipit et in angustum
finit sic ignis Pirus
aut arbor fructu eius
pira est cuius inter spe
coquib crustumina sunt
pira copte rubedia abop
pido crustumino nocata sed
ma piri uiridis in posita
ut si pauca uehementer
onerosa ēē dur Cerasus
acceraso urbe ponti uoca
ta Nam lucillus cu cer
apud ciuitatem ponti de
lesset h9 gens pomi in ad
uerit et a ciuitate cerasu
appellauit Arbor aut cera
sus pomu cerasu d̄r hoc
ccia et ante lucullu erat
in italia sed duri Vn et
cornus appellatū ē Est
aut arbor apta agrilib
un et uirgilius Bonabel
la cornus 2 sic latine ast

iunditate vocatur. Fecun-
dior est igitur arbori-
bus ceteris. Nam ter et
quater per annos singulos ge-
nerat fructum atque alio
maturescente alter ob-
oritur. Hinc et carice
a copia nominate. Ficus
egyptia fecundior fertur
cuius lignum in aquam missum
ilico mergitur. Et cum in
limo aliquandiu iacuerit
deinde in superficie sustolli-
tur versa vice in natura quo
madefactum defluit hum-
oris pondere repletur. An-
tea athlete ficis aleban-
tur priusquam eos pitagoras
exercitator ad carnes ipsi
qui fortior cibus esset trans-
tulisset. A senibus melius (?)
pingues (?) sumpte ficus rugas
eorum (?) fertur distendere.
Tauros quoque ferocissi-
mos ad fici arbores col-
ligatos repente man-
suescere dicunt. Caprificus
appellata eo quod pariet-
es quibus innascitur car-
pit rumpit id est et prodit ex
latebris quibus concepta
est. Alii caprificum put-
ant dictum quod ficus ar-

bor eius remedio fecundetur. M-
orus a grecis vocata quam latini
rubum appellant eo quod fructus
afferens quibus mixtura (?) pectore (?)
fauces ac puncta (?) consuetur. Huius
folia supiacit (?) tota semper fertur
inimice est cum Sicomorus sive et
morus greca nomina sunt. Dictus
autem sicomorus eo quod sint folia
eius similia moro. Hanc latini
celsam appellant ab altitudine
quia non est brevis morus. Nux
appellata quod umbra vel stilli-
cidio foliorum eius proximis arbor-
ibus noceat. Hanc alio nomine
latini iuglandem vocant quasi
iovis glandem. Fuit enim hec ar-
bor consecrata iovi. Cuius poma
tantam vim habet ut missa inter
suspectos herbas vel fungos
illos quicquid in eos virulentum
est eripiat rapiat atque extinguat.
Nuces autem generaliter dicuntur
omnia poma tecta corio duri-
ori ut pinee nuces abellane
glandes castanee amigdale.
Hinc et nuclei dicti quod sint
duro corio tecti. At contra
mollia omnia poma mala dicta
sed ad adiectione terrarum in quibus
ante nata sunt ut persica punica
matiana cidonia et cetera.
Amigdala grecum nomen quod hec

nux longa vocatur. Hanc alii
nuciclam vocant, quasi mino-
rem nuce. De qua Virgilius:
Cum se nux plurima silvis induet
in florem. Cunctis enim arboribus
prior se flore vestit et ante fer-
enda poma arbusta sequentia pro-
venit. Avellanae ab Abellano Campa-
niae oppido, ubi habundant, co-
gnominatae sunt. Hec a Grecis ponti-
ca appellantur, eo quod circa Ponti-
cum mare habundent. Castan-
eam latini a Greco appellant vo-
cabulo. Hanc enim Greci castanea
vocant propter quod fructus eius gemi-
ni in modum testiculorum intra folli-
culum recondita sunt, qui dum eici-
untur, quasi castrantur. Haec
arbor simul ut excisa fuerit,
tanquam silva ex pullulare con-
suevit. Has abiectas vocant.
Huius igitur arboris fructu hanc
primum adiectu sibi elegerunt. Unde
et poeta: Mortales primum ru-
ctabant guttura glande. Primi
enim quam frumenti usus esset, anti-
qui glande vivebant. Suberies
arbor ex qua validissimus cortex
natatoriis extrahitur. Et ideo
appellata suberies eo quod fructus
eius sues edant. Pabulum igitur
sit alimenta nostra hominum. Et dic-
ta suberies quasi subedies.

Fagus et esculus arbo-
res glandiferae ideo vo-
catae creduntur quod his pri-
mitus homines olim vitam
cibumque sustentaverint, quam
quam habuerint. Nam escu-
lus ab esca dicta, fagus
vero Greco vocabulo sump-
ta fertur. Fagein autem
Grece comedere dicitur. Ci-
likeon quam latine corrup-
te siliqua vocant, ideo a
Grecis tale nomen accepit
eo quod lignum eius fructus
sit dulcis. Xilon quippe
dicunt lignum, licon dulce.
Huius arboris pomo sunt
cognominatus arcana agrestis.
Pistacia quod cortex pomi
eius nardi proprium odor-
em referat. Pinus ar-
bor picta ab acumine fo-
liorum vocatur. Penum enim anti-
qui acutum vocabant. Pi-
nu autem alia pinum alia
Greci penen vocant, qua-
nis pinum densis eo quod su-
dat picem. Nam et spe-
cies differunt. In Germania e
aut insulis huius arbor-
is lacrima electrum
gignit. Gutta enim distillat

eius rigore vel tempore in
soliditate durescit et gem-
mam facit de qualitate
ipsa nomen accipiens resi-
ne sub eo quod sucus sit ar-
boris. Cuius creditur
[illegible] dicti qui sub eo [illegible]
[illegible] sic sicut noctue
omnibus. Abies dicta quod pre
ceteris arboribus longius
eat et in excelsum promi-
neat. Cuius natura ex-
pers est terreni humoris
ac proinde habilis atque le-
vis habetur. De qua Virgi-
lius Et casus visuri
marinos. Pinea extra
naves fiunt hanc quidam
gallicam vocant propter can-
dorem. Est autem sine no-
do. Cedrus quam Greci ced-
ros vocant quasi [illegible]
[illegible] arboris
humor ardens huius
folia ad cypressi similit-
udinem respondent. Li-
gnum vero iocundi odo-
ris est et diu durans
nec tinea umquam exter-
minetur. De quo Persius Et
cedro digna locutus scilicet
propter durabilem perpetuitatem.

Unde et templis propter diuturnitatem
ex hoc ligno lacunaria fiunt.
Huius ligni resina cedria dicitur
que in conservandis libris adeo
est utilis ut perliniti ea nec
tineas patiantur nec tempore conse-
nescant. Nascitur in creta afr-
ica atque syria. Cyparissus gre-
ce dicitur quod caput eius a rotunditate
in acumen erigitur unde et conos vo-
catur id est alta rotunditas. Hinc et
fructus eius conus quia rotundi-
tas eius talis est ut coma
imitetur. Unde et conifere
cyparissi dicuntur. Huius lignum ce-
dro pene proxima habet virtutem.
Templorum quoque trabibus aptum impe-
netrabilis soliditate numquam
carie cedit sed eam quam in principio
fuerit firmitatem perpetuo servat. Anti-
qui apud rogos [illegible] rogum co-
stituere solebant ut odorem cad-
averis dum ureretur opprimeret
iocunditate odoris sui. Iuni-
perus Greci dicta pur quod ab aplo
in angustum fiunt ut ignis pure
quod conceptum diu teneat ignem
adeo ut si prune ex eius cinere
fuerint coopte usque ad annum
perveniant. Cuius genus aut alia
parva alia magna etc. Ebe-
nus in india et ethiopia nascitur.

qui cesus durescit in lapidem
Cuius lignum nigrum est et cor
tex lenis ut lauri Sed indicum
maculosum est in parvulis dist
inctionibus albis ac fulvis Et
thiopicum vero quod preciosius acci
pitur in nullo est maculatum
sed est nigrum lene et corneum
Est autem mareothica palus mundi
a qua hebenus venit Lucanus
hebenus mareotica inquid hebe
nus autem crepundiis miscuat ut
infantes visis nigris non terreat
Platanus a latitudine foliorum
dicta vel quod ipsa arbor patula
sit et ampla Nam platos gre
ci latum vocant Exprimit huius ar
boris scriptura et nomen et for
ma dicens Quasi platanus dila
tata sum in plateis Est autem
tenerrimis foliis ac mollibus
et viti similis Quercus sive
quercus quod ea politi erant dii
gentium querentibus responsa pra
uere Arbor multum annosa
sic legitur de quercu mamb
re sub qua habitavit abra
ham que fertur usque ad constanti
regis imperium per multa secula
perdurasse Huius fructus gal
la appellatur ex quibus una
agrestis omfacitis dicta par

va forma et firmo corp
ore atque nodosa que me
dicaminibus et tincturis
adhibetur Altera bala
nus lenis ac levibus in
anis perforata lucerni
tatis usibus necessaria
Esculus vocatur sive
quod magis maxime locis m
ontanaque fagos sive nasci
Hinc et derivationes fra
xinus sit a monte motus
de qua ovidius Et fra
xinus utilis astis Taxus
venenata arbor unde et
toxica venena cognominantur
Et hac arcus parthi et alie
gentes faciunt Unde et
poeta Ityreos taxi tor
quentur in arcus Ilices
autem dicitur praecipitur Acer co
loribus impar Robur autem
principaliter dicitur quod omni materia
quercus est firmissimum
Alnus vocata quod alatur
amne Proxima enim aque
nascitur nec facile extra undas
vivit Hinc et tenera
et mollis quia in hum
ecto loco nutritur Ulmus
nomen accepit quod uligin
osis locis et humidis me

lis efficiat Nam in mu-
tanis et aggeris munimen-
ta est larex cui lignū
a castello laricino indi-
tum est Ex qua tabule
tegulis ad fixe flamas
repellunt neque ipse carbo-
nes ambuste efficiunt
Populus dicta quod circa eius
talee multitudo nascā-
tur cuius genus duplex est
nam alta e alba alta
nigra Alba aut populus
dicta quia folia eius una
parte sunt alba altera vir-
idia hec ergo bicollor
habens quasi notas temporis di-
ei noctis quod tempora ortu
solis occasuque constant
Generat ētiam resinam circa
eridanū flumen ut cadem
alii memorant in arborib̄
facie Alnus dictum eo quod
utilis sit ad usus tolle-
rare et levitate iacu-
landi Est enim genus me-
levissime Salix dicta
quod celeriter saliat hoc
est velociter crescat
Arbor lenta in vitibus abi-
lis vinculis Cuius se-

mis hanc dicit esse naturam ut si
quis illud in poculo hauserit
liberis careat sed et feminas
infecundas efficiat Populus
aut et salix et tilia molli-
tie sunt ad et ad sculpturam
apte Vitex vocata eo quod vim
habeat mitigandi virtutis Natura
cuius talis est ut cera ex ea
facta si ablatum virginitas dī-
inde corpus atque in humo sive
radicibus sepe ipsa diu creat
Mirica quam latini tamariscum
vocant ab amaritudine vo-
cata seu nocata Quipp̄ i eius
nimis amarus est hec arbor
in solitudine contra huma-
nascitur Ex qua etiam arbore
maleficas artibus inimica va-
dia cantari dicitur Myrtus
amare dicta eo quod magis
litorea arbor sit Unde et vir-
gilius litora myrtetis letis-
sima et amantes litora myrte
hinc est quod agrius mircene dr̄
Medicorum aut libri hanc ar-
borem aptam strabuit mulierum
necessitatibus plurimos Lentiscus
quod cuius virgis lentus sit etiam
olliis Nam lentum dicimus
quicquid flexibile est Unde et

lentus rami et partes singulas
Et lente vites, et flexibiles. Cuius
fructu oleum desudat, cortex resi-
nam que mastix appellatur. Cuius
optima et melior Chio insula
gignitur. Cytisum vocaverunt
pastores eo quod vite herbe prebeat
pecoribus ubi pastura desit.
Terebintus arbor grecum nomen
congruens resina omnium resinarum
preciosiore. Buxus
grecum nomen est ex parte a latinis
corruptum. Pixos enim appel-
latur apud eos. Arbor semper
virens et levitate materie ele-
mentorum apicibus apta. Ipsa
est pictura scribe buxo. Rhododen-
dron quod corrupte vulgo laran-
drum vocatur quod sit foliis lau-
ri similibus flore ut rosa
arbor venenata. Iumentis et
malis et medetur serpentium
separationes. Tribulus quod de
uno capite eius unde vini-
le surgat quasi tribus stipitibus
notata est. Quod ex ea serpen-
tes herba et stipula per divi-
nationes. Arundo dicta quod cito
arescat. Hanc veteres cannam
vocaverunt arundinem. Propterea
canna dixerunt Graeci.

cane quod latinum canna
de lingua hebrea sump-
sit apud eos enim cala-
mus canna dicitur. Cicuda
autem est quod est inter ar-
nodos dicta quod lateat
in medijs stagnis natum.
arundinem calamumque dicunt
ex quorum radicibus expres-
sum suavissimum succum dicunt
Canna et sanctus quem Indi-
ca non magnum in arbore
extat arundo illis sed
lentus premunt radicibus hu-
mor dulcis cui nequeat
succo reddere mella fa-
vorum mollis et puriar-
bor. Cedrus genus est
rubi quod vulgo sentem
resina appellatur ab
animus et stimulo. Genis-
ta dicta sive quod est
terra inculta in qua spini-
tes stimulosque nascunt. Cha-
meleon cum omnes arbo-
re stimulosque dicere dici-
tur quod eis spinescit. Ole-
aster dictus quod sit foliis
olive similibus, sed latio-
ribus arbor inculta atque
silvestris amara atque

in fructuosam cui insertus
olive ramus ingenium mutat
radicis et vertit eam
in suam qualitatem. Lacri-
me oleastri arboris du-
plex. Alia enim gumme si-
mulat speciem ulla quali-
tatis morsu. Alia adm-
oniaci gutta quae ex distilla-
tione collecta ac remor-
dente. Oliva grece oleon
dicitur ex greco in latinum tr-
actum est ut oliva dicatur.
Olea autem ipsa arbor est,
fructus oliva, succus oleum.
Est autem facies in pigno-
ribus fructus diversis ho-
minibus appellatur. Orcha-
des olive greca ethimo-
logia a similitudine testi-
culorum vocate, quas greci
orchei vocant. Radiole
eo quod oblonge sint in mo-
dum radiorum. Sabine a pavo
insula dicte non Sabi-
nis allate sunt. Licinie
eo quod optimum det lumen.
Nam legitis lumine quod
inde et lignum nomen acce-
pit quia aptum est flam-
mis et lumini. Pausia
quam corrupti eo rustici pusadia-
tant viride oleo et suavi apta.
Et dicta pausia quod paviatur id est
tunditur, unde et pavimentum. Ser-
gia dicta per G quod de Sergia est allata.
Culminie quam nigra est. Crustumina
est et volemis dicta eo quod vu-
lam impleat magnitudine sui. Hoc
mediam manum et inde et invo-
lare dicimus. Quidam autem volemum
gallica lingua bonum et mag-
num intelligunt. Colubrine ap-
pellate. Oleum autem ab olea no-
minatum, nam ut diximus olea
est arbor unde derivatum sit olei.
Sed quod ex albis fit olivis expres-
sum vocatur Spanum, greci onfa-
tion appellant. Viride autem expositum
et non dum maturis fit ex-
pressum viride appellatur. Gre-
cus communis maturis commune
dicitur. Cicinum ad usum vite primum
est Spanum, secundum viride, tertium com-
mune. Amurca olei ipsius aqu-
a ab emergendo dicta quod abo-
le mergat et fiat sicut caliga? ...
greci murcam vocant. Sed latina
lingua traxit eos vocabula
humo grecum nomen est. Lex enim in
gumnici dicuntur. Sapinus? greci
termina vocant. Regni? enim grecum
de quod demonstrat. Est enim lacrima

pubere coalata lignorum ut ter
apsus lentisci balsami vel reli
quarum arborum sive virgultorum
vel fructiorum tunc lacrima du-
rescit in gemmam. Prima est resi
na terebintina omnium praestantior
adfertur autem ex arabie patria
atque iudea et siria cipro et africa
et insulis quoque cicladibus. Secunda
est lentiscina que mastix vocatur.
Hec ex chia insula defertur. Terti
a pinalis quarum alia pitines alia
peucina alia liquida alia arida
et assatur ex turiona colofo
nia unde etiam nomen colofo-
nia resina sumpsit. Abies gumi
nomen est quam illi cipa vocant
Alij volunt ex pino picem vocari.
Hec a grecis appellatur doma nos
gummale dicere possumus cuius pro
babilis splendor lenis et mun-
da. Grandium arborum natalita
tria sunt genera. Aut enim sua sponte
nascuntur aut ex seminibus sur
ca iacentibus surgunt aut ex
radicibus pullulant. Nam ceta
nus in veterem faucem natum. Omnia
poma lenire fructum ferre sunt ge
neris exceptis paucis ut hic
oleaster hoc siler. Virgilius ut
molles siler. Item hec buxus et
hic buxus dicatur. Nam
super pluvam quidam volunt
facere distinctionem ut hec bu
xus de arbore dicatur hoc bux-
um de ligno vero composi
to

Aromata sunt que
fraglantis odoris
india vel arabia
mittit sive alie region-
es. Nomen autem aromatum
traxisse videtur sive quod
aris imposita divinis in
vocationibus apta videan-
tur sive quod sese aeribus etiam
ac misceri probantur.
Nam quod est odor nisi
aer totactus. Tus arbor
arabie immensa atque ramo-
sa levissimi corticis ramis
adacceris qualitate amig
dale modo sucum aromati
cum fundens album et ma
sticatione velud in pul
verem resolutum et confra-
gitur mox pingue et
igni appositum facile ar
dessens et appellatur a
nobis masculus eo quod sit
natura rotundus in modum

testiculorum. Reliquum planum
et pene stabiosum minimis
optimum. Adulteratur autem
admixta resina sive gum-
mi et ista dinoscitur sua asp-
ritate. Nam tus igni im-
positum ardescit resina fu-
mescit gummi vero liquescit
calefactum. Tus autem arabi-
cum dicitur hoc et li-
banum vocatur a monte ar-
abie ubi sabei sunt. Nam
mons eorum libanus dicitur
ubi tura colligitur. Mir-
ra arbor arabie altitu-
dinis ad quinque cubitorum
similis spine quam acantum
dicunt cuius gutta viridis atque
amara unde et nomen
accepit mirra. Gutta eius
sponte manans preciosior
est. elicita corticis vul-
nere vilior iudicatur.
Sarmata eius arabes
ignibus fovent quorum fumo
satis noxio nisi ad odo-
rem tostra eis occurrerit
media plerumque insanabi-
les morbos contrahunt.
Mirra autem trogodita
a insula arabie dicta
ubi melior colligitur et
purior. Storax arbor arabie si-
milis malo cidonia cuius virgu-
le vitea caniculata sectio tamen
atque lacrima fluit distillacio
eius initiam cadens munda-
no est sed cum ipse corticis scro-
ba servatur. Illa autem que vir-
gis et calamis inseritur immunda
est et abdida dehinc fulva si-
milis causa et ipsa storax calami-
tes pinguis resinosa. odoris
iocundi humecta et veluti mel-
lequi liquorem emittens. Storax
autem dicta quod sit gutta arboris pro-
fluens sed congelata. Nam grece
storia gutta dicunt. Grece autem si-
rax latine storacia dicitur. Bdella
indie et arabie arbor cuius
lacrima sed melior arabica est
enim lucida subalbida levis pin-
guis equaliter cerata et que
facile movetur neque lignis vel
terre commixta amara odoris bo-
ni. Nam commendia sordida est
et nigra et maiori gleba.
adulteratur autem admixta gu-
mmi quod non ita amarificat gu-
stum. Mastix arboris lentis-
ci gutta est hec grano mastix
dicta quia in modum granorum
est melior autem in chio insula
gignitur odoris boni candoris

pumicea unde et splendore gutt
pulari ficat adulteratur mercatu
resina vel ture Piperis arbor
nascitur in india in latere montis
caucasi qua soli obversus est folia
iuniperi similitudine habet quam
plures serpentes custodiunt sed in
cole regionis illius cum mature
fuerint incendunt et serpentes
igne fugantur et ex flamma
nigrum piper efficitur Nam
natura piperis alba est Cuius quidem
diversus est fructus nam quod inma-
turum est piper longum vocatur
quod incorruptum albugine piper
album quod vero cute rugosa et
torrida fuerit ex calore ignis
trahit et colore et nomen Pip
si leve est vetus novum vetustum est Si
grave novellum Vitanda est autem
mercatorum fraus solent enim ve
tustissimo piperi humectato ar
genti spumam aut plumbum asper
gere ut ponderosum fiat Alia
in india atque arabia gignitur arbor
odoris suavissimi ac summe de
ma lignum cuius verum cinnamo
tum altaribus adolet unde et nomen
traxisse creditur Cinnamomum
dictum quod cortex eius in modum
canne sit rotundus et gracilis
Gignitur autem in indie et ethi
opie regionibus frutice brevi sub

nigro vel cinereo tenuis
simis virgarum Nam quod
in crassitudine extenditur
despectui est Quod vero
gracilius provenerit exi
mium Quod cum fringitur
visibile spiramentum emit
tit ad imaginem nebule
seu pulveris Ammomum
vocatum quod veluti odore
cinnamomi resperat na
scitur in syria et armenia
frutex botrio suo semine
odens sibi congruum flore
albo veluti viole foliis
similibus brionie odore
etiam bono somno suavi
vivificat Cassia nascitur
in arabia virga robusti
corticis et purpureis fo
liis ut piperis Est autem
virtute cinnamomi sin
gulis sed potentia inferior
unde pro cinnamomi vice
duplex eius pondus in me
dicaminibus admiscitur Cal
amus aromaticus a simi
litudine calami vocalis
vocatur Gignitur in in
dia multis modis ge
niculatus fulvus fra
grans spiritu suavitate Cu

frangitur in multis sit
partibus stipites similans
gustu casiam et leni ac
rimonia remordetur Bal
sami arbor in iudea intra
terminos tantum uiginti
iugerum erat postea quam
eandem regionem romani
potiti sunt etiam latissimis
collibus propagata est Stir
pe similis uitibus foliis si
milis rute sed albidiori
bus semperque manentibus
Arbor autem balsamum lig
num eius xilobalsamum dicitur
Fructus siue semen carpo
balsamum sucus opobalsamum
Quod ideo cum adiectione
significatur eo quod percussa
ferreis ungulis cortex
ligni per cauernas eximii
odoris gutta destillat
Cauerna enim greco sermo
ne ope dicitur Cuius gutta
adulteratur admixto cipri
no oleo uel mellis sed
sinceritas probatur a melle
si ut lac coagulauerit
Ab oleo si in stillatis aqua
aut admixtus facile fu
erit resolutus utique
et si lanee uestes opo per
pallium non maculatur Adul
teratum quidem neque in lacte
coagulat et ut oleum in aquis
supernatat et uestem maculat
Balsama autem si pura fuerint
tantam uim habeant ut si sol
excanduerit sustineri non
possint in manu

Extant et quarundam her
barum nomina que cum aliqua
sui causa resonant hab
entes aliquam explanationem no
minis omnium herbarum ethimolo
giam inuenies Nam pro locis
mutantur etiam nature Spica nardi
dictum quod sine ulla radice inn
atans in medio litoribus colli
gitur Quod unde proueniat penitus
indi ignorant Fertur autem
paradisi esse herba gustum
nardi referens Nardus her
ba est spinosa et inde a greco
nardostachis appellata quarum
alia indica alia siriaca uo
catur Non quod in siria nascatur
sed quod mons in quo inuenitur
alio latere indiam spectat a
lio siriam Est autem indicum
multi forme sed melius siria
cum leue fuluum coma parua spica

p'mi odorissimum spica similis
qd' si multu more tardauerit
lingua ferat Nardu celticum
a regione gallie nome traxerit
Nascitur enim sepiq in ligurie
alpibz et in siria frutice paruo
radicibz in manipulo collectis
ligaminibz 9flos eius tantu pp'
odore boni tirsi eius atz radi
cule utiles probantur usibus
meis Costu radix herba e na
scens in india arabia et siria
sed melius arabicu Est igi albu
et leue plane uetu di odoris Jn-
dicu colore atro et leue ut ferule
Siriacu uero pondere grauis colo
re buxeo odore acro Optimum
tn albu leue ardu gustu incen-
dens Crocu dictu ab oppido cili
cie qui uocatur coricu quaqua
et alibi nascat s non tantu ul
tale quale cilicia uin et apoti
ori parte nome accepit Nam
multe res noia susceperunt a locis
ubi plus fuerint et melius alibi
Optimu aut est q sit recens
odoris boni albedine parua por
recte longitudinis integrum
et neqz in fragmenta commin
tu inspiratione lena et cum
carpitur manus inficiens et
leniter acre Qd' si huius di nis
fuerit aut uetustu aut infusu
agnoscitur Adulteratur aut

admixto croto magnate au
genti quaqz ponderis ca-
usa Spuma argenti contri
ta adicitur et pditur
Si puluerentu reperitur
atz decoctum ab odore
ppis fuerit lapsu Croco
magma coppris aromati
bus crocum unguenti atz
informato sedimine pa
nisculo fit et ideo sic ap
pellatu Asar nascitur in
umbrosis montibz floribz
cassie similibz flos uer
radice purpureus medio
semine continetur simile ra
dicibz plurib atz tenuis
simis et bene redolentibz
et est uirtute similis na-
rdo Cifu nascitur ipse
foliis oleastro similibus
Qui par agnus uocatu
q habeat uirtutem ferule
radix e eius triangula
foliis porri similibz Radi
cibz nigris sunt contiguis
in similitudine oliuarum
odorissimis atz acerrissi
mis nascitur in paludi
bz atz uariis locis Tra
ditur etia alia spes q
pari que omne in india
nascit et appellatur lin

qua cor. Zingiber. Yris
illirica a similitudine
iris celestis nomen acce-
pit unde et a latinis ar-
cumen dicitur quod flos eius
coloris varietate eun-
dem arcum celestem imitetur. Illi-
rica autem dicitur quia in Il-
lirica plurima et odora-
tissima est. Est enim foliis
gladioli similibus radici-
bus autem odoris sed
iocundi saporis quod et aroma-
tica est. Nen

Equinum melius quod in eu-
frate nascitur quamquam et Ar-
abia fulvum multi florum
purpureum tenui odoris
ac rosaceum manu confricat
gustum multum incendit lin-
guam atque mordet. Huius flos
los qui manticos dicitur. Antos
enim grece flos nuncupatur.
Timum appellatum quod flos
eius odorem refert. Unde
Virgilius Redolentque thi-
mo fraglancia mella.
Epitimum grecum nomen quod
latine dicitur flos timi.

Nam flos grece timum vocatur.
Est autem flos timbri similis.
Amaracus quem latini amaracum
vocant cuius nam ipse Virgilius
etiam adiuvantem referens
ait. Ubi mollis amaracus il-
lum floribus aspirans amplec-
titur umbra. Vocata est autem
hec herba unguentis unde et no-
men traxit amaracus a puero
cuiusdam regis qui casu lap-
sus dum ferret unguenta
nova et gratissimum et confec-
tionis odore creavit. Jacinc-
tus herba est habens florem purp-
ureum. Traxit autem nomen a pu-
ero quodam nobili qui in saltibus
inter pueros flores repertus
est interfectus. Ob cuius nomen
herbe pueriles funeris causa.
Est autem radice et flore suo
bulbi similibus pueros a puberta-
te retinens. Narcissus herba
fabulose impositum nomen habet
a quodam puero cuius membra in
hunc florem transierunt quod no-
men narcissi in appellatione custodit
et decus pulchritudinis in can-
dore retinet. Foliorum radices cum
rotunda cum oleo et farina
contere cataplasma imponitur in
vulnera que sunt nasibus et sa

nat opa absque floris nuncupata
quod rutilanti colore rubeat Chalca-
tei floris herba unde et nuncu-
pata quasi lilia Cuius dum can-
dor sit insolitus [illegible] auri tamen
species intus effulget Viola propter
vi odoris nomen accepit Huius
genera sunt tria purpureum album
melinum Acantus herba egyptia
semper frondens spinis plena
flexibili virgulatu intuens mutati-
one circa vestis ornatur ata
nona desiccantis dicta Veter-
a dicta quod arboribus reptando
adhereat de qua virgilius Inter
victrices hederam tibi serpere laurus
l. edera aiunt vocata quod ad
supra lacas abundancia iest
am auctoribus perhibetur Hederis
cingebantur milites lipsas Na
ante farmacon ebrietatis ei
quis potum edere tamen Elle-
borum memorat in grecia circa
ellebrum quondam fluvium plurimi
gigni atque inde ellebori appella-
ri Hunc romani alio nomine ver-
atrum dicunt pro eo quod sumptum mota
mente in insaniam redeunt Huius
sunt genera album et nigrum Aco-
ne patris est vitime qui pue-
tu malorum grammine ipsum ad
celebris est ut notias herbas
arentias illa nomine eius Mon

tarica venena sochar dicta
quod ex arboribus toxicis exprimatur maxime apud
cantabria Eufordium dictum
quod eius sucus oculorum acuat
visum Cuius vis tanta ut
duricias caeruleis super adiec-
ta aciei quod ita appellat Na-
scitur in multis locis sed
plurima in mauritania
Laser herba nascit in mon-
te cosbagi ubi et ganges
fluuius Oritur eius sucus
dictus primum laser quasi ima-
gat in modum lactis unde
ipse derivat laser nouatus
li et a quibusdam opium ci-
renaicum appellatur quia et
apud cirenenses nascitur Lo-
cy herba amarissima purga
Flamacus herba ypo flagr-
antis odoris tinxyfoni-
le similis ex qua profluit
sucus qui opopanacis dicitur
tenacus et pinguis odo-
re gravi et amarissimus
Galbani sucus ferule est
dicta mons crete ex
dictamnum herba nomen ac-
cepit propter quam apud virgi-
lium legitur Cervia vul-
nerata saltus peragat dicta-
cos Tante enim potencie

sunt ut ferro acrior pore-
xo pellat sagittas excu-
tiat unde et eius pabulo
fere percusse sagittas cor-
pori inherentes excutiun-
dunt quidam latinorum poleg-
ium martis dicunt propter belli
tela excutienda. Man-
dragora dicta quod habeat m-
ala suaveolentia in
magnitudine mali ma-
tiani unde eam latini mali ter-
re vocant. Hanc poete
antropomorfeos appell-
ant quod habeat radice for-
ma hominis simulantem.
Cuius cortex vino mixtus
bibendum datur quorum corpus
propter curam secandum est ut
soporati dolorem non sen-
tiant. Huius species due: fe-
mina foliis lactuce simili-
bus mala generans in simi-
litudinem prunarum. Ma-
sculus foliis bete similibus.
Papaver herba somnifera
de qua virgilius: Letheo
perfusa papaver sommosa
porte cum languentibus
fit. Cuius alia est usualis
alia agrestis ex qua fluit
sucus quem opion appel-
lant. Ad capitis dolorem tritus
papaver cum aceto et super fronte
impositus dolorem sedat. Coloquint-
ida cucurbita agrestis vehementer
amara que similiter ut cucurb-
ita per terram flagella tendit. Dicta
autem coloquintida quod sit fructu
rotundo atque foliis ut cucurbita
usualis. Centaurea que vocatur
qua Chirone centauro fertur
reperta. Eadem et lucopos quia
locis humectis nascitur. Eadem
et fel terre propter amaritudinem.
Glicirisa herba greco dicta quod dulcem
radicem habet. Glicon enim greci
dulcedinem. Eadem et adipsos quod
potentibus sitim sedat. Dracon-
tea vocata quod hasta eius varia
sit in modum colubri similitudi-
nemque draconis imitetur vel quod
eam herba vipera timeat. Uti-
lis est valde radix eius cum acu-
tia pipata ad ipsum fructum
incorporare. Celidonia ideo dicta
vel quod adventu hirundinum vide-
tur erumpere vel quod pullis hirundinum
si oculi auferantur matres eo-
rum illis ex hac herba mederi dicuntur.
Prodest ad caliginem oculorum su-
cus vel flos eius expressus et in
oculis immissus. Item ad capitis do-
lorem utilis trita cum aceto et fronti

in lingua Eliotropium nomen ac
cepit primo quod estivo solsticio
floreat quod solis motibus folia
circuacta convertat unde et
a latinis solsequia nuncupatur
Nam et sole oriente flores suos
aperit eadem se recludit cum sol
occubuerit Ipsa est qua latini
intubum silvaticum vocant Hec et
verrucaria quod extinguat ver
rucas ex aqua portata vel in
cataplasmate posita abstergat
Pentafillon a numero foliorum dicta
Unde et eam latini quinque foli
um vocant herba autem munda
et purificationibus et templis
adhiberi agedilibus solita esse
adversus dolorem pedum eius
terciaria duo dabis bibe simul
ore dolorem tollit Item folia ad
serpentis morsum cum vino con
trita et potui data Ysopi her
ba purgandis pulmonibus ap-
ta unde et in veteri testamento per ys
opi fasciculum aspergebatur ag-
ni sanguine qui mundari vo
lebat nascitur in petris herens
saxo radicibus Reu barbarum
sive reuponticum illud quod trans da
nubium in solo barbarico istud
quod circa pontum colligitur nomina-
tur Reu autem dictum quasi radix quasi
radix barbara [illegible] quasi
radix pontica Vopiamus
agrestis dicta a latinis her
ba canicularis quod cani
culo eius in figura dicant
arorum nascitur ut est milli
punici quorum ora serrata
sunt hirtes intrinsecus se
mina papaveris similia
Hec herba et insaniam vo
catur quia usus eius peri
culosus est Denique si bibatur
vel editur insaniam facit
vel speciem ymaginum tabulis
Hec vulgo milimindi
dicitur propter quod in alienationem
mentis inducitur Sax
afraga vocata quod semen
eius petras in vesica
frangat atque comminuat
Genciana nomen percepit
ut medici aiunt inventore
radicibus aristolocie simi
lis Hec herba facit ad
omnia antidota tactu molli
gustu amaro stirpe soli
da Nascitur sub alpibus
atque galatia apud Saturcia
calida et quasi ignita vi
illic et nomen inditum
ardunt quod pro nobis facit
inventionem Satirion

dicta a satiris ppter incita
dum libidinis quam incid
gens sumpta uocat Venere
am suscitat et cade et
orcis quod taliter cuius in
modum testiculorum sit quod
greci orcis uocant Stale
et leporina ppter quod caute
molle emittat Urti
ca opeo uocata quod tactu
cuius corpus aduerat quasi
cum igne comminone
et per tactum prurit un
et prurigine facit Ar
temisia herba diane
agrestibus consecrata est
unde et nuncupata Gre
ce id est diana artemis
dicitur Ad dolorem neruorum
sive pectum valde utilis
Nam trita cum oleo et
dolori imposita mirifi
ce sanat Camunelos
grece dicta quod mali mari
am odorem habeat siccus
breuis terque incima Ute
tilis hec ad oculorum uicia
sive dolores Nam si quis
ante solis ortum eadem
herbam carpserit dicens
ad albuginem uel dolorem

oculorum se carpere eamque alliga
tam secum gestet et multum pro
derit Camidrios agrestis appel
lata quod sit breuis et per terram
strata et minuta folijs per
ussimis Prodest ad uipe
morsu Nam in puluerem mol
lissimo redacta et in uino ue
tere potui data omne uene
num dissoluit Peon quidam me
dicus a quo peonia herba perhi
betur inuenta ut Homerus dicit
hanc quidam glepidem uocant
quod dulcis saporis sit uel po
tevoli Nam ambis granorum
uelud alij dactilos ad digitorum
similitudine nascitur in pluis
Hec herba plumatico iacenti
imposita fuerit statim se leuat
ut sanus Et si eam secum ha
buerit nunquam ei accedit
Boglossos agrestis dicta eo quod
folia asperima ad modum lin
gue bouis habet Hec mirum
in modum ob sapientiam nutriendi
uino infundenda auctoribus
memoratur conuiuijs hilari
tate perficitur Solere etiam
sumitur Agnoglossos id est agni
lingua quam a romanis planta
go dicitur quod planta cuius ato
adhereat Hec hanc multi p

alere respuuntur. Multis apta
medicaminis ad uulnera semine
tunsa et sparsum cito sanat.
Similiter ad morsum serpentis
radix eius alligata prodest. Et
ad omnem neruorum dolorem folia eius
pista cum sale et posita mirum
facit. Nam et ad biduanas et
tertianas atque quartanas semine
eius tritum et potui datum prodesse
creditur. Ad fistulam autem sucus
eius infunditur et proderit.
Serpillos que apud nos serpillos
uocatur pro eo quod radices eius longe
serpiant. Eadem et matris ani-
mola propter quod menstrua moueat.
Aristologia dicitur quod mulieribus
fetis optima sit. Nam superfluas
sordes post partum matrice benefi-
cia uaporis expurgat. Huius
herbe genera sunt duo. Quarum una
aristologia rotunda dicitur propter ro-
tundo radice habet. alia aristologia
longa quia radice longa est
et ramis et folijs longioribus
quam etiam dactilitin uocant
quod sit radice colore digitali
et longa. Origonon agrestis
dicitur quod uere primo canescat. Unde
et eam latini senetionem uocant.
Nascitur in muris. Psillios dicta
quod semen simile pulicis habet, unde
et eam latini herbam pulicarem

uocant. Ierobotane id est
sacris hoc nomen accepit
quod remedijs ac ligamen-
tis hominum et purificationibus
sacerdotalis agrestibus apta
probaretur. Unde et eam
romani feciales sagmen appel-
labant quasi sanctum.
Hec uerbena quia pura.
Saluia herba asperrima
et spinosa. Strucios
quam quidam herbam lana-
riam uocant eo quod ea
lanam opera lauent.
Nascitur locis cultis. Asp-
lenos dicta quod splenem
aufferat. Timea propter simi-
litudinem tumoris dicta
unde et eam greci canion
uocauerunt. nascitur in lo-
cis asperis atque cultis. Mar-
rubium quem greci prasion
dicunt uocatum propter amari-
tudinem. nascitur in campis
uiribus ualde acer. Nam tritum in aqua
et datum bibere hijs qui
grauiter tussiunt sanantur.
Polegium apud indos pre-
ciosius est. Hec si quis cir-
ca cor et pectore dolet
glutiat ieiunatus et prodest.
Absintium grece nomen ...

probabilius est quod in ponto tenerrime nascitur unde et absinthium ponticum nominatur. Virilis herba est ad pericula fungorum. Nam qui hanc post sumptos fuerit periculum eius carecto bibat hanc protinus ut centenarius evasit tamquam esset temptatus. Simphitum grece dicta eo quod tantam mirabilem virtutem habeat ut frusta carnibus asparsa in caccabo coagulet. Polipodion herba ramis radicis recta atque sinuta ut est polipus ex quo diriuatum est ut polipodion diceretur. Nascitur in teneris petrarum que quercubus uetustis. Pelosagicis et alatinis omnium orbia quod multis morbis subveniat nascitur in montibus et duris locis. Scamonia quam latini acridium vocant herba puri plena quod colligitur subcavata radice. Idem quod est rotunda rotunditate foliorum sub posita aut ... et tolleris aut ... foliis corripitur.

purius atque piratum aufertur. Vemetum aut serpillum probabilis exnupta apte ... contrarii atque falsus exspirat et vitea co auctus foliis feniculi similis terris bipalmis. Crotocia vocata quod ventrem cito depurgat quam vulgus corrupte citicociam vocat. Olapa dicta quod habeat caulem ingentem per medium sparsum. Hec herba agrestis filomicrapos vocatur quod vestibus hominum inheret ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros. Capillum veneris vocatum quia lapsos per alopeciam capillos recreat vel quia capillos splendores reddit vel quia per inguinis mulierum cum splendore quasi capilli nascitur in aquosis locis. Rubia dicta quod radix eius per rubet unde et colorare lanas perhibetur. Antipa cucudus contra digitos infricatis eius colore sanguineo unde et pictoribus ad purpuram efficiendam utile est. Cameleon que latine vastarago vocatur eo quod visum ... inquo herent aves que sua voluntate descendunt ad eam. Cicuta ... quod in terris geniculata nodos

habeat occultas ut carina sit
dicitur fossa terra que occulta
est. Hec potui data inficiat
hanc in carcerem sceleratos bi-
bit et conspiraverit. Perpessio
dicere scabiosos tollit que dira
tante. Hec dum herbis uene-
nis sit capellas efficit pingu-
es. Trifolium quam greci tri-
fillum uocant quod sit foliis terni-
s per singulas annotationes.
Ptomos quam latini herba
lucernare uocant ab eo quod ad
lumina faciat eadem et lucu-
bros quod lucem teneat umbris.
Hirtion greci dicta quod herbas
radices intendiosam atque sca-
teruante. Altea maluca agre-
stis sive malue ut eius. Sed
altea quia in altum surgit. Eu-
strus quia glutinosa est. Ori-
ganum quod latine coleira interpre-
tatur propter quod infusa colore ui-
ni. Titimallum uocabulum su-
mpsit quod coma foliorum admodum
solis circa acta comutat. Na-
greci solem titan uocant. Mal-
lone coma ex equo confectum
est ut titimallum diceret. Huius
spes vii diversis in locis nascen-
tes. Ostrutios que latine her-
ba salutaris uocatur propter quod
dolorem capitis et stomachi
incendium mitigat. Idem

et uua lupina propter quod
semine eius uue similis
sit. Poligonos qua lati-
ni herbam sanguinariam
uocant quod missa nari-
bus sanguinem moueat.
Ambrosia qua latini api-
um silvaticum uocat. De
qua Virgilius Ambro-
sie comedi uenit uter
odorem aspirauere. Api-
ago quod flos eius apes
maxime appetant. Por-
tulata. Ores marinum
quam latini ad effectum
herbam salutarem uocant
folia feniculi similia atque
aspera et rotata terre-
strata. Colocasia

Valente agrestis quam
greci calaminthen inde uul-
go neptam uocauerit
maioris uirtutis et ue-
hementes in calore. Cen-
tularis herba substér-
nitur ob scorpionum uim
repellendam. Gladio-
los quod sit foliis gla-
dii similibus tripes cubi-
tali purpureis floribus.
Verblasium nascitur locis
sablosis et aggeribus ...

herbam dicatur mercurius
olim dedisse cum venisset
et ad circen ut nulla mala
facta eius timuisset. Est
utilis adversus omnes
malos ut si quis virgu
lam eius secum portaverit
nullo metu terrebitur ne
que belue neque mala in
corpore molestabunt cum [illegible]
rubeo intus albe

Scillam quod vocamus [illegible]
superstitione gentiles dicunt quod si in
terra ad limine suspendatur o
mnia mala fugat. Champi
tos agrestis dicta quod terre ad
hereat et odorem pini habeat;
hanc latini cumbibulare
vocant quod corpore [illegible] bi
bite referat. Stafisagria
nascitur locis amenis. Asp
lenos dicta quod splene auffer
at sive scolopendrios eo quod
folia ipsius scolopendro animali
sint similia. Nascitur in humi
dis petris. Bolbus appella

tus quod sit radix eius volubilis
et rotunda. Ostreas in mollibus
procedentibus nascitur unde et nu
ncupatur. Ciclaminos grece dicta a
quodam [illegible] vocata est quia per
mensem virtute huius herbe invenit
sive quod habeat radicem rotundam.
Greci enim circulum rotundam voca
nt. Huius radix aut succus si
vino fuerit admixtus ebrios facit.
Nascitur in locis sablosis et ag
ris. Ampelos leuce sive bri
onia quam latini vitem albam
dicunt vel agrestis coloris vel quod
eius radix contrita et corpori
implicata teneriorem et can
didiorem cutem reddat. Nam et
succo eius uvae lentiginibus
pectus reddit. Ampelos melena
sive vitis nigra eademque labr
usca folia edere similia in albis
maior quam vitis alba vocatur si
militer. Uvis quod in maturitate
nigrescunt unde et vocabulum
sumpsit. Viticella herba a la
tinis appellata quod sit vitis
quicquid proximum habuerit ad
prehendat tortilibus quos ca
preolos appellamus. Buptal
mon florem habet croceo o
culo similem unde et agrestis no
men accepit. Est autem cauli
molli foliis coriandri similibus,
nascitur iuxta menia civitatis.
Flomos quae latini [illegible]

uocant quarum altera est masculo
albidioribusque folijs atque angusti
oribus altera femina folijs latiori
bus atque nigris Conferula uoca
tur amecilla Nam illud uar
ro tradidit quod ferule medul
lam quam apsidion greci uocant N
nulli a feriendo ferulam dicunt
Hac enim pueri et puelle ua
pulari solent Hanc sicut galb
anu uocant Papiru dictum
quod ignem et terris est aptum Pir
on igitur greci ignem dicunt Jun
cus eo quod iunctis radicibus her
eat Scirpus quo segetes tec
untur sine nodo Aqua enim
Ruet in scirpo quod soliti dicere
nodum et in publico Cui nimi
rum est etiam in scirpo nodum q
rit Confucius genus herbe est
de qua tinguntur uestes dicta
quia mentitur alienum colorem
Unde et uirgilius dicit
mentiri lana colores Alga na
scitur in aquis similibus Crit de
inde nomen sumpsit ab alligere
aque uel quod alliget pedes q
crassa est folijs aqua coope
rientibus Ulua et ipsa herbe
que circa fontes et paludes
stagnisque nascitur eo quod bis
ulua uel alga mollis et quasi
modo fungus dicta abuligi

ne Scirpus uero qui sub
aqua inflat unde etiam uin
opus et sibi placeat hom
timor ipse dixit Carix her
ba acuta et durissima sp
arto similis Aqua uirgi
lius Et rite pasta acuta
Sparta frutex uirgosus
sine folijs ab asperitate
uocatur Volumina eius sun
mi quod opus fiunt asper
Gramine a situ pecoris dictum
quod plurimus agros sit Unde
et eum greci agreste uocant
eius Alterum omnes herba
gramine uocetur ab eo quod ger
minetur [illegible] Omnis
ligni cutis et et [illegible]
eo quod sit firmissima Confili
a singularitate folij dicta
Denique corona uirgulari
titudine cubitali unus [illegible]
se folia gignitur uelut in
plicata uelut [illegible] Ale
na

Zizania quam poete semp
infelix lolium dicunt quod sit
inutile et infecundum Confi
nu dictum quod eo flamma est
Mampulus dicimus faste

feni est dictus manipulus
qd' manu impleat

Ortus nuncupatus qd' semper
ibi aliquid oritur
Nam cum alia terra
semel in anno aliquid creet
ortus numquam sine fe-
tu est Olus ab alendo
dictum eo q primi homines
oleribus alerentur ante
quam fruges et carnes
ederent Tantum enim pomis
arborum et oleribus ale-
bantur et sic animalia herbis
Caulis est generaliter herbarum
vel olerum medius frutex
qui vulgo tirsus dicitur
qd' a terra sursum consurgat
Equivo derivatum est qd' pre
aliter quibusque generis olerum
caulis decrevit quia tirsus
ipsius amplius ceteris oleri-
bus coalescit et dispergit
Est autem generale nomen omnis
enim frutex caulis Cima
dicitur quasi coma Est enim su-
mmitas olerum vel herbarum
magis virens virtus naturalis
est Malva ex greco
vocabulo appellatur apo
toi molissin eo q malli-
endi alvum solvendique naturam
habeat cuius suco si quis se oleo mix-
to perunxerit ab apibus negatur
feriri Folia eius ex oleo trita
et imposita scorpionibus creditur
afferre torporem Plasmata
vocata qd' eius radicis propri-
us pastus sit hominis Est enim
odoratu iocunda cibo delec-
tabilis Utilis vero est mu-
lieribus que de partu labor-
ant et non purgantur Cocta
namque in aqua et de aqua ipsa
se multe fomentant et sanantur
Rapa dicta a rapiendo id est corpore
hendendo Est autem radice am-
plior napo sapore dulcior
et folia tenui Napus a simi-
litudine rape vocatus nisi
q foliis latior et radicis
gustu suavior est Novo
autem ad similitudinem matris sue
commutatur quia utriusque semen
in alterum vicissim mutatur
Nam rapa in alio solo ut Co-
lumella ait per biennium mu-
tatur in napo alio vero napus
transit in rapam Napocaulis
ex duobus oleribus compositum
nomen habet Sinapis dicta est
rape napo similis non in ra-
dice est in tirso consistit
ut caulis Sinapis appellatur

quod foliis sit similis napis.
Rafanum greci nos radicem voca
mus eo quod tota deorsum mittitur
dum reliqua olera maltum
magis proliciant. Cuius semine
maturato quisque suas manus
infecerit serpentes impune
tractabit. Si quis et aspirata
dicit etiam eluit albescat. Gra
bo quoque veneni subiiciat. Sta
tantum venena. Huius radices
nucis. lupini etiam apud quod sit
Sed contra futurum non contra
acceptum venenum. Unde et apud
veteres ante alias epulas
hec ponebatur mensis apponi. Lac
tuca dicta est quod habundantia
lactis exuberet sive quia lacte
nutrientes feminas impleat. Hec
munus veneris usu coher
cerat. Lactuca agrestis quam
serviliam nominamus quod dorsum
eius in modum serre est. In
tubus grecum nomen est et nun
bus quod sit intus tonus. Cepa
vocatur quia non aliud est
nisi tantum caput. Ascalonia
nuncupata ab una urbium in
palestine que ascalon dicitur unde
primum adducta est. Allium dictum
quod oleat. Ulpicum vocatum quod
alii odorem habeat. Fasiolos

vocari aiunt a faselo in pala
gine ubi non procul mons
olympus est. Porrum cuius duo
genera capitatum et sectile.
Sectilis parvus capitatum
maior. Beta apud nos
oleris genus apud grecos lexam
Blitum genus oleris saporis
evanidi que pullis pecta.
Cucumeres quod sint idem
amari. Cum dulces nasci
perhibentur si in lacte mellito
eorum semine infunditur. Cu
curbita calida est et hum
ida vetere mollit menses posi
ta. Capita eius oculorum
immores tollit. Sinapis
cum sopatio mixtum aurium
dolore aut tumore tollit
quam humectat et dulci
cit asperens

Brassica utilis ad laterum
dolore. Nam ipsa omnem
dolore aufert. Olusatrum
genus oleris trita et passo
potu sumpta stringuit ad

patenter emendat. Nasturcium sapor appellavit quod acrimonia sui nasum torqueat. Sinapi quod acri igneum acceptu concipiant, fomes enim ignis est. Unde et ferula vulgo dicitur quod sit fomes ignis et incitamentum. Alii dicunt fungos vocatos quod sint quorundam generum interpretatione. Unde et desumpti. Tubera tumor terre quasi tumere causa illis nomen dedit. Volvi appellati quod sint volubiles et rotundi. Asparagus quod primo surgit et aspera sit frutex eius ex qua gignitur. Ad renum dolorem radix eius trita et cum vino potata proficit. Raphanis agrestis non supersit videtur quod habeat in summitate rotunda semini capta. Armoracia autem est lapsana. Capparis.

Alapacia herba in cibo sumpta stomachum confortat venerem reprimit. Catulus.

Eruca quasi urica quod ignite sit virtutis et in cibo sepe sumpta veneris incen-

dium moveat. Cuius species due quarum altera agrestis acrioris virtutis, utraque tamen venereum commovet usum.

Apium dictum quod eo apices, id est capita, apud antiquos triumphantium coronabantur. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc ipsum capiti preferebat, nunc de populo, nunc apium. Cuius radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum. Cuius genus sunt petroselenon, ypposelenon et oleoselenon. Petroselenon vocatum quod sit similis apio et nascatur in petris montibusque preruptis, quod nos petrapium dicere possumus. Silenon igitur grece apium dicitur. Est primum ac probabile macedonicum, gustu suave et odore aromatico. Hypposelenon dictum quod sit durum et austerum. Oleoselenon quod mollius foliis et caule tenero. Zmyrnium latini vocant quod eius tempore suis radicibus [illegible] acuat visum. Cuius virtus traditur ut serpentes abluat senectute eorum quod depositum sunt. Hoc olus greci marathron vocant. Aliqui

picii a regione nomen accep
it Rapitur eius plurimu in lig
uria odore aromaticu et gu
stu acrib(us) Anneson greci dicunt sicut
latine anesum herba omnib(us)
cognita acerrime feruens
in virtualib(us) Anetu herba util
ad capit(is) medelam Namq(ue) flos
eius cu oleo decoquens et
temporib(us) ligato et linito
ualde mirum est Ciminum

Coriandru egypto natiue siptii
quod illi coriam vocant hui(us) se
me in dulce vino datu p(ro)mo
tus reddit in venerem Si su
pra modu dederis amentiam
inicit Cancer etiam corio
iandro infici traditu est
Abratanu

Cerefoliu ad stomachi dolore
ualde prodest Nam colli
ges cimas tres uirides
et pulegii in ligno teres mell
coclearium malaxab bulliat
papaver viride et in duos
in stomachu Ruta dicta q(uia)
sit feruentissima Hui(us) altera
agrestis alia uirtute acrior
sed utraq(ue) feruentissime

comprobantur Hanc ue
neni repugnare mustele
docent Que du cu ser
pente dimicaverint ea
eius armatur Saluia
adventui pruriginem de
coquitur et de ea aq(ua) in
fricab(us) ueretru
Inula que
rustica alam uocant ra
dice aromatica odoris
fumi cu leui acrimonia
Menta utilis ad ulcera
in capite manantia Ista
contrita et imposita sanat
Huius genera sunt

Explicit liber
Septimus decimus

Primus
bella
intulit
ninus
assirio-
rum rex qui pro-
priis fini-
bus suis nequaquam
contentus humane
societatis fedus
irrumpens exerci-
tus ducere aliena
vastare liberos populos aut tru-
cidare aut subicere cepit.
Universamque asiam usque ad li-
bie fines nova servitute
perdomuit. Hinc iam studuit
orbis in mutuo sanguine
alterna vastare cede. Qua-
tuor autem sunt genera bel-
lorum, iustum, iniustum, civile
et plus quam civile. Iustum
bellum est quod ex predicto
geritur de rebus repetitis

aut propulsandorum hostium causa.
Iniustum bellum est quod de fu-
rore venit, non de legitima racione
initur. De quo in re publica Cicero
dicit: Illa iniusta bella sunt
que sunt sine causa suscepta.
Nam extra ulciscendi aut pro-
pulsandorum hostium causa bellum
geri iustum nullum potest. Et
hoc idem Tullius paucis inter-
iectis subdidit: Nullum iustum
habetur nisi denunciatum, nisi
dictum, nisi de repetitis rebus.
Civile bellum est inter cives
cives orta sedicio et concitati
tumultus, sicut inter Sillam et Ma-
rium, quod bellum civile invicem
in una gente gesserunt. Plus
quam civile bellum est ubi non
solum cives certant, sed et cog-
nati. Quale actum est inter
Cesarem et Pompeium, cum ge-
neri invicem dimicaverunt.
Siquidem in hac pugna fra-
ter cum fratre dimicavit, et pater
adversus filium arma por-
tavit. Lucanus: In fratrum ceci-
derunt premia fratres. Item cui ter-
uir terga parentis cederet.
Bella itaque dicuntur intestina, ex-
terna, servilia, socialia, pirati-
ca. Nam piratica bella sunt
a sparsa latronum piratica

mioparonibus celocibus et fra-
gilibus non solum navibus
commeatus, sed etiam insu-
las provinciasque vastan-
tibus; quod primum Gneus Pom-
peius post multam vasta-
cionem, qua etiam maritima
diu egerat, mira celerita-
te compressit ac superavit.
Sicut autem bellum vocatur
quod contra hostes agitur,
ita tumultus de civili quod
sedicione concitatur. Nam
dissensio civium sedicio est
dicta, quod seorsum alii ad ali-
os eant. Alii existimant dis-
sensione animorum sedici-
onem vocari, quam Greci
diastasin vocant. Quid autem
differat utrumque Cicero do-
cet: Potest igitur inquid ge-
bellum ut tumultus non sit.
Tumultus autem sine bello
non potest esse. Nihil ergo
aliud tumultus nisi perturba-
cio tanta ut maior timor
oriatur. Unde etiam dictus
tumultus quasi timor multus.
Gravius autem esse tum-
ultum quam bellum. Nam
bello vocaciones valent,
in tumultu non valent.
Differt autem bellum, pugna

et plurium Nam bellum
universum dicitur ut punicum
Huius partes sunt pugne
ut cannensis tirenensis
Rursum in una pugna
multa sunt prelia Aliud
enim in cornibus aliud in
media aliud in extrema
acie geritur Bellum igitur
est totum Pugna unius
diei Prelium pars pugne
est Bellum ante ad bellum
vocatum eo quod due sint
partes dimicantium vel quod
alterum faciat victorem
alterum victum Postea mu
tata et detracta sed ad
littera dictum est bellum Alii
per antifrasim putant dic
tum eo quod sit horridum
unde illud Horrida bella
tum bellum cetera sit post
mum Prelia dicuntur cum
premella hostis hastam
vel et plura ligna quibus
vita premitur Pugna
vocata eo quod initio usus
fuisset in bello pugnis
contendere vel quia per
bella pugnis incipiebat
unde et pugna etiam du
ar est aliquando et singulorum

ro Certatur aut in bello ger
untur pugna fuga victoria
pax pluribus vocabulis videtur
a pacto sumptum Postea autem
pax accipitur Fedus primum
initur Confedus est pax que fit
inter dimicantes vel a fide
vel a fecialibus et sacerdotibus
dictum Per hos igitur fiebat
federa pro secularis bella
Alii federa dicta putant
a porca fede crudeliter occi
sa cuius mors optabatur ei qui
pace resiliret Virgilius Et cesa
iungebant federa porca Fe
deris partes inducie Et dicte
inducie quasi in dies pacem

Nunc regni solicitus huius
bellis queritur vic
toriis propagat Vic
toria dicta quod vi et virtute
adipiscitur hoc est vi inge
genium vim vi expellere
Nam turpis est dolo questa
victoria Certa autem victo
ria est vel occisione hostium vel
spoliatione vel utrumque Nonne
aut iocunda victoria que per
mensa detrimenta contingit
Et hoc est quod laudat salustius

Duces victoriam merente
exercitu depopulasse. Pompa
dicta est greca significatione
quod est publice ostentari. Pre
cedit autem victoriam pompa
ideo quod iterum ad hoc certamen
primum est victorie votum. Tro
pheum dictum apo tes tropes id est
a conversione hostis et fuga. Nam
ab eo quod est quis fugasset
merebatur tropheum qui autem
occidisset triumphum qui dictus
est apo tes triambes id est ab ex
ultacione. Plene enim victorie
triumphus debetur semiple
ne tropheum quia nondum
plena est victoria exercitus.
Non enim optinuit sed fug
avit exercitum. Hec tamen
nomina scriptores confudit.
Tranquillus autem triumphum
latine dici partum appellatum
quod hiis qui triumphans ur
bem ingrederentur tripertito iu
dicio honorarentur. Nam pri
mum de triumpho duci conce
dendo exercitu iudicare so
litum erat, secundo senatum, tercio
populum. Erat autem apud roma
nos mos ut triumphan
tes quadrigis veherentur.
Eo quod soliti sint priores du
ces hoc habitu bellare.

Victores autem in conflictu
vicissent palma aut coro
nabantur quia palma sti
mulos habet. Qui vero sine
conflictu fugere fecis
sent laurea eo quod hec
arbor sine spinis est.
Namque et purpurea et
palmata toga triumpha
tes induebantur. Et
scipione cum sceptro in m
anu gerebant ad imi
tacionem victorie scipi
onis. Scilicet ut scipio
baculus sit quo homines in
nititur. Unde et ille primus
Cornelius scipio ap
pellatus est quia in foro
pater eius cecus in manus
eo ambulabat. Super scipi
onem autem aquila super
ponebatur ob indicium quod per
victoriam quasi ad supernam
magnitudinem accede
rent. Inde et colore ru
beo perliniebantur quasi
imitarentur divini ignis
effigiem. Dum vero acar
nifice contingeretur. Hoc
in dicium ut ad tantum fa
stigium evecti mediocri
tatis humane comoner

entur. Cladibus aut pern
icibus deletur exercitus
aut internitione aut di
spersione. Salustius hostes
inquid oppressi aut dilap
si forent. Sic et utrumque
virgilius internitione sub
mersas quod obrue puppes
dispersione aut age di
versos et disice corp
ora ponto. Spolia ho
stium preda manubie ex
uvie partes. Preda ap
redandis vocata. Manu
bie ea quod manibus detra
huntur. Hec et exuvie
ab exuendo dicte quod exu
untur. Hec et partes a
pari divisione. Spolia
aut a pallis quasi exp
allia vestis enim detracta.

Signa bellorum dicuntur
quod eis exercitus
et pugnandi
et victorie receptus accipit
simbolum. Nam aut pre
co tube aut per simbolum
admonetur exercitus legio
num. Principalia signa
aquile dracones et pile.
Aquile ideo quod eadem avis
Iovi martius auspicio fuit.
Nam dum idem Iovis adver
sus titanas proficisceretur
aquila ei in auspicio appar
uisse fertur. Quam ille pro
indicio victorie acceptans
tutele sue auspicatus eam le
gioni signum dedit. Quo fac
tum est ut deinceps militum
signis committeretur. Cuius memi
nit lucanus dicens: Signa
pares aquilas et pila min
antia pilis. Draconum signa
ab apolline more ceperunt
inchoata sunt delphine agro
et romanis in bello gestari
ceperunt. Pilam in signo con
stituisse fertur augustus propter
nationes sibi in toto orbe
subiectas ut magis figuram
orbis ostenderet. Vexillum
signum bellicum tractum nomen
habens ab veli diminutione
quasi velillum. Sub romulo
aut fasciculos feni pugilli
milites habuerunt. Hinc et
manipuli appellantur. Ma
nipulos enim dicimus fascos
feni quod manum impleant.
Cetera signa dilatata
lata et imaginibus secutus
militarem consuetudinem
constituunt per quod exercitus tempore
pugne agnoscit

Bucina est qua signum
datur in hostem dicta
autem quasi bocina
Nam pagani agrestes quoad
modo ubique bucina ad compita
convocabantur. Proprie ergo hoc
agrestibus signum fuit. De quo
Propertius: Bucina cogebat priscos
ad arma Quirites. Huius clangor
bucinum dicitur. Tubam Tyrrheni pri-
mi invenerunt. Unde et Vir-
gilius: Tyrrhenusque tube mug-
ire per ethera clangor. Hec
enim Tyrrhenis predonibus excogi-
tata cum dispersi circa mariti-
mas horas non facile ad
quamque per occasionem voce
aut bucina convocarentur vento
plerumque obstrepente. Hinc postea
bellicis certaminibus adhibi-
ta est ad denuntianda signa
bellorum, ut aliis exaudiri pre
tumultu non poterat soni-
tus tube clangentis adtingi-
eret. Tubam autem dicta quasi
tuva id est cava. Item tuba quasi
tibia. Inter tubam autem et
bucinam veteres distinguebant.
Nam bucina insonans sol-
licitudine ad bella denuntia-
bat. Virgilius: Quam bu-
cina signum dira dedit. Tuba
autem prelium indicabant ut

ad tuba clarabile sonitu eo
sonitus varius est. Nam in-
terdum canitur ut bella
committantur. Interdum
ut insequantur eos qui
fugiunt. Interdum receptui.
Nam receptus dicitur quo
exercitus se recipit unde
et signum receptui canere
dicitur. Classica sunt cor-
nua que convocandi causa
erant facta et a calando
classica dicebantur. De qui-
bus Virgilius: Classica
iamque sonant. Apud A-
mazonas autem non tuba
sed a regi-
na sistro vocabantur
feminarum exercitus

decimus

Arma generaliter omni-
um rerum instrumenta sunt
unde et ubi reponuntur
armaria dicta sunt. Item
arma et tela omnium generum.
Sed arma sunt quibus
nos tuemur. Tela sunt que iaci-
mus. Nam arma dupli-
cia sunt id est vel quibus percutim-
us vel quibus tegimur. Arma au-
tem proprie dicta sunt eo quod armos
tegunt. Nam arma ab

armis dnī ꝛ abluimeris
Et lectus huic asta parmos
acta tremit vel adequar
ia ꝛ amare

Gladius generaliter
dr̄ ensis in preliis
Quod ensis ferru
tantu gladius vero totus
proprie aut appellatur gla
dius quod gulam diuidit ꝛ ce
uice secat Ad hoc enim p̄
mu est factus Nam ceteꝛa
membra securibus mag
ceduntur colla gladio
tantum Acies aut gladii
ab acumine dicta Capulus
uocatur vel quia capud
est gladii vel quia ibi ca
pitur ut teneatur Na
alias acies ferri nō sit
Mucro non tantum gla
dii est sed et cuiusl[ibet]
teli
dr̄ a longitudine Nam in
acron grece longum vocat
hinc et macera Machera
cra aut est gladius long
atque ex una parte acutus
Framea vero gladius ex
utraque parte acutus quam
uulgo spatam uocant ipa
est et rumpea framea

aut dicta quia ferrea est Na
sic ferramentum sic framea dr̄
Ac proinde omnis gladius fra
mea Spata a passione dr̄ gre
ce quod patin grece dicit[ur]
pati unde et patior et pati
entes Alii spata latine au
tumant dicta eo quod spatiosa
sit ꝛ lata et ampla unde et
spatula in pectoralibus Semispa
tium gladius est a media spa
te longitudine appellatus
non ut imprudentes vulgus
dicit semis spatis dū sagi
tta velocior sit Pugio a
pungendo et transfigendo vo
catus Est igitur gladius
paruus et bis acutus lateri
adherens idem et clunabu
lum dictum quod religetur ad clunes
Chlidamatus gladius ferrum
est latum cuius duplex mucro
ac bifurcus in modum cau
de irundinis formatus unde et
chelidonatus dr̄ Sica a secando
dicta est est gladius breuis
quo maxime utuntur quia
italos latrocinia exercent
aquaeque sicarii dicti Tri
quillus aut dic[it] ideo cuius
gladiatorii in ludo emissi
gladius curuatus fuisset ex
arte recta pauerit longad

ad corrigendum numquam pu-
gnanti ipsum est. Hic apud g-
anib inde sic nomine datus.
Vectures signa sunt que ante
tempules ferebantur quas
ipsam albugu frantes pdi-
uaciane frantistas uac-
antes ea signa portari ne
adusu perderet belli aut
vacantes metuerent assu-
tu gladiae.

Hasta est contus cum ferro
cuius diminutivum fecit
astila. Nomen autem aste
ab astu sumpsit unde et astu-
cia. Contus ferrum non habet
sed tantum cuspide acuta est.
Virgilius Asserat abiegnis tu-
des et acuto cuspide contus.
Contus autem quasi conitum
est igitur conum acuta rotun-
ditas. Trudes aste sunt cum
lunato ferro quas greci plau-
stria dicunt. Trudibus autem vel
quod trudit et detrudit. Vir-
gilius Asseratasque trudes.
Venabula dicta quasi ve-
natui abilia vel quia veni-
ente excipiunt quasi excipi-
abilia. Excipiunt igitur apros

expectantque leones in-
trant ursos si tantum
firma manus. Lancea
est asta amentum habens in me-
dio. Dicta autem lancea
quod equa lance id est equali
amento ponderata vibr-
atur. Amentum vinculum
est iaculorum astilium quo me-
diis astis aptatur. Et in-
amentum quod media asta
religatur et iaculatur.
Clava est qualis fuit
herculis. Dicta quod sit cla-
vis ferreis invicem re-
ligata. Et est cubito se-
mis facta in longitudi-
ne. Hec et catdi qua
oracius cata dicit. Est igitur
genus galli teli et m-
ateria quam maxime
lenta. Iactu quidem non
longe propter gravitatem
evolat sed quo pervenit
vi nimia perfringit. Quod
si ab artifice mittatur
rursum redit ad eum qui
misit. Hanc meminit Vir-
gilius dicens Teutonico
ritu olici torquere ca-
teias. Unde et eos Hispa-
ni et galli teutonos
vocant. Falarica est

in genus torno factum
lignis ferrum cubitale et
rotunditate de plumbo in
modum sphere in ipsa su
mitate. Dicitur etiam et ig
nem habere adfixum. Hoc
autem telo pugnatur
de turribus quas dici ma
nifestum est Iuvenalis
consulis ante falas
delphinorumque columnas. A
fala igitur dicta est falar
ica sicut a muro muralis.
Hanc falaricam Lucanus
dicit nervis inmissam tor
tilibus et quandam mach
inam velut nunc librata fa
larica nervis. Virgi
lius vero ait [illegible]
manu falarice iacula
est. Pila sunt arma iacu
lorum vel telorum a torquendo
vel emittendo vocata.
De quibus Lucanus: Signa
pares aquilas et pila
minantia pilis. Quamvis
singulare pilum dicitur.
Telum vocatur secundum
grecam ethimologiam
quicquid longe iaci potest
quamquam abusive dicatur
et gladium ut est id

Adversus telum me a quo vi dextera
vergat. Proprie autem telum a lo
ngitudine dictum unde et muste
la dicitur quod longior sit quam
mus. Cuspis est telis acumen
a cuspide dicta quod est vir
gula. Virgilius et pastor
alis prefixa cuspide vincto.
Proprie autem cuspis posterior pars
aste est.

Sagitta a sagina iactu
vel veloci ictu vocata.
Pennis enim feruntur quasi
avis ut celeriter mortem p
tuerat adhesionem. Hys pri
mi Cretenses usi sunt, quibus
penne vel duo in ideo ad
glutinantur ut leves sint
et provolent. Scorpios
spicula sunt sagitte vel lan
cee breves ab spiculo per
mutuatione. Scorpio est sagi
tta venenata arcu vel
tormentis excussa que dum
ad hominem venerit virus
quo figitur infundit un
de et scorpio nomen accepit.

Pharetra sagittarum theca
a ferendo iaculo dicta
sic et ferculum ubi fer

nus desertur. Sunt id certo e
thimologiam commune. Sunt q'
pharetra modo pheretrum in
uertuum partat. Corite proprie sunt
arcuum tece sunt sagitarum phar
etre. Vagina appellata eo
quod in eo mucro uel gladius
baiuletur. Techa ab eo quod
aliquid receptum tegat. i. ubi
quid est posita. Alii greco nomine te
cam uocari asserunt quod ibi re
ponatur aliquid. Unde et bi
bliotheca repositoria librorum dicitur.
Dolones sunt uagine lignee
intra quas latet pugio sub
baculi specie. Dolones aut
a dolo. i. dicti sunt quod fallant
et decipiant ferro cuspidem
preferentes lignum. Hos uulgo
greco nomine cocoses uocant ra
cutos unde et apud medi
cos acutus morbus coracuo
catur. Arcus uocatur eo quod
arceat aduersarium unde et
arces dicuntur a quibus arcetur
hostes. Item arcus dicuntur ex superiori
quod sint curuati arcus

Unde dicta eo quod extra
fundantur lapides. i.
emittantur. Balista
genus tormenti ab e

mittendo iacula dicta. Ba
li igitur grece mittere dicitur.
Torquitur enim uerbere
neruorum et magna ui ia
cit aut astas aut saxa.
Unde et fundibulum quasi
fundens et mittens.
Contra balistam testudo
ualet. Sertes enim sunt
armorum umbonibus inter
se conligatis

Arieti nomen propter
dedit eo quod cum
impetu impingit
muris in modum arietum
pugnantium. Valide igitur
ac nodose arboris caput
uectro uestitur eaque sus
pensa funibus multorum
manu admuitur (?) et repelli
tur. Deinde retrorsum
ducta maiori impetu ad
ferunt (?) sepe erebris ic
tibus concussa muri latera
cedit cauatusque cleupit (?)
ac fenestram facit. C
ontra impulsum arietis
remedium est saccus pa
leis plenus et in loco
cui dimissus quo aries
ferit (?). Laxato i spacio
spiu ictus arietis in lapis (?)

mollitur durum igitur mollioribus facilius cedit pluteus sunt crates contextae viminibus tecte quae opponuntur facientibus hastis muri vinentur. Masculus cuniculo similis sit quo murus perfoditur ex quo et appellatur quasi musculus

C lipeus est scutum maior dictus ab eo quod cluet i. celet corpus periculisque subducat. Oppositus igitur pro defensione a saggittis et iaculis corpus munit. Clipeus autem pedites est, scutum equitum. Scutum appellatum eo quod excutiat telorum ictus. Uel enim telis resistatur clipeus ante fertur. Umbo scuti pars media est quasi umbilicus. Ancile vocatur scutum breve et rotundum de quo virgilius Leva ancile gerebat. Et ancile dictum ab ancipione quod sit ab omni parte velut incisum ac rotundum. Vel undique. Uel quod ancile vocat quod ab omni parte recisum atque notes oculis angulus omnis abest. Pelta scutum brevissimum in modum lune medie de quibus meminit liber regum. Fecit rex salomon de auro puro ducentas et trecentas peltas ex auro. Plato scetra scutum loreum sine ligno quo utuntur afri et mauri de qua poeta Leva scetra tegit. Parma levia arma quasi parva non clipeus dicitur. Aut est testudo scutum. Nam in modum testudinis fit Clipeus est et testudo scutum concava curvata in testudinis modum. Magis marmorum generaliter militibus certa a badalibus nota sumunt ut aries. Et salustius in modum inquid hirci militaris

de loricis

L orica vocata eo quod loris careat. Solis enim circulis ferreis contexta est. Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut ereis concatenata in modum squame piscis et ex ipso splendore squamarum et similitudine nuncupata. De ilijs autem et solvuntur lorice et teguntur

Cassis de lamina est
Galea de corio Nam
galeros corium dicitur
Cassidam autem a tuscis nominata
Illi igitur galeam cassim no-
minant credo a capite Apex
est quod in summa galee eminet
qui figitur crista quam greci
conum vocant Nam conus
est curvatura in galea sum-
mus super quam criste sunt

Forus est exercendarum
litium locus a fando
dictus sive a Foroneo
rege qui primus grecis legem dedit
qui locus et rostra vocatur
ideo quod ex bello punico captis
navibus cartaginensibus rostra
ablata sunt et in foro roma-
no prefixa ut esset huius
signum victorie Constat autem
forus causa lege et iudice
Causa vocata a casu quo eve-
nit Est igitur materia
et origo negotii nondum di-
scussionis examine patefac-
ta Que dum proponitur
causa est Cum discutitur iu-
dicium est dum finitur iusti-
cia Vocatum autem iudicium
quasi iurisdictio et iusti-
cia quasi iuris status Iudici-
um autem prius inquisicio
vocabatur unde et auctores
iudiciorum et prepositos que-
stores vel quesitores vo-
camus Negocium multa
significat modo actualita-
tem cui contrarium est oci-
um modo actionem cause quod est
iurgium litis Et dictum ne-
gocium quasi nec ocium Ne-
gocium autem in cau-
sis negotiacio in commer-
ciis dicitur ubi aliquid datur
ut maiora lucrentur
Iurgium quasi iuris garri-
um eo quod hii qui causam
dicunt iure disceptent Alii
ab contencione limitibus hoc
nomen sumpsit De quo vir-
gilius Limes erat positus
lite ut discerneret agri
Causa autem argumentis
aut probatione constat Ar-
gumentum nunquam testibus
nunquam tabulis dat pro-
bacionem sed sola investi-
gatione invenit veritatem
Unde et dictum argumen-
tum quasi argutum inventum
Probacio autem testibus
fide tabularum constat Om-

omne autem iudicium propo-
ne queritur. Iudex ac-
cusator reus et tres te-
stes. Iudex dictus quasi
ius dicens populo sive quod iu-
re disceptet. Iure autem di-
sputare est iuste iudica-
re. Non est autem iudex
si non est in eo iustitia.
Accusator vocatus quasi ac-
cusator qui ad causam vo-
cat eum quem appellat. Re-
us a re qua petitur nuncup-
atus. Qui quamvis scelera-
tus non sit reus tamen
dicitur quamdiu in iudicio pro
re aliqua petitur. Testes
antiquitus superstites di-
cebantur eo quod super statu
cause proferebantur. Nunc
parte ablata nominis te-
stes vocati. Testis autem
consideratur conditione
natura et vita. Con-
dicione si liber non ser-
vus. Nam sepe ser-
vus metu dominantis te-
stimonium supprimit ver-
itatis. Natura si
vir non femina. Nam
varium et muta-
bile semper femina. Vi-

ta si innocens et integer
actu. Nam si vita bona non
fuerit vita carebit. Non
enim potest iudicia iustitia
cum scelerato habere societa-
tem. Duo sunt autem genera
testium. Aut dicendo id quod vi-
derunt aut proferendo id quod audi-
erunt. Duobus autem modis testes
delinquunt cum aut falsa pro-
munt aut vera silentio
obtegunt.

s pectacula ut opinor
generaliter nominantur vo-
luptates que non per semet
ipsas inquinant sed per illa que illic
geruntur. Dicta autem spect-
acula eo quod hominibus publica
ubi prebeant inspectionem. Hec et
ludicra nuncupata cum in lu-
dis geruntur aut in scenis.
Ludorum origo sic traditur.
Lidios ex Asia transadu-
enas in Etruria consedisse
duce Tirreno qui fratri suo
cesserat regni contentione.
Igitur in Etruria inter ceteros
ritus superstitionum suarum spec-
tacula quoque religionis
nomine instituerunt. Inde
Romani arcessitos artifices

mutati sunt. Varro autem dicit a lupis alupos vocatos quod iuvenes per dies festos solebant ludi exultatione populum delectare. Unde et eum lusum iuvenum et in diebus festis et templis et religionibus reputant. Nichil iam de causa vocabuli dicimus cum causa idolatria sit. Unde et promiscue ludi liberalia vocabantur ob honorem liberi patris. Ob hoc respicienda est christianis macula ne bonum contineos quod initum a malo accepit. Ludus autem aut gymnicus est aut circensis aut gladiatorius aut scenicus.

De ludo gymnico

Gymnicus ludus est velocitatis aut virium gloria cuius locus gymnasium dicitur ubi exercentur athlete et cursorum velocitas comprobatur. Sicque accidit ut omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Ante enim in locis certantes cincti erant ne nudarentur. Postea relaxato cingulo repente prostrati et exanimati sunt quidam cursores. Quare consulto decreto Ypomenes ut nudi deinceps omnes exercitarentur permisit. Ex illo gymnasium dictum quod iuvenes nudi exercentur in campo ubi sola tantum verecundia operiunt.

De vrtute

Genera gymnicorum quinque: saltus, cursus, iactus, virtus atque luctatio. Unde fertur quendam regem tot filios adolescentes habuisse, eum in generibus de regno investisse contendere.

Saltus dictus quasi exsilire in altum. Est enim saltus alius exsilire vel longius scilicet vel altius.

Cursus a velocitate currus vocatur. Est enim cursus celeritas pedum scilicet velocitas.

Actus dictus a iaciendo, unde et piscatorium rete iactum dicitur. Huius arti usus est arcu que rotas lapides quoque vel ferrea aptas pondere librato iacere sagittas arcu emittere.

v Quintum quod in mensuras virium in labore et pondere corporis

De luctatione

l Luctacio a lateribus dicta quibus comminus certantes innituntur qui greca appellacione athlete vocantur

l Quibus autem luctari omnis palestra dicitur Palestra autem vel apo tu palein id est a luctacione vel apo tu polein id est a motu terre fortis nuncupata dicunt Alii quod in luctando tum medios arripiant ferre quaerant ideo apo tu strefein palestram vocatur Lucti autem aperiuntur arte luctandi ut per contencionem monstratur Nam inter ceteras bestias eos palas et origine congressos et subsidere celeriter et revertere manibus temptare nutum non corpore lepu abiugere pse more luctatum

a Quae latini certamina greci agones vocant a frequencia qua celebrabantur Ex quo etiam omnis cetus alicubi agonia dici aliquid invenitur et quasi agonis in fine in gyrilo locis sedentur nunc tempora tos agones putant

a Gymnicorum genera fuisse in mensuras virium cursus celeritates sagittandi pericia standi paciencia adaucta tum quoque vel tibias modulandi gestis de moribus quaeque vel forum decantandi modulacione tragoedis quoque belli et navalibus preliis spectandis quae supplicior certamina

l Ludi circenses sacrorum causa ac deorum gentilium celebracionibus instituti sunt Unde et qui eos spectat demonum cultibus inservire videtur Nam res equestris antea simpliciter agebatur et utique communis usus reatum non habebat Sed cum ad ludos coacta est natura usus ad demoniorum cultum translata est Itaque castori et pol

luci deputantur Hec ex historiis quibus
equos a mercurio distributos
storie docent Sed et neptuno
equestris ludi est quem greci
ippon vocant Sed et marti
et ioui in ludis consecrati
antur et ipsi quadrigis preesse
Circenses autem ludi ideo dicti
vel a circuitu vel quod ubi nunc
mete sunt olim gladij pone
bantur quos quadrige circu
ibant Et inde dicti circen
ses a censibus circa quos cur
rebant Sed quidem et in litore
circa ripas fluminum currus
agitantes gladios in ordi
ne in ipso litore ponebant
et erat artis equum circa pi
cula torquere Unde et cir
censes dicti putantur quasi
circumenses Circus soli princi
paliter consecratus est a pa
ganis Cuius edes medio spa
cio et effigies de fastigio
edis eminet quod non putave
rint sub tecto consecrandum
quem in aperto habent Est autem
circus omne illud spatium
quod circuire equi solent
Hunc romani dictum putant
a circuitu equorum eo quod ibi
circum metas equi currant

Greci vero a circe solis
filia que patri suo huiusmodi ge
nus certaminis instituit
asserunt nuncupatum et ab ea
circi appellacionem argu
mentantur Hec autem
maga et benefica et sa
cerdos
meius habitu et opere m
agice artis et cultu ido
latria recognoscitur

Una meta circi cum
meta obiliscus cer
cet Que honori
pollucis et castoris ascri
buntur qui illos cum edi
tas credere de signo io
vis non erubescunt Con
stant autem certamina rom
anis ad causas multi re
ferre ut publice speciei
superstitiones vanitatis
sue contegant

Certam quippe appel
latione ... [illegible]
ac fine mundi de
signari voluit ab eo quod
aliqui cursus finis est
sic alterum omni cur
cursus accedentibus solis

o Obeliscum mesres
rex egipti primus
fecisse fertur ex
hac causa cum quodam tempore
nilus uastorum inundaci-
one egipti uexauisset
indignatus rex tanquam
penas a flumine exigeret
sagittam in undis misit
Non multo post egri-
tudine correptus
lumine amisit Cui post
cecitatem uisu recepto du-
os obeliscos soli sacra-
uit Obeliscus enim sa-
gitta dicitur Qui ideo
in medio circo ponitur
quia per medium mundi
sol currit Medias autem
spacia ab utraque meta
constitutus obeliscus fa-
stigium summitatemque celi
significat cum sol ab u-
troque spacio medius hor-
arum discrimine transit
Summo obelisco suppo-
situm est quoddam auratum
in modum flamme formatum
quia sol plurimum in se
caloris atque ignis habet

de carceribus

Carceres uero unde emittuntur
equi currentibus dicuntur
ab arcere qua est ille
carcer qui est in ciuitate ubi
homines dampnati atque inclusi sunt
Hic equi coercentur ne exeant
antequam signum emittat

Cursus uero auriga et
currus equites siue
pedites Auriga autem
dictus quod currum agat et re-
gat siue quod feriat uentos
equos Nam haurit ferit ut
lacus haurit ipse ipse et
agitator uel uerberator ab a-
gendo dictus Auriga autem du-
obus coloribus sunt quibus spe-
ciem ydolatrie uestiunt Nam
prasinus terre uenetus celo et
mari apagnios dicatus est

de aurigis

c Erictonius autem qui reg-
nauit athenas primus
iiijor equos iunxisse
fertur sic uirgilius auctor
est dicens Primus erictonius
currus et iiijor ausus iun-
gere equos rapidusque
rotis insistere uictor Fuit
autem minerue et uulcani

filius detaducta in tam libi
dine ut fabule fer peccatis
partem demonum in ma
diabolus qui prime inventor
tum dedicavit tali aucto
re quadrige producte sunt

urrus aut acurqu dictus
vel quia rotas habere
videtur un et carru
quia currus Quadrigarum
vero tarrus
specus qui ambus equis nu
tretur nigre Primus cast
nos scriomus tantu medie
ingravit esse singulos ex
utraque parte simplici vin
culo applicavit Quos gre
sca vocatis latini funa
vocant a genere vinculi
quo plus alligabantur

uadrige et vie et trie
et paige amnio est
et nigro dicti Equibus
quadrige soli biga lunetri
gas inferis paigas iovi
desultores lucifero satanee
Quadriga ideo soli iungitur
quia per iiii^or tempora annus
tatur Ver estate autumpno
et hieme Bigas lune quam

gemino cursu cum sole co
tendit sive quia et nocte
et die videtur Iungitur
enim unum equum nigrum alte
candidum Trigas dis
inferi quia hii per tres eta
tes homines ad se rapi
unt vel in infanciam iuve
tute ac senectute Se
iuga maximus currus
curreit iovi propter quod ma
ximus deorum peray cum esse
credunt Ideo aut rotis
quadrigas currere debet
sive quia mundus iste
circuli sui celeri tractu
currit sive propter solem
quia volubili ambitu
rotat sive alternis in
de pars fecit radiis ro
ta candida celum

r Eptem spacia qua
drige curre refer
entes hoc ad cur
sum vii stellarum quibus in
undus regi dicunt sive
ad cursum vii dierum proprie
cum quibus pactis inter
minum consumatur quorum
finis tertius e vidimus

Ideo equites sunt
singulares velut
currere dicuntur quia
singulariter unusquisque
cursum vite huius peragit
atque transit aliquando alio con-
sequente alium precedente in-
viam mortalitatibusque
ad ipsam metam mortis

Desultores vocati quo-
dam quod cum quisque ad
finem cursus venerat
desiliebat et currebat
sive quod de equo in equum
transiliebat

Pedites autem currunt
pedestri pede currere
quia pedibus currit
mortalitati. Ob hoc a pu-
piori parte aur adm-
feriora vel aliorum te adar-
tidente quia mortales
oriuntur et occidunt. Mun-
di currunt quia et homi-
nes in seculo mille relinque-
runt. Recto spacio currunt
quia inter vitam et mortem
nichil distat. Sed hec igitur
pedestria fingunt ut vani-
tates suas et sacrilegia

deturpare conentur

Contra causas quoque elemen-
torum velut gentiles etiam
colores equorum in super
russeos soli vel igni albos aeri
prasinos terre venetos maris
assimilantes. Item russeos
estati currere voluerunt quia ignei
coloris sunt et tunc cuncta ru-
fescant. Albos hiemi quod gla-
cialibus frigoribus universa
candescant. Veneti prasinos
viridi colore quia tunc pascu-
is depingit. Item russeos cur-
rere marti ferebant a quo
romani orti dicuntur et quia
vexilla romanorum cocco de-
corantur sive quod mars gaudet
sanguine. Albos zephyris
et serenis tempestatibus prasi-
nos floris et terre. Venetos
aquis et aeri quia ceruleo
sunt colore. Luteos vel croceos
igni et soli. Purpureos veri
sacraverunt que marte di-
citur quod hijs plurimos colores
habere dicitur. Sed dum hac observ-
atione deorum cultibus atque ele-
mentis mundialibus profanatur
easdem deos atque eadem elementa
pallidulis colore nostuntur

Unde eciam advertere debes
tyrannie quod circa navem in mun-
do pendebant Quia propter aliena
erit tibi locus quem pluri-
mis sathane sponsor occupaverit
Totum enim illum diabolus et angeli
eius repleverint

Theatrum est quod scena inclu-
ditur semicirculi figu-
ram habens in quo stantes
omnes inspiciunt Cuius forma
primum rotunda erat sicut et am-
phiteatri postea comedia am-
phitheatro theatrum factum est The-
atrum autem ab spectaculo nomina-
tum quod in
eo populus stans desuper atque
spectans ludos contemplatur
Idem vero theatrum idem et
prostibulum eo quod post ludos ex-
actos meretrices ibi prosterne-
rentur Idem et lupanar vo-
catum ab ipsis meretricibus
que propter vulgati corporis
levitatem lupe nuncupabantur
Nam lupe meretrices sunt
a rapacitate vocate quod ad
se rapiant miseros atque apprehen-
dant Lupanaria enim apud
grecos constituta sunt ut pu-
dor mulierum infelicium publicarent et ludibria haberent

tam hii qui facerent quam
que paterentur

Scena autem erat locus
infra theatrum in
modum domus instr-
ucta cum pulpito quod pul-
pitum orchestra vocabatur
ubi cantabant comici
tragici atque saltabant histri-
ones et mimi Dicta
autem scena greca appella-
cione eo quod in speciem do-
mus erat instructa unde
et apud hebreos taberna-
culorum dedicacio a simili-
tudine domiciliorum

Orchestra autem pulpitum
erat scene ubi sal-
tator agere posset
aut duo inter se dispu-
tare Ibi enim poete co-
medi et tragedi ad cer-
tamen conscendebant hisque
canentibus alii gestus ede-
bant

Comedi sunt qui priva-
torum hominum acta dictis
gestisque cantabant atque

stupra virginum et amores meretricum in suis fabulis exprimebant

t Thimelici autem erant musici scenici qui in organis et liris et citharis precinebant. Et dicti themelici quod olim in orcistris stantes cantabant super pulpitum quod themele vocabatur

r Histriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicarum feminarum exprimebant. Hii autem saltando etiam historias et res gestas demonstrabant. Dicti autem histriones sive quod ab Histria id genus sit adductum, sive quod perplexas historiis fabulas exprimerent quasi historiones. Mimi sunt dicti greca appellatione quod rerum humanarum sint imitatores. Nam habebant suum auctorem qui antequam mimum ageret-

enti fabulam pronunciarent. Nam fabule ita componebantur auctoribus ut aptissime essent motui corporis

r Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Eneas in Italiam secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

Haec plane in artibus scenicis Liberi et Veneris patrocinium que privata et propria sunt scene de gestu et corporis flexu. Nam Libero et Veneri immolabant illi pro ludis dispositi. Hinc vero ibi vocibus et modis et organis et liris transfiguntur Appollinem et Musas et Minervam et Mercurium patronos suos. Quod spectaculum christiane odire debes quorum odisti auctores

a [A]mphitheatrum locus spectaculi ubi pugnant gladiatores. Et inde dic-

tum ludum gladiatorum
quo iuuenes usu armorum
diuerso motu condiscunt et
modo inter se aut gladiis
aut pugnis certantes modo
contra bestias incedentes
ubi nota odiosi primo in
lecti subeunt ferale certa
men. Amphitheatrum dictum quod
ex duobus theatris sit factum.
Nam amphitheatrum rotundum
est. Theatrum uero ex medio
amphitheatro est semicirculi
figuram habens.

Genera gladiatorum plura
quorum primus ludus eque
strium. Duo enim eque
tes praelatis prius signis mili
taribus unus a parte orien
tis alter ab occidentis procede
bant in equis albis cum ga
leis aureis minoribus et ha
bilioribus armis. Sic atro
ci perseuerantia pugnam
inibant pugna dimican
tes quousque alter mala
ribus morte prosiliret ut ha
beret qui caderet casum
gloriam qui uinceret. Quae
armatura pugnabat mar
tis duelli causa.

Item aliarum armaturarum
genera in gladiat
orio ludo. Contra alterum
pugnantem occulte ferebat
rethe quod iaculum appel
latur ut aduersarium
cuspide insequentem operi
ret implicitumque uiribus
superaret. Quae armatura
pugnabat Neptuno tri
dentis causa.

Sequitur alium sequutor
retiarium dictum. Ge
stabat enim cuspide
et massam plumbeam qua
aduersarii iaculum impedi
ret ut antequam ille feri
ret rete iste superaret.
Haec armatura Saturno
cedebat uulcano igniten
semper [illegible]
[illegible] deponebatur
quia ignis et [illegible] semper
[illegible] inimica [illegible]

Laqueariorum pugna
erat fugientes in
ludo homines iniecto
laqueo impeditos conse

cutos quod praestare armatos umbone pelliceo

u Alterum pugnae erat ut ultra citraque tela abiectarent. Erat enim eorum varia pugna et spectantibus gratior quam reliqua. Velites autem nuncupatos sive a velocitate sive a civitate etruscorum quae velos vocabatur

f Tertia pugna erat emissas bestias iuvenes comprehendere pugnare adversus eas ultroneos sine certare non crimine sed furore

g Haec quippe spectacula crudelitatis et inspectatio vanitatum non solum hominum vitiis sed et demonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet christiano cum circensi insania cum impudicitia theatri cum amphitheatri crudelitate. Cum atrocitate arenae cum luxuria ludi. Deum enim negat qui talia praesumpsit fidei christianae praevaricator effectus qui denuo appetit quod in lavacro iam pridem renuntiavit id est diabolo pompis et operibus eius

a Alea id est lusus tabulae inventa a graecis in otio troiani belli a quodam milite Alea nomine a quo et ars nomen accepit. Tabula luditur pirgo calculis tesserisque

b Pyrgus dictus quod per eam tesserae pergant sive quod turris speciem habeat. Nam graeci turrem pirgum vocant

c Calculi vocati quod leviter tractandi. Unde et calculus dicitur lapis brevis qui sine molestia pro brevitate calcatur. Item calculi quod per vias ordinales eant quasi vallos

e Tesseras vocatas quia quadrae sunt ex omnibus partibus. Has alii lepusculos vocant eo quod exiliendo

dispuerunt. Olim enim tesserae calculi appellabantur a cavitate.

Quidam autem aleatores sibi videntur physice per allegoriam hanc artem exercere et sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibentur propter tria seculi tempora presentia preterita et futura quia non stant sed decurrunt. Sed et ipsas vias senarijs locis distinctas propter etates hominum ternarijs lineis propter tempora argumentantur. Unde et tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

Iactus quisque apud lusores veteres a numeris vocabatur unio ternio quaternio senio. Postea appellatio singulorum mutata est. Unio nunc canis, ternio suppum, quaternio planum vocabatur. Facta tessararum ut capitis aleatoribus exponitur ut auferat quod voluerit, ut puta senionem qui eis in iactu bonum aufert. Vitat autem canem quia damnosus est. Unde igitur significat.

Calculi partim ordine moventur, partim vage. Ideo alios ordinarios alios vagos appellant. At vero qui moveri omnino non possunt incitos dicunt. Unde et egentes homines inciti vocantur quibus spes ultra procedendi nulla restat.

Hac arte fraudibus mendacium atque periurium numquam abest, postremo et odium et damna rerum, unde et aliquando propter hec scelera interdicta legibus fuit.

Statera quae dicitur a ... plena haec est ferculum a ferendo ut ferculum dicta, de qua grece et ponderare dicuntur. Neutrum partem pilos in locatis tendere tenui uncia donec exigit examinans super addita libram. Inter species librarum sunt trigonaria et arenata. Trigonaria est qua minus ... ditur arenata quam

ingresse ex oraculo ad spa
tium expectantibusque emis
sa ultra ipsum spatium pi
la excipere lupi mire
ter suppetunt. Cubita
lem lupum appellant

tum duo communis ex proximo
ac pene coniunctus ulterius
pilam feriunt. Quinta dicitur
qui pilam cuive plato stricta
cum lupo ... prelient

Explicit lib' decimus ...

Rerum quar
undam
vocabula
quibus ali
quid fab
ricatur

ul' strumenta artificia vel q
... fecerunt exhibent atque alia
huius commodi de incipit ex
parte notare studui. Arti
fex generale nomen vo
catur quod arte faciat sicut

aurifex qui aurum cum fabro con-
paratis antiqui dicebant. Na-
uclerus unde nauis est appel-
latus uel quod nauis in parte eius
sit. Naues enim grece pars dici-
tur. Ceteri autem in naui in co[illegible]
bulatione sunt. Gubernius qui
et gubernator quasi coibernator
quod cohibent prudentia sua
gubernia uel tempestates maris.
Nauita a naue dictus per deri-
uationem. Nauta autem per nauita
poetice dicitur sicut in affricis pro
mare. Nam recta est nauta.
Remex uocatus quod remum ge-
rit. Sic autem remex quomodo
talex dicitur nominatiuo casu. E-
pibata grece nauis appellatur
qui latine dicitur superueniens.
Hic nichil habet negotii
sed naulo dato in aliis terris
tempore disponet. Naue quidem
prohibent dictam eo quod nauim
rectore querat uel peritum sap-
ientem strenuum cohibere et
gubernare. Nauim propter mari-
tima pericula et capus. Unde
est illud Salomonis: Intelli-
gens gubernacula possidebit.
Lidii autem primum naue fabri-
cauerunt pelagique incerta
patentes primum mare ingressi

humanis fecerunt. Rates
primum et antiquissimum
nauigiis e rudibus
tignis asseribusque consertum
ad cuius similitudinem
fabricate naues ratarie
dicte. Nunc iam rates di-
[illegible] nauis magna quam
greci darconas uocant dicitur
magna. Non [illegible] pro
[illegible] magna. Carpi-
sa naues [illegible] [illegible]
la notate sicut [illegible]
dia sicut ab alexandria
alexandrina. Liburne
dicte a libiis. Naues sunt
omnium negotiatorum de libiis
orarum quibus liburnis
inter alia nauium. Ros-
trate naues uocate ab eo
quod in fronte rostra erea
habent propter scopulos ne uar-
rentur et consolidantur.
Longe naues sunt quas
dromones uocamus dicti
eo quod longiores sunt ceteris.
Cuius contrarius musculus
curtum nauigium. Dromo
autem a decurrendo dictus.
Cursum enim greci dromum
uocant. Classis dicta est

quam egipcii uocant tabulis aca
ciarum uocant caon id est lig
num Unde et calonce na
uicule que ligna militi
bus portant Anquiro
macus dicitur pro eo quod celer
itate sui anchoris et in
strumentis reliquis naui
um uehendis sit aptus
Caplus est nauigium quod
nos corrupte caplum
dicimus De quo Virgilius
pictisque phaselis Scafa
qui et catascopus nauigium
quod latine speculatorium
dicitur Scopos enim latine
intendere dicitur Barca
est que cuncta nauis com
mercia ad litus portat
Hanc nauis in pelago
propter nimias undas pro
prio suscipit gremio Ubi autem
appropinquauerit uenit por
tui reddet iure barca
naui quam accepit in pela
go Paro nauigium pir
atarum aptum et ex hijs
ita uocatum Sicut Tur
pilius fluctigenis tradit me
andat ab paroni Rata
libi Paruunculus ad litus
ludi celeribus Mioparo quasi
minimus paro Est enim
scapha ex uimine facta
que contecta crudo corio ge
nus nauigii prebet Quales
utuntur Germanorum pirate
circa oceanum litoribus uel paludi
bus ob agilitatem de qualibus
storia Gens in quibus paramu
mes paruimus non uiribus
utuntur Conflige paratis quam bello
parati Celoces quas greci ce
loceras uocant id est ueloces
Biremes uel triremes agi
les et ad ministerium classis
apte Ennius Labitur uncta
carina per equora cana celocis
Biremas autem naues sunt
habentes remorum ordines
geminos Triremes Et qua
triremes ternos et quatuor
ordines Ep et pentecontoros
et quos qui et nos uel
plures ordines habentes Le
curua naues sunt que uel
simul et remis aguntur Hip
pagines in quo equos ui
hendere solitum est Pontoni
um nauigium fluminale
tardum et graue quod non nisi
remigio progredi potest Hunc

et traiectus vel extentus Sten-
latus unde et terra dicitur ex-
tentus sinus Ambo navi-
cula brevis que alia appellati-
one dicitur et scalba et caup-
ulus sic et lintris vel carabus
quo in pratis paludibusque utun-
Carabus

Parva scapha ex vimine facta
que contecta crudo corio ge-
nus navigii prebet. Porte-
nia navicula fluviatici ge-
neris lata et sine carina
a portando vocata utuntur
his in pannonia Barbarie
amnice naves que ex singu-
lis trabibus cavantur que alio
litorarie dicuntur. Hee et ca-
udice ex uno ligno cavate
facte et inde caudice quia
a iiii^or usque ad xl homines ca-
piunt

Prora prior pars
navis est quasi porrant-
ior quasi porta. Umbi-
licus unus navis qua aquas
incumbit. Carina a curr-
endo dicta quasi currina

a foris navium latera costa
ia ostendo onere dicti
pue tabulata navium qua
sternunt dicta ab eo quod in
tempus servant vel emittan-
neant. De quibus virgilius
Laxatque foros. Columba-
ria in summis lateribus na-
vium loca cava per que
remi exeunt dicta ut
reor quod sint similia lati-
bulis columbarum in quibus
nidificant. Sentina sunt
loca in navi per que aqua
coportator accidit. De
qua ennius Multa fo-
ro ponet et agna longa
repletur. Transtra sunt
tabule ubi sedent remiges
que nunc sursum sunt ducte
que virgilius iuga ap-
pellat. Remi a remo-
dis et dicuntur sive
tabulis dicti sicut tonsores
a tondendis et decutiendis
capillis. Palmula est
extrema latitudo remi a
palma dicta quia mare
ea impellitur. Antenne
autem dicte quod ante ammo
sint posite et per fluit

em cab amnis Cornua
extreme partibus antennarum
sunt dicte proprie Malus
est arbor nauis per quam uela
suspenduntur Malus autem
dictus quia habet instar
mali in summitate uel quasi
quasi quibusdam malleolis
igneis cingitur quorum uolu
bilitate uala facilius uelatur
Modius autem est cauum arboris
in summitate ob similitudinem men
suralis uasis dictus Car
chesia sunt mali arboris
trochie quas flucra per quas
funes trahuntur Cinna
testimonium lucilii consul
gentem alii carchesia mali
Trochie autem uocate quia ro
tulas habent Trochos enim
greci rota dicunt Parasta
te stipites sunt pares sta
tes quibus arbor sustinetur
Cato malum dirigitur
parastate uincte Clauus
est quo regitur guberna
culum de qua ennius Ve
clauum rectum teneam na
uemque guberne Portisculus
malleus in manu por
tatus quomodo signum
datur remigantibus

de quo plautus Adloquendam
tace dum tute habes portiscu
a portando igitur portisculus
Confibula uncinus ferreus
uel ligneus adque in litore
defixus funes nauium in ligant
de quo Ennius Confibulas
rapiunt cum figur litus aduncas
Anchora dens ferreus ex greca
ethimologia nomen ducit quod
quasi hominis manus comprehen
dat uel scopulos uel arenas
Nam manus grece kyra dicitur
Apud grecos autem aspirationem
non habet Nam ancora di
Unde et apud maiores sine
aspiratione proferebatur Ual
uum sunt matine quibus naues
deducuntur et subducuntur in
portu Pons scalona menium

Uela greci armena dicunt
a primo quod aerem moueant
Apud latinos autem auo
latu dicta inde et illud uelorum
pandimus alas Genera ue
lorum acation epidromus dalum
artemo siparum mendicum Ex
quibus acation uelum maximum
et in media naue constitu
tum Epidromo pede amplius

sed ad puppem dalum
velum et ad prora despicit. Artemo
dirigendae potius navis ca-
sa commotati quam celerita-
tis. Supparum genus veli unum
pedem habens quo lunari na-
vigia solent in navigatione
quotiens vis venti languescit.
De quo Lucanus: Summaque ten-
dens suppara velorum perituras
colligit auras. Quod ex separati-
one conformant nautae pro eo
tertius angulus veli quem si-
phari nautae locuntur

F Funes dicti quod antea in
usum luminis fuerint
circumdati cera vel et
similia. Restes sive quod retes
ibi contineant seu quod his
retes tendantur. Rudentes
sunt funes navium ex nimio st-
ridore ita dicti. Spirae funes
quibus in tempestatibus utuntur
quas nautici vulgo curcu-
bas vocant. Spirae autem appar-
te vocatae. Propes funes qui
pedibus ligatur quasi prope pedes.
De quo Turpilius: quasi cum vecti
fuerint navi in mari pedes
si quis prope dum sit veli sinistro
Tormenta funis in navibus
longus qua prora ad
puppim extenditur quo magis
constringatur. Tor-
manta aut a torqui dicta
restes funes. Saphon
funis in prora positus. Des-
calinus in verso curvi-
m prolato pale usque ad
saphonem. Opisfera fu-
nis quae cornibus ante-
nae summis sparque tenditur
retro et versus. Prosiqui-
um funis quo navis in
litore ligatur ad palum.
Mitra funis est qua
navis media vincitur. An-
quina quod ad malum an-
temna constringit. De
qua Cinna: Atque anquina
regat stapulam fortissi-
mu turpes. Remulcum
funis quo deligata na-
vis trahitur vice remi.
De qua Valerius: hic mea
e longo succedens prora
remulco. Latentem
tractis ipsis in hospitia
ipsis. Struppi vincula
loro vel lino facta quibus
remi ad scalmos ligantur.
De quibus Livius: Tunc
remos iussi deligare
struppis. Captapunaces

linea cum massa plumbea
qua maris altitudo dep
rehenditur. Aliud hanc can
taporate puer eodem de
fore unctu plumbi pauil
lum radiis lineque matar

Rete uocatum siue arcti
nendis piscibus siue
aucupibus quibus tendi
Nimirum aut rete in plagium
dicitur a plagis. Vel ideo
plagas dici funes illos qui
bus retia tendunt orrau-
na et summa parte. Aut aliud
genus est piscatorii retis
dicta abeo quod in fundo
mittatur. Idem et iam accept
ambitus iaculum dicitur. Plautus
pluuius in quid ante iaculato
cum. Tragum genus retis
abeo quod trahatur in aqua
fu... et ferriculum uer
re cum trahere. Massa
Cassis genus uenatorii retis
quod capiat. Hinc est quod et
cassium dicimus. Sine cassa
quasi sine cassibus sine quibus
uenando inanis est. Bono
phen retiaque ... cu
lices concluduntur in mo
dum tentorii quo maris

alexandrini utuntur quia ibi
nimio culices copiosi nascuntur
unde et conopeum dicitur. Vel a
conophea egyptus est.

f Alter a faciendo ferro composi
tum nomen habet. Hinc diuersa
tum nomen est ad alias ar
tium materias fabros uel fabri
cas diceret. et cum adiunctione
ut faber lignarius et reliqua
propter operis scilicet firmitatem. Confabr
orum aut fornace gentiles uulca
num auctorem dixit figuraliter
per uulcanum ignem significantes
sine quo nullum metalli genus
fundi extendique potest. Nichil
est enim pene quod igne non effi
ciatur. Alibi enim uitrum, ali
bi argentum, alibi plumbum, alibi
minium, alibi pigmenta, alibi me
dicamenta efficiuntur. Igne lapides
mere soluuntur. Igne ferrum
gignitur ac domatur. Igne aurum
perficitur. Igne cremato lapide
cementa et parietes ligantur.
Lapides nigros ignis coque
do candificat. ligna candida
urendo obfuscat. carbones
cremata fulgida nigros facit.
de lignis duris fragiles et
putribilibus imputribiles reddit.

stricta solvit soluta restringit du-
ra mollit mollia dura reddit.
habet et medicamenti usum. Na(m)
sepe ut id est pestilencie que
que ob spiritum aeris solis contrahi
auxiliari certum est. Ignem
quoque aliud gignitur primordii
nihil aliud perficis aliud [illegible] ha-
bet quoque et alia in se diversitate
ignis. Nam alius est qui usui
humano, alius qui iudicio appa-
ret divino. Sive qui de celo fid-
me astringit, sive qui de terra
verticibus montium eructuat.
Ignis autem dictus quod in se nihil gi-
gni potest. Extra se enim in-
violabile elementum absumens
tuta que rapit. Fabrica du-
abs rebus constat ..., et fla-
ma. Flamma vero est ... sic
est dicta quod flatu follium ...
citetur. Fornax vero ab igne
vocata. Fornax enim ignis est. Cami-
nus fornacis genus est ...
tum ... Favilla est disper-
sa igne scintilla. Pruina est
qua diu ardet; cum autem extincta
fuerit, carbo nominatur.
Pruna autem a perurendo dicta
est. Carbo vero quod flamma
caret, qui dum mittitur ...
maioris sit virtutis. Nam

ceterum incensus ...
luce calescit, cui tanta ...
etiam est sine igne fir-
mitas ut nullo humore
corrumpatur, ut nulla ve-
tustate vincatur. Denique
enim tantum incorruptibi-
lis durat, ut hii qui limi-
tes figunt eos in fossa
terra substernunt et lapides
desuper figunt ad convincen-
dum litigatorem per qualibet
secula fixum lapidem limi-
tem esse agnoscat.

Incus est in quo ferrum
tunditur, a cedendo
dicta, eo quod illic ali-
quid cudantur vel feriendo
producantur. Cudere enim
cedere et ferire est. Veteres
autem incudem vocabant
sed incudem eo quod in ea me-
tallum tunditur. Hoc et tu-
ditur unde et tudis malle-
a tundendo vel cedendo di-
ctus. Malleus vocatus
quia dum quod calet et mol-
le est cedit et producit. Mar-
culus malleus minor

et dictus marcus quod
maior sit ad cedendum
et fortior. Marcellus
maioris. Marculus
malleus pusillus. Qualis
et uidetur in fabrica fer-
uetes quod marculus ferr-
um multorum magnis ictibus
tundit. Forcipes quasi
ferricipes eo quod ferrum
calens capiant teneant-
que quasi ferricapes. Na-
formum est calidum unde et
feruidum unde et formosos
dicimus quibus calor sang-
uinis ex rubore pulcritudi-
nem creat. Alima dicta eo
quod lene faciat nam limum
lene est. Celum est unum opus
argentarii a quo et celata
uasa dicuntur.

In fabricis parietum
atque tectorum greci mu-
ctore dedati esse.
Iste enim primus dicitur esse
fabricam Minerua dicitur.
Fabros autem siue artifices
greci tectonas uocant id est
instructores. Architecti autem
cementarii sunt qui disponunt
fundamenta. Unde et apostolus de
semetipso quasi sapiens inquit
architectus fundamentum posui. Ma-
ciones dicti a macione in qua
insistunt propter altitudinem parietum.

Edificiorum partes sunt tres
dispositio, constructio, ve-
nustas. Dispositio est aree
uel soli uel et fundamentorum de-
scriptio.

Constructio est lateribus et
altitudinis edificatio. Con-
structio autem uel instruc-
tio uocata eo quod instringat
et coherere faciat ut lapides
luto et ligna et lapides inter
sibi. Nam et in tinctis ferri
magis instructura est. Nisi enim
candens tinguatur instringi
et coherere non potest ferrum.
Item constructio a multitudine
lapidum et lignorum dicta unde
et strues. Aliud est enim edi-
ficatio aliud instauratio. Nam
edificatio noua constructio
est. Instauratio uero quod re-
paratur ad instar prioris. Nam
instar ueteres pro similitu-
dine ponebant unde et inst

stauratore dicebant Constat
autem constructio fundamento
lapidibus calce arena et lig
nis Fundamentum dictum quod
fundus sit edificij Cemen
mentum a cedendo dictum quod
crassos lapides secat Lapid
es in structuris apti albus
tiburtinus columbinus fluviati
lis spongia rubrus et reliqui
Albus lapis alius durus alius
mollis Mollis dicitur quia serra
secatur et tractabilis ipse
est ut in eo quasi in ligno litte
scribantur Tiburtinus a loco
italie dictus qui dum sit ad
fabricam fortis vapore tamen
dissilit Opus edificijs utile
est fundamentis aptum mortali
tate et mollicia Scopus cum
et alluvio maris feritur et
verberatur imbribus Arena
rius lapis concretus maris
arenis hic et bibulus dictus
sudat enim humore acceptum
Idem et in betica gaditanus
ab insula vocari ubi plurimus
eruditur Pipinus subalbidus
cum punctis nigris durus atque
fortissimus Conclatus ex coloris
lapillis qui et arena concretus

asperimus et incertum fistu
losus Columbinus a colore
avis nuncupatus natura
vicinus gypso et molli
tiei similimus Molaris
impietaly utilis quadam
qualita   gravior natu
ris dura et aspera quo
cia et mole fiunt un
de et nomen trax Huius
iiij genera albus niger
permixtus ac fistulosus
Spongia lapis creatus
ex aqua levis ac fistulosus
et cameris aptus Silex
durus lapis a quo ge
nere nigri plures sunt
trinii quibusdam in locis et
rubentes Albi plures
contra vetustatem incor
rupta idem et in monu
mentis sculptura in
corrupti permanent quibus
non ignis quidem nocet
na ex his opera for
me fiunt in quibus aere
ne funduntur Viridis
silex vehementer et ipse
igni resistens sed minus
quam copiosus et ubi
invenitur lapis non saxum

est Palludis mercimo-
nium utilis Globus te-
rra in muris sed fortis
sed in structura in fulg(?)
nisi fuerit multa su-
perfundatione demergitur Con-
luminalis plos semper
ueluti Massilie quos Hi-
spanie cophileris porta-
nt ante biennium in
pariete in structuras
domorum. Fictilium opus
adiectis est fundamenta
tectum laterculi adiec-
tam imbriculis tegu-
lisque aptantur Tegule
uocate quod tegant he-
des et imbrices quia acci-
piant imbres Tegule
autem prime populanis(?)
nomine earum diminuti-
uum tegillum. Laterculi
uero uocati quod lati for-
mantur circumactis undi-
que iiii tabulis. Lateres
autem crudi sunt quos et pri-
mi uocati quod latis lig-
nis fortes efficiuntur quorum
cratices dicuntur in quibus
lutum per caput laterribus(?)
crudis portare solent

Sunt cum concaue cannas
dicte apotecarum i. quod se inuicem
teneant. Lutum autem uocatum
quidam pontifices sunt putant
quod non sit mundum. Nam ce-
lacum immundum est. Calx uiua
dicta quia cum sit tactu fri-
gida intus occultum continet
ignem unde et perfusa aqua stati(m)
latens ignis erumpit. Naturam
eius mirum aliquid facit pos-
quam enim arserit aquis
incenditur quibus solet ignis
extingui. dicta extinguitur
quo solet ignis accendi. Usus
eius in structuris fabrice ne-
cessarius. Nam lapis lapidi
non potest adherere for-
tius nisi calce coniunctus. Gypsum
cognatum calcis est grecum
nomen. Plura eius genera.
Omnium autem optimum lapid-
es specularis. Est igitur edifi-
ciorum et coronis gratissimum.
Arena ab ariditate dicta
non ab adherendo in fabricis
ut quidam uolunt. Huius proba-
tio si manu impressa stridet
aut si in uestem candidam
sparsa nichil sordis relinquat.
Columne pro longitudine et ro-

tunditate vocate in quibus totius
fabrice pondus erigitur. An-
tiqua racio erat columnarum
altitudinis tercia pars latitudi-
nis. Genera columnarum iiij Dor-
ice Ionice Tuscanice Corinthiae.
Mensura crassitudinis et al-
titudinis inter se distantes.
Quintum genus est earum que vocatur
Attice quatuor angulis aut
amplius paribus laterum inter-
vallis. Bases fulcimenta sunt
columnarum que a fundamento eo
surgunt et superposite fabrice
sustinent pondus. Basis autem
nomine petre est fortissime
pes simone. Capitolia dicta
quod sint columnarum capita quasi
super collum caput. Epistilia sunt
que super capitella columnarum po-
nuntur et est grecum. Pavimen-
ta originem apud grecos habent.
Vocata autem pavimenta eo
quod paviatur id est cedatur unde
et pavor quia cedit cor. O-
stracus est pavimentum testaceum
eo quod fractis testulis calce
admixta feriatur; testa enim gre-
ce ostra dicitur. Rudus artifi-
ces appellant lapides contusos
et calce admixtos quos in
pavimentis faciendis super fun-
dunt unde et rudera dicuntur.
Canalis ab eo quod cava
sit in modum canne. Ca-
nne canale melius genere
feminino quam masculino
proferimus. Fistule aquarum
sunt dicte quod aquas fun-
dant et mittant. Nam
fola grece inflacio est quo-
rum causa pro magnitudine
aque et capacitate fiunt
per aquas aqueductus
modulos denarium centenarium
cum uncia et quinaria di-
gitis quadratis digitus
rotundus et ceteri modi
cuiusque.

De ipsa parte constr-
uctionis. Sequitur
de venustate edifici-
orum. Venustas est quicquid
illud ornamenti et decoris
causa edificiis additur
ut et tecta auro distinc-
ta laquearia et preciosi
marmoris cruste et co-
lorum picture.

Laquearia sunt que
cameram subtegunt

et ornant que et lacu
naria dicuntur quod laqueos
quosdam quadratos vel
rotundos ligno vel gipso
vel coloribus habeant pictos
cum signis intermicantibus
Principaliter autem laq
uearia Est lucus(?) Regula(?)
habens(?) lacus(?) Cuius
diminucio lacunas facit
Et oracius Neque aurea
me arcuque(?) det ribris(?)
lacunas Unde fit alia
diminucio lacunaria
et pontificum lacunar
facit

c Crustae tabulae sunt
marmoreae unde
et marmorati pa
rietes crustati dicuntur Cuius
autem marmora secandi
maioribus(?) excogitaverit
non constat Conficitur
arena et ferro serraque
in praetenui linea premente
arenas tractuque ipso se
cans et crassior arena
plus erodit marmoris
Nam tenuis fabricis
et politis adcommodata est

b Prospecta(?) sunt laborem
arte picture parvulis ex
ipsis ac tessalis tinctis
in varios colores Tessellat
a tesseris nominata id est quadratis
lapillis per diminucionem

Plasticen est parietum ex gipso
signa(?) effingere signaque
exprimere pingique colo
ribus possunt Plasticen autem
dictum grece quod latine est finge
re terra vel gipso similitudines
Nam et impressa argilla for
mam aliquam facere plas
sse(?) est Unde et protoplaustus dictus
homo qui ex limo primo est con
ditus

Pictura autem est imago
exprimens speciem rei ali
cuius que dum visa fuerit
ad recordationem mentem redu
cit Pictura autem dicta quasi
fictura Est igitur imago ficta
non veritas Hinc et fuca
ta id est quedam fictio quodam
colore inlita nichil fidei
et veritatis habencia Unde
et sunt quedam picture que
corpora veritatis studio
coloris excedunt et fidem
dum augere contendunt
ad mendacium provehuntur

Sunt qui cuncta tricipite pingunt vel stellas habentes camini aut capitibus connectant decorum operum. Picturam autem Egyptii excogitaverunt. Primum umbra hominis lineis circumducta. Itaque in initio talis, secunda singulis coloribus, postea diversis. Sicque paulatim sese ars ipsa distinxit et invenit lumen atque umbras differentiasque colorum. Unde et nunc pictores prius umbras quasdam et lineas future imaginis ducunt, deinde coloribus complent, tenentes ordinem invente artis.

Colores autem dicti quod calore ignis vel sole perficiuntur, sive quod in initio celabantur, ut summe subtilitatis consisterent. Colores autem aut nascuntur aut fiunt. Nascuntur ut sinopis, rubrica, paritonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur aut arte aut permixtione. Sinopis inventa primum in Ponto est, inde nomen a Sinope urbe accepit. Species eius tres: rubra, et minus rubens, et inter has media. Rubrica vocata quod sit rubra et sanguineo colore proxima. Hec plurimis locis gignitur, sed optima Pontica; unde et Pontica dicitur. Siricum rubri coloris pigmentum, quo et librorum capita scribuntur. Quod et Semicum appellatum ita, eo quod in Syria colligitur in litoribus rubri maris, ubi Semite inhabitant. Aliud est autem sericum, aliud siricum. Nam sericum lana est quam Seres mittunt; siricum vero pigmentum quod Syri Phenices in rubri maris litoribus colligunt. Est autem et tertium factitium. Nascitur autem ex sinopide aut sandice mixtis. Minium primi Greci in Epheso invenisse tradunt. Cuius pigmenti Hispania et ceteris regionibus plus habundat, unde et nomen proprio flumini dedit. Huius distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarium. Cinnabaris ... ma draconis sanie et barri

v. elefante cognominata
Aiunt igitur draconis
esse sanguinem dum implicat
elefantes Aiunt enim et belue
et dracones obruuntur
quorum fusus cruor terram
infecit sicque pigmentum
quicquid solum tinxerit Est
autem pulvis coloris rubri
prasini vel creta viridis
est sed in aliquibus terris per
mistae gignitur optimum
tamen in libia cirmensi Cri
socolla colore prasina
est dicta quod venae eius
aurum habent traduntur
haec et in armenia nasci
secundo in macedonia probabi
lis venit confoditur autem
cum metallis aeris cuius
inventio argentum atque in
dicium prodit Nam venae
eius et hiis sunt nature
proprietate Cipria ab in
sula cypro ubi plurima re
peritur Sandaraca in in
sula rubri maris topa
zio nascitur colore cin
abari odore sulfureo
invenitur autem in auctis
et margaritariis metallis

mulier quo magis rufa tanto
magis virosus redolet quam
quam et cerusa si torreatur
in fornace sandaracum facit
unum et colore et flameus Quod
si torreatur equa parte ru
brica admixta sandice red
det Arsenicum quod latini ob
colore auripigmentum voca
nt colligitur in ponto sande
racia materia ubi etiam san
daraca optimum est quod in aure
um colorem transit purum
et fissile gradu venarum disposi
tus Quod vero pallidus ac
sandarace simile est deterius
iudicatur Est et tercium
genus squamosum cum commixtus
aureus color ius est ut san
darace sed acrior Ocra et ypa
in insula rubri maris topazon
gignitur ubi et sandaraca
confitque et acra cocta ru
brica mollis novis lucaneis
cum litis que quanto magis in
camino arserit tanto melior
fit Venatum

Ceruleum separe primum alga
dria repperit in italia crarone
pulvere et nitri flore idem

faciunt Sed apud in sonate
ad usum huius proprium addes
uestoriani similitudo exit
Purpurissum e creta arg
entaria cum purpuris pariter
tinguitur bibitque eum co
lorem celerius lanis precipuum
est autem quod adhuc feruet rudi
bus medicamentis inebria
tum primum est Egesto eo
quod datur ceteris iuris idem
et quotiens id fit factum est e
lauatur bonitas pro numero dilutiore
purpure causa est quod ysgino
maxime inficiatur rube
aque Indicum in India harun
uenitur calamis spuma
adherente limo Est autem
coloris ciani mixtura
purpure ceruleique mirabi
lem reddens Est alterum
genus in purpureis offi
cinis spuma in hereis cor
tinis innatans quam pic
tores detrahentes siccant
Atramentum dictum quod sit apto
tum scribis et picture et
cottidiano usui necessaria
est Constat inter factitias
esse fit enim e fuligine pluri
bus modis super ardentes tedas

resina adiecta lacusculo
edificata que fumum re
tineat Et hinc pictores
cum aqua admiscent gl
uten ut illustrius respl
endeat Ad festinationem
autem operis cera sarme
tam et cera carbones
conglutinati tecti indu
cendis parietibus atra
menti speciem reddunt
Sunt et qui uini fe
cem siccatam excoquant
adfirmantes quia si
ex bono uino fex fuerit
indici speciem illi atramentu
prebere Sed parmitu u
ac mgice uino optimo
tinctum pyca cum siccitate
arcerit sic optimus et
contegas adiecto gluti
ne intore indici red
det Vsta que plurima
necessaria est nullo
negocio preferat Nam
si et glebam plurimas bo
ni et igne excoquas et
aceto acerrimo suffu
sam extinguas inde
facta sinopia colorem
purpureum reddet cam

ubi contriveris ista et
omne autem atramentum so
le perficitur omnes colo
res calcis admixtione
corrumpuntur. Melinum
dictum quod eius metalli
facultas sit una cycla
dibus in insula melos nomine.
Est igitur candidum nec
utuntur eo pictores
quia nimia pinguedi
ne. Annulare quod vo
cant candidum quo
muliebres picturae il
luminantur fit et gypso
creta admixtis vi
treis gemmis. Cerusa
fit hoc modo. Cum vas igitur
aceto acerrimo im
pleto sarmenta in medio
in eodem vasculo col
locabis at super sarmenta
tabulas plumbi te
nuissimas pones et
circumclusas diligentissime
claudis inlinens ne
aliquid spiramentis egre
diatur. Post dies autem xxx
vas aperitur et quod ex
illa tabula in natat
cerusa invenitur quod si

batum et accesserit teritur
atque iterum aceto admixto in
pastillis dividitur et imple
siccatur ac observantia
si laminas aereas paribus
super ponas aerugine creatur

Instructura autem par
ietum ad normam sive
et ad perpendiculum
respondere oportet. Norma
dicta certo vocabulo quadra
qua nihil rectum scribit.
Componitur autem ex tribus
regulis ita ut duae sint bi
num pedum tertia habeat pedes
duos uncias x quas aequali
crassitudine politas extre
mis acuminibus sibi iun
gitur ut schemo trigonum fa
ciunt id est norma. Reg
ula dicta quod sit recta quasi
rectula et impedimentum non
habeat. Perpendiculum est quod
semper appenditur. Unde
et in fabrica nisi omnia ad
perpendiculum et certam re
gulam fiant necesse est curva
media instruantur ut
aliqua prava sint aliqua

tub antia pna non nulla a
lia supma et pt hor uniuersa
sunt constructa Almea age
nore suo appellata quia coli
gno fit Trulle nome factu
eo qd trudit i includit cala
ud luto lapides

Scale a scandendo i ascendendo
tate Habent ign pictibus
Scale aut dicuntur cu aut
una sit aut plures Quan
uis tantu pluralis est nome
ut littere que epla signifi
cant

Ignarius gnaliter lig
ni opifex appellatur
Carpentarius speale no
nome est Carpenti eni solu
facit sic nauicularius quia
tabu nauiu est fabricator
et artifex Architectus dictus
qd compmultis hinc inde co
uinctis tabulis uni tectis
grecat corpus Idem et tig
narius quia tectoria lignis
inducit A ligno uocatu greca
ethimologia quia in ipsum
in lum conuertitur et in fla
ma Vn et licinum d qd lum

claudit Materia inde
dicitur omne lignu qd
exea aliquid efficiatur
uel si adiacunna referas
ul adspatium materia
erit Ad aliquid igitur
semper materia accipi
enda est sic domina ma
teria uocau ssedicimus
Quia inde est q sut facta
uidemus et materia quasi
mat dicta Trabes uo
tate qd in transuersu pona
ntur a pietes colmat
Aliud aut sunt tigna
aliud trabes Tigna ign
in oblata trabe fiant
Trabes aut sut cu sunt
dolate Tolus ssre est uelut
situ breue qd in medio
tecto est in quo trabes co
eunt Cuple uocate qd
copulent inst lucitates 21
uectantes qd certi iuice
se teneant more luct
antiu Agrantes

Asseres ab asse dicte quia
soli ponuntur neqs coniuncti
Scindule eo qd scindant
i diuidantur Cuigni da
uisunt quibus ligna ligno

adhereret Clavi autem dicti
quasi calibi quia calibe fi-
unt id est ferro Calibs igitur
ferrum est Tabule antiquitus
scandule vocabantur a te-
gendo sed unde et tegule Et
in spissura dicitur tabula-
tio unitio Serra autem
dicta a sequendo ea que
secuerit Nam serrare se-
care et sequi est Serre
autem nomen de sono fac-
tum est id est ab stridore serra-
tionis quem ipse perdix quondam
adulescens invenit Hic
puer Dedali sororis matris
sue studiis perdocendum
accepit Cum pueritati-
bus ingenio ferretur ut
dum materie dividende com-
pendium quereret spinam
piscis imitatus ferri la-
minam conpassans dentium
mordacitate armavit
quam serram artifices nun-
cupant Huius artis in-
ventor Dedalus magister
eius invidie livore permo-
tus de rupe puerum a parte
deiecit Cognomen conalatio
tractum habuit illius aliquan-
do fuit Et ut fabule

fer ex opere primus volavit et
malicia venit Circinus dictus
quod vertendo efficiat circulum
Cuius modi duplicata linea
fuit que simplex platitudine
extensa fuerit Punctus autem
in medio circini centrum grecis
dicitur inde medium cuncta
convergunt Securis vocatur
eo quod ea arbores succidan-
tur quasi succuris Hec securis quasi
semicuris Summa igitur parte
acuta est ex altera fossoria Hec
apud veteres penna vocabatur
utrique autem habens aciem bipen-
nis Nam bipennis dicitur
quod ex una parte habeat acutam
faciem quasi duas pinnas
Pennum autem antiqui acutum
dicebant unde et aves quia
acute volant Et hec nomen
reservavit antiquitatis quia
veteres pennas dicebant non
pinnas Dolabra quod habeat duo
labra Nam securis simplex est
Dextralis dextere abilis A-
scia ab ascilis dicta quas a
ligno eximit cuius diminu-
tivum asciola Est autem ma-
nubrio brevi ex adversa
parte ferrea vel simpliciter
malleata aut cavata vel bi

torne raptu. Scalprus dictus
qd scalpturis et foraminibus
sit aptus quasi scalforus cuius
diminutivum scalpellum. Terebra
vocata ab uertendo lignum quin-
cupatur terebra que greci
teretrona vocant. Hinc dicta
terebra qd ut vermis terit tere-
do vocat quasi terefora vel
quasi trisforatus. Taratru quasi
teratru. Scofina dicta qd he-
rendo scopes faciat

inerva quidem gentiles
multa ingenii opificat
Hanc igitur primam lani-
ficii usum monstrasse. Hanc etiam
telam ordisse et colorasse la-
nas perhibent. Quale quod hanc di-
cunt inventricem et fabricem multa-
rum quoque artium testantur. Ideoque illi
vulgo opifices supplicant. Sed
hoc poetice fingitur. Nam igitur
minerva ista artium princeps
est. sed quia sapientia in capite
esse dicitur hominis et minerva
de capite iovis nata fingi-
tur hoc est ingenium. Ideoque sensus
sapientis qui invenit omnia
in capite est. Ideo et dea artium
minerva dicitur quia nihil excel-
lentius est ingenio quo re-
gitur universa.

estes sunt in lege ge-
neria sacerdotalium
vestimentorum. Poderis
est sacerdotalis linea cor-
pori astricta et usque ad
pedes descendens unde et
nuncupata. Quam vulgo ca-
misiam vocant. Abaneth
cingulum sacerdotale ro-
tundum polimita arte cocco
cocco purpura iacinctoque
textum ita ut flores ac gem-
me in eo esse videantur
depicte. Pilleum est ex bysso
rotundum quasi sphera me-
dia caput tegens sacerdo-
tale et in occipicio vitta
constrictum. hoc greci et
nos tiaram vel galeram
vocant. Machil que est tu-
nica talaris tota iacin-
tina. hinc ad pedes lxx
duo tintinabula totidemque
intermixta ac dependentia
punica mala. Ephod
qd interpretatur superindumen-
tum. Erat autem palleum
superhumerale ex quatuor coloribus
et auro contextum habens

in utroque humero lapides
duos zmaragdinos au-
ro conclusos in quibus
sculpta erant nomina
patriarcharum. Logium quod
latine dicitur rationale pa-
nnus duplex auro et iiii
textus coloribus habens ma-
gnitudinem palmi per qua-
drum cui inserti erant
xii pretiosissimi lapides.
Hic pannus superhum-
erali contra pectus ponti-
ficis adnectebatur. Pe-
talum aurea lamina in
fronte pontificis quae
nomen dei tetragrama-
ton hebraicis litteris habe-
bat scriptum. Batin sive
feminalia id est bracae lineae
usque ad genua pertinge-
ntes quibus verecunda pon-
tificis velabantur.

Quippe vestimentum te-
gmen tegumen in-
dumentum vestimentum
et reliqua. Tegmen dic-
tum eo quod tegat membra.
Sic tegumen tectum quia tegit
corpora. Vestimentum vero

est quod usque ad vestigium pro-
ditur quasi vestigium. Vestimentum vero
est tunica talaris. Sed et
hic consuetudo sermonis auc-
torum confundit. Indumentum
quod intus ad corpus induitur
quasi intumentum. Amictus

Differtur autem vestis a cul-
tu quoniam vestis intelligitur
tegmen cultus ab habitu. Nam
habitus adnaturata pingit cultus
adhoncs. Plerique autem vestium
aut a patria quae maxime fulmi
in cistula appellantur aut a loco
ubi vel primum confecte vel inge-
niose inveniuntur aut a genere
coloris aut a nomine repertoris.
Vestis antiquissima fuit pe-
rizomatum id est succinc-
torium quo tantum genitalia
conteguntur. Hoc primum primi
mortales foliis arborum sibi
fecere quo post praevaricationem
erubescentes pudenda ve-
laverunt. Cuius usum quaedam
barbarae gentes dum sint in-
ermes usque hodie tenent. Hoc
et campestria nuncupatur
pro eo quod ex eo iuvenes qui
nudi exercentur in campo
pudenda operiunt. Tunica

vestis antiquissima appellata
quia inmota incedentis sonum
faciat Sonus igitur sonus est p
timum aut fuere tunice pelli
cee quibus primus offensa et eiec
tione de paradiso adam et eua
induti sunt Talaris tunica
dicta eo quod talos usque descend
at et ad pedes defluat Set
pectoralis qui apud antiquos
brevis erat ut tantum pectus
operiret licet nunc pro fusior
est Manicleata tunica
manicata eo quod habeat mani
cas qua cheirodita greci vo
cant Dalmatica vestis pri
mum in dalmacia provincia
grecie texta est Tunica sacer
dotalis candida cum clavis
ex purpura Russata quam
greci feniceam vocant nos coc
cinam reperta a lacedemoniis
ad celandum coloris simili
tudine sanguinem quotiens
quis in acie vulneraretur
ne contemplantes adversariis
animos augescerent Hanc
sub consulibus romani usi sunt
milites unde etiam russati
vocabantur Solebant etiam
pridie antequam dimicandum
esset ante principia poni quasi ad

monicia et indicium fu
ture pugne Laculata
est que lacus quadra
tos quosdam cum pictura
habet intextos aut additos
tos acu Cametina
vestis est certo colore
resplendens Molocinia
que malvarum stamine
conficitur quam alii mo
locinam alii malvellam
vocant Bombicina de
bombice vermiculo qui
longissima ex se fila ge
nerat quorum textura
bombicinum dicitur conficitur
quod in insula coo Apoca
lamia
Serica a serico dicta quod
eam seres primi miserunt
Olaserica tota serica olo
igitur totum Tramoserica
stamine lineo trama
ex serico Olophoria tota
ex purpura olo igitur totum
Bissina candida confecta
ex quodam genere lini
grossioris Sunt qui et
genus quoddam lini byssinum
esse existimant Sabrina
trama de fibri lanam
habens Caprina

Linea quia ex solo lino fit. Linostema vestis est ex lana linoque contexta. Et dicta linostema quia in stamine linum in trama lanam habet. Recta dicitur vestis quam sursum versus stantes texunt. Segmentata zonis quibusdam et quasi presegminibus ornata. Nam et precisuras tunicarum matrone abscisas presegmina vocant. Claudensis quod raro filo sit leviterque densata. Pauitensis contraria claudensi dicta quod conterunt pressa atque calcata sit. Crispa quasi concrispa a similitudine crinium. Huius pulcra quod coauro vestemque atropam. Velenensis tunica est que affertur a compulis. Exotica vestis peregrina de foris veniens ut in hispaniam a grecis. Polimita multi coloris. Polimitum enim textum multorum colorum est. Acupicta vestis acu textilis vel acu ornata eadem et frigia. Huius enim artis periti frigiones dicuntur sive quia in frigia inventa est. Unde et artifices qui id faciunt frigiones dicuntur. Virgilius: frigiamque clamidem. Trilices a tribus liciis quia est et simplex et bilex. Ralla que vulgo rasilis dicitur. Interpola vestis iam vocatur que dum sit vetus ad novam speciem recurrit. Pannucia interpolata quod sit diversis pannis consuta. Colobium dictum quia longum est et sine manicis. Antiqui enim magis his utebantur. Lautonarium est colobium lineum sine manicis quale egyptii monachi utuntur. Lumbare vocatum quod lumbis religetur vel quod lumbis hereat. Hoc in egypto et siria non tantum femine sed et viri utuntur. Unde et Iheremias trans eufraten cum lumbare suum illique illud in foramine petre abscondit et putrefactum requirit. Hoc a quibusdam et renale dicitur quia renibus alligetur. Limus est vestis que ab umbilico usque ad pedes producitur. Hec autem vestis habet in extremo suo purpuream lineam id est flexuosam unde et nomen accepit. Nam et limum obliquum dicimus. Rhomum vocatum quod tota eius ligata sit in totum quasi diceret lignum ex quo litera commutata. Armilausa vulgo

uocata quod ante et retro di
uisa atque aperta est in armos tan
tum clausa quasi armi clausa
c littera ablata Camisias
uocari quod in hijs dormimus
in camis id est in stratis nostris Fe
moralia appellata eo quod fe
mora tegant ipse et brace
quod sint breues et uerecunda
corporis hijs uelent Tubru
cos uocatos quod tibias brac
casque tegant Tribuci quod a br
acis usque pertineant

Quibusdam autem nacionibus
cuique propria uestis est ut
partis sarraballe galli
lim germanis renones
hispanis stringes sardis ma
struges Sarraballa sunt fluxa
ac sinuosa uestimenta de quibus
legitur in daniele et sarabal
la eorum non sunt inmutata
Et publius Vt quid ergo in ue
tre tuo partis araba suspe
ndunt Apud quosdam autem
sarabella quedam capitum teg
mina nuncupantur qualia ui
demus in capita magorum picta
Linne saga quadra et mol
lia sunt de quibus plautus Lin
na cooperta est textrino gallia

Renones sunt que lamina
humerorum et pectoris usque
ad umbilicum atque intortis
uillosa adeo hispida ut im
brem respuant quos uul
go reptos uocant eo quod
longitudo uillorum quasi r
epat De quibus salustius
Germani intectum reno
nibus corporis tegunt
Dicti autem renones a re
no germanie flumine
ubi hijs frequenter utuntur
Mastruga uestis ger
manica ex pellibus ferarum
de qua tullius pro stauro quem
purpura regalis non
commouit eum sardorum
mastruga mutauit Ma
struga autem quasi monstr
uosa eo quod qui ea indu
untur quasi in ferarum ha
bitu transformantur Ci
no studiur et gestis ua
habitu sunt et linguarum
sonibus ipse brachia et
crura binamdis captu
ra tegunt eminent
apicibus fastigiatis illa
in horrent et male tec
ti tum latratoribus lin
guis Scoti sagati sunt

Alamanni lintea(m)i(n)e ind(u)
ti femina(m) Verst(er) s(er)ica
ti Seres s(er)icum tra(n)sfer
mem

Non nulle eti(am) gentes n(on)
solu(m) in vestib(us) s(ed) et in
corpore aliqua sibi p(ro)p(ri)a
quasi insignia vendicant
ut videm(us) cirros g(er)ma
nor(um) granos et cinnabar
g(o)tor(um) Stigmata bri
tonu(m) Circumciduntur iudi
p(er)ucia p(er)tundu(n)tur arabes
Aures flavet capitib(us)
intectis getes nitet al
bani albentib(us) crinis
Mauros habet tetra
nox corporu(m) Gallos
candida cutis Sine eq
uis inertes extant ala-
ni Nec abest gens pic
toru(m) nom(in)e a corpore
q(uo)d minutis opifex acus
punctis et exp(re)ssus na
tiui graminis succus
inludit ut has ad sui
specimi(n)e cicatrices ferat
pictis artubus maculo
sa nobilitas Hebr(ae)i et
s(a)c(er)dotes instituta p(ro)p(ri)a
habitus ut in veste corp(or)is
capillum In mulierib(us)

redundantia crinium q(uo)d max
ime virginib(us) insigne est
quar(um) est ornat(us) ipse p(ro)p(ri)e p(ro)ferat
ut contumulis in vertice(m)
ipsam capitis s(u)i arte cum
lusu crinium contegat

Alleue est quo in s(er)vicium
scapule contegu(n)tur ut
dum in s(er)vi(unt) expediti
discurrat Plautus Si quid
facturus es appende in h(umer)is
palleu(m) et p(er)gat quadrivalis
tuor(um) p(e)c(t)io s(er)vicitas Dictu(m)
aut palleu(m) a pellib(us) quia p(ri)us
sup(er) indumenta pellicia vete
res utebant quasi pellicia
a palla p(er) diminutione(m) Cla
mis est que ex una parte
induitur neq(ue) consuitur
sed fibula infrenat(ur) hinc
et g(rae)ce nom(en) accepit Clamis
dicta q(uo)d ucla(m)do sui corpor(is)
tegat atq(ue) op(er)iat Est aut(em)
palleu(m) paruu(m) forma rotu(n)da
p(er) tanto po(ni) et quasi in medio
sinu et p(er)pendente vertices
sup(er) humeru(m) sinistru(m) p(er)ma(n)e(n)t
cuius similitudine in posit(is)
simulacroru(m) vel picturar(um)
aspicimus capas statuas togatas

uocamus Toga autem romani
in pace utebantur Bellico
tempore paludamentis
mentis Sinus toge voc. q pro
ulnas habeat Toga palmata
dicebatur quam merebant
hij qui reportabant de hosti
bus palmas ipsa uocabatur
et toga picta eo quod victori
as cum palmis intextas haberet
Toga candida eademque cre
cata in qua candidati ad ma
gistratum petendum ambulabant
addita creta quo candidior
insigniorque esset Cicero in
oratione qua habuit contra
competitores in toga candida
scripsit Cinctus gabinus est
cum ita imponitur toga
Ut toge lacinia que post tergum
reicitur adtrahitur ad pec
tus ita ut ex utroque latere
cohumeros pectore pende
ant ut sacerdotes gentilium
faciebant aut cingebantur
ptrice Trabea erat toge
species ex purpura et cocco
qua operti romani reges
initio procedebant Hanc
primum romulus adinuenisse
perhibetur ad discretionem
regij habitus Trabea autem

dicta quod in maiori gloria
hominem transueheret ut esset
ultra et in posterum am
pliori dignitate honori
bus faceret Paludamentum
erat insigne pallium
imperatorum cocco purpura
que et auro distinctum de
quo paludati Toga in
paludamento mutant
Erant autem pallium Um
bilicum dictum a quibusdam
uidetur quod eo indutus
parata faceret imperator
bella futura Circundatum
est quod gestat ciclas dicte
quas uirgilius Et auro
textum circo uelamen ac
antho Circundatum autem
dictum quod est rotundum pal
lium Diplois grecum nomen
abeo quod sit duplex amictus
Oratius Contra quod dupli
ci panno patientia uela
bat Est autem uestis mi
litaris Cuius usus gal
licis primum expeditionibus
cepit sicut hostili deque
est uero illa sanatus to
gis depositis quirites
ad saga fuerunt Sagum

autem gallicum nomen est
dictum autem sagum quadr
um eo quod apud eos primum
quadratum vel quadrup
lex esset. Penula est pal
lium cum fimbriis longis.
Lacerna pallium fimbr
iatum quod olim soli milites
utebantur. Unde et in dis
tinguenda castrensi ur
banaque turba hos toga
tos illos lacernatos vo
cabant. Unde autem lacer
ne quasi amputatis ca
pitis fimbriarum neque ita
latis ut sunt penularum.
Mantum Hispani vocant
quod manus tegat tantum.
Est igitur breve amic
tum. Pretexta puerile
est pallium quousque ad
xvi annos pueri nobi
les sub disciplina cultu
utebantur. Unde et pre
textati pueri appellati
sunt. Dicta autem pretexta
quia pretexebatur ei la
tior purpura. Casula est
vestis cucullata dicta
per diminutionem a casa

que totum hominem tegat quasi
minor casa. Unde et cucullus
quasi minor cella. Sic et Greci
planetas dictas quia oris
errantibus evagantur unde
et stelle planete id est vage vo
cantur quia vago suo errore motu
que discurrunt. Burrus a Greco
vocabulum traxit. Illi enim bur
rum birrum dicunt. Melotes que etiam
pera vocatur pellis est capri
na a collo pendens precincta
usque ad lumbos. Est autem ha
bitus necessarius ad operis
exercitium. Fiebat autem prius
ut quibus operimenti de pellibus
melonis unde et melotes
vocate sunt. Fimbrie vocate
ora vestimentorum, hoc est fines
ex greco vocabulum traxit. Greci
enim terminos foras vocant.

Peplum est pallium
reginarum amictuum
unde et appellatum pepl
um matronale pallium pur
pura signatum cuius fimbrie
aureis staminibus insuta
te resplendent. Palla est qua
dratum pallium muliebris vestis

deductum usque ad vestigia quod
adsitis in ordine gemmis est
palla dicta
i. a mobilitate que est circa fi
nem huius modi indumenti
sive quod rugis vibrantibus
sinuata crispetur. Stola ma
tronale operimentum quod cooperto ca
pite et scapula a dextro la
tere in levam humeri mittitur.
Stola autem grece vocata quod super
emittatur idem et ricinium
latino nomine appellatum eo quod
dimidia eius pars retro reici
tur quod vulgo mavorte dicunt.
Vocatum autem mavorte quasi
marte. Signum enim marita
lis dignitatis et potestatis
in ea est. Vir enim mulieris
est inde et super caput mulieris
est. Amiculum est meretricium
pallium lineum. Hoc apud veteres
matrone in adulterio dep
hense inducbantur ut in tali
amiculo pocius quam in stola
pollucrent pudiciciam. Erat
igitur apud veteres hoc signum mere
tricie nunc in hispania
honestatis. Theristro palleo
lum est quousque hodie ara
bice et mesopotamie mu
lieres velantur quibus in estu
tenuissimo teguntur um
braculo de quo in ysaia.
Anabolum amictorium li
neum feminarum quo humeri
operiuntur que greci vel
latini sindone vocant.

Stragulum vestis est
discolor quam manu
artificis diversa va
rietate distinguitur. Dic
tum autem quod in stratu et
in amictu aptum sit de quo
Salomon Stragulatam ve
stem sibi fecit. Ludices
a ludis i. tentoriis voca
tas quidam operimentis. Cum
igitur egrediebantur de
ludis sub ipsis iuvenes
horum velamento tegebant
capud et faciem quia so
let erubescere qui lupa
nar intraverit. Galna
pes fulcra sunt ornamen
ta lectorum dicta quod in his
fulcimur i. sustinemur vel
quod toros fulciant sive
teneant quo reclinat
oria vulgus appellat. Cer
vicalia autem eo quod ponan

subternitur vel cubitat.
Pulvillus dictus a pulvina
ri quod est dimidium lectus.
Culcite vocate quod calce
tur id est farciantur plumis vel
tomento quo molliores
calidioresque sint. Tap
eta dicta quod pedibus primum
sternerentur quasi tapetia.
Simpla tapeta ex una
parte villosa quasi sim
pla. Amfitapa ex utraque
parte villosa tapeta. Luci
lius simple atque amfitapi
villosis integitibus molles.
Mantelia nunc pro operiendis
mensis sunt que ut nomen
ipsum indicat olim tergen
dis manibus prebebantur.
Mappe convivii et epularum
sunt quasi manupe. Atque
ob id vocate. Huius dimi
nutivum mappella. Tor
alia longe protectura ma
pe a toro dicte. Sauana
quod est confaciis tergium
et manu tergendo absque
facie vel manus vocatum.
Vela dicta quod obtectu suo
interiora domorum velant. Au
leumela picta et grandia
que ideo aulea dicta sunt
quod primum in aula Attali regis
Asie cui successit populus Ro
manus inventa sunt. Cortine
sunt aulea id est vela de pellibus qua
lia in Exodo leguntur a quibus
tabernaculum extrinsecus tege
batur. Dicte autem cortine
a corio eo quod prius ex pellibus
fuissent facte. Unde et in
colore tabernaculi legis
iubetur cortinas fieri ex
pellibus arietum rubricis et ex
pellibus iacinctinis. Cilicia
Arabes in ioculat velam
ta pilis caprarum tectorum ex
quibus sibi tentoria faciunt.

Lana alamanice i. aud
landis vocata. Sunt
et vellus dictum quod prius lane
vellebantur non tonderentur. Ali
nu extra oritur de flos
quod nomen eius agit. Nam
linum grece linarie dicitur pro
eo quod sit molle et lene. Stupa
est vero cannabis sive pu
lium. Hec secundum antiquos ortho
graphiam. Stupa dicta quod ex ea
rime navium stipentur.
Unde et stipatores dicuntur qui

in uallibus eas conponunt
Sumentum appellatum quod aut in
filo aut in tela tumeat nec
subtilitate habeat Canna
bum a similitudine canne uo
catum siue greca ethymolo
gia Nam illi cannabum
cannabin uocant Byssus genus
est quoddam lini nimium can
didi et mollissimi quod greci
papaten uocant Fibrinum la
na est animalium quae fibros
uocant ipsos et castores esse
existimant quos dum uenato
res persequuntur ipsi sibi testicu
los adimunt Aranea uocata
eo quod aeris infusione ipso
dies nutriatur Sericum dic
tum quod id seres primi miser
Vermiculi enim ibi nascuntur
hibent a quibus hec circa ar
bores fila dimi uermes quos
greci bombices uocant Pla
cium est super et quasi corpus
sericum et est greci nomen

Tinctura uocata quia
tingitur et in aliam
fucatam speciem in totius
gratia coloratur Coccum greci
nos rubrum seu uermiculum
dicimus Est igitur uermicu

lus ex pluribus frondibus
Conchilium dictum eo quod
ex conculis marinis co
lor eius colligitur idem
et ostrum uocatur Ostra
quod ex colore purpura est
peratur primus quidem
in locis est sed optimum
in insula Cypri Phenicum
siue in hijs quos sol
solis cursus illuminat
Conchilia sunt autem ma
ris que circa aspasio
lacrimas purpure colo
ris inmittunt hijs col
lectis color purpureus
temperatur Est ostrum com
appellatum dicit quod ex te
sta humore eliciatur Pur
pura apud latinos
a puritate lucis uoca
ta Apud grecos autem pur
pura dicatur cum aspir
atione Apud nos purp
ura sine aspiratione
Ferrugo color est pur
pure subnigre que fit
in hispania ut ferrugie
clarus liber Dicta autem
ferrugo quod omnis pur
pura primum tinctura est

modi coloris consistat.
Glaucus color est ferru-
gineus subniger. Albi-
dum ab albo colore uo-
catum. Album est igitur medius
color inter nigrum et
album et album ab albo
derivatum. Luteus color
rubicundus qui et croceus.
Nam et croci lutei co-
loris est et crocomi-
tantes uellera luteo. Me-
linum quod sit colore nigro
greca igitur melan nigrum
dicitur. Masticinus quod colo-
rem masticis habet. Blatteum

Sincerum quia compositio est. Stri-
ngitur ex dependenti fuli-
gine tectorum exsiccata assi-
duis ignibus unde et color
eius tincture flameus
est.

Tela a longitudine
staminum dicta eo
derivatum telarium. Ins-
ubuli quia infra et sup-
ra vel quia in subulantur.
Radii dicti quia rectis

fiunt. Pectines quod plexa fila
reddant et imprimant. Colus
quod sit in longitudine et rotun-
ditate quasi columna. Fusum
quod per eum funditur quod nectitur.
Alibrum quod in eo liberantur fi-
la id est solvuntur. Calathus leve
ex stamine ex ligno vel canna
aut ex uincto factum in qua
vel pensa ponitur vel legun-
flores. Cala igitur grece lignum
est a quo derivatum est cala-
thum. Nam latine quasillum
dicitur. Cicero in Philippicis: Au-
[illegible] mit quasillum pendatur
aurum. Pensum mulierum a pon-
deribus dictum unde pensum vel in-
pensum. Netum.
Fila dicta vel quia compulsa
[illegible] per vel quia lanificium
filis tenuis constat in modum
pilorum id est quasi filorum. Metaxa
quasi metaxa a circuitu
filorum. Nam meta circuitus
vel quod transferatur. Glubellum
corrupte a globo dictum quasi
globellum. Panulie quod a pectis
panni texentur ipsi igitur dispu-
[illegible] tela. Stamen dictum
quia rectum stat. Trama quod
via recta transmittitur per tela

Hec est igitur filis intra stamine
currens. Licia sunt quibus sta
mina ligantur quasi ligia.
Ordiri est texere.

h Actenus de veste dehinc
ad reliquum cultum venia
mus. Ornamenta dicta
eo quod eorum cultu ora vultus
que decoretur. Prima ornamen
ta corona insigne victorie
sive regii honoris signum
que ideo in capite regum po
nitur ad significandum circum
fusos in orbe populos quibus
est cinctus quasi caput suum
coronatur. Hec a Latinis coro
la a Grecis stephane dicta
est. Huius principium Liberum
gentiles existimant quod hiis
impotando vino capita in ci
rce fasciolis instituerit. Id
circo olim Lunam ac Lanci ge
neris coronas fuisse sacer
in sacerdotibus gentilium. Nomen
corone explicat causa vocatum
eo quod in initio circos circuire
iretur atque ymagine circu
itus vel cerei est formatum et
nominatam coronam. Imperato
res Romani et reges quidem
gentium aureis coronis utun
tur. Persae tiaras gerunt sed reges

rectas. Satrape incur
vas. Recta autem tiara
est quam Semiramide Assirior
regina quod genus ornamenti
exinde usque hodie gens
ipsa retinet. Ancipes
aut acutos aureos ger
ebant parti marcatice
non nulli in fronte. Hec
igitur eadem sunt insig
nia omnium regnorum. Gea
leri vates in pulas apices
pillea sive galeria utebant.
Infula est fasciola sacer
dotalis capitis facta in
modum diadematis a qua
vitte ab utraque parte depen
dent que infulam vinciunt
unde et vitte sunt quia
vinciunt. Infula autem ple
rumque lata erat plerumque
tortilis de albo et cocco.
Apex est pilleum pubile
quod sacerdotes gentiles
utebantur. Appellatum ab api
endo id est alligando. Nam
virgule que in pilleo erat
quo nectabatur filo quod
fiebat ex lana hostie. Ga
lerum pilleum ex pelle cese
hostie factum. Pilleum autem
dictum ex pelle hostie unde

fiebat Cidarim etiam
sacerdotum erat quod apud
nos mitra vocatur Or-
namenta capitis feminarum
diadema nimbus capi-
tolium et mitra Diade-
ma est ornamentum capitis
feminarum ex auro et gemmis
contextum quod in se circu-
actis extremitatibus re-
tro astringitur Et co-
m dictum quod complicatur
Nimbus est fasciola trans-
versa ex auro assuta in
linteo quod est in fronte
feminarum Plautus Quo
magis eam aspicio tam
magis nimbata est Nam
et lumen quod circa ange-
lorum capita fingitur nim-
bus vocatur licet et
nimbus sit pluvie densitas
Capitolium est quod vulgo
capitulare dicitur idem
et cappa vel quod duos
apices ut kappa litera
habeat vel quia capitis
ornamentum est Mitra est
pilleum frigium caput prote-
gens quale est ornamentum
capitis devotarum Sed pilleum
virorum est Mitre autem femi-
narum Redimicula autem sunt
quibus mitra alligatur Pil-
leum autem ut plerique opinantur a pel-
le erat Nam mitra capla-
na est Viaula est mitra vir-
ginalis capitis Vitte sunt
que crinibus innectuntur
quibus flauetes pligantur
capilli Et vitte dicte quod
vinciant Tenia autem est vit-
tarum extremitas dependens
diversorum colorum Item vitta est
qua corona vincitur Te-
nia vero extremitas vitte
que dependet a corona Re-
ticulum est quod colligit comas
dictum ab eo quod retinet cri-
nes ne effundantur Discri-
minalia capitis mulierum
sunt Vocata ex eo quod caput
auro discriminant Nam di-
scriminare dividere dicitur An-
tie sunt cincinni dependentes
prope auriculas greco vocabu-
lo ab auribus Acus sunt quibus
in feminis ornandorum crinium
compago retinens ne laxi
fluant et sparsi dissipentur
capilli Inaures ab aurium
foraminibus occupate quibus
pretiosa grana lapidum dep-

pendebant horum usus in grecia
puelle utraque aure pueri tantum
in una gerebant Torques sunt
circuli aurei a collo ad pectus
usque pendentes Torques autem
et bulle a viris geruntur a femi-
nis vero monilia et catella Dicte
autem torques quod sint torte et
quod similes sint rotunditate bul-
lis quas in aqua vento inflantur
Monile ornamentum ex gemmis
est quod solet ex feminarum pendere
collo dictum a munere hoc et
et serpentum dicitur quia constat ex
amfibolis quibusdam aureis
gemmis que varijs in modum
factum serpentis non nullis
et serpentina et longos habuit
licet et serpentatas vocatas
dicamus ut ipse et serpentatis
dormisset caruncula tumibus
leviusque autem et per monile omnia
ornamenta matronarum significantur
quicquid illis munere
datur Murena vulgo vocatur
quod sit aureo metallo in vir-
gulas lentescentes quadam
ordinis flexuositate catena con-
texitur in similitudinem mure-
ne serpentis que ad collum
ornandum aptatur Hec inter-
dum auro ah argento texitur
Unde et in canticis dicitur
canticorum Murenulas aureas
faciemus vermiculatas argento

Catelle sunt catenule col-
lis que invicem comprehense
in modum catene unde et
appellate Dextrales commu-
nes esse virorum atque femina-
rum quia utrique sexui dextre
sunt Armille autem proprie
virorum sunt collate victor-
ie causa militibus ob ar-
morum virtutem unde et quondam
vulgo viri dicebantur
Armillarum autem circuli
armilla non discrepat
quia ipsa quoque hic ubi
ponitur ambitu eo con-
stringit Sed armilla
lata constabilitur circulus
rotundus sit Fibule sunt
quibus pectus feminarum orn-
antur vel pallium tenetur
a viris in humeris seu
cingulus in lumbis Lu-
nule sunt ornamenta mu-
lierum in lune similitudi-
nem bullule aureae de-
pendentis Specula sunt
in quibus femine vultus
suos intuentur Dictum
autem speculum vel quod ibi con-
splendore redditur vel quod
ibi femine intuentes con-
siderent speciem sui vultus
et quicquid ornamenti deesse

uiderint adiciant. Pet-
insellide sunt apud feminas
aurium ornamenta quibus
gressus earum ornantur.
Olfactoriola uascula sunt
muliebria quibus ador-
namenta iactantur

Primus Prometheus fertur
circulo ferreo in-
clusum lapidem digitos
circumdedisse et conpunctu-
dine omnes usu anulos
habere ceperunt. Anuli autem
per diminucionem dicti a cir-
culis et anis qui sunt
circum brachia et circum-
crura. Sunt et signa earum
per diminucionem sigillacula
signa maiora sunt sigil-
la uero quasi minora
signa. Anulus homines
gestare primum ceperunt
quarto a pollice digito quod
eo uena quedam ad cor
usque pertingat quam quoniam ro-
tandam aliquo insigni
ueteres putauerunt. Apud
romanos anuli de pub-
lico dabantur et non sine
discrimine. Nam digni-
tate precipuis uiris gemmati

dabantur ceteris solidi. Anulum
aureum neque seruus neque liberti-
nus gestabat in publico sed a-
nulo aureo liberi utebantur
libertini argenteo serui ferro. Licet
et multi honestissimi anulo
ferreo uterentur. Apud ueteres
ultra unum anulum uti infa-
me habitum uiro gestatus in
manum temperantie quiritis
sinistram cuius cum augau-
toritate requirunt quippe mu-
lier cupiditate ut mulier
esset ornata. Crassus qui
apud Parthos periit in senectute
duos habuit anulos causam
preferens quod pecunia ei nim-
ia creuisset. Multi etiam
romanorum pro grauitate anu-
lum gestare in digito abstinu-
erunt. Femine non usi anulis
nisi quod uirgini sponsus mi-
serat neque amplius quam binos
anulos aureos in digitis
habere solebant. At nunc pre
auro nullum feminis leue est
atque immune membrum. Gem-
ma anulorum sunt ungulus
[illegible] tinctus. Ungulus
est gemmatus. Vocatus autem ho-
nore quia sicut unguis car-
ni ita gemma anulis auro

adstringitur Camotratis aur-
eus quidem sed capitulo fer-
reo clavato ita vocatus Ci-
mus puerorum est primum in bitumi-
ne fabricatus quia olim tinni-
vocabant Conflatus Lugete-
te me aurea nectis smar-
agdos berillos qui michi
placent nec intentes candi-
dam margaritam quaero nec
quos Thinica lima perpolit an-
nellos nec iaspios lapillos

Cinctus est lata zona et
minus longa semicinc-
tium et utrisque minima
cingulum Nam de cinctu per di-
minutionem cingulum nomina-
tum Cincta autem iuvenes in
exercitatione campestri vere-
cunda velabant unde et cam-
pestris dicebatur Balteus
cingulum militare est dic-
tum pro eo quod ex eo signa depen-
deant ad demonstranda legi-
onis militaris summa sex-
milium sexcentorum ex quo nume-
ro ipse compositus unde et bal-
teus dicitur non tantum quo cingi-
tur sed etiam a quo arma de-
pendent Zona grece est qua
illi zonarium nos cingulum
nuncupamus Strophium est
cingulum aureum cum gem-
mis de quo ait Cinna Stro-
phia lactantes cincta
papillas Et Prudencius
Nomen hoc grece strophi-
ia in ligata est Cingu-
lum cinctum quem publi-
ce habebant pueri Et dictum
lingua quam tipucras he
purpuras vel limes Circu-
lo cinguli genus a quo
acto loco dictum Fibula
grece est qua illi fibliun-
dunt eo quod ligat Subfi-
bulum subligaculum Redi-
miculum est quod succinc-
torium sive bracile nun-
cupamus quod descendens
per cervicem et a lateribus
colli divisum utrarum-
que alarum sinus ambit at-
que hinc inde succingit ut
constringens latitudinem
vestis corpus contrahat
atque coniungens coaptet
Hunc vulgo bracilem
quasi brachialem dicunt quam-
vis nunc non brachiorum sed
renum sit cingulum Subcinc-
torium autem nuncupatum
quod ut dictum est sub brachi-
is ductum alarum sinudam

bit atque hinc inde succin-
git. Fascia est que tegit
pectus et pellicia papillarum
atque crispanti cingulo
angustius pectus artatur.
Et dicta fascia quod in mo-
dum fasciculi corpus
alligat. Hinc et fa-
sciale quibus vulnera
ligantur. Vitta dicta
quod adpectus vincitur in
star vittis ligantibus. Li-
mbus est quam nos or-
naturam dicimus. Fasc-
iola est que ambit extr-
emitatem vestium aut ex
filis aut ex auro contex-
ta adsutaque extrinsecus
in extrema parte vesti-
menti vel clamidis. De quo
Virgilius dicit: Sidoniam
picto clamidem circumda-
ta limbo.

Sutores nuncupatos
quod insutis filo porre-
ctis setis suant a-
consuant quasi setores.
Caligarios vero non a
callo pedum sed a calo id est lig-
no vocatos sine quo compin-
gi calciamenta non possunt,

quas cum calo pedes induti essi-
ebant autem pes compalicta-
tum. Hinc et calciamenta dicta
quod in calo ligno fiant vel quod
calcetur. Crepidas greci an-
te repertas usi sunt. Sunt autem
genus singularis forma et
idem utraque aptum pedi vel
dextro vel sinistro. Crepi-
das autem dictas quod cum sono str-
ingatur sive a crepitu
in ambulando. Calceos re-
ges utebantur et cesares
forma eorum. Patricios cal-
ceos Romulus repperit iiii cor-
rigiarum assutas quasi luna.
Hos soli patricii utebantur.
Luna autem in eis non sideris
forma sed nota centenarii
numeri significabat quod initi-
o patricii senatores centum
fuerunt. Ocree tibialia cal-
ciamenta sunt dicte quod crura
tegant. Coturni sunt quibus
calciabantur tragedi qui in thea-
tro dicturi erant et alta in-
tonantique voce carmina
cantaturi. Est igitur calcia-
mentum in modo crepidarum
quibus heroes utebantur.
Sed tale est ut et in dextro
et in levo conveniat pede. Baxee

calciamento comedorum erant sicut
tragediorum coturni quidam crepi
calones appellant eo quod opera
lice fierent Baxe quoque ut dixi
mus lignum calamum vocabant
Talares calcei species sunt qui
inde nominati videntur quod ea
figura sint ut contingant
talum sicut sublatores quod subta
los sunt quasi subtalares Ob
strigilli sunt qui per plantas consu
ti sunt et ex superiori parte
corrigium trahitur ut constrin
gantur unde et nominantur
Ocreas pueri ab hominibus primum
factas et quamvis nunc ex alio
genere nomine tamen pristinum
retinent Mullei similes
sunt coturnorum solo alto Superi
ori autem parte cum osseis
vel eneis malleolis ad quos
lora religabantur Dicti sunt
autem a colore rubro qualis
est mulli piscis Solee sunt
quibus tantum pedum plante
teguntur dicte a solo pedum
Item solee materiales coma
teria (?) tocco intexta Sotu
lus diminutive parvuli appel
lati in quod parvi habent in quo
parvo plante includitur Calli
cule calige vel a callo pedum
dicte vel quia ligantur pedes

tantum in tremitantur
Cernui species sunt sine
solo bisingulati quos nos
soliatos vocamus Clau
ati quasi calibiati eo quod
minutis clavis id est acutis
sola caligis vinciatur
Perones
rustica calciamenta sunt
Baxee calciamenta mulierum
sunt Corrigie a corio
vocatur vel a colligatione
quasi colligie

Primus
dedalus
mensam
et sellam
fecit. Co-
quinus
apparatus apicius
quidam primus compo-
suit. Qui in eo ab-
sumptis bonis morte
voluntaria periit.
Et merito quia
hii qui gule eda-
citati serviunt et anima
et corpus moriuntur.
Abacus et comgrui
mense factum vocabulum
multum igitur aliud ge-
num Torus dicitur a tortis
herbis quod ad eos bancum
humeris subponuntur.
Stepadium ab stipitibus
dictum quasi stipadium.
Est igitur proprie receptum
est. Adsibulum ab eo vo-
catum quasi adsibulum.
epularum. Convivium apud
grecos acoposiacion alia
nomen. Apud nos vero ac-
victum rerum appellatur
id est quia vite collocacionem
habet. Unde convivium a
multitudine convescentium.

Nam parata mensa victus est
convivium non est convivium sim-
plex est modus discumbendi
lectis variis nisi discumbentes
peractis edendi et bibendi
lectis postquam prima quies epu-
lis mense que remote crateras
magnos statuunt et vina
coronant. Cibus dictus quia
capitur ore sicut esca quod
cum os capit. Victus precius
catus quia vitam retinet un-
de et ad alium vocare victus
dicitur. Alimonia dicitur eo quod cuius
sumptu corpus alatur. Hanc iu-
venes accipiunt ad incrementum
senes ad perseverancia. Neque
igitur subsistere poterit
caro nisi confortetur alimentis.
Alimentum igitur est quo alimur.
Alimonium alendi cura. Suf-
ficiencia vindicata quasi nec
minimum excedentis esse suf-
ficiencia quia satis est modus. Op-
ulencia ab ope dicta est quod
sit divitiis inveniens cum
tenere modum. Nam quomodo
opitulatur quod nimium est cum
incomodius sit saepe quam parum.
Epule ab opulentia rerum
dicte. Epule autem simplices
vilius necessaria deliciarum

pane et uino Et mediis fercu-
la que terra et mari uesti-
di causa acquiruntur Dapes
aut regum sunt epule uiatorum
delicie nuncupate qd' hiis de-
lectentur habentes capaces pariter
appetant Pulmentum uocatur
a pulte Hunc igitur sola pultes
sine quod aliud cibus permixtio-
ne sumatur pulmentum esse dicatur
Sacietas aut et saturitas
sibi differunt Nam sacietas ex
uno cibo dici potest pro eo qd'
satis sit Saturitas uero a sa-
tura nomen accepit qd' est
uarijs alimentorum apparatibus com-
positum Crapula est inmodera-
ta uoracitas quasi cruda e-
pula cuius cruditate grauatur
cor et stomachus indigestus
efficitur Inmoderata igitur
uoracitas inimica est Sed non
est saluti quantum sustentacioni
nature sufficiat Ientacu-
lum est primus cibus quo ieiuni-
um soluitur unde et nuncup-
atum Vigilijs Nos uero re-
uima ientaculis lautibus pol-
luimus Prandium ab appara-
tu edendi dictum Proprie autem
ueteres prandium uocabant
omnem militum cibum ante pug-
nam Unde est illud dulcis

alloquium prandeamus
tanquam ad inferos
cenaturi Merenda
est cibus qui declinante
die sumitur quasi post
meridiem edenda et pro-
ximo cene unde et antece-
na a quibusdam uocatur
Item merendare quasi
in meridiem edere Cena
nona tractu est a pre-
quo romani ueteres
cibabus aduocabant
Sic marcialis imperat
accedens frangere ho-
natores quo et usque
hodie faciunt Cena
uocatur a communione ue-
scentium Cenon quippe
greci commune dicunt unde
et communicantes qd'
communiter i. pariter
conueniant Apud ueteres
igitur solitum erat in pub-
lico uesci et communiter
epulari ne singularitas
ad luxuriam gigneret
Est autem cena uespertinus
cibus uesperna antiqui
dicebant In usu i. non
erant prandia Plamo
dicta qd' cum omni cibo
apponitur uel qd' omne

anal cum appetat Pan enim
grece omne dicebatur Ci
barius est quod ad alendum ser
uis datur nec delicatus
Fermentacius fermentis con
fectus Azimus non fermenta
tus Nam azimum est sine
fermento Sincerus Acrizi
mus leuiter fermentatus
quasi acrozimus Siligi
neus panis a siligine
nuncupatur Siligo
igitur genus est tritici
Rubidus recoctus et ru
befactus Subcinericius ci
nere coctus et reuersatus
ipse est focacius Clibanicius
in testo coctus Spungia
panis qui duaque malas
sat simile modicum acc
it et farine modicum
et hic humectacionis plus
quam omnis panis unde
et spungia nomen accepit
Placente sunt que fiunt
de farre quas alii libas
dicunt eo quod libeant et pla
ceant Dulcia sunt ge
nera pistorum opera a sapo
re dicta Melle igitur
conspersa finguntur Crusta
superficies panis ipsa et
fragmenta quia diuiditur

ut fracta Confermentum a fer
uore nuncupatum quod plu
rimi ora nuncupant non
potest igitur contineri cr
estendo igitur coctilit Conf
arina et furfur opa dicta
cum sint purgamenta Am
alum flos farine tenuis
simi preleuitate de mola
egestu unde et appella
tum quasi amola Simila

Carnes quia care sunt sive
arcane unde et agrest
es uocantur Cruda
quod cruentum est id est cum
sanguine Coctum quasi co
actum a igne uel aqua
uiolenti modo actum usque
comestionis aptum Assum
quod ardeat quasi arsum Eli
xum eo quod in aqua sola de
coquitur Elixa igitur aqua
dicitur ab eo quod sit soluta
unde et solucio lixiuius
lupus et membra loco mo
ta luxa dicuntur Frixum a sono
dictum quando ardet in oleo Sal
sum quasi sale aspersum cle
mentis e medio syllabis tollit
Rancidum acuitio nuncupatum
quod raucos efficiat Succida

carnes in usum reposite a sar
ciendo dicte Lardum eo qd'
in domo repositu conservatur
Nam antiqui domos lares di
cebant Larida caro est galli
ce dictus unde et a francis
Jnsopa gallu segatu pingui
pastum tarta Arvigna abu
nctione vocata Sem a pre
dicti quasi secum qd' plus
pinguedinis h° animal hat
Offa est que secta demum
cuius diminitivum ofella fac
Unde et offam qui quasi p
ticulati i offati coquo quit
mus offa latina dicit q si roce
caro iaris faciam ilico co
petitur et suscipit Frustum
vocatur qd' capiatur a fru
mine sit ipsi frumine pulma
pars gule i pulpa dicta
qd' cu pulte olim mixta
suscipiebatur unde et pulm
taris et pulmetus dictus
Lucanice dicte qd' primus
in lucania facte sunt Far
cime caro concisa et im
mixta qd' ea intestinus far
ciatur h° est impleatur cu
alia. Ret commixione Mi
notal vocatu qd' fiat de pi
scibus et in spetiis oleribus mi

nutaris concisis Aspratus
qd' latine spumeu vocat
a spe ipsi greci spuma dicu
Martipa in moletario co
piste fuint unde et nota
ta Spice piste quidam
dnt ex quo primus scuna
facta sunt quanis exali
genere pyste sunt Om
rici tamen pysto vocabulu
dedit Galatice a colorola
ctes vocate Greci igitur
gala lac dnt Speras
a rotunditate greco vocabu
la appellatas Re quod ipsi
in rotundu formatur spera
agris dicitur Quos teque
magistri vice muncupa
verunt q est lex codimi
cius hanc greci Zemidus
cant Caseu vocari qd'
careat sero quasi carens
Nam sero a omne deduc
citur ut ponderibus argu
atur Colostrum lac nouum
q neutri generis est al
at agito simone dirilia
tum est splendore Grecia
ipsi album lecon dnt hoc
vero et sanguinis e qd' nu
trit et qd' nutritur Na
lacte nutrimur viuimus
sanguine Caseus quasi co

actium quasi coagulatum
Accepta igitur secundum alia
specie quo agglutinatur. Nec
el appellationis est quod ab
apibus nomen habet probatum.
Nam apes grece melisse
dicuntur. Antea autem mella di-
cte erant in ueneficia
que mariandini foliorum
et uirgilius. Hactenus
aerii mellis celestia do-
na sequitur. Hoc ipsum in
india et arabia colligitur
reperitur ramis inherens
in similitudine salis. Omne
autem mel dulce, sardum a-
marum est absinthii causa
cuius copia eius regionis
apes nutriuntur. Confam
uocari quod comeditur
magis quam bibitur. Confa-
ge igitur greci comedere
dicunt. Audiunt igitur medici
et qui de humanorum corpor-
um scripsere naturis. pri-
mo Galienus in libro cuius
titulus est ... in quo
puerorum et iuuenum atque per-
fecte etatis uirorum mulierum-
que corpori in suo calore
seruare et noxios esse
hijs etatibus cibos qui calo-
res augent sanitatemque con-
ducere frigida queque in esum
sumere sicut contrario senibus
qui pituita laborant et frigo-
re calidos cibos et uina ue-
tera prodesse.

Potio a greca deriuatione
uocata. Hanc igitur illi
potos dicunt. Aqua quasi eque
aliter uocata quod superficies
eius equalis sit. Hinc et e-
quora. Que magis recte dicatur
quia non est utilis uetustas co-
ntra uinum sed statim sublata desti-
nuit uel deputreo. Confecte sint
igitur uetusta. Vinum inde dic-
tum quod eius eius potus uenas
sanguine cito repleat. Hinc ali-
quis nos circa pluat liceo ap-
pellat. Veteres uinum uene-
num uocabant sed postquam
inuentum est uirus letiferi succi
hoc uinum uocatur illud uen-
enum. Unde et iheronimus
in libro que de uirginitate
conseruanda scribit adulos-
centulas in quod uinum debent
fugere ut uenenum ne pro eta-
tis calore feruenti bibant
et pereant. Unde est quod apud
ueteres romanos femine non utebantur

bantur vino impii sacerdotes campa
tertiis diebus. Nam merum dicimus
tum vinum purum atque sincerum
sive potius ei aqua mixtura nulli
usque rei mixtione. Hinc et mer-
enda quod antiquitus id temporis
pueris operariis quasi premium
merentis dabatur aut quod mer-
edent eo tempore vel soli ac separa-
tim non ut in prandio aut in
cena ad unam mensam. Unde et
dicimus etiam illud tempus quod post
medium diem est meridiem
appellari quod purum sit. Mystum
est vinum dulce statim sublatum.
Dictum aliter creditur mixtum
quia mixtum vinum et terram habeat mix-
tam. Nam mustum terra. Unde
et huius tanta vis fervoris
est ut vasa quamvis grandia
coacta plena aliquamque foramine
repleta illico disrumpat. Rose-
um vinum id est tu bibere. Rosa
igitur redolet. Amineum vero quasi
sine minio id est sine rubore ru-
bore. Nam album est. Sur-
rina pertinet generis simile est
fulvi coloris. Limpidum
vinum id est perspicuum aliaque spe-
cie dictum quasi lympidum.
Lympha enim aqua est. Tur-
bidum quasi turbulentum vel feculen-
tum quod est fece. Falernum

vinum vocatum a Falerna
regione Campanie ubi op-
tima vina nascuntur. Cel-
latum vas superius nuncupa-
vit in quo depositatur. Ga-
zetum vero regio unde
defertur. Gaza enim oppi-
dum est Palestine. Im-
fectum vinum dicitur quod
altaris libatur atque offertur.
Spurcum quod offerri non
licet aut cui aqua ad-
mixta est quasi spurium.
Hoc est immundum. Honor-
arium vinum quod regibus
et potentibus honoris
gratia offertur. Cato dicens
tencia sua ad [illegible]
vincia legatis quam
plures ad pretores et con-
sules vinum honorarium
dabant nunquam accepi
ne privatim quidem. Cibari-
um vinum est et insua-
ve quod servis patitur. Ac-
etum vel quia acutum vel
quia aquatum. Vinum enim
aqua mixtum [illegible] in suo
sapore redigitur. Unde
et acidum quasi aquidum.
Conditum vocatum quod sit
simplex et commixtione

pigmentis conpositum
Lactatum est potio a lac
te. Mulsum ex melle
dictum. Est igitur potio
ex aqua et melle quod
Greci melicratum vocant
Oenomelum mustum melle
admixtum vehementer a
gitatum atque commotum
Ydromeli quod fiat ex
aqua et malis mati
anis. Ebriatum(?) liquor
est aque fece vini ad
mixtus et facto expressus
Cervisia gerindeli(?) appel
lata quod acri et mell
per mixtum conficiatur in
ateria. Unde et dulce
dinem retinet acidiorem(?)
Rodomellum dicitur eo quod
inspicto rose semel ad
inspecatur(?). Melicratum
vinum melle mixtum
Medus quasi melus
quia ex melle fit sicut
calamitas per cadamitas
Zectula(?) uva pinguis
decocta usque ad crassitu
dinem mellis ac refrig
erata utilis stomacho.
Passum est quicquid ex uva

passa compressum expresserit
Dicitur autem passum a patien
do. Nam patitur uva plus so
tior et decoquitur et inde
fit passum. Defrutum dictum
est quod defraudetur et quasi
fraudem patiatur. Carenum
eo quod sexta(?) parte careat
Tertia igitur parte musti
amissa quod remanserit
carenum est cui contraria
sapa est, que fervendo ad terti
am reducta descendit. Sic
era est omnis potio que ex
tra vinum inebriari potest
Cuius licet hebreum nomen sit
tamen latinum sonat pro eo quod ex
suco frumenti vel pomorum
conficiatur aut palmarum
fructus in liquorem exprimatur
Coctisque frugibus aqua pinguior
quasi sucus colatur
et ipsa potio sicera nuncu
patur. Cervisia a cerere i(d est)
fruge vocata. Est igitur
potio ex seminibus frumenti
vario modo confecta. Celia
a calefaciendo appellata. Est
igitur potio ex suco tritici
per artem confecta. Suscitatur
igitur igne illa vis germin(is)

mis male facta frugis. Ac de-
inde siccatur et post in far-
ina redacta molli succo ad-
miscetur, quo fermentato sapor
austeritatis et calor ebrie-
tatis admittitur. Quod fit in hys
partibus Hispanie cuius feracio-
ni locus non est. Conditum dictum
quod sepe vasis emergentibus
adsiccat. Garum est liquor
piscium salsus qui olim con-
ficiebatur ex pisce quem greci ga-
ron vocabant. Et quamvis
nunc ex infinito genere pisci-
um fiat, nomen tamen pristin-
um retinet a quo initium
sumpsit. Liquamen
dictum eo quod soluti in salsa-
mento pisciculi eundem hu-
morem liquant, cuius humor
liquor appellatur salsugo
vel muria. Proprie autem mu-
ria dicitur aqua sale com-
mixta effectaque gustum in
modum maris. Oxigarum dictum
quod garo commiscetur. Uti
ptisane, tisane, zoma, apozi-
ma greca vocabula sunt.

Vasa dicta a vescendo
quod in ea esce apponantur
et diminutivum vascula

quasi vescula. Fictilia
dicta quod fiant et fingantur
ex terra. Fingere enim
est facere, formare et
plasmare. Unde et figu-
li dicuntur et vasa fictilia.
Non fictum illud quod
mendacium est, sed quod
formatur ut et sibi habeat
aliqua forma. Unde et apostolus
dicit: Numquid dicit fig-
mentum ei qui finxit se:
quare sic me fecisti? Fic-
tilia vasa in Samo insu-
la prius inventa traduntur,
facta ex creta et ind-
urata igni. Unde et Sam-
ia vasa. Postea inventa
est et rubrica adde-
re et ex rubra creta
fingere. Antiquiorem
autem fuisse usum fictilium
vasorum quam fundendi
eris aut argenti. Apud
veteres enim nec aurea
nec argentea, sed ficti-
lia vasa habebantur.
Sunt ad vina doliis con-
ditis, ad aquas amfo-
ris, urceis, ad balneis
ac reliquis que in usibus

horum autem alia rota fiunt
alia manu aptantur.
Argilla autem a Graecis
teste vocabulum sump
sit quia dum mollis
esset efficitur testa
nec communicat cum
vocabulo pristini ge
neris quia quod fuit non
est. Arretina vasa ex
Arretio municipio Ita
lie dicuntur ubi fiunt. Sunt
igitur rubra de quibus
Sedulius: Rubra quod ap
positum testa ministrat
olus. Samia vasa
quidam putant ab insu
la Samo primitus habere no
men. Alii dicunt certam
esse Italie que non
longe a Roma nascitur
que Samnia appellatur.
Celata vasa argentea
vel aurea sunt signis
eminentioribus intus
extraque expressa a celo
vocata quod est genus
ferramenti quod vulgo
ciliconem vocant. Chris
endita vasa deaurata
Grecum est. Anaglifa que
superius sunt sculpta. Cere

ae igitur ana sursum, glifa
sculptura dicitur, id est sursum sculp
ta. Discus antea ipsius absse
tuti vel scutella. Posita
discus vocatus quod escas i
dem apponat. A quo et discu
bentes dicti
quod iaceant. Mensa proinde voca
tum a mensa per derivationem
quasi in orbem. Parabsis
quadriangulum et quadri
laterum vas id est paribus absidis.
Patena quod dispansis pate
bulis sit oris. Lances. Ga
bata quia cavata est per le
posita. Hinc et concha quod
illa cavata ista convexa sit et
Greci sic nuncupant. Scutella
ab scuto per derivationem est nun
cupata similis. Apoforeta
a Grecis a ferendo poma vel
aliquid nominata est. Igitur plan
Salinum vas aptum salibus vel
et salsa quasi salgia. Ace
tabulum quasi acetaforum quod
acetum ferat. Coclear abusive
pro cocleario dictum. Hinc est
illud veteris distichon: Sum coc
leis habilis et nec minus utilis
ovis. Numquid scis potius cur
coclear dicor. Trifiles Greco
nomine latine trynides. Ciniat

maiores pedibus insistunt ab usu nec
dum. Omnia fictilis aut terrea que-
untur que placeant manus
artificis pondus argenti splen-
dor metalli

Vocitu a potando notatu
Est igitur omne vas ist-
libendi genus consuetum
Fiale dicte quod ex vitro fiant
Vitrum enim grece fialin dici-
tur. Patere fiale sunt dicte vel quod
in his potare solemus vel quod
patentes sunt diffusis la-
bris. Crattera calix est duas
habens ansas et est grecum nomen
declinatum aut apud eos hic
crater. Nam latine hec crat-
era dicitur unde et Persius Et tibi
crateras argenti. Virgilius
Crateras magnos statuunt
et vina coronant. Conficiebant
aut primum a corinthiis vir-
gulata. Unde et dictas cra-
teras a. quod se invi-
cem teneant. Crati quoque spe-
cimbia et genera poculorum sunt
concreta. Ex quibus cymbia po-
cula sunt dicta ex similitudi-
ne cimbe navis. Carcesia species
poculi que dicitur a vino sed lidu-
Batiola primum ab acto quod est vi-
num notata species mu?ilis
aquariis tamen insunt. Ca-
lices et calati et scale
poculorum genera antequam ex
ligno facta unde et nun-
cupata. Greci igitur omne li-
gnum cala dicebant. Am-
pulla quasi ampla bul-
la. Similis igitur est ro-
tunditate bullis que ex spi-
ritu aquarum fiunt abiecta
in flantur vento

c Nosoz uas facere
uinum Inco igitur
uinum est Vas quod est
illud. Vertitur enosofori
fundis ... non 2flaste
greco vocabulo dicta hec
puchondis ac vocabat
fiolis primum facte sunt
vini et nuncupate propria
in ipso vinum transferunt.
Maneant igitur in greco
vocabulo vini suppetunt
in ea lagena et si-
tula. Greca nomina sunt et
inflexa apparent ut si
dicant latina. Illi igitur
lagynos nos lagunam
illi fiale nos fiolam
dicimus. Cantarus vas quod

unde virgilius Et gemius
aratu p(re)mebat cantar(us)
ampa. Hidria grecus vas
aquatile p(er) derivatio
vocata. ydor eni(m) greci
aqua vocat. Situla q(uo)d
sitientibus apta sit ad bi
bendu(m) q(uo)d vas greci cadu(m)
vocant. Catinum vas fictile
q(uo)d neutro melius d(icitu)r q(ua)m
masculino sic et salinum
d(icitu)r ipsum vas aptu(m) salibus
Orca est amfore spes
cuius minori vocabulo
urceus diminutivo ur
ceolus est. Scafius in quo
manus lavamus Scorio
la est orcay ordedinet
eis. vel vas fictile vinu(m)
apud sicra vinu(m) coco
gitatu(m) per cilicicos
aticia nuncupate un
et vinu(m) aducte sunt
oblim
Ciphos et cuppas a capi
endo vel ab accipiendo
aquas vel vinum vocatas
ui et caupones. Urces
a buccio. Mulgariu(m)
vas in q(uo) mulgitur p(e)c
cora idem et mulctr(um)
alveo q(uo)d in eo mulgit(ur)

lac Alabrum vocatum eo q(uo)d in eo
lavacione fieri solitum est in
fanti cuius diminutivum la
bellu(m) idem et albeu(m) pelves
vocate q(uo)d pedes ibi lavent(ur)
Cusin vas appellatum q(uo)d aquis
suspensis fundat. Utuntur
igitur hiis orientales. Namque
senserint domu(m) ardere curre
cu(m) cusinis plenis aquis et
inudant

Amiradum vas olearium
Scortia vas olearium
eo q(uo)d sit corticeo dictum
Alabastru(m) vas unguentorum
est lapide sui generis co(n)fect(um)
nominatur quae alabastrites
vocant q(uo)d incorrupta ung
uenta conservat. Pixides
vascula unguentaria q(uo)dam
to facta. Nam q(uo)d nos
buxum greci pixon vocant. Le
ticula vasculum olearium est
ere aut argento factum ali
mendo dictum. Hiis igitur
reges et sacerdotes ungue
bantur

Omnia vasa coquendi
causa parata coclea
dicuntur plautus Encisca

culis minori operta est omnis
Olla dicta pro eo quod ebulliat
in ea aqua igni subiecto et
altius vapor emittatur Unde
et bulla dicitur que in aqua
ventis intus spiritu sustentatur
Patella quasi patula olla
cum oris patencioribus
Caccabus et cucuma a sono fer
voris cognominantur Hec
grecis et latinis communia
propria habent Sed et utrum
latini a grecis an greci a latinis
hec vocabula mutuaverint
incertum est Adeste eneo sunt
grece simone vocate sunt id est
olle minores in usum coqu
endi parate Sartago a stre
pitus sono vocata quando ardet
meo oleum Tripedes appel
late quod tribus pedibus con
stent has greci tripodas vo
cant Mola a rotundi
tate vocata ut mala pom
orum sic et greci Cribus quia illic
tudo terit fermentum quasi car
pisium Rotabulum dictum a
ruendo stercora sive igne
panis coquendi gratia

Gazofilacium archa est ubi
colliguntur in templo
ea que ad indigenciam
pauperum mittuntur Com
positum est autem nomen
de lingua persa et greca
Gaza igitur lingua persa
rum thesaurus filacium
grece custodia interpre
tatur Archa dicta quod
arceat visum atque prohib
eat hinc et arcivum
hinc et archanum id est se
cretum Unde et ceteri arcere
Cibutum grecum nomen est
quod nos arca dicimus
Loculus ad aliquid po
nendum intra factus locus
seu ad vestes vel pecuni
am custodiendum unde
et per diminucionem dicitur
Mozacia quasi modicia
unde et nomen modium
hoc est quod sic solent itali
dicere ozie pro hodie Gra
nia

Sacculus a sacco dictus quod
eo conserto efficiatur quasi
saccus Marsupium sac
culus parvus minor quem greci
marsuppa appellant cuius
igitur grecum nomen in latinum

paulo inflectuntur ut
romanum eloquium Ci-
tarcium autarcium sunt
adeo quod sunt sunt In
volutum dictum quod aliquid
intus teneat involutum
Despus sportula est pub
licus unde et sportelle
et fione dnr yunclis
bent exactores et mos
mittunt debitum publicum
quod redditur regi Dicitur
autem sine positionem se
derivatum forma di
minutum fistella Ca
nistrum fiscus cannis
contexitur unum et nadu
patur alii graecum asser
Cistella costis ex carina
vel ligno quibus contexi
tur vocata Cophinus
vas ex virgultis aptum
mundare stercora aut
et terram portare De
quo dicit vel pistol
Manus eius in cophino
servierunt Dictus autem
cophinus quasi convexus
calamus Corbes dicta quia
curvatis virgis con-
texitur Sporta vel quod
asportandum fieri solet
vel quod exportet aliquid

Sporta asporto dicta non
asportando sicut quidam
volunt portis igitur asporto
fiebant

a Bigne colendo et ligna
antiqui appellarunt
focum Ignis igitur graece
latine ignis est Unde et
iuxta philosophos quosdam
cuncta procreantur et renec
ra Sine calore nihil nasci
ait ut de perfectione poeta
dicit Sterili non nunquam
frigore temnunt Varro autem
focos ait dictos quod foveat
ignes Nam ignis ipsa flam
ma est Et quidquid autem ignem
foveat focus vocatur Seu
ara sit sive quid aliud in quo
ignis fovetur Lucerna a
lumine dicta est unde et brev
ius est lucus ipsius dispo
se pingue novellum nomine
re lucerne Si igitur ali
ter diceretur non stricti pus
Lucinus aut quasi lucanus
Est igitur acincula lucerne
Candelabrum a candela dic
tum quasi candelafer quod can
delam ferat Cereus per deri
vationem a cera nomen hoc

c quia formatur. Cicindela quia
lucet tibi nocturnos facibus cre
cis ignes subducta luce altera
lux tibi sum. Lacrimaria pende
ntia sunt lumina quasi luci
naria vel matrix lucernia. Cofu
nalia dicuntur que intracti sunt
dicta a funibus quos ante usum
papiri cera circumdatos hab
uere maiores unde et funicia
dicuntur. Cofunalia autem greci strota
tes dicunt quod sint stolice hoc est
modus hos romani funes et
funalia vocabant. Cofunalia
candelabra apud veteres
cotuantes funiculos habuere
abunctos quibus funiculi cera
vel huiusmodi alimento lu
minis oliti fiebantur. Cande
itaque et similia per ... funa
lia dicebatur. Lampas flamma
est mittens lucem dicta quod la
bentis motu ostendere videa
tur. Fax dicta quod faces faciat
diminuta vero facula. Lant
erna vero vocata quod lucem in
habeat clausam. Fit igitur ex vitro
reclusa intus lumine ut venti
flatus adire non possit et ad
prebendum lumen facile ubi
que circumferatur. Lucubrum
vocatum quod luceat in umbra

est igitur modicus ignis
qui solet ex tenui stupa
ceraque fomari. Unde
que in modum aree ex
lignis captum solet ut
ardeat. Unde igitur ignis
dicitur sed sinaque qualis lig
norum congeries cum non dum
ardet. Rogus est cum
ardere cepit. Bustum vero
iam exustum vocatur. Phar
os turris est maxima
quam greci ac latini in
commune ex ipsius rei u
sum farum appellaverunt
eo quod flamma in indicio
longe videatur navi
gantibus sicut pyrrage
dixing quale ptolomeus
iuxta alexandriam con
struxisse octingentis
talentis traditur. Usus
eius est nocturno navig
iu cursu ignes ostendere
ad prenunciandum vada porti
que introitum ne decepti
tenebris navigantes sco
pulos incidant. Nam
alexandria fallacibus
vadis insidiosos accessus
habet. Hinc igitur in mediam

lus macinas adpluit
endi ministeriu fabri
catas fabros dnt Nam
fos lux est ocos visio
dr Unde et lucifer g
ce fos foros appellat

Stra a lectis herb
vocate Stratus
ab sternendo dictus
quasi storiatus In psis
plis antiqui ad dormi
endu accubabant non
dum laneis stramentibus
pris Storia qd sit terra
strata Cama est brevis
et circa terra terra Greci
enim camu breve dnt
Cubile est cubendi locus
Grabatu grecu est Basa
mula e lecto intranar
baiulatur ab ani lando
vel deportando Pulvina
lectus divitu est un et
pulvilla Sigma sunt in
sunt sigma(?) state effigies
quos greci dicunt Spu
inram lecti parui let
humiles primu aranta
me aduenti et in deno
mina Alectice pue plu
tei lecti de quo pauligni

fus de vita sua Primo ingss
contra consuetudine immutatore
ipe pro lectis utebatur Spon
da aut exterior pars lecti plu
teus interior Lectica lecta
ipe sunt qui sternitur pueli
mulieribus dicti assenerant
libeis Cunabula sunt lectu
li in quibus infantes iacere
consueverit Dicta qd par
tui adhibeantur quasi cuna
bula Nam cune est grece
enti Feretru dr eo qd in eo
mortui deferantur et ö grecu
nomen Nam feretru dicat
vel a ferendo Nam latine ca
pulus dicitur qd super capita
hominu ferat Sic plautus ait
Capularis senes i vicinus
capulo Scamna sunt q lectis
altioribus apponuntur dicta
aut ab scandendo vel ascendendo
Semis et scapelli qui lectis
pannis vel pellis abasque
apponunt Scabellu aut et
suppedaneu dr Nam qd dnt
greci ypopodion dicunt lati
scabellu et alii dicunt suppe
daneu qd subpedibus sit Sub
sellia humilia sunt ubi homi
nes medicis sedent Sedes dicte

quoniam apud veteres romanos
non erat usus accumbendi
unde et consedere dicebantur
Postea ut ait varro de vi-
ta populi romani viri di-
scumbere ceperunt mulieres se-
dere quia turpis visus est in
muliere accubitus Solium sin-
gularis numeri sella regum
et honoris est quod greci thro-
nos dicunt hoc latine sedes Sub-
sellia vero tota nam catedre
doctorum Item tronum greci dicunt
nos solium Solium in quo reges
sedent propter tutelam corporis
sui Secundum quosdam a soliditate
dictum quasi solidum
Secundum alios per antiphrasim
quasi sedium respondendo Di-
cta est sella quasi sedda dicta est
ut subsellia quasi subsedilia
Sella curulis erant quibus
magistratus sedentes iura
dicebant Dicte autem curules
quia apud veteres pretores et
consules propter honoris longi-
quitatem curru solo vehebantur
Selle autem que ad eos vehe-
bantur quibus sedentes dicere
iura solebant accurrere curr-
ules selle sunt vocate Tripo-
des scamnella sunt habentes

tres pedes Sed et can-
delabra tripedalia sunt
quia similiter tres habent
pedes

Currum a cursu dictum vel
a rotis dictum vel et
curru dictum quod ro-
tas habere videntur Ro-
ta autem quia ruat dicta
est rotundum aut rota vo-
catum Reda genus vehi-
culi iiii rotarum Basterna
equi redas vocabant pro-
pter quod habent rotas Carpe-
tum pompaticum vehiculi
genus quasi carrum pom-
paticum Plaustrum vehi-
culum duarum rotarum quibus
onera devehuntur Et dic-
tum plaustrum quia volvitur
quasi dicerent pollastrum
Carrus autem vehiculum
altissimorum rotarum quasi
carrum actum Capsus
carruca vulgo ca tecta
a quasi capsa Pilentum
pretorium contectum iiii ro-
tarum vehicula quibus ma-
trone olim utebantur Vir-
gilius Pilentis matres

mollib(us) Veredaq(ue) plures
calones atq(ue) caballi ad ue-
hiculi deducenda parari
ta. Erant aut(em) antea
pilenta ueneti coloris
no(n) ut nunc sunt corrupti
quib(us) ip(s)i caste matro-
ne uti non poterant
p(re)t(er) nec uectis. Baster-
na uehiculum itineris
quasi uie sternax mol-
lib(us) stramentis composita
a duab(us) animalib(us) depor-
tata.

6 Baculus a Bacco re-
pertore uitis fert(ur)
inuentus quo homines
moti uino inniterent(ur).
Sicut aut(em) a baculo bacu-
lus ita a baculo bacillus
p(er) diminucionem. Fustes
q(ui) s(u)p(er) t(er)re infixi stent
quas palos rustici uo-
cant quib(us) uineas
palmitib(us) fulciunt h(ec).
Vectes dicti q(uo)d manib(us)
uectentur. Unde ostia
postesq(ue) uelluntur. Forfices
s(e)c(un)d(u)m ethimologi-
am si anula dat(ur) l(itte)ra
ut forfices q(ue) sunt

sartor(um) Quasi capilo r(um) ut forpi-
ces que s(un)t sartor(um) Quasi ab
accipiendo t ut forcipes eo
q(uo)d formam capiat que s(un)t fabror(um)
2 forma igitur dicit(ur) omniq(ue)
taliu(m) un(de) et formosus. No-
uacula eo q(uo)d innouet fa-
ciem. Pectines dicti eo q(uo)d
pexos capillos faciat atq(ue) com-
positos. Calamistrum acus est
que calefacta est dum ita ca-
lere facit et intorquet capil-
los un(de) et calamistrati appell-
antur quia comam torquent.
Clauis dicta q(uo)d claudat et
aperiat. Catenatum q(uo)d capiendo
teneat. Orologia quia ubi ho-
ras legimus i(d est) colligimus. Est
igitur in solarib(us) posit(us) ubi a
clauo p(er) lineas currit umbra
et unamquamq(ue) diei horam
ostendit.

Vomer dict(us) q(uo)d ui hu-
mum eruat seu ab euo-
mendo t(er)ram un(de) et Lucre-
cius: uncus aratri ferreus
occulte decrescit uomer in ar-
uis summitas p(er)dominata ful-
gore. Aratrum ab arando terra
uocatum quasi aratrum. Buris

est curvamentum aratri dictum
quasi vestiva quod sit in simili
tudine tauce ? bovis Denta
le est aratri pars prima quo
vomer inducitur quasi dens
Vultelli acutum dicti eo quod
corporis putacione veteres
marbore utebantur et vite
post quam falces cont repte
Falces est quo arbores pu
tantur et vites Dicta autem
falcis quod in hiis primum mili
tes cum silice solebant ab
scidere Unde est illud par
me recta dulcis placides
curvabit in usus agricole
nunc primum militis ante fu
Falcastrum a similitudine fal
cis vocatum Est autem ferra
mentum curvum cum manubrio
longo ad depurgate vepres
succidenda Hinc et runco
nes dicti quibus vepres se
cantur a runcando Serru
la est ferreus lamina fer
ri dentium mordacitate se
cans arbores seu ramos
Rastra sunt aut a radendo ter
ram aut a raritate dentium
dicta Ligones quod terram le
vent quasi leviones Sarcu
la dicta eo quod circa radice

terram aperiat et quamvis
cunctis operibus in rusticis con
ibus habeatur nomen
tamen aptiori retinet Hanc
alii generaliter fossorium
vocant quod foveam facie
at quasi fovessoriam
Sarculi sunt autem vel
simplices vel bicornes
Pastinatum vocant agri
cole ferramentum in pul
tu quo semina panguntur
Unde etiam pastinari
dicte sunt vinee veteres
que refodiuntur Cilin
drus est lapis teres
in modum columne qui
a volubilitate nomen ac
cepit De quo Virgilius
Area cum primis ingenti
quanda cilindro et ver
tenda manu Tribula
genus vehiculi unde
et teruntur frumenta
ob hoc ita vocatum Pala
que ventilabrum vulgo dicitur
a ventilandis paleis no
minata Furcille dicte eo
quod hiis frumenta tolluntur
id est moveantur Unde et
scopula dicta ab eo quod sol
lentur hoc est moveatur

apta. Nam calcare est
mouere. Torcularia sunt
quibus fructuum uue de-
signantur. Trapetum mo-
la oliuaria. Prelum tra-
bes quo uua calcata
premitur a premendo uocatum
quasi pressor. Lacus. Prelum
quo premitur oleum quo
liquatum profluat qua-
si ab uuis oliuis torquendo
oleum uinumque exigitur.
Vectes a uehere id est
apportare nominate. Cu-
aleos corbes colatos plo-
per quos mustum fluit a
colando dictos. Fiscelle
quasi fiscutum a colando
oleum dictum uel quasi fiscel-
la olei

Rota dicta quod quasi
ruat. Est in machi-
na qua de flumine
aqua extrahitur. Lu-
cretius. Ut fluuios uersare
rotas atque haustra uidemus.
Haustra autem idest rota
a hauriendo aqua dicta.
Bargillus quod in gyro
uertatur. Est igitur
lignum in transuersa parte

mobile ex quo funis cum
situla uel utre in puteum de-
mittitur hauriende aque
causa. Tollonem ortulani uo-
cant lignum longum quo haur-
iunt aquas. Est dictum tollo-
ne a longitudine. Telum
igitur dicitur iuxta grecos quic-
quid longum est. Unde et mu-
steta uocant quasi mus
longum. Hoc instrumentum
ypani ciconiam dicunt propter imita-
cionem eiusdem auis que leuans
aquam ac deponendo rostrum
dum clangit. Anna

Lupus qui et canicula fer-
reus arpax quod si quid in pute-
um deciderit rapit et extra-
hit. Unde et nomen accepit. Ar-
pax autem dicitur quia arripit.
Arpe igitur est grece rapere. Car-
tulus

Alia ornamenta equorum
sunt et est primo grece.
Frenum dictum quod eos
frenare cogant uel quod hos
equi frendant id est imprimant den-
tibus et obmordeant. Unde et
ne frendes dicti adhuc lac-
tantes porculi quod non dum
aliquid frendant id est comminuant

dentibus horrent et fiunt asperi
que mollita est lupati sunt
freni asperrimi Dicti autem
lupati a lupinis dentibus quia
inequales sunt unde etiam et
morsus vehementer obest Ca
mu
Abenas ab habendo dictas quod
his equos habeamus unde et
equi abules dicti Hec et re
tinacula a retinendo Lora
Capistria a capite iumentorum
dicta Sella a sedendo quasi
sedda Antela quasi ante
sella Cingulum omnium generis
neutri est Nam animalium
genere feminino dicitur has cin
gulas Vagine que corrup
te vulgo salma dicitur ab
stratis sagma uocatur unde etiam ca
ballus sagmarius mula sag
maria Capulum funis a ca
piendo quod eo indomita iu
menta comprehendatur Cal
caria dicta quia in calce hominis
ligantur vel in pedibus posteri
ori parte ad stimulandos
equos quibus aut pugnandum
est aut currendum propter pig
riciam animalium aut timorem
Nam optimare stimuli nun
cupati licet sint et libidinis
stimuli Stragulos nuncupati
a tergendo quod his equi ter

gantur Caracteres
ferri calorati quo note
pecoribus inuruntur
Caracter autem greco
latine forma dicitur
Cauterium dictum quasi
cautiorum quod urat et
praecauida sit in eo cure
tigis cauteris Ut dum
uidetur cuius sit auar
icia refricentur quod in
tellud (?) signo inter
positum adhibere ut eius
morbi ignis ardore
sanetur Explicit liber
Ethimologiarum Ysidori Episcopi
qui est finitus libri
3 ... horas anno
domini 1441 ... per
urbanum

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

355

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

355

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg